

מעשר ראשון

ד"ר ישראל אלדד (שייב)

ד"ר ישראל אלדד

מעשר דאשון

פרקי זכרונות
ומוסד השכל

הוצאת יאיר ע"ש אברהם שטרן
תשנ"ט 1999

מעשר ראשון

השקיפה ממעון קדשך מן השמים. עשינו מה שגזרת עלינו, אף אתה עשה מה שהבטחתנו. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות ואת האדמה אשר נתת לנו בטל ומטר, ובוֹלְדוֹת בהמה, כאשר נשבעת לאבותינו: „ארץ זבת חלב ודבש, כדי שתתן טעם בפירות“.

מעשר שני, פרק ה', משנה י"ג.

„מעשר“ על שום מה?

על שום עשר השנים הכלולות בספר זה. עשר שנים — ראשיתן במרחשון תרצ"ט, בו הופעתי לראשונה מתוך התודאות פנימית לגבי דרכה של מלחמת החרות והתודעות חיצונית בפני כינוס מנהיגיה ומפקדיה של מלחמה זו. סיומן — מרחשון תש"ט, במחלת במדינת ישראל, מחתרת על ירושלים.

„מעשר ראשון“ על שום מה? על שום כך, שלא יצאתי עדיין ידי חובתי בעשר שנות חיים אלה. שלשה מעשרות היו אבותינו מעשרין בשעה שבית המקדש היה קיים. הם, שחיהם היו חיי מלכות ועבדו ונלחמו על היבול, חייבים היו במעשרות מהיבול. אנו, שקרן חיינו על כפות המאזנים, חייבים אנו לשלם מחיינו. ובתום „מעשר ראשון“ זה באה עת תשלומי „מעשר שני“ הוא מעשר ירושלים. היא ירושלים של מעלה, היא ירושלים של מטה. עליה נטוש השלב השני במלחמת החרות.

ומעשר שלישי שחייב בו אדם מישראל הוא מעשר עני. יש מועד לכל חזק כבסולם. שנה שנה ומעשרותיה, ושמיטות ויובלות כחוק.

והלואי שחיים יהיו לי. שאוכל לשלם את כל מעשרותיהם.

„כדי שתתן טעם בפירות“, נאמר במשנה העטורה בראש הספר. ופרש בעל תוספות יו"ט: „כדי שתתן — אפילו במקום שאינו זבת חלב ודבש“. לא כל שנה משנות המעשר היתה זבת חלב ודבש, ובכל זאת היה טעם גם בה ובפירותיה. ועל הטעם הטוב הזה, שניתן לחיי המעשר הזה ולבאים אחריו חייב אני לאמור: ברוך נותן טעם לחיים, אשר בלעדיו חסרי טעם הם.

אלדד
תמונה מתקופת המחתרת

בתיה, רעיית המחבר וילדתו נעמה
בימי הביקור בלטרון

חלק ראשון:

ב מ צ ר

א מ א - א ב א

פרק ראשון — תרומת מעשר אני מרים לאמא-אבא שלי. אינני מבין כלל את עצמי בלעדיהם. אין אבא מעמיד בן בחצר החיים כסיר שימלא מגשמי השמים, ואין אמא מעמידה בן על כירים כסיר שימלא ירקות הארץ. אבא עצמו הוא מטל השמים, אמא עצמה — ירקות הארץ. אבא צנור הוא, המביא בנו ממעינות ההיסטוריה, אמא — שד של הטבע. רוחם וזרמם — הוא צנור. אדם הכותב את האמת ממילא הוא כותב על אמא-אבא, גם אם אין הוא מזכיר אותם, גם אם אין הוא יודע על כך.

וגם זאת: מצבה חייב אני להעמיד להם כי פוזרו או נשרפו עצמותיהם. רצתה אמא שיהיה בנה רבי-מטיף מפורסם ומכובד. ואבא רצה שבנו יהיה סופר. עלה הבן בדרך שעלה והם לא זכו — לראותו בכך. יזכו לפחות למצבה זו בראש ספרי.

הם מהלכים בינינו תמיד, אלה, שאנו מכנים אותם בשם מתים. והם רוצים מאד שנדע שהם מהלכים בינינו (אולי זהו הדבר היחידי, אשר הם רוצים עדיין בחייהם אלה), אלא שקשה להם כל כך לפרוץ את החומות הרבות. רק לפעמים, כשאנחנו מתקרבים מאד לצורת קיומם, בצורת חיים, למשל, שאנו מכנים בשם חלום. ולפעמים, כשאנו יותר חלשים בצורת חיינו מאשר הם בצורת חייהם. אבל אין ביכלתנו להעלות אותם לפנינו כאוות הנפש. לא בדרך סיאנסים ספיריטואליסטיים ולא בעזרת בעלת אוב. אפשר לצלול תהומה, אי-אפשר להעלות אותה. אבל אמא-אבא צלולים בתהום שבי ושם אראם לעתים.

אולי זו הדיאלקטיקה העמוקה ביותר בחיים. אבטיפוס לכל דיאלקטיקה: כיצד מאוחדים בו, בבשרו ובדמו ובאופיו של אדם, שני אנשים שונים ואף מנוגדים נגוד שבטבע המין ונגוד שבטבע המקרי: אמא-אבא.

מתי עוד ראיתם יחד?

פעם אחרונה בחיי אבא ביום הולדתו הכ"ד, בט' מרחשון תרצ"ד, ביום בו יצאתי מלבוב לוינה להמשיך בלימודי והוא או בחדש השני למחלתו וששה לפני

מותו. משותק היה בחצי גופו הימני. לעולם כבר לא אדע, אם לקתה הכרתו וזכרונו נתעמעם או שכך רק נדמה היה לנו. מסני שרק מלה אחת מני עשר אפשר היה לפענח ממה שדחקה לשונו שכבדה. אף תשובה ברורה לא יכולתי להציל מפיו לשאלה, אם רוצה הוא שאצא ללמוד או רוצה הוא שאשאר לידו. פעם נסה להסביר לי בעל־פה את אחד מסודות אבן־עזרא, אשר אהב. בעיניו הפקחות הבחין בי שלא הבנתי, אף כי נענעתי בראשי, והחל לבכות. כשם שלא חלה קודם מכן אף פעם בחיי, כן לא ראיתיו בוכה אף פעם עד למחלתו. אבל באותו ליל פרידה לפני נסיעתי ודאי הבין, שנוסע אני, ובכה בקול שלא כדרכו. ידע. ואמא נשענה על הקיר ובכתה חרש שלא כדרכה. ידעה גם היא, כי בן ואב לא ייפגשו עוד.

פעם שניה ראיתים יחד כבר אחרי מות אבא. בליל כ' באייר תש"א, כחמשה שבועות לאחר בואי ארצה ואני בירושלים. במציאות הקרוייה חלום, ראיתי והנה אני ואחי הצעיר ממני (ולמה לא היה הצעיר ביותר עמנו?) עומדים כשבמרחק מה מאתנו, על גבעה אחת, עומדת אמא ואומרת: „ראה, לייב, בניך מלובשים ומקושטים ולגמרי שכחו אותך". הסבתי את ראשי וראיתי ארון־מתים ואבא בתוכו. התעוררתי ובו ברגע ידעתי מה שאירע לי. זו הפעם הראשונה ששכחתי את כ' באייר כיום מותו. בשכל, שהמחשבה מיטגנת בו שטוחה ככמחבת, אמרתי: למה שכחתי? זה ודאי בגלל טלטולי הדרכים וההתרגשות בימים הראשונים בארץ. בשכל שגבוה ועמוק הוא ככה, שצוארו צר מאוד ושפתו אפלה, חשבתי: כל חייו נכסף לעליה, ציוני היה מנעוריו, ראשון בעיירתו. אמו ואחיו ואחיותיו כולם הגרו לאמריקה, שלחו לו כסף וויזה על מנת שיבוא הוא, האח הבכור, והוא דחה בטענו שאין הוא רוצה אלא לנסוע ארצה. ולא נסתייע בידו. וחייתי אני תמיד בדגל אהבתו זו וכסופיו אלה. והיה יום מותו כ' באייר מוטל עלי. על לוח לבי תמיד, תמיד לנגד עיני. ורק הפעם, עם בואי ארצה, בא אבא על סיפוקו המלא, הונח לו, באו כיסופיו על תיקונם והרפה ממני. וכך נשמש ממני התאריך. ורק אמא לא רצתה להרפות. כדרך הנשים, שהביולוגיה שולטת בהן יותר מן ההיסטוריה. רק אמא שהיתה ציונית רק מפני שאבא, שאהבה אותו, היה ציוני, ואחר כך שלא כאבא היתה לרביזיוניסטית נלהבת מפני שבנה בכורה נעשה רביזיוניסט נלהב. היא אמא נשארה באמהותה ובאהבתה לאבא אכסטריטוריאליט ובאה להזכיר לי: גם בארץ ישראל חייב אתה לדעת את יום מות אבא, בני.

ואולי אין זו אלא קונסטרוקציה, צוללת פסיכולוגית, אולי זה עמוק מזה? כל פסיכולוג אינו אלא כאמודאי זה. למרות הכל אין הוא נושם אלא באויר המדע, שהוא נוטל עמו.

ובשלישית ובאחרונה ראיתי את אמא ואבא יחד ביום מאסרי, ג' באייר תש"ד. ואז גם אמא כבר לא היתה בחיים שלנו כי רצחיה גויים בלבוב.

וראיתם שניהם באהבתם, היא לפי דרכה והוא לפי דרכו.

עוד אשוב ואספר על אותו פרק בחיי, על הבריחה מבית-הספר, הקפיצה מחלון קומה ד' והמאסר. אבל כאן מדובר רק באמא-אבא, ואינני רוצה לערבב תחומין. בחיים השלמים הכל כרוך יחד. גוף ונשמה ועבר ועתיד ויחיד ורבים, וחיים ומות ו"מציאות" ו"דמיון" ללא הפרד. אך בעוונות הצנורות, הצנורות הארוכים, הספרות נעשית אנליזה. דבר דבור על אופניו. אם אבוא לספר איך ראיתי את אמא-אבא באותה שעה שקפצתי מהחלון יחד עם ספור הבריחה ה"ריאליסטי" כביכול, מה יאמרו הבריות? שאני מבלבל. על כן יחדתי גם את הפרשה הזו לכאן, שאני מתייחד עם עולם האמת.

היא עמדה אז למעלה באותו חלון שממנו ירדתי, משולהבת ונמרצת ודוחקת בי: מהר מהר! אני יורד והיא כפופה מלמעלה מעלי. פיה פעור ספק לצעקת שבר, שהייתי רגיל לשכמותה מפיה, ספק לצחוק מלא, גואה על גלי שמחת חיים מנצחים, שאף אותו ידעתי יפה יפה. כך היתה צוחקת כשאבא היה מקריא את שלום עליכם. כך היתה צוחקת כשהיתה מצליחה "לסדר" את מישהו בלשונה החריפה, כך היתה צוחקת כשהיתה זוכה בקלפים, באיזה משחק של מה בכך, וכך היתה צוחקת כשמישהו בא בתלונה לפנייה שאחד מבניה נטש בחורה פלונית אלמונית (אף כי בסופו של דבר אף אחד משלשת בניה לא נשא אשה כאשר היה עם לבה דוקא), וכך ודאי צחקה בכל נפשה אותה שעה כשהתמרדה, היא בת הזקונים, נגד כל משפחתה החסידית, האדוקה, המיוחסת, האמידה, ונישאה היא בת הי"ז, לאבי החפשי המשכיל, הציוני, החי מזיעת אפיו כפועל בטחנת גריסין ביום, ומחיתוט באבן-עזרא, סמולנסקין ופרידריך שילר — בערב. וכך שמעתיה צוחקת, בימי מלחמת העולם הראשונה, כשהיתה חוזרת ממסע-הברחת-המשי בדרך לבוב—וינה ומספרת על הצלחתה בהערימה על שוטרי המכס. היא היתה המפרנסת, כי אבא שלי גזר אומר: הוא לא ישרת בצבא "אפרים יוסל" (כך קראו יהודי גליציה לקיסר פראנץ יוזף "הטוב"), סרב להטיל מום בגופו כדרך עריקים אחרים, אך לשרת לא ילך. אמר וקיים והיה יושב בית, קורא עמי "רובינזון קרוזו", "אהבת ציון" ומלמדני לשחק שחמט. והיא, אשת חיל, רגע באפה וחיים בצחוקה.

אבל הפעם לא פרץ הצחוק מפיה. למה לא צחקה? כאב-המות אשר המיתת בהם גויים ודאי שעברו כבר, והרי היא — שכל חייה סבלה חלאי כליות ומרה וכי וכי — ידעה גם לצחוק מתוך כאבים. אך לא צחקה, כי טרם ידעה אם אצליח בדרך זו שהיא דחקה אותי לטוס בה מקומה ד'. כך ראיתיה לאחרונה ופיה פעור ספק בצעקת שבר, ספק בצחוק נצחון. לאחרונה? לא דיקתי. לאחרונה ראיתיה בחלום אחד במחנה העצורים בלטרון והיא כולה פחמים, פחמים. לא הכרתיה ורק ידעתי

שוויה. אז עוד לא ידעתי שהיה זה כבר שנה לאחר ה„אקציה“ האחרונה בלבוב. דבר זה ותאריך זה נודעו לי רק כעבור שנים. ואולי צחקה גם אז כשהובילו אותה, צחקה ואמרה: אבל את ישראל שלי לא יובילו ל„אקציה“, הוא בארץ ישראל. הוא חי.

אבל אז בעמדה למעלה בקומה ד' בחלון אותו בית בפנת פרישמן־הירקון ממנו נסיתי להתחמק מידי הבולשת הבריטית, עמדו בפניה הזעקה והצחוק המלא גם יחד. פיה פעור היה וכולה דרוכה. כשם שכל חייה דרוכים היו בין סבל לאהבת חיים, בין בכי לצחוק, בין אי־ידיעת־כלום להבנת־הכל, בין מציאות־עוני־בבית להליכות־נסיכויות (סגולת אבות, חסידי טשורטקוב) והדינמיות, הדינמיות שאינה פוסקת מעל הכל. היא שהדריכה אותי מקומה ד' על צנור רעוע: „טוס!“

והצנור שבור היה או כפוף באחד המקומות. הכל נסתחרר, היא נעלמה מעיני. כנראה שחרשו אזני, כי איך זה לא שמעתי את צעקת השבר שלה? ולפני אבדן ההכרה עוד הספקתי לראות אותו.

עמד אבא שלי אותה שעה למטה ללא צעקה, שלצעוק לא ידע, אך בבטחון פרש את ידיו על המרצפת וקלט את גופי שצנת.

ובבת צחוק אמר: מתון, מתון, בני, לברזח צריך, מצוה, אבל ליהרג או להיעשות בעל־מום? תלילה, זה לא כדאי, „א מכה די גויים!“

כי שנא מאוד את כל הגויים אבא שלי. שנאה שקטה, ממש שכלית, כי משכיל היה. את שילר ידע בעל־פה ואהב. את גתה לא סבל. ספר לי פעם מעשה בבחורה שישבה בחברת משכילים ופיה מלא גתה. לא היה דבר על גתה שלא ידעה. אך כאשר נסבה השיחה על שילר — נאלמה. אף הגה. שאלו אותה: „הא כיצד?“ ענתה, שהיא קוראה בלכסיקון של מייער, על אות „ג“ כבר עברה ול„ש“ טרם הגיעה. ושאלתי אני או אבי: „אצלך להפך, אתה יודע על שילר הכל, ואת גתה אינך מצטט באזני אף פעם. למה זה?“

ואמר לי בחיוכו: „אני, „עברי אנכי“, ואני קורא כדרך העברים מימין לשמאל. על כן קרוב לי יותר שילר מגתה...“

הומור כזה ושירים היה חדרנו מלא תמיד. חדרנו — כי למעלה מחדר אחד לא היה לה למשפחתנו בת חמש הנפשות. צרות היו בה ואך עצב לא היה. אפילו לא באותו יום באב חרס"ט כשאבא חזר מהפגמה נגד הקונסוליה הבריטית והוא בשורה הראשונה של המפגינים ושוטר־פרשים פולני עלה עליו ופצעהו בפניו בפרסות הסוס.

את כל האופיריטות ההיסטוריות של גולדפדן ידע בעל פה והיה שר אותן. השיר הראשון אשר למדני היה „אל הצפור“ של ביאליק.

ועוד זאת: ציוני „סתם“, „בלי תנאי“ היה מכנה את עצמו. אך הפסיק לקרא

את ה"היינט" הורשאי באותו יום שהעתון הזה סרב להדפיס את מאמר בן-ציון כן להגנת סטאבסקי. באותו זמן בערך אף אני הייתי תלוי בין שמים וארץ בגלל סטבסקי. המעשה היה בבית המדרש לרבנים בוינה. אחד החברים הכריז שהריביזיוניסטים רצחו את ארלזורוב. עליתי על הקתדרה והודעתי: „חבר, אם עד מחר בשעה זו אינך חוזר מדברייך, אתה סופג מכות“. קם רעש, אבל הצחוק גבר על הרעש כי חבר זה היה ענק לעומתי. למחרת באותה שעה שאלתי: „חבר, אתה חוזר בך?“ כשאמר: לא! עמדתי, להפתעתם הרבה של כל הנוכחים, על קצות אצבעות רגלי וסטרתי על לחיו. הוא לא שהה הרבה, תפס אותי במתני, רץ לחלון (קומה ב') והחזיקני באויר, עוד מעט ויפילני. בנס הצילוני מידיו.

עתה אשובה אל אבי, שעמד בחצר אותו בית בפנת פרישמן-הירקון, והצילני מריסוק אברים סופי. „מתון מתון“. שני אחי שהלכו בכל בדרכיו, חברי „הנוער הציוני“ היו, נשאו נשים, ריהטו דירות ונרצחו בידי הנאצים. „מתון, מתון“. ואני שדם חסידי ריושין מצד אמא גבר בי על דם אבי עליתי מעלה מעלה, ומכיון שנסתמו מאחורי דלתות המתינות של אבא, קפצתי מחלון אמא. רק לא להמתין. רק לא להמתין. בחדרי עשירים יש מקום לחדרי המתנה. בחדרי עניים אין מחיצות רבות בין פנים וחוץ.

כך ראיתי אותם, לאחרונה יחד, את שניהם המשלימים אותי, באותו רגע רציני בחיי, כשהייתי נתון בין שמים וארץ, כשהשתחררתי מכבלי השכל התל-אביבי ונשתלבתי בסדר דברים גבוה יותר ועמוק יותר. חלש הייתי מכל וחזק מכל כי על כן עמדו הם שניהם עמי. מאז אני יודע שאין אדם נפרד מהם לעולם.

אימתי ראיתי את אמא לאחרונה בעודה בחיים? קניתי לה לאחר מות אבא שמלת משי שחורה מנומרת לבן עמוק. כי שני צבעים אלה פתוכים זה בזה אהבתי מכל צבע בעולם. ובשני צבעים אלה, היקריים לי מאז עוד יותר, ראיתי אותה באחרונה.

בליל טבת שחור מאוד בשנת תש"א באה אמא לכפר על יד וילנה להפרד ממני לפני עלותי ארצה. היה שלג רחב מסביב. והלילה שחור. רכבת שחורה ארוכה ואמא בחלון הרכבת ושערה הלבן, לבן עמוק, מתנוסף כמו דגל. הרכבת מתרחקת ואמא צועקת, צועקת מר: ישראל! ॥

אוקטובר 1938, פולין

א. נוער בין תהום וחזון

אני פותח את זכרונותי בכינוס העולמי של בית"ר באוקטובר 1938 בורשה. לא מפני שהיה זה מפנה חשוב בתולדות בית"ר לכיוון הארגון הצבאי הלאומי (הרי אין אני כותב פה היסטוריה). כי אם מפני שהיה זה כינוס ראשון בעל חשיבות היסטורית, אשר בו השתתפתי ונתתי יד למפנה זה.

עד כה לא הייתי „אלא“ מומחה לענייני חינוך בעיני מוסדות בית"ר. אמנם מלאתי תפקיד מפקד בית"ר בקן ובמחוז וולקוביסק. לא בלי התנגדות פנימית אף לבשתי מדים כיאות למפקד, אבל למעשה הייתי רחוק מאוד מלדעת על הנעשה בתנועה למעלה. גם לאחר שכבר ישבתי בוילנה ועבדתי בקן בית"ר גדול ונפלא זה, היתה זו בעיקר אותה עבודה שמאז ומתמיד — ולצערי הרב, בבית"ר לא פחות מאשר בתנועות אחרות — נקראה בקצת זלזול בשם עבודה „תרכותיה“. ובוילנה היה המצב בנידון זה טוב מאשר במקומות אחרים: לבוב, ורשה או קילצה. כאן לפחות היה קן על טהרת העברית והפיקוח עליו היה בידי בחור יקר כישראל אפשטיין. אבל היה, שבהתנגשות בין בית"ר לתאי הארגון הצבאי הלאומי, נטל הארגון הצבאי הלאומי על עצמו, באשמת גונדרים ומדריכים־שליחים מארץ ישראל, את התפקיד לדחוק את החינוך הרוחני לפנות בטלניות יותר. במחנה בית"ר אחד של קן וילנה קוימו חיים כפולים: כעשרים בחורים ובחורות קבלו הדרכה צבאית, ראו את עצמם כ„אריסטוקראטים“ והביטו בזלזול ולפעמים גם בגסות על החלק השני בו לימדתי אני „פשוט“ תנ"ך ושירי אורי צבי גרינברג. ולא מצאתי הצדקה לכך, למרות כל קיצוניותי בהשקפה הפוליטית. נשאר בי טעם־לפגם. שחזר ועלה בי טוב כעבור זמן כאשר נדרשנו, מנחם בגין ואני בבית נציגות בית"ר בפולין לקפרץ דום בפני מי שהיה אז נציג הארגון הצבאי הלאומי בפולין.

ולא שהייתי או היינו אנרכיסטים ואנטימיליטריסטים חלילה. בפני ז'בוטינסקי הייתי עומד דום, הייתי מתיצב דום בלי פקודה ובלי קפיצה, אי אפשר היה לעמוד אחרת בפניו. הנפש היא שעמדה דום והיא שהעמידה גם את הגוף כך, אף כי רק

הנפש היתה מתוחה ולא הגוף. אינני יודע בדיוק את גורלם ודרכם של כל אלה שעמדו בפני ז'בוטינסקי או בפני מי שעמדו וגופם מתוח היה יותר מנפשם. ומישום מה הרגשתי אני — ואולי הרגיש גם מנחם בגין, לא דברתי אתו על כך — טעם לפגם כאשר נצטוינו לעמוד דום לא בפני אדם כי אם בפני תואר. יתכן שהאדם הזה היה טוב וישר, אך אנחנו נצטוינו לקפוץ בפניו רק בגלל התואר אשר נשא.

והמעניין בפרשה זו היה בשבילי, שלא הייתי עם אלה בבית"ר אשר היתה להם מלחמה אידיאולוגית או ארגונית עם הארגון הצבאי הלאומי. כפי שיוכח בפרק זה עמדתי כולי בצד הארגון הצבאי הלאומי מבחינת דרכו הפוליטית והמלחמתית גם נגד דעתו של ז'בוטינסקי. אבל גם זה היה מצד רעיוני-הרגשתי בלבד כי לא ידעתי ולא כלום מהנעשה במוסדות בית"ר הארציים והעולמיים ואף על ה"ארגון" לא היו לי עדיין כל ידיעות ברורות, מיהו, מה יחסיו עם בית"ר והצה"ר. נתון הייתי בעולם הספרות וההוראה ורק בכינוס זה גאחותי בסבך הבעיות. ועל כן אני מתחיל בו את זכרונותי הפוליטיים.

עד אותו כינוס השהתפתי רק במועצות מצומצמות. פעם בוינה במועצת הצה"ר. זה היה זמן קצר אחר יובו של ז'בוטינסקי מאמריקה, והוא עצוב מאוד. לא מצא את המפתח ללבות המוני אמריקה. והודה: כמעט שהחליט כבר לסגת ולהכנס לעולם הספרות ורק מגעו עם יהדות פולין הדליק שוב את מנועו: להלחם. סיפר על יהדות פולין ועל נוער בית"ר בפולין, על ים העצב שבקולו ובעיניו הלבינו מפרשי תקוה חדשה.

מועצה שניה היתה של מחוז בית"ר בגרודנה, בשנת 1936, השתתף שליח השלטון שמואל כץ. אני הרציתי הרצאה חינוכית-ספרותית "נאה" ונסענו הביתה. המועצה השלישית היתה של מכסימליסטים עם אבא אחימאיר באיזה חדר צר בורשה. היתה שם חריפות רבה, מרירות רבה, צחצוח חרבות רב. דגל לא הונף. גם אלהים לא היה שם. בי — על כל פנים — לא נותר אף רושם מפגישה זו. זה היה נסיוני הדל בעבר. עמו באתי לכינוס.

אציין מבחינה זו, שאף לא הייתי ציר מן המניין, כי אם לפי הצעתו של א. רמבה, ציר מומחה לעניני חינוך.

אכן, מה שהיה שם למעלה, לא ידעתי ומתוך האמון המלא שהיה לי, אף לא נדחקתי לדעת, אך מה שהיה למטה ידעתי יפה-יפה ויצא לי הדבר לטובה שהגעתי לדעה שהגעתי לא מתוך החיכוכים הארגוניים, שיש בהם כדרך העולם, גם נימות אישיות וצדדים שאינם על סהרת הקודש, כי אם מתוך נבכי נפשי אני. נבכי ההיסטוריה העברית, נבכי שירת אורי: צבי ונבכי היאוש שבקנני בית"ר שחייתי בהם, שבקרתי בהם, שנשמתי את יגונם.

ממאות צירי הכנוס הכרתי רק שניס־שלושה. האחד, ישראל אפשטיין, שהיה תלמידי בבית המדרש למורים בוילנה והיה מפקד גליל של בית־ר וילנה. ואני גם לא ידעתי אז שיחד עם מנחם בגין ועם נתן פרידמן היוו קבוצה אופוזיציונית מאורגנת, שעזבה יחד את נציבות בית־ר כהפגנה נגד קו ההקפאה של אהרן פרוטס (האם זה נעשה חוק בתנועה הלאומית, שראשיה מגיעים לאיזה שיא ונרתעים?). השני שהכרתי אותו הכרה קצרה אך לא מקרית היה נתן פרידמן. כחצי שנה לפני כן ואני עוד מורה ומפקד קן בוולקוביסק. קבלתי מכתב דחוף שעלי להיות בשבת בשעה תשע בבוקר בקן בית־ר בביאליסטוק. שם חכה לי ודבר אתי ביחידות — אף כי עוד מספר מפקדים הוזמנו — נתן פרידמן על העליה החשאית המתארגנת, מסר לי על התנאים ודרש למצוא את המועמדים המתאימים בקן וולקוביסק. גם לאחר כן היות נתן את החוליה הארגונית ביני לבין המחתרת.

ועוד אחד היה עמי שם כבלי שיהיה שם.

אורי צבי היה עמי שם.

את שמו שמעתי לראשונה בערך בשנת 1927 מפי בחור בגילי, קומוניסט ויידישיסט, גר לא הרחק מביתי בלבוב. היינו משחקים שחמט ומהוכחים על „בעיות“. שאל אותי פעם אם קראתי את „מפיססו“ וצטט לי פרקים שלמים בעל פה. שם הכהור היה סינקובר, אהיו היה מישור באידיש. אלמלא הפרקים האלה שדקלם באזני ודאי הייתי שוכח אותו ואת שמו.

ובכל זאת לא קראתי את אורי צבי אלא כעבור שנים.

בשנת הרצ"ב נכנסתי לספרית הקהלה בווינה ובקשתי את גליון „מאזנים“, הוגש לי גליון ובו „באזני ילד אספר“.

וכפות המאזנים שלי שקולות היו אז בין התמסרות לפילוסופיה וכפרות (פירוש הדבר בשבילי היה התמסרות מחלטה. ללא שיר). ובין פניה לפעולה ציונית (אוהד תנועת ז'בוטינסקי הייתי מאז פרעות תרפ"ט, כשהמונים הפגינו ברחובות לבוב וצעקו: ז'בוטינסקי! ז'בוטינסקי!).

„באזני ילד אספר“ הכריע את הכף. אין עוד שני כולמות, עולם ההגות והספרות ועולם המדיניות שיש לבהור באחד מהם. נמהח בדמי הגשר בין השיר והמשיח. עליתי על הגשר ועליו אני צועד עד היום ללא מאבקים פנימיים וללא קרעים ושניות. עד לזעזועי אז הוא יודי ד"ר ב. א. קירץ, שמאז היה קורא עמי כל שיר חדש. אבל שהלכתי אני לכיוון שהלכתי ולא הוא. למרות התפעלותו יחד עמי. הוכחה היא. שמכחו בתוכי מוכן היה וצפה לאותה פגישה עם השיר. קרקע, שנחרשה ודאי בידי אבי. הויסקתה בידי „אהבת ציח“

ההזונית. המלכותית. חכו הנבטים ליורה הגדול. והוא בא היורה. הוא בא בכוחן הקשה ובעצבן הטוב של יורות. באזני ילד אספר."

אהר ראייה ושמעתי אותו באספת־עם בלבוב על הנושא: "ארץ ישראל בלהבות". והלהבות עוד היו אז מתחת לפני הארץ. במשרדים בריטיים ובידים ערביות ובישוב ציל "פרוספריטי". והוא הופיע אז יחיד. פשוט עלה על הבמה. ללא נשיאות. ללא יו"ר. ללא ברכות. פתח ואמר:

"איש לא הזמין אותי. איש לא ברך אותי. בעצמי אני בא. בעצמי אני קורא לכם. בעצמי יזכר אולם ומודעות..."

כעבור שנים נכנסתי לבית הוריו בלבוב כי שמעתי שהוא נמצא שם. נכנסתי למטבח והיתה שם אמו. מהמטבח להדר ראיון וישב שם אביו על ספר. במטבח ובחדר שקט כזה וסוהר שבדלות. בחדר השני היה אורי צבי. נכנסתי ולא ידעתי להסביר למה באתי. הייתי נבוך מאוד ולולא היה הוא בחזקת אש היודעת לאחוז בחמר דלק. ודאי שהייתי גם יוצא נבוך ולא בוער כאשר יצאתי.

ומאו אינני אלא קוץ בסנה.

והוא בער בי בנסעי לכינוס.

הוא בער וההם. אלפי בני הנוער סתם ונוער בית"ר בפרט, פוזרים בערים ויעירות. בכו בי.

בארץ ישראל פרעות מספר כך וכך. על אירופה משחיר צל. מתעבה והולך וצורה וצורת. לא צריחת־תוגה אסתטית בנוסח "העורב" הטרגי, כי אם צריחה גרונית מחנקת.

ובערים ובעירות מסתובב נוער, אונים מהלכים באפס מעשה. אונים מתנוונים. או קשקוש בקופסאות קרן קיימת או שבירת קופסאות קרן קיימת. קונגרס ישן וחדש ופטיציות ועוד פעם בחירות. מהלכים בחורים ובחורות בחוצות זלבה ופיסקי וולקוביסק ווילנה. אש בוערת בהם והיא אוכלת בבשרם, כי בשר אויבים לא ניתן להם. בלטרון למדנו אחר כך את המונח "קסדרה", זה הטיוול מסביב לצריפים במחנה עצורים. ו"קסדרה" זו היתה עשירה ומלאה מול אותן קסדרות אין סופיות שעשה הנוער היהודי בערים ובעירות מסביב לקננים של התנועות למיניהן. בין גשר לכנסיה, בין השוק לכביש, בין תחנת הרכבת לקולנוע. הסתובבו הסתובבו רבבות צעירים, עוד הדם בעורקים כי טרם נשפך במלחמות פולין ורוסיה. עוד השרירים חזקים כי טרם הורזו ברעב ובמגפה. עוד נשימות עמוקות להם וריאות עשת כי טרם היו הגאזים. מסתובבים מסתובבים רבבות ורבבות ידיים מתנופפות בבטלה, בתיבוקי־אהבה־שמתוך־שעמום, בויכה־שנאה־שמתוך־ריקנות. קנני בית"ר עברו את שיא

התפתחותם. וכי כמה זמן אפשר להחזיק במתח מהפכני של הנפש ובסיוף-מקלות או כתיבת-פטיציות של הגוף? ורעב ודלות בעיירות דוחקים אף הם. אלמלא הנס של משפטי הטרזקיסטים ברוסיה, אין ספק שאלפים אלפים מטובי הנוער היהודי צמאי המעשים והגאולה, היו מצטרפים לקומוניזם הלוחם והנרדף. רדיפת הטרזקיסטים וצורת המשפטים הרתיעה רבים רבים. נוער יהודי מהפכני באופיו ואכסטריטוריאלי מוכן לנהור אחר מהפכה עולמית אכסטריטוריאלית או אחר מהפכה לטיריטוריאליזאציה של העם העברי. מהפכה בשביל רוסיה או בשביל פולניה אינם, בסופו של דבר, אלא התבוללות במשטר סוציאלי אחר. משפט דרייפוס היה הסימפטום שהציל מאשלית ההתבוללות הלבנה. משפט טרוצקי היה הסימפטום שהציל מאשלית מהפכה אכסטריטוריאלית, כלומר אפשרות של התבוללות אדומה. גם המהפכה הקומוניסטית נעשית יותר ויותר צמודה לקרקע וללאום ואין הצעיר היהודי יכול עוד להיות חלוץ לה. ממילא היה סמנה וסולתה של התנועה הקומוניסטית יהודי, אבל אלמלא משפטי הטרזקיסטים היו היאוש והשממון דוחפים רבבות לזרועות מהפכת-זרים זו.

במצב זה היתה בית"ר האלטרנטיבה לדינמיקה המהפכנית של הנוער, ואכן היתה תנופה עצומה באמצע שנות השלושים.

כינוס בית"ר באוקטובר 1938 היה ביטוי לדחיסות באויר המהפכה העברית ולהכרחיותה, והיה גם ביטוי לאותם כוחות דינמיים עצומים שנצטברו בערי פולין ובעיירותיה, ובית"ר לא נתנה להם עוד מוצא. לחש הקסם של הארגון הצבאי הלאומי בא כמשב רוח בדחס הזה והוא בא כעוגן הצלה. עוד תהו בית"רים פשוטים, למה דרושה מסגרת חדשה למלוי המאויים אשר המסגרת הקודמת טפחתם, עוד הורידו בית"רים בבושה את ראשיהם כשאמרתי להם שבשבילם תעלה העליה הבלתי-חוקית „רק“ 400 זלוטי, ובכתיהם ובכתי הוריהם לא היה גם מה למכור עוד. עוד היתה אינרציה רבה בסדרי החיים בקננים. עוד היתה דמות בן-יוסף זה-אך-נתלה ומדי בית"ר עליו ושם ראש בית"ר על שפתיו, אבל גם היא כבר היתה על הגבול בין הישן-העומד-להקרח ובין החדש הקוסם במעש חד-פעמי וגואל, גואל מבעיות הכלל וגואל מסבלו של הפרט, מצרת הרעב ומצרת הריקנות ומצרת השעמום ומצרת היגון הנבט מכל עיניים, מכל רחוב, מכל קן, מכל פני אבא-אמא מדולדלים ומיואשים, שאינם יודעים עוד כיצד לדאוג ל„תכלית“ לילדיהם, כי נסתמו כל שערי התכליות.

נשאתי בדמי את שירת אורי צבי, נשאתי בנפשי את אותו הבכי האלם של האונים העצורים ונשאתי במוחי את המחשבה הקרה והאכזרית שצמחה מהקור ומהאכזריות שירדו כעופרת משמי אירופה ועלו כקרחונים מיבשתה. נסעתי לשמוע

לא ידעתי אם אשמיע. לא ידעתי מה מתרחש שם למעלה, לא ידעתי את ה"מי" שיש להלחם למענו ואת ה"מי" שיש להלחם נגדו, אבל ידעתי את ה"מה" שיש להורידו ואת ה"מה" שיש להמליכו. בין תהום ותזון התגודדה אומה שלמה, התנודד נוער, התגודדה הנועתו.

משום מה הגעתי לורשה רק ביום השני של הכינוס. נכנסתי לבית האקדמאי, נתישבתי כאשר אהבתי עוד מימי למודי באוניברסיטה, בפנה, כדי לראות את הכל ואת כולם. באולם בין מאות הצירים — זר. בנשיאות פני אחד או שנים מוכרים, ומי על היציע לא ראיתי.

ב. במעלות ראש-בית-ר

מיום מעמד הר סיני אין לדבר על סום מעמד אחר. ולמה? זה היה מעמד, מפני שהלאה מזה אי-אפשר היה לעלות. אף זה היה עוד מעמד "מרחוק", ככתוב, אבל קרוב מזה פשוט אי-אפשר היה. מעוצם האש ומזהר. על כן אמרו על זה: מעמד. מאז ואילך כל האומר על כינוס או אסיפה או התקהלות כלשהי, ויהיו חגיגיים ביותר ויהיו מרוממים מאד "מעמד". אינו אלא חוטא. לא חוטא לשמים, כי אם חוטא לארץ. לאדם על הארץ. שהוא מעמידו במקום להניעו. והיום. שכל שני וחמישי מדברים וכותבים אצלנו על "מעמד" חגיגי, היום שכל כך מחריפה בעיית המעמדות גם הבלתי-חגיגיים, החילוניים מאד, כדאי שנקבע: אין המונח "מעמד" נופל אלא על מקום שאין למעלה ממנו, "אם לא כן, למה "מעמד"? מה העמידה הזו לכם? אין זאת כי אם נשכחה רוח הלשון אצלנו או סג טעמו האמתי של חג, על כן מזווגים שני אלה: "מעמד חגיגי". "מעמד" — ששרשו עמידה, ו"חגיגי" — ששרשו חוג, התנועה. מה סירוש הצרוף: "מעמד חגיגי"?

למעלות קדושה וטהרה שכאלה, שהעלנו ראש-בית-ר בשירת האבל שלו לזכרו של בן-יוסף, אין זוכים להגיע אלא לעתים רחוקות בחיים. וגם אם ידענו אז שבאהבה זו ובהערצה זו את הגבורה האישית של בן-יוסף אין עדין אות להמשך, היה הכוח המקדש חזק כל כך, המעיין המטהר — מטהר כל כך, שבחוש הרגשנו, כיצד נושרות קליפות, כיצד מזדככים יצרים, כיצד טומאה מגורשת. כאילו ליבן את כולנו, את חולשותינו ואת חטאינו לא בגחלת צורפת וצורבת, כי אם בזוהר. אני ידע בכל החדאות שהאולם כולו עטוף היה שחורים, אבל בודאות לא פחותה מזו אני יודע, שהאוויר כולו היה כחול בכחול קטיפי ורך, ולתוך הכחול הזה נזרמו המלים המאירות שלו ואיש מבין העולים במעלותיו אלה לא ידע את נפשו עוד. אני

לכשעצמי הרגשתי דבר מעין זה רק פעמים מספר בחיי. בשעת קריאת הפרקים האחרונים של „כה אמר זרתוסטרא“; בהצגת „פר גינט“ לאיבסן בתיאטרון המלכותי בווינה, באותה תמונה אחרונה, כשסולבייג יושבת לבנה בין הרי לובן רחוקים, שרה את שיר האהבה הנצחית ופר גינט הזקן, זקן מאד, חוזר לאחר כל שנות נדודיו ונסריו וחפשויו וכורע לרגלי הלובן השר, האוהב, הטהור; ושוב כאשר אלכסנדר מואיסי נגן בקולו הקוסם את המלים האחרונות שב„רוחות“: אמא, תני לי את השמש, תני לי את השמש. ומאז הנאום של ראש בית־ר הרגשתי כך מדי פעם, ומדי פעם כאילו היתה זו פעם ראשונה. כאשר ר' אריה לזין היה אומר עמנו למטה במרתף, בבית־הסוהר המרכזי בירושלים, את תפלת „אב הרחמים“. הוא אומר ואנחנו אחריו, אנחנו כולנו, אנשי לח״י מחדר 18, אנשי אצ״ל מחדר 19, אנשי „הגנה“ אפיקורסים מ„הכרה“ מחדר 23 ואנשי־חטאים־פליליים, גנבים, רוצחים, זייפנים למיניהם מחדר 29, אותו חדר שהיה לבית כנסת מדי שבת. הוא אומר ואנחנו חוזרים כולנו עמו יחד ואב הרחמים שינקום את נקמת דמנו השפוך יורד ממש עלינו, אין עוד סורג ואין עוד חומות ואין עוד גויים־חזיריים־חמוריים שומרים עלינו, ואנחנו קלים וחזקים וחפשיים, חפשיים מאד.

קירות ודגלים מכוסים שחור כתוגה סביב סביב, מדים חומים כצבע אדמת הארץ בה נטמן גופו של בן־יוסף, האויר כחול עמוק ושירה לבנה כיונים לבנות־לבנות חגות, חגות, עולות, עולות.

והרי רגעים רבים ושונים היו בפרשת בן־יוסף, והרי היה בה כאב אישי איום לראש־בית־ר עצמו, אך הוא עלה לשלב ההתגברות ולראית היופי הטרגי והעלה אותנו עמו. כך מתגלה מיתוס מתוך מעשה גבורה חד־פעמי וכל פרט ופרט בו, שנעשו בפשטות ובתום, הופכים להיות סמל ואות. הרי כולנו קראנו וחזרנו וקראנו את פרטי אותו ליל ואותו בוקר אחרון של העולה לגרדום הראשון במלחמת החרות העברית. הרי לא היה פרט מחיי אותו בחור פשוט אשר לא ידענוהו כבר ולא מלה שכתב ושומר שלא שמענוהו כבר, והנה בא הוא, הקוסם הגדול, והוכיח לנו שכלום לא ראינו וכלום לא שמענו, עורים היינו וחרשים היינו, את האולטרה־סגול לא ספגנו, את הקולות הגבוהים לא קלטנו, חפשונו אותם במליצה, באמרת הכנף, בפוליטי, הם היו באנושי מאד, בפשוט מאד, בבקשת הסבון והמסרק, בידיעה המלאה של ערך המעשה ובאי־הידיעה המוחלטת של ערך העושה. אנחנו ראינו את מדי הבית־רי על גוף העולה לגרדום, והוא הטרגיקן הגדול ראה את האדם הטהור, הטהור והקדוש אף מהמדים.

ו א י ך הוא שר את שירתו זו, ראש־בית־ר! מנגינה לא היתה והיתה מוסיקה,

חריזה לא היתה והיה הכל כה צמוד ושלוש ושקול חפשי, כאשר רק הוא ידע לצמד ולשלב ולשקול ואף לכבול ובכל זאת להשאיר את הכל חפשי.

זה היה שיר המעלות שלו, כשיר מעלות בזמן שבית המקדש קיים.

שיר המעלה.

באותו לילה נוצחנו מאד, טוהרנו מאד.

ג. נצחון הדלת החורקת

ולמחרת נצחנו אנחנו המצוקים, אותו, את האראל.

אנחנו, אשר נעורינו לא זרמו בקצב פויסקין ולרמונטוב. לבנו לא זב דם כאשר זב דם לבו למעשי האכזריות של המהפכה הרוסית, אנחנו, אשר לא היתה לנו שהות בין מלחמת עולם ראשונה לשניה ליהנות מהמילודיות של איטליה ושמיה, לא היה איכפת לנו אם נאה הוא המשטר הפשיסטי או לא ולא הבינו בניחותנו הפוליטי היבש, למה מסרב הוא בכל זאת להפגש עם מוסוליני; אנחנו, שלא היינו בני דור לוחם לחופש האזרח, לליברליזם ולדימוקרטיה פרלמנטרית, לא הפסנו את סוד אהדתו למשטר הפרלמנטרי הבריטי ולחופש הפרט והכבוד לפרט שבבריטניה עצמה.

זה היה הרקע הפסיכולוגי לזיכוח ולמאבק שהתחולל בכינוס למחרת אותה התעלות מן האבל.

מנחם בגין עולה לנאום.

„אנפנט טרריבל“ של בית־ר פולין, צרוף נדיר של עורך דין רומנטי, הוא לגבי ז'בוטינסקי כתלמיד רומאי לגבי מורה יווני. מנסה ללכת בדרכי המורה, אבל מעצם טבעו אינו יכול עוד להגיע לעדינותו ולאצילותו האמתית. קרוב יותר לדרמטיות ורחוק מטרטיות, ז'בוטינסקי היה איש הטרטיות המזוקקת, תלמידו פשטני יותר הן במחשבתו, הן בבטויו. ז'בוטינסקי היה עוצם את עיניו לעתים קרובות כדי לראות, וסוגר סגר־רב את פיו כדי לחשוב. תלמידו — לא כן, הרב עולה על תלמידו ביפיו, אך המציאות עולה על שניהם בכיעורה ובה יש לפעול.

מנחם נעשה לדבר האפוזיציה בבית־ר. אם הוא לא יוציא את בית־ר מהקפאון אשר המוסדות השקיעו אותה בו, אין כל ספק שהארגון הצבאי הלאומי יאכל אותה במהירות רבה, בין אם יהיה הסכם בין שני הגופים. בין אם לא יהיה. נמאס לו לנוער לשבת בקננים, לכתוב פטיציות, ולצעוק בוז על דרכי הסוכנות היהודית. בן יוסף היה הבטוי הראשון להתמרדות בארץ ישראל. הוא לא קבל פקודה לא מבית־ר ולא מהאצ"ל. בפולין, מרכז הכוח הבית־רי, גדלים בני־יוסף רבים. ראש בית־ר

עשה ג'יסטה נפלאה בנאום האבל. הוא אמר: „אני נותן לך, בן־יוסף, עכשיו את הפקודה לעשות את מה שעשית“. הדברים נבלעו בגלי שירת הקסמים, ולא הוברר, אם זו גם התחייבות פוליטית להבא או אין זה מוכיח כלום ואין זה אומר, שמעתה יתן ראש בית־ר את הפקודה להפסיק את ההבלגה. קנני בית־ר נמצאים במשבר חמור. פשוט „מצפצפים“ על מפקדי הקננים. משמעת כפולה. השעמום דוחק מהקן. החשאיות, הקורסים וראשית הפעולות בארץ מושכים לתאים שהארגון הצבאי הלאומי מקים אותם בכל מקום. הברירה היא או התפוררותה של בית־ר, ביחוד זו של שכבת המתבגרים, או העברתה לקו אקטיביסטי.

מנחם הוא דובר האופוזיציה האקטיביסטית.

וכדרכם של פולמוסים כאלה מתבטאים הנגודים באיזו נוסחה, לפעמים עיקרית ולפעמים מקרית.

מנחם נאחז בנוסח הנדר הבית־רי, שנוסח על ידי משורר שיר תל־חי, על ידי ז'בוטינסקי. בנדר נאמר: „לא אשא זרועי אלא להגנה“. מנחם מתנגד לסייג זה ותובע לשנותו לנוסח: „אשא זרועי להגנת עמי ולכבוש מולדתי“.

כמובן שמאחורי הנוסח ישנה בעיה מעשית מאד. הנוסח מחייב. ואכן — טוען בגין — הגיע הזמן שהוא יחייב. אין עוד מה לצפות מהעולם, שהוא עולם זאבים. והנה הקלף האחרון והחזק בידיו: לפני חדשים מספר הופקרה צ'כוסלובקיה בהסכם מינכן. הדימוקרטיה המערבית, הליברלית, הטובה, הפקירה ללא רחם וללא מצפון את צ'כוסלובקיה אשר סמכה עליה, בטחה בה. העולם הוא אכזרי, הוא מבין רק את שפת הכוח והעובדות. הגיע הזמן לקרוא למרד.

זו היתה תמצית דבריו של מנחם בגין.

לאחר ויכוחים צדדיים נאמרה סוף־סוף המלה בכינוס. מחיאות כפים סוערות, סוערות מאד, ביחוד מפניה, אשר — כפי שאומרים לי — רוכזו בה הצירים מארץ ישראל. המדובר באולם. מי יושב על היציע עדיין אינני רואה. ראש־בית־ר מבקש מיד אחר בגין את רשות הדבור. אך על דברי בגין, ועל כל זה שמתחיל להקציף מלמטה, אין לענות בשירה, על כך יש לענות בפרוזה. והוא עונה. והפרוזה שלו חותכת. סכינו אינו חדל מלהבריק כמובן, אבל הוא חותך.

פתח במשל התריקות. שלש חריקות הן שהוא שגא. את חריקת העגלות לפנות בוקר, כשאדם עוד ישן, אבל חייבים לסלוח להן. סוף סוף הן מביאות לחם או חלב. גם חריקת מכוונות בבתי־הרושת או חריקת קרונות רכבת על פסים אינן נעימות לאוזן, אך גם הן סוף סוף לתועלת הצבור. אולם ישנה חריקה אחת שהוא שגא אותה בכל לב ואין לה כפרה, כי כל תועלת אין בה: זו חריקת הדלת על ציריה.

„תאומך, אדוני בגין, היה חריקת דלת שכזו“. ואחר המשל החריף, באה הפרחה הפוליטית הטרגית:

ישנה אריתמטיקה, ישנם יחסי כוחות. עדיין אין כוחותינו מספיקים ועל כן אסור לפטפט על מרד.

ושוב משל ממשליו הקלסיים: באחד המקומות קרה אסון, שריפה. היו הרבה קרבנות והרבה ילדים נתיתמו. החלו לטפל בהם. בראשונה חולקו היתומים בין בתים שונים. אבל כעבור זמן מה קצה נפשם של האנשים הטובים בילדים הזריפ. נוצר מצב של רוגזה וטינה. עד שבא חכם אחד ואמר: גם האדם הטוב ביותר אינו רוצה זרים בביתו. אבל אין הוא אכזרי כלל. יש לכוון את נדיבותו וליישבה עם מדת האנוכיות הרגילה. וזו העצה: כל אחד יתן תרומה להקמת בית יתומים. הילדים יוצאו מהבתים הפרטיים לשביעת רצונם של המחזיקים בהם עתה, וגם לא יופקרו, כי בית יתומים יהיה להם.

העולם איננו נדיב עד כדי כך, שכל מדינה ואף הדימוקרטית ביותר תכניס לגבולותיה את הפליטים היהודים. אבל העולם גם איננו אכזרי עד כדי כך, שיסרב להגיש כל עזרה. הטובים שבאומות יתמכו בכל לבם ברעיון מדינה עברית שתהא כבית יתומים שבמשל.

ואחרון אחרון: אם אתה, אדון בגין, אינך מאמין שיש עוד מצפון בעולם, אין לך ברירה אלא ללכת לנהר ויסלה העמוק.

בשעת הנאום, כאשר מישהו זרק שאלה ובה הוזכר שם העתון של הארגון הצבאי הלאומי „די טאט“ („המעש“), הטיל ז'בוטינסקי בקול אדיר ובלווי תנועת יד תקיפה מאד: „אין קשר ואין גשר“.

והייתי אני, הבא מחדש, שוב נדהם ותמה ולא ידעתי מה כאן: קרע או הכרזה טכסיטית, כשם שלא הבנתי אמש בשעת הפקודה המאוחרת לבן־יוסף: מה כאן, ג'יסטה או שינוי הקו בהשפעת „מורי ורבי שלמה בן־יוסף“. ועמוק עמוק פגע בי משל „בית היתומים“. הלב שתת חרפה. לא, אין אנו רוצים להיות יתומים, ואין אנו רוצים בחסדי נדיבים שיקימו „בית יתומים“. כשם שנאום־השירה מאמש העלה אותי, כך נאום זה דכא אותי.

גרשמתי ברשימת המתוכחים. ומכיון שהייתי מרוגש מאד, לא שמתני לב לנואמים שעלו וירדו לאחר נאומי. דומני שהיו כארבעה או חמשה.

כשהגיע תורי לויכוח נצל ראש בית־ר את ההפסקה בין נואם לנואם, נטל את תיקו ועמד לצאת מהאולם. אז — וזה גודע לי אחר כך — לחש לו א. רמבה, שהנה עומד לנאום פלוני אלמוני, ודאי הוסיף גם כמה מחמאות על חשבון כשרוני הספרותי וכו'. יתכן, אילו ידע את אשר אני אומר להגיד, לא היה עושה לי טובה זו, על כל

פנים אני מכיר לו תודה על שהעיר את תשומת־לבו של ראש־בית"ר אלי, זה הקל עלי את הדבור, דוקא מפני שהוא היה מכוון נגדו.

מימיני, למטה, ישב ראש־בית"ר, משמאלי, למעלה, ישב מנחם בגין. לא הכרנו איש את רעהו עד אז ואינני יודע אם חשב על כך שאני עומד להגן עליו במישרין מפני התקפתו החריפה של ראש־בית"ר. במצפון העולם לא האמנתי אף אני, ולויסלה בכל זאת לא רציתי ללכת.

בדרך כלל רחוק אני מ„אבירות“ ואדיבות בפולמוס, אבל דמותו של ראש־בית"ר חייבה כמובן נימוסין. לא לשם אירוניה, כי אם באמת מתוך כנות הרצון שלא להכאיבו. פתחתי בבקשת סליחה על שגם אני אשמיע באזניו חריקת־דלת, אלא — ושוב מתוך בקשת סליחה — שאירע לי מקרה שהוכיח לי, שיש גם תועלת בחריקת דלת. חריקת דלת העירה אותי פעם משנתי והצילה אותי מגנבים אשר פתחו אותה (למען האמת, היה זה ספור בדוי מצדי, אבל מבחינה „היסטורית“ זה אינו חשוב, הרי יכול היג להיות כך...). וכשגנבים מתפרצים לדירתנו, ברוכה תהיה חריקת הדלת. ואכן התגנבו גנבים לתנועה הלאומית: כניעה ואופורטוניזם.

פתיחה זו זכתה במחיאות כפים רבות וצחוק רועם, אבל לא בגלל ההומור שבדבר. היה זה סימפטום למשהו אחר. היתה מועקה על לב רוב הצירים. מועקה אחר דבריו החריפים של ז'בוטינסקי. מנחם דבר מלב רובם, והנה כונו דבריו בכנוי חריף. מועקה זו הורדה בבת אחת בפתיחתי. החשבון השווה. לאחר כך ספר לי ערי ז'בוטינסקי, שיותר מכולם מחא כף אביו, באמרו: „תפס אותי“. אבל אצלו ודאי שזה בא מתוך הנאה אסתטית שבהחזרת המכה. אחד מאחרוני האסתטים הגדולים היה, על כן בכר את ההומור על הסטירה, ואביר היה — שלא כמונו.

לאחר הדיפת ההתקפה הזו על בגין, כלומר עלינו, על כולנו, על כל חורקי־בדלות וחורקי־השניים, עברתי להתקפת־נגד ודוקא בנקודה הזו שכולנו הוקסמנו בה, נוצחנו בה, דוקא בשירתו על בן־יוסף.

מקנא אני — אמרתי — בכבוד ראש־בית"ר על שהוא מסוגל להתרומם לגבהים כאלה וכך לראות את פרשת שלמה בן־יוסף, זהו כוח אדיר. אנו הדור הצעיר חלשים אנו מדי, עצבניים אנו מדי. אנחנו איננו יכולים לרכז את חושינו באותו פלא שהצביע עליו ראש־בית"ר כפרט שזעזע אותו ביותר: שלמה־בן־יוסף מבקש בבוקר תליתו מסרק, כדי לסרק בו את שערו. אנחנו בעוונותינו ובחולשותינו הרבות מרוכזים בצוארו של בן־יוסף הנחנק בידיים בריטיות. אנחנו רואים רק את הפשע המתועב ואת הרוצחים ואיננו מסוגלים להאלם דום למראה ההוד הטרגי שבגבורת הנרצח. על כל פנים אין אנו עוצרים כוח להתרכז ביופי ולידום.

אחר כך עברתי לענין החשבון האריתמטי. אני חלש מאד במתמטיקה. את זאת

אמנם לא אמרתי, אבל יתכן שזו היא גם אחת הסיבות, שאינני אוהב אותה. יתכן גם להפך: מפני שלא אהבתי אותה לא ריכזתי כוחות לדעת אותה. כמוכן שישנם שטחים ש"כל הכבוד למספרים", אבל ישנם שטחים שלא הם הקובעים. בנאומי דברתי על העקרון, על הסכנה הצפויה לנו בעשיית חשבונות אריתמטיים תמיד, במדידת כוחות מתמטית. הזכרתי — כמוכן ללא מקוריות רבה — את המכבים. אינני זוכר באיזו נקודה נצלתי את ההזדמנות והצעתי להעביר את ברכת הכינוס לגביא המלכות והמרה, אורי צבי גרינברג. רעם מחיאות הכפים להצעה זו היה גם הוא הוכחה לאן פונה הכינוס.

אגב: ממקום נאומי כבר ראיתי גם את היציע, ומחיאות כפים רבות משם, אבל מי שם ביציע לא ידעתי.

כל אלה עדיין לא הרתיחו את ראש־בית"ר במדה שהרתיחו אותו דברי על תהום הרובצת בין מנטליות המאה הי"ט ומנטליות המאה הכ'.

הוא עזב את האולם באמצע נאומו. מישהו אמנם נסה אחר כך ל"נחמני" שהוא נאלץ לצאת לפגישה דחופה. אינני בטוח בכך. אני חושב שכוח הסבל שלו לקלוט חריקות, היה לו גבול, ואני עברתי, כנראה, את הגבול הזה. ואלהי המצוקים שבשם מצוקתם הנפשית וכסופיהם למעשים דברתי, יסלח לי אם אכן פצעתי באמת את אוננו העדינה, המוסיקלית כל כך. אנו — בני הדור של המוסיקה הדיסוננטית אנחנו.

הכינוס נגמר בנצחון המוסיקה הדיסוננטית הזו. העם העברי לא יכל לחכות עד שיוטבו היחסים המתמטיים ולא היה לו הזמן לחכות עד שיתעורר המצפון. ההתפתחות הוכיחה מי צדק. ועדיין אנחנו באמצע המאה הכ'.

הכינוס קבל ברוב גדול את הצעת מנחם בגין לשנוי נוסח הנדר, נגד דעתו של ראש־בית"ר. אחרי זה נבחר ז'בוטינסקי לראש בית"ר פה אחד. תוך התלהבות עצומה. ולאות תודה נתן לנו ראש־בית"ר שיר־מעלות חדש. הוא הקריא את הענוג שבשיריו: "מן היום בו נקראתי לפלא". דלת לא חרקה, נעצרה כל נשימה. החלטת הכינוס שמשה גשר בין בית"ר לאצ"ל. ורק מזאת אמנע עוד מלחוות דעה: ההיה זה, בתשבון הגדול, לטובת מלחמת השחרור או לא.

ד. אפילוג שהוא פרולוג

מהצד ובחשאי:

מיד לאחר נאומו נגש אלי נתן פרידמן ואמר שמישהו רוצה לדבר אתי ועלי לעלות לקומה ד' לתדר מספר זה וזה.

עליתי ונכנסתי לחדר צר וארוך ושקט. ביחוד שקט מאד לאחר הרעש שבאולם הכינוס.

וליד שולחן קטן ישב אדם ואף הוא שקט מאד. בניגוד לכל אנשי הכינוס לבוש חליפה אזורחית כהה. פנים צרים וארוכים. אצבעות צרות וארוכות ושקטות. והשקט היה צר וארוך.

שקט מכל היה קולו. אפור־כהה.

אמר לי, שמן היציע הקשיב לנאומי. הוא היה טוב, אבל הוא גם מחייב. ומה לפי דעתי צריך יהיה לעשות, אם בית־ר תמשיך ללכת בדרך ההבלגה והאופוזיציה המילולית. האם, לדעתי, יש לשמור גם הלאה על נאמנות למסגרת בית־ר?

ענית, שכדאי הוא לתת צד הזדמנות אחת. אם אפשר לכבוש את בית־ר למען האקטיביזם, לא כדאי לשבור את המסגרת, שרוב אנשיה טובים הם.

בשיחה נכח גם נתן פרידמן, אך לא התערב.

השיחה היתה שקטה מאד ובלתי מחייבת. סימני שאלה הוצגו באויר. על כל פנים לעיני. אחר כך כמובן, הוברר לי שבעיני בן־שיחי היה הדבר ברור כמעט, שהקרע הוא בלתי־נמנע. ובשאלתו רצה רק לבדוק את דפקי, עד היכן אעז ללכת במרדי.

כי רק בארץ נודע לי שזה היה יאיר.

על חודו של הזמן

הזמן אינו כצנור דומם, שוה ברחבו לכל ארכו, כלי סביל ואדיש, שהמאורעות זורמים בו. הזמן חי ורוטט. מתרחב ומתכוץ, שותף בפועל בכל הזורם בו. דומה יותר למאכלת, לסכין, משחק אדם באצבעות ידיו בצדעי הסכין ויודע כי רק צד אחד חד הוא ומסוכן, אבל כשהוא מתקרב לקצהו, נעשים הצדעים צרים וצרים יותר ויותר, עוד מעט ולא נותר אלא החד בלבד ושם אין כבר מקום להאחו, אין משטח לעמוד בו, אין מרחב למשחק, או שאתה בירח או שאתה נדקר, ולו היה האדם בעל בית יחיד על סכיננו היה יודע איך לנהוג בו ולשלוט בו. אלא דא עקא, רבים השותפים בסכין-הזמן, ובידיהם הופך הוא להיות בריה היה, מפתיעה, ועוד טרם הספקת להרתע, וכבר אתה תקוע בראשו, בחודו, בין שמים וארץ.

א. אכן, יש מרכז רוחני!

אומרים: הרבה גלותיות עוד בארץ, ואף מסגרת הקרויה „מדינה“, ואף תוארי שרים וקצינים לא היה בכוחם לשרש רוח גלותית, תכונות גבאיות, תסביכי נחיתות, התבטלות כלפי חוץ ושנאת-פיצוי כלפי פנים, חוסר-רגש-אדנות, יחסי חוכרות. בפרק זה רוצה אני להצביע על תופעה הפוכה, על השפעת האוירה הארץ-ישראלית, ישובית, על הגולה. ארץ ישראל שמשה באמת מרכז רוחני ומוסרי עוד לפני היות מדינה. אלא שלא לטובה דוקא.

בקץ תש"ט, כאשר הסביר לי מנהל אחד המוסדות התיכוניים המכובדים ביותר במדינת ישראל, שאין הוא יכול לקבל אותי לעבודת הוראה במוסד בגלל עברי הפוליטי, שודאי אינני מתכחש לה, ולא עוד, אלא שאני ממשיך ללכת באותה דרך מעל דפי „סולם“, שהוא עיין בו, הרי נשמעו באזני הדים לפרשה אחת שהתחוללה בוילנה בחדשים האחרונים לפני בוא השואה לעולם. אלא שאינני חושב שמנהל המוסד במדינת ישראל נהג כאן כמחקה את דרכי הגולה, אלא להפך, הוא נהג כמיטב המסורת הישובית, תקומת המדינה והאזרחות הישראלית לא היוזו אצלו ולא כלום.

ולתפוך : המעשה שעשו בי במוסד חינוכי בוילנה. עשר שנים לפני כן. בשנת תרצ"ט.
היה על טהרת „הציונות“ הישובית. מרכז רוחני מחייב.

ומעשה שהיה כך היה :

בשנתיים האחרונות לפני מלחמת העולם הייתי מורה ראשי „מקצועות
העבריים בבית המדרש למורים בוילנה מיסודה של „תרבות“. היה זה המוסד היחיד
להכשרת מורים עבריים בפולין. בבעלות מרכז „תרבות“. ששלט על מאות בתי ספר
עבריים. מכיון שנתקבלו בו רק תלמידים בוגרי גימנסיות, הרי שהיה בבחינת מוסד
גבוה. החומר האנושי הטוב מבחינת ידיעת השפה והרמה הכללית גרם לי הנאה
רבה בעבודה. מנהל המוסד התחרט אמנם, לאחר שנודע לו כי אני בית"רי והוא, אם
לא היה חבר, היה על כל פנים קרוב ל„השומר הצעיר“, אבל מכיון שהוזמנתי, אי-
אפשר היה לפטרני בקלות. עוד בשנה הראשונה לעבודתי הודיעו לי על פיטורי
ללא הנמקה. אך הדבר עורר רוגז רב בקרב שבעים התלמידים והתלמידות.

אגב : רובם חברי „השומר הצעיר“. לא פעם הייתי מוכיח את נציבות בית"ר
על כך, שאין היא דואגת להדרכת מורים. כמוכן שהיו הסברים לעובדה זו. בעיות
חקציב, בעיות הנשימה („השומר הצעיר“ חשב בקטגוריות של „יש-ומן-לרוב“,
בעוד שאנחנו הלכנו כעל גבי רתמים). הנפת דגל הצבאיות והמרד נגד ציונות
הקופסא והפספוס. יצרה מתוך סלוף, יחס שלילי לכל ערך אחר מחוץ לערך
הצבאי. הסיף — כן, הספר — מילא. אלא שסבות אין פירושן הצדקות. בודדים היו
הבית"רים במוסד. האחד מהם זכרונו לאהבה ולברכה, ישראל אפשטיין. והיה גם
מטובי התלמידים ואהוב על כולם אהבת נפש, כי נפש יקרה היה. ואכן מסתבר
שלא הייתי מרבה בפרובוקציות כלפי הרוב המתנגד להשקפותי, אם רוב זה מצא
לנחון להתיצב לצדי נגד הנסיון לפטר אותי. ההנהלה לא יכלה להביא נמוקים
פדגוגיים. מנהל המוסד אמנם היה מרצה ומומחה לפדגוגיה, אבל מורה רע מאד,
ואני, אשר לחרפתי, לא קראתי אף ספר פדגוגי אחד בחיי עד היום הזה, לא נחשבתי
בשום מקום עבודה לפדגוג רע כל עיקר.

אולם כעבור שנה שונתה האוירה. המצב בארץ ישראל החרף מאד. ראשית
התגובות של האצ"ל זעזעו את חסידי ההבלגה. בעתונות הבית"רית בורשה לא
חשכתי שבטי מ„השומר הצעיר“ — אני מודה ומתודה. לשעורים עצמם לא חדר
הפולמוס. התאמצתי לנהוג בטקט הראוי. איש לא יכול היה להאשימני בהפליות.
הפליה אחת בלבד : הפליתי לטובה ושלא בצדק תלמידה אחת. אבל לא מטעמים
פוליטיים, אלא פשוט מטעמים... משפחתיים. זו היתה אשתי, שחשק לבה ללמוד
ובכל הלמודים הצטיינה, פרט לשפה העברית. ולמען הצדק חייב הייתי להכשילה.
היתה ישיבת מיון. נשאלתי על ידי המנהל מה ציון אני נותן לתלמידה בתיה שייב

בעברית, ועניתי בפשטות: בלתי מספיק. המנהל המסכן נבוך, כי לפי הדין פירוש הדבר הכשלה, ושאל בגמגום, כדרכו במבוכה: „ובכן... ובכן מה...“ ושוב אמרתי בפשטות: „עוברת לכתה עליונה“. „כן — אבל... אבל... במה לנמק... הרי...“ סיימתי את מצב המבוכה לקול צחוק המורים: „בנימוקים משפחתיים“. כן, זה היה מקרה ראשון ואחרון בחיי של הפליה כלפי תלמיד, ואלהי „שלום הבית“ יהיה למגן לי וסניגור ביום הדין. אבל זה היה רק ברגע המכריע. בחיי יום יום בכתה נהגתי בה בכל חומר השיון. נושאים למפרע לא קבלה ממני. פעם נאלצתי אפילו להרחיקה מהכתה על ש...אכלה בשעת השעור. מה שהיה אחר כך בבית, איננו ענין לכאן.

היתה אוירה טובה בעבודה. עבדתי בהתלהבות, באהבת העבודה והתלמידים. אהבה זו גרמה כבר אז וגרמה גם אחר כך בארץ לחטא שחטאתי כלפי מלחמת החרות במישרין. הייתי בבחינת „מסייע“ ולא נרתמתי בכל גופי ובכל זמני למלחמה זו אלא לאחר שכוחות חוץ הוציאוני בכוח מבית ההוראה. בוילנה עשו זאת יהודים, בתל-אביב — בריטים. ואם יצא הדבר לטובה, אין חייבים לברך את „עושי“ הטובה הזו, שודאי לרעה שברעות התכוונו.

זה היה החטא. והיתה גם טעות. וגם זו טעות שטעיתי בה שנית בארץ (מחזוריות!). על טעותי בארץ ידובר להלן. שם האמנתי כי יש בסיס משותף בשרשי תרבות ישראל, ספרות ישראל, דברי ימי ישראל. חתרתי לגלוי השרשים העמוקים האלה, אשר מהם יוצאים כל הענפים, מהם כולנו יונקים את לשד חיינו בעולם, את טעם היותנו בעולם כאשר אנו, „עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב“, ועלינו להיות חזקים מאד בחומר וברוח, כדי שנוכל לקיים חוק זה מימי קדם. ומוכן הייתי מאז לכל ויתור בשטח החומר. נהיה עשירים בחומר עד למכסימום והחלוקה הפנימית של החומר תהיה כאשר תהיה ובלבד שתבטיח את כוחנו. ואין אני מוכן לויתורים בשטח הרוח. כאן התאמצתי להראות ולהוכיח מה עמוק עולמנו. מה עמוקות בארוותינו. מותר לנו להשתמש באחרים, אך אין זה הכרח לנו, כי בדבריהם אין כמעט מה שלא נמצא כבר באוצרות רוח ישראל החל מ„בראשית ברא“.

כמוכן, שבדברי על חומר, תפסתי אני את החומר בכל רחבותו. חומר זו אדמה, חומר זה כסף, חומר זו כמות אנשים, חומר זה מדע, אבל חומר הוא גם נשק, שערוכה הוא לכל סוגי החומר האחרים. אלא שעל כך נמנעתי לדבר שם בבית המדרש למורים מיסודה של „תרבות“, כדי לא להצית ויכוחים. מצפוני אינו בסדר בנידון זה, אבל אמרתי: על כך יכול אתה לדבר מעל במות אחרות.

ואכן דברתי ואכן נענשתי דוקא באותו מקום שנמנעתי מלנגוע בו. גם זהו

חוק ולקח.

וכך היה מעשה:

בעתון לבתי־הספר שיצא לאור על ידי מרכז „תרבות” בורשה נתפרסם בכסלו תרצ"ט מחזה לכבוד חנוכה מאת המשורר יצחק כצנלסון הי"ד. נושא המחזה: החשמונאים. רעיונו: סניגוריה על ההבלגה. יהודה המכבי מופיע עם אחיו כשבידיהם מגילות במקום חרבות, והם נואמים בשבח המגילות ונגד החרבות.

הדבר היה בחודש כסלו ה' אלפים תרצ"ט. בשנה השלישית לפרעות הדמים של הערבים. תשעה חדשים לפני פרוץ מלחמת העולם, ארבע שנים לפני מלחמת הגיטו המאוחרת, עשר שנים לפני קום צבא ההגנה לישראל.

יתכן שבאיזו ספריה בארץ או בעולם נשאר אכספולר של עתון זה ושל מחזה זה. זהו מסמך.

נרתח דמי, שלא רצה להשפך בבית מטבחיים גויי. פרסמתי בשבועון הבית"רי „המדינה”, בעמוד הראשון, מתחת לכותרת „מאי חנוכה?” מכתב גלוי למרכז „תרבות” בפולין.

כתבתי בפירוש, שאינני בא בטענות למשורר. אולי זוהי זכות של משורר לתעות בשבילי הדמיון, אף כי במקרה כזה מותר לתבוע ממנו שימצא לו שטחים נייטרליים ולא ידוש בשדה שבעלותו מוכרת. שדה גבורת המכבים. אבל בטענה בא אני — למרכז „תרבות”. אתם אינכם משוררים ולכם אסור להיות חפשיים מדי בשדה ההפקר של הדמיון. למה אתם מגישים לתלמידי ישראל היסטוריה מזויפת. אתם רוצים להטיף להבלגה — בבקשה. תמצאו לכם איזה „גבורים” בהיסטוריה שלנו — והיו כאלה — שהיו בעד הבלגה. למה מגישים אתם לתלמידים דוקא את המכבים, את מתתיהו ה„טירוריסט”, רוצח המתיוון, את בניו המתקיפים והחיילים. למה דוקא הם חייבים להחזיק בידיהם מגילות ולהטיף נגד החרב?

אלה היו, בערך, דברי נגד מרכז „תרבות” בפולין.

כעבור חרשיים־שלשה נתקבלה התשובה. מכתב פיטורין. מכיון שהיתה זו השנה השניה לעבודתי, ולפי החוק של הסתדרות המורים אי־אפשר היה לפטרני ללא הגמקה, באה גם ההנמקה הפשוטה: ב¹ מאמר שפרסם ברבים נגד מוסדות „תרבות”.

אז החל מאבק באמצעות הסתדרות המורים ולחץ צבורי (מר שמואל רחנהק, כעת בחיפה, האחראי במישרין לפיטורין אלה, אתה זוכר? וחבר הכנסת מר אריה שפטל, פעיל בועד הסתדרות המורים, אתה זוכר?). לא אכתוב עליהם, כי אין להם חשיבות מיוחדת. ורק זאת עוד אזכור: בין התלמידים קמה שוב תסיסה להגנתו, אולם ההנהגה הארצית של „השומר הצעיר” העבירה חוזר דרשה מאת כל הקננים שלה לתבוע מ„תרבות” את פיטוריו. התלמידים מוקירי נרתעו.

לכך התכוונתי בדברי בראש הפרק על כוח השפעתו של המרכז הרוחני
המוסרי של הישוב על היהדות הגלונית.

מכיון שבינתיים הוזמנתי להצטרף לנציבות בית"ר שהוקמה בראשותו של
מנחם בגין ועל ידי אורי צבי הזמנתי לעבוד ב"מומנט", הרפיתי מהלחץ, הסכמתי
לקבל פיצויים בסך משכורת של ששה חדשים. קבלתי שטרות. אף אחד מהם לא
שולם. באה המלחמה. השטרות האלה הפכו לפסות נייר חסרי ערך ביחד עם כל
השטרות החינוכיים והפוליטיים של "תרבות" ו"השומר הצעיר".

ועוד אפילו טרגי-קומי. מנהל המוסד קבע ישיבת מורים בדיוק ליום שחל
בו יום-התליה של בן-יוסף. אולי לא במתכוון. אבל מכיון שלשעה 5 אחר הצהריים
נקבעה אספת האבל בקן בית"ר בקשתי ממנו לדחות את הישיבה. בלעדי, כמורה
ראשי, לא יכלה הישיבה להתקיים. הוא סרב. הופעתי לישיבה שנקבעה בשעה 4
ואני במדי בית"ר עם אות אבל. בשעה חמש פחות רבע קמתי, בקשתי סליחה ואמרתי
שעלי לעזוב. המנהל — ד"ר שמואל אמרנט ודאי לא יכעס שאני מזכיר את שמו,
להיפך, זה יכול לסייע לו לקריירה פדגוגית טובה במדינת ישראל — התרגז ודרש
שאשאר. חזרתי ואמרתי: "אצלי היום יום אבל". על כך הוא הכריז: "אינני מכיר
באבל אחר רוצח". המורים שהיו על ידי תפשו בגופי שעף בכל כוחו אל הפרצוף
המגדף. רק כעבור ימים מספר השלימו שני בית"רים על מדרגות הסמינר את מה
שלא הצלחתי לעשות, ופגעו בו עד זוב דמו. לא אני שלחתי אותם. אבל אני ברכתי
אותם ומברך גם היום. דם לבי שנשפך היה חם יותר ורב יותר.

ישיבת המורים כמוכן לא נתקמה עוד, אבל אַבֵּל בן-יוסף בקן נתקיים וגם מה
שחייב אבל זה נתקיים ובזכות קיום זה חי ונושם היום מגדף שם בן-יוסף ב"מדינתר".

ב. במצבר החשמל

ששת החדשים האחרונים לפני פרוץ המלחמה היו הרי-גדולות-ואיומות. המוני
ישראל ברחובות המו המית כיסופים והמית פחד. נדמה לי שבימי מלחמת החלוקה
הקמת המדינה לא היה גל אדיר כזה של כסופים משיחיים כאשר היה אז. אולי מפני
שבינתיים כבו ששה מיליון לפידים, אולי מפני שמלחמת המחתרת בארץ היתה מוצא
קמעא קמעא לכיסופים שנצטברו. אבל אז בחדשי האביב והקיץ תרצ"ט הו כל קן
בית"ר וכל תא בארגון מצבר כוח, וכולם יחד געשו, רחשו, נמתחו להתפרצות הגדולה
שתבוא, שמוכרחה לבוא. אחרי שנות-ויכוחי-סרק היתה פתאום התנועה הציונית
ומפא"י והסוכנות וההסתדרות כלא היו. לא עוד קק"ל, לא עוד מכסות סרטיפיקטים,
לא עוד משא ומתן נצחי שלהם בלונדון, לא עוד הבלגה שלהם. כל אלה נעלמו,

געלמו לאט לאט מהמוחות ומהלכבות. נצטבר הכוח העצמאי הפועל מתוך מלוא הכרת האחריות ההיסטורית. הפסקנו להיות אופוזיציה בתוך ההסתדרות הציונית או מחוצה לה. התחלנו לנשום את אור תנועת שחרור כחוק. הקורסים הצבאיים, העליה העצמאית, התכניות הגדולות למעש הגדול, הצעדים הראשונים למדיניות-חרוץ עצמאית. כל אלה העלו סוף סוף את התנועה הלאומית על הדרך הנכונה... באיחור של שנה, שנתיים.

קורסים לנשק ועליה ב', קורסים לנשק ו„ספורט לאומי“! אל אלהים! אילו הקדמנו עם אלה!

ז'בוטינסקי אומר שלא תהיה מלחמה! ז'בוטינסקי מנמק למה לא תהיה מלחמה! יש בו הגיון! הוא לא טעה אף פעם!

ולמה טעה הפעם? כי הוא כל כך לא רצה במלחמה זו בשעה זו, כשעדיין אין הכלים מוכנים. בשעת תנופה אדירה זו להנתק פתאום? לא. לא תהיה מלחמה. וההגיון עומד ברשות הרצון-ההכרח הזה. ברשות הידיעה שמלחמה היא אבדן.

החדשים האחרונים של המתח בגולה בתנועת השחרור.

ז'בוטינסקי עומד לבוא לפולין. מריגה או קובנה יבוא לזילנה. ישהה כאן לשם התיעצות בענינים דחופים.

מורשה באים לקבל את פניו אורי צבי גרינברג וד"ר אלטמן. יום ראשון בשבוע, י"ח באייר תרצ"ט. קבעתי מסדר חגיגי בקן בית"ר. ז'בוטינסקי עוד לא בא. אני מביא את שני האורחים מורשה ישר מתחנת הרכבת לקן בית"ר. את שניהם? למען האמת: את ד"ר אלטמן כמעט שאינני מכיר ואין הוא מעניין אותי כלל וכלל. לא שמעתי חלילה כל רע עליו, אלא סתם, אין הוא מעניין אותי. בשבילי קיימים רק שנים: שם בקן עומדים במסדר 500 בית"רים, חמש מאות ראשי-גפריה, לבות-צורים, חמש מאות גופים כמהי-מעש, חמש מאות צמאי-מלכות, רעבי-מלחמה למלכות. וכאן בא הוא, שאני רואה בו את סנה האש. הוא יצית את ראשי-הגפריה. אורי צבי לפני שבוע ימים התיך לבת אש על דפי ה„מאמענט“: „עזה—עכו“. „עכו“ על שם שלמה בן-יוסף. „עזה“ על שם מעפיל שטבע, והים פלט את גופתו בחוף עזה. אני קובע בקן שבמקום המטבע השחוקה „תל-חי“ נברך את אורי צבי בסיסמת: עזה—עכו.

היא שחוקה מאד זו מטבעת „תל-חי“. היא אשמה בקפאון הרעיוני החינוכי שחל בבית"ר בשנים האחרונות. „תל-חי“ היה דבר גדול בזמנו, אבל מה טעם ל„תל-חי“ עשרים שנה לאתר התרחשותה? לאחר שלא בעייתה היא בעייתנו. הרי אין הענין רק בצד הפורמלי שבגבורה. „טוב למות בעד ארצנו“ מימרה יפה וקדושה היא. אבל מבחינת המעשה אין היא אומרת ולא כלום. היא יכולה באמת

להוביל לאן שהובילה את ה"הגנה", התגוננות גבורה. זהו העניין שלמענו קיימת בית"ר? ההיצמדות ליוסף טרומפלדור ולסיסמת תל-חי גרמו לפיגור ולדיספרופורציה בין מה שחייבה המציאות ומה שכלול-בשם-ובסיסמה, בין המתח-הנפשי-העצום והדלות-המחשבתית.

אינני זוכר עוד אם כבר אז דברתי וכתבתי על כך. אך "תל-חי" לא הלהיבתי אף פעם. על כן הרשיתי לעצמי פריצה זו בחומת הטכסים הבית"ריים המקובלים. אורי צבי הטיל את הסיסמה של השעה: "עזה-עכו".

מתחנת הרכבת אני ממש מושך אותו ישר לקן. ד"ר אלטמן בא אחריו. שכחתי אותו. אחר כך מסרו לי שהוא נפגע מאוד, שלא הזכרתי את שמו, שלא ברכתי אותו, שלא הזמנתי אותו למרכז המעגל הלוהט של חמש מאות בית"רי וילנה. לא עשיתי זאת בכוונה. לא ידעתי עליו לא טובות ולא רעות. הוא פשוט היה בשבילי מחוץ למעגל. לא עלה על דעתי אז שהוא יהיה גם אחר כך בימי המלחמה בארץ כמעט מחוץ למעגל...

מעגל הגופות להט. התלהט גם אורי צבי. התלהט, כאשר חמש מאות לפידים במדים כתבו באש-פיהם באויר הקן המלא: "עזה — עכו". התרגש אורי צבי ואמר להם מה שאמר. אינני זוכר מה שאמר. אינני יודע גם אם אז הבחנתי, אם אז הבחינו כולם. אש היתה בקן, בלבבות, בדם. אינני יודע את שמות כל אלה שעמדו אז בשורות. אבל שמחה אשבל עמד, זאת אני יודע. והוא הספיק. הוא הספיק לצאת משם. הוא הספיק להלחם בשורות האצ"ל ונתפס בדרום בדרכי עזה, ונידון למות, ונחון והספיק ליפול בפריצת כלא עכו. ואילו הספיקו לבוא חמש המאות מוילנה וחמשת האלפים ממחוז וילנה וחמשים האלף שעמדו מוכנים בפולין ושאגו בכל דמם: "עזה-עכו", אזי — —

היינו יושבים היום לא במדינונת בין עזה ועכו, כי אם בין היאור והפרת כיעוד, כהכרח.

למחרת התקיימה בחדר במלון התיעצות. נכחו כמנין אנשים מראשי התנועה בוילנה. בשם בית"ר היו ישראל אפשטיין ואני. לימיני ישב אורי צבי. ז'בוטינסקי גולל לפנינו את שתי התכניות. בעצם גולל רק את האחת. השניה מטבע הדבר לא ניתנה להגלל כי אם להאמר בעיקרה.

התכנית הראשונה: ציון-סיים. "סיים" פירושו פרלמנט. עלינו להופיע בפני העולם כנציגים אמיתיים של העם העברי. אם נצליח להביא שני מיליון מצביעים — ובמצב התסיסה הקיים יתכן הדבר — והיה משקל רב לדברנו. הוא, ז'בוטינסקי, ירגיש עורף אדיר מאחוריו. עצם ההצבעה וכינוס הפרלמנט הזה יתנו תנופה רבה

לתנועת השחרור. כמובן שתכנית זו כוחה יהיה יפה יותר אם היא תבוא יחד עם השניה.

היא:

אירגון ואימוץ מאה אלף חיילים יהודים לעליה ולכיבוש. מאין ידע אורי צבי את הנעשה בקרבי אינני יודע. או שניכר היה רוגזי בפני, או שהבין כי חייב אני לרגוז או שפשוט העביר מקרבו בדרך הסימפטיה הפסיכית את התרגשותו. בין כה ובין כה, כאשר ז'בוטינסקי הפסיק בגלל מה ויצא לרגע, לחש לי אורי צבי (השקט עמד בחדר גם בהעדרו של הנשיא, כי כבודו היה שרוי בחדר תמיד): „אל תיטול את רשות הדיבור, אל תאמר כלום, בין כה וכה לא תשכנע אותו, לא כדאי שיתרגז“.

לעתים רחוקות בלבד אינני מקבל את עצת הנביא, אז לא קבלתיה. לא יכולתי. לא מלבי דברתי, דברתי מלב רבבות בית־רים, אף כי לא נתנו לי כל יפוי־כח רשמי לכך, אבל הדבר פעם בדמנו. דברתי כמובן בשקט ובנימוס. כל הרוגז נכנס לרעד הקול והידיים:

אני חושב שאני מדבר בשם הצעירים פה, אם אני אומר שאנו רוצים בתכנית השניה ואין אנו רוצים בראשונה. הנוער איננו רוצה עוד לתת את זמנו ומרצו לפטיציות ולבחירות ולמשאלי עם. אין הוא מאמין עוד שאפשר בדרך מיליונים מצביעים לזעזע את מצפון העולם. זה יסיח את הדעת ואת הכוח ולא יביא תועלת. בשביל התכנית השניה ניתן את הכל.

הפעם לא רגז. כנראה שידע מראש שתשובה כזו צפויה מהאגף האקטיביסטי. ודאי כבר קבל אותה ממקומות אחרים. יתכן שחשב שבהצעה השניה יצליח להניח את דעתם. אף כי אין ספק שהוא חשב עליה ברצינות כדרך אלטרנטיבית אם הדרך הפוליטית לא תצליח, יתכן שגם ראה בה אמצעי לתץ. והרי הוא היה אבי רעיון חמרד, אבל הוא האמן הגדול, הבמאי הגאוני ביותר בדור האחרון, לא היה מוכן להקריב חיי אדם, טפת דם אחת, ללא הכרח ה„לית־ברירה־עוד“, או ללא הכרת סיכויי הנצחון. בכוח רצונו רצה לרחות עוד לזמן מה את התמוטטות העולם ואת ההכרעה הצבאית בארץ, כדי להקים בינתיים ולהכין את העם בעורף ובעלי ברית בחוץ.

צדק בעקרון. צדק אילו היינו אדונים בזמן, אבל אנו כבר עמדנו על חודו של הזמן.

באותו יום או באותו ערב ישב אורי צבי בכיתי והקריא בפני ובפני אליהו סלוצקי (שפנים לא יפים היו לו ונשמה נפלאה ודקדוק עברי — היה אומר — זו ממש שירה) את שיר־כעין־בלדה על הלויית הסטודנט היהודי צלרמייער, שנרצח

בלבוב בידי סטודנטים פולנים. בלדת־אימים שכל מה שהשחיר אחר כך, על כולם, כולם שם, היה כלול בה. השיר אבד. המשורר הפקיד אותו בידי אמו. הם אבדו יחד. ומכיון ששיר אינו מעשה „קונסטרוקטיבי“, לא תתכן בו ריקונסטרוקציה. ובאותן שעות בערך עלה ראש בית־ר בלוית ישראל אפשטיין בלבד לבית הקברות בוילנה כדי לבקר — לפי ביטויו — ידידים מספר, ביניהם את ד״ר רימיני הנפלא שנפטר מקרוב (צה״רי קנאי, אשתו — בונדאית. ילדיהם: הבת ביתריה, הבן בין „בונד“ לקומוניזם. והבית: קן יונים, כבוד, אהבה ויקר, איזה שקט טוב בו). ישראל חזר מביקור זה בבית הקברות והיה עצוב מאוד. ראש־בית״ר אמר לו: „כדאי לבקר ידידים, הרי יתכן שבקרוב אפגש אתם“.

ג. ימיה האחרונים של הרוטציה.

באבגוסט 1939 עברתי לורשה.

אורי צבי הוריד אותי מחדר מערכת ה„מאמענט“ לאולם הרוטציה. אורי צבי איש ה„מיתוס“ ו„האירציונלי“ אוהב מאוד את הטכניקה וחבה יתרה נודעת ממנו למכונות דפוס. כיצד רוח המלים לובשת עור וגידים וניתכת בעופרת, לי אין ענין רב במכונאות. אני אוהב לראות את האדם על יד המכונה. אורי צבי אומר, שאף המכונה היא פלא האדם, זרוע האדם, אצבעותיו, פרי מוחו היוצר.

אני עומד פעם ראשונה בפני מכונת הרוטציה החדשה ביותר, שהובאה זה עתה בשביל העתון היהודי הנפוץ ביותר בפולין ואשר עבר לרשות התנועה הלאומית.

למעלה בחדר המערכת הצר בוער אורי צבי. הלבנה נשפכת מהר־הגעש. וכדרכה של הלבנה: היא אוכלת, היא הורסת. וכדרכה של הלבנה: היא משאירה אחריה אדמת דשן למחיה ולעושר ולכוח. צורה חדשה ניתנה לעתון ולא רק רוח חדשה.

מה היה ה„מאמענט“ עד כה? עתון עממי־כללי־לאומי־בלתי־מפלגתי. גופו הגדול של נוח פרילוצקי, שאין עוד קרקע צבורי רחב מתחת לרגליו והוא מתנדנד עוד על גבעולי לשון יידיש בלבד. הלל צייטלין הפורש את טליתו הקדושה רחב, רחב לכל בית ישראל, אלא שבית ישראל אינו רוצה עוד לחיות מתחת לטלית בלבד. אינו רוצה עוד שבת־קודש בלבד. ועשרות עשרות כתבנים וריפורטרים מספקים לו לקורא את דברי חולו, את דאגות יום יומו. והנה באה היד המכוונת. תחת ידו של אורי צבי הוזרמו פתאום כל הפלגים ופלגי הפלגים לאפיק הרחב והאחד, האחד, האחד הזורם לגאולה, כי הכל בוער מתחת לרגלים בגולה. ז'בוטינסקי מסביר, מנמק,

מנתח בתוך דפי הגליון. ואורי צבי צועד כעמוד אש בראש העתון ברחוב שורות
ויקדחת. החמנתי לערוך את המדור הספרותי. פנס דולק ליד האש.

ועומדים יהודים ברחובות ורשה ומלכדים מלכדים את ניצוצותיהם מסביב
לעמוד אש זה.

רחובות ורשה.

אף אותם ראיתי עכשיו לראשונה, כאשר ראיתי את הרוטציה. ואף הם רוטציה.
פולטים וקולטים, פולטים וקולטים, רבבות רבבות. כל בורג רץ לעשות תפקידו. בזקן
ובלי זקן, במקל ובלי מקל, גלוי ראש וכסוי ראש, עם תיק ועם חבילה, במדי עבודה
ובקפוטת. הם רצים, רצים הברגים, אלא שחיים הם, אלא שאי שם סכינים כבר
נלטשים לצואריהם הלבנים. אי שם כבר מלבנים את הלבנים לכבשני המשרפות. והם
עדיין בהולים בהולים. יש רצון לשאוג באזני הרצים: עצרו! עצרו למען השם!
אתם רצים על פי תהום! אין עוצר. היום אוכל בכל פה את המחר. איך לדאוג
לחיים כשיש לדאוג ללחם. אין הבורג יכול לחשוב על גורל המכונה, אין הוא גם
יכול לחשוב על היוצא מתחת למכבש. גם אם חי הוא, גם אם יהודי הוא החייב מעצם
היותו יהודי לחשוב במרחבים. בעיירות הקטנות חנויות מפקות ללא קונים, נוער
מסהק ללא עבודה ובמות מנקה, מנקה. בורשה אין שומעים את היתוש המנקה.
הרוטציה מתגלגלת בסאון ומחרישה, מחרישה. והנה נשפכת הלכה הבוערת מעל
דפי ה"מאמענט" והיא סוחפת. אין לעמוד נגדה. עוד מעט והכל יכוונו לאפיק האחד,
הגואל, עוד מעט. יש מכוון את הרוטציה. יש כיוון.

אני תועה ברחובות ורשה כבמבוכי הרוטציה. וינה גדולה מורשה ושש שנים
ישבתי בה, אבל וינה היא כפר לעומת ורשה, כפר. גם היהודים שם שקטים יותר,
מתונים יותר. בוינה עוד עובדים כנראה במכונות סידורידי. בוינה מעכבים עוד את
כל התנועה ברחוב כדי להוריד יונה שנאחזה בחוטי החשמל ונתפרפרה שם. בורשה
גועשת המאה העשרים. בין אם אני אוהב אותה בין אם אינני אוהב אותה. וילנה
חמדה יותר, רוחנית יותר, אבל ורשה היא המציאות. הרוטציה היא המציאות. אתה
מסגל את עצמך אליה או שאתה משתלט עליה, לומד אותה, או שאתה נשאר אי־שם
בצדי הדרכים והחזה את הזיות האידיליה, והליברליזם והמצפון והעולם לא ירשה.
בורשה אתה מרגיש: העולם ירשה. אין דבר שרוטציה לא תוכל לבצע ובמהירות
ובדיקנות. אם אתה תאחו בה תקים לך מלכות אדירה, מדודה ושקולה ומדייקת
ונאה. אם היא תאחו בך ותקצץ את בשרך קיצוצים קיצוצים באותה הדיקנות, באותה
המהירות.

זו היתה ורשה באבגוסט 1939. זה היה מצב האומה באבגוסט 1939. כל העולם
חיסן, על המפלגות האתמוליות, כל הפהק של קופסות קקיל, כל ההבל של פיות

הסתדרויות ציוניות היו כלא היו. היטלר מזה, ספר לבן מזה ובין שניהם רק דרך אחת, דרך הרוטציה של תנועת השחרור החד-פעמי, המעש הכובש. ויש שיר למרד. ויש מפקדים לו, ויש רבבות חיילים לו. ואומה כים נגרש. ורק הזמן, הזמן, הזמן שלא יתענב כל כך על הצואר, לנשום, לנשום, לנשום. נטל כזה על הלב.

והנה נפלטת מגלגלי הרוטציה ידיעה:

פעולת נקם של הארגון הצבאי הלאומי בפורעים הערבים. מאות ערבים הרוגים. אימה על הערבים.

מכונת סידור-היד של אנשי התמול הציוני, אנשי השקל והקופסה, מתקתקת את מתקה המרדים, ומגדפת את הנוקמים. אבל הרחוב שמח. הוקל לו. הלב שמח. לא יהיה עוד הפקר דם ישראל.

ובראש גליון ה"מאמענט" מופיע מאמר מאת זאב ז'בוטינסקי: "אמן!" ולא כל איש יודע שבלב כבד הוציא ז'בוטינסקי מתחת ידו "אמן" זה. הוא ממש הוצא מידו על ידי אורי צבי. והוא גם — איזה עוז ביחס לז'בוטינסקי — חושל על ידו, פשוט: הוצאו כל החמרים הרכים, כל הקטעים המערנים, שלא היו עוברים דרך הפלדה, שלא התאימו למכונת הרוטציה. הרוטציה של המאה העשרים אינה יכולה לעכל רכות. אין רחמים בה. "אמן" אמרה כל נפש יהודית בעומק, בעומק, גם אם הפה מלמל הסתייגות.

במערכת עתונו של "הארגון הצבאי הלאומי" אין כמוכן מאבקים כאלה. שם בעלי בית הם שמואל מרלין ונתן פרידמן והחומר בשבעים אחוז מוגש על ידי ד"ר י. ה. ייבין. בשבעים ושבעה שמות הוא שולח את מאמריו מהארץ. במערכת "די טאט" מכינים את דיר יאסין לעתיד לבוא, שם מלמדים את תורת הנקם שהוא טוב ויעיל בימינו כבימי יהושע בן-נון ומלחמות דוד. והנוער העומד בשתי רגליו עוד על אדמת פולין אבל מחשבותיו, רגשותיו, מאוייו אין להם עוד אחיזה בפולין, אין היא רוצה בהם ואין הם רוצים בה. נוער זה קורא ב"די טאט" ("המעש") והוא כבר רואה עצמו בין פרדסים ובין הרי גליל וירושלים בשדות קרב השחרור. אני תועה ברחובות הרוטציה הורשאית ומנסה לסגל את נשימתי הוינאית-וילנאית לקצב החדש.

בנציבות בית"ר אין עדיין רוטציה. מנחם בגין אך זה הרכיב אותה ונגש לעבודה בכל המרץ. זה יהיה הגשר בין בית"ר שנקפאה ובין האצ"ל הכובש. כל קציני הנציגות עומדים לצאת לקורס צבאי גבוה, כדי שיהיו מאוחדים תפקידי מפקדים ומדריכים פוליטיים, לבל יוצר מצב של כפילות בקננים ובשלטון למעלה. תפקידי הוא במחלקת התרבות להתיך את עוספת-האותיות לצנורות החינוך הנבובים.

המליציים שנותרו מימי בית"ר התל-חי"ית. ובעומק נפשי עוד מטרה: להציל את התנועה משלטון אמגף-הבועט-ב"אינטליגנטים", כפי שהוא נתגלה לי פה ושם בין מפקדי האצ"ל. ואני מקוה שמצד בית"ר תוגש לי כל העזרה לכך על ידי מנחם.

בשטח הארגוני ובשטח הצבאי עדיין העבודה בשלב ההכנות הנרחבות. אבל בשטח אחד כבר עובדת הרוטציה החדשה. העליה. אלפים, אלפים זורמים בעליה החפשית, צבא השחרור זורם. עוד חודש, עוד חודש, עוד חודש. כל בית"רי, כל חבר ברית חייל, כל איש תא הארגון הנוסף לארץ — הוא כוח אדיר, שקול כנגד עשרות ומאות „חלוצים" מבליגים ומצפים למכסה גדולה יותר של סרטיפיקטים. בריאים וחסונים בגופם לגרש ערבים, לגרש בריטים, אבל חולים, חולים בנפשם, ממללי מהפכנות ועיניהם תלויות ב... חיים ווייצמן.

הצ"ח היתה כשלון גדול. הצ"ח לא העלתה את התנועה לדרך עצמאית. הצ"ח עסקה בהתחרות לסוכנות. חמש שנים יקרות בזבזו לריק. נשיג את הזמן האבוד! ? אלא שהזמן, הזמן, הזמן הזה עולה אל חודו במהירות אימה. יש להחיש את המהפכה.

פרט משפחתי אך ריח הזמן בו: מבהילים את אשתי לבובה. אחיה נעלם מהבית. באין פרוטה בכיסו עשה העפלה פריטיזנית. עבר את הגבול הרומני, נתפש בצ'רנוביץ, קבל מכות והחזור. עשרה ימים לפני התחלת המלחמה.

עם חתימת הסכם מולוטוב-ריבנטרופ עלה החום בחוץ. בחדרי הנציבות שרר דכאון עם שובו של מנחם מהגבול הרומני: הטרנספורט האחרון נעצר ולא ידוע אם יוכל לעבור את רומניה. למעלה מאלף איש על הגבול. לכאורה: הגבול הפולני — רומני. למעשה: גבול הגאולה והאבדן.

מנחם נכנס לחדרי ושאל אותי כיצד מתקדמת עבודתי ואני עונה לו: „לא טוב, אין כל פרופורציה בין מה שאנו עושים פה ובין העומד להתרחש בעולם". מנחם מחייך, טופח את טפיחתו הרגילה הפטרונית על הכתף ואומר: „אין דבר, ישראל, צריך להמשיך".

היד ממשיכה לכתוב תכניות, חוזרים, מאמרים, והלב איננו עם כל זה. עם פרוץ המלחמה, היה המצב ברגע הראשון פשוט למדי. הרי זו מלחמה בהיטלר. כעבור שלשה ימים צהלו המוני ישראל לפני בנין האמבסדה הבריטית לרגלי כניסת בריטניה למלחמה. אבן כבדה רבצה על הלב.

הפסדנו במרוץ עם הזמן.

מנחם עוד מנסה לנהל הכל כשורה. האופטימיסטים אומרים: נחזיק מעמד, הנה הנה באות הטייסות הבריטיות. פסימיסטים אומרים: נחזיק מעמד שנה. מנחם מנסח חזון על ההתנהגות בכל מקרה.

ביום השלישי מתפרץ לנציבות אורי צבי. בחדרו של מנחם נמצאים ישראל אפשטיין ואני.

„מה אתם עושים פה?“ — צועק אורי — „להסתלק מיד. הכל גמור.“
אין אנחנו מבינים.

אורי מצביע על מפת פולין, מראה על נהר הבוג: „הנה עד כאן ילכו הרוסים. ממערב הגרמנים. בעוד שבועיים הכל נגמר.“
הוא טעה רק בשבוע אחד.

אורי דחק בי שאצא עמו מורשה. אני לא אעזוב כמובן את הנציבות בלי הוראה. אילו הייתי יוצא עמו אולי הייתי מצליח לעבור את הגבול הרומני שפתוח היה ומגיע ארצה בהקדם של שנתיים.
באחד הימים נפלה פצצה על בית ה„מאָמענט“. כרע תחתיו הבנין על הרוטציה החדשה, חדישה.

יצאנו מורשה ביום השביעי.

נתפורנו בכל הדרכים, ברגל, במכוניות, ברכבות. נתפורנו ונתפורנו ברגי רוטציה, בלונים של נייר, דודי עופרת. נתפורנו ונתפורנו תכניות, חזונות, חיים. נתפורנו ונתפורנו האפשרות הגדולה החד-פעמית של הקמת מלכות ישראל בדרך המלך של שחרור גדול. נתפורנו.

החשבון היום ברור. ידוע מה אירע לאומה בהוויתה ומה אירע למהפכה בהתהוותה. נמנעה המהפכה. השחרור כלפי חוץ וכלפי פנים. אחרנו. המשטר המפא"י ווייצמניסטי בציונות ניצול על ידי המלחמה. הרוטציה הושמדה. נשארה מכונת סידור היד הפרובינציאלית, ה„ציונית“.
זו שמנעה „סרטיפיקטים“ מגרנקים וגרונרים.

ראה את המעטים שנותרו, שהגיעו. ראה את דב, הבלונדיני הגבוה, אימתם של הבריטים, ראה את אשבל, את גרונר, את אמפר. ראה את המעטים האלה ודע: רבבות שכאלה נותרו שם. דובים ואריות ונמרים לישראל. ואיך לא יבכה הדם בדעתו: מה היה פה אילו היו עוד עשרת אלפים, עוד חמשת אלפים שכאלה, שכאלה — פה! והרי הם היו שם, והרי הם כמהו, נכוננו לתת את דמם — פה!
ראה מה עשו המעטים ודע מה היינו עושים עם הרבים הללו שנתפחמו גופיהם היקרים אל האפס, אל השוא הנורא, העקר.
אוי, כי אחרנו מאוד.

במקלט בירושלים דליטא

א. ראשים חתוכים מגופיהם.

נסגרו דרכים. צומצמו השטחים. מוילנה הבהיקה איזו שהיא תחלת. חסד אחרון היה זה מצד ירושלים דליטא, חסד אחרון לאחרוני הגולים בה, לסני רדתה מבמת ההיסטוריה העברית.

נתלקטנו בוילנה אחד, אחד. נפתח בה צהר מהתבה השטה על פני הים הנאצי מזה והקרח הסיבירי מזה. נפתח בה צהר לעליה.

אחד אחד נתלקטנו בתחילה, אחר כך החלו באים עשרות ומאות. נציבות בית"ר היתה שם כמעט במלואה. יחד עם נציגי האצ"ל אורגנו שליחויות אל מעבר לגבול הכיבוש הרוסי והלאה מזה אל מעבר לגבול הכיבוש הגרמני. ניתן האות להתלקט בוילנה שבידי ליטה הקטנה. החלו לבוא ביתרים למאות. והחורף — הקשה ביותר. באו בית"רים קפואים למחצה. שנים מגונבי הגבול מתו עם בואם.

אין עוד „מאמענט“, אין עוד „די טאט“. אנו מוציאים את השבועון „המדינה“. הכל מצומצם יותר. אף המרץ מצומצם. יגון.

מפקדי האצ"ל חיים ב„ספלנדיד איזוליישן“, מלאי סודות כמימים ימימה. אבל קורסים לנשק ממשיכים לקיים. ואף התכנית הגדולה על קורס מרכזי לקציני נציבות בית"ר מתגשמת בממדים המצומצמים. במטבח של הפליטים הבית"רים אנו מקבלים אל"ף בי"ת. מנחם, נתן פרידמן, ישראל אפשטיין, דוד יוטן ואני. אל"ף בי"ת כפשוטו: עמוד דום, נוח, דום, נוח. ימינה פנה. קדימה צעד. אח"כ שעורים ראשונים בכלים קטנים.

המדריך: אברהם אמפר.

מתכנים תכניות שונות לצאת מפנה סגורה זו בצפון-מזרח אירופה. ישנן תכניות פנטסטיות על שכירת ספינות קטנות והפלגה מהים הבלטי סביב סביב. נשלח אף שליח לבדיקת האפשרויות. נשלח מרדכי אורינגל ונעלם. אמרנו: אבד. כעבור עשרים שנה כמעט הופיע בארץ מגלות בסיביר. נשלחו סרטיפיקטים לליטא. כעשרים סרטיפיקטים בשביל הצה"ר—בית"ר. קצת בשביל עליית הנוער. והיתר ?

היה זמן להרהורים רבים וזמן לויכוחים רבים. ב"המדינה" פרסמתי מחזור של שלשה מאמרים בשם: "נייטרליות אויבת". זה חייב להיות היחס שלנו כלפי בריטניה בארץ ישראל. המאמרים נתפרטמו "על יסוד חופש הויכוח", כי המערכת הסתייגה מרוב מסקנותיהם.

החינוך על תולדות "הגדודים העבריים" של טרומפלדור וז'בוטינסקי נתן את אותותיו לרעה. נוצר אבטומטיזם רעיוני. פשוט: יש להקים "גדודים עבריים" לצד בעלות הברית. במאמרי ניתחתי את ההבדלים בין 1917 ל-1940. אז הארץ היתה בידי הטורקים. היום בידי האנגלים. אין כל ערך להבטחות שלהם. הגדודים העבריים בעבר נלחמו על כיבוש הארץ. היום הם יהיו "בשר תותחים" לכובש הארץ ומשעבדה. "ליגיוניזם" חדש זה אינו אלא מונח ריק מתוכן פוליטי קונקרטי.

הסתננו ידיעות ראשונות על המשבר באצ"ל בארץ. מישהו כתב משם: יאיר פתח חנות לעצמו. אך פרטים וסבות לא נודעו.

נתעה והגיע איזה עתון מארץ ישראל ובו ידיעה בכותרת גדולה: הארגון הצבאי הלאומי הכריז על לויאליות כלפי השלטון הבריטי... מנחם קרע בקצף את העתון והכריז: בגידה! כעבור עשר שנים יענוד כתרים לראש בגידה זו.

המבוכה הפוליטית שהשתררה אילצה את מנחם לכנס מועצה לשם דיון על המצב. השתתפו חברי נציבות ליטא עם גלאזמאן בראש. קצין שלטון בית"ר דיליון, ד"ר אריה קפל, אנחנו. כנציג הארגון הצבאי הלאומי ישב נתן פרידמן. נתגבשו שלש דעות: הקיצונית מצד אחד, זו של י. וירניק שטען לקפול הדגלים לתקופת המלחמה. אין כל טעם במלחמה נגד השלטון הבריטי בימי מלחמת היטלר. בקצה השני טענתי אני: יש לנצל את חולשת בריטניה ולהלחם בה ומבחינה פוליטית יש לשמור על העקרון: כל מי שיתן יד לעזרה — יהיה לי בעל ברית. מנחם התבטא שהוא מסכים באופן עקרוני לדעתי, אבל יש הבדל בינינו בטון. בעצם זה היה משהו יותר מהבדל בטון: מנחם דבר על כך שיש לפעול בארץ, אבל האמין שזה יהווה לחץ ושהשלטון הבריטי יאלץ לסגת. זה היה קו הויכוח. רצינו לשמוע את דעתו של נציג הארגון: הוא שתק. גם המלים המעטות אשר אמר היו כשתיקה. מצבו היה קשה. הוא לא היה רשאי לדבר מבלי שידע בדיוק על המצב ועל קו הארגון. השתיקה יתרון רב לה על הדבור.

הצבעות כמובן שלא היו. נרשם פריטיכל והוחלט להעבירו ארצה כחוות דעת החברים בגולת ליטא. את גורלו של הפרטיכל אינני יודע.

מכתב מאורי צבי. בקשתו להציל כתבי יד מלכוב. על המצב בארץ אף מלה כ מ ע ט אף מלה. המלים האחרונות צועקות: "לבי — גס שאינו מתפקע". בכ' בתמוז ארגננו אספה לזכרם של ביאליק והרצל. היה זה יום התרגשות

בילנה, כי פעם ראשונה בדברי ימי וילנה שהורשה לקיים אספה עברית באולם הרפרונטטיבי של האוניברסיטה הוילנאית. הרבה דם יהודי נשפך בה, הרבה כבוד יהודי נדרס בה ויהי הדבר לנחמה. האולם צר היה מלהכיל את הבאים.

ראשון נאם מנחם על הרצל. אני השני על ביאליק. שלישי בתור הוא דוצנט האוניברסיטה בקובנה לספרות עברית — ד"ר שפירא.

ובאמצע הנאומים מגיעה המולה מבחוץ. והידיעה חודרת מהר: מוסקבה הודיעה על פרובוקציות ליטאיות. מוסקבה מכריזה על כניסתה לליטא. הצבא האדום כבר עולה על וילנה.

נתבלבל מאוד ד"ר שפירא. לא עצר כוח להאריך בנאומו. כעבור עשר דקות הפסיק. רצה לסגור את האספה ואנחנו עוד מזכירים לו: נסיים ב„התקוה“.

הכל יודעים כבר: הצבא האדום עולה על וילנה. לא ברור בדיוק מה יהיה גורלו של כל פרט ופרט, אבל גורל „התקוה“ ברור מאוד. חנק. על כן חברים נשיר, נשיר עוד במלוא הריאות, במלוא החוזה הנושם עדיין, עדיין.

יודע כל אחד כי נפרד הוא ממנה. ושר בדבקות ובאהבה ובדמעות. ברחוב כבר עמדו וחכו לטנקים האדומים. חנויות כבר נסגרו.

ב. גם לבכות אסור? נשחק שח־מט!

כעשרה ימים לאחר כך נכנס בחור למטבח הגדול שלנו, מטבח הפליטים של בית־ר. דומני שהיה זה גורדון מאיישישסקי, סרט שחור בדרש בגדו ומלים שחורות נערפות מפיו:

רדיו לונדון הודיע הבוקר כי מת ז'בוטינסקי.

בראשונה היה קפאון לבן בפנינו. אחר כך איראמון כסירה על ים השמועות בכלל. לאט לאט נתחזרה לי לשון חכמים: שכינה בוכה במסתרים. הכל בכו במסתרים.

ליום השבעה, נתקבצנו בסודי סודות קבוצה קטנה של נאמנים ביותר על קברם של הבית־רים שקפאו בדרכם לוילנה. אמרו קדיש. מנחם אמר ולא שר את הימנון בית־ר ונתפורנו בין רכבות מלוי ר' חיים עוזר גרודזנסקי שהובל באותו יום למנוחת עולמים.

ובכל זאת גונב שמץ דבר לבולשת הסובייטית ואנשים נחקרו על בכי קונטרמהפכני זה.

מחשש „עין רעה“ עזבנו את העיר.

בושה היא לספר וכאב הוא לספר, אבל רבו מאוד העיניים הרעות. ודוקא
עיניים שעד כה ידענון והן טובות מאוד. גם עיני בית־ררים...
הנה בחור עדין, כמוהו מעטים, בנו של דיין וילנאי. פתאום באים ולוחשים:
להזהר מפניו. מה? מפניו? לא יתכן...
אני פוגשו ושואל במישרין: שמע, אומרים עליך כך וכך. הוא מוריד את
ראשו ופנינים נוצצות על לחיו הרכות, רכות מאוד:
„אילו קרעו אותי לגזרים, לא היה איכפת לי. אבל איימו שישלחו את אמא
ואבא שלי הזקנים לסיביר. לא יכולתי. אבל אני... אני עובד רק במחלקה... הכלכלית...
נגד מחסנים מוסתרים...“
לא היה לי ענין להגן על מחסני ספסרים. לא היה לי מחסן ואף לא כסף לקנות
בשוק השחור, אבל בכל זאת נצבט הלב, נצבט מאוד.
עזבנו את העיר.

מצאתי דירה בכפר סמוך לוילנה. רגל יהודי לא היתה דורכת שם עד כה.
הזקנות שהשכירו לנו את הקומה העליונה שבוילה שלהן, הצטלבו שבע פעמים
לפני שנאותו להשכיר את דירתן ליהודים והן דברו על כך בגלוי, אבל המצב הכלכלי
אלץ אותן לכך. בכפר זה גרים היו לפני המלחמה סקידים פולנים גבוהים. עתה
כמעט אפסו גברים ממנו. ברחו, נאסרו או נשארו בשבי. היתה בשכנות צעירה אחת
שבעלה טייס היה בראשית המלחמה ולא ידעה דבר על גורלו. היתה לילה לילה
מציעה יפה את מטתו ומחכה, שמא יחזור הלילה...

וכך היה המצב, שבטוחים היינו יותר מ„עין רעה“ בסביבה גויית זו. אילו
נכנסו הגרמנים, אין צל של ספק שבשמחה היו מסגירות אותנו בידיהם.
גרנו שם, מנחם ואשתו, אני ואשתי ועוד שני גברים ממחיצתנו. ובאים היו
אלינו ישראל אפשטיין ונתן פרידמן.
והבתים בתוך יערות אורן על גבעות. יוצאים היינו לקושש עצים כדי לבשל
בהם.

ובערבים שחקנו שח־מט, אני ומנחם.
זמן מה הפכנו להיות „קבוצת עבודה“ ועבדנו במסלת הברזל בהרחבת פסי
הרכבת שברוסיה. כמו הכל ברוסיה — רחבים הם יותר מאשר במערב. הכל רחב
יותר. הטנקים רחבים יותר, הלב רחב יותר וסיביר רחבה־רחבה מאוד.
כך ישבנו בכפר זה, פבילניוס שמו, וחיכינו. למה חיכינו? מנחם שהיה לו
ספורט עם ויזה לארץ ישראל חיכה לרשות מעבר דרך רוסיה. אנחנו טפלנו בהכנת
גיירות, ויזות, וציפינו לרשיון יציאה כי — לרות הרוסית אין חקר — גפוצה השמועה

שבילנה יארע מה שלא אירע בשום שטח כיבוש עד כה: ירשו לצאת למי שיוכית שיש לו ויזת כניסה לאיזו ארץ.

ופתאום גולדו ויזות. ולא כאן הענין לספר בפרשה טרגי־קומית זו: כיצד נוסעים היינו בין וילנה לקובנה וכיצד שמענו יהודי אחד נאנח: „מה אתה נאנח, ר' יהודי ז' — „אני כבר רוצה להיות שוב בבית, במולדת“. „באיזה בית ז' — „מאי משמע? בקירסו...“ כי היה מעשה והקונסוליה ההולנדית אישרה שלא־הסלעים שבחסותה בדורים אמריקה לא צריך ויזות. ועל סמך זה התלחשו יהודים — אפשר לקבל ויזת מעבר דרך יפן. חזה שוב מספיק לקבל רשיון יציאה. כך ישבו יהודים ונפשם ממש יצאה לביתם־מולדתם בקירסו...
ואנחנו שחקנו שח־מט וחיכינו.

ג. מנחם בגין המקושש.

היה בוקר שלהי קיץ, בין יום כיפורים וחג סוכות (בימים הנוראים הלכנו ברגל להתפלל בוילנה) כשנכנס „שגץ“ ליטאי נמוך־קומה ואני לבדי בבית ושאל למר משה בגין.

„לא, כאן גר מנחם בגין“.

„אין דבר. יבוא מר בגין מחר בשעה 11 לפי הזמנה זו לחדר המסומן“.

מילא. אינני כלב ואין לי חוש ריח מפותח.

שלח מנחם לבדוק. התברר שזהו איזה חוד בבנין העיריה במחלקת הנדסה

עירונית.

עלה הריח.

כעבור ימים מספר חזר הבחור ותבע בתוקף שמר בגין יופיע במשרד זה.

ובמרחק מה מהבית ובתחנת הרכבת נראו פרצופים לא־נודעים! והרי בכפר כל

פנים מוכרים. החלו לעקוב אחרי מנחם, אבל מכיון שאשתו הלכה עמו בכל מקום,

לא נגשו אליו, חסינות אכסטריטוריאליה שכזו...

ביום ששי בשעה אחת עשרה בא שוב הבחור הלז. ישבנו בגוזזרה המזוגגת

הנאה. פתח מנחם ואמר לו בזו הלשון:

— „שמע, בחור, אתה בכלל חשוד בעיני. המשרד הזה בעיריה הוא של

מהנדסים, ולי אין כל קשר עם הנדסה. אתה טפוס חשוד, אני אזמין את המשטרה“.

קפצה עליו שמחה על השלומיאל הלז, ואמר: „טוב, טוב, בוא נגש למשטרה“.

— „אתך לא אלך לשום מקום“.

גמגם, גמגם הבחור הטירון ויצא.

יום ששי הוא יום ששי. יש לבשל לשבת. שתי הנשים רוצות לבשל, אלא שאין עצים. לקחנו שנינו, מנחם ואני, שק ויצאנו ליער לקושש. הרי אפילו לפי תורת משה מותר לקושש ביום ששי!
אבל לפי תורה אחרת יש לעקוב אחרי מנחם בגין המקושש עצים ביום ששי. יצאנו והריח גבר. סביב סביב כאילו במקרה מסתובבים „פרצופים”.
כשראו אותנו יוצאים עם שק היערה, ודאי רחב לבם פי שנים מרחבות פסי הרכבת. כאן יתפסו אותנו ממש בשעת מעשה קונטרמהפכני.
אנו מעמידים פנים כאילו אין אנו רואים כלום, נכנסים לעובי היער ומקוששים. רק שלא במתכוון אנו שרים את השירים העבריים הפעם בקול רם יותר (ביער קברנו עמוק עמוק דוקומנטים רבים לפני שבועות מספר, אך היער גדול).
כנראה שהמעשה לא היה קונטרמהפכני די צרכו, כי על כן נתנו לנו בשקט לחזור הביתה.

הנשים נגשו לכיריים ואנחנו בגזזתרה בשמש סתו־פולני, חמים־הזהב, ופתחנו בסדרת השח־מטים. הנשים עצבניות קצת כמובן, אבל אימתי הללו אינן עצבניות? בערך בשעה 12 התחיל הקונצרט.
נכנסו שלשה גברים גבוהים, אלגנטיים. זה קצת רומם את הרוח. בכל זאת לא איזה פרח ליטאי.

יצאו לגזזתרה. מנחם בקשם לשבת. הם סרבו. „אם כן גם עלי לקום” —
אמר מנחם.

אינני זוכר עוד סופו של ויכוח נימוסין זה, אם כולם ישבו או כולנו עמדנו. הנשים ממשיכות במטבח. על כל פנים ידיהן ממשיכות.

— „למה לא באת למשרד שהוזמנת לשם, מר בגין?”

— „כי אין לי שם מה לעשות, אין לי כל קשר עם הנדסה, ובכלל, רבותי, למה לנו כל המשחק הזה. אני עורך דין ומבין אני קצת בניירות, הנייר הזה שהביא הבחור הזה הוא סמרטוט ולא שום נייר.”

— „ואיזה נייר אתה רוצה?”

— „הגידו ברורות, באתם לאסור אותי?”

וכאן אירע לו לאחד הבלשים הדבר האיום שאחר כך קבל גזיפה חמורה עליו.

נפלט מפיו:

„כן.”

(ומכיון שלא אחזור עוד לאותה פרשה, אסביר רק קצרות מה ה„פשע”. זה היה שיך לשטה: לאסור אדם כשהוא יחיד ולא בחברה. לא להגיד לו שאוסרים אותה, כדי בשעת החקירה ללחוץ עליו באיום מאסר.

האווירה המיוחדת במינה, השקטה, הוציאה כנראה את הבלש משיווי המשקל והוא הפליט את ה"כן" הזה, שלנו הוא היה ברור אף בלאו הכי).

— "וצו מאסר יש לך, אדוני ז" — לא הרפה מנחם.

— "לא, אבל תעודה זו בידך" — והוציא והגיש למנחם תעודה מנ.ק.ו.ד. כתוב:

משרד הפנים. קרי: הבולשת.

מנחם נכנע: "אם כך זה בסדר, אתלבש".

עוד הפתעה:

עליזה בגין יוצאת ושואלת: "שמא תסכימו רבותי לסעוד עמנו ארוחת

צהרים?"

"לא, לא! תודה! — מהר האחד מהם להגיד — אנו ממהרים מאוד, מכונית

מחכה לנו למטה.

— "ספרים רשאי אני לקחת?" — שואל מנחם.

— "למה לך? הרי עוד מעט ותשוב".

ספר תנ"ך בכל זאת לקח...

מנחם מצחצח את נעליו יפה יפה. מי שלא החזיק מעמד היתה דוקא אשתי

ולא אשתו.

— "אל תבכי, בתיה" — אומר לה מנחם ונפרד מאתנו.

האקורד האחרון:

מנחם פותח את הדלת, זו הצדה ונותן לשלשת האדונים זכות קדימה לצאת:

— "כאן אתם עוד אורחי".

עליזה מלווה אותם. אחר כך היא מספרת: למטה בקש מנחם רשות לגשת

לבית כבוד שנמצא במרחק כמאה מטרים. האדונים המוקסמים שכתו כנראה כל חוקי

בטחון והרשו לו מבלי ללוות אותו. אחר כך נגשו למכונית. שוב הבטיחו לאשה

שעוד מעט והוא יחזור.

— כן, — אומר מנחם לעליזה, — בענין המשחק שהופסק, תגידי לישראל

שהפסדת, אני נכנע".

ולמען האמת. עדיין לא הפסיד. היינו רק במהלך השביעי או השמיני של

המשחק. המערכה עוד לפנינו.

ורק זאת עוד:

כאשר כעבור שנים נפגשתי לראשונה עם מנחם בארץ — וסהדי במרומים,

שלא האמנתי שעוד נראה אותו — אמר מנחם: "גו, ישראל, הפסיקו אותנו באמצע

נמשיך?"

„נמשיך, מנחם“.

ואכן המשכנו.

ד. „הטוב שבגויים“.

למחרת המאסר חל שינוי מפתיע לטובה ביחס בעלות הבית הנוצריות שלנו. הן קללו באזנינו את ה„בולשביקים“ והבטיחו לנו נאמנה שמהיום והלאה תתפללנה בכנסיה שלהן שנצליח בשלום להגיע למטרת חפצנו, לארץ הקודש. היינו במלחצי אויבים מסביב: נאצים, בריטים, קומוניסטים. ל„בעלי ברית“ שכאלה דוקא מבין המוני זקנות פולניות כתוליות לא צפינו.

היתה כנסיה קתולית גבוהה ולבנה מאד על מרומי גבעה כמה מאות מטרים מהוילה „שלנו“. מדרגות לבנות ורבות הובילו לרחבה שעליה עמד הלכון־החטוב במסגרת ירק עצי־אורן סביב לו. ושקט היה בה תמיד כשקט שהיה ביערות סביב סביב, כעצב שהיה בכפר כולו שגברים וצעירים נעלמו ממנו ורק געגועים רבים תעו באויר כקורי־שלהי־קיץ באויר. יכולה נפש נוצרית כל רגע בבוא עליה הבכי להכנס לכנסיה ולהתפלל ביחידות, ביחידות, לנשק את כפות רגלי פסליה, לבכות על בנה, על בעלה, על אביה שאינם ועל פולין האהובה שאיננה, ולהתחנן בפניה, בפני מרים „האם“, „היחידה“, „האהובה“, „הנלבבת“, שתחזיר את הבן, האב, הבעל, ואת פולין החמודה.

והיתה לפעמים קצת קנאה מתגנבת ללב, באותה יכולת של התבודדות והתיסחות בפני „האם“. ואנו, אבינו שבשמים להבדיל באלף אלפי אלפים, אין אנו באים לפניו אלא במנין, בצבור. רוצה אתה לאמור „קדיש“ ואינך יכול, כי אין מי שיענה אחריך „אמן“.

יותר מזה קנאתי בימי אותו סתיו זהוב וכחול בפעמוניהם, למה אין פעמונים בבתי־תפלתנו? אין עוד קול אשר כה יגביה עוף כקול הפעמונים, ואין עוד קול אשר כה ישקע בנפש רכה כקול פעמונים. בערבי הארגמן של אותו סתו פולני נפלא בכפר ההוא היו הצלילים פושטים כנפים צחורות, אחר כך ורודות, אחר כך אדומות, אחר כך סגולות ואחר כך שחורות שחורות וצוללות במעמקי האויר, והעולם והעמק והנשמה. ורשרוש העלים הצהובים־הזהובים הנושרים, הנושרים, הנושרים היה נמהל בצלילים, מלטפם, מלטפם וצולל עמם לאדמה, לחושך, עד גויעה, עד גויעה, עד דום. גברה הבדידות והיאוש בבית. היתה בתיה אשתי העובדת בעיר והמפרנסת. אלא שלא שאלת הלחם היתה השאלה, ואף לא חשש מאסרים נוספים, כי אם השאלה: הטעם. חיים אלה ללא מעש מה טעם להם?

בינתיים נגזו גם אפיו של הסתו הזהוב ובאו ימי סחיי־הגשמים.
הסתובבתי ברחובות וילנה למרות הגשם והבוץ. היה הכל עכור מאד. פנים
מוכרים רבים ומתנכרים. זה מוכר שרוכי נעלים ברחוב, זה ענד סמל קומוניסטי
ונתקבל לאוניברסיטה כסטודנט, זה מסרב לענות לך כשאתה פונה אליו בעברית
וזה עובר לעבר שני. „איש באחיו אל תאמינו“. מחנק.
ובאחד ימי הסחי האלה הכריק בפני הזוהר.

בחצר בית־הכנסת הגדול התקהלות. הלויית בחור־ישיבה שמת. נגשתי, אולי
יחם פה לנפש.

והנה עלה להספיד איזה רב, לא ראיתיו לפני כן בין רבני וילנה ואולי היה
ראש הישיבה. כדרך ההספד הדרשני החל בקושיה:
למה נקבר משה מול בית פעור?
והתשובה:

„כי בעבודה זרה, בבעל פעור חטאו ישראל, נקבר משה מול בית פעור כדי
לשמש עדות שלא כל בית ישראל חטאו בעבודה זרה“.

עד כאן הפתיחה. עתה עבר המספיד לנמשל: „בחור ישיבה שנפטרת, עלה
למרום והעד: לא כל בית ישראל עובדים עבודה זרה“.

ושמא מספיק היה הרמז? לא. המספיד עבר לדברים גלויים יותר.

„תורה פשטה בתוכנו שהעיקר הוא החומר, תורת המטריאליזם. ואם ישנה תורה
כזאת, ישנן גם מצוות ממנה. ולשם קיום החומר מפקירים אחינו בני ישראל את רוח
ישראל“.

החלו אנשים מתבוננים איש בפני רעהו. אבל המספיד כבר עמד בעמוד האש,
אכל ולא אוכל. כל מה שחנוק היה בגרונות זה חדשים מספר — פרץ. החלו רבים
פורשים, מסתכלים לצודדין ופורשים. הללו שנשארו, נצמדו יותר ויותר בחצר בית־
הכנסת הגדול מסביב לארון, והרגשתי כאשר הרגשתי בבית הקברות ליום השבעה
למות ראש בית־ר. אלא שכאן היתה איצטלא של תורה והיא נפרשה בכל רחבה
ובכל עמקה. המספיד שלח יד אל מעבר לגבולות הכבוש הרוסי ושלח יד אל מעבר
לגבולות הזמן, מעבר למהפכה הרוסית והצרפתית, אחז בידי המהפכה העברית
הראשונה בהר סיני כשהיינו לעם. הצטופפנו יותר ויותר, והמספיד עוד חצב להבות.
וכשאמר: „אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויות אדם“ נכנסה השכינה מחדש
בין בדי הגופים, בין העצמות החרות.

אז ידעתי כי את פני רבי שמעון בן יוחאי ראיתי בגלגול. ואז האמנתי כי אכן
מרבי שמעון בן יוחאי יצא הזוהר ומן המערה האפלה שלו יצא. הרגלים עוד עמדו

בבוץ שבחצר בית הכנסת, שבוילנה, שברוסיה, שבגולה, שבמצב ללא תקוה, אבל בלב שוב היה בטחון, זוהר, גאווה.

באחת הישיבות למדו שני בחורים שהייתי קשור עמם בכעין מחתרת שנסינו להקים לשם עדוד הנוער בבתי הספר לנאמנות לעברית. מהם הייתי מקבל מאז מסכתות ומדרשים, הייתי מביאם לאותו כפר נוצרי־קתולי שהתבודדנו בו וצברתי צברתי מכל דף את ניצוצות ר' שמעון.
מאז אהזתי ביד השלוחה אלי מן העומק הזה, לא אירא רע, לא מבעלי פעור, ולא מ„טובי הגויים“.

ורק מאחד לא נגמלתי מאותם הימים: מגעגועים לפעמונים, וכאשר כעבור שנים רבות עמדתי עם אליהו עמיקם על הר הרצל הרם בשעת הורדת ארונו שאלתי את אליהו: האין אתה מרגיש שחסר משהו באויר? הוא ענה לי: כן, רעם תותחים. אמרתי: ואני הייתי רוצה דוקא לשמוע קול פעמונים אדירים מתפשט מכאן על ההרים סביב סביב, הרחק, הרחק, עמוק. צלילים כבדים מתפעמים, מתרוממים, ממלאים את האויר הנקי, נקי, עד שהם ממש נראים לעין, יורדים על ראשי הרי־פרא ושוב עולים מהם אל התכלת והלב, הלב מתנשא עמם. פעמונים, פעמונים אני רוצה לשמוע עכשיו, אליהו.

פרקי עלייה

א. מעבר להגיון

במשטר שהיה קיים לא יתכן שהבולשת הסובייטית, שעברו בה יהודים רבים, לא ידעה את כל פרשת ה„ויזות“ המזוייפות והפספורטים המזוייפים. רבים מדו היו שידעו על כך.

למה בכל זאת עשו עצמם השלטונות כלא יודעים ונתנו לנו לצאת? אל תשאל להגיון הדברים. כשם שלא תדע את הגיון המאסרים, למה נאסר מנחם ובאותו יום עוד שלשה עסקנים רביזיוניסטיים ממדרגה שלישית ורביעית, חסרי כל חשיבות, למה דוקא הם ואחרים שידועים היו — לא. כשם שלא תדע את הגיון הדבר שרבים שנעצרו ונחקרו ושחררו ספרו שנשאלו הרבה על נתן פרידמן עורך העתון „די טאט“ הטיוריסטי, הפשיסטי וכו', וכו', והוא הסתובב בוילנה לאור היום. ואחר־כך כשחיפשו אותו בבתיים ובבתי־קפה בוילנה, נכנס ויצא במשרדים רשמיים בקובנה, סדר את כל הפורמליות האחרונות ויצא בשקט ובשלוה לעיני כל סוכני הבולשת. ומרחק קובנה מירושלים דליטא הוא בדיוק כמרחק תל־אביב מירושלים הקיימת לעד.

באו אמהות שלנו, של אשתי ושלי, להיפרד, באו בנסיעה של ארבעים קילומטר בעגלת חורף בשלג עמוק כדי לגנוב את הגבול, כי אסור היה לעבור סתם כך מלבוב לוילנה, עמדה אמה של אשתי והתחננה שנשאר, נחזור לבובה ו„נסתדר“. ואף כי התחננה כך, הביאה עמה מאות דולרים יקרים שבלעדיהם אי אפשר היה לנסוע (ואולי היה בדולרים הגיון היתר היציאה?), מכרה מה שמכרה מהבית והביאה. וגם שוקולד בלתי־חוקי הביאה, סכנה נפשה בהברחה והביאה לילדיה.

באו אחים להפרד וחזרו. הם „מסודרים“ ברוך השם, עובדים ומרויחים. מי שעובד אוכל, יש שויון בהחלט, יהודי כגוי, אם עובד — אוכל, ורק זה ההבדל, שיהודי מחר יאכלהו הכבשן שם. אבל בינתיים — הוי, אותו „בינתיים“ הארוך! — עובדים ואוכלים. ורק אני ה„צועני“ מכל בני המשפחה, מסרב בעקשנות „להסתדר“ ואני שוב נודד ונוסע.

לך ספר לתן, לשתי אמהות, שאינני רוצה מחנק, שום מחנק, לא מחנק לגוף ולא מחנק לרוח. לא שנאתי את הקומוניזם כי לא הייתי בורגני ואף לא ליברל-בכלכלה. לא התגעגעתי לחמאה ולשוקולד ולבגדי מותרות שאולו מן השוק. אבל לא סבלתי את הבטחת השויון לי ממש כשם שלא סבלתי את חסדי הקתוליות הזקנות. וקנאתי, קנאתי ברוסים האלה אשר במדי הצבא האדום נשארו רוסיים, אשר אמרו „מוסקבה“ והתנוצצו עיניהם, אשר אמרו „וולגה“ והתרחבו נחיריהם, אשר אמרו „אנו שולטים בכל סיביר עד וולדיבוסטוק“ ובא החום בדמם. לך ספר להן, לנשים-אמהות, שהאימפריה שלנו ברוח ראוויה לאימפריה בטריטוריה. לך ספר להן שירושלים איננה רק בסדור, שהיא גם בגוף כמו שאנחנו בנים בגוף להן לאמהות. אני חושב שיש בזה הגיון רב. אבל אם יוכיח לי מישהו שזה מעבר להגיון ואמרתי לו: ילך ההגיון לעזאזל ויכפר על כל עוונותינו ההגיוניים.

לפני שיצאתי מהמשרד הסובייטי בוילנה ורשיון היציאה הנסי בידי הרועדות, הושיט לי שלוסברג, אותו בחור וילנאי, קומוניסט, האחראי למשרד, את ידו ואמר: „אויפוידערזען“ („להתראות“), ואינני יודע למה התכוון, אינני יודע מי אמר את המלה הזו, נציג השלטון הסובייטי המקיף במבטו את כדור הארץ כולו או הניצוץ היהודי שנשמת שלוסברג המכוון גם הוא, גם הוא לפנה אחת ויקרה על כדור הארץ הזה.

יצאנו מירושלים דליטא. כל מה שהיה שם ירושלמי — אבד. זה אסון, אבל מעתה חייבת המסקנה להיות ברורה מאד: זו לא היתה ירושלים, זו לא יכלה להיות ירושלים. אין ירושלים דליטא ולא ירושלים דאמריקה, כי ירושלים אינה רוח מאותם ה„רוחות“ שנבראו ערב שבת בין השמשות ואחיזה אין להם בקרקע. גם רוח אלהים אינה יכולה לרחף בלי סוף על פני תהום, על אחת כמה וכמה רוחו של אדם או רוחו של ישראל.

ב. מוסקבה

שלשה ימים במוסקבה, זמננו קצר אך גם רוחנו קצרה. מכיון שכל יציאתנו היא בנס, מכיון שהויזה לארץ ישראל אשר בירינו מזוייפת, בוערת כל שעה בנו. כל יום של שהות במוסקבה עולה בעשרה דולרים. מי שיש לו הרבה דולרים ופספורט בטוח, ודאי כדאי לו לשבת שבועות באותו מלון „אינטוריסט“ המפואר ולהאזין לדופק החיים בעיר הבירה הרוסית-קומוניסטית. ספק אם גם הרבה דולרים והרבה זמן היו מסוגלים להראות לי את מוסקבה בדרך שקוראים לה „אובייקטיבית“. זה אבסורד לראות אותה כך. עמוקים מדי הגורמים הסובייקטיביים העומדים למכשול לראייה

כזו. ראשית כל: מושגי הדמוקרטיה המערבית, אפילו בממדיה המצומצמים שרגילים היינו בה בפולין. אותו פחד להיות תמיד תחת פיקוח עינים בולשות, אותה ידיעה שהבנין העצום הזה בנוי כך שאין בו כותל שאין בו אזניים. כל זה מעיק וקובע למפרע ראייה שלילית. כשאתה נחנק בגרונוך אינך מסוגל לטעום אפילו את הטעם הטוב של האויר ושל האוכל. אתה לא הרגלת עדיין את קנה הנשימה שלך לאוירה זו. מי שרגיל בה ודאי קל לו יותר. זו הפרעה נפשית ראשונה. והשניה היא זו שלנו, היהודית. אתה שומע מפי עסקן וילנאי הנוסע אתך, על אחים ואחיות אשר לו במוסקבה ואשר אינם באים לראותו כדי לא להחשד על אהדה לציונות. אתה הולך לתיאטרון היהודי הממלכתי וראה: כל המודעות שם הן על טהרת הרוסית. אין בכל הבנין אף מלה כתובה באידיש. ואתה שומע בשעת ההצגה כולה לחישות לחישות: הדור הקשיש מתרגם כל הזמן לדור הצעיר את המדובר על הבמה. בעוד עשר שנים לא יהיה מי שיתרגם עוד לבניהם של הצעירים (רק בהתקרבו לאודיסה שמענו שני צעירים מדברים אידיש). וההצגה: „שני קוני למל“ לגולדפדן. במקרה נקלעתי ליום הצגה זו. אבל הרי דבר הוא, שתיאטרון ממלכתי של עם בן מיליונים עדיין נזקק לאחת היצירות הקלוקלות ביותר של גולדפדן. שלום עליכם וגולדפדן, גולדפדן ושלום עליכם. ומה הלאה? ומה חדש? אין חדש.

ומעבר לשני מעצורים סובייקטיביים אלה אני מתאמץ לקלוט. אין אני מצטרף לטענות הנשמעות מפיות חברים לנסיעה על הלוכסוס במלון שלנו, על האוכל המצויין, על הרקדניות וכר, וכל זה מאות מטרים בלבד מחנויות ללחם שעומדים בתור כדי לקבלו. במלון זה נכנסים דולרים לאוצר רוסייה. והדולרים האלה משמשים את העם העומד בתור ללחם. הם אינם נותנים לו מגפים לרגליו, ולא בגדים מגוונים ביותר, אבל טנקים, טנקים, טנקים עצומים ישנם. והנהגים בהם הם רוסיים. בבואי לארץ ישראל נשמתי לרוחה. מקבלים בשר וחמאה ובגד וכל בלי דולרים זרים, אבל נחנקתי כשראיתי ברחובות הבירה טנקים, טנקים, טנקים ונוהגים בהם — זרים. מחלונות המלון רואים את זהב הכפות של הכנסיות המעטרות את הקרמלין. ובלילה כוכב אדום בוער מעליו. אי שם עמוק ישנן מנהרות המוכילות מן הכנסיות לקרמלין. בירת רוסייה איננה בלנינגרד ולא באודיסה. היא במוסקבה והיא בלבה של מוסקבה. ושוב אתה מרגיש: טוב לה לאומה ההורסת ובונה, בונה והורסת, מחליפה בגדים ומחליפה משטרים, לפי צרכיה הקונקרטיים, אך היא על אדמתה, והיא בלשונה וכל הדמים וכל המחשבות מרוכזים בלבה, בלבה האחד. אין תמורה ללב. כל היתר אינו אלא קלפה. קלפות נושרות ועולות, הגוע נשאר. כעבור שנים, מעטות או רבות, ישאר שמו של מרכס שם אחד המלומדים בעולם, כניוטון או איינשטיין, אך פטר הגדול יהיה מקודש במוסקבה. וגם לנין יהיה מקודש בה, כי שניהם הגבירו את עצמתה

של רוסיה. על כך הרהרתי בעברי על יד קברו של לנין ופעמוני כנסיות צלצלו ממעמקים.

ובמוסקבה נזכרתי אימתי שמעתי לראשונה את שמו של לנין. בבית הכנסת שאבא שלי היה „מתפלל“ שם מדי שבת („מתפלל“, כי בעצם היה בא על מנת לכבוש את בית הכנסת מידי חסידי בלז למען הציונות וכדי ליהנות מפרשת השבוע ולעיין עם קבוצת ידידיו בכל הפירושים ואכרעזרא בראש) היה מצוי בחוגו יהודי אחד שקראו לו יחיאל. מגודל זקן ופיאות ולא מדי שבת היה בא לבית הכנסת, כי אם מדי יום ביומו ואף למנחה ולמעריב. היה יושב על גמרא, על פוסקים, על רמב"ם, על מדרש, מתפלפל עם כולם על כל תג ותג בהלכה, וב...שפינוזה. פעם — ואני בגיל בר־מצוה — החל משוחח עמי בענייני העולם. ופתאום שאל אותי: „יודע אתה מי הוא האדם הגדול ביותר בעולם מאז משה רבנו?“ לאחר שהייתי מאזין תמיד לויכוחיו, היה ספק בלבי אם להגיד: הרמב"ם, או להגיד: שפינוזה. אבל הוא הקדימני ואמר: לנין. והחל לגולל באזני את גדולת המהפכה. ולא היתה כל סיבה מיוחדת שלא הייתי מקבל הרבה מדבריו שנאמרו בלהט, אלמלא עשה שטות גסה והחל לדבר נגד הציונות וארץ ישראל.

היה פועל בבית חרושת לארגזים, אוהב תורה שמעטים ראיתי כמוהו ו... קומוניסט. גם שמו מעניין. פעם היה שמו יחיאל רייך. קם והחליף את שמו לעברי: יחיאל עני.

מחר היה האיש בעיני. אבל שמו של לנין נתקע עמוק בלבי. מראים לנו את השלד לאנדרטת לנין. אנדרטת ענק בגובה שמונים מטר. אבל זוהי טכניקה. וטכניקה מעולם לא זעזעה אותי. גם המטרו יפה. יש בינינו האומרים שהפריסאי יפה יותר, יש אומרים להפך. למאי נפקא מיניה? השאלה היא היכן עומדת רוסיה בתהליך ההיסטורי והיכן צרפת? מי שמתפעל מהמטרו וזוקף אותו על חשבון הסוציאליזם אינו אלא מגוחך. אמריקה עולה בטכניקה במשטר קפיטליסטי. לא רכבת תת־קרקעית היא הקובעת. הדינמיקה הנפשית חשובה ממנה. צרפת עומדת כנראה באפיסת כוחותיה הנפשיים. בימים הריקים שלפני הנסיעה קראתי את סלין והבנתי למה נפלה צרפת.

בקיוב לא היינו. אבל אני יודע: שם מתנוססת אנדרטה של כמילניצקי והוא גבורה הלאומי של אוקראינה הסובייטית ויהודים עונדים את אות הצטיינות על שם כמילניצקי. ואם יהיה פעם משטר סובייטי בגרמניה, גם הוא יעמיד אנדרטות להיטלר. ואם ישאר שם עוד איזה יהודי, מי יודע אם לא יענוד גם הוא את הצטיינות על שם „הגבור הלאומי של העם הגרמני אדולף היטלר“.

באודיסה לא השתהינו. יקוד השעות הגיע לשיא. רק ללא מכשול, ללא מכשול.

עד הרגע האחרון חסר הבטחון. מאודיטה רק מזכרת אחת: יהודי זקן מצחצח נעלים מדבר בלחש, שואל על הנשמע בעולם היהודי הציוני. מספרים לו כי מת ז'בוטינסקי, איש אודיטה. הודעו. הוא הכיר אותו. הוא גר באותו רחוב שגר וולאדימיר. שתי דמעות זוחלות על לחיים קמוטות. אילו יכולתי לקחת אותן ולצררן, הייתי מוסרן למוזיאון בית"ר, אבל בחדר המכס שבנמל אודיטה קורעים אפילו סוליות נעלים כדי לחפש בהן. צררתי את הדמעות בלבי והנה הן על לחיי בכתבי דברים אלה.

ג. האפיזודה ברלס.

אינני יודע היכן נמצא היום מר ברלס. רק תמה אני שאיננו שר עליה בישראל. אז היה נציג הסוכנות היהודית בקושטא, ישב במלון „פארק“ ו„דאג“ לעליה מארצות מזרח אירופה העומדות באש או בחנק.

חדשים מספר לפני צאתי מוילנה יצאו שתי סנוניות למבחן הויזות המזויפות. מר סלפטר מקרקוב, איש הנוער הציוני ואשר סופר מבית"ר. רצינו לדעת אם וכיצד יגיעו. כעבור שבועות מספר נתקבל בוילנה מברק מהם שנכשלו והם עומדים להשלח בחזרה לרוסיה. מברק שני נתקבל מאת מר ברלס: „לא לנסוע על מכתבים אנגליים.“ „מכתבים אנגליים“ היו הויזות הללו. הדפסנו מכתבים מהקונסוליה הבריטית בקובנה ובו הודעה לפלוני אלמוני שעבורו שמורה ויזה פלשתינאית בטורקיה. כמה עשרות מכתבים כאלה באמת נשלחו על ידי הקונסוליה הבריטית בימים האחרונים לפני התחטלותה. לא קשה היה לחקות את המכתבים. לא כל החקויים עלו יפה. היה ובחותמת דמו שני האריות הבריטיים לחתולים יותר מאשר לאריות. אבל הסתפקו גם בחתולים בלית ברירה. העיקר היה, כיצד יתקבלו ה„חתולים“ האלה בטורקיה. לאחר שהם נשאו חן בעיני המשרד הנותן התר יציאה מרוסיה.

והנה שני מברקים כאלה. הכל מתמוטט. מה נותר? „הבית“ קירסו? מה פרוש הדבר „נשלחים בחזרה לרוסיה“, זה ברור. זה סיביר. אנו מחכים לידיעות נוספות. אין. בינתיים זויס הטרנספורטים הנוספים, ערב־רב של „אריות“ ו„חתולים“. המצב אינו ברור, אך אין מה להפסיד. יש שנסוגו מדרך זו והתגייסו כמתנדבים ל... צבא הצ'כי. יש שעשו מאמץ, שלמו מאתים דולר ונסעו דרך ולדיבוסטוק.

בבואנו לקושטה עלה על הספון יהודי אחד ושמו מכס ברוד. יהודי גרמני, שתדלן בקושטה. כל אחד מבעלי ה„חתולים“ נדחק אליו כדי ללחוש לו את „סודר“ באוזן, כי שמעו לטובה כבר הגיע אלינו. אבל הוא הודיע קצרות: כולם ירדו. מי מפיץ פה שמעות על „מכתבים אנגליים“. לכולם ישנן ויזות בסדר. הוא יוריד את כולם. והיריד הטרנספורט שלנו היו כששים בית"רים וגם קבוצה של שנים עשר

אנשי „השומר הצעיר“ בראשותו של חבר ההנהגה הראשית מר דימנט (היום שמיר). בעיר נודע לנו שכל ענין המברקים של סלפטר וסופר לא היו אלא לחץ מצד ברלס. הוא אלץ אותם להבריק כך. אחרת לא יתן להם סרטיפיקטים, הם ייאסרו ויישלחו חזרה. אותו המשחק החל גם עמנו. הוא העלה ממש קצף על השפתים. אנחנו גורמים לו אי־נעימויות באנקרה. בלי ויזות אין אנו יכולים להמשיך. עלינו להתעכב בטורקיה עד למכסת הסרטיפיקטים הבאה. מה יהיה אם יתחילו לבוא מאות ואלפים כמונו? יקימו מחנות הסגר.

זה הכל. מחנות הסגר! שם עמדו עשרות אלפים מטובי הנוער הציוני מכל המחנות בין אש נאצית לקרח סיביר וכאן איום במחנות הסגר עד שיבואו סרטיפיקטים.

איש ההנהגה של „השומר הצעיר“ קלל באזנינו את ברלס על המברקים שלו לזילנה. אלמלא מברקים אלה היה גם הוא יכול לארגן את יציאתם של מאות חברי תנועתו. כך, הוא לא העז. בית־ר העזה יותר.

ברלס ניסה להשפיע עלינו שגם אנו נשלח מברקים לזילנה כל יבוא „חתולים“ נוספים. כמוכן שסרבנו. כעבור שבועיים באה אניה נוספת עם מאות שכאלה, רובם שוב — בית־רים. הורדתם כבר היתה קשה יותר. מר ברלס ישב במלוננו, לא נע ולא זע. המתרחשות גברה. ורק היהודי היקר מכס ברוד זה נצל את כל קשריו, הוא לא יתן להחזיר אף יהודי מהחוף. ולא נתן.

ריח „הישוב המאורגן“ עלה באפנו לראשונה מחדר זה במלון „פארק“, אשר בו כהן ברלס. אבל אולי גם הוא לא היה לגמרי מחוסר חוש הריח. אולי עלה גם באפו ריחם של הבחורים האלה הבאים בדרך זו? רובם ככולם מלאו אחר כך את שורות אצ״ל ולח״י. ה„חתולים“ הפכו במולדת שוב ל„אריות“, אבל לאריות עבריים. שתקעו את צפרניהם בצואר האריות הבריטיים.

ד. האנגלי הראשון

הוא היה רב החובל בספינת משא קטנה של חברת „עתיד“ אשר הסיעה על ספונה קבוצה בת עשרים וחמשה איש מחוף טורכיה לחיפה. צוות הספינה — שנים־עשר בחורים — היו יהודים. בגולה היינו מקבלים תפוחי זהב מהארץ עטופי נייר ובהורים מארץ ישראל עטופי־תנועות. הפעם באתי לראשונה במגע עם תפוחי זהב ובחורי הארץ במישרין, ללא עטיפות. טובים היו בגופם ובלבם.

הג'נטלמן האנגלי ישב למטה בתא היחיד, המסודר, ולא עלה בדעתו להציע

את התא לנשים שהיו קופאות מקור בלילות על הספון (בסך הכל ארבע או חמש במספר).

לראשונה ראיתי אותו ביום השלישי להפלגה לפנות בוקר כשעמדנו להכנס לנמל אלכסנדרטה כדי לטעון קרשים. עלה על הגשר הקטן שבאמצע הספינה והחל מחפש במשקפת.

— מה הוא מחפש?

— מחפש את הכניסה לאלכסנדרטה.

מילא. מה אני יודע, אנו מתקרבים, מתקרבים לחוף. את אלכסנדרטה אין רואים. כשהיינו כבר קרובים למדי כדי להבחין שבכל זאת אין זכר לנמל ולא לבתים בכלל בחוף, פנה הגוי למי שפנה, הספינונת הסתובבה וחזרה לאחוריה. כעבור זמן מה פנתה שוב לחוף בזוית דרומית יותר. שוב קרב החוף — ריק. שוב אחורה פנה.

עומדים הבחורים הפנויים מעבודה וצוחקים לתוך אגרופיהם. מה הצחוק? ישנם ביניהם ארבעה, אשר כבר היו באלכסנדרטה מספר פעמים ויודעים הם בדיוק היכן היא. אם כן למה לא יאמרו? שישבור לו הגוי את הראש! ממילא הם נאבקים עם הנהלת „עתיד“ על חיסולו, יש יהודי במקומו, ולמה יעזרו לו לגוי? והוא, רב החובל „שלנו“, עומד לו על הגשר שקט ושלם, מעשן פיפ ומזמן לזמן מציץ במשקפת.

ארבע פעמים התקרב לחוף וחזר הימה ורק בפעם החמישית מצא את הנמל והנה הוא בפנה מצד ימין לכוונים שבהם נסה להגיע לחוף. אז הכרתי אותו והנהו מוכר ומודע לי מזמן.

הרי זה ממש אותו דוד יום שאת תורת הפילוסופיה שלו למדני פרופסור ריינינגר היבש באוניברסיטה בוינה. ממש הוא. אף כי אין כמעט ספק אצלי שההוא ודאי אף את שמו של גדול הפילוסופים האנגליים לא שמע. ואילו נגשתי אליו ושאלתי אותו: שמע אדוני, אולי אתה מצאצאיו של הג'נטלמן הפילוסוף דוד יום, היה ודאי עונה לי במלה אחת קצרה, בת הברה אחת, תשובה, שאצל הרוסי האוהב רחבות בדבור היא תופסת שלש מלים והברות חמש, אבל קצור זה בתאות הדבור עומד ביחס הפוך לאריכות שבדרך המחשבה והמעשה. אילו היה למשל גרמני רב-חובל, לא היה עולה לספון ולא היה נזקק למשקפת. היה נוטל פסת נייר ועפרון ובחשבון קצר היה מוצא את מקום הנמל, גם אילו היה גדול מילימטר אחד, והיה מביא את הספינה בדיוק למרכז המילימטר המרובע הזה.

ומה ענין כאן לפילוסופיה של דוד יום? בדיוק זה הענין. הבטוי המוחש ביותר לשטתו הוא:

„אם תשאלני: התורח השמש מחר? ואענה לך: נראה, קרוב לודאי שכן, אך אין זה ודאי, כי ודאות היא רק חוק, ומנין לי לדעת שזה חוק? לכל היותר יכול אני לאמור שעד היום נהגה השמש לזרוח מדי בוקר, אבל אין עדיין להסיק מכך שזה חוק“.

אחריו וכתגובה על ספקנות זו ועל עקרון נסיוני-בלבד זה, בא קנט הגרמני ואמר שלא יתכן ללא חוקים אפריווריים, שהם לפני-הנסיון, וישב והגה וחקר וקבע חוקים כאלה כאשר קבע, וכאן אין לנו עסק בהם, כי לא בפילוסופיה עסקינן אלא קצת באופי. הגרמני אינו יכול לזוז בלי חוק. גם לא לעשות מהפכה בלי חוק, וגם לא לרצוח בלי חוק. לא שהחוק מכריח אותו, אלא שהחוק הוא רצונו.

בגרמניה עולה מפעם לפעם מישהו ומחליט כי עליה להיות אימפריה עולמית. לשם כך יש לכבוש את העולם. מושיבים מטה ראשי, מתכנים תכניות, נלחמים מלחמות ו... שוברים את הראש.

כי יש יתרון רב לשטה האפריורית, לתכנון המושלם. אלא שגם חסרון רב עמה: טעות קטנה אי שם, או פגם בבורג אחד — והמכונה כולה קופאת או מתפוצצת. באנגליה, אף כי ארץ פרלמנטרית היא מימים ימימה, לא החלט אף פעם להקים אימפריה. איך אמר דוד יום? „נראה“. קודם יצא על דעת עצמו איזה שודד (כנראה שגם השמש יצאה פעם ראשונה לזרוח על דעת עצמה, „האדם במקום“). אחר כך יצא מיסיונר עם ה„בייבל“ כדי לתקן בנשמה את מה שקלקל השודד בגוף ואחריהם בא הסוחר כדי לתקן את מה שקלקלו שנים הראשונים. וכששלושה אנגלים כאלה מזדמנים באיזו ארץ של כמה עשרות מיליונים „פראים“, הם יושבים לשולחן, שותים קצת, שותקים קצת ו... מהוים את השלטון במושבת הכתר החדשה. בסוף גם מתברר ששלתם היו שליחי האינטליג'נס. יד שמאל לא ידעה מה שעושה יד ימין, אבל באורח פלא שתי הידים עשו את הראוי לעשות.

כך, בערך, צמחה ועלתה האימפריה, כלאחר יד, ללא תכניות כבוש חלילה, וללא טובת עצמה חלילה.
ודוגמה שניה:

בגרמניה קמה תורה שלמה, מבוססת על כרכים מדעיים עבים, שהעם הגרמני הוא עם עליון. באנגליה לא נוצרה אף פעם תיאוריה שכזו וכל אנגלי ואנגלי רואה את גזעו כגזע עליון ומביט בכזו לא רק על גזע-הצבע, כי אם גם על בני אירופה, ואף לאמריקאי הוא בז בעומק נפשו, אף כי הוא מקנא בו על עשרו ועצמתו. אבל: בלי תיאוריות, בלי חוק.

וכאשר רצה אנגלי אחד לבסס תיאוריה אנטישמית עזב את אנגליה, נתגרמן

וכתב את ספר התיאוריה האנטישמית: „יסודות המאה הי"ט". המחבר: צ'מברליין הגרמני.

וכשם שהאימפריה עלתה קמעה וקמעה וכאילו במקריות, כן שקיעתה. „האם תשקע שמש האימפריה?" „אינני יודע — היה עונה דוד יום — עד היום נהגו אימפריות לשקוע. ויש גם סימנים שזו תשקע. אבל... נראה. אין לנו כל זכות לקבוע את הדבר כחוק".

מי שרגיל לדרך המחשבה של החוקיות והלמפרעיות, לועג לעתים קרובות לאנגלים אלה, שמבולבלים הם, שאין סדר להם, שאין מחשבת-תחלה לסוף-המעשה. אבל שוב: כיצד היה אומר יום? „האם מוכח הדבר שדרך החוקיות והתכניתיות היא הדרך היעילה ביותר? אינני יודע. על כל פנים זאת אני יודע: גם אם זה הצליח כמה פעמים, אין להסיק מזה חוק".

הרהורים אלה הורהו לא לשם גנאי ולא לשם שבת, כי אם לשם „דע בפני מי אתה עומד". אבל מה שראיתי באותה ספינה היה זה: מאחורינו גרמנים משמידים בהתאם לתכנית. אותנו מוביל ברוב-חסד אנגלי אל החוף ויש לו הרבה מאד זמן. מלחינו עומדים מן הצד וצוחקים ל„גוי" עם הארץ והשלומיאל. ואנחנו מקוים לכשנגיע אם ירצה השם ואם ירצה הגוי לחוף, נשתדל להתליף אותו...

מילא, לנו עוד היה קצת זמן, אנחנו בעשרותינו הגענו. כעבור שנה באותו זמן בדיוק — מאות של „סטרומה" לא הגיעו. וכעבור שנתיים — מיליונים הגיעו לכבשנים.

הבחורים עמדו מן-הצד ונהנו. האנגלי עמד על הגשר ולא התרגש גם כשבפעם החמישית נכנסה הספינה לאלכסנדרטה.

ה. ברכת הארץ

כעבור יומים התקרבו לארץ.
המקום הראשון אשר שלח את זרועו אלינו היה — עכו.
קראתי לבתיה, אחותי בידה ואמרתי לה:
ראי, עכו.

חלק שני:

הכותרת זז

ה א פ ל ה

א. בין כתלי ירושלים

שלשה ימים לפני פסח תש"א ירדתי בחוף חיפה. למחרת עליתי ירושלימה. לא התרגשתי בירידה לחוף. לא למראה שלטים עבריים, לא למשמע נהג אוטובוס מדבר עברית. זעזוע ראשון נודעזעתי בכניסה לירושלים. ודאי גם לא היה משפיע עלי אותו בית מידות של דיסקין המקבל את פני באי העיר. נתרעדה הנפש כשקמו פתאום ארבעה יהודים מנוסעי האוטובוס וקרעו קריעה.

באותו רגע נקרעה קריעה בנפש, הרגשתי דם בה וידעתי לאן הגעתי. לא קמתי גם אני לקרוע קריעה בבגד כחוק, משום אותה רתיעה פנימית שיש בי מדי פעם בעמדי בפני קיום מצות־עשה שאיני רגיל בה ואשר נדמה לי שכפויה היא עלי מן החוץ. ובמדה שעמוקה יותר המצוה, אני נרתע יותר מביצועה החיצוני. לא קרעתי קריעה בבגד, אבל דמעות נקוו בעיני. בדומה לכך הרגשתי רק עוד פעם אחת לאחר כך. לא נתרגשתי בהיולד לי בתי. ורק לאחר ששה או שבעה חדשים ואני לבדי עמה בחדר ויושב במרחק מה ופתאום אני מרגיש עינים שוטפות אלי גלים גלים. פתאום באני חום רב, נגשתי למטתה ודמעות יורדות על פני. אז הרגשתי בה לראשונה כבתי. כאשר קמו ארבעת היהודים באוטובוס וקרעו קריעה נפתחו עורקי הנפש ודבקו בה בירושלים.

שלשה בתים לי בירושלים בבואי אליה.

האחד כנגד בית אמא־אבא. משפחתי מצד אמא. איידל בת בנו של ר' ישראל לויפר, אשר בזכות שמו וחסידותו האיר פניו אלי הרבי שלו, הרבי מטשורטקוב בבואי לפניו בוינה והוא יפה כמלך. בית נאה הוא ברח' בן־יהודה 4. בית אהרן מלץ ראש המשפחה, איש תורה והשכלה, מוח חריף, לב רך ובעל הומור עדין. לא לחנם אהבו אביו. היה דמיון ביניהם.

כאן הנחנו את מטלטלינו. כאן נגור שבועות ראשונים בארץ. כאן מפרקים זכרונות ילדות, כאן נאנחים אנחות על משפחה שנותרה ש.ם. כאן יוחל לדבר על פרנסה, עבודה, "ת כ ל י ת", ומכאן כעבור שלש שנים תישלח יום יום ארוחת צהרים

חמה ורכה למי שה"תכלית" שלו הביאתהו לבית הסוהר המרכזי אשר ב"מגרש הרוסים" הבריטי. והיתה איידל-עדינה מתבלת יום יום את האוכל בתבלין-אמא, אלא שאהרן מלץ לא היה עוד בחיים אז, אילו חי והיה יום יום מצרף את חיוכו הטוב בתוספת מימרא מבדחת על חשבון "שגעונותי" והיה לי הדבר כדרישת שלום טובה וסלחנית מפי אבא עצמו.

כזה היה בית ראשון שלי בירושלים כנגד בית אמא-אבא.

וכנגד ימי הנעורים היה הבית השני. כנגד תור ההתפרקות מעול אמא-אבא, כנגד תור הלמודים, כנגד תור הערב-רב של ניציה וקנט ויורה דעה ונערות "וינרנלד" ופרקי דר' אליעזר ותיאטרון ריינהרט. כנגד תור ימי-סטודנטים בבית המדרש לרבנים ובאוניברסיטה בווינה. זה ביתו של ידיד נפש ד"ר משה לייב קורץ. כאן נסב ל"סדר" הראשון. כאן משתובכת הנפש לראשונה במשובת לשון עברית חיה, מלבלבת, מסתחררת בצליליה-צרופיה מפי ילדתו הקטנה, עמיה. כאן מפרקים זכרונות, שלא כולם נאים הם באזני שתי הנשים בבית. ואף כאן ידובר בפרנסה, עבודה ו"תכלית". כעבור ארבע שנים שוב נסב יחד ליד שולחן-חגיגי אלא בלי הנשים, כי למחנה העצורים בלטרון לא הותרו לבוא נשים. ואני אז עצור שם והוא אורח, רב לכבוד החג. אבל במסיבה הראשונה בביתו עוד דובר בכל הרצינות על משרות, על "סידור", על "תכלית". הוא חבר "הפועל המזרחי" ועובד במחלקת הנוער של ההסתדרות הציונית. על פוליטיקה לא דובר כלל. רחוב אוסישקין מספר 50.

הבית השלישי אשר לי בירושלים הוא כנגד הבית השלישי. בבית השלישי אין מתפרקים משום דבר. בו אין מתפרקים בכלל. בו טוענים. יום ולילה טוענים. טוענים טענות, טוענים מטענים, מטענים כבדים מאד, מטענים יוקדים במוח, בלב, בגוף.

בית יהושע השיל ומרים ייבין, הוא בית אורי צבי. בית בפנה, בהצטלבות. תמיד בהצטלבות. פה מצטלבים רחוב גאולה, רחוב מאה שערים, רחוב טשנסלור. פה מצטלבים עולמות חדשים וישנים ויהודיים וזרים.

בהצטלבות זו עומד בית, ומרתף בבית, ובו גר אורי צבי.

*

יורדים כמובן במדרגות. יורדים כמו אל הכותל. אותו פסח ראשון בארץ ירדתי אל הכותל. ושם התחלתי לשנוא. שם ראיתי ארבעה גויים אנגלים עומדים על משמרו של הכותל בפנה במבוא. ראיתי את הפרצופים הצוחקים, ראיתי את כל חרפתנו, ושם התחלתי לשנוא אותם ואת כל המציאות הבזויה הזאת. ראיתי את החלאה הערבית מסביב, והכותל נמוך למטה, למטה מתחת למסגד החצוף. הרחב, הלועג. עדת יהודים מטולתים, מבוהלים, מצופפים

דובצים על האבנים וגועים, מאחוריהם זוהמה ערבית, מצדם ארבעה גויים מאיזה אי רחוק, רחוק, ולמעלה מקדש ישמעאל מפואר. כאן הומחש לי לראשונה הכל, ללא נשוא, ללא נשוא. בוז הנקודה יוכרע הכל פה. כבישי העולם מצטלבים בצלב רגיל, בצלב מקורס או בצלב מכוכב אי שם במוסקבה, בלונדון, בושינגטון או בברלין. הכבישים שלנו מצטלבים בנקודה הזו, גם כל החרפות שלנו, כל הבזיונות הצטלבו, התרכזו בפנה זו. הכותל הזה עוצר בקרבו את בכי כל הגלויות, את הבכי על כל הדמים, את בכי הגוף ובכי השכינה ובין קמטי מצחו המאובן שקועים זכרונות פאר, זכרונות תכלת, זכרונות ארגמן. ומנין לו הכוח להחזיק כל אלה? כיצד עוצר הוא את כל אלה? אולי נצטברו מתחתיו עצמות כל הקנאים והבריונים והם מחזיקים ביסודותיו. על מה הוא עומד בעצם? איך הוא עומד? אינו מתפורר, אינו נמס. איך?

ופחד פתאום אחז אותי בעמדי פעם ראשונה על ידו. שמא יזון.

כך, פתאום... הוא זו ממקומו הכותל.

מה אז? מה אז?

אז יפרוץ מתוכו כל אותו מקוה הדמעות שנשפך בו והוא יציף אותנו העומדים פה לידו, יעבור עלינו, על ראשינו ויציף הלאה. יציף בגלי זעם את כל הישוב הזה, הסובל את החרפה הזו של בריטים מזויינים וערבים מזוהמים על ידו. ונטבע כולנו, כולנו, כאטלנטיס ארץ האגדות או כפעמון האגדי שטבע ולא נותר ממנו אלא צליל בלהות בלילות.

ואולי הוא יזון אחרת? ואולי הוא יוציא מבין קפוליו את הארגמן. ואולי הוא יזון במדת החסד? ואז ירד הארגמן כמרבד לרגלינו, מתחת לרגלי ילדינו־נסיכינו הנושאים ירק וזהב לתפארת ירושלים. למלכי ירושלים. הכותל זו ויוצא לקראת מלכיו־אוהביו. הנה יורד במדרגות יהודה הלוי, הבעש"ט, הנה הרצל. והנה בין המון הבאים גם אבא. שפתיו נעות. מהו אומר אבא? הוא שר. הוא שר את שירה של „שולמית“ מגולדפדן, שיר עולי הרגל..

אולי הוא יזון? שיזון כבר הכותל הזה! לכאן או לכאן, להטביע או להמליך ורק לא חרפה זו, ורק לא עמידה מסואבת ומאוזבת זו בין גויים וחמורים. רק לא זאת, רק לא זאת!

•

ובמדרגות אני שוב יורד אל הכותל החי בדורנו, אל אורי צבי.

כל כולו ככותל לצבירת יגון הדורות.

כל כולו ככותל לשארית תפארת־ימי־קדם.

כל כולו ככותל לעצמת עמידה בין משנאים ומלעיגים. אבני שירה גדולות

וקדומות.

וככותל עצור ועזוב.

אני יורד למרתף הנבואה.

כדירת אמא־אבא שלו בלבוב לדלות. אלא שזו שם בגלות היתה בקומה ב' וזו כאן בארץ — במרתף. שם היתה כניסה דרך מטבח מרווח וכאן כמעט ללא חציצה בין חוץ ופנים. נכנסים ישר לתוך הדלות הטהורה. זה שהוא כביכול משורר ה"פשיזם", "שונא הפרוליטריון" — חי בדלות בישוב הזה. שאף אחד ממשוררי ה"סוציאליזם", ה"מהפכה" וה"פרוליטריון" לא טעם טעמה. באורח מוזר מאד אין הבורגנות דואגת לפת לחם לו למשורר "אויב הסוציאליזם מספר א'". איזה סוציאליזם מוזר ואיזה "פשיזם" מוזר ואיזה "בורגנות" מוזרה בארץ הזאת!

הדירה מתחת לרחוב והאנשים ההולכים ברחוב כאילו על ראשי דייריה הם הולכים. והטחב כמוכן עומד בקירות. שני תאים במרתף והרבה מטות כמו בבית הסוהר עם "יחס מיוחד".

בקיר האחד — אשנב החוצה. שני קירות — מטות. והקיר שממול החלון — ספרים, ספרים, ספרים. רובם ספרי קודש.

ובתוך הדלות הזו והצפיפות הזו נע הכותל החי שזו ממקומו והוא בוער, או שהוא שחור כמפוחם או שהוא אפור־גשמי־בכי ושוב מתלקח באש. ורק לעתים רחוקות נזכר מישהו ומוריד למרתף הנבואה פרחים קצת להריחו במ. עד זמן קצר לפני בואי עוד היה בה בדירה זו תא המחותרת. עוד גרו בה אליהו עמיקם ושלמה טרכטמן, אך רשתות גפרשו סביב לבית הזה ויש לפנותו. עקובים, מאסרים, התיצבויות במשטרה על בני הבית. מאז רבה בו עוד יותר הבדידות.

— "איך יצאת משם?" — שואל אורי צבי כבר בפעם השלישית מרגע בואי. ואני מספר שוב ושוב פרטים על ויזות ומכתבים ודולרים וכו' וכו' מכל הפרשה, אך אורי צבי עדיין איננו מבין ושואל אתה ששמע את הכל יפה:

— "איך בכל זאת יצאת משם?"

כי אני מספר בשלשה ממדים והוא חושב בא־בעה. הוא מחפש את העומק שמתחת לשלשלת הסבתית. כל פרט בדומם ובחי קופץ ממקום הויתו לתוך עולם המסמל. הכל בחיים אינו אלא אות. סימן ולא ללמד על עצמו בא כי אם על משהו אחר. מי שאינו נוקט מפתח זה בידו יתקשה מאד להבין את אורי צבי שבעל־פה. לכאורה הוא נאחז בדברים של מה בכך. לכאורה אין הוא מדבר כלל בעיקרי הדברים. כך הוא מספר לי בלשון ארבעת הממדים ובדרך פרד"ס על הפילוג בין יאיר ורזיאל. איננו מזכיר אף שם, איננו מזכיר את עיקר הפרשה ולא את דבר המחלוקת. אומר מדי פעם "הוא" ורק מתוך תוכן הדברים עליך לנחש למי הכוונה מדי פעם ב"הוא"

זה. רק את שמו של ז'בוטינסקי המת הוא מזכיר בפירושו, והוא בוער בנקודה זו: הוא משוכנע שהיה כאן זיוף בענין מברקו של ז'בוטינסקי „אליו” (הכונה ליאיר). על כל פנים הוא, ז'בוטינסקי, הוטעה. המצב תואר בפניו שלא כדבעי. אורי צבי מדבר בכינויים החריפים ביותר שבלכסיקון הפוליטי על המתיימרים להיות יורשיו של ז'בוטינסקי בהנהגה בהצה"ר ובנועה, אבל בז'בוטינסקי עצמו אין לנגוע. אותו אין להאשים בבגידה, בהסתלקות מהמערכה.

ללא חדר-המתנה, ללא פרוזדור, אני נכנס מיד לתנור האש. עדיין רוב הדברים שהוא מדבר עליהם אינם ידועים לי. רק כמתוך ערפל. כעבור זמן אוכל לפענח לאט לאט את רמזיו וטעמי כנויו. לפי שעה אני קולט את הכל, את המובן ואת הבלתי מובן.

כשאני מספר לו על המחנק במשטר הסובייטי בוילנה, על פחד ההלשנה מסביב, מבין הקרובים ביותר, הוא מצטחק:

— „כאן אין המצב טוב יותר. להפך, גרוע מזה.”
קשה לי להאמין.

— „תראה” — הוא מבטית — „אך לפי שעה הוהר, אל תדבר עם איש, אף הגה. אתה שומע? אף הגה!”

נתן פרידמן בא ירושלימה וקבע לי פגישה ראשונה עם יאיר בתל-אביב.

ב. פנה ויתד בה

אינני זוכר את התאריך, אבל זה היה ביום ג' בשבוע ובשעה עשר בערב זהפגישה נקבעה בפנת שדרות רוטשילד—מרמורק.

כבר היה לי מגע עם המחותרת. כמה שעות לאחר רדתי מהאניה, ואני בבית העולים בבת גלים, הופיע אצלי אברהם אמפר, תמיר ושקט בכל הליכותיו, בדבורו, בחיוכו, בכל — איש-מחותרת-ציבילי למופת. הוא מספר לי בראשי פרקים את דבר הפלוג בארגון בין יאיר ובין רוזאל. ואין ספק לא אצלו ולא אצלי שאין כאן צורך בעבודה מיסיונרית, בשכנוע. הגיעו ארצה גם הדים מהשיחות שנהלתי במרסין, העיירה הטורקית בה חכינו לעליה. מיום הופעתי בכנוס בית"ר, דרך המאמרים ב„המדינה” ת"ש על הצורך במלחמה בשלטון הבריטי למרות מלחמת העולם ועד להרצאות בפני הבית"רים במרסין, כל אלה הובילו ישר אל יאיר. אברהם אמפר היה מקבל פני כל אניה שהיתה באה מטורקיה והיתה מביאה את שרידי בית"ר שניצלו, והיה מגייס אותם לשורות יאיר. רובם היו פקודיו מימי הקורסים של הארגון בפולין. ניצולי בית"ה פולין אלה הפכו להיות לעמוד השדרה הארגוני של לח"י.

בימים שלאחר כך. ביחוד בימי שבתי בלטרון, כשהיה כל כך הרבה זמן להרהר ולחשב. שקלתי לא פעם, מה היה יאלמלא הצליחו להגיע ארצה כל אלה שהיוו אח"כ את הצמרת של המחתרת: בגין, פרידמן, אנכי והרבים, הרבים שבשורות מאחורי הצמרת? ושיקול שני: מהו הדבר הזה שלא מקרב בני הארץ ולא מקרב אנשי הארגון בארץ באו ראשי המחתרת? האמנם יש משהו כאן המבוטא בקללת־האימים: „ארץ אוכלת יושביה“?

שמה זה בגלל תרבות־אבות שאנו הבאנו עמנו והיא דלה אצל ה„צברים“? בספינות־המשא הקטנות של חברת „עתיד“ נטפו ארצה טפות טפות, אבל טפות כבדות־משקל, לא טפות־דמע, טפות־עופרת בגוף וברוח.

אברהם אמפר היה מחסנאי ראשי לטפות־עופרת אלו, קבלן, סדרן. הוא דבר עמי כעם אחד שהוא כבר בפנים, אף על פי שעדיין פתוחים היו פצעי הפלוג. אבל לדידי הויכוח עם ז'בוטינסקי לא נסתיים. את דלתותי לא מרתתי בשמן זית זך, כדי להתריש את ההריקה. שתחרוקנה, שתצרומנה.

מלחמת העולם ירדה כמובן כשמי־ברזל מאיימים על הכל. אבל חשבונות הצער וההרווחה אינם כה פשטנים בעולם. גם בספינה נטרפת עלול אדם ליהנות מנוחיותו של תא אחד. אולי גם האשה האוהבת ביותר נהנית באבלה מהשחור ההולם אותה. סבוכים חשבונות השמחה והצער.

שמי ברזל ניתלו מעל הראשים וירדו וירוד והלוך, ירוד והלוך, ומלכבות רבים בתא הקטן הזה, הקרוי הישוב העברי בארץ, נגולו אבנים שרכצו עליהם מאז הכרזת „הספר הלבן“.

„הספר הלבן“ היה כעין הרוביקון. רבים עמדו על שפתו ומחוייבים היו לענות: לעבור או לא לעבור. אי אפשר היה עוד להמשיך בגדר הויכוח: „הבלגה“ או „תגובה“. הפעם הבעיה היתה: היסחבות אחרי המשחק הבריטי של „מאורעות“ עם ערבים או המעבר לחזית מלחמה נגד השלטון הבריטי. הסוכנות, נפשה כמובן יצאה להמשך המשחק, לשולחנות עגולים נוספים, למשא ומתן מתודש, למכתבי מקדונלד חדשים, ובלבד לא להכנס לרוביקון הזה, באשר כל הסטרוקטורה הנפשית, המחשבית, האירגונית שלהם לא היתה מוכנה לכך. הארגון הצבאי הלאומי עמד אחרי הספר הלבן בשיא הפוטנציאל שלו. אם הישוב המאורגן לא יצא למלחמה, עוברת היזמה ההיסטורית לידיו. וכל אותה התפתחות שהחלה בתש״ב־תש״ג היתה פותחת בתרצ״ט: פורשים — מרי — אין נסיגה עוד — נצחון. אלא שפתיחת אותו תהליך שנים מספר לפני כן היתה מוצאת את העורף האדיר של המחתרת, את הריזירבה של רבבות בית־רבים, את הריזירבה של מיליוני יהודי פולין, והתוצאות ההכרחיות היו: מלכות־אור במולדת שלמה ולא פרורי־עם בפרורי־ארץ במדינת־צל.

אולם אחר־נו. מלחמת העולם פתרה לרבים את הדילמה הקשה שבפניה עמדו. רבים מאוד התנפלו בהנאה רבה לזרועות הפתרון המפתיע: מלחמה בהיטלר. יש לדחות את החשבונות עם השלטון הבריטי. וזה היה כל כך נוח. כל מאמץ איננו דרוש עוד. עולים על הזרם העולמי. שפע מליצות נושאות אותך, שפע שנאה קלה, שפע תקוות קלות על עולם המחר החפשי והנאור והדימוקרטי והצודק. זה פוטר מהמאמץ הנפשי והפיזי בעמידת־הבדידות־במערכה. גם הגיוס לצבא הבריטי מחוץ או בתוך מסגרת ה"יחידות" הפלשתינאיות או היהודיות, גם גיוס זה שהוא גיוס לצבא ולחזית, גם הוא איננו מצריך עוד כוחות חלוציות נפשית. רבים מאוד ומבין הטובים דוקא מתגייסים ובגיוסם הם נוטלים נטל על הגב ומפרקים נטל מהלב. המועקה שירדה על המוח והדם על גדות הרוביקון של מלחמת החרות, מועקה זו יורדת עם הגיוס הזה. המתח הרב שהצטבר החל משנות תרצ"ה, המתח הזה שעלה לשיא בתרצ"ט, חייב היה ואף יכל לחולל את סערת המהפכה העברית בתנופה כזו שלא רבות דומות לה בעולם. המתח הזה פורק והמהפכה העברית אחרת לבוא ובכואה — עם כל כוחה ויפיה, לא היתה עוד אלא תלושה כלפי זו שיכלה להיות אילו הקדימה.

ואם היא באה בכל זאת ולא אחרת עוד יותר, הרי קרה הדבר הודות לאותם המעטים אשר התחפרו בעומקי העצמאות העברית, החפירות האחרונות שבחזית שנפרצה כולה, כולה.

אותו הגיון שהכתיב לי את נאומי בכינוס בית"ר, אותו הגיון שהכתיב לי את מאמרי נגד הגיוס לצבא הבריטי על דפי "המדינה" בקובנה, אותו הגיון שהכתיב לי את תביעתי בהתיעצות הוילנאית להמשיך במלחמה בבריטים למרות מלחמת־היטלר, אותו ההגיון הוא שפעל כאשר הופיע אלי ה"מיסיונר" של יאיר, אברהם אמפר, ולא מצא לפניו אוביקט לכיבוש. הוא הודיע לי על הפילוג אשר לא ידעתי עליו ואשר לא הפתיע אותי. הרוח יכולה להפתיע את הגוף. אין הגוף רשאי להפתיע את הרוח.

יתכן שאני יחידי אשר נכנס למחלת ללא פורמליות וטכסים שהיו נהוגים כל השנים. לא כהכנס גוף לגוף — זה מחייב צורה מוחשת — כי אם כהכנס רוח לגוף, ללא נקישת עקבים וללא מלמול שבועה. לא נקשתי עקבים ונשארתי עקבי. שבועה בפה לא מללתי ואת זו שבלב לא חללתי. נשבעתי רק פעם את שבועת "הנדר" הבית"רי בפולין. ואותה הפרתי. לא צייתי לשלטונות בית"ר. לא יצאתי לפלוגת גיוס כאשר נצטויתי עם בואי ארצה ואף ללשכת הגיוס לצבא הבריטי ב"מצודת זאב" לא התיצבתי. פעם אחרונה הופעתי בנציבות בית"ר עם ישראל אפשטיין להסביר למה אין אנו יוצאים לפלוגת גיוס. תבענו את מה שתבענו ויצאנו

לאן שיצאנו. אני יצאתי להמשיך במסגרת חדשה. ישראל יצא לחכות לתיקון המסגרת הישנה. זו היתה פרידתי מבית"ר, שעל פתחה התנוסס שלט לגיוס לצבא בריטי ומאחורי פתחה אורגנו קבוצות נוער לעיקוב אחרי... קומוניסטים, כתחליף. ובשבת התרגשות רבה: התחרות כדור רגל הפועל—בית"ר. התוצאות 2:2.

*

פעם ראשונה אני בתל-אביב והיא מאוסה עלי מרגע ראשון. מעודי שנאתי שטחון. אין אחיזה לעין, אין אחיזה לנפש. חיפה יפה בעיני. היא כראש. למי שעניינים לו צופה ממנה למרחקים. לים ולהר ולעמק. לא לשוא חזה בה הרצל מה שחזה. אפשרויות לתנופה צפונות בצלע ההר בחיפה. תל-אביב מה? שטוחה וקלה ואין חזון ממשטח ואין מניפים משקל קל. שרירים בנפש אינם נמתחים, כי אין כובשים את הקל, וגם עצב אין בה בתל-אביב ומנין תבוא האמת בה? רק כשאתה מתקרב לעבר יפו מתחילים לרחוש חיים ממש. אולי מכוניות המשא וסבליה בגבול שתי הערים, אולי הם הנותנים כובד-מה ותנועת-כוח? אבל בתל-אביב אין מזה ולא כלום. היא לארץ כאודם שפתיה של אשה. אולי נאה למבט קל אך לא לנשיקת-דבקות. אין במה להדבק פה. אין גם כוח לחיבוק ולא עומק. כשאמא שלי החלה בערוב ימיה לצבוע את שפתיה אמרתי לה שאין היא נראית לי יפה יותר בזה. "שערך הלבן הוא עטרתך". "כן — ענתה האם — אילו היו כל הגברים בעולם בנים לי, הייתי מסתפקת בעטרת השיבה, אבל..." והסמיקה אמא ואף דמעות נקוו בעיניה, כי היה הדבר שנים מספר לאחר מות אבי והיא בשר ודם, ודמה אדום לזהט כאשר להט לובן שערה.

וכשם שנשקתי לאמא וסלחתי לה, כך אנשק לארץ ואסלח לה את תל-אביב, ורק לתל-אביב עצמה לנשק לא אוכל, כי צבע על שפתיה.

אני משוטט ב"עיר העברית הראשונה"... מדי פעם כשאני שומע תואר זה או כשאני קורא תוקפת אותי בחילה כלמראה איזה "קישט" בתיאטרון. כלמשמע בדיחה זולה. מי הפליט ראשון "חכמה" זו על "העיר העברית הראשונה"? על תואר כבוד זה מתחרות נדמה לי שלש ערים אחרות: חברון, שכם, באר-שבע. אך תל-אביב? האם לא תהי זו אמת היסטורית אם תכונה בשם העיר העברית האחרונה לפי שעה? לפי איזה מפתח קובעים פה ראשונות? ומה הם הממדים ההיסטוריים?

במשך הזמן נוכחתי לדעת שאכן אין זה מקרה. אף זה סימפטום. חוסר הראייה ההיסטורית הוא שרש הרוש והלענה גם בשדה הספרות גם בשדה המדיניות. מי שאומר בקלות כזו "העיר העברית הראשונה", יכול לסבול גם בקלות כזו שרחובה הראשי של עיר זו ייקרא על שם איזה גינרל אנגלי ויכול להסכים

לכתחלה לבינלאומיות ירושלים. ויכל לדבר על עבר הירדן כעל מדינה שכנה.
זהו שורש הציונות ה"א-היסטורית.

אני משוטט ברחובות העיר העברית האחרונה לפי שעה.

אני מהלך בעורק חייה, ברחוב הגנרל אלנבי. כאן בנייני ההסתדרות ולשכות
עבודה. אני אמנם עדיין ללא עבודה, אך לא לשם עבודה באתי לתל-אביב. יש
גם חנויות רבות ומפוארות. אך אני הרי עדיין אינני "מסודר" בארץ. אני אתחיל
להסתדר כנראה מאותה פנה, שדרות רוטשילד-מרמורק. לא באתי ליומה של תל-אביב.
אינני מהגר פה ולא קולוניזטור.

אמנם יש גם ערבים בתל-אביב. ריחותיהם עולים באפי, ריחות ליל קיץ צעיר
לאורך שדרות-רוטשילד. השדרות ארוכות, ארוכות מאוד מפנת אלנבי עד לפנת
האחרונה בהן. אני הולך בשדרות אל הפנה שלי. ופה על הספסלים לוחשות
גחליליות הרגע-הנצח. זוגות זוגות. סודות אשר "אוזן עוד לא שמעה", מבטים
אשר מדי פעם ראשונים הם, "עין לא ראתה", ורגשות ופעימות לב אשר "שום לב
עוד לא הרגיש כך". סודות ומבטים ורגשות אשר באותה שעה מסודדים ומביטים
ומרגישים אותם מאות מיליונים בעולם, וכך מימי אדם וחוה בגן עדן ועד תחתית
המדרגה שבגיהנום מעולם ועד עולם, האינטרנציונל היחידי האמיתי בעולם כסוד
העצים מעל ראשי הזוגות, כסוד הדם בעורקים. זהו הרגע וזהו הנצח. אך אני לא
באתי הנה לא לרגע ולא לנצח. אני באתי הנה להיסטוריה. על כן אינני נעצר
ליד הספסלים, כאשר הייתי נעצר על יד ספסלים שכאלה בדיוק בשדרות הארוכות
שבפרטר הוינאי או על "ההר" הלבובאי בימים שנשמתי את אויר הרגע והנצח והייתי
מעבר להיסטוריה, בימים שחייתי אותם חיים שהם ככתיבה באויר, מאמץ בהם,
תנועה בהם, הנאה בהם ואף משחק ורק ממשות אין בהם. אין שארית לאותיות
אלו הנכתבות באויר. מעתה אני נושם אויר שדרות אלו, אני נהנה מריחות ליליים
אלה אגב אורחה, אינני סותם את נחירי, אינני מצמק את ריאותי, ורק זאת שאינני
נעצר בגללם. אני ממשיך לפנה. שעת, שעת עשר קרבה. רבים המסתכלים
בשעונים פה. בשעון כיס או בשעון יד. והם מחליטים: עוד יש שהות. עוד אפשר
לשבת קצת, לא נאחר. ורבים אחרו. נתקעו אי שם בורם ההולכים בהמון באלנבי,
או נרדמו על ספסל-אינקובטור-הבעל-ביתיות שבשדרות ולא באו עוד לפגישה.
אחרו את השעה ההיסטורית.

•

בעבר ההוא של הישוב כולו, על ימי-אלנבי שלו, ועל לילות השדרות שלו,
עמד יאיר בפנה האחרונה וחכה לי כשם שתכה למעטים נותרים, כי אחד, מאוד
אחד היה באותה עת.

הוא הזכיר לי את הפגישה בוורשה. כן, יש קשר הגיוני בין שתי הפגישות. הפגישה השניה היתה מסקנה אישית וארגונית מצדי מההנחות התיאורטיות אשר הוא שמע מפי בפולמוס עם ז'בוטינסקי בכינוס. וכשהוא אמר לי: „אני שמח לראותך“, לא היה בזה דבר-נימוסין בלבד ואף לא ביטוי לידידות אישית. רבים מדי היו המקרים שאנשים מבין פקודיו ורעיו לא הוציאו מסקנות אחרונות מההנחות הראשוניות. „אני שמח לראותך“ הוה אומר: אני שמח לראות עוד אחד אשר לא אבד את צורתו. אני שמח לראות שאכן תתכן פגישה בין שניים מבלי שנועדו. כי הרי אין להכחיש שחלק מהאנשים הלכו אחריו מתוך אמון אישי בו או במפקדים אחרים. על כן היה ב„אני שמח לראותך“ זה מהשמחה שישמח אדם בהתגברו על המקריות. פגישה זו לא היה בה כלום מן המקרה.

בין שרונה ושררות רוטשילד נתקע טריז-פלדה.

כל יריעות האהלים נפרמו והתנופפו ברוחות העולם. בן-גוריון הכריז שתהיה מלחמה בהיטלר כאילו לא היה ספר לבן, ותהיה מלחמה בספר לבן כאילו לא היה היטלר. מלחמה בהיטלר היתה גם בלי צבא עברי, גם בלי בריגדה בתחלה, מלחמה בספר הלבן לא היתה. האגף הלאומי של התנועה הציונית העלה על דגלו את רעיון הלגיון-הצבא, אך בינתיים התגייס גם ללא תמורה, ללא הבטחה, בינתיים הסכים להפוגה בארץ, יתר על כן: בינתיים שלח לשרות הבריטי את מי שאסור היה לו בשום פנים ואופן לשלוח, את מי שסמל לא מכבר את הנפת-נס-המרד העברי, את מפקד האצ"ל, את דוד רזיאל. כניעה ללא תנאי. ללא תמורה, ללא הבטחה כלשהי. מה שמותר היה לעשות ליחידים בישראל, מה שמותר היה אולי לעשות לתנועות ציוניות אשר בסיסן האידיאולוגי היה שלילי, הצלת יהודים, אסור היה לעשות לאדם ולגוף אשר סמלו את ריכוז כל הכוחות הנפשיים והגופניים במלחמת החרות הארצית, הקונקרטיה.

יכלו להיות שיקולים טכסיסיים אם יש לפעול ומתי יש לפעול נגד השלטון הבריטי בימי מלחמת העולם, יכלו להיות שיקולים פוליטיים ביחס לסיכויים של בעל-ברית בקונסטלציה הבינלאומית והלאומית שנתהוותה, אבל לא היתה כל הצדקה ולא היה כל מקום לצל של ספק בשאלה הפרינציפיונית: שיחוף פעולה בין תנועת חרות לשלטון הזר. או אי-שיתוף פעולה. ההיסטוריונים של אצ"ל יצטרכו לתת את התשובה בנקודה זו: מי אחראי לכניעתו של דוד רזיאל, ועל ידי כך להחלשתו של הכוח העברי העצמאי. עם כל האהבה אשר אהב פעם יאיר את רזיאל הוא קבל את הידיעה על מותו בשדות נכר, במערכות נכר, כגזירת ההשגחה. כחוליה הגיונית בשרשרת הפרישה ממלחמת החרות.

יריעות, יריעות נקרעו מאהלים ורק הוא יאיר נשאר כיתד תקוע באדמת
מלחמת החרות. דבר לא הזינו. הוא לא יסגיר את עצמו.
בגרונו של השלטון הבריטי בארץ נשארה תקועה עצם אחרונה זו. זכר
הלבן היה בתקפו. עצמותיו של מפקד האצ"ל בחרתיה. ממצודת זאב יוצאים לובשי
מדים כריטיים.
זה היה המצב כאשר תקע יאיר את יתד־רצונרואמונתו ואמר: לא. זה היה
„ויטר“ שתחלה לא נשמע קולו. בראשונה שמעוהו רק מתי מעט באצ"ל. הקול
התפשט בשורות התנועה הלאומית. בצמרת ההגנה ידעו על „פלג“ וכמובן, כמובן
שידעו כבולשת ובאינטליג'נס. ונפרשו רשתות.
יש להודות: הרשתות פעלו יפה. ברשתות נסלו נסיונות־של־קשרי־חץ.
ברשתות נפל גופו של יאיר עצמו. אבל היתד נשארה קבועה. בה נאחזו חבלים
ראשונים, יריעות ראשונות, אחת לאחת, אחת לאחת, עליה נשענו, על יתד זו,
בלעדיה רבים נוספים היו מתפורים, בלעדיה לא היו נאלצים אחרים לעשות את
חשבונם.
היינו מאחרים עוד יותר.

ג. תורת הנקוד בלי אליף ביית.

במשך שלשת רבעי שנה היה זה מגעי עם המחותרת: פגישותי עם יאיר
ועבודת העריכה המשותפת.
המקשר שלי היה אברהם אמפר. נתן פרידמן נשלח כאילו בשליחות דיפלומטית.
מקדם לעבוד עבודה פרטית בסוריה, כדי להגיע משם לטורקיה, ושם כבארץ נייטרלית
להקים נקודת אחיזה פוליטית־חיצונית. לא הכרתי שוב חבר מותיקי המחותרת.
יאיר רצה לשמור עלי עד כמה שאפשר, אף כי היה אומר: „יותר מדי אנשים
מ־התנועה הלאומית“ שמעו אותך וקראו אותך ויותר מדי פטפטנים גם בשוגג
יש בתוכם, מכדי שדבר אהדתך אלינו יוכל להשאר זמן רב בגדר סוד, אבל לעת
עתה עדיין הכלים אינם מוכנים לקלוט אותך במחותרת.“
נשלחו אלי גם גששים שונים מהאצ"ל, שנכר היה בהם שאין הם מאמינים
שיוכלו למשוך אותי אליהם, אלא שרצו לפחות לשמוע מפי את ה„לא“ המפורש
והמנומק. היחידי, יבדל לברכה ויזכר לטובה, שנהג ביזר לב, היה ישראל
אפשטיין. הוא לא שדל אותי. מבלי לשאול ידע לאן פני מעודות. ולהפך, היה תמיד
מצטדק ומדגיש את עמידתו מן הצד וביתוד לכשנודע דבר הצלתו של מנחם בגין,
נאחו בזה: הוא יחכה לבואו.

אבל עמדה בעיה של „המשקיף“. הוזמנתי לכתוב בו. א. רמבה ראה במקצת את עצמו כשושבין שלי כי את מאמרי הראשונים בתנועה הלאומית הוא פרסם על דפי „המצודה“ בלונדון. אמנם היו אלה רשימות ספרותיות, על ביאליק, ברדיצ'בסקי, שופנהויאר, אבל בפני דברי ספרות שלי לא נסגרו אף פעם דפי העתונות הצהרית למיניה.

יאיר הכריע בתחלה למען הכתיבה והנימוק — די בזיון וקצף — „זו הסואה טובה, זו תעודת כשרות“.

אבל כעבור זמן היה שיקולו אחר: מכיון שבחוגי התנועה הצהרית וביתרית אתה ידוע כקיצוני, הם מעוניינים שיתפרסמו מאמריך כדי להכשיר את העתון אף בעיני המהססים אשר מצפונם נוקפם. אל תתן להם הכשר זה. ומכיון שבינתיים קבלתי עבודה חלקית בגימנסיה עברית בתל-אביב יכלתי בנימוק זה לסגת מהשתתפותי בעתון. לעתון חזרתי רק עוד פעם, בכניסה וביציאה דרמטית:

לקראת יום מותו של דוד רוזאל כתבתי רשימה בהסואת נושא לכבוד שבועות: „חטאו של דוד“ (המלך). במאמר כתבתי שאין להגזים בחטא־בת־שבע מבחינה לאומית-פוליטית. זה היה ענין של חולשה בשרודמית, משטח המוסר האינדיבידואלי. עיקר חטאו הלאומי המדיני של דוד היה זה שבשעה ששאל עמד במערכת דמים קשה עם השליט הזר בארץ, הפלשתים, הוא דוד, מצא מקלט בצקלג.

מר א. רמבה לא תפש את הענין והודיע לי שהמאמר יפורסם והוא מקוה שהצנזורה לא תעכב אותו. אך הוא טעה. הצנזורה עכבה אותו, אלא לא הצנזורה הבריטית, כי אם זו של „המשקיף“. במערכת עוד ישבו ליובוצקי ולבנברג והם שפקחו את עיניו של רמבה. בבואי למערכת נפערו עלי פיות. מר רמבה אמר שזהו מאמר פרובוקטיבי. „לך אל יאיר לכתוב מאמרים כאלה“ ובתוספת אמר עוד דברים שרק בגלל כבוד מי־שהיה מזכירו־של־ז'בוטינסקי לא נדאי להעלותם על הנייר. מר ליובוצקי ומר לבנברג הוסיפו נפך משלהם. לקחתי את כתבי־ידי ויצאתי.

זו היתה פרידתי מ„המשקיף“. מבחינת הקונספירציה ספק אם נהגתי בחכמה. אילו חי יאיר, ודאי לא היה מרשה לי דבר כזה, אך זה היה חרשים מספר לאחר הרצחו ונפשי דאבה מאוד והיו הימים עלי כימי הגלכוע לשחור ומרה.

בעצם לא הכניס אותי יאיר בשום סוד מסודות הארגון (ואז היה עוד שמו: הארגון הצבאי הלאומי בישראל). לא ידעתי על המאבק הקשה שהוא נאבק עם עוזריו הראשיים, שכעבור זמן התיצבו למשטרה הבריטית והלכו מרצונם למעצר. לא ידעתי על המצב החמרי הקשה. לא שאלתי דבר אשר הוא לא נגע בו בשיחה. ואף על הפעולות שנעשו באותו חורף טרגי, פעולת רחוב יעל ופעולת

השוד בשד' רוטשילד, לא נודע לי אלא מתוך העתונות. יאיר נסה רק אחר כך להסביר לי את הפעולות על כשלונן. „אם מבראים יערות, נתזים קיסמים” — אמר באפלת המדרגות, ברדתנו מדירת הפגישה ברח' שלמה המלך. נפלו קרבנות יהודים בגלל שוד 1000 לא"י. נאסרו שני בחורים. היום נכר כבר שאכן נפל יעראויבים, אך אז עמד צבור עברי, תמה, נרגז: שני קצינים נהרגו ברחוב יעל, שני יהודים — והללו ודאי חפים מפשע היו — נהרגו בשעת שוד. את הקרבנות האלה איש לא הבין. חלל רעיוני ריק, חלל רגשי ריק. כרוזים מועטים, בסטנסיל בלתי-ברור, ונוסף על כך ארוכים מדי, לא יכלו להסביר לצבור העברי את טעם הדם וכן השידורים המעטים. זו היתה טעותו הגדולה של יאיר: הוא רצה שהצבור העברי יבין את חוקי הנקוד במלחמת החרות על ה„יוצאים מן הכלל” שלהם, בשעה שהעם לא ידע עוד אל"ף בי"ת. הוא הניח שאותם הויכוחים הארוכים בתוך הצמרת של בית"ר ואצ"ל הם נחלת הכלל, בעוד אשר הכלל הזה לא ראה אפילו בשוטר הבריטי נציג שלטון זר ומה עוד שיבין כי גם שוטר יהודי אינו למעשה אלא משרת השלטון הזר. מושגים אלו זרים היו מאוד למחשבה הישובית ואולי למחשבה היהודית-גלותית בכלל. הם היו נחלת מעטים. „לעקור את השלטון הבריטי מהארץ” זה צלצל באזני יהודי ברחוב ממש כאילו נאמר „לעקור את ההרים מן הארץ”. לא בגלל הקושי שבדבר. זה היה נימוק שבא כעבור שנים, כאשר עצם הענין כבר חדר למוח. לפי שעה זה בכלל היה מוזר, הצהרת בלפור הונחה ביסוד המחשבה הלאומית ולרבים, רבים, היה הדבר כאילו קבלנו את הארץ יחד עם האנגלים, יחד עם החולות, יחד עם ההרים. יש לנו טענות פה ושם, נכון. אבל „שלטון זר”? הכיצד? עתונים „לאומיים”, „מוחלטים” ולאומיים למחצה ולשליש ולרביע היו כותבים „ממשלתנו” ללא כל רתיעת היד הכותבת, אף ללא צל של ספק בפשטות הדבר.

בין יאיר לבין הטובים שבמחנות היריבים עדיין היה ההבדל העצום בגישה: הם הודו שיש להלחם כדי להיות חפשיים והוא אמר שיש להלחם מכיון שאנו חפשיים. מכיון שהאחרים שאפו להיות בני חורין יכלו לדחות בגלל מסיבות שונות את המלחמה המכריעה. אבל מי שהרגיש עצמו כבר בן-חורין מחוייב היה להלחם מיד. הרגשתו זו היתה הגורם להתהוותה של התהום בינו לבין דעת הקהל. הוא דיבר בלשון בלתי מובנת.

האנשים שהוא נפגש עמם הבינו לשון זו פחות או יותר. ומכיון שלא נמצאו בהם אנשי ביניים שישמשו מתווכים בין יאיר לבין הצבור העברי, נשארה הקבוצה בהסגרה הלשוני. גם לעשרות הבחורים היה הדבר פשוט מאוד: הבריטי הוא זר פת. אנחנו נלחם בו ללא פשרות. ה„כלי” שניתן ביד הגביר את רגש החרות,

אי־התלות. בטחון זה בהרגשה היסודית של בני חורין. הוא הוא שבגללו לא ראה גם יאיר צורך לחכות לרגע מתאים, להתחיל בו את הפעולות. מבחינה מופשטת הרי זה נכון: „האם הכרח הוא שהאויב יעשה מעשה זוועה בי, כדי שאצא להלחם בו? האם עצם שכתו כאן אינו מעשה פרובוקציה?” זה נכון, אבל זה דורש כבר הכנה מוקדמת במושג ובהרגשה.

והיה הדבר רק שבועיים לאחר הרצחו של יאיר. סטרומה. אלמלא נדחף יאיר לפעולות על ידי מסיבות שלא היו הכרחיות כלל, אילמלא „יעל”, „מעשה השוד” ובעקבות „דיזנגוף”, „מזרחי ב” — היו נפתחים בפני יאיר הרבה דלתות והרבה לבבות. הרבה אזנים היו נכרות להאזין לשידוריו לאחר „סטרומה”, הרבה מוחות היו קולטים אחרת את כתב הכרוזים המטושטשים.

אבל יאיר חי בעולמו הטהור והסגור. בשיריו בולטים שני עולמות מנוגדים תמיד. אין צבעי־ביניים, אין גשרים.

בחדשים האחרונים הוא היה מהלך כבר על פני התהום הזו מבלי גשר מתחת לרגליו. בלי גשר ארגוני חזק, בלי עורף מבין, בלי קוניונקטורה חיצונית. בכוח החזון והרצון וההקרבה. הרעיון עבר את הגשר, אך גופו של יאיר נחרסק בתהום זו. בחדשים האחרונים האלה הרבה לשוחח אתי בבעיות היסוד של ההיסטוריה העברית. משה ודוד הם שני הטפוסים הגאוניים המתנוססים מעל דברי ימינו (עד היום נרעד אני בעברי על יד אותו ספסל בככר דיזנגוף, עליו ישבנו והוא דבר בקולו השקט והשקול על כך). יציאת מצרים מהך. הקמת המלכות מאידך. הרצל חיבוטינסקי היו בבחינת משה. ועלינו הוטל תפקיד של דוד. רק אורי צבי בשירתו חובק את שני העולמות גם יחד, את עולם היהודים ואת עולם העברים.

אין ויכוחים, על כן לא קל לזכור אם המשפט האחד או השני נאמר מפיו או מפי. ורק קולי פחות שקט ומשפטי פחות שקולים ממשפטיו. כעבור זמן מה הוא מקריא בפני את „עיקרי התחיה” ומוסרם בידי לכתוב הסברה מרחיבה. ישבתי וכתבתי יום או שבוע או חודש, אינני זוכר, כתבתי בנשימה אחת. אך הוא קרא אותה בנשימות רבות, פרקים, פרקים, ולא היה מרוצה ביותר. בדרך דבורו האדיב אמר: „אני הייתי כותב זאת אחרת, אף כי אני מסכים לכל מה שכתבת”.

הוא גם „ליטאי”, גם בעל השכלה קלסית. צרוף של קור־מתנגדי עם משקל שירה יוונית ואיך ירצה בלבה נשפכת מהר געש חסידי? והוא מהו עושה? הוא יוצק את אותה האש היוקדת בשנינו. אני שופכה והוא יוצקה יציקה מסיבית, מדודה ושקולה. בניסוח ובהגדרה. לא ויכוח ראשון הוא בדברי ימי ישראל: הלנסח „עיקרים” או לא?

ודאי ישנם אנשים שיכולים לספר פרטים מעניינים ורבים יותר על המאבק

הארגוני הפנימי של אותם החדשים, ודאי ישנם אנשים מספר (אך ספק אם יעזו, כי רצה הגורל הערמומי ואלה הם המתכחשים ביותר), אשר ידעו לספר פרטים מעניינים ורבים יותר על כוונותיו הפוליטיות-חיצוניות של יאיר באותה תקופה של תש"א-תש"ב, אבל על הקוים האידיאולוגיים של יאיר אני רשאי להעיד. הם לא היו חדשים בשבילי. הם היו צפונים בנפש מאגדות המשיח, מפרקי תנ"ך, ממראות מאפו, הם היו גועשים בנפש משירתו של אורי צבי. מושגים אלה על מלכות דוד מהיאור עד הפרת, העם העברי האדנותי, השליט במזרח התיכון, רינסנס בגוף וברוח, יונקים ממעינות גזע אברהם וראשם בנבואה המתודשת. העתון בשביל האינ-טליגנציה היהודית-פולנית, המתבוללת, אשר יאיר הקים אותו בפולין, היה שמו בפולנית: "ירוזולימה ויזוולונה" (ירושלים המשוחררת) ולצד כותרתו הפולנית התנוססה הכותרת העברית: "מלכות ישראל בחיל". מושגים אלה לא למדתי מפי יאיר, אף כי הם הם שהיו הקדושים לו ביותר. מה שראיתי אצלו חדש היה: יציקת מושגים אלה בתאים. תאי השירה הקצובה עם נשק החרוז בכפות-השורות, ותאי-לוחמי-חרות עם נשק-רמון-ואקדח בידיים להגשים את תנאי היסוד הדרושים למלוי כסופי המלכות הגדולה. והוא כולו, והוא עצמו, הוא גופו — שיר כזה, ברזל כזה יצוק-הכסופים.

ד. שבט תש"ב

המאורעות התדרדרו במהירות מטורפת.

כשלוך ברחוב יעל. ודאי היה מתעורר רעש גם אילו הצליחה הפעולה, אילו נפגעו כפי שתוכן: הקצינים הבריטיים. גם במקרה זה ספק הוא אם היה הגיון דוקא ברגע זה ודוקא בפעולה כזו. פגיעה בראשי השלטון היתה יותר מוצדקת מאשר בשלוחות נמוכות. ומה עוד, אם השלוחות שנפגעו היו כמו להכעיס שני קצינים יהודים. אי אפשר היה להציל את מצב הרזחות ברחוב על ידי ההסברה שניתנה, שהקצין שיף היה נבל, שהוא התנפל על הפגנת פועלים בפתח תקוה וכו'. אפילו האדם ברחוב שהאמין בדבר, לא יכול היה, ובצדק לא יכל היה, להצדיק את העונש המכסימלי הזה מצד קבוצה פוליטית מחתרתית. מותו של הנפגע הבריטי נתן לכאורה היאחזות חדשה. הוא הוא אשר תלה את בן-יוסף. וגם זה לא היה משכנע. ברור היה שגם כאן מקרה. ופרשת בן-יוסף כבר רחוקה. תגובה נגד תלינו טובה מיד. כעבור זמן החשבון נעשה פוליטי ולא אישי.

בתוך השורות היתה התעוררות זמן מה בגלל כושר הביצוע, ההמצאה (פצוץ קל בחדר על גג, פצוץ חזק של מוקש בסף עם כניסת הקצינים החוקרים). אבל

אף זה רק לרגע. המחנק שנוצר בשנה האחרונה תבע יציאה למרחב פוליטי, נשימה עמוקה. המחנק חזר לכשהיה.

כשלוך רודף כשלוך. שני יהודים מקריים הרוגים ושני בחורים תפושים בשעת שוד של אלף לירות, אף זה לא עודד. מעגל הקסמים מתהדק. האוירה ברחוב עויינת. השלטון הבריטי יודע זאת ומנצל במלוא הקיטור: תמונות על הקירות. תמונות לפרסים. גם בעחונות. לצד הכספי אין ערך. לא בגלל הכסף יסגיר היהודי. נוצרה אוירה של שנאה איומה וזה מסוכן מהפיתוי הכספי.

מכה נוספת: מבין אלה שתמונותיהם מתפרסמות מסגירים את עצמם. אותנו זה לא מפתיע. הרי אלה הם ברובם אנשים שנשכרו מזמן. אבל על הצבור זה משפיע. סימני התפוררות. דרושים עצבי ברזל.

כן. גם „המשקיף“ מפרסם את תמונת יאיר. וגם מאמר ראשי נדפס בו, המביע את התקוה שהמשרה תדע למצוא את האשמים. „המשרה נדרשת לאחוז באמצעים“. כך בעתון „הלאומי“ ורק המסגרת השחורה מסביב ל„בהשתתפותו הקבועה של זאב ז'בוטינסקי“ מצילה את כבוד אסיר עכו הראשון. השנאה לאצ"ל שהחלה עם הפילוג מעמיקה.

דיונון 30. אמפר וז'ק נפצעו קשה ברירות מידי ווילקינס כשידיהם מורמות. התעללו בהם באוטו, בבית החולים, עד צאת נשמתם. סבוראי ולבשטיין פצועים ואסורים.

התאמצנו מאוד למצוא: מי אשם בגילוי החדר. השערות שונות שוערו, ורק לא זו הפשוטה ביותר: בורותנו מבחינת אל"ף ב"ת של זהירות. והרי באותו יום רצתי אני להודיע מי ומי הנפגעים. לאור היום נכנסתי לביתו של נתן פרידמן. רק אשתו בבית. והרי לא עברו ימים רבים ואף היא נאסרה בדירתה, כלומר הדירות היו גליות וידועות והבולשת קבעה כאוות נפשה את הימים בהם תגלה את קלפיה. בורים היינו, על כן פושעים היינו, פושעים כלפי המלחמה. האיבה מסביב, הבגידה מסביב, מקרי האסונות, כל אלה אין בכוחם עדין לחפות על האמת של חוסר כל זהירות מצדנו.

בלילות אנשים מדליקים פנסים בפניך (לילות האפלה היו), אם אתה מסתובב קצת ברחוב.

אני בכל זאת עוד נפגש עם יאיר. דכאון אין בו ורק עצב רב וידיעה. ידיעה בטוחה ושקטה. הוא שותק הרבה. לעתים קרובות אינו שומע מה שאני מדבר אליו. מדבר על אמו. שמח שקבלה עבודה ותראה פחות את תמונתו מעל גבי

הקירות. פרידה אחרונה בסביבות זמנהוף-שלמה המלך. מישהו נגש אליו ואומר:
"כבר דאגתי מאוד, אחרת קצת".

זה היה באמת קרוב לאחת עשרה. הרחובות ריקים. אינני יודע אם בלילה
ההוא עוד הלך לישון לאחד המקלטים או שכבר היה אחוז באותו מעגל קסמים
שאין בו עוד אפשרות לחשוב, שהכל כבר נמשך בו בהכרחיות איומה. אולי לן
כבר באותו לילה בחדר אשתו של אחד שאך זה נפל בידי האויב.
בימים האחרונים הופיעו שדכנים. כבר לא היה צל של ספק שאין כאן
בעיה של מאסר כי אם בעיית חיים ומות. הצה"ר הודיע שהוא יציל אותו אם הוא...
יסגיר את עצמו. הוא "רק" יעצר. ה"הגנה" היתה "אדיבה" יותר. היא הציעה לו
חסות בתנאי שישב באחד הקבוצים. אין צריך לומר שיאיר דוחה את ההצעה
הראשונה המגוחכת. אבל הוא דוחה גם את השנייה. הערמומית והאלגנטית יותר.
השאלה איננה: לחיות או למות. השאלה היא: איך לחיות? כעבד או כבן-חורין.
בכ"ה בשבט בצהרים נכנס לביתי ידידי, סרג'נט משטרה יהודי, ומספר בקצרה
את הידיעה.

לא רק מטעמי קונספירציה אינני קופץ ממקומי.

כיצד מצאו את הכתובת אין הוא יודע, גם מה שהתחולל בחדר אין הוא יודע,
ורק זאת: גוללו אותו בשמיכה, סחבוהו מהמדרגות וזרקו אותו לתוך המכונית.
והאשה שהיתה עמו בחדר צעקה: "רצחו את שטרן, רצחו את שטרן, אתם תשלמו
ביוקר!"

אשה זו היא טובה סבוראי. היא שילמה ביוקר. בשנות בית לחם קשות,
בפרידה לשנים מילדתה, במחלה קשה.

אכן גם אחד הרוצחים, ווילקינס, שלם כעבור זמן בדמו.

דגלים שחורים אינם ניתלים בעיר. העתונות כולה מפרסמת את הנוסח הרשמי
שהוא נורה בנסותו לברות. "המשקיף" מוסיף "שהוא היה ידוע כמחבר שירים
לאומיים קיצוניים".

למחרת אני בבית הספר כרגיל. לתלמידים אינני אומר לקום לזכרו של שר
בישראל שנפל. ורק לאחר הלמודים מלווני המורה ד"ר יוס' טוב לוינסקי ומפתיע
אותי: "חבל... חבל... הוא היה מוכשר מאוד, ממש גאון, האוניברסיטה נתנה לו
סטיפנדיה ושלחה אותו לחוץ לארץ. הוא היה פטריוט, חבל מאוד".

ועד היום אינני יודע למה אמר לי זאת יוס' טוב לוינסקי באותם הימים
השחורים. יתכן ששתיקתי היא שכגדה בי באותם הימים לעורר את חשדותיו.
אבל למה אמר לי זאת? להציל תגובה מפני או לנחמני? והרי הוא חבר ותיק של

מפא"י. ומאידך: ספוג תורה ואהבת ישראל. שמא? שמא לא כל הנשמות אטומות כאן, אלא שהפחד כובל שפתיים?

והרי יש גם בתים שאמרו בהם: מזל טוב! בתים בישראל.

ובבולשת ובמזכירות היתה שתיה גדולה כאילו נעקרה היתד האחרונה. בערב באה אלי חסיה. היא מזכירתו. ישבה אצלו עד ארבע לפנות בוקר וכתבה במכונה מפיו. אבל יותר אין היא יכולה להגיד. היא מתיפחת. נהרי נחלי דמעות. וגעיה. לא זעזעה אותי. אבל היא זעזעה אותי כעבור שבע שנים בדיוק כאשר בועידת לח"י היא הצביעה נגד מושג "מלכות ישראל", וכאשר שאלתיה לא בקול בוכה אבל בלב בוכה: חסיה, את היית במחיצתו, גם לך המושג הזה הוא זר ואינו מדבר אל הלב? והיא שתקה, והעיניים שבכו אז, הביטו לצדדים, והפה מכורץ. בכיה של אשה לא זעזעני אף פעם. רק בכיו של ילד ובכיו של גבר.

ה. בורות ריקים ושאינם ריקים.

אפלה איננה דבר רע. אם נרקם בה משהו, אם חיים נזרעים בה, אם נשק מלחמה טובה נוצק בה. אפלה זו טובה היא, שומרת סוד. טוב הלילה אשר הוא סודות מלא. טוב כל דבר שמלא הוא ורק הריק רע הוא.

אהבתי את כתבי שופנהויזר שעסקתי בהם בעבודת הדוקטור שלי. ורק את מסקנות הנירוונה שלו לא אהבתי. כשלמדתי בילדותי במעשה יוסף ואחיו נתרשמתי כמובן עמוק מאותו "בור ריק" שלתוכו השליכו האחים את יוסף, אבל קשת נפשי נדרכה לשנאה ולרצון-מעש רק עם התוספת של רש"י: "הבור ריק אין בו מים — מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". בור ריק מסוכן מבור מלא נחשים ועקרבים. Horror vacuum, "אימת הריק", נקבע כחוק הטבע. והוא גם חוק הנפש, אלא שאת הטבע אי אפשר לרמות והאדם ניתן להירמות.

הבור הישובי היה ריק. הכיסים לא היו ריקים. זו היתה תקופת פרוספריטי, נהנו מחמלחמה קבלנים בסקטור הפרטי וקבלנים בסקטור הקבוצי. בלשכות גיוס נמסרו בנים מישראל לשרות במדים בריטיים ללא כל תמורה ובבתי קפה ובתי בושת, שצצו למאות, מסרו עצמן בנות ישראל לחיילי כל האומות וכל הצבעים תמורת כסף וגרבי ניילון. והיתה המכירה הראשונה גרועה מהשניה. כי זו השניה לא היתה על חשבון האומה ולא התקשטה בנוצות פטריוטיות. ההתגיסות היתה אינדיבידואלית, — נימוקים אינדיבידואליים, והקרבנות שנפלו בחזיתות אפריקה ואיטליה אף הם בפנקסים פרטיים גרשמו, גבורים לא פחות אבל גם לא יותר מבחורני

ישראל שנפלו בצבאות אמריקה, רוסיה. בחשבון דם האומה שיש לו שלומים לא באו. כל תמורה לאומית-פוליטית לא היתה לגיוס זה, לקרבנות אלה. ומשבח אני את אלה, אשר קמו והתגייסו ישר בלשכת הגיוס הבריטית, מאלה שהתגייסו דרך מוסדות לאומיים ודרך לשכות לאומיות מאוד מאוד. הגיוס הישיר היה גיוס ישר, הוא לא הבטיח יותר מאשר היה באמת. הגיוס דרך המוסדות השונים היה משגה פוליטי ועורר אשליה שיהיה שכר לאומי-דיני לגיוס זה. היום מר שרת מפאר את מעשי ידיו ומזכיר כי המגויסים למדו את מלאכת המלחמה וסיעו לבריחה. ודומה הוא מאוד לאותו גבור של שלום-עליכם שיצא לקנות עז חולבת והביא הביתה תיש. וכי תיש דבר מיותר הוא, או מזיק חלילה? ובכן מהו המגווח באותו בטלן מקוזודיובקה? המגווח הוא בתקוה שתלו בה בעז. המגווח הוא ב"התקוה" שהושרה בשעת הגיוס.

מליצות רבות כסוך וכאודם על פני אשה הוטחו על פני הגיוס, אך ישנה בחינה אחת לכנות ולשקר שלהם. בעתון המחותרת נסחתי אותה כך:
„הם מוכנים לנקום בגרמנים מפני שגם הבריטים רוצים בזאת ואם חס ושלום הבריטים לא ירצו, הם לא ידברו על זאת. נקמת היהודים כבשושן על סי רשיון... המלך“ („במחותרת“ טבת. תש"ג). כשם שלקומוניסטים הותרה המלחמה לאחר שגם רוסיה הותקפה. הישוב העברי והתנועה הציונית לא היו קיימים כגופים בעלי-ממש בשנות המלחמה הראשונות. בור ריק. בבכי צבוע על „שטרף טורף יוסף“ רצו לחפות על מעשי ההפקרה. לא היה כל מעשה של ממש להצלת אחים. סטרומה.

סטרומה לא הפתיעה. עליה נודע, על מצבה נודע. כל מעשה לחץ של ממש לא נעשה. שביחות וצומות וגעיה בהמית מו"מה-למה, מו"מה-למה... ויד לא הורמה. כי הידים היחידות שפעלו עדיין בשם מחשבה עברית עצמאית, ידים אלו גודעו בימי שבט תש"ב. ה"סטרומה" טבעה ז' באדר תש"ב. כל הידים האחרות נכבלו מרצונן הטוב. כל האחרים נרתמו מרצונם לעגלתו של מק מיכל ושאו. לשכת הגיוס של האצ"ל לצבא הבריטי המשיכה לפעול. וויצמן כותב בספרו בגלוי לב שיכול לנבוע רק מתוך זלזול עמוק בעם-הבוחר-בו, על כך, שהוזמן לעבודה מדעית לארצות הברית והסכים לעצה שיעצו לו בלונדון לא לדבר כלל עם רובלט על הבעיה היהודית, לא להעלות כל תביעה. הסוכנות והועד-הלאומי הכו בחורים שלא רצו להתגייס, חטפו וענו שרידי לח"י וערכו צומות ושבתונים. הבור ריק. האיום מהבורות. היתה האפלה בישוב. מאחוריה לא היה כלום. לא מחשבת חרות, לא מעשה הצלה, ריק.

ורק הבור שלנו, בור אנשי לחיי המועטים לא היה ריק. מים לא היו בו, רק דם, נחשים. עקרבים.

נדהמים היינו, המחשבה לא נצטללה אלא קמעא, קמעא, הבודדים לא נתכנסו אלא קמעא, קמעא, עוד נקרעו קרעים קרעים כחוק מפולת, אבל ריק לא היה הבור השחור הזה. הוא היה מלא כאב ומלא שנאה.

הימים הראשונים לאחר כ"ה בשבט היו כמובן ימי רצון-הנקם. נקראתי פתאום לירושלים. נפגשתי עם האחראי החדש, צלניק. הוא מוסר לי שיאיר בקש מתוך הרגשת הקץ שלו, לא לנקום בפזיזות, להשוב ולחשב. ואכן ישנה תכנית גדולה ואכזרית. אם היא תצליח יפלו בבת אחת כל ראשי השלטון בארץ. לאחר ההתנקשות במפקד המשטרה תיערך הלוייה גדולה בה ישתתפו כל הכלבים. הדרך לבית הקברות נזרעה מוקשים. כולם יופעלו ממקום אחד. ישנה בעיה עדינה — בעיית הרבנים הראשיים. הם ודאי ישתתפו בהלוייה רבתי זו, איך למנוע את קרבנותיהם. יעצתי להכנס לבתייהם ברגע האחרון לפני הפעולה ולהחזיקם בבתייהם או במקומות אחרים עד לאחר ההתנקשות. קבענו את פרטי ההודעה לאחר הפעולה.

נקמת דם יאיר. נקמת דם סטרומה. נקמה זו טובה היא. לא רק עניין של רגש, של חובה, לא רק הסרת המועקה האיומה על הלב, לא רק שמחה לדם הרוצחים. נקמה זו גם בינה בה, גם חשבון, גם תועלת. דמנו איננו הפקר — אימרת הנקמה. היתד האחרונה לא הוסעה מהאדמה. שנית לא תורם יד מרצחים.

נקראתי שוב לירושלים לפגישה עם צלניק. המקשר שכח להודיע לי על שנוי במקום הפגישה. אני מסתובב שעות בסמטאות שכונת הבוכרים, ברחוב המלך דוד העצוב, אין לי כל כתובת. כל הכתובות הוחלפו. אין עוד בית בטוח. אני חוזר לתל-אביב ומחכה.

פתאום: צלניק, האחראי לתנועה, התייצב במשטרה והסגיר עצמו. לא עמד במתח העצבים? אלא מה? העצבים המתוחים של המעטים שנותרו שערו ולחשו רבות. כעבור שנתיים הייתי עמו בצריף אחד בלטרון שבועות מספר. לא דבר עמי. הפרשה סתומה לי עד היום.

אך התכנית עוד קיימת ומפקדים מספר יפעלו ויהי מה. והתכנית נכשלת: בדרך נס ניצל מפקד המשטרה מהפצצה שהונחה במכוניתו. נפל נהגו. ולנהג לא תיערך הלוייה-רבתי.

הבור שהושלכנו לתוכו הועמק יותר. לא מים, לא אויר. רק רב הדם, רבו הנחשים, רבו העקרבים ובגידות, בגידות. שוב התמסר אחד. ומאסר גורר מאסר. מי נותר עוד? מי נותר? היש עוד איש בישימון הזה? כ"ה בשבט, ז' באדר

ואין יד, אין יד. ורק הפטפוט והמלל הרב באספות ובעתונים ושנאת אמת אין בהם. ד"ר משה כהן אדם עצמאי הוא, אינו שואל עצה במרכז הצה"ר מפלגתו ומנסה להעלות בעירייה את פרשת הרצח המשטרתי. אך הגוש האזרחי עורך אז מלחמה נועזת מסביב ל"כופר הישוב". שארית האומץ האזרחי שנותר עוד לאזרחים מופנה כלפי פנים.

בראשית שנת תש"ב כתב אחד העצורים ממזרע: "יש בטחון בדבר ששנת תש"ב תובילנו בשביל לקראת מטרותינו ואלהי ישראל ישמור וינצור את לוחמיו". אלהי ישראל משום מה לא שמר ולא נצר את לוחמיו. אולי צדק. אולי אין הוא אלהי ישראל מחוייב לשמור את מי שאינו שומר על עצמו. שומר פתאים ה' ? אך לבן־אדם ניתנה הבינה. זכות גדולה היא זו, אבל גם חובה בה. שנת תש"ב הביאה אותנו עד עברי פי החדלון.

הייתי נפגש עם הבודדים שנותרו בחוץ. הנה הופיע אצלי אחד רב המלל. בהבל פיו היה שורף את האימפריה כולה בפעולה אחת, אבל נס קרה לה לאימפריה. הוא נאסר יחד עם שבעה בחורים בחדר אחד בחיפה. הנה מופיע פרונין. טוען שעל פי הותק והדרגה הוא הגבוה ביותר ברגע זה וינסה לנהל את העניינים. אך כנראה שלמרות דרגתו אין איש נשמע לו. לעתים קרובות מדי הוא מופיע אצלי, האידיאולוג, ואין לו מה להגיד לי. אנו מפרסמים שני כרוזים בודדים נגד הגיוס לצבא הזר. קול קורא במדבר, כי אין אלטרנטיבה. בינתיים פרונין רעב מאוד. כולם רעבים. יש תקציב של חמשה גרוש ליום לאדם. ואם האחראי לסטנסיל שכת לתת לדרורה את תקציבה היא מתהלכת ימים מספר בצום מחלט. חושבת: ודאי גם זה התקציב נגמר. כעבור כמה ימים נזכרים ונותנים לה. היא בולעת כמה מרקים בבת אחת ומתעלפת.

ישנם עוד כמובן אסירינו ועצורינו. מכולם אני מכיר רק את האחד. את נתן פרידמן. אבל מתוך מה שספר לי יאיר יודע אני: שם כלואים כוחות אדירים. כלבאים בסוגר סובבים, סובבים הם. כל אחד מהם שקול כנגד אלפים משל "הישוב המאורגן" שכסמרטוט הוא בידי האינטליג'נס הבריטי וסוכניו היהודיים. הללו המעטים שם, ביניהם אנשי השכלה רבה, הללו היחידים החפשיים עוד בארץ הזו. הם הללו שבשדרת האומה.

אך לפי שעה הם מעבר לתחום המעש. הם כוח מוסרי כביר. עצם ישיבתם בבית־סוהר בימים אלה, מעשה פוליטי הוא, אות לא־השלמה, אות לשארית רצון עברי הגמוני, לשארית בינה עברית מדינית עצמאית. אבל הם נאכלים שם מעוצם האש הבוערת בהם. ואפס המעשה בחוץ משפיע לרעה גם שם. והללו שנותרו בחוץ — מעטים ומסורים עד קצה גבול הכוח האנושי. גם

פרטיזנים יודעים שאי שם בארץ ישנו עם. גם חלוצים אינם אלא אלה הצועדים לפני צבא. ואותו קומץ קטן סביב ליהושע כהן, חסיה שפירא, אנשל שפילמן, אותו קומץ — חמור מצבו ממצב פרטיזנים מבודדים, ממצב חלוץ צבאי מנוחק. מאחוריהם אין עם ואין עורף ואין צבא אף לא במרחק. סביבם ריקנות, אפלה. ואם משהו מפתיע מתוך האפלה הרי זה פנס של מי שמוכן להסגיר, הרי זה נחש־ארסי. העורף שלהם היא האמונה. העם שלהם הם עשרות העצורים במזרע.

בין פרדסים מאחורי העיר אני נפגש עם יהושע כהן. הראשון מבין אלה שאני נפגש עמם שמורגש בו כוח. הוא אינו מדבר על סמכויותיו הפורמליות. סמכותו באופיו. אנו מדברים על התנהגותנו למקרה פלישה גרמנית. רומל בשער. ישנה ידיעה על שבעים אוירונים המוכנים כל רגע לפנות את כל הנהגת הישוב. הצה"ר נלחם על אחוזים. לפי שעה הובסחו להם שני מקומות בלבד. יהושע כהן אינו מבין הרבה „חכמות“. הפרינציפ הוא: מלחמה נגד כל שלטון זר וחסל. על מה יש פה לדון. ודאי שיהיה קשה יותר. אין לנו הרים, אין לנו יערות („יערותיר“ של יהושע הם לפי שעה עצי פרי־הדר גמדיים. וגבעות שייך־מוניס הם הריו של פרטיון זה מבטן ולידה). בו אני מרגיש לראשונה נקודת אחיזה. אבל כוח יזמה אין בו. הוא זקוק למפקד. אבל אני חוזר מהפגישה מעודד. לאור היום הוא הולך עמי עד לתוך העיר. שכונת התקוה. תמונותיו בכל מקום אבל דמותו מסכנת אותו יותר מתמונותיו. גבוה, עטור זקן שחור. קול נוהם עמוקות ושתי העיניים — שני „ברנים“.

אולי בהשפעת העיניים האלו שכחתי את משקפי על העשב שליד הפרדס. אני חוזר למחרת ומוצאם. חששתי שמא לא אמצא את המקום. מצאתי. שני „ברנים“ כאלה בפנים כמו שיש ליהושע — אין לי, אבל את ראייתי לא אאבד בגלל זה.

המפתחות הארגוניים עברו למחנה העצורים במזרע. בבית הסוהר בירושלים יושבים מפקדים גבוהים בדרגה ובאיכות (כן. היו גם מקרים כאלה שדרגה ואיכות נזדמנו יחד), אבל בית־הסוהר סגור ומסוגר, קשה הקשר עמו וסכויי הבריחה קשים שבעתיים. בזה אחר זה באו משפטים. הכל שבלונה. האנשים מתחמקים. עורכי דין מתפלפלים ופסקי דין מוכנים מראש. רק המשפט נגד משה סבוראי ויעקב לבשטיין יש בו ענין פוליטי. עו"ד גויטיין מוכיח במשפט שקציני המשטרה ירו באנשים שידיהם מורמות. אבל המשפט הזה — היחידי בין כל משפטי הנשק — מתנהל על כן בדלתיים סגורות. אין להניח שעוה"ד לא הודיע על כך להנהלת הסוכנות היהודית או לוועד הלאומי או לראשי ה„הגנה“. אבל משום מה תבא תגובה משם? הרי ממש באותה תקופה חוטפת ה„הגנה“ את אפרים זטלר, מענה אותו עינויים דרגה ג' ומוציאה מפיו את מקום המחסן הגדול שהוא ממונה עליו ואח"כ לאות „תודה“

זורקת אותו לאחד הביבים בשביל טנדר המשטרה הבריטית המגיעה „במקרה“ בדיוק כשצריך.

כמה כתרים מתנוססים היום על כתפימי שפקד על ענוייו והסגרתו של אפרים זטלר? והרי היה זה רק מעשה אחד מני רבים לפני כן ואחרי כן. היכן הם כל „גבורי“ ישראל אלה? למה אין הם קמים ומודים ומקבלים אחריות אישית על כל אלה? והרי הם היום בחסות גבוהה מאוד ולא יאונה להם רע. אפילו פסק דין של „יום אחד סמלי“ אינו צפוי להם. לכל היותר... עליה בדרגה אם עוד נותר מקום על כתפיהם, כי על עצמותיו של זטלר כמו על גופו המעונה של סגל איש אצ"ל לא נותר מקום אשר לא זכ דם מתחת לידי „הגבורים“.

הבור אשר נפלנו בו בשנת תש"ב עמוק מאוד היה, ארגון לא היה בו, לחם לא היה בו, נשק לא היה בו, אבל ריק לא היה. עוד היו בו שני ה„ברנים“ בעיני יהושע כהן. עוד היתה רוחי הכמהה לכלים לצקת בהם את עופרת המחשבה והכסופים, לשאת את דגל יאיר, עוד היו עשרות מעטות של נאמנים האוכלים בעיניהם את גדר החיל מסביב למחנה העצורים, ודם היה, וחשבון היה, ונחשים, נחשים, נחשים מסביב.

ומעבר לכוח-לא-כוח הזה שנותר היה הכל ריק בחיפוי צעקני או בכיניני, ואף בחיפוי של „סודות מחתרתיים“ שלא היה מאחוריהם כלום, פרט לרצון לחפות על המערומים. מעבר לכוח-לא-כוח שלנו היה הישוב כולו משתף פעולה לפני „סטרומה“, בימי „סטרומה“ ואחרי „סטרומה“.

שלשה קטעי ביניים

א. בבית

— הרי הבטחת לי שבארץ תפסיק להתעסק בפוליטיקה?

— הרי אני באמת אינני מתעסק! מה את רוצה ממני?

האפשר לרמות לב אשה? „הישיבות“ בבית הספר תכופות יותר מדי ומאוזרות בלילה יותר מדי. משום מה אין היא חושדת לפחות שזה איזה „עסק“ ממין אחר? מזמן לזמן גם מופיעים מקשרים בבית שהיא יודעת עליהם מה שהיא יודעת. ועל הכל: היא מכירה אותי.

והיא באמת ובתמים אינה רוצה בכך. לא רצתה בכך כשלא היתה סכנה כרוכה בדבר וודאי שאינה רוצה בזה כשמאסר כרוך בדבר, וגוף כרוך בתכריכים או בכגדים מגואלים בדם.

אינה רוצה בכך. עייפת נדודים, קרועת-אמא-אבא-אחים שנותרו לה שם

וגם עובדת לפרנסה בקשיי לשון, בקשיי סביבה סוציאלית (עבודתה: עזרה סוציאלית). ובבואה הביתה היא רוצה שקט, בטחון, חום.

ואת אלה אינני נותן לה.

— הביני. אני אינני יכול לחיות כך. אינני יכול. טוב. המחשבה הפוליטיקה שחשבתי אותה תמיד אני חושב אותה בעקביות עד המסקנות האחרונות. ישנם אנשים החושבים בדיוק כמוני אבל הם אוהבים לענוד עניבות. קושרים את העניבה יפה יפה מסביב לצוארם, מנתקים את המוח ממחזור הדם וחסל. המוח לחדד והחיים לחדד. ואני, הרי את יודעת, אינני אוהב עניבות, אינני אוהב כל מחיצות, הרי את יודעת...

הביני. המחשבה שלי יונקת, שותה לא רק ממעיינות חרץ, לא רק משירי אורי צבי. המחשבה שלי הדביקה שפתותיה לפתח עורקי, ובעורקים שלי נוזל דם כזה, דינמי. את יודעת...

ומה את רוצה שאעשה עם הדינמיקה שלי? שאפנה לחיי הוללות? קלפים?

נשים?

— מוטב. אני מסכימה.

אני יודע שאין היא מסכימה, אבל לפי רגע נדמה לה שזה יותר טוב. על כל פנים אז אפשר בפשטות להפרד וחסל, אבל בגלל זה...

— הביני. לא פעם אמרתי לך, חייתי חיים אחרים. פזרתי ובזבזתי את מרצי לכל צד. בין היתר גם לפעולה לאומית. עד שהחלטתי לרכז את הכל למען הדבר הגדול הזה, היפה הזה, אשר שמו: חזון המלכות העברית. ואז, דוקא אז החלטתי לשאת אותך לאשה. ליחד פנה אחת ולהפנות את כל הכוחות לדבר הגדול הזה. אני אינני רוצה להיות אטום בין אטומים, אינני רוצה ואינני יכול לחיות חיים של „סתם ככה“, אלפי הנאות קטנות ואלפי, סליחה, רבבות דאגות קטנות. ערב ובוקר וצהריים, ומשכורת, והצגה, ומלבוש וכר וכר וכר בלוע הפיהוק האנושי הגדול הזה, לחיות בכדי למות. אני רוצה טעם לכל הענין הזה. טעם לכל החיים. את מבינה? וזה הטעם אשר מצאתי לחיי. לקשור עצמי כחוליה בשלשלת הגדולה, הגדולה. להיות בידעין ובגאווה בן לאברהם אבינו, לשמעון בן יוחאי, לכל היהודים הגדולים והיפים, ולא רק להיות בפסיביות של ידיעה, כי אם בידיעה המחייבת אקטיביות. להזרים את כל כוחות הנפש שלי, להקים סכרים במקומות שצריך, ולהרוס סכרים במקומות שזרים הקימום לתועלתם. כל כך הרבה כוחות רדומים בנו, שקועים בנו היהודים. אני רוצה לראות ביופי הזה כשכולם יחד, כל הכוחות האלה יחד יפעלו בזרם יצירה אדירה. אני רוצה לראות עוד בחיי מלך עברי אדיר ויפה וטוב בירושלים. ואם לא בחיי רוצה אני למות באותה ידיעה ברגע האחרון שהוא

יהיה המלך הזה ושיש לי חלק־מה בבואו, ביפיו. אני אינני רוצה למות, את מבינה? אתם כולכם מתים, מתים, מתים. חייכם מתאדים אל האפס או אל הטבע, בשבילי זה היינו הך. אני אוהב את האדם, את ההיסטוריה, את התר־פעמי. נצח הוא בשבילי בדיוק מה שאפס.

וכשזרם זה איננו מחשמל אותה שהיא טבע, אני מוציא מנרתיק המוח „ציונות“:

— אינני רוצה שאנחנו וילדנו נישחט כמו שנשחטים אחינו שם. אינני רוצה. אני מעדיף לשחוט אחרים.

אחר כך, כעבור שנים, כעבור סבלה הרב בימי שבתי במעצר, בימי מצור וחיפושים בהיותי במחתרת, אחר כך הודתה לי פעם:

— כשאני מדברת עם אחרים, אני מצדיקה אותך, אני מסבירה אותך, אני מגינה עליך. כשאני רואה איך שלועגים לכם, אני שונאת אותם. קשה לי לעמוד במחיצתם בעבודה. אבל כשאני לבדי בבית, ואני רואה את כל הרבים חיים חיים שקטים, שאננים, אינני יודעת למה אני צריכה לסבול בשביל אחרים. זה לא איכפת לאיש. בשביל מי? בשביל מי? אינני יודעת ואני רוצה קצת מנוחה...

בבור העמוק הזה אשר עמדנו בו, אפופי נחשים, עקובי עקרבים, מגואלים כדמנו, ובודדים, בודדים, בבור העמוק והמלא הזה נוסף גם ענין זה על אויבינו, לא־כבודו לב. וגם על זה צריך היה להתגבר.

ב. בהוראת־שעות.

הגימנסיה שעבדתי בה, גימנסיה „בן יהודה“ ברח' מאפו 7, קטנה היתה. מבחינה אוביקטיבית היה זה לרעה. תלמידים בה מעט ומשכורת פחותה ממעט. שבע־שמונה משכורות דלות בקושי. וחוסר יחס בין העבודה והתפוקה. אמר לי פעם מפקח מטעם מחלקת החינוך או מטעם האוניברסיטה: חבל על המרץ הרב שלך המוצא לכתה בת עשרה תלמידים. מרץ זה מספיק לכתה בת חמשים. אבל לדידי היתה גם טובה במיעוט זה. העבודה היתה קלה יותר ונותר לי זמן וכוח לענינים שלא להוראת־שעות, כי אם להוראת־דורות.

אילו מורה לחשבון הייתי, לא היו כל בעיות עומדות בפני. חשבון הוא חסר־מין וחסר־אופי. אם יש בו יופי הרי זהו יופי פורמלי, הוא עלול לגרום הנאה, איננו עלול להצית. ואני הנני מהמין הדולק והמדליק. על כן היה לי קל יותר בהוראת תנ"ך וספרות חדשה, כי הדלקתי מלים. הדלקתי עיניים והדלקתי גפשות. ועל כן היה לי גם קשה יותר, כי חייב הייתי לעמעם את האש שבי (ימי האפלה בארץ

כצו מלך בריטניה וצו המוסדות הלאומיים). על כל פנים היתה מסגרת. לא אומר שהייתי צדיק הרבה. אם לא יכלתי להכניס את שירת אורי צבי להוראה, הרי לפחות ניתן לי להוציא במדה רבה את הוראת אחד-העם. הותרתי שכזית ההכרחי לבחינות הבגרות וצמקתי את הזית כראוי לאחד העם שצמק את הויטליות העברית. אלף פעמים הייתי מברך את מנדלי על שנתן בידי מפתח נפלא זה באמירתו: אחד העם במאמר „משה“ קבר את משה. מחובתי היה להסביר את מנדלי, לא כן? והרי מנדלי לא היה פסול בתכנית הלימודים. אך כאן נפתח לי פתח להרוס את כל שטת אחד-העם בהפשטתה, בבטלנותה. מה שלא יכלתי לעשות היה: להסביר: כיצד זה קרה שאחד העם הסך להיות לאידיאולוג של הציונות, שתפקידה היה להכניס חיים לעצמות היבשות, להכניס יצר ולא לעמעם יצר.

להנאתי הרבה ולהנאת פרופ' פרנקל שביקר בשעורי, הכנסתי את למוד המדרש. אם גם נהגו מזה התלמידים — אינני יודע. התלמידים היו מורכבים משני יסודות: צברים ורצאי גרמניה. שני יסודות שקליפת המדרש זרה להם. ניסיתי להגיש להם את הדברים בצורה נאותה. אני עצמי ודאי שנהניתי.

הצד הקשה ביותר היה בהכרח להמנע מהתקפה ישירה על גורמי הפנים. על האנגלים ועל הערבים מותר היה לדבר כמוכח ואחרי „סטרומה“ זה אפילו היה באפנה וכל המרבה לקלל הרי זה משובח. אבל להעז להרים קול נגד המוסדות ה„לאומיים“, היה פירושו הכנסת פוליטיקה לבית הספר וזה אסור. ואין צריך לומר שאי אפשר היה לדבר על מחתרת.

ודי אם פעם קרא לי ד"ר לוינזון, מנהל הגימנסיה, והראה לי כמה „פנינים“ שמצא בחבורי תלמידי. בין היתר כתב אחד ש„יש פשוט לתפוס את האנגלים בסימטאות אפלות ולשחוט אותם“. הנושא היה: „נשק, נשק, נשק“. המנהל לא רגז, אבל בצורה מנומסת שאל למה לא הגבתי על משפטים כאלה. ואני עניתי בתומי: „אדוני, אני מורה לעברית ואינני מתערב בהשקפות פוליטיות. המשפט הזה כתוב בעברית נכונה בהחלט ואני רק מתקן שגיאות סגנוניות.“ המנהל נסוג מנקודה זו והסתפק בהערה שבכל זאת לא כדאי לתת לתלמידים בני 15 נושאים ממין זה.

סכסוך אחד היה לי דוקא עם ביתריה. רפאלה אוליצקית. בחורה מפותחת, פקחית ומתרפה בלימודים. ולא די בזה: גם פראית בהתנהגותה וכיחד היתה מציקה למורה זקן וטוב-לב, מורה לפיסיקה. מכיון שהייתי מחנך הכתה, הייתי מדבר על לבה, הייתי מנסה בכל הדרכים ואף אל אמה הלכתי. ללא הועיל. סוף סוף הוצאתי את הנימוק שנראה היה לי כי חייב הוא להשפיע: הדר בית-רי. „את בית-ריה. האם אין זה מחייב אותך להתנהגות הדר?“

למחרת באה רפאלה ובידה כרך של מאמרי ז'בוטינסקי בהוצאת סטנסיל בשביל בית"ר. ובנוכחות כל התלמידים דפדפה ומצאה את הפיסקה הידועה, בה מספר ז'בוטינסקי שלא אהב אף פעם את התלמידים למופת, המנומסים, המצויינים וכו'. עניתי מה שעניתי. תשובה דחוקה עד מאוד, אבל כשלוני היה גלוי. לאחר שנתיים היא גאסרה וישבה זמן מה בבית-לחם. לאחר צאתה עמדה להצטרף ללח"י, היא המרדנית הגדולה, אבל ברגע האחרון נרתעה בגלל... פעולת לח"י נגד החיילים הבריטיים ברח' הירקון.

ועוד כשלון אחד נכשלתי: באחד הימים ספר לי תלמיד שמצא באיזה עתון מחתרת, "החזית" מאמר והוא כאילו הוקלט משעור אחד שנתתי בטשרניחובסקי. בסיכום מזכיר אני את בית הספר באהבה. סוף סוף הוא נתן לי ביום את לחמי הראשון בארץ ואת הנאתי בהוראה, ובלילה — את המקום האידיאלי לשיבות ראשונות של מרכז לח"י.

ג. חולדה.

כמחנך כחה ז' נתחייבתי לצאת עם כתתי לשבועות מספר לעבוד במשק. היה אז וכוח סוער בישוב מסביב לענין זה. האזרחים התנגדו לכך. טענו, שזה ניצול עבודה לטובת המשק הקבוצי. והריביוניסטים התנגדו לכך מכיון שזה אמצעי-שמד, ללמד את הנוער העירוני אידיאולוגיה סוציאליסטית. לא הבהילו אותי לא הניצול הכספי ולא סכנת השמד. עבודת חובה דוקא נראית לי כדרך טובה לנוער ולפיתוח ארץ. והריביוניזם של "המשקיף" בשנות תש"ב—תש"ג לא נראה היה לי פטריוטי יותר מהסוציאליזם של "דבר". הבחינה היחידה היתה אצלי: היצאו מזה מורדים עברים או לא?

בגורלנו נפלה חולדה. המשק לא התעשר מעבודתנו. ותלמידינו לא התלהבו מהקיבוץ. היחס היה טוב ללא התלהבות. וכוחים סוערים לא היו והורות לא רקדו. חולדה...

אני למדתי משהו מהסתכלות ומשיחות, מויכוחים שקטים וממסיבה אחת. את התיאוריה שלהם, את יסודם, "הפילוסופי" ידעתי מזמן: א. ד. גורדון. זה הגיחוך שבהעתקת טולסטוי לקרקע שלנו. זה סמל הקונטריבולוציה. זו עבודת האלילים האינדיבידואליסטית במסוה הקומונה האוטופית. זו העריקה. זו ההפשטה מכל מציאות היסטורית ופוליטית. דת — יש והיא טובה. עבודה — היא הכרת דת העבודה — אלילות. אכרי זכרון טובים ובריאים הם ללא "אידיאולוגיה"

גורדונית. את המציאות ראיתי בחולדה. פחות מכל הבהילני הסוציאליזם שלהם. להפך: מינימום של פנה אישית בהתאם ליסודות הקבוצה מצאתי שם. הרבה בתי משפחות נפרדים. אחד החברים התאונן בפני על חוסר חיים חברתיים. פרט לעבודה אין כמעט שיתוף בין האנשים. אבל לא זה העיקר המעניין אותי. בזה מגרדים ומגרדים די והותר. אותי עניינה היחידה האנושית שם והיחידה הקבוצית שם ביחסם למתחולל באומה ובארץ. וראיתי: אכרים טובים. את כברת אדמתם אוהבים. צלו של אפרים ציוויק עליהם. מוכנים ודאי להגן כמוהו על אדמתם. להגן. אבל בוא ואמור להם: היו מורדים. „בואו ונגרש את הבריטים מן הארץ.“ ונעצו כך עיניים תוהות ולא יבינו כלום. למען האמת: כל פוליטיקה רחוקה מהם. ודאי, ודאי שהם כואבים את כאב העם בגולה. לרובם עוד בני משפחה שם. וודאי שהם כועסים מאוד על הנציב העליון ימח שמו, והקיצוני מוסיף: „ימח שמו וזכרו“, אבל לקום, לעזוב את הרפת ואת הפלחה, את האשה ואת הילד ולצאת להלחם? מה פתאום? הרי ישנם מוסדות לאומיים והם נאבקים...

כן. הם סומכים בהחלט על המוסדות הלאומיים. ומאידך: יכולים גם המוסדות הלאומיים לסמוך בהחלט עליהם...

לאחר שנים בשבתי בלטרון הייתי מסתכל דרומה־מערבה ומרהרר: אם תצליח בידי אחת מתכניות הבריחה ואגיע לחולדה, מה יהיה? אכנס לאחראי לענייני התרבות שהתידד עמי יפה ואומר לו: „אני שייב. אתה זוכר? ברחתי מלטרון. אני רוצה מחסה.“ מה יהיה?

אני יודע מה יהיה. לא. הם לא יסגירוני לידי הבריטים. הם פחות מהפכנים ופחות „מעשיים“ מאנשי הקבוץ הארצי. הם בעצם טובי־לב מאוד. הם יכנסו מהר את ועד הבטחון. יגממו קצת, ישקלו הרבה, יגיעו למסקנה שהבריטים עלולים לצאת בעקבותי ולהופיע. לא. לתת לי מקלט אינם יכולים, אבל גם לא יסגירו אותי. אני חפשי ללכת הלאה. הם מוכנים להראות לי את הדרך. „אתה מבין, באמת לא נעים, אבל אנו אחראים על המשק... הם יתחילו לחפש... ועלולים למצוא מחסנים... אתה מבין...“ כעבור חדשים מספר לאחר שהותי שם חפשו ומצאו שם נשק בלי כל אמתלא. ודנו את אנשיהם להרבה שנים.

הייתי נוכח בחגיגת הקציר. ואני זוכר אחד שעלה ובכה במשך שעה בערך על... החטה ועל האדמה ועל שקיעת החמה. השתפכות אלגית בקול של „איכה“ לא על חורבן עם ולא על חורבן בית כי אם על החטה ועל הגדיש. ובאותה שעה היה קציר הדמים במיליונים באירופה, ואניות טבעו בים כי על חופינו עמדו צבאות־מלכות־הרשע.

ועוד אחד הופיע בחגיגה זו, איש חולדה שיצא בשליחות „החלוץ“ לארצות

הברית. עמד וספר על כשלונו ועל כשלון כל השליחים בארצות הברית. הנה — סיפר — הראינו להם סרטים של קרן קיימת לישראל. ומה הראינו? הראינו איזה משק בעמק. בנו זה מעורר התלהבות. הנה הרפת הנקיה, הנה הטרקטור. הנה הלול. אך האמריקאים האלה ישבו ופהקו. וכי מה? לא ראו באמריקה חוות יפות מאלו? משקים נקיים ומסודרים? מה כאן הרבותא? שלפרה שם עברי? לא, אין זה מלהיב את אחינו בארצות הברית. לשם זה אין הם רואים צורך להצטרף לחלוץ ולעלות ארצה... התעמולה שלנו נפסדת ביסודה.

כך דיבר דברים כנים השליח הזה.

ואימתי נזכרתי בו? נזכרתי בו כאשר החלו להגיע הידיעות על ההצלחה העצומה של קבוצת פיטר ברגסון ועל ההתלהבות שעוררו בארצות הברית הידיעות על פעולות המחתרת. ושוב נזכרתי כאשר עלה גל ההתלהבות בימי הקרבות עם הערבים והתנדבו יותר צעירים מאמריקה מאשר בעשרות שנים של תעמולה „חלוצית“ ו„קיבוצית“. טוב לבם של אחינו באמריקה, אך גם רחב מאוד בהתאם למושגיה של אמריקה. תן להם חזון ותנופה במעשים ויבואו ויזרמו. יתנו דמם ויתנו דמיהם. בשביל „קיבוץ“ קרתני-אוטופיסטי — לא. וכצדק.

כן, אכרים טובים הם אכרי חולדה. המינימום שלהם: א. ד. גורדון, המכסימום: תל-חי. טרום-היסטוריה.

ר ח ש

א. מיכאל מקים את המרכז.

חלפה תש"ב הארורה.

עם בריחתו של יצחק יזרניצקי אשר מעתה ייקרא שמו מיכאל, ממזרע, החלה הרקמה האירגונית להגלם מחדש. לא הכרתיו מלפני כן. לאחר כך נודע לי שעם הפילוג לא הצטרף ליאיר. אנשי היחידה שהיו תחת פקודתו באצ"ל למרות הוראותיו עברו אל יאיר. הוא עצמו חזר רק כעבור חדשים מספר. נמוך קומה ורחב, דבורו אטי, שקול. רצונו חזק ועמוק. על כל פנים חזק ועמוק יותר מכוח מחשבתו התיאורטית. זה גורם לאופי מיוחד של עבודתו. הוא נוטל משהו לתוך מעגל מחשבתו, מתרכז בו, מתרכז בכל כובד ראשו וגופו, בכל כובד רצונו ומבצע. אלא שבאותו פרק זמן אין הוא מסוגל לטפל ביעילות שוה גם בענין אחר, מכיון שאין הוא עושה דבר ללא ריכוז מלא בו. בדרך פעולה שכזו ישנם צדדים חיוביים ושלייליים כאחד. זה טוב מאוד לצעדיה הראשונים של התארגנות המחתרת ואף לפעולותיה. ההתרחבות היא מאיש לאיש. מתווספים יחידים. ומיכאל אינו סומך על אחרים. הוא רוצה להכיר

כל אדם ואדם. זה גוזל זמן רב, אבל הוא מקבל רושם בלתי אמצעי מטיב האנשים. בדרך זו הוא גם מקים את ראשית העורף. מוצא אוהדים ראשונים לסיוע בכסף, במחסן, בדירה. "יערות" הפרדסים אינם מחסה מספיק. צריך למצוא חדרים. צריך להקים דפוס. יש אוהד, המהנדס גבעון, הנותן אלף לא"י בתנאי מפורש: לדפוס. ומוסיף: תחזירו לי כשתקום המדינה. יש היום בת"א דפוס "אלישע", זה לא אותו הדפוס. אך הוא נקרא על שם אלישע אשר יחד עם צבי שניידרמן וחיים דבירי "מביאים" את האוהד שהוא ועוד שכמיתו ויוד אלפים. זה כוחו של מיכאל. לעבוד עם יחידים. גם בארגון, גם בפעולות.

אבל במדה שהפעולה התרחבה נצטמקו כוחותיו. מכיון שהוא רוצה לרכז כל דבר עד לפרט אחרון, הכל נעצר. המפקדים מתאוננים על כבילה זו. כל חופש פעולה אינו ניתן להם. כובד עם מהירות אינם מזדווגים יפה כנראה.

אך תמונה זו לא נצטיירה אצלי אלא כעבור זמן, כשהתחלתי להכנס לבעיות האירגוניות, כשהתחלתי להתאונן על האיטיות שבהתפתחות שלא לפי צורך השעות הדוחקות, או כפי שנסחתי זאת לא פעם ולא פעמיים: דיספרופורציה בין הראש ההוגה והגוף המבצע.

בתקופה הראשונה לא התעניינתי כלל בבעיות האירגון. ביחוד כשלונות שבט תש"ב למדו. שאין גבול למדת הזהירות שיש לנקוט בה.

לא התערבתי בדברים האירגוניים גם לאחר הרכבת מרכז התנועה.

עד רגע זה התנהל הכל ללא "מוסד". לא היה כל מוסד, "לגיטימי". מיכאל ברח ממזרע על מנת לארגן את שארית הפליטה. רק כעבור חצי שנה בערך הוא הודיע לי קצרות, כדרכו:

היו הפרעות בארגון העבודה מצד מישהו. מעתה הוא כבר, "בסדר" ולא יפריע עוד. עלינו להקים מרכז. במרכז נהיה שנינו ועוד בחור שלישי שהוא מוכשר מבחינה אדמיניסטרטיבית-כספית.

הישיבה הראשונה של המרכז התקיימה בחדר הספרייה שבגימנסיה בן-יהודה. מכיון שהייתי הספרן, יכולתי להשתמש בחדר. לשוער הודעתי שאני מקיים שם בערבים שעורים פרטיים שלי.

תחנת הקשר שלי היא בחדר הקריאה של "בית המורה". שם אני בא יום יום לשחק שחמט. כמו בכל דבר כן גם בשחמט אני משחק בטמפרמנט. אילו עוד הייתי נתון בכשרון מחשבה מתמטית קרה ודאי ששני אלה היו עושים אותי לשחמטיסט מצויין. וכך אני רק חובב לא-רע, ולאחר הקריירה שלי ב"בית המורה", אעשה קריירה במחנה העצורים בלטרון בין חובבי המשחק שם. אך בינתיים אני משחק עם אנשים-מורים אשר בין חובבי- לחופש עוסקים בהוראה, אם אין שביטה באמצע.

ורק בשעת משחק אחד בין מהלך למהלך, שואל אותי יריבי במשחק אם שמעתי על בחור יהודי שנרצח ברח' מאזה לפני שעות מספר.
לא, לא שמעתי.

עוד מהלך ועוד מהלך. והמשחק נמשך גם לאחר שהופיעה המקשרת שלי. לאחר שיצאתי אליה וקראתי את הפתק ובו הידיעה כי אלישע הוא שנרצח וגם לאחר קריאת הפתק השני שאזהר לא לשוטט ברחובות כי תהיינה תגובות. ואני חוזר לשולחן ולמורה ולמשחק.

עוד מהלך ועוד מהלך. מצבי טוב מאוד ואני בכל זאת מפסיד במשחק. בשדה מערכה אחרת אני במצב חמור מאוד, אני מקריב קרבנות אבל לא אפסיד, שם אסור להפסיד.

ב. בין ב"ח ואצ"ל

השם ב"ח ובח"ניק היה הכינוי לאנשי האצ"ל בפי אנשינו, אנשי לח"י. ב"ח היה שמו של דוד רוזאל. ב"ח היה מלת גינוי חריפה בפי אנשינו. הוא היה מופיע בקצף על השפתים. לכל הפחות בבוז וביטול.

אף פעם לא עלתה מלה זו על שפתי, כי אף פעם לא פעפע בתוכי אותו ארס השנאה. לא הייתי בארגון לפני הפילוג ובשרי לא נקרע ממנו עם הפילוג, ועל כן לא היתה בי שנאה זו אשר מילאה כמעט את לב כל אנשי יאיר. ויש הגיון פסיכולוגי לתופעה זו גם בלעדי ההגיון הפוליטי. הבנתי וקבלתי את ההגיון הפוליטי של ההתנגדות החריפה, אבל חפשי הייתי מהצד האמוציונלי שבה, כי בשעת הפילוג לא הייתי כאן, כשנקרעו ידיד מידיד, אח מאחיו, כשהמלחמה נטושה על כל נפש ועל כל רכוש, על כל מפקד ועל כל מחסן נשק ועל סמל ועל שם. רק כעבור שנים רבות יכולתי לקרוא פתק מאחד מראשי האצ"ל ובפתק איום שאם לא ישנה ארגונו של יאיר את השם, תהיה מלחמת אחים (שם לח"י היה אז „ארגון צבאי לאומי בישראל“). והיו עשרות עובדות קטנות וגדולות אשר הפעירו את התהום יותר ויותר. ניסו להסביר לי את טעמי הפילוג בסכסוכים אישיים בין שני המפקדים, בין יאיר איש המחשבה המדינית והשיר ורזיאל איש הארגון והפיקוד הצבאי. אבל היו עובדות ברורות שלא הצריכו כלל חיטוט אחרי טעמים כאלה. וההבדל המהותי בין מות זה למות זה הוא הסימן הבולט ביותר שלא על תוארי כבוד היה הסכסוך כי אם על בעיות יסוד, או ביתר דיוק: על בעיית יסוד: שביתת נשק עם השלטון הבריטי בלי תנאי או מלחמה בשלטון הבריטי בכל תנאי.

אילו היה זה ספר היסטוריה הייתי חייב לקבוע קביעה היסטורית: היתה זו

בגידה מצד דוד רויאל וארגונו או לא. אך מכיון שאין זה עדיין ספר ההיסטוריה של מלחמת השחרור, מספיק אם ייאמר:

אלה אשר הכריזו על הפסקת מלחמתם מבלי שיקבלו הבטחה כלשהי תמורת הכרותם זו, אלה שהתגייסו לצבא הבריטי לא התגיסות אינדיבידואלית כיהודים אזרחי עולם שמצוותם היתה התגיסות זו, אלא כאנשי ארגון צבאי עברי, אלה בהכרח שנראו כבוגדים בעיני האחרים, המעטים, אשר עמדו במרים.

בשבילי, שבאתי לאחר עובדת הפילוג, נשאר רק אותו שיקול פוליטי פרינציפיוני. בשבילי היה אצ"ל מונח פוליטי. בשביל חברי הותיקים זה היה גם מונח אימוציונלי חריף, וכל חריפותו נתבטאה בכינוי ב"ח. אנחנו נקראנו בפייהם „הפלג”. זה סמל לדידם את שבירת המסגרת.

ומעיד אני על עצמי שנלחמתי אצלנו בעל פה ובכתב נגד הצד האימוציונלי, נגד השנאה. ביתוד לאחר שהאצ"ל נפרד מדרכו של ב"ח והפך להיות אצ"ל. אבל בשני הצדדים נותרו משקעים נפשיים כבדים שלא קל להשתחרר מהם גם אם השיקול הפוליטי דורש זאת. גם הודעה מחפירה של אצ"ל לאחר רצח יאיר הוסיפה שמן על המדורה...

באנשינו עמוקה היתה השנאה ל„בוגדים”, ל„נכנעים”. ואצל רבים מבין הותיקים היא גם שימשה סבה בין הסיבות לחפש את הדרך להשקפת עולם סוציאליסטית: יציאת האצ"ל למלחמה טשטשה במקצת את התחומין ובכן צריך היה להתרחק, להסתייג, צריך היה להעמיד בית חדש על יסוד השנאה הישנה. על הסבות האחרות של המפנה ידובר בפרקים אחרים. לפרק הזה שייך אותו תסביך אשר שמו: חס וחלילה לא קרבה עם הב"חניקים.

ומהצד השני, באצ"ל, נותר רגש נחיתות עמוק בשל זה שפגר בהתחלת המלחמה, שטעה טעות גסה, ולא השתחרר מהרגשת האשמה על-ידי התוודות פשוטה וגלויה. ולהפך, הוא מתחמק ממנה, הוא מתעלם ממנה, כאילו לא היתה קיימת אשמה כבדה זו של פרישה ממלחמה וכניעה ללא תנאי של קיץ ת"ש. להעמקת רגש נחיתות זה נוסף עוד משהו: במקרה או שלא במקרה היו בצדו של יאיר כוחות אינטלקטואליים יותר שהעמיקו לחשוב והטיבו לבטא. כדי להצדיק ולנמק את הגיוס לצבא הבריטי ואת אי-המלחמה לא צריך היה בכלל שום כוח. כל מי שחדל מלהשיט את סירתו, שם את משוטיו הצדה, יכול היה להשתטח בתוך הסירה פרקדן. הזרם הכללי סחב אותו. רק מי שחתר נגד הזרם חייב היה גם להלחם מלחמת לחם וחיים, גם להעמיק את משוטי גופו וגם את משוטי רוחו. ובמקרה או שלא במקרה, נמצאו לו ליאיר ולבאים אחריו משוטי-רוח מעמיקים כאלה. ואף זה הגביר את רגש נחיתותם של אלה שעלו לשוט עם הזרם ועלו על שרטון.

בלשון נקיה, בלשון זו המדברת על אצ"ל, נאמר: עלו על שרטון. בלשון חריפה יותר, בזו המדברת על ב"ח נאמר: נכנסו לבוך.

וכשם ששנת תש"ב היתה שנת משבר אירגוני ללח"י היא היתה שנת משבר פוליטי ומוסרי לאצ"ל. עניינו של היסטוריון האצ"ל הוא לדון על הפרשה הזאת מתוך ראייה מבפנים ויש לקוות שהוא ידון בה בלוא משוא פנים. אני בזה אגע רק בנקודות שנקרו לפני.

בשורה ראשונה לתזוזה שם, נתבשרתי מפי אליהו לנקין. קיימת היתה קבוצה „סינית“. בית"רים יוצאי סין. הם ראו עצמם כנניטרליים בפילוג. הזמינוני פעם להרצאה. בעקבות ההרצאה הופיע אצלי אליהו לנקין כעבור זמן ומסר לי על המשבר החמור בו נתון אצ"ל. והנה ניתנת לו ולמספר אנשים נוספים האפשרות לקבל את המכשלה הזאת תחת ידם. הוא שקל מה עדיף: להצטרף ללח"י או לנסות להציל את הגוף הגדול בכמותו, להביאו שוב לחזית היחידה של המלחמה בשלטון הבריטי, החזית לחרות ישראל, שהיא ממילא חזית להצלת הגולה, בעוד אשר מלחמה בצוררים בגולה איננה ממילא מלחמת חרות. זו היתה טענת היסוד של יאיר. אותה הרציתי בפני קבוצת „הסינים“ ואותה רצה אליהו לנקין להעביר לתוך האצ"ל. הוא הבטיחני שעמדות המפתח באצ"ל תעבורנה לידיים נאמנות. הוא רצה להיות במגע מתמיד עמי כדי להביא שוב לידי איחוד הכוחות — וזו היא מטרתו הקדושה.

לא פקפקתי אף פעם בכנותו של אליהו לנקין ואף היום אני משוכנע שהוא נגש לדבר בכל לב. לא אטען גם שמאמציו לא העלו כלום. את תכניתו הוא לא בצע, אבל אין ספק שהוא הגביר את התסיסה. לפי שעה עדיין רוחו של ב"ח חזקה היתה והעגלה לא זזה מהבוך.

הערת אגב: לא הכרתי את רזיאל ואינני יודע באיזו מידה מותר להשתמש במונח „רוחו של ב"ח“. יש אומרים שלא רוחו היתה זו שדחפה אותו, את מפקד הארגון הצבאי הלאומי לצאת בשליחות בריטית. יתכן שזה נכון, יתכן שהוא היה רק קרבן של „רוחות“ אחרים. במקרה זה משתנה רק סוג המעשה ובבית דין של מעלות ההיסטוריה ישתנה רק סעיף האשמה.

אחת הפגישות הבאות עם אליהו לנקין כבר לא היתה אישית ולא „קנונייתית“ (יסלח לי אליהו, אם כך אכנה את שיחתנו הראשונה בלילה על גוזזרת חדרני. אכן היתה זו „קנוניה“ וחבל שלא יצאה לפועל. לשני הצדדים לא היה יפוי כוח...). הפגישה השניה היתה לפי הזמנת „עם לוחם“, זה הנסיון לאחד את האצ"ל והלח"י עם קבוצה של ה„הגנה“ ששאפה לאקטיביזם. מצדנו השתתפו מיכאל ואני, מהצד השני לנקין ואליהו מצדי.

תשובתנו להצעה להקים ברית משולשת זו לא יכלה להיות חיובית. פרט לדבריהם של השנים שהיו כנים בכאבם, לא היה על מה להסתמך. דרשנו ערובות שאכן חוסלו היסודות שגרמו לפילוג. דרשנו עמדה שלילית לגיוס. ערובות כאלה כמובן שלא ניתנו ועל ידי השנים לא יכלו להינתן. כעבור זמן קצר נוכחו גם הם לדעת שרצון טוב בלבד אינו מספיק. בין אם הם היו חלשים מדי, בין אם עדיין לא הגיע האצ"ל להתפוררותו לדרגה זו שבה אין עוד אפשרות לעמוד, או שמתחילים או שהופכים הכל מן היסוד, בין כה ובין כה: „עם לוחם” היה יצור־נפל והכרוז שפורסם בשמו היה נחפו מאוד. תוכנה תכנית גדולה לפעולה מלחמתית ממש נגד ארמון הנציב. כמיטב ידיעתי לא יצאה התכנית לפועל בגלל התנגדותם של... מסקדי אצ"ל ותיקים. המהפכה של אליהו לנקין נכשלה.

נכשל גם נסיון ראשון זה של „שידוך” עם אנשי „הגנה”. חלק מפעילי אותה קבוצה אקטיביסטית ריכזו סביבו אחר כך ד"ר בנימין ליובוצקי שחפש דרך לשלב עצמו שוב בחזית הלאומית בעזרת „עם לוחם”. אך עליו ידובר עוד לחד. מעוניין הייתי להכיר „חיה” שכזו מה „הגנה” ואליהו הפגישני עם אחד „יוסף”. בשיחה של שעתיים ששוחחתי עמו בטיול בשדרות קק"ל שמעתי הד ל„תורת הלחץ”. עולם המושגים שלנו, של לח"י היה רחוק ממנו. הוא שאלני על ההבדלים בין לח"י לאצ"ל, והודה בגלוי שגישת אצ"ל האקטיביסטי קרובה יותר ללבו. אנחנו נשיג יותר סרטיפיקטים על ידי פעולות. הדרגה האינפנטילית של מלחמת השחרור. אבל לפי שעה גם האקטיביסטים שבאצ"ל הזכו אחר. חמר נפץ אשר מפקדי אצ"ל סירבו למסור אותו לביצוע פעולות „עם לוחם” נמסר לביצוע „דבר אחר”. בפתח תקוה פוצץ דיר חזירים ומספר בחורים יצאו למאסר שנים בגלל מעשה „משחרר” זה.

ועוד פרט אחד אופייני: מישהו פוצץ את מוסכי האחים „סטיל”. תמהתי, כי באותה תקופה כבר הייתי חבר המרכז ושותף להחלטות. לא דובר על פעולה זו. פעולותינו היו פעולות אישיות נגד חיילים ושוטרים. ובכן מי? האצ"ל? ובכן — סוף סוף התחילו?

למחרת נודע לנו: מחזור שני של בן־יוסף. שלמה בן־יוסף שבר את הבלגת בית־י. הוא עשה מה שעשה ללא פקודה. על דעת עצמו. הפעם בא איוב אבטליון, בחור יקר נפש (הכרתיו בבית הסוהר בירושלים), תוכו עדין כברו, דוקא הוא ולא איזה חבריה'מן מתרברב, בעל צורה של גונדר, דוקא טפוס שכזה שקט ורך, דוקא הוא שפרץ את ההבלגה של האצ"ל. על דעת עצמו יצא עם שנים מחבריו ופיצץ מוסך של האחים „סטיל” שבשר כשר שלהם היה טרפה יותר מבשר טרפה בידי יהודים. הוא נאסר ועונה קשות בחקירה. הוא נפל אחר כך בפעולת החרמת נשק

אותו ויכוח על מסגרת, על קדושתה, על פריקתה, אותו ויכוח ישן נושן הוא, ולא היתה תנועת מהפכה בעולם, שלא הגיעה למשבר בשאלה זו.

כיצד נראים הדברים על פי התוצאות?

אנחנו התאוששנו מהמשבר הארגוני. הרוח יצרה גם את החומר, אף כי שטח ההתפשטות צומצם על ידי כניסת האצ"ל למלחמה, אחר כך על ידי האקטיביזם של „אחדות העבודה“. מנחם הצליח להוציא את האצ"ל מן הכוץ ולהחזירו לתזית האחת והיחידה של תנועת שחרור, אבל... למעשה הרס את מסגרות הצה"ר ובית"ר על הרע שבהן ועל הטוב שבהן. הרבה כוחות בוזבוזו לריק. אין כמובן כל אפשרות לנחש ולחשב כיצד היו מתפתחים העניינים אילו הוקמה אז על החורבות תנועה לוחמת אחידה, אך אין ספק ששני רגעים מתאימים היו להחזרת האחדות. רגע זה וכעבור שנים — ברגע הקמת מדינת ישראל. שני רגעים אלה הוחמצו. אם לא הצליח הדבר בימי חולשת המסגרות, על אחת כמה וכמה שלא יכל היה להצליח בימי כוחן.

ד. „חרוננו וזעמנו יצמיחו... יער“

כותרת זו איננה לקוחה מאחד השירים הסטיריים של בן-בלאדן ב„המעש“. כותרת זו היא אבטנטית. חפשו באחד מגליונות „הארץ“ מימי סוף נובמבר 1943. תמצאו שם את הכותרת בשלמותה:

„חרוננו וזעמנו יצמיחו את יער „רמת הכובש“.

והימים ימי „חרון“ ו„זעם“ של הישוב על החיפוש שנערך בקיבוץ רמת הכובש ורצח שמואל ווליניץ. זמן מועט לאחר החיפוש והרצח נקרא כינוס מועצת הקרן הקיימת לישראל וברוב חרון וברוב זעם הכריזו בו הרצפלד על התשובה שיתן הישוב על החיפושים והרצח. החלט לנטוע יער „רמת הכובש“ וזו הסיסמא למגביח:

„חרוננו וזעמנו יצמיחו את יער רמת הכובש“.

ואולי לא הייתי זוכר סיסמא זו, אלמלא נאלצתי לעמוד בפני הנוער בבית הספר, נוער בני 16—17, נוער שחרוננו וזעמו אמת היו, מחוייב הייתי להסביר להם כיצד זה מפנים חרון וזעם על פרעות, רצח, שוד, השפלה, למין מים כאלה „המצמיחים יער“ בעזרת גרושים לקק"ל.

וקדמו לחיפושים ברמת הכובש חיפושים אחרים ומשפטי נשק. ועמדו במשפטי הנשק עורכי דין גדולים שבקשו מאת השופטים להתחשב בעובדה שהנאשמים הם אנשי עבודה שקטים, שהם הבליגו על דם נרצחי חולדה ובעצם נכון הוא שהנאשמים

לא היו רשאים להחזיק את הנשק, אלא שיש להתחשב במסיבות מקילות ולהקל על העונש.

והוקל על ענשם. „רק“ מאסר של שתיים עשרה, עשר או שבע שנים, וזה הכל ובאחד מימי ההולדת של הוד רוממותו המלך ג'ורג' יזכו בחנינה. כל אחד מהם כנגד עשרה רוצחים ערביים. בזכות זו חגגו בכל בתי הספר העבריים בארץ, בפקודת הועד הלאומי לכנסת ישראל, מדי שנה בשנה את יום הולדתו של המלך הבריטי.

והיו חיפושי נשק רבים ומשפילים ומשפטי נשק רבים ומשפילים, כי לורד מוין ומק מייכל מונו לא רק כדי להגשים את הספר הלבן כי אם כדי להשלים בידי הערבים את מלאכת היטלר ביהודים.

עברה סכנת הפלישה. יתכן שישארו קצת יהודים בעולם ויקימו רעש. תחת הסוואה פילנטרופית תרצה אמריקה לזכות בהשפעה ולבחוש בקדרה במזרח התיכון ולהעלות נפט, ותהיינה בחירות שקולות יהודים חשובים בהן מאד. על כן יש צורך להכין פה זבח. הפרעות ביהודים הקרויות „מאורעות“ חייבות להגיע לממדים רציניים ביותר. יש לפרק את נשק ההגנה. ההגנה דוקא. השלטון הבריטי יודע יפה יפה, שאין זה נשק התקפה. לא נגד ערבים ולא נגד השלטון, על כן כה מגוחכים הם סניגורי הנאשמים וראשי הסוכנות ודברי העתונים הזועקים מר: נשק הגנה, הגנה, הגנה בלבד! ודאי שנשק הגנה. איש בריטי אינו מפקפק בכך. אבל אין הוא רוצה כלל שיהיה נשק הגנה בידי יהודים בבוא יום הטבת. לורד מוין נואם נואם מדעי ומוכיח שהיהודים אינם כלל עם, כי אם בליל גזעים, וגם את יהודי הארץ כדאי להוציא ולהושיב במדגסקר או באיזו פנה באפריקה. עליו יוטל התפקיד להקים את הליגה הערבית. הליגה מופנית כמוכן בעיקר נגד צרפת וארצות הברית, אבל זה מבחינת הדיפלומטיה הגבוהה. צריך יהיה לתת גם משהו להמונים. להם יושלכו אוצרות וגופות היהודים. זו ה מ ט ר ה והללה, גויטיינים, עליאשים, שרתוקים, בן-גוריונים, מאירסונות, אבא-חושים עומדים ומסבירים למק מייכל וללורד מוין: הרי זה „רק“ נשק הגנה... נשק טהור, טהור, טהור.

גם הפלמ"ח כבר מיותר. הוא הוקם כדי לשמש חיל מחבל ומאסף לצבא הבריטי הנסוג במקרה פלישה נאצית. את היהודים הן ישחטו ממילא, פרט למנהיגים שיוטסו ברצון רב ברגע האחרון. אבל הן אפשר להציל רבבות חיילים בריטיים הודות להתגוננות הכבוד של הפלמ"ח בגיטו תל-אביב וחיפה. זו תהיה סינתיזה של חיפה והמועיל. אבל הנה חלפה סכנת הפלישה. ה„כושים“ עשו את שלהם, צריך לפרקם. ומפרקים. הנשק הוא „טהור“, הוא אפילו נקי, משומן יפה. אבל קדוש איננו, כי לו היה קדוש היו מגינים עליו. לו היו מבינים את ערכו באמת

בפרדס חנה. ואם כי „סלחור” לו את התפרצותו והוא היה בחדר אנשי אצ”ל בבית הסוהר המרכזי בירושלים, היה קורן באצילותו, בשלוותו מתוך סביבתו. ולא לשוא אהבנהו כולנו, לא רק כאח לנשק, כי אם גם כאח לנפש. והשם? ושם המשפחה? הטו און: א י ו ב א ב ט ל י ו ן. הוא שמש אות א ז ע ק ה ל מ פ ק ד ת א צ”ל: אי אפשר יהיה עוד זמן רב לשאת את השם „ארגון צבאי לאומי” לשוא. אלא שאז כבר היה בארץ מנחם בגין.

ט. מ נ ח ם.

בפרק זמן זה ובפרק ספר זה אני מדבר עמו לא כעם מפקד האצ”ל, כי אם: מנחם. הוא מנחם שנפרדתי ממנו כמתואר לעיל. הוא מנחם אשר אחדה אותנו „חריקת הדלת”.

עתה שמחנו לבואו, כי מעט מאוד תקוה היתה שעוד נשוב נראנו. ועתה היו דברינו הראשונים כשנפגשנו: „נו, נמשיך, ישראל, הרי הפסקנו באמצע, אתה זוכר?” „אני זוכר, מנחם. נמשיך”.

אבל לא המשכנו יחד.

שלוש שיחות שמורות בזכרוני.

הראשונה בחדרו בצפון תל-אביב והוא במדי חייל פולני.

— „מנחם, מתי אתה פושט מעליך מדים אלה?”

הוא ספר לי על המאמצים הנעשים לקבל שחרור בשבילו.

הבעתי את ספקותי בכך, אם מאמצים אלה נעשים ברצינות. כל אלה בהצה”ר

ובבית”ד אשר כיוונו את האצ”ל להבלגה אינם מעוניינים ביותר בשחרור מנחם בגין האקטיביסט הידוע.

— „ואם לא ישחררוך מהר, מנחם? למה לא תעשה מה שעושים מאות

בחורים אחרים שבאו עם הצבא הפולני? למה לא תעזוב פשוט את הצבא הזה?”

וכאן הופתעתי מאוד:

— „ובכן לערוק?”

— „כן, מנחם, מה יש?”

וההפתעה הגדולה ביותר:

— „ומושג הכבוד אינו קיים עוד אצלך?”

לא לשוא נחרתה שיחה זו במוחי שלא אשכחנה מהר. ודאי שערך היסטורי

אין לה, אבל ערך חינוכי רב יש לה.

אני עוד ניסיתי להעמיד בחריפות את הענין:

— „הברירה בידך להיות עריק מצבא פולני או עריק ממלחמתנו העברית“.

הוא ענה על כך:

— „אתה ישראל אוהב תמיד את הניסוח החרیف, המבריק, אבל לא תמיד

הניסוח המבריק הוא גם הצודק“.

לא, זה לא היה ניסוח מבריק בלבד. אינני מכחיש שאוהב אני את הביטוי החרیف ואינני חושש גם מאבק הגזמה אם היא נותנת לי את יתרון החרifות, אבל הפעם נפגעתי קשה בנימוק זה של „כבוד“.

תארתי לעיל בפרוטרוט את ה„קונצרט“ בשעת מאסרו של מנחם. הדר במלוא מובן המלה, הדר במקומו. עמידת כבוד.

הדר וכבוד חייבים להיות הנשמה היתרה של האדם. כתר של אדם, אבל לא ראשו של אדם. יפה הכתר לראש, אבל אין יופי בכתר עצמו, ואין יופי בכתר שאינו במקומו.

אפילו אלה המאות והאלפים אשר ערקו מהצבא הפולני לא על מנת למלא שרות לאומי עברי, כי אם סתם, על מנת לא להיות עוד במדים אלה בשעה שאין הלב בהם, כי אם כדי להיות אזרח יהודי בארץ בין יהודים, אף הם לא היו עריקים. ולרבים מהם עזרתי בכך ולכל אחד מהם שפנה אלי בעצה: לערוק או לא לערוק. אמרתי ללא היסוס: לערוק. מה לנו עוד ולמדים פולניים אלה? לזרוק אותם יחד עם כל הגולה וכל הגלותיות! גם אילו היה זה צבא פולני „דימוקרטי“, מותר לו ליהודי בכואו לארץ ישראל לעזוב צבא זה. על אחת כמה וכמה שהיה זה צבא אנדרס. אשר אין כל ספק בדבר שרוב רובי קציניו וחיליו, אילו נותרו בפולין, היו שותפים לטבח האומה היהודית בגולה.

אבל במקרה זה הדבר חמור פי כמה. אתה מנחם אין כוונתך לברוח לחיים אזרחיים. הרי אתה קרוי למלחמת העם העברי. ומהו משחק זה ב„אבירות“ וב„כבוד“? ראיתי את ה„הדר“ בסילופו. וראיתי את הסכנה בהעמדת ערכים מוסריים במנותק ממציאות קונקרטית. לא! האידיאות האפלטוניות אינן ברוח מוסר ישראל. מוסר ישראל הוא מוסר של עולם הזה: כלומר של עולם בשרשרת סבה ומסובב. עולם של קדמא ואזלא. כל העמדת „טוב“ ו„רע“ כשהם לעצמם הריהם מטפיסיקה שאין לה מקום במוסר ישראל. לא אידיאה של אפלטון. לא אנטיהיסטוריוזם של ישו. לא צו קטיגורי של קנט, כי אם: „חי בהם“, כי אם: „למען תאריך ימך על האדמה“.

הוא הדין באותה שאלה אשר שאלני מנחם: „מושג הכבוד אינו קיים עוד

אצלך“?

באמת שלא. מושג כבוד שכזה, מנותק מן האינטרסים הלאומיים שלי — אינו קיים אצלי.

והיו אצלו מומנטים כאלה עוד פעם אחת לפני כן ופעם אחת אחרי כן. ושתי הפעמים באותו ענין של „כבוד“ שמנחם רגיש בו כל כך.

בהיותנו בוילנא כתב מישהו מארץ ישראל למנחם וטען נגדו על עזבו את זרשא ועל רצונו לעלות מהר ארצה. הטענות נסתיימו ב„פצצה“: ה„קברניט עוזב אחרון את הספינה הטובעת“.

ומנחם התרגש מאוד למקרא הדברים האלה, קרא לישיבת הנציבות והודיע על החלטתו... לחזור לזרשא הנאצית.

ואם היה פעם ספק בלב מישהו אם הוא התכוון ברצינות לעשות זאת, באה שמונה שנים אחרי כן פרשת „אלטלינה“ והוכיחה שהוא ברצינות מין קברניט-אבירי שכזה, אך על כך עוד יוספר בהבא.

מנחם שוחרר כעבור חדשים רבים לאחר אותה שיחה. במשך אותו זמן הוצא חלק רב מהצבא הפולני מהארץ. והיתה פקודה להוציא גם אותו. רק בדרך נס — כפי שהוא עצמו ספר לי — הצליח להשאר.

ואילו הוציאו, מנחם? אילו הוציאו? מלחמת השחרור היתה מתחוללת ודאי באותה הכרחיות אשר בה התחוללה ורק בניואנסים שונים בלעדיך, אבל היכן היית תקוע אתה עם מושג ה„כבוד“?

ז'בוטינסקי הטיל מושג נפלא לתוך הנוער העברי: „הדר“. אבל הוא סתם ולא פרש. ולא תמיד נותנים התלמידים את הפירוש הנכון. בעברית ישנם מושגים של שמי השמים, של שבעה רקיעים, של סולם ערכים. אין ספק שה„הדר“ הוא אחד מהרקיעים, אבל אין הוא העליון שבהם.

נושא השיחה השניה היה: מסגרת. מקום השיחה: קטע הרחוב על יד „מצודת זאב“.

בנין זה שחייב היה להיות מרכז העצבים של המלחמה נגד שיטת „מפעל ובנין“, הוקם ונבנה במשך שנים ארוכות מדי ועדין הוא עומד בבניינו. מת האיש אשר על שמו הוא נקרא. הוחלף השלט של המסגרת והוא עדין לא הגיע לידי גמר. רבים מאוד מבין אלה ששלטו על נוער ועל מפלגה מתוך בנין זה עייפו מלצפות לסיום ופרשו. מי בכבוד ומי בקלון. מי ברעש ומי בדומיה. אין עוד תנועה שניה אשר כה רבו האנשים מהצמרת הנשמטים מתוכה אחד אחד, כתנועה הלאומית. אולי מפני זה שכה רבו המוכשרים בה, ואולי מפני זה, שיש גבול לסבלנות להיות באופוזיציה סוערת, מסתערת ואינה מגיעה לשלטון.

באותם הימים שבהם חל טיולי הממושך עם מנחם, עמד אותו בנין כבד
התנועה בסימן השלטת הגדול שהתנוסס מעל לכניסה: לשכת גיוס.
לשם מה חייבים היו הצה"ר, בית"ר ואצ"ל להקים לשכות גיוס משלהם?
מה היה ההבדל אם יהודי התגייס לצבא הבריטי דרך לשכת גיוס של הסתדרות
ציונית ישנה או הסתדרות ציונית חדשה? ואם הנוער, כלומר הכוח, נשלח לצבא
הבריטי מה איכפת אם נכתבים ב"המשקיף" מאמרים חריפים נגד "הספר הלבן"
וב"דבר" מאמרים חריפים פחות? ואם ישנו הבדל הרי הוא לרעת "מצודת זאב"
ולא לטובתה. הסוכנות ומפא"י לא מכרו את עצמם בפעולת הגיוס. הם היו
מכורים ונאמנים לשלטון כל הזמן. אבל המשרד המדיני של הצ"ח בירושלים, נציבות
בית"ר בתל-אביב ומפקדת אצ"ל היה להם מה למכור, כי הצה"ר ובית"ר והאצ"ל
היו גופים עצמאיים ולחמים והם נמכרו. אם מטעמים שונים אפשר היה להרשות
התגיסות אינדיבידואלית ואולי פה ושם גם אפשר היה לשלוח אנשים באופן אינדי-
בידואלי ולמטרות קונקרטיות (אימוץ, מגע עם הגולה, הברחת נשק וכו'), אסור
היה בתכלית האיסור להעמיד את "המצודה" שחייבת היתה להיות סמל המרד
העברי בשלטון הזר, לשרות הגיוס הזה הגלוי ולשרותים אחרים בתשאי.

על כן היינו עוברים על יד לשכות גיוס של הסוכנות ללא כל התרגשות. הם
היו "בסדר גמור". הם לא ייצגו תנועת שחרור עברית. אבל אלו שבאו להתחרות
בהם ומנו בקול רם את מספר האלפים שהם שלחו מלשכת הגיוס שלהם לצבא
הבריטי, אלו עוררו בחילה ושנאה. על כל פנים מיותרים היו, מיותרים בהחלט,
כי מיותרת היא ההתחרות בכניעה. וכל זאת ללא כל תמורה, אלא אם כן לתמורה
תחשב העובדה השלילית שאנשים רבים קבלו תעודת הכשר וחסיונות לבל יאסרו.

כך ראינו אנו את בנין "המצודה" באותם הימים.

וכך תארתי את המצב באוני מנחם:

שני צדדים ישנם: גולם ללא קמע, ללא רוח, ארגון גדול בכמות שניטל
טעמו ממנו. ומאידך רוח נאמנה שנותרה ללא גוף, ללא ארגון. מנחם — אמרתי —
לא היינו כאן בימי הפילוג. יתכן שהיינו מונעים אותו, כי הרי בוילנא הגענו
למסקנות קרובות מאוד, אך מכיון שלא היינו בשעת הקרע חפשים אנו מהשנאה
התהומית, על כן בידינו ניתן לתקן את המעוות. אני מציע לך היום להקים על
החורבות הללו תנועה לוחמת אחת.

שיחה זו לא במקרה התנהלה לפני "המצודה". מנחם עמד להכנס לתוכה.
ואני סרבתי.

הוא רוצה להכנס פנימה ומבפנים יטהר את הבית. ואני כיניתי את הבית
בשם חריף למדי.

היו נלחמים עליו. אבל הם עוברים ככבשים, אף יריה אחת, אף קרב אחד. יש תרוץ נהדר (ייצור התרוצים הוא ממש גאוני): השלטון מתגרה, הוא מעוניין בפרובוקציה. אבל לא ניתפש לפרובוקציה. אנו נענה ב...יער „רמת הכובש“, ב...הגברת הגיוס לצבא, ובנשק הסודי העיקרי:

בשבתון ובצום.

אני עומד בפני תלמידי המרותחים עד זוב נפשם הצעירה. מרותחים על טבוע „סטרומה“. מרותחים על גולת מאוריציוס, מרותחים על רצח ווליניץ ומרותחים על הטבח בגיטאות. נפשם משוועת. צו ויצאו לרחובות, צו ויקימו בריקדות, רבבות, רבבות צעירים בריאים וטובים, יבואו מקבוץ ומכפר ומעיר, יעלו על בריקדות, ישרפו את הארמון על נציבו, יפתחו הנמלים לאניות, לאניות. בגופיהם יפתחו, הם מוכנים. חרונם וזעמם מסוגל לעשות זאת. וברגעי החרון והזעם גם ההמון מסוגל לעשות זאת. אפילו ספסרי המלחמה משמאל ומימין שוכחים ברגע זה את העסקים הטובים שהם עושים, הם מוכנים לכל. באויר ריח מהפכה.

אבל הגיס החמישי הוא השליט בישוב. והוא עושה את דבר השלטון הבריטי. הוא בולם את החרון ואת הזעם.

שבתון יהיה. פעם יום שלם. פעם חצי יום. פעם רק שעתיים בשעות הצהריים (כאשר החל ריב בין פועלים ומעבידים על חשבון מי השבתון, והוחלט על חשבון... הצהריים. הפסקת צהריים ממילא, חנויות סגורות ממילא...). כשזה מתחיל להיות משעמם מוסיף הגיס החמישי „צום“. מסגרות שחורות זועמות, עצורות-עוצרות, קוראות לצום. אני צוחק, אני לועג ואני צם. מסגרות גדולות שחורות פועלות גם עלי את פעולתן הסוגסטיבית, המחושבת יפה ואני צם. כשכל כך הרבה יהודים צמים אין אני יכול לאכול ואני צם. ואני נכנס לביתו של אחד מחסידי אותו הועד הלאומי ואותה הסוכנות ואני רואה יושב לשולחן מלא ואוכל, וזולל.

— „מה זה? מה זה?“

— „ומה זה חשוב אם אני אוכל? הרי זה רק כלפי חוץ, הרי זה רק כדי

להפגין. האם בנה שאני אצום אני אציל יהודי?“

ואני האויל צמתי. בחוץ לגלגתי ובבית צמתי, והוא איש מפא"י, זו מפא"י, הוא העמיד בבית הספר פנים רציניים מאוד, טרגיים ממש, ודבר על הנפש המזועזעת עד תהום תחתיות ועל איחוד כל הלבבות ועל הפגנת הזעם העצור ועל ההתייחסות שבצום ובביתו פנימה זולל וסובא וצוחק. ותירוץ בצדו:

— „הרי העיקר ההפגנה החיצונית. ידע העולם.“

ולא בכל מסתפקים בהפגנות סמליות. ישנם מאבקים רציניים מאוד, לא סמליים ולא הפגנתיים. שביחות. שביחות פועלי היהלומים. מדי פעם בפעם הם

שובתים באלפיהם. יהלומים זה עסק טוב בימי המלחמה. זה נהשב לייצור בעל חשיבות מלחמתית. חמרי גלם אינם חסרים. היהלומנים מרויחים והפועלים דורשים תוספת. ועוד תוספת. וכי למה לא? ונתניה גועשת ופתח-תקוה גועשת ותל-אביב גועשת. סוציאליסטים ולא סוציאליסטים, דו-לאומיים ולאומיים-מאוד: ביניהם גם תורמים בסתר למען „החזית“ ומתלהבים למאמרים בה. הם עצמם כמובן לא יצטרפו למחתרת, הם בחינת „אוהדים“, „אתה מבין... אין לי זמן...“

אין לו זמן. הוא משתכר רק שמונים לא"י לחודש. הוא נלחם על תוספת.

או כשהמצב הורע נגד ההורדה מ-80 ל-70.

ואם שובתים פועלי יהלומים, למה לא ישבתו מורים המשתכרים החצי מזה? זהרי הם לוטשים את יהלומי-הדור-הצעיר, את הנפש! ושובתים: נגד הועד הלאומי, נגד העירייה. ואף נגד בעלים פרטיים. אף אני שובת נגד איזה ועד הורים פיקטיבי. אני מקבל כשלושים לירות לחודש ורק שמונה משכורות. האם זה יושר? האם אפשר כך לחיות. באמת שלא. שם אמנם בלבוב בשבועות אלה שוחטים את אמי ואת אחי, אבל על כך צריך לחשוב רק ביום צום ושבתון רשמי. וכי מה אפשר לעשות? „פרנסה צריך?“ אני שובת. אינני יודע אפילו בדיוק נגד מי. נגד התלמידים ודאי. וכשאני מציע פשרה עם ההנהלה, אני מוכרז כבוגד באינטרסים של החברים. והמכריז הוא מורה „לאומי“ מאוד. ואף משורר לאומי צעיר. אי הבמאי הגדול אשר יעלה על הבמה את כל מחזה הגרוטיסקה הזו, הכל בבת אחת: יללות נשים וילדים בתאי גאזים, ערומים ונחנקים, נחנקים. יללות יורדי תהומה ב„סטרומה“. עשרות מתי-מגפה במאוריציוס. זוגות וזוגות ילדים ממפלגת המהפכה „השומר הצעיר“ מסתובבים בחוצות וקופסאות בידיהם: תרומה לקרן קיימת לישראל. והרצפליד הטוב מלטף את ראשיהם ואת קופסותיהם ולוחש ולוחש: חרוננו וזעמנו וכו' וכו' הפומון. קפריטו מנקה את הכלי שלו לאחר רצח זוליניץ וטוען אותו שוב: איזה קיבוץ בתור? הוא מכין „חברון“ בממדים ארציים. שרתוק צועק במיגפון של תחנת השידור הבריטית בירושלים: התגייס, התגייס, התגייס. התחרות כדורגל בית-ר-הפועל, כל התנועה הלאומית לאיצטדיון! התוצאה: 2:2. השתו לאחר מאבק עז ויפה. אלפי פועלים שובתים לתוספת יוקר ועומדים דם לזכר „מיליוני אחינו הטבוחים“. ושובע ורווחה בארץ אשר טרם היו כמותם. הקיבוצים עובדים בשביל המאמץ המלחמתי וצוברים הון, הון, הון. ספרים בעיר ובכפר, בקיבוץ ובסיקטור הפרטי. דם וזהב. דם וזהב. ומליצות מכסות על הדם ועל הזהב. והכל שקר, שקר. זנות פורחת על הטיילת בתל-אביב. זנות מצטבעת בכל. זו מוכרת את גופה תמורת לירה. הקיבוץ מוכר את תוצרתו לצבא הבריטי תמורת אלפי לירות. שרתוק עושה את מלאכת הפנית החרון והזעם אל הגיוס.

שלשת אלפים בחורי אצ"ל ולח"י עתידים למוטט את השלטון הבריטי בשנות תש"ו-תש"ז, אחריו המלחמה, כשהשלטון הבריטי מכוגל לרכז בארץ מאה אלף חיילים. שרתוק ואלטמן, גולומב ורזיאל מסייעים להוציא מן הארץ שלשים אלף בחורים, הארזים שיכלו למוטט אז בבת אחת את השלטון הבריטי, מיד לאתר מפלת רומל, והיינו זוכים בארבע שנים יקרות.

חרון היה וזעם היה וקוניונקטורה מדינית היתה, אלא שגיס חמישי מנע את ניצולם. גיס חמישי מדעת או גיס חמישי מאוילות, או גיס חמישי מאינרציה. מה אילץ את דוד בן-גוריון להכריז בקיץ תש"ג במושב הועד הפועל הציוני: „הניגוד בינינו לבין אנגליה בגלל הספר הלבן איננו ניגוד הכרחי. אנו מאמינים שיש הכרח היסטורי בחידוש הקואופרציה האמיתית בינינו ובין האימפריה הבריטית?“ אין צריך לומר שגישה זו היא שלילית מבחינתנו אנו, בחינת תנועת שחרור על מושגי החרות והשלטון הזר. אבל מבחינה ציונית היא עוד פרוגנומה אשר נתבדתה יותר מזו? היא עוד בטוי לחוסר הבנה גדול יותר של המדיניות הבריטית והאינטרסים שלה? אנו נסחנו ב„החזית“ בדיוק את ההפך מזה: „יש הכרח בניגוד. האימפריאלזם הבריטי צודק מבחינת האינטרסים שלו בהתנגדותו להמשך המפעל הציוני“.

והם, נציגי הפרולטרטים, המתקדמים, הסוציאליסטים הם מצאו שיש שיתוף אינטרסים. ואכן היה שיתוף אינטרסים ובו גלום כל הסוד של הקונטריבולוציה הלאומית שלהם, ובו גלום כל הסוד של היותם מדעת או שלא מדעת גיס חמישי. אבל לא שיתוף אינטרסים בין האומה העברית המשתחררת לבין האימפריאלזם הבריטי. בין אלה היה ניגוד והוא הובא לידי הכרעה חלקית נגד רצונו של בן-גוריון וכל הנלויים אליו בשטח זה. אבל היה שיתוף אינטרסים בין השלטון הבריטי האימפריאליסטי לבין שלטון מפא"י והסיקטור הקיבוצי בישוב ובקרנות. ושיתוף אינטרסים זה היה מתמיד אלמלא מלחמתה של המחתרת. הוא היה מתמיד גם אילו צומצם שלטון הגיס החמישי לגיטו מוריסון, או לגיטרעמק. הנשק שהוכן היה מוכן להגנה וזו היתה אמת מה שטענו והעידו הנאשמים ועדיהם הרמים (גולדה מאירסון) וסניגוריהם. להגנה רק נגד הערבים. אלמלא המחתרת, נשק זה לא היה קם גם במדה המינימלית שקם, נגד „מתקני האדמיניסטרציה הבריטית“. החרון והזעם היו ממשיכים להצמיח יערות. אך מן היערות האלה לא היו יוצאים דובים. הדובים הגדולים — כדוב הבלונדיני הגבוה, כדוב גרונר — דובים אלה לא מיערות קק"ל יצאו. מי מהם שיצא מיער מכתרת הצרופה, הצרופה אפילו מסיגי הציונות, ומי מהם שיצא מיער המבוכה והאכזבה שנבוכו ונכזבו הריביוניסטים ובית"ר ואצ"ל בתקוותיהם במצפון שיתעורר, בווג'וודים,

בהגיון שיתעורר, בצבא עברי שיקום בצד בעלי הברית (מלחמת היאוש האחרונה של ז'בוטינסקי). כל כך הגיוני היה רעיון הצבא העברי, אלא שהיה בנוי הנחות שלא מעולם הזה. הגדודים והבריגדה היו בסופו של חשבון „מפעל ובנין“ בשטח הצבאי. מהגיוס לצבא הבריטי ומהבריגדה לא נולדו עובדות פוליטיות ולא צמחה מלחמת השחרור. גרוש הבריטים והקמת המדינה היו מתחוללים גם ללא הבריגדה. אף כי גם המחתרת וגם צבא ההגנה ניצלו פה ושם את ה„יש“ של הבריגדה. דב גרונר בא מהבריגדה, אך הוא היה בא גם בלעדיה. אלמלא מלחמתה של המחתרת היה מאמץ הבריגדה וקרבותיה מתאדים כאשר התאדו מאמצי וקרבות הגדודים העבריים בעבר. אלה ואלה פוזרו ללא שריד והשאירו ספרי זכרונות עשירי-צלומים, אלה ואלה לא עמד בהם הכוח ליהפך לכוח מורד וכובש שלטון.

דברים אלה חייבים להיאמר בגלל הנסיונות להצדיק אחורה את הגיוס והבריגדה על ידי ספירת התועלת שהפקנו פה ושם מיוצאיהם. זוהי הסקת הטעיה. לא מדובר כמובן בגבורתם האישית של המתגייסים, מדובר בחשבון המדיני והלאומי הכולל. מבחינות אלו היה כל הגיוס הזה מחוסר כל ערך ואף הוא ממש כמפעל הצמחת היער מ„החרון הזועם“ היה מפעל של גיס חמישי.

אני מגולל בפרק זה את פרשת הבריגדה מתוך הפרספקטיבה של היום. מכיון שבשעה שחברתי בשנת תש"ב ותש"ג את הכרוזים נגד הגיוס היה באיזו פנה חבויה מכרסם איזה ספק ספיקא. והיום אני יודע בודאות מתמטית: זאת היתה החולשה האנטיממלכתית שכרסמה, זאת היתה הדאגה האישית, השנאה האישית, לעומת זאת היתה ההתנגדות לגיוס — פרי החשבון הנכון, הממלכתי, הלאומי, הגובר על הסנטימנט הרגעי. ה„בדיעבד“ מצדיק את החישוב הלכתחילי: מלחמת החרות היתה מתחוללת גם בלי הבריגדה. הבריגדה לא היתה מביאה כלום לאומה בלי מלחמת החרות.

פעולות ההסחה של הגיס החמישי נכשלו. הכשילון אלה שחפרו במחתרת ב„החזית“ למחשבת חרות ישראל ואלה שחתרו באותו זמן בלטרון במנהרה למעש חרות ישראל.

אור מאפלה

א. „החזית“

אחת ההחלטות הראשונות של מרכז לח"י שהוקם על ידי מיכאל (יזרניצקי), היה להוציא ירחון מחתרתי-רעיוני.

אמנם ברור היה לי, שמהפכנות איננה ענין של אינטלקט. מהפכנות היא ענין של אופי. הכוח להרוס וליצור — כוח מעמקים הוא. השאיפה לגדולות ונכונות ההקרבה למען הגדולות, אף הן אינן פרי המחשבה, כי אם הדינמיקה באדם, אבל רבות היו הדוגמאות שהוכיחו שהכוחות הארציים האלה תוהו ובוהו הם, כל זמן שהחושך הוא על פני התהום. ולהפך: אין לה לרוח אחיזה והיא מרחפת בלבד, כשאין יבשת מוצקת של כוחות הארץ מתחת. אמנם קרוב לודאי, ששני עולמות אלה, עולם הבינה ועולם היצר, רק בעינינו, עיני בשר ודם — נבדלים הם, אמונת האחדות מחייבת את דבר המשורר „הדעת תופסת את מה שתופס הדמיון“. אי שם באין סוף כל המקבילות נפגשות, אי שם באין־סוף גם היצר אינו אלא חלק מהבינה העליונה, אי שם באין סוף, אף הבינה היא יצר דינמי. אלא: כי צד הוא דבר זה. כי צד נפגשות מקבילות, את זאת מבינים אולי אנשי המתמטיקה הגבוהה, שהיא על תחום המטפיסיקה, את זאת מרגישים אולי אנשי האמונה הצרופה. ואולי אנשי השירה הנבואית אשר הסינתזה קודמת אצלם לאנליזה, שלא כרוב רובם של המשוררים שאינם בגדר הנבואה, היוצאים מתוך האנליזה, ספק מגיעים, ספק אינם מגיעים לעולם האחד, אשר לא לשוא נקרא בשם „עולם הסוד“, כי אכן הרבוי הוא הגלוי, הוא הפשוט, והסוד הוא באחד.

לא. „החזית“ כמובן לא תטפל בבעיות מטפיסיות אלה. „החזית“, ירחוק מחתרת לחי, תפקידה לתת בסיס רעיוני למעש הלוחם הקיים, לאינסטינקט ולרגש שדחפו למעש הזה. הרעיון לא היה חדש. אין צריך לומר שהוא היה גרעין המרכז של נפש ישראל בכל דורות העבר וביטוי היה המשיח. אבל גם במחשבה היהודית המודרנית, בלאומיות החילונית ואף בציונות ההרצליאנית אשר לכאורה שרשה בשליליות, אף בהן לא נעלם אף כי תש כוחו של רעיון זה. ובשירת אורי צבי גרינברג הוא הוא הלזו שבשדרה. הרעיון הוא הרעיון המשיחי, רעיון הקמת מלכות עברית, שהיא גדולה בערך יחסי אבל שוה בערך המחלט למלכויות ישראל בימי נבואה ובימי החשמונאים, ודוקא באותו תבל ארץ עצמו שלא במקרה הוא במרכז הקונטיננטים, ודוקא בנקודה היסטורית זו של משבר כל מה שקרוי היה תרבות המערב הכוללת בתוכה: תרבות יוון, תרבות רומא, תרבות נצרות, תרבות ריניסנס, תרבות הדימוקרטיה, כשתרבות הקומוניזם טרם הוכרע גורלה אם היא הביטוי לסופן של כל התרבויות הנ"ל או ביטוי לתרבות חדשה. הרעיון הוא, שמתוך חורבות עולם זה עלינו להעפיל שוב לגובהי הר סיני ברוח ולאוני דוד וחשמונאים בגוף.

יתכן מאוד שהרעיון המשיחי, שהורה ברחם האמונה אשר פג כוחה, השתמש בדרך העורמה ונכנס ללבבות החילוניים כשהוא מחופש או כשהוא מנצל את חולשותיהם ומדבר בלשונם. לנביאי ישראל היה הכוח האדיר להעז ולאמור על

מחריבי העם והארץ: „מטה זעמי“. אנו שאין אנו בדרגה זו וכה קרובים אנו בגופנו ודמנו לטבח העם, אנו עדין איננו מעיזים להשמיע צידוק־דין שכזה. אבל היה בנו די עוז לומר, וזה חזר ונשנה ונומק והוסבר ב„החזית“: שאין אנו באים לפתור את „בעיית היהודים“, ולא עוד, אלא שגישה ציונית זו של פתרון „בעיית יהודים“ היתה בעוכריהם של גדולים וכן טובים, של הרצל וז'בוטינסקי. אבל — כאמור: יתכן שחרעיון המשיחי בא לשבר את האוון של היהודי החילוני, בן המאה הי"ט, בן הליברליזם, בן רעיונות האמנסיפציה האינדיבידואלית והאמנסיפציה הלאומית. אם לא נאמר שכשלון האמנסיפציה היא „אצבע אלהים“, פעולת סוביקט מכוון, נאמר לפחות: הרעיון המשיחי ניצל את העובדה האוביקטיבית של כשלון האמנסיפציה, כדי לדחוף את העם העברי להגשמת היעוד. הציוני דימה שכל עצמו לא בא אלא מתוך „פיקוח נפש“, לשם „הצלה“, ובאמת הוא בא למען דבר גדול מזה, אלא שהדבר הגדול הוא נדחה, אם לשמי השמים הרחוקים או לתת־ההכרה העמוקה ועל השטח ההכרתי, הרציונלי, החילוני הוא הופיע בלבוש „ציונות“.

הריכוח עם „הציונות“ הזו היה עמד התווך האידיאולוגי של „החזית“. לכאורה היה הדבר מוזר: כדי ל„דפוק“ אנגלי ברחוב, נחץ להתקיף את יסודות המחשבה הציונית?

אכן כן הוא. אמנם רוב רובם של „הדופקים“ עשו את הדבר הטוב הזה ללא פילוסופיה של תנועת מהפכה עברית, אבל הנהגת המהפכה חייבת היתה להגיע עד תכלית המושגים, עד תכלית ה„דפיקות“ האלו. מה שהוא פשוט לכל בן עם אחר, שאין לסבול חייל זר, שליט זר על אדמת המולדת, לא היה פשוט ליהודי בארץ. הציונות לא באה לשחרר מולדת, היא באה להציל עם. ואף זו המדינית הטהורה, לא באה להקים מלכות ישראל כמטרת המהפכה הזו של דורנו, כי אם להקים „מדינה“ שהיא היא פתרון הבעיה. ומכאן הבדל ראשון ויסודי:

„החזית“ לא עסקה בויכוחים עם הגויים ובשכנועם, לא עם הגויים הרעים (האנגלים), כפי שעסקו בלי סוף אנשי הסוכנות והסוציאליסטים הציוניים, ולא עם הגויים הטובים, הנאורים, בעלי המצפון כפי שעשה זאת בדם מוחו וברם לבו — ז'בוטינסקי. מעל דפי „החזית“ שללנו את כל הגישה של „בעיה ופתרונה“. מושג „בעיה ופתרונה“ הורד ממרומי האידיאולוגיה אל שלבי הפוליטיקה והאמצעי. הצלת עם איננה אידיאה. אולי במצבים מיוחדים זוהי פונקציה מסויימת, אך אין זו אידיאה. ועל כן אין הולכים לא ללונדון ולא לברמודה. אין תולים תקוה ל„הבנה“ בלייבור ואין מחברים תזכירים עבים ואין נואמים גאומים גיוניים ומוזהירים בפני ועדות בינלאומיות הבאות לפתור בעיית פליטים אומללים. כך קרה שעל סף המדינה עוד נשאו ונתנו בלונדון על 4000 סרטיפיקטים. מדינה או 4000 סרטיפיקטים!

ואם כעבור שנים חל המשבר בתנועת לח"י ובתנועת אצ"ל, הרי קרה זה בגלל חוסר הבסיס האידיאלי-המשיחי-החיובי הזה. רבים וטובים גם באצ"ל וגם בלח"י תפסו את המלחמה על השטח, כשנוי האמצעי להגשמת הציונות. ממדינת ישראל ואילך השאלה איננה עוד אלא שאלת עוד שטח ועוד שטח. או: מכיון שבעיית היהודים נפתרת, כבר אפשר לגשת לפתרון בעיית המשטר. ואלה הקרויים „לאומיים“, בהמשיכם עדין בקו הרצף-בוטינסקי בגילוייהם החילוניים, טוענים: עדין לא נפתרה שאלת היהודים.

את סבות כשלונן האירגוני של תנועות המחתרת הלאומית אני רואה בזה, שביסודן לא הונחו ההנחות המהפכניות שבוטאו ב„אבני היסוד“ ש„בחזית“, אף על פי שבוצעו כל המסקנות המעשיות במאמרים הפוליטיים האקטואליים „בחזית“, „במעש“ ו„בחרות“. מי שמבצע מסקנות נכונות מבלי להסתמך על ההנחות, סופו להכנס ברגע מסויים לסימטא אטומה.

אנו מניחים את אבני היסוד לתנועת השחרור. מאמרים אידיאולוגיים ופוליטיים אקטואליים בזה ליד זה היוו שלמות מוצקת. אם המטרה היא הקמת המלכות העברית במולדת, המסקנה הראשונה הנובעת מכך היא: אי-הכרה במנדט הבריטי. השלטון הבריטי הוא שלטון זר. „אין אנו נלחמים בספר לבן זה או אחר, כי אם בעצם השלטון הנוטל לעצמו סמכות לפרסם ספרים לבנים“. לא בחוק אנו נלחמים כי אם במחוקקים. לא בנציב „הרע“, כי אם בעצם הנציבות הזרה, גם אם היא „טובה“. כמובן שעובדת היות הנציבות „רעה“ ועובדת „הספר הלבן“ הרע — שימשו לנו חומר נוח מאוד להסברה ולהסתה, כי הרי היהודי בדרך כלל לא היה רגיש עדין למושג „שלטון זר“. הוא היה רגיל לזה אלפי שנים.

בתמו תש"ג הופיע גליון ראשון של „החזית“, במה ראשונה של המחתרת העברית. לאחר שעד כה לא היו אלא סיסמאות, סיסמאות שנזרקו על כרוזים ועל הקירות, שעיקרם לא היה אלא תגובה על מעשה פשע זה או אחר של השלטון או קריאות להחרמת הגיוס לצבא הזר, שבצדק לא הובנו על ידי הצבור, כי לא היו לו עדין כל הנחות רעיוניות או רגשיות לתפוש את המושג „צבא זר“. אם ישנה הכרה פרינציפיונית בשלטון, הרי שגם צבאו אינו זר. חברתי את הכרוזים נגד הגיוס, לנו היו המושגים ברורים ומובנים. אבל לא לנוער שחונך על הציונות, שבאה להציל את היהודים, והרי המלחמה היא בהיטלר המשמיד את היהודים.

העתון הופיע בסטנסיל, הדפים אפורים היו, הדפוס לא ברור לעתים, אבל פעם ראשונה הגיעו לידי אנשים חוברות על המחתרת. עד כה היינו בעיניהם איזו כנופית קנאים שהיצרים דוחפים אותם, שהשנאה או היאוש דוחפים אותם. „יאוש“ זה היתה מלת החסד שזיכנו בה אלה שרצו „להבין“ אם גם „לא לסלוח“.

דפי „החזית“ הביאו בפניהם פעם ראשונה גלוי של משהו שלא ידעו כלל: ישנה כאן מחשבה אידיאית עמוקה, ישנו כאן הגיון פוליטי קר, קר מאוד. „תמומי המוח“ מנתחים את המציאות המדינית הבינלאומית בעיניים פקוחות ובריאליזם יבש. „רצח“ השוטרים אינו בא מתוך „תאוות רוצחים“ או „טרוף“ כי אם הוא חוליה בשלשלת שראשיתה בהשקפת עולם וסופה במעש אקטואלי.

דבר זה היה הפתעה רבה אם לא ברחוב שאליו הגענו רק כעבור זמן דרך „המעש“, הרי לפי שעה לחוגים הוגי דעות.

הגיעו אלינו הדים להפתעה זו, וגם ראשית חטאתנו נעוצה היתה בהאזנה להדים אלה: התחלנו יותר מדי להאזין להם ולהעריך אותם. כל מחמאה שנשמעה מפני אחד יריב או גם אויב, ליטפה את הלב ונטעה אשליות. בעתיד נשלם ביוקר את מחיר האשליות האלו. לפי שעה נהנינו. רצינו מאוד להיפטר מהכינוי „כנופיה“ שהודבק לנו. זה היה פוגע בנו מאוד. החטאת היתה: יותר מאשר התאמצנו לחנך את עצמנו, התאמצנו לשכנע את העומדים נגדנו, שלא ניתן כלל לשכנעם על ידי „החזית“, כי התנגדותם אלינו לא נבעה כלל משיקולים הגיוניים.

התחלנו ב־500 טפסים והגענו ל־6000, והרי החומר בירחון לא היה קל ולא טתאים להמונים כ„מעש“ לאחר כך.

בגליון הראשון סייע בידי עמנואל כ"ץ. החל מגליון שני כבר השתתף נתן פרידמן בשלחו את החומר ממזרע, שהיה עצור בה. מאמריו היו בעיקר מסוג הפוליטי־האגליטי, מנקודת ראות המצב הבינלאומי ומנקודת ראות מלחמת החרות. מאמרי היו האידיאולוגיים והספרותיים.

לא היה לי כל מגע עם מנגנון ההדפסה או ההפצה. אף את מקום הדפוס לא ידעתי. הייתי עורך את החומר ומוסר אותו למקשר. כעבור שבוע היה חוזר אלי בצורה מודפסת.

גם בדרך אחרת הייתי מקבל את העתון. היו לי ארבעה תלמידים פרטיים שלימדתיים שלש פעמים בשבוע תנ"ך וספרות. פעם מסרו לי בהתרגשות רבה גליון... „החזית“, והמליצו בפני לקרוא, היות ובשעורי שמעו לפעמים דעות קרובות לדעות שבעתון. כעבור זמן נודע לי שהם עשו גם צעד נוסף והמליצו עלי בתא לחי שהשתייכו אליו שמישהו יבא בקשר אתי...

באחד הגליונות הראשונים של העתון הוכרו בשער:

„הגיעה השעה לפתוח את החזית של העם העברי, החזית לשחרור ארצו סירי האוקופנט“ („החזית“ אב תש"ג).

השעה הגיעה, אך ההיו גם הכוחות? מיהו קומץ האנשים ומה כוחם להכריז מלחמה? לשאת מחשבה — כן. אבל להלחם?

ב. מנהרה נהרת

„הישיש“ הוא בחור מוזר, רציני וחלוש. את פניו הרזים מרזה עוד יותר זקנו הצר והדליל. מאז הופיעו בין התמונות הראשונות שפרסמה המשטרה הבריטית, הוא נושא בלבו הרגשת אחריות כבדה. זמן מה הוא אפילו רואה את עצמו כאחראי לכל התנועה, אלא שיהושע כהן ואחר כך מיכאל מסיטים אותו מהר הצדה. מעתה הוא מסתובב כאופן חמישי, כימאי חובב, חולם על מעבדה שיעשה בה נסיונות, לומד תיאוריה של שח־מט. ורעב.

מזמן לא ראיתיו, אך באותו בוקר יום ראשון של א' בנובמבר 1943 לאחר ליל נדודים מחרדה להצלחת הבריחה דרך מנהרה מלטרון, בריחה שנקבעה לאותו לילה, בריחה שאנו חיים בה ואינם עושים כלום בגללה למעלה מחצי שנה, באותו יום א' בשבוע בלכתי מביתי בפנת ז'בוטינסקי לגימנסיה בן־יהודה ברח' מאפו — אני רואה אותו פתאום בא לקראתי בפנת גורדון ואני יודע: הגה באה הבשורה, הטובה או רעה?

— ובכן ???

— „מה?“

— „הכל בסדר ???“

והוא כדרכו מדבר לאט לאט, בין מלה למלה מצמק יותר את פניו, מרצין יותר את עיניו הכחולות הגדולות ומעקם באמנות את זקנו:

— „צריך — — — היה — — — להיות — — — משהו?“

אני רואה שנכשלתי בלשוני. אין לו כל מושג. אני חושב איך לצאת מהסבך והוא הטוב עוזר לי:

— „אולי — — — איזו — — — פעולה — — — כספית?“

יתכן שהרעב הציק לו, יתכן שחכה (הוא המחכה תמיד) שסוף סוף יקיים מיכאל את ההבטחה ויקציב לו כמה עשרות לא"י ל„מעבדה“ כימית, על כן הוא משער כי המדובר הוא בפעולה כספית. אני נאחז בה:

— „כן, משהו. לא שמעת כלום?“

— „לא.“

„סלח, אני ממחר לבית־הספר, שלום!“

איזה נס שלא ניסחתי את השאלה בצורה שיהא ברור ממנה הסוד הגדול. אינני זהיר ביותר בלשוני. אני מודה ומתוודה על כך, שלא פעם בימי המחותרת פטפטתי על דברים שלא מן ההכרח. אמנם אינני זוכר שאירע איזה אסון בגלל זה,

אבל אין זה מקטין את החטא. חולשה היא אצלי ואני נמצא במצב של מלחמה תדירה עם עצמי על כך.

אני ממשיך ועצבי נמתחים עוד יותר, הן נדברנו בפירוש שאקבל ידיעה בבוקר!?

בפינת מאפו מחכה לי חסיה שפירא וכולה נהרה והתרגשות. ברחוב אין היא יכולה לצעוק כמובן, אבל כולה צעקה אחת גדולה: הצלחה, כולם בסדר!!
אחר כך נודע לי ש"הישיש" הטוב בהפרדו ממני עלה ישר לחדרו שמאיזו סבה שהיא לא לן בו הלילה והופתע מאוד למצוא בתוכו את... נתן פרידמן-גרא.
על כל הפרשה ההירואית של חפירת מנהרה והבריחה לא אכתוב בזה. על כל אלה כתב בפרוטרוט בספרו "בימים אדומים" אחד מחופרי המנהרה, מתתיהו שמואלביץ. אני רוצה כאן רק לספר פרט אחד, שטרם נודע ואשר יש לו חשיבות ולקח.

מספר העצורים שיש לשחררם היה שנוי במחלוקת בין האנשים בפנים ובין מיכאל. מבפנים דרשו את המספר המכסימלי. מיכאל לעומת זאת טען בשם קשיי הקליטה וגם בשם החשיבות האיכותית, כל יהיו יותר מעשרה אנשים. על המרכז בחוץ היה להחליט סופית על הרשימה. אני את האנשים העצורים כמעט שלא הכרתי ומבחינה זו לא יכולתי לדון עליהם, אבל משתי סבות נסיתי יותר לצד התביעות המכסימליות. ראשית, הבחינה התעמולתית: הרושם בחוץ. עשרה אינם עדין בריחה המונית. שנית, הבחינה האמוציונלית: שערתי בנפשי מה מתחולל בנפשם של העצורים על פתח השחרור וטענתי למען ההתחשבות ברגשותיהם. הבנתי מה קשה יהיה לאתראים בפנים לפסוק פסק דינו של האחד והשני: להשאר.

בסופו של דיון הסכמנו על עשרים. ברחו עשרים ואחד.
כעבור זמן לא רב ידעתי: צדק מיכאל, אך לא בגלל העומס האירגוני שבקליטה, כי אם בגלל היחס שבין העומס הזה ליעילותם של האנשים. היו ביניהם כוחות ששקולים היו כנגד משקל של מאות ואלפים אחרים והיו כאלה שכמותם אפשר היה בקלות לגייס בחוץ מבלי להחזיק אדם בלתי-ליגלי עם כל הכרוך בזה. בסופו של דיון הסכמנו על עשרים. ברחו עשרים ואחד. זה האחד הקדים וברח לא במנהרה כי אם מביה"ח בירושלים בהעמידו פני חולה. הוא עמנואל הנגבי. וכ"כ-בית" במנהרה הוא מסייע בהוצאת העשרים משם. הנימוק היחידי שנשאר כוחו יפה, היה הנימוק התעמולתי: המספר "עשרים" עשה רושם בישוב, והרושם הזה ודאי נתן את פריו בגיוס העזרה והאהדה. כן יצא ההפסד בשכר.
קשה להגזים בהערכת הבריחה בשביל התפתחות לח"י. גם מעבר לתגבורת

האישית, ניתנה תנופה נפשית בגלל ההצלחה הראשונה לאחר שנים של מפלות על גבי מפלות, שאך נס הוא שלא דיכאו אותנו עד כדי יאוש. זה היה פצוי אירגוני ראשון. פעם ראשונה הוכתה גם הפרסטיג'ה של השלטון ואף זה הופך להיות נשק במלחמה. בריחתו הקודמת של מיכאל ממזרע היתה סוף סוף פרי זריזות לשעה. הצלחתם (כעבור חדשיים) של לבשטיין ובר-ג'ורא לברוח מבית הסוהר המרכזי בירושלים היה פרי של "טריק" מוצלח ומלא-הומור, אך הבריחה מלטרון היתה פרי מאבק של שלשת רבעי שנה עם משטר הפיקוח במחנה העצורים. כמעט חסר-מקריות. ובזה היתה מכה חזקה לפרסטיג'ה של האוייב. מעתה היתה חתירה מתמדת מתחת לפרסטיג'ה שלו. החל מהמנהרה ועד לנצחון שיטת המוקשים בדרכים, לסגירת האוייב בגיטאות וכלה בפיצוץ המזכירות הראשית והלקאת הקצינים על ידי אצ"ל. ומכות בפרסטיג'ה אף הן נשק רב ערך הן כלפי פנים וכלפי חוץ. למחתרת נוספו ידים ורגליים ועל הכל לבבות, לבבות. הלבבות היוקדים מניעים את הידים והרגלים.

ולצמרת נוסף ראש. שמא היתה "סכנה" שיבוא איזה שיווי משקל בין הראש ובין הגוף! בין האידיאולוג המניח אבני יסוד כבודות, היוקד ביקוד אש ובין הגוף הארגוני, המבצע, הנלחם יום וילילה לילה את מלחמתה של המחתרת בהתגוננותה, בהתרחבותה, במעשיה, בין שני אלה נזדקר ראש שלישי. גרא. ללא עמקות של השקפת עולם, ללא יסודות פילוסופיים, אבל בעל הגיון ובעל חשבון. לא מורה במקצוע כי אם מודד. ואכן הוא שוקל ומודד, כל צעד וכל מלה. וכתוכן כן הצורה: שקולה ומדודה. ומבחינה אמוציונלית: לא אותו פתוס יבש של מנחם בגין, כי אם חוש אסתטי ונטיה סנטימנטלית. יהודה לייב שניאורסון יגדיר פעם את ההבדל ביני לבין גרא כהיום בין החסיד ו"המתנגד".

מעתה רואה המחתרת של לח"י בשלשה ראשים אלה מיזוג נאה של תכונות ותפקידים. ואכן היה זה מיזוג נאה, טריומוויראט אידיאלי כל זמן שאחד היה הענין שלו שרתו. שלישיה זו נטלה את יזמת ההיסטוריה העברית בארץ ישראל לידיה למחרת אותו ליל ראשון בנובמבר 1943, ליל הבריחה מלטרון.

כעבור יום או יומים ישבנו — כל חברי המרכז, פעם ראשונה במלואו, ושמחנו, שמחנו מאד. אז התחיל נתן פרידמן ללמדני פרק בשתיית י"ש וקוניאק, שהוא מומחה בה ואני בור ועם הארץ. הוא לא נתיאש מלהקנות לי סוף סוף חכמה זו. ובמכתבו האחרון אלי מכלא עכו בימי משפט ברנדוט הוא מבטיח לי שלאחר השחרור הוא מוכרח בעזרתו של מיכאל ללמדני לשתות כדבעי.

ואולי היה מצליח, אלמלא ניסה יחד עם זה ללמדני גם תורה פוליטית חדשה, שהיא לתורת לח"י כמהילת משקין בלתי-מוצלחת.

ג. שלב ה"דפיקות"

לשון מיוחדת נוצרה בה במחתרת. ולא דוקא לשם הסוואה וסודיות. אולי לצורך הקימוץ במלים ואולי לצורך ההמחשה הפשוטה. על כל פנים ברורה היתה הגטייה להתרחק מה"ליטרטיות", מהמונחים המילוניים הכתובים והמסורים. "דפיקות" או "לחיצות", פעולה "צמחונית" או פעולת "בשר". איסטניס לשוני ודאי חושיו סולדים מפני לשון זו, אבל איסטניס לשוני זה היה לרוב מתעב גם את התוכן שצויין בלשון זו. על כל פנים, גם אם לא השתמשתי אף פעם במונחים "טכניים" אלה בכתב, נראה היה לי הדבר טבעי מאוד בשימושם בעל פה. וטבעי מאוד היה בדברנו גם בישיבותינו על "דפיקות" או "לחיצות". אינני משער למשל שהייתי יכול לפנות למפקדי הפעולות בלשון: "יוצאים היום ליריות" או: "מחר פעולת מוקשים".

אך תור המוקשים או ה"לחיצות" עדין רחוק. לפי שעה אנו עומדים בפרק ה"דפיקות", כלומר היריות ובתקופה ראשונה זו הכוונה בעיקר ליריות מכלים קטנים, כי מכוונות יריה עדין היו בגדר חלום.

אפשר כמובן בדיעבד לבוא ולצייר את כל שלבי המלחמה כמתוכננים מראש. אפשר אפילו לעשות קונסטרוקציה די נאה והגיונית של סדר הפעולות, אלא שאין אני עוסק ב"מלאכת" ההיסטוריה, כי אם בסיפור פרקיה בראייתי הסובייקטיבית והיא האמיתית.

כאשר באותו חורף תש"ד פרסם מפקד הארגון הצבאי הלאומי את הכרזת המלחמה ואת תכניתה המפורטת, עשה הדבר רושם רב ברחובות העיר. המודעות היו גדולות מאוד, התכנית היתה רחבה מאוד ומבטיחה רבות.

לנו כל הכרוז הזה לא נראה היה. אפשר וחייבים לערוך תכנית קרב. גם מלחמה צבאית רגילה אפשר וחייבים לתכנן. מלחמת חרות של מחתרת אי אפשר ואסור לתכנן. רבים מדי הדברים שאינם ניתנים להיחשב מראש. גם התנהגותו של העם מסביב, גם התנהגותו של האוייב אין לנבא עליהן בודאות. והתפתחות המלחמה בשנים הבאות עד להשג הידוע (כך נכנה מעתה את תוצאות המלחמה ולא "הנצחון" הוכיחה שהיא הלכה בדרכים אחרות מאשר צוינו באותה תכנית יפה ופתטית, לפרקים דרכים קשות יותר, לפרקים — קלות יותר. הסכימה הידועה: התקפות, מרי אזרחי (שביתות, החרמת מסים, הפגנות וכו') וכיבוש השלטון, סכימה זו נלקחה ממלחמות שחרור אחרות והיא לא פעלה אצלנו. לא היה מרי אזרחי; תלמידי בתי הספר לא שבתו, מוסדות השלטון לא הוחרמו, המסים שולמו. לא היה מרד ולא היה כיבוש שלטון ככתוב בתיאורי המרידות והמהפכות. המציאות

היתה אחרת מאשר התכנית הסכימטית, והיא היתה הרבה יותר גדולה ומזעזעת. אם כי תיאטרלית פחות.

שלב זה של פעולות לח"י שסימנן העיקרי היו ה"דפיקות" ברחובות, לא נזין לפי תכנית איסטרטגית. ברובן היו או תוצאה מהתנגשות או תגובה. עצם הבריחה מלטרון יצרה מתיחות בין שני הצדדים, בין השלטון שהעריך את הסכנה הצפויה מקומץ האנשים הקיצוניים, המוכנים לכל, ובין אותו הקומץ שהמלחמה בשלטון הפכה לו לתמצית הכל. מספר ימים לאחר הבריחה תלה ההתנגשות הראשונה בין שוטרים בריטיים שנתקלו במקרה בקבוצה מבין הבורחים. חילופי יריות. קרב ראשון בזעיר אנפין. זה כבר לא רחוב יעל, לא רחוב דיזנגוף, לא מזרחי ב'. זו התנגשות מזוינת. לאנשינו הוצאה ההוראה לא להסתובב בלי נשק ולא ללכת למאסר ללא התנגדות. באחת הפגישות עם בגין, הוא הביע את דעתו השלילית לשטה זו. אנו המשכנו בה קרוב לשנה, עד שנוכחנו לדעת שהיו גם קרבנות חיים ומאסר שאפשר היה למנוע אותם אלמלא היו האנשים מזוינים וחוששים לחיפוש. אבל בחשבון הגדול היו גם הקרבנות האלה והמתיחות שנוצרה סביבם נושאי-פרי. כשם שמן העז שבמאסרי שמואלביץ ושפילמן והאחרים יצא המתוק של המשפטים הגדולים אשר שכרם גדול היה מהפסד האנשים מן המערכה הפעילה. ובכן ישנם דברים הנראים ככשלוך בו ברגע וסופם נצחון ולהפך, ואי אפשר לתכנן "כשלונות". כידוע.

בהתנגשות ראשונה נפל יצחק סימן-טוב מהבורחים. הקרבן השני בזמן היה אלישע ברחוב בת-לאביב. אחר כך מקרה בחיפה שגרר אחריו גם מקרה ביבניאל. עמידת הגבורה של פצועים המטילים רימונים באוייב כדי להציל חברים, של נצורים היורים עד הכדור האחרון, כל אלה היו משהו חדש. האוייב יודע: פרשת דיזנגוף ומזרחי ב' לא יחזרו עוד. מעתה הוא משלם בדמו. אבל המלחמה מעמיקה עוד יותר על ידי פעולות התגובה לאחר מות אלישע. תחלט לערוך טבח ברחובות בכל מקום שאפשר. נורו ונהרגו קצינים ושוטרים.

מעתה אין הם בטוחים עוד ברחובותינו. אין הם מהלכים עוד כבעלי-בתים. ודאי שהם משתוללים, אבל עצם השתוללותם כלפי יהודים בארץ מגבירה את המתיחות בין הצדדים. מעל דפי העתונות העברית נשפך קצף ואין מלת גנאי במלון העברי שאין מטילים אותה בנו. מנצלים קרבנות חנם מבין האזרחים כדי להסית נגדנו. עד היום היתה זו תמונה רגילה: עולים ומעפילים הנרצחים, הנטבעים, המגורשים והישוב המביע את זעמו, אבל מאחורי הבעת זעם זו ישנה הסכמה חשאית של אינטרסים הדדיים. הישוב נהנה הנאה חמרית עצומה מידי הצבא הבריטי העושה את הזמנותיו ומבלה את לילותיו בארץ ובעיקר בסיקטור היהודי

היודע ויכול לספק לו יותר תוצרת ויותר שעשועים מאשר הסיקטור הערבי. בהנאה זו לוקחים חלק כל המעמדות. על גבי הנאה זו טוב מאוד להדביק שלטים: „מלחמה בהיטלר“. והנה בא מישהו המפריע לאידיליה זו. פתאום מתחילים לירות בחיילים ושוטרים ואזרחים בריטיים. והם כמוכן עונים באש כאשר היה מאז ומעולם בכל מלחמת שחרור. ונופלים אזרחים סתם. ויש סבל. אבל הסבל הזה הוא המוסר המינימלי תמורת סבל הטבועים והמגורשים. אי-הסבל הוא הפשע של הישוב ושום ימי צום ושבתון ונאומים והחלטות אין בכוחם לכפר על פשע זה של ישוב שאנן ושבע. ה„דפיקות“ אשר דפקו אנשי לח”י ברחובות תל-אביב הפעירו את התהום בין הישוב לבין כל חייל ושוטר בריטי. וזה היה לטובה. אף פעם לא היה עולה בדעת ממשלת לונדון לפנות את הארץ אלמלא פגיעות אלו.

לוח „הארץ“ משנת תש”ה הגדיר כך את דרך המלחמה של ה„טירוריסטים“: „אנשי אצ”ל התכוונו בפעולותיהם הדימונסטראטיביות יותר לאיים על הממשלה לבל תוסיף להגשים את תכנית הספר הלבן. השטרניסטים הרחיקו לכת בטירופם והכריזו בעלונים כי מטרתם „לגרש את האוקופאנט האנגלי מן הארץ“. כוונתם לא היתה רק להפגנות אלא למעשה רצח“.

לא היה עוד נימוק מגוחך יותר מהנימוק: מה אשם שוטר, פקיד או חייל אלמוני.

ראשית: הוא אשם, ממש כשם שאשם היה כל חייל גרמני בצרפת, בנורבגיה או בכל ארץ כבושה אחרת. הוא נציג השלטון, מלוי פקודה אינו משחרר אותו. כי אם כן אין לדבר סוף, גם נציב עליון אינו אלא ממלא פקודה, ובעצם גם ממשלה אינה אלא ממלאת פקודת הפרלמנט.

שנית: כל אלה שטענו את טענת החייל „החף מפשע“, טענו בלא פחות ריתחה ושנאה כשהוצאנו להורג את לורד מוין, כשהתנקשנו במק מייכל. והרי אלה ודאי שלא היו חפים מפשע.

זה מוכיח שלא הנימוקים נגד „הטירור“ היו חשובים, כי אם הרקע שהצמיח אותם, והיה מצמיח אותם בכל דרך, והרקע היה: השובע והשאננות או הרצון להמשיך ביזמה הפוליטית ההיסטורית, גם אם זו איננה עוד לא-פוליטית ולא-היסטורית.

שלישית וזה היה המכריע: ה„דפיקות“ בחיילים ובשוטרים „סתם“ הן הן שהפכו את שלטון „המנדט“ לשלטון הכובש, כלומר: הן הן שקרעו את המסכה הנוחה והחוקית מעל הפרצוף של שליט אימפריאליסטי במושבת פלשתיין. בלעדי הגברת המתח הזה והשנאה ההדדית לא היינו היום יושבים במדינת ישראל. ו„הרצח“ הזה בדם קר ומן המארב, רצח זה הוא שקרב אותנו להשג הזה אשר הגענו אליו.

נגד צורה זו של מלחמה יצאו נגדנו לא רק הציונים, אנשי הסוכנות וההסתדרות. בתקופת תש"ג-תש"ד עמדנו גם בויכוח על דרך זו עם... אצ"ל. לאחר ההכרזה הגדולה על ה"מרד", כפי שהם אהבו לכנות את מלחמת המחתרת, באו פעולותיהם הראשונות. הם החלו בפיצוץ משרדים ממשלתיים לאחר אזהרה מוקדמת לשם מניעת קרבנות אדם. אפשר היה עוד להבין שטה זו אם היא באה למנוע קרבנות מבין היהודים. אבל הנה באה ההתקפה על המשטרה בירושלים. בהתקפה זו נפל בנג'מין, אבל בהתקפה זו נהרג גם קצין בריטי, סמית דומני היה שמו (או בדומה לזה, הן יכול אני לבדוק את השם על פי העתונות, אך אינני עושה זאת, כי למאי נפקא מינה? לשיטתנו לא היה השם חשוב כלל). והנה הופתענו מאוד לקרוא בכרוז של האצ"ל הבעת צער על קרבן בריטי זה, כי "דם אדם קדוש לנר".

התהום בינינו לבין אצ"ל שנדמה היה, כי הנה הנה היא נסתמת, נפערה שוב. עדין שני עולמות הם כרגע. עדין תקועים הם כנראה בעולם האשליות שאין זו מלחמת חיים ומות, כי אם איזה משחק ג'נטלמני. עדין דבוקים בהם דבוקי-ווג'וודיות-טובת-לב המאמינה שאפשר לסלק את אי-ההבנה בינינו לבין בריטניה, אלא לא באמצעים שוויצנש ובן-גוריון עושים זאת, כי אם באמצעי לחץ. ההנחה המוטעית שממנה צמחה תורת הלחץ וזמן מה גם ז'בוטינסקי התבסס עליה, היתה: האנגלים נתקלים בהתנגדותם של הערבים, על כן הם נוטים אליהם. אם נוכיח לאנגלים שלא כדאי להם הדבר, אם גם אנו נגרום להם צרות — ישנו את הקו לטובתנו. בדרגה מפותחת יותר מבחינת הראיה העולמית ניסח את זאת (והוא עושה זאת עד היום בעקביות רבה) ד"ר וולפגנג פון ווייזל: אם נוכיח לבריטים שאנו כוח שהם יכולים לסמוך עליו בדאגתם להגנת הסואץ — הם יהפכו להיות לנו בני ברית. בצורה מוחשת הביע רעיון זה פון ווייזל באותן השנים כך: ביום "הבסטיליה" שלנו, ביום ההתקוממות העברית נשא גם את הדגל העברי וגם את הדגל הבריטי, נשיר את שני ההימנונים. האנגלים לא יהיה בהם רוח לירות בהמונים מתמרדים שגם דגל בריטי בידיהם.

הודיתי לעיל: ה"דפיקות" שלנו לא היו חלק מתכנית איסטרטגית. זו היתה צורת מלחמה יחידה שהיה בכוחותנו אז לבצע. אפילו כלים גדולים יותר לא היו בידינו. וגם זאת: גם רצון הנקמה על דם אלישע ועל דם שבט תש"ב שלא נוקם עדין, גם רצון זה פעל בנפש.

אבל:

לא היו כל עיכובים רגשיים או מתשבתיים לצאת לרחוב לירות בחיילי מי שהוגדר על ידינו פעם כאויב.

מוזר מאוד היה באזנינו אז (ובאזני רבים מאנשי אצ"ל ייראה הדבר ודאי מוזר גם היום) לשמוע מצד אצ"ל נימוק נגד „יריות מן המארב“. זהו המשך ישיר של האופי האברי של לא במקומו, שדברתי עליו לעיל. אבל מאחורי אופי אבירי-ג'נטלמני זה, שבטויו הוא גם הבעת הצער על מות קצין בריטי, נמצאת בעיקר התיאוריה הנפסדת והמפגרת של תורת הלחץ. זוהי עדין מלחמה נגד משטר „הספר הלבן“ אלא באמצעים אחרים, „רק כך“ הוא עדין אמצעי-שכנוע. כי אין עוד דוגמא בעולם בעבר או בהווה שתנועת מתרת תלחם בשדה פתוח ולא מן המארב. זהו יתרונה היחידי של מחתרת העומדת מול כוחות משטרה וצבא עדיפים. גם בשטח המלחמה הצבאית ספק גדול הוא, אם יש עדין שריד לאותם מושגי הג'נטלמניות שבמלחמות האבירים מימי הביניים. גם צוללת איננה אלא „פגיעה מן המארב“.

אנו לא ראינו את הדרך של „דפיקות“ ברחובות כדרך היחידה. כאשר האצ"ל עבר ביעילות רבה לדרך פיצוץ אוביקטים של האוייב, קבלנו ברצון לא רק את הדרך, כי אם גם למדנו מהם במישרין. שלחנו את אנשינו אתם, כדי שילמדו מהם. לנו לא היו עד כה מומחים לפעולות אלה. אבל ההתקרבות הטכנית הזו עדין לא שימשה גשר. עדין היינו הולכים משני צדי וואדי עמוק. אמנם הם החלו כבר לזוז לאחר נסיגה או עמידה עד כה, אבל עדין אין מושגי היסוד משותפים. עדין אין הם יכולים לאמור בפה מלא: מלחמה באוייב, כי אם אוייב, הרי אין מזהירים אותו למפרע ואין מביעים צער על נפילת אחד מקציניו. הם עדין סכוכים בסבך מושגי הריביוניזם הליגליסטי בתחומי המנדט. מה פעל כאן? האם עדין רוחו של ב"ח, עובדת מותו כ„קפטין“ רזיאל? האם היתה זו טעות בידי כשראיתי את עצמי ואת מנחם בעבר האחד ואת ז'בוטינסקי ואמונתו בעבר השני? או שמא — וחשד זה גבר בי כימים הבאים עוד יותר — ראה את עצמו מנחם כמגשים תורת המרד של ז'בוטינסקי על כל הסייגים אשר בה? בפגישה האחרונה אשר נפגשתי עמו על גגו של מלון סבוי, אמר לי מנחם:

— „כשאני נותן פקודה אני מרגיש את ראש בית"ר עומד על גבי ומצוה עלי לתת את הפקודה“.

אני הבעתי את ספקותי, אם אכן היה ראש בית"ר מסכים לצאת לפעולות בתקופה זו. ספרו האחרון „חזית המלחמה של העם העברי“ לא עורר בי אמונה זו. אבל בזאת אני בטוח: אם היה זה נכון, אם אמנם עמדה רוחו של ראש בית"ר על גבו של מנחם וצותה עליו לסקד על הפעולות, היא היא גם הרוח אשר צייתה עליו להביע צער על מותו של הקצין. מנחם בגין פעל אז לא כמנחם בגין שבכינס בית"ר האחרון, הוא פעל ברוח נאוומו של ראש בית"ר אז, אשר הוא

בגין התנגד לו, ואשר אני התיצבתי אז לימינו נגד רוח זו. התפתחות המלחמה הוכיחה מהר מאוד את גיחוכה של כל האבירות הזו וכל ההומניטריזם הזה כשמדובר הוא ביחסי איבה. ממקרה זה ועד לפיצוץ מלון המלך דוד ותליית הסרג'נטים – הדרך איננה רחוקה בלבד, זוהי קפיצת דרך, זהו מעבר „רוביקון” חדש וברוך יהיה בגין שהתגבר על שרידי החולשות, גם אם ספק גדול הוא אצלי אם היה ראש בית”ר זה שצוה עליו לתלות את הסרג'נטים. ולמען האמת: אני חשתי מאוד באלה הימים, שמא יגבר האביר על המורד, ה„הדר” על ה„אכזר”.

ומה טוב שנתברו חששותי.

צאתו של אצ”ל למלחמה הביא עמו סיבוכים מחוסר תיאום בפעולות. כל צד החל להאשים את השני, שבגללו הופרעו פעולותיו. היה הכרח בהסדר ותיאום. אף כי לפי שעה הם ממשיכים בפיצוצים בלבד ואנו ממשיכים בפעולות הקרויות „פעולות בשר”.

אם היתה נקודת תורפה בפעולותינו אלה הרי היתה זו דוקא הנקודה. שנראתה בעיני רבים כהצדקה יחידה להן: הצד התגובתי על רצח אלישע. פה ושם נשמעו קולות מבין המתונים שבמתנגדינו שיש לגנות את שני הצדדים על מעשי רצח. אלה שרצו „לעזור” לנו (אנשי „המשקיף”, ד”ר רוזנבלום ב„הבוקר”), הגניבו פה ושם אזהרה כלפי השלטון שגרם לשפיכות הדמים.

המומנט של הנקמה אין לזלזל בו משום בחינה. אין צריך לומר כי הלב נהנה, פשוטו כמשמעו: נהנה, כשנשפך דמם של רוצחינו. רוצחינו הנה נכשלתו, בביטוי ספרותי. אפילו המונח „קלגסים” שהשתמשנו בהודעותינו אף הוא עדין ספרותי. בינינו היינו אומרים: „השכבנו” או „דפקנו” כך וכך „גויים”. מונח זה „גויים” יוחד עד כדי כך לבריטים שאתר כך בימי הקרבות עם הערבים בשום אופן לא יכולנו להדביק להם כנוי זה. יסוד השנאה ללא גבול אשר שנאנו את הבריטים כלול היה במונח זה „גויים” (במבטא מלעילי) יותר מאשר „קלגסים” או „מרצחים”. סודן של מלים! הן יונקות מעמקי קדם, מ„שפוך חמתך על הגויים”, מ„באו גויים בנחלתך”. השנאה היתה צרופה והנקמה טובה ללב. ואין כל בושה בי ואין כל חרטה בי עליהם גם היום.

אבל במקום כוחן של פעולות הנקם אתה מוצא את חולשתן. נוצר הרושם שהן באו כתגובות בלבד, שיש כאן ענין של מעגל-דמים, של פגיעה ונקם. חייבים היינו לצאת ממעגל זה ועדין לא הצלחנו. פעולות האצ”ל היו פעולות-יזמה, אלא שסייגיהן הכבידו עליהן. פעולותינו היו ללא סייג, פוגעות בנפשו של האויב, אלא שמקרי הפגיעות מצד האויב שיוו להן אופי של נקמה. בעוד שהאויב היה ראוי שנפגע בו, כלומר בכל נציגיו האזרחיים והצבאיים, גם ללא כל פגיעה מצדו.

ואכן עלתה המלחמה לשלבים רציניים אלה, אלא שלי ארעה בינתיים „תקלה“ קטנה, תקלה שהיא טבעית מאוד במלחמתה של מחתרת, אלא שלגבי לא היתה זו תקלה בלבד.

אני „פושע מלחמה“

גרא (נתן פרידמן) הטיל בינינו את הסיסמה: „לחסל את בתי הסוהר“. הכוונה היתה להשתמש בכל האמצעים ובלבד לא להיאסר. ההנמקה היתה: אם אנו לא נחסל את בית הסוהר, בית הסוהר יחסל אותנו. רבים מדי היו האנשים, אשר בתקופה ההיא (תש"א—תש"ג) נשברו בבתי הסוהר, לא עמדו בסבל אי־העשיה, הפכו להיות „נייטרליים“ ואף צריף מיוחד ייחדו לעצמם, כדי להתרחק במדת האפשר מאנשי לח"י. שמא יזכו על ידי כך ל„פראג“, אותה מלת ניוון איומה במזרע, לטרון וכר. רבים מדי היו הבורחים מן המערכה ומעטים מדי אלה העומדים בה, ועל כן היה גורם כל מאסר לפרצה רצינית שלא קל למלאה. חוברת פנימית מיוחדת פורסמה ובה חוקי ההתנהגות המחייבים כל איש מחתרת.

כל איש מחתרת? כנראה שלא. כנראה שהם חייבו כל איש פרט לאנשי המרכז, כי על חוק זה המחייב מכסימום הזהירות מחשש מאסר עבר כל אחד מאתנו במדה פושעת. ישנם כמובן חכמים מחוכמים הלועגים ל„פחדנות“ של ה„גדולים“, השולחים אחרים לאש והם עצמם מתחבאים בחורי חורים. אלא שלקורא ספר זה הוברר כבר מספר פעמים, שבמלחמתנו לא היה מקום לגבורת־ראוה, לעוז־אכירי. כמובן שחייבים להזהר מליפול בפח הסטרא אחרא, האוהבת, הוי מה אוהבת לנצל את הניגוד המתעורר לפעמים בין מוסר ויעילות, כדי למשוך את האדם לתהום. לא תמיד קל להתוות את הגבול. רבים האנשים שעשו כל מיני מעשים על מנת להשתחרר מבית הסוהר כביכול בתור אמצעי בלבד ובסופו של דבר אמצעים אלה ניוונו אותם. קל יותר לסמן את גבול האיסור וההתר למניעת המאסר. כל מה שמתיר לי להמשיך בתפקידי במלחמה — מותר. אבל אם אמצעי הזהירות מונע ממני את המשך המלחמה — אין בו טעם, וטוב ממנו הסיכון. לעומת זאת כל מעשה שאינו הכרחי למען המלחמה ועלול להביא לידי מאסר, הוא מעשה פשע. ומעשי פשע כאלה עשינו אנו, האחראים לתנועת לח"י ומלחמתה. ואין זה משנה כלום אם פעם או פעמיים ניצלנו למרות מעשה השטות וקלות־הדעת. ובשורת המעשים האלה אני תופש את המקום הראשון מבין חברי במרכז.

באחד הימים שלפני פורים תש"ד, בשעה שבע בבוקר, הופיעה אצלי חסיה

שפירא עם פתק דחוף ממיכאל:

הגיעה ידיעה שעומדים לאסור אותך, עוזב מיד את הבית.
ובבית ילדונת בת שנה, שאך זה למדה לקום על רגליה ולהסתכל בי בעיניים
צוהלות וחמות. ואך זה אתמול חלטה בדלקת אזניים.

ובבית אשה, עמלה ורחוקה מפוליטיקה וכמעט שאינה יודעת על קשרי עם
המחתרת. עליהן, על השתים נצבט הלב. מילא, נצבט. הפעם אין ברירה, צריך במלים
ספורות להסביר לאשה את המצב. כל זמן שאפשר להתווכח, לריב, להתנגד בכל
המרירות — היא עושה זאת, אבל מהרגע שהיא עומדת בפני עובדה קיימת אין
להכיר אותה שוב. היא מזדקפת, נעשית מעשית מאוד:

אקח חופש מחלה בבית הספר. ישנן כמה דירות פרטיות הבאות בחשבון
כמקום מקלט עד שיתברר אם אמנם מחפשים אותי. את הבית האחד לא אזכיר שמא
יזיק הדבר לקריירה שאחת הבנות שלו עושה במדינת ישראל. את הבית השני לא
אזכיר שמא יזיק הדבר לזוג שנתן לי מחסה בימים האחרונים לפני מאסרי בקריירה
שהם עושים היום באחת מארצות הדימוקרטיה העממית.

עוד הפעם להציץ בילדה החולה, עוד הפעם לקבוע עם האשה את פרטי
הקשר, למען אדע, אם באו לחפש אותי, ואני עוזב את החדר באדר תש"ד על מנת
לראותו שוב רק באדר תש"ת. ברגע זה איבדתי את החיים המשפחתיים־אזרחיים.
הכאב הוברג עמוק, עמוק ואינו עומד על הדרך. מה שמפריע לרוב האנשים להוציא
מסקנות אישיות מ"דעה" מהפכנית, הוא אותו חשש לאבד אותה פנה חמה הקרויה
בית, בטחון, שקט. אין גם מצפוני נוקפני כלפי אשתי. עוד לפני היותה לי לאשה
הזהרתיה במכתבי. כתבתי לה שבית דרוש לי כמו נמל לאניה, אך אין הבית כל־לי.
הוא חייב להיות כולו שלי, אך אין אני יכול להיות כולי שלו. אולי זה אכזרי,
אולי זה לא צודק, אבל כך הוא בשבילי. יתכן שאשתי לא התיחסה ברצינות לניסוחים
חריפים אלה של בחור "מעניין", אוהב ניטשה ושירה. יתכן, שאילו ידעה למפרע,
שזה יותר מניסוח־רברבני, היתה נמלכת בדעתה. כעת היא כבר יודעת: זה לא
היה ניסוח סתם, זה גם לא ענין של השקפת־עולם. זה ענין של אופי.

לא. כמעט שלא היה רגע שינקפני מצפוני על סבלה. צר לי שאין היא
שותף למלחמתי, זה מכביד את סבלה, אך אין זה עוצר בעדי. אני לא אפשר לא על
פת־לחם ולא על אשה ובית. אלא על מה אפשר כלפי מלחמת החרות? אני אפשר
על עבודתי בהוראה. ולא ענין של פרנסה הוא בשבילי. אותה משכורת דלה היו
משלמים לי עד סוף שנת הלימודים, גם אלמלא הייתי חוזר לבית הספר. אלא מאי?
ענין חובתי כלפי תלמידים העומדים לפני בחינת הבגרות ואני מחנך הכתה ואני
המורה למקצועות הראשיים: ספרות, תנ"ך. מוזרים הם שלבי אהבה. את סוד
קרבן המולך לא פתרה אפילו הפסיכואנליזה פתרון של גמס. אלא אם כן מדרש

פירוש הוא. יש ואדם מקריב דוקא דבר שהוא אוהבו יותר. הן ודאי הוא שאת ביתי אהבתי יותר מאשר את תלמידי ובכל זאת צא וראה: עזבתי את הבית ללא פקפוק ונכשלתי בנקודת בית הספר.

באותו יום שנתקבלה האזהרה הודעתי למנהל הגימנסיה שעלי לחזור מיד זביתה כי בתי חלטה מאוד. אחר כך הלכתי לד"ר משה כהן, הראני לברכה המשולשת: ברכה לרופא, ברכה לאדם וברכה לידיד המחותרת. לאחר שהסברתי לו את המצב הוא בדק אותי, שאל אותי אם אני מרגיש כאבי ראש וסחרחורת. כמובן שכן, מה השאלה? בכל זאת לא יכל היה הרופא הישר לקבוע איזו מחלה קשה אצלי, הסתפק בדיאגנוזה: חולשה כללית והמליץ על חופשה הבראה לתודש.

סחרחורת אמנם היתה, אבל לא לי כי אם לד"ר לבינסון, מנהל הגימנסיה. ואכן יכל מקרה כזה לגרום לסחרחורת. חדשיים לפני הסיום, יוצא לחופש המורה למקצועות המרכזיים בכחה ח'. אך מה לעשות? הייתי המורה היחידי שבכל שלש שנות עבודתו לא חלה אף יום אחד. וודאי הוא שהדבר רציני באמת. וחשובני היה פשוט: בדיוק בעוד חודש מתחיל חופש פסח ובכן שוב רווח של שבועיים. אם לא יבואו לחפש אותי תוך ששת השבועות האלה סימן הוא שכל הידיעה אין לה יסוד.

ומקורה של הידיעה מה היה? אכן, יש ענין במקור זה. ד"ר שמשון יוניצ'מן הביא ידיעה מפי ג'וזף ששמע מפי ראש הבולשת ג'יילס שהוא ג'יילס יודע בדיוק מיהו ד"ר שייב ומה הוא עושה...

אמנם ישנן תמיהות על גבי תמיהות: מה ראה פתאום ג'יילס זה למסור ידיעה כזו לג'וזף? ושמא ידיעה זו איננה כל כך מוזרה לימים אלה, גוברת הזרות השנייה: משום מה מצא ד"ר ג'וזף לנחוק למסור אותה ליוניצ'מן? לכל מיני מטרות יכל היה ג'וזף למסור ידיעה לד"ר יוניצ'מן, פרט למען קבורתה.

ותמיהות אלה התעוני. לאחר שעברו ששה שבועות מיום שנתקבלה הידיעה ולא באו לאסור אותי, התחלתי לפקפק באמיתותה. החלטתי לאחר חג הפסח לחזור לגימנסיה מתוך החשבון שאסיים את העבודה ב-1 למאי. ביום זה מסתיימים לימודי כחה ח'. כחה ז' יוצאת לעבודה חקלאית. ובכן בסך הכל שבועיים ימים. אמנם, כחה ח' עצמה אינה מונה יותר מ... שלשה תלמידים (שניים ותלמידה אחת), אך בכל זאת יש לעשות מאמץ אחרון ובמשך שבועיים להרביץ בהם תורה, עוד מבחן ועוד מבחן בכחה, עוד פרקים ועוד פרקים בתנ"ך. הביתה לא אלך כמובן, רק לגימנסיה לשעות מספר. מתקבל על הדעת שאם בכל זאת יזכרו ויבואו, הן יבואו בלילה לביתי. אני מגולל באזני מיכאל את כל ההגיון הזה. הוא סומך אמנם על ההגיון שלי, אלא שאין הוא סומך על ההגיון של... הבריטים. והוא מתנגד לשובי לבית הספר אף

לימים מספר. אילו הייתי איש השורה ודאי היה נוהג בפשטות: פקודה וחטל. אבל כלפי חבר מרכז ואיש אינטלקטואלי נכבד, אידיאולוג, אין נוהגים בצורה כזו. הוא מסתפק באמירה בע"פ: „לא כדאי“. חוזר על כך שוב בפתק. הוא עוד מוסיף ומודיע שבימים האחרונים החלו לאסור אנשים במקומות עבודה. הנה באו לקופת החולים (הלאומית כמובן, ולא ההסתדרותית חלילה!) ואסרו שם אנשים מספר. אך כל נימוקיו אינם משפיעים עלי. הרי זה שבועיים בלבד, בלבד! ואני רץ לקראת גורלי.

לרבנו מנחמנו, ר' אריה לויין
באהבה

חלק שלישי:

ב ג ב ס

חדר ח"י

א. השעון שאבד

כל מיני סברות סברתי ביחס לבעיה: כיצד הגיעה הבולשת הבריטית לפתוח לי תיק. אילו היתה זו בולשת ראוייה לשם־המפורסם של „סקוטלנד יארד“ או „אינטליג'נס סרויס“, לא היה כל פלא בדבר. בהוץ לארץ לא עשיתי דבר ולא כתבתי דבר בסוד. איש מאתנו לא חשב שם בקטגוריות מרחיקות־ראות. מאמרי על „נייטרליות אויבת“, „במדינה“ בשנת 1940 יכלו בלי כל קושי להרשם במקום שצריך. ואמנם מיד עם בואי ארצה לחש לי ד"ר שמשון יוניצ'מן ה„יודע־הכל“ שיש לי תיק בבולשת ושם רשום מאמר זה. נדמה לי שהיתה זו לשון „הגזמה“. אינני יודע מה כוחו של השרות החשאי הבריטי במקומות אחרים. כאן הוא הוכיח את אפסותו המוחלטת. לולא חוסר־נסיונו ותמימותנו. לולא מחלת הפטפוט הדבקה בכל אחד מאתנו ואחרון אחרון: לולא הסיוע שהוא קבל כאן במדה שלא קבל עוד כל שרות חשאי בעולם במלחמתו נגד מתתרת לאומית. לא היו מצליחים לאסור אף איש שלא במקרה.

ומה הן הסברות הקיימות?

מספר אנשים ש„התפעלו“ מאוד מסגנון ורמת „החזית“ הביעו במקומות דיסקרטיים כאלה כמו קפה „שדרות“ ומשרד קת"ח את ההשערה ביחס לעורך העתון. חלילה, לא פרטו בשם, אבל היו נותנים בו סימנים: מורה בגימנסיה, בית"רי, כתב ב„המשקיף“ ובא לא מזמן ארצה... גם אילו היו עוד מוסיפים בלחש: ישראל שששש... לא היו עדין מגלים את הסוד המלא.

סברה שניה: לימדתי בשעורי ערב. אחד התלמידים מסר לי שד"ר שאול לוינ (מרכז שעורי ערב אלה) קרא לו ועוד לכמה תלמידים ולחש להם שיזהרו מפני שכן אני מגייס תלמידים ללח"י. זה אמנם היה שקר. לא גייסתי תלמידים ללח"י, אך היו לו כנראה טעמים לאותו מרכז שעורי הערב שהיה גם מנהיג תנועת נוער ללחוש „סוד“ זה באזני תלמידים. כדרכי במקרים כאלה פניתי אליו ישר ושאלתי על טעמי דבוריו: „על סמך מה אתה מפטפט שטויות אלה?“ „ד"ר בנימין ליובוצקי מדבר על כך בגלוי“.

סברה שלישית: בא אלי פעם — חדשים מספר לפני המאסר — ישראל אפשטיין נרגש מאוד וספר שבביולטין חשאי (הוי הביולטינים ה„חשאיים“ האלה) של ארגונו הוא, של האצ"ל, היתה רשימה קצרה כזו: „ד"ר שאול לוינ מפיץ שמועות שד"ר שייב משתייך ל„פלג“, אבל הוא מכחיש את הדבר“.

מילא, מי שמסר ידיעה זו לשרות המודיעין של האצ"ל אני יודע במקרה, ודאי לא עלה בדעתו שיש לפרסם זאת. הוא רק מילא חובת רכילות. אבל לשם מה

צחוף היה להדפיס דבר זה — לא הוברר לי עד היום הזה. בפגישה אחת התלוננתי על כך ומנחם המהם: זה באמת ביולטין פנימי, „רק“ כמה עשרות אנשים קוראים אותו. מרכאות אלה ב„רק“ כמובן הוספתי אני. אמנם נאמר היה שם שאני מכחיש את השמועה, אבל יתכן שהבולשת לא נתנה אמון בהכחשתי.

אינני יודע איזו מאותן הסברות היא הנכונה. ויתכן מאוד שנכונה היא דוקא הרביעית שאינני סובר אותה מפני שאינני מכיר אותה. ברור לי רק שברשימה שמסר חילביץ לא הייתי. רשימתו כללה רק אנשים „משלו“, אנשי אצ״ל, אבל חילביץ היה שלומיאל גדול. אחרים אולי הצליחו יותר, ועשו זאת בצורה עדינה יותר. ובכן למה בכל זאת מסרתי לקורא את כל הסברות הנ״ל? למען יקראו וידעו וילמדו. על כל צרה שלא תבוא. כיצד אומרות היו אמותינו בגולה כשקנו רפואה: „אויף נישט צום באדארפען“ — „על מנת שלא נזדקק לה“. לא על מלשינות באתי בזה להתריע. זה מיותר. אבל על אוילות הפטפופטים, גם אם אין כוונתם אלא הפטפוט. שלשה ימים לפני היום שקבעתי לעצמי כיום אחרון בעבודתי נענשתי על פשע המלחמה אשר פשעתי. שעור באיוב בכתה ז' (אדרבא, יבואו מורים ויגלגלו בזכותי. האפשר לא לסיים את הוראת ספר איוב? האפשר להפסיק באליהוא ולהשמיט את הסיום האדיר של דבר ה' מן הסערה? היו לי מליצי יושר!).

אני כותב משהו על הלוח. המנהל פותח את הדלת וקורא לי. הוא חיור מאוד ואומר: „באו... מן... מן המשטרה ושואלים עליך“.

— „כך? רגע אחד, ד״ר לוינסון“.

הוא אינו מבין מה שאני עושה. אבל אני עדיין מבין. אני עובר לכתה ח' שממול. נכנס לכתה באמצע השעור שם. נגש לחלון ומציץ לרחוב לראות אם אין משמר בחוץ. אינני רואה כל משמר. בו ברגע החלטתי לברוח. חזרתי לכתה. ד״ר לוינסון עדיין עומד בדלת. לקחתי את התיק שלי, נגשתי אל אחד התלמידים ובקשתי ממנו לשאת את התיק לביתי (אגב, פשע מלחמתי צדדי: בתיק היו כתבי יד של מאמרים ל„החזית“ ותרגומים שנמסרו לפרסום). עוד אמרתי לד״ר לוינסון: תודיע לאשתי. וירדתי.

כאן התחילה פרשת השטויות הקטנות במסגרת השטות הגדולה לבוא לעבודה בכלל. ברדתי מקומה ב' הצצתי לחדר־ההנהלה. דלתה היתה פתוחה. זה הוליך אותי שולל. ישבו שם ארבעה אדונים. לא עלה בדעתי שטמבלים אלה לא ישימו לב אל אחד היורד מן המדרגות. והאמת היא: שהם לא שמו לב והמשיכו לשבת ולחכות שהמנהל יביא אותי שלוב־זרוע אל המשרד. כאילו חכתה לי שם משכורת לשלשה חדשים למפרע. אבל אני לא ידעתי זאת. מתוך בטחון שהם ראוני והולכים אחרי

התחלתי לרוץ ברחוב. אגב, עוד שגיאה: היו תלמידים „מזיקים“ עושים חורים בגדר התיל שבתצר אל חצרות הבתים האחרים. ואני לא פעם הייתי חושב: „עוד אנצל פעם חורים אלה להסתלק דרכם“. הפעם נעשו לי חורים במוח. שכחתי.

חציתי את מאפו עד לרחוב הירקון דרך מגרש ריק. פעם נפלתי. וברחוב פרישמן פנת הירקון נכנסתי בריצה לבית, עליתי לקומה העליונה וצלצלתי לדלת של דירה בה גר תלמיד פרטי משלי. הטעות הגסה היתה בריצה. בקרבת המקום נמצא „בית הספר התיכון החדש“, והיתה הפסקה וילדים הסתובבו ברחוב. לאחר שהמנהל ירד למשרד והתברר לבלשים שברחתי, החלו לרוץ, באו לפנה והיו ודאי מתיאשים מתפוששים. אך נעזרו בילדים, אמרו כמוכן שמחפשים גנב, והילדים הצביעו ישר על הבית שרצתי לתוכו.

בדירה אמרתי גלויות: המשטרה מחפשת אותי. תנו לי להתבא. תלמידי נבהלו אבל הכניסוני. לא היתה שהות רבה לשיחות. צלצול חזק בישר: הם בעקבותי. מעתה לא פעל עוד ההגיון הקר, כי אם הרצון העקשי: להסתלק, להסתלק, להסתלק. זו היתה כבר שאלת פרסטיגיה. הוזהרתי, חטאתי למחתרת. אני פושע. קל־דעת. להסתלק! נכנסתי לאמבטיה, עליתי לחלון, נאחזתי בצנור והתחלתי לרדת בו.

הערה ביוגרפית ממדרגה ראשונה: בהיותי תלמיד הייתי משתמט כרוני משעורי התעמלות. המורה להתעמלות בגימנסיה בלבוב צין, שהיו לו כפות רגלים קטנטנות קטנטנות, לא הכיר את פני. אמנם צנור לא שמש אצלו מכשיר אמונים, בכל זאת היה מאמן קצת את ידי ליתר זריזות. אלמלא הייתי מחזרים אותו. הערה שניה לנחמה: בהיותי בלטרון הובא לשם המורה להתעמלות בגימנסיה שלי, צבי אבן־זהב. והייתי מלגלג עליו: בוא וראה: אני מורה לספרות נאסרתי בשעת ירידה מצנור. אתה מורה להתעמלות נאסרת באופן פרוזאי מאוד, כשאתה במטה!

נשוב לענין, לצנור. בעתונות כתבו עלי שקפצתי. אילו הייתי קופץ היו קורים לי לפחות שני דברים: אל"ף: הייתי נהרג. ב"ת: משקפי היו נשברים. והנה מה שקרה לי: ירדתי בצנור, ומסבה שאינה ברורה לי עד היום וגם ממקום שאינו ברור לי עד היום, נותקתי מהצנור ונפלתי, אך מכיון שלא קפצתי אלא ירדתי בעמידה, נפלתי בישיבה, נפגעתי בעמוד השדרה, באגן ו...משקפי נשארו על חטמי כאילו אין כל הדבר נוגע להם.

ואיך ראיתי את אמא־אבא באותם רגעים בין שמים וארץ, על כך סופר בראש ספרי.

התעוררתי בחדר־אמבטיה צר כשעל ידי עומד רופא או אח מבית חולים. הוא מפשיט אותי. אני שואל:

— „היכן אני?“

— „הכל בסדר, הכל בסדר.“

— „לא שאלתי אם בסדר, שאלתי היכן אני, בין יהודים?“

— „כן, בהדסה.“

— „משטרה ישנה?“

— „כן, ישנה. אל תדאג, הכל בסדר.“

לדידו זה „בסדר“. נוסף על כך יש לו דאגה רצינית:

— „שמע, אתה רואה“ — הוא אומר לי ומראה על ידי — „חסר לך שעון?“

— „איזה שעון?“

— „השעון שלך.“

— „מה מעניין אותי השעון שלי עכשיו?“

— „אבל אני מוכרח לרשום. אתה מבין.“

— „טוב, רשום מה שאתה רוצה.“

אגב, לשעון אירע באמת דבר מוזר. הוא היה נתון במסגרת עור. המסגרת נשארה על היד והשעון נעלם. איני יודע כיצד, אבל אני יודע לשם מה: זה בא ללמדני: בחור, מעתה אתה מחוץ לזמן.

אני נפוח בצד ימין למטה. כואב.

מכניסים אותי לחדר החולים. משכיבים בקצה האולם, מטה שלפני אחרונה.

ומיד נכנס שוטר ומתיצב בקרבת מקום, במעבר שבאמצע.

כמוכן, שמעתה ועד שהעבירוני מ„הדסה“ עמד משמר קבוע ולא שוטר אחד, כי אם שנים, בעוד ששלשה נשארים בפרחודור. אבל בתחלה היה אחד ודוקא טפוס „מענין“, יהודי. כל הללו שלאחר כך היו גויים ממש.

הוא נגש אלי, גחן ולחש בעברית: שמע, אתה רוצה להודיע משהו...

— „לא צריך. מבית הספר כבר יודיעו לאשתי.“

— „לא... אני מתכוון לחברים...“

הא! הללו כנראה חושבים שהשארתי את המוח בכתה ז' או אי שם בצנור.

— „לא. לך לשלום.“

למען ההסוואה עמד עוד עשר דקות. ואחר נעלם ולא נראה יותר. חבל שיש לי זכרון חלש לפרצופים, אחרת הייתי מחפש אותו היום. מי יודע לאיזו דרגה גבוהה הגיע.

אשתי התפרצה בניגוד לכל החוקים וכל האיסורים. רצתה לפחות לראות אם חי אני. היא בוכה: „למה עשית זאת? למה ברכת? נבהלת, נכון? הרי לא היתה לך כל סבה לברוח?“

היא „מעשית“ מאוד, בתיה. היא מכינה „אליבי“.
לא הרשו לי לדבר אתה. היא רק רמזה לי על אחות אחת שאני יכול לסמוך עליה. לזו אמרתי להוציא מכיסי מפתחות שהיו לי מדירה של הידידים שלנתי אצלם. בקשתי למסרם לאשתי. משום מה חששתי שהמפתחות יכולים להביא אל הידידים. הנכוה ברותחין, נושף בפורשין.

— „אתה רוצה לקרוא עתון?“ — שואל שכן.

— „כן, אבל אין לי משקפים“.

— „הרי המשקפים שלך על השולחן שלך!“

אחרי ההפתעה שאני חי, ואחרי ההפתעה שאני דוקא ב„הדסה“, היתה זו ההפתעה הנעימה ביותר. אני חי וקורא עתון? עוד מעט ואתפרץ בצחוק לפרצופים השומרים, אלא שבינתיים אני נאנח, במקצת מפני שבאמת כואב לי ובמקצת מפני... שיעצו לי לעשות ככה.

חידת „הדסה“ נפתרת מהר.

כעבור שעה מופיע מפקד המשטרה פורד ב„הלויה“ רבה, סוקר אותי ויוצא. האחות מתקנת לי הרבה פעמים את מטתי ובהזדמנות זו לוחשת לי מה שמעניין אותי ביותר. היא מודיעה לי שפורד דורש להעבירני מיד מכאן. אבל פרופ' מרכוס מסרב בכל תוקף להרשות לנגוע בי לפני הבדיקה והטפול.

עכשיו ברור לי: הם חשבו שאני מת, כאשר מצאו אותי למטה בחצר, או לפחות גוסס. לאחר שהיו כמה מקרים קודמים, שהאשימו אותם שרצחו פצועים בבית חולים שלהם (אברהם אמפר), החליטו לתת לי לגווע ב„הדסה“. אבל מיד כשפקחתי את עיני, התחרטו על העסק.

ולא לחנם. כי אמנם הכינו חברי תכניות סילוקי מבית החולים, אחת בערמה, אחת בכוח, אלא שלא הספיקו.

למחרת הכניסו את כל הגו בגבס, שעביו שלשה סנטימטרים, לחדר הנתוחים. מרכוס לא הרשה בשום אופן את כניסת המשמר. הם מתכים בחוץ.

עדיין רופאים לוחשים לי: נאבקים קשה כדי להשאירך פה.

בשעת הצהרים שוב מופיע פורד. מבטיח לפרופ' מרכוס שמעבירים אותי לבית החולים הממשלתי ביפו ושם הוא יוכל לבקרני.

מכניסים אותי לאמבולנס ומובילים ישר... לבית הסוהר המרכזי בירושלים. מורידים באלונקה ונושאים ונושאים ויורדים ויורדים, מסתובבים. אני רואה שורת כלובים כבגן חיות. על יד האלונקה צועד אחד קצין שמן, כובעו שמוט לו לאחוריו, הוא מזיע מאוד. פתאום הוא אומר למישהו בכלוב: „מיסטר שמואלביץ, הנה ידיךך“.

אהא !

מנסים להכניס אותי לאחד התאים הכלוביים האלה ואינם מצליחים להעמיד שם מטה. כעת ברור לי שכל זה היה ממשחקיו של המפקד קלוא. לכתחלה ידע שלא אהיה בצינוק ומטה כבר הוכנה בחדר שנקרא בית חולים, אבל זה שייך לסגנון ה"שוויץ" שלו.

עוד פעם נושאים, מסתובבים, עולים, יורדים.

מזל טוב. אני במטה של חדר החולים בבית הסוהר המרכזי בירושלים. וכדי להיות לגמרי בטוח שלא אברח, מצוה המפקד לכבול את רגלי למטה...

החדר נראה נאה, יש בו אור, נקי.

רק כעבור שעה נודע לי שהאחראים לנקיון על חדר זה הם אסירים ערביים שבתא סמוך והם קרויים "סיפיליטיקאים", על שם מחלות העור למיניהן הדבקות בהם.

כך נכנסתי לגבס בתוך גבס.

ועוד אפיזודה "מגובסת" אחת, מכיון שאני עומד בפרשת הגבס. ועוד: מפני

שיש בה לקח לפנים ולאחור וזמנה אינו עיקר.

באחד הימים הרגשתי דגדוג בגבי מתחת לגבס. בתחילה חשבתי שזה בגלל הזיעה, אבל קשה היה להגיע לנקודה זו, לנגבה או לגרדה. עשיתי נסיונות מצחיקים מלמעלה או מלמטה, אך לשוא. זה היה מתחת לגבס במקומו העבה והמהודק ביותר לגוף. כעבור שבוע ימים עבר הדגדוג לכאב חריף, כל תזוזה הגבירה אותו.

לקרוא לערבי זה, שהיה מופיע מזמן לזמן בבית הסוהר בסינור לבן ואומרים עליו שהוא "דוקטור", לא היה טעם. הוא היה נותן לי מיד... שמן קיק. למזלי זה היה כבר בתקופה שזכוני ברופא פרטי. אך מחוייב הייתי לחכות עד שיגיע תורו לבוא. בבואו ליוותהו, כביכול לשם הכבוד, כל הפמליה: מפקד בית הסוהר, קצינית, רופא בית הסוהר והחובש היהודי (אברהם), שנרצח כעבור שנים מספר בתוך כתלי בית הסוהר על ידי ערבים). "קונסיליום" מכובד זה הקיף את מטתי. ד"ר טרוי צוה עלי לשכב על בטני והחל לחפש את מקום הגרוי. כיצד מחפשים? הרי הדבר פשוט מאוד: בחוטם.

הדביק את קצה חטמו לגבס והחל מטייל בו סתור סתור, מעלה, מטה, ונושם. נושם עמוק לצחוקם של כל העומדים סביב, ופתאום נעצר מסע החוטם ובאותו מקום שנעצר החל טרוי לקרוח במכשיר חד. קרח. קרח למעלה מחצי שעה עד שהגיע לגוף. הרחיב את החור לרוחב של סנטימטר. כמובן! בדיוק באותו מקום נתגלה פצע שכבר החל מפריש מוגלה. זה בא מחיכוך הגבס בגב. אך עוד זמן מה והפצע היה מתחיל להרקיב...

קל

המהם ד"ר טרוי מתחת לחוטם־הבלש. מכאן ואילך הרי זה ככל פצע חיצוני.
משחה ידועה, צמר גפן — וזה הכל.
ההרעלה נמנעה.

אינני אוהב את האליגוריה וזו סבה שאינני מחבב את יחזקאל על האליגוריות
המרובות בו. העולם הוא כל כך עשיר משלי אמת, עד שאין כל צורך להמציא
ולהרכיב משלים. מיליארדי עולמות קטנים וגדולים ותוך אחד קבוע בהם, צריך רק
לדעת לקרוא, אין כל צורך להמציא אלפא־ביתא חדשה. גם את „מגלת האש”
אינני אוהב משום כך. בשיד „אבי” אמר ביאליק יותר על הגולה, מאשר בכל
ההרכבות האליגוריות שב„מגלת האש”.

ואני אומר זאת כלפי אותו מעשה במוגלה שמתחת לגבס. יש ומוגלה כזו
מצטברת גם מחחת למסגרת המגובסת של תנועה. ואשרי התנועה שרופא נאמן לה
ומומחה המריח בחטמו את מקום הפצע. בידי היה אזמל, יכולתי לקדוח ולרפא
בעוד זמן, אלא שלא הרחתי את נקודת ההרקבה. כעבור שנים מספר העמידני
אורי צבי על כך, הוא הריח בחוטמו, אלא שאז כבר היה מאוחר מדי ורק הנתות
עוד נותר כאמצעי אחרון.

ב. בכוחה של הרוח

חדשי המאסר בבית הסוהר המרכזי בירושלים, החדשים הקשים והמכריעים
ביותר בגורל גופי היו. היתה האנדרולמוסיה כה רבה בפנים הגוף, שאף הרנטגן
לא יכול היה להבחין משהו. בחודש הראשון היה חלק גופי התחתון מהמתנים
ולמטה שחור־כתול כולו. נוסף לזה היה הגבס שנעשה לי ב„הדסה” תל־אביב עבה
מאד ושקערורי שכפת אותי מאוד. אין דבר, כפיתה זו יתכן שהצילה אותי.
באורח יוצא מן הכלל קבלתי רשות להזמין רופא פרטי. במקצת הודות
לטפולו של ד"ר זליגמן, עוד יותר דומני הודות למחאה התריפה ששלחה הסתדרות
הרופאים בתל־אביב למזכירות הראשית על שנלקחתי מבית החולים נגד דעתו של
הרופא המטפל ולא כפי שהובטח לו, לבית חולים, כי אם לבית סוהר. כיצד אומרים
חסידי בריטניה אצלנו: האנגלים הם „בכל זאת”. כן הם „בכל זאת”... טובים
מהנאצים. מחמאה גדולה. ביחוד רגישים הם בנקודה הדתית ובנקודת הבריאות.
פרט לכמה מקרים שהם נתנו לעצורים ולאסירים לגווע, היו גם כמה מקרים שלא
נתנו להם לגווע. אבל — כאמור — אל תחפש חוק אצלם. תן להם את בשרך
לתותחיהם ואת אוצרות אדמתך לתעשיתם והם יסכימו לרפא לך יבלת ברגל וירשו
לך להתפלל אל אלהיך כאוות נפשך. אכן, האנגלים הם „בכל זאת”.

ובכן הורשה לד"ר טרוי, מומחה למקרים כשלי, לבקרני ולטפל בי. אם ישנה את שמו לעברית על ידי תרגום, ייקרא „נאמן“, ואכן גם נאמן יהי שמו לו, והוא נאמן לשמו. תודה, דוקטור!

הוא קבע: שבר באחת החוליות בעמוד השדרה. עשרים וארבעה שברים וסדקים באגן הימני. דיאגנוזה סופית: נסמן השמים. כך קבע הרופא ביחס לגופי.

ואני קובע ביחס למצב הנפש שלי באותם החדשים הראשונים בבית הסוהר המרכזי בירושלים:

ליכוד כל כוחות הנפש ברצון המלחמה ובשמחתה. תנופת הרגש והדמיון וההגיון והזכרון וכל עשרים וארבעה הכוחות הפנימיים כנגד עשרים וארבעה השברים שבגופי.

הדיאגנוזה הסופית: כוח מן השמים. אולי היה זה מאותו סוג הכוחות שהיו בו ביעקב אבינו בחלמו את חלום סולמו. והוא החולם, עני ואביון, ישן עלי אבן, נרדף. וחלמו סולם מוצב ארצה, ראשו בשמים, מלאכים עולים ויורדים וההבטחה, ההבטחה הגדולה על הארץ שלו היא.

כברת הארץ שהייתי נתון בה לא היתה רחבה מזו של יעקב אבינו, אלא שהוא היה חפשי בתנועותיו ואני כבול. מלאכים טובים היו עמי. החלו לבוא ולצאת בכל מיני דרכים ואמתלאות בחוריני מחדר ח"י, זה חדר ה„שטרניסטים“ (רק כעבור זמן עברתי לחדרם). ומה הם מלאכיו של יעקב אבינו ביחס למלאכי אלה? יושבים בחורי ישראל עשרים ושלושים וארבעים חדשים. בגדיהם חומים-עכורים. כפות שחורות, אות למאסר עולם, בראשיהם. יושבים בין חלאת אדם ערבית. שומרים עליהם מי שלונדון הקיאה מקרבה, פושעים שחוננו בתנאי שישרתו במושבות. יושבים בחורים חסונים ואוכלים „חומוס“ שלש פעמים ביום ומרק-עדס-נתעב, יושבים מלאי-אונים שאין פרוק להם ומעבר לחלון המסורג מגיעים קולות, קולות בחורים שורקים הפקרות בלכתם ברחוב. קולות נערות (הישב בבית סוהר ההוא מחז"ל שפסק „קול באשה — ערוה“?) צוהלות, קלילות. ויהושע, יהושע זטלר הגברי מכולם, סובל ביותר בהגיע אליו קול ילדים, ילדים קטנים בכיים, בצחוקם, בפטפוטם. יושב אליהו עמיקם. המעט לו עשר שפות אירופה, חשקה נפשו בכנגלית. עומד וצורח עליו קצין מפקד בריטי שאינו מבין אותו כשהוא אליהו, מתהיל לדבר אליו אנגלית במבטא הסקוטי או הולשי, כאשר יעלה על הרח המבודחת עליו, והוא רוצה עוד ללמוד סנסקריט. ויש לו ניבול פה שכזה, שלא שמע עוד עולם שכמותו. ניבול פה שיכול לעמוד בהיכל קודש. יש אנשים המדברים מלים פשוטות והן יוצאות מפיהם כנבלות ואליהו אומר ניבול פה וזה נכנס לאוזן

כמוסיקה מילודית, רכה ומשיית. אני שונא ניבול פה, אבל מפיו אין היא צורמת אותי אף פעם. ויושב יהושע בקר, שרק דורות של אצילות וצניעות יכלו להביא לעולם רוך כזה ועדן. והוא כנסיך במדי אסירים והיה גם במדי-אודם בתא התליה. ומשה סבוראי, אשר גזל ממני את הבכורה להיות מורה בישראל ומורד ואסיר. ויותר מסבל הכבלים והחומות מעיקה עליו מחשבת אשמה כלפי המחותרת וכלפי יאיר, אשמה ששום איש מלבדו אינו מאשים אותו בה.

כך הם יושבים פה, אנשי-הנפש הגדולים בחדר מתנק זה ועוד ישבו שנים. והם החדר האדיר ביותר בכל בית הסוהר ואולי אין חדר חזק ממנו בכל הארץ הזו כולל חדרו של הנציב העליון, המפקד על צבאות פה, כולל חדרו של יו"ר הנהלת הסוכנות, המפקד על תקציבים פה.

ויש עוד אחד, אשר אילו ניתנו לי מכחולו וצבעיו של מארק שאגאל, הייתי מצייר, כיצד הוא נכנס הנה לא דרך שער, כי אם ישר: קירות נפנים הצדה, חומות זזות ימינה, שמאלה והוא נכנס לביניהם עטוף כחולים כאילו ישר מן השמים, והוא עצמו גוף, בשר ודם עטור זקן ופאות, הוא עצמו קטן קומה, רגלי אדם לו, כנפיים אין לו, אבל כשהוא לוחץ את ידי אני שט על גלי חום יקר בלטף כזה כלטף סירה על מי-מנוחות. כך ודאי נכנסים לגן עדן.

וכשאני רואה אותם, את הבחורים שלנו, אותה את הרבי שלנו, תוקף אותי צחוק למראה הסורגים, החומות, למראה אותה עדת רוצחים-אנסים ערביים, למראה אותם „בולדוגים“ בריטיים מכוכבים, מקלות שלטון בידיהם ואין-סוף של טמטום בעיניהם. מי הם? מי הם? מי הם ומי אנחנו פה?

היו „מתמידים“ שהיו לומדים שמונה עשרה שעות ביממה. בא ביאליק ושר פואימות להם. אבל מי הם אותם מתמידים ומה כוחם מול כוחות הבחורים מחדר ח"י? הם הלכו ראשונים עם יאיר, הם הובאו ראשונים הנה. לא לשש שנים כי אם למאסר עולם. לא לח"י שעות כי אם לכ"ד שעות, ולא בין ספרי תורה ולמדנים ומתפללים כי אם בין תלאת ערב ותלאת לונדון. ולעתים קרובות ללא קשר עם החוץ, ללא ידיעה. וזה הסבל הגרוע מכל. ההרגשה ששוכחים אותם. ורק אחת השמחה, הנחמה באותם הימים שהגעתי לשם: יש המ שך, כלומר יש טעם לשבתם פה שנים על גבי שנים. יש טעם.

מעודי עוד לא הייתי חפשי כל כך וחזק כל כך, כאשר הייתי באותם חדשי המאסר הראשונים. עצמותי רסוקות, גופי בגבס וכל כולי במרתף בית הסוהר ומבצרים שומרים עלי. ושבוע בלבד לאחר בואי לשם וכבר אני יכול להכתיב לשפילמן או לבקר או לאחר את המאמרים בשביל ה„חזית“. המאמר הראשון היוצא מהגבס בתוך הגבס הוא: „אכספרסיוניזם ואימפרסיוניזם במדיניות העברית“,

מהמאמרים הטובים ביותר שכתבתי אי פעם. וכל חיי גאה אהיה על פעולתי באותם החדשים. את הכוח שאבתי מכוחם של אותם כלואי חדר שמונה עשר, מניחי השתות לתנועת חרות ישראל, ומאותן אצבעות ומאותן עיניים של ר' אריה. אולי באה לי גם תוספת כוח מאותו גם שאירע לגופי, מאותה שמחת חיים שנצחו את המוות, ואולי גם מאותה הרגשה שמעתה הנני כולי בשורות המחותרת של הלוחמים. לא מחלק עוד את גופי בין יום ובין לילה. בין חיי פרט להיי לוחם.

בכוח רב זה שהושפע עלי משמים ומארץ, נגשתי לעריכת משפטי לח"י. ארבעה אסירים משלנו היו אותה שעה שם וארבעתם עמדו להשפט על החזקת נשק: צבי תבורי, דוד המאירי, אנשל שפילמן, מתתיהו שמואלביץ.

עד כה היו שתי שיטות במשפטים בפני הבריטים. שיטת המחותרת עד כה: להכחיש ולהשתדל בעזרת עורכי דין טובים להתחמק מפסק דין או להקטינו. כך נהגו גם אנשי אצ"ל וכך גם אנשי ה"הגנה", אלא שאלה האחרונים הוסיפו נימות משלהם. כמעשה הקדרה של "שלום עליכם": ראשית: "לא היה נשק בידי הנאשם", שנית אין הנשק מכוון נגד מישהו. כל עיקרו אינו אלא להגן על הישובים בפני פורעי ערב. הנשק הוא טהור (משומן יפה) ושלישית: "נא להתחשב באנשי עבודה שקטים ולויאליים והקטינו את העונש".

החלטנו להפוך את הקדרה על פיה. אין זו אמנם מצוה להודות בפני בית דין בריטי, כי אין זו גבורה "לשבת". התועלת היא בכוחות לוחמים בחוץ. אבל בכל מקרה שאין סיכוי (וזה היה ברוב המקרים של משפטים) לשחרור, יש לנקוט דרך הכרזה מלחמתית גלויה:

א. להופיע בלי סניגורים (להשתמש בהם רק בראשונה לשם בירור הצדדים המשפטיים ולשם קשר נוסף עם החוץ).

ב. להודות בהחזקת הנשק.

ג. לשלול מבית הדין הבריטי את סמכותו המשפטית.

ד. לנצל את במת בית הדין לפרסום מטרחה ודרך מלחמתה של לח"י.

כי היה זה אחד הליקויים אצלנו עד כה. דברנו לא הגיע לעם. הכרוזים הראשונים בסטנסיל מעטים היו ולא קלים לקליטה לעין. השידורים — חלשים והקף קליטתם קטן. "החזית" כבודה היתה בחוכנה והגיעה למתי מעט. השם "שטרניסטים" מפורסם היה והטיל פחד, אבל לדעת לא ידע העם בדיוק מה זה.

הפעם ניתנה ההזדמנות לזכות הן בקלף פוליטי כלפי חוץ הן בתעמולה כלפי פנים. ואין צריך לומר: הערד החינוכי. הנוער רגיל היה גם להפגנות נגד השלטון, אך דבר אחד עדין לא הגיע אליו: שאפשר בכלל לא להכיר בשלטון הזה, שזהו שלטון זר. אולי פה ושם נשמע הביטוי, אבל ההתנהגות במשפטים היתה אקט

פוליטי ראשון בתולדות הישוב של אי־הכרה למעשה בשלטון. אפילו ההעפלה לא היתה אלא עבירה על אחד החוקים ה"בלתי צודקים", אבל לא היה בזה עדין אקט של אי־הכרה בעצם השלטון. דבר זה נעשה לראשונה במשפטים אלה ומכאן ההד החזק שלהם. כמוֹבן שגם הצורה בה נעשה הדבר השפיעה על עוצמת ההד.

היה אושרם של ותיקי לח"י גדול מקנאתם. היתה קנאתם של שפוטי אצ"ל גדולה מאושרם. ורק "חרות" בחוץ מצא פלפול ל"הסתייג".

גופי כבול שמונה ורוחי בשיא יכולתה. מעולם נדמה לא התרוננה ולעולם לא תתרונו עוד בעוצמה כזאת כבשעת העבודה יחד עם הבחורים על ההצהרות והנאומים אשר עליהם להשמיע בפני בית הדין. כולם לוחמים בעלי הכרה מלאה, אך הבמה מחייבת את ההכנה והניסוח, כי מעליה המלים הופכות להיות נשק הסברתי ורוחני־חינוכי.

"המערכת" עובדת כמעט בשיטת "השרשרת". "מזכירי המערכת" מתחלפים, הלא הם בחורי חדר שמונה־עשר המתחלים ומובאים לחדר החולים, ושוכבים במטה הסמוכה לי. אינני מסוגל עדיין לא לשבת ולא לכתוב, אבל במצב הרוח שאנו שרויים בו. הנפש והמוח והגוף של כולנו נעשים לאחד. לא פלוני בן אלמוני יעמוד שם בפני השופטים עמידת לוחם עברי גאה וחפשי כי אם כל אחד מאתנו. ראינו את עצמנו כולנו: חדר שמונה עשר הנאשמים, אני, כגוף אחד בפעולה שהיא אי־פרסונלית. היתה זו פעולה לוחמת ממדרגה ראשונה ועמדתי על כל תג ותג בה. אילו יכולתי לנחש למפרע את השאלות שישאלו את הנאשמים הייתי מנסח גם את התשובות, לא מפני שהם היו בבחינת דרדקים שאינם יודעים לענות, אלא שכך מחוייבת להיות כל פעולה מלחמתית, מחושבת במדת האפשר למפרע עד כל פרט. הנאשמים הוכיחו במשפטים שהם יכולים לעמוד גם בכוחות עצמם ברגעי הפתעה. חסיה־שפירא שהנאום שהוכן בשבילה לא־הספיק להגיע אליה, הוכיחה אף היא את כושר עמידתה בנאום, אולי בלי הברקות ריטוריות, אך באותה הרוח, באותה הבהירות והתקיפות של הנאומים פרי "המערכת" של חדר ח"י.

באמצע הקיץ תש"ד, בהפסקות שבועיות בערך התקיימו ארבעת המשפטים שהיוו מהפכה בעמידת היהודים בפני בתי דין בריטיים. סדר הגיוני היה בארבעת הנאומים, גם בהתאם לסדר המשפטים וגם בהתאם לכובד ההאשמות. פתח צבי תבורי בהודעה קצרה אך סנסציונית: אין הוא רוצה בסניגור, אין הוא מכיר בסמכות בית הדין לשפוט אותו. הנשק שהחזיק לא היה בלתי חוקי. את הרשיון להחזיק בו הוא קבל מהרשות היחידה שהוא מכיר בה, ממפקדת לח"י.

זו היתה הפתעה לשופטים ולתביעה הבריטיים ולצבור העברי, אך עדין זה לא חרג ממסגרת מקרה מעניין. עדין לא הוכרו השיטה והפרינציפ. ההאשמה היתה קלה. מתחת למטה שצבי ישן בה נמצא אקדת. מכיון שזה לא היה חדרו, יכול

היה בקלות לצאת מהענין, אלא שאז היה נידון בעל הדירה, המארת. צבי נידון לחמש שנים „בלבד“.

המשפט השני נגד דוד המאירי-בגין, בן דודו של מפקד האצ"ל, התקיים כעבור שבוע.

ביום מאסרו היה דוד המאירי בתפקיד עיקוב אחרי בעל הדירה שבה נאסרו אנשל שפילמן וחסיה שפירא. לא היה צל של ספק שהיתה הלשנה מצדו, חבר מאורגן של מפא"י, אלא שאין בטחון אם פעל על דעת אחרים או על דעת עצמו. גם אם פעל על דעת עצמו, הרי עשה זאת בהשפעת מאמרי ההסתה בעתונו „דבר“. רק ערב אחד לפני המאסר קיימנו בחדר זה בשד' רוטשילד, את ישיבת המרכז. בשעת הישיבה שמנו לב לכך שהדלת לחדר השני דקה מדי וודאי שומעים מעבר לה את המדובר בחדר. הערנו על כך גם את תשומת לבה של חסיה שגרה בו. יתכן שתקתוק מכונת הכתיבה העיר את החשד, או אולי גם נכנס המנוול בשעת היום לחדר ומצא איזה נייר שהוכיח לו עם מי פה הענין. הוא הזמין את המשטרה הבריטית, שנכנסה לחדרו וחכתה. כאשר חסיה ואנשל נכנסו לחדר קפצו עליהם השוטרים הבריטיים. הם ניסו עוד לשלוף את כליהם, אך לא הספיקו. למחרת נגשו לדירה דוד המאירי ועוד אחד כדי לברר את הדבר עם בעל הבית. ההוא לא הסתפק בהסגרה הראשונה והמשיך. הזמין את הבאים לשעה אחרת לאחר-הצהרים והזמין גם את המשטרה. הפעם הצליחו הבחורים להתחמק, אבל באותו יום ברחוב אחר ניסו שוטרים לעצור את דוד. הוא ניסה לברוח, אך נתפש.

הצהרתו היתה כבר ארוכה יותר, אך עדין בגדר הצהרה אלא שמנוכקת יותר. העתונות הקדישה תשומת לב לזה כי כבר הוברר הקו. פסק הדין — שבע שנים.

עם משפטו של אנשל שפילמן עלה המתח. הפתיחה כבר היתה ברורה: סרוב לקבל סניגור, אי הכרה בסמכות בית הדין. אבל הפעם הושמע נאום ולא הצהרה בלבד. הנאום הזה היה במזל החום והעומק ההיסטורי. המוטיב היסודי בו היה במתח בינינו, בני הגזע העברי, בני אברהם אבינו, בעלי הארץ הזאת, לבינם הזרים פה. הודגשה עתיקותנו התרבותית, עם נבחר. המומנטים הרגשיים-היסטוריים שבנאום הם הם שהזילו — כפי שמסרו לנו — דמעות מעיני המוני „עמך“ בית ישראל, קראו אותו בבתי כנסת ועל דוכני עגלונים וסבלים. הוא זעזע לבבות. וכמובן שזה גם היה תפקידו ולא חלידה להשפיע על השופטים הבריטיים. את התפקיד להשפיע עליהם השארנו בידי סניגורי הסוכנות וה„הגנה“...

פסק הדין עולה עם המתח: עשר שנים. חמש שנים לחסיה שפירא. לכתב

האשמה שלה צורף מיסמך מדיני-חיצוני, תזכיר צרפתי על עקרונותיה המדיניים של תנועת לח"י הנלחמת נגד השלטון הבריטי במזרח התיכון. אך כל אלה לא היו אלא שלבים אל שיא ההופעה של מתתיהו שמואלביץ. כאן ניתנה ההזדמנות הראשונה לבית הדין הצבאי להשתמש בחוקי החרום לשם הוצאת פסק הדין החמור ביותר: מוות. אפשרות זו בצרוף המומנטים הדרמטיים של המאסר שבא לאחר חילופי יריות ברחוב ובצרוף המתח שנוצר כבר הודות למשפטים הקודמים קבעו למפרע שמשפט זה יועמד במרכז העניין הצבורי והמדיני בארץ. נעשו כמובן נסיונות להניא את מתתיהו מללכת בדרך קודמיו, בגלל סכנת פסק דין המוות, אך הוא דחה נסיונות אלה או ליתר דיוק: אנתנו דחינו, כי החל מהמשפט הראשון ועד לאחר חנינת מתתיהו לא עשה אדם דבר ללא התייעצות ושיקול דעת משותפים.

הנאום הרביעי הזה היה בנוי על יסודות מדיניים מובהקים כהכנה לו באה הזמנת העדים „הגבוהים” אשר כמעט והיה ברור לנו שלא יופיעו. מכיון שנטלנו במשפטים אלה לראשונה את היוזמה מידי השלטון לידינו, הרשינו לעצמנו לשחק בהם. כך שחק שמואלביץ בענין גלוי זהותו ועשה לצחוק את הבולשת, קציניה ומומחיה, וכן שחק עם השופטים הרמים בענין העדים. הוא, שמואלביץ, שלט בבית הדין ולא הם.

וחשוב מזה: הוא ודבריו שהשמיעם השתלטו על לבות העם בארץ. היינו מאחורי חומות עבות, אבל אף בעדן בקעו גלי האהדה החמים. השוטרים היהודיים בבית הסוהר הזדקפו פתאום כלפי הבריטים הממונים עליהם ולמרות הסיכון שבדבר לא מנעו מאתנו בטויי חמימות. גם אסירי ה„הגנה” לא יכלו להבליג על רגשותיהם אף על פי שצו על כך באגרות הפנימיות שה„הגנה” הוציאה על מנת להקטין את הרושם ועל ידי ד. זכאי, שב„קצרות” ב„דבר” ניסה להצדיק את ה„דבר” על שאין הוא מפרסם את הנאומים בשלמותם. אסירי ה„הגנה” הרגישו לראשונה רגש נחיתות כלפינו. כעבור זמן הלכו בעקבותינו אנשי האצ”ל כמובן, גזע הלוחמים המשותף התעורר. ה„הגנה” המשיכה עד הסוף בשיטתה המגוחכת להתדיין עם השלטון האימפריאליסטי העויין על סעיפים ועל הוכחות. הם לא התרוממו אלינו, והם היו נשאים לצמיתות אכולי רגש נחיתות. אלמלא עזרנו להם אנו בעצמנו להשתחרר ממנו. אך על כך עוד ידובר בספר ועוד יקונן. מתתיהו שמואלביץ לקח לפי שעה מחדר אסירי ההגנה רק חליפה אחת למען ההופעה החיצונית הנאה. וזה עוד לא מזיק. כעבור יומים כבר יכול היה להחזירה, כי קבל חליפה נאה מזו מידי השלטון הבריטי. חליפה אדומה של הנידון למוות. אין לנו עדין מוסיקה עברית גדולה. הקומפוזיטורים העבריים עדין ממזומים

את עצמם בכנרת ובעמק. אין עוד מוסיקה הררית עברית. אפילו מה שמנוגן על ירושלים אינו אלא סנטימנטליזם מרכזי ובכך הניגוד הגמור לאופיה של ירושלים. מתי יקום הקומפוזיטור העברי שישיר את הסימפוניה הגדולה, את ההירואיקה שלנו בשם: „תא־המוות“? החל מתא־המוות של בן־יוסף בעכו, שמואלביץ בירושלים, שני אליהו בקהיר, שוב בעכו: גרונר. ופלא זה בירושלים: פיינשטיין ברזני? ומתא לתא ומנידון לנידון: דמות התכלת של ר' אריה לוינ' שעינו האחת בוכה ומתחננת: חתום על בקשת חנינה, חתום! ועינו השניה מבריקה באש גאווה על כוחו של קידוש השם. ומתא לתא ומאיש לאיש ומלב ללב דרך כל עורקי הדם שנשפך ולא נשפך רן הימנו „התקוה“ ומבקיע תאים, חומות, מצטלצל כפעמון אדיר, והולם על ראשי האויב לא פחות מפצצות, לא פחות. היקום בדורנו קומפוזיטור זה, או שמא לא תבקע שירה גוזלה כזו כי אין בשמות־חופשיות אצלנו?

עמידתו של שמואלביץ בתא המוות לא בישה את עמידתו בפני השופטים. וקבלת ההודעה על החנינה לא פחות גאה היתה מקבלת פסק דין המוות. פעולת הקרב נסתיימה בהצלחה מלאה ללא אבדות בנפש. שם לחיי עלה בבת אחת בשמי הארץ והנוער בה במידה שעלה כעבור שלשת רבעי שנה לידיעת הקהל העולמי במשפט מוין בקהיר. אצל אומה רגילה מספיקה שורת משפטים כאלה כדי להוביל את הנוער לבריקדות השחרור. הרבה הרהרתי בכך: למה לא נעשה הדיסקונטו האירגוני הגדול של ההתלהבות וההערצה שבאו גלים גלים בעקבות המשפטים? האם היתה כאן הזנחה סובייקטיבית אירגונית? חוסר כשרון לנצל את אהדת ההמונים, או שמא עמוק הוא מזה? או שמא נכונה היא עדין הגדרתו של ז'בוטינסקי שהבחין בעם היהודי את התהום בין „שטימונג“ ל„אבשטי־מונג“, בין „מצב רוח“ ל„הצבעה“? ולא כל שכן תהום בין „מצב רוח“ ל„מעשה מהפכני“?

אם ייכתבו תולדות מלחמת השחרור העברית כתיבת אמת וכתובה מדינית, יתפשו המשפטים האלה של קיץ תש״ד את מקומם הראוי לא רק מבחינת ההתעוררות שנגרמה על ידיהם, כי אם גם מבחינת האקט המדיני שנכלל בהם: הכרזה ראשונה מעל במה פומבית־רשמית על השלטון הבריטי כשלטון זר ובלתי חוקי, על הנשק הבריטי בארץ כנשק בלתי חוקי בארץ לעומת הבעלות העברית שהיא היחידה החוקית פה, לעומת הנשק העברי העצמאי שהוא היחידי החוקי פה בארץ. ומכיון שהם הזורים ונשקם נשק פולשים ואנו הבעלים ונשקנו נשק חוקי, אין נשקנו חייב להיות נשק הגנה דוקא, כי אם להפך: תפקידו וחוקיותו הם בהיותו נשק לוחם, כובש, מתקיף את נשקו של הזר.

זו היתה המסקנה ההגיונית, המשפטית, המדינית, הצבאית והחינוכית
אפעולת המשפטים, ובהתאם לכך ייקבע מקומה בתולדות מלחמת השחרור.

ג. תיקון ליל שבועות

לכבוד חג השבועות מוציאים אותי פעם ראשונה מחדר החולים ומעבירים
לקצונו השני של בית הסוהר בו נערכת ארוחת החג בחדר שהוא משמש תא לפושעים
פליליים בימי חול ובית כנסת בשבתות וחגים.

אני נישא באלזנקה ו"מסב" בראש השולחן. כולם "יושבים" פה. ואני גם
"יושב" וגם מסב כי לישוב כבן אדם עדין אינני יכול.

ארוחת החג היא לאנשי אצ"ל ולח"י. אנשי ה"הגנה" חוגגים בחדרם. ודאי
לא מחשש לכשרות מאכלנו. הם מטבעם מרגישים עצמם טוב רק כשהם ברוב. ואין
גם להשוות את שולחנם לשולחננו. אף כי המטבח הוא המטבח האחד בשביל
היהודים בבית הסוהר, אך לפתני "תנובה" נשארים בחדרם ואינם נכנסים לשולחן
המשותף. ודאי שלא נעים הוא להיות אסיר. אבל אלה שרובם יצאו בזכות החנינות
ליום הולדת המלך ג'ורג', אף אחד מהם לא יצא חלילה עם ריבמטיזום או אולקוס, כאשר
יצאו אנשינו, אנשי אצ"ל ולח"י. רמבטיזום בגלל השכיבה על הרצפות, אולקוס
בגלל החומס והעדס. אינני זוכר עוד היכן, אבל כתבתי כבר פעם על כך: כיצד
נכנסין לבית הסוהר? איש לח"י הנכנס לתא מסתכל מיד בכתלים, היכן אפשר
להתחיל לקדוח חור למנהרה. ואף איש "הגנה" בכניסתו לתא מיד מסתכל הוא
בכתלים. ואף הוא מחפש מקום לקדוח בו חור. חור לתקיעת ווים. ווים לתלות
עליהם מדפים וארגזים. ארגזים לאחסן בהם תוצרת תנובה המתקבלת עבורם בשפע
יום יום ומדפים בשביל הספרים מ"ספרית הפועלים", "עם עובד". ושאר ההוצאות
ההסתדרותיות. למען האמת: הם קוראים הרבה, אסירי ה"הגנה". הרבה יותר
מאנשינו, אנשי אצ"ל ולח"י. ראשית כל מפני שיש להם הוצאות ספרים כאלה
ולתנועה הלאומית אין. ניזונים מספרי אחרים. קלסיקונים לאומיים ישנם: הרצל,
נורדוי, ז'בוטינסקי, אורי צבי גרינברג. אבל בבית הסוהר אין קריאת קלסיקונים
מספיקה. כאן דרוש גם חומר מסוג אחר. קוראים הרבה דברי תרגום מדברי ימי
מהפכות ומלחמות שחרור של אחרים. ספר כזה נבלע ממש. תחליף למלחמה עצמה
שכה משתוקקים להשתתף בה, וכמובן... הספרות המחתרית שבדרך כלל חודרת
בצנורות שונים גם לבית הסוהר. מחוץ של איש מחתרת רק בקושי מסוגל להתרכז
בנושא צדדי כפי שיכול לעשות זאת איש ה"הגנה" השוכב לו בנחת על משכבה,
שבע, שקט. בחוץ דואגים לו מוסדות, משקים. אחיו אינם יוצאים לילה לילה

להתקפות, אינם נרדפים. רק מזמן לזמן חיפוש נשק, מאסר, משפט ושוב אידיליה לחצי שנה, שנה. מוחו של איש „הגנה“ פנוי יותר לקריאה „רחבה“. הוא מתחיל להתעצבן קצת רק פעם אחת בשנה, כאשר מתקרב אותו יום גדול, יום הולדת המלך ג'ורג'... ואין צריך לומר שאין הוא מטריד את מוחו בתכניות בריחה. אף פעם! היום אפשר כמובן מעל דפי „דבר“ ו„על המשמר“ להשתפך בתהילות על גבורי ה„הגנה“ המתוארים כביכול בסרט „חרב במדבר“. אבל ההיסטוריון יחפש לשוא בתולדות בתי הכלא בימי הבריטים בריחה אחת של אנשי ה„הגנה“. לעומת זאת יוכלו כל הבורחים מבתי הכלא לספר לכם ספורים על מנהרות פתוחות ושערים פתוחים שאנשי ה„הגנה“ מסרבים לצאת דרכם בלי „סרטיפיקט“ מהוד רוממותו הנציב העליון.

לא. ראשם של אנשי ה„הגנה“ אינו עסוק לא בקדחת המלחמה בחוץ ולא בלהיטות היציאה מבפנים ועל כן הם באמת „אינטליגנטים“ גדולים יותר. הם קוראים הרבה, בשעה שבחדרינו האפלים שוכבים על הרצפות („יחס מיוחד“ כלומר זכות שכיבה על מטה, ניתנת לכל אנשי ה„הגנה“ באופן אבטומטי) ואם אין חופרים מנהרה, הרי מתכננים אותה ובודקים אלף פעם כל פרט. אנשינו אינם יוצאים בחסדי המלך, אנשינו רועדים מחוסר סבלנות לצאת ולהיות שם עם מפוצצי המבצרים הבריטיים, עם מקדישי הדם. הפרוודור של בית הסוהר מקשר כמובן את כל החדרים. הפרוודור והחצר בה משחקים יחד בכדור ובה „מתוכחים“ קצת. ודוקא הויכוחים האלה מבליטים את ההבדל בין זיקה לאידיאה לזיקה לספרים. אנשינו יודעים בדרך כלל להגיב תגובה נכונה על כל מאורע ומאורע פוליטי או כלכלי או מלחמתי. לעומת זאת כל אנשי ההגנה, גם הטובים בהם מגמגמים. ואימתי הם מתחזקים? לאחר שקבלו את חומר ההסברה הפנימי. וסימן מובהק הוא בבית הסוהר: אם נגש אליך איש ה„הגנה“ בצעדים בטוחים ופנים בהירים ומתחיל לדבר בטוחות, דע שלפני חצי שעה נתקבלה בחדרם חוברת פנימית שכזו ובה הסברה כלפי פעולה פלונית או מאורע אלמוני. אך מכיון שיש ביניהם גם בחורים שלא הכל רקוב אצלם, שגרעינם טוב, יש ואתה שומע מפיו תגובה אינסטינקטיבית בריאה, הגיונית, פטריוטית. ולמחרת — הוא מתחיל לגמגם. כי בינתיים הגיע „דבר“ והוא רואה ש„זה לא כל כך פשוט“.

גם בית הכנסת הוא משותף. לכבודו של ר' אריה לוינ נכנסים המכובדים מחדר ה„הגנה“ להתפלל גם הם. רייכלין אוהב אפילו לעבור לפני התבה. אמנם אין הוא חזק ביותר ב„אותיות הזעירות“ אבל לסלסל בקולו הוא אוהב. הגבאות בבית הכנסת היא בזמן הראשון במונופולין של לח״י: משה סבוראי ומיכאל בן יוסף — הגבאים. ר' אריה לוינ מתיחס כידוע באהבה לכל איש יהודי הסובל. גם

את אנשי ה„הגנה“ הוא אוהב כמובן, גם את הפליליים. אך אין זה סוד שאהבתו המיוחדת נתונה לקנאים ביותר, לסובלים ביותר. אמנם אין אנו מרבים לנצל אותו לשם קשרי מחתרת כדי לא לסכן אותו. ישנן דרכים אחרות, אך במקרים דחופים, או בהיסגר דרך אחרת, ר' אריה הוא המקשר. ואם ר' אריה אומר לנו שוב ושוב שהוא מקנא בנו על כי אנו סובלים על קידוש השם, האמן תאמין לו. אבל דע: הוא לא אמר לך את כל האמת. כל האמת היא שאין הוא רק מקנא בסבל, הוא גם מקנא באלה הלוחמים ואם תעמיק הבט לתוך עיניו של הרבי תמצא כמה עצב בהן כשנכשלה הפעולה נגד הנציב העליון, כמה שמחה מתנוצצת בהן כשיד ישראל גוברת על עמלק. לא תמיד מדבר הוא על כך הרבי, אבל אין הוא יכול להסתיר את הדברים והם בוקעים מתוכו אם מבעד לעיניים הטובות היוקדות ואם דרך עורקי דמו החם בשעת לחיצת היד.

מחר בבוקר הוא שוב יהיה עמנו ושוב ושוב יזעזע אותנו בפעם העשרים והחמישים והמאה בדברו אלינו: „וניקיתי דמם לא נקיתי“, ואנו אחריו, ואנו אחריו בחום ובאהבה ובשמחה כי בינתיים נוקמים הבחורים בחוץ את דמנו.

פעם ראשונה אני נמצא באותו ליל שבועות תש"ד יחד עם כל אנשינו, אנשי לח"י ואצ"ל ליד שולחן אחד. ואימתי עוד היה לי טוב כל כך? ואימתי עוד כבוד רב כזה, לשכב בראש השולחן שסביב לו מסובים כפירי ישראל, אדירי בכוח, אדירי באהב. הנה שמעון עמרני הטוב איש אצ"ל. עמרני שנתפס בתוך בנין הבולשת לפני פיצוזה, והוא עונה קשות והוא שתק, ושוברו עצמותיו והוא שר „התקוה“. ועתה הוא שר ליד השולחן. מהו שר? הוא שר: „מה לעשות, מה לעשות/ שאני יפה כזאת / ושניה כמוני אין / מן הים עד לירדן“. ומחר בשבועות תבאנה כל הבחורות מכרם התימנים המאוהבות בו בעמרני, תבאנה לביקור, כי בחג הביקור תפשי והוא יתייך אל כולן וישתוק בצניעותו, בצניעותו באהבה, במלחמה, בעינויים. הכל בפשטות קדושה זו. וכשהגיעתני הידיעה איך נפל הוא בפריצת כלא עכו לא עצרתי ברוחי והתחלתי לשיר בלי חן התימני שלו כמובן:

„גו, מה לעשות? מה לעשות?“

שאני יפה כזאת...“

שאתה יפה כזה, שאתם יפים כאלה פה למטה במרתף, בחדר הנמוך ביותר בבית הכלא המרכזי בירושלים.

בירושלים.

ולי האושר, ולי הכבוד ולי הזכות לשכב בראש שולחן גבורים זה. יש יין ושרים, יש דם ורנים.

ועוד הפתעה שמורה לי. שמורה בידי הותיקים פה כף של כסף. וכשמגישים לי את המרק מוסרים לי כף זו ואומרים:

— זו הכף של אורי צבי גרינברג, שלחו לו אותה בימים שהיה אסור פה. נקודה זו: אורי צבי גרינברג, משמשת לעתים נושא לויכוח פנימי אצלנו. על שירתו אין חולקים כמובן. אילו היה בידנו כדוגמתה בנשק פלדה היינו מזמן על בריקדות. אך הויכוח הוא על הצד האישי. גם מבין מעריצי שירתו בתוכנו יש המבחינים בין אורי צבי המשורר, הנביא ובין אורי צבי האיש. ודוקא כאן בבית הסוהר או במחנה העצורים נשמעת הטענה: למה הוא נאלם? למה אין הוא מעדיף לאמור עכשיו בקול רם את מה שצריך ולו במחיר שבתו בבית סוהר. מקומו הוא בבית הסוהר. משמיעים טענה על האמצעים הרבים שהוא וידידיו בחוץ אחזו בהם כדי להשתחרר.

ואני דעתי אחרת. באחד מגליונות „החזית“ הרחקתי לכת וכתבתי שאין דעתו הנוכחית של אורי צבי מעניינת אותנו. מיום שניתנה תורה מסיני אין משגיחין בבת קול. אנו ניזונים משירתו והיא פועלת גם אם אין הוא רוצה בכך. כך כתבתי אני שידעתי גם ידעתי שהוא רוצה ורוצה בכך. אמנם עם התחלת הופעת „החזית“ הפסקתי את ביקורי אצלו ורק עם ד"ר ייבין הייתי נפגש במערכת „הבוקר“, אבל די לי במה ששמעתי עד כה מפיו. אבל כתבתי כך כדי להרחיק סכנת מאסר ממנו, כי את רגישות גופו מזה הרעב והסבל ידעתי ולא ראיתי כל תועלת בכך שבית סוהר יבלה את חייו. ומבחינת הסבל — הרי דין סבלו הקצר בבית הסוהר כדין כל תחושתו. כי הן זה כוחו: האינטנסיביות של כל תחושה. אם לבן תמותה אחר דרושות כמויות זמן רבות לתפוש משהו, הרי לו מספיק רגע אחד והוא נחקק בחריפות בנשמתו הרגישה. אם אני צריך לקרוא מאמר ארוך ושלם או ספור ארוך, הרי הוא קורא באותו מאמר, באותו ספור שורה אחת בלבד והוא כבר יודע את הכל בו, מה שאני אבין רק מתוך השלמות. והוא הדין להכרת בני אדם. מפרט כלשהו, מתנועת יד, מגיוון קול הוא לומד את מה שלומד אחר מנסיונות רבים.

לאנשים המודדים אותו בקנה מדתם הם אולי יקשה להבין את הדברים. אני למדתי למדוד אותם כך ועל כן לא השפיעו עלי כל הספורים הידועים לגנותו של אורי צבי „האיש“ בניגוד ל„משורר“. לא ניגוד ולא גנות.

הוא שם בחוץ, באותו חדר דל שברחוב יהודה הלוי, הוא מתרוצץ שם כלוא וכוווד, כלוא יותר ממני, כווד יותר ממני, ואילו הייתי יכול הייתי מעביר לו שי לשבועות קצת מאותו אושר אשר היה בנשמתי באותה מסיבה עם אותם בחורים.

העמק הגבוה איילון

א. מבור כלא למרחב לטרון.

אני לומד.

אני לומד ללכת. מהמטה ועד לדלת. ששה—שבעה מטרים. בראשונה שלש פעמים, אח"כ חמש, שש. אני מתקדם לא רע.

לביקורים עדין אינני יוצא. מוציאים אותי על אלונקה. מבעד לסורג עבה שולחת ילדתי בת שנה וחצי את אצבעותיה ותמהה, תמהה מאוד. בתיה מספרת על המאמצים הרבים שהיא עושה לשחררני ועד מגנס הגיעה. היא טוענת כמובן בכל מקום שאין זו אלא עלילה שהעלילו עלי. אין היא מרוצה מזה שאני כבר יורד ממטתי. עלי להוכיח שאני חולה מאוד, שמא זה ישפיע על שחרורי. היא יכולה להגיד לי זאת כי בשעת השיחה הופקד לשמור עלינו סרג'נט יהודי והוא... בן דודי. אין אני רוצה לצערה ואין אני מספר לה שלכל הבטחותיה אין שחר, אני נכנסתי כאן לגוב האריות, לחדר שמונה-עשר, חדרם של לח"י, „תמימי-דרך“ אינם מבאי אותו חדר דוקא. אבל היא משלה את עצמה. ובכל זאת... אינה משלה. החליטה לחזור לעבודתה, עזרה סוציאלית, והילדה מתחילה את סיבוביה הראשונים בתיים ב„טיפולים“ וגנונים.

ואני לא אעמיד פני תם ופני אינו יודע לשאול. ואף לא פני חולה יותר מאשר אני חולה באמת. להפך, שמח אני על כל תנועה חדרשה שאני יכול לעשות. שמחת החיים חזקה בי מהרצון לרמות את האנגלים. אני מרגיש עצמי טוב מאוד כאן בכל המובנים. אני לומד ללכת.

ועוד אני לומד. אני לומד להכיר בני אדם. אין כביה סוהר להכירם. כאן אין אדם יכול להתחפש. כאן אתה נמצא עמו עשרים וארבע שעות ביממה בצפיפות גוף ונפש. כאן הוא עושה את צרכיו לעיניך. אתה רואה אותו במעלות ובמורדות. הנח הוא צדיק, אדם עליון, גבור והנה הוא חזיר, מבוהם, קטנוני. ואתה לומד להכיר

גם את עצמך. לעולם אין אתה יודע עד תום מי אתה. לעולם אין אתה יודע מה תכונות חיוביות או שליליות תתגלינה בך במסיבות חיים מיוחדות. הנקל לך להיות אוהב האדם, אם הברירה בידיך בחוץ להיות עמו או בלעדיו. אך נסה נא לעמוד באהבה זו כשאתה כבול אליהם, לבני תאך, כשאינ אתה יכול להיות עם עצמך אף רגע. הנקל לך לפטפט על שויון בסבל, אך נסה נא לבלוע יום-יום מהאוכל המיוחד והטוב ששולחים לך בני משפחתך מהחוץ עם מרק עוף ועם לביבות ועם בשר וחצי מטר ממך לועס ידיך זו הפעם השלישית ביום, זו הפעם האלפית, הרבבית את מרק העדס המכוער. אני לומד הרבה.

ואני לומד גם להכיר פני הקרויים „שכנינר”. פעם ראשונה שאני בקרבת ערבים. ואני רואה את האציל ביניהם, שייך אבו חלד והוא מהשופטים של הכנופיות, עטור זקן שחרחר נפלא, לבוש פאר, מתברך בידידותו של יהודה לייב שניאורסון ו...חג' אמין אל חוסייני. בוקר בוקר הוא מבשל לי קפה טורקי, מגישו לי, מתישב על מסת שכני ישיבה מזרחית ומדבר עמי „בוליטיקה”. ובוקר בוקר אותו פזמון: אנחנו הערבים, ואתם היהודים מג'מעה שטרן חייבים להתאחד ולגרש יחד את האנגליזי ואחר כך בינינו נסתדר בשלום או במלחמה, אבל היום אויב אחד לנו.

ולעומתו אחד אשר את שמו שכחתי והוא חצי „אינטליגנט”, בחינת חובש, ממונה על בית החולים, מצוחצח, שמנוני והנאתו הגדולה ביותר לענות את הערבים הזקנים החולים. ולענות משמע עינויים ממש. לסחוב אותם ממטותיהם, להרקיד אותם כשהם עירומים לקול צהלת הערבים האחרים.

וכל אותו ערב רב של ספק פוליטיים, ספק פוליטיים, ודאי אנסים, ודאי רוצחים, ללא הבחן, ואותה הלשנה הודית שאין לה קץ, על כל סיגריה מוברחת, על חשיש למען לזכות ב„סרט” על השרוול... מידי האנגלי עם מקל החובלים ביד.

כעת אני לומד להעריך עוד יותר את כוח הסבל של הבחורים החיים ארבע וחמש שנים בין חלאה ערבית זו.

כיום קל להם. כיום מגיעה תגבורת אליהם, אך הן היו שנים של ריקנות ושחור סביב. לא כלום. לא כלום. לשבת כך בבור מעופש זה ולא לדעת: יש עוד דבר מה בחוץ שם או לא? יש טעם לסבל או לא? כעת מצויין. כעת רבים ימי החג. הנה מזדעזע לילה אחד כל בנין בית הסוהר, שומעים שמשות מנופצות בעיר. חברה מתעוררים וקריאות „חג שמח” עוברות מתא לתא. עדיין לא ידוע מה. עדיין לא ידוע מי. קנאת שתי המחותרות פועלת על כל אחת לזקוף את הדבר על חשבונה כמובן. למחרת יודעים: פוצצה הבולשת ברח' ממילא. פעולת אצ"ל. אצלם חג כפול ומכופל. אבל גם בחורינו שמחים. מקנאים ושמחים. הראשים זקופים, הפנים צוהלים

ישר לתוך פניהם של הקצינים הבריטיים המתהלכים כסהרורים. „חג שמח“, „חג שמח“ מהדהדים פרוזודורי בית הסוהר.

וקרוב לזה פעולה שלנו. אנו יודעים זה חדשים שמיכאל נמצא בעיר ומכין את הפעולה נגד מקמיכל, הוא מגדולי צוררינו, הוא חייב מיתה כפולת־שמונה. והנה באה ידיעת הכשלון. היתה התנקשות. לא הצליחה. וגם הרבי בא בשבת ובצער ניכר בקולו הוא אומר: „אך „הבעל דבר“ יצא בשלום...“ והרי זו הודמנות אחרונה. הוא עוזב את הארץ מנוול זה. כמה דם על אצבעות ידיו והוא רק נשרט, רק נשרט... ורק כעבור יום יומיים מתברר: הכשלון הוא רק למראית עין, עצם ההתנקשות יש לה ערך פוליטי עצום. פגיעה זה ענין של מקרה, אבל פעולה זו חוליה בשלשלת מלחמה לחיים ולמוות.

ישנם הרהורי חשבון: האם כדאי להשקיע עבודה של חדשים רבים בפעולה אחת כזאת, התלויה במזל. בקרוב תתקבל התשובה על כך מהחוץ: אחוז בזה וגם מזה אל תנח את ירך. אנו עוברים לשיטת הפעולות של האצ"ל וגם את הפושעים האישיים לא נשכת.

בימי החג הגדול של דפיקת ווילקינס כבר הייתי בלטרון. אבל מסרו לי כי בבית הסוהר שמעו יפה את קול היריות וכעבור עשר דקות ידעו מי „נדפק“. כעבור עשר דקות רקד כבר משה סבוראי בתאו על מותו של נבל זה אשר ירה בו כשידיו מורמות, אשר רצה לעיניו את אמפר, את ז'ק כשידיהם מורמות. אנשל שפילמן עובד בנגריה ועושה את הארון לוילקינס. אליעזר בן עמי עושה את הכתובת, עמיקם את המצבה. כולם עובדים בהתרוממות רוח. כן יאבדו!

אך בשורה זו כבר הגיעתני בלטרון. ראיתי את שמואל'קה השמן רץ כמטורף ממשרד המחנה ומבשר, מבשר ואומר: דפקו את ווילקינס!! כשלמדתי כבר ללכת נעשיתי איגואיסטי מאוד. לא יכולתי עוד לשבת במרתף. לא הייתי שפוט. לחצתי על העברה ללטרון.

ואני עוזב את חדר שמונה עשר המתכנן בלי הרף, בלי הרף, תוכניות בריחה, הנגש כבר לחפירת מנהרה מן הפינה ואני קובע מיד: עם תום המנהרה אעשה דבר מה שאוכל לבוא אליהם ויחד נצא. וכמובן ההבטחה החגיגית, הקדושה, הבטחה שמבטיח אותה כל אחד ואף אחד אינו מקיימה: לעמוד בקשר מתמיד עמם, לכתוב, לכתוב, לכתוב. הרי הם כה מנותקים, סגורים. כל מכתב הוא כרוח פרצים מחיה נפשות.

ואני זוכר בדיוק את היום בו הועברתי. 1 בספטמבר 1944. אני זוכר אותו בדיוק, מכיון שעתוני אותו בוקר הודיעו, שבאותו לילה היה נסיון התקפה על מחנה לטרון. זה היה לשון ההודעה הרשמית באחד מימי אלול תש"ד. בבואי ללטרון נודע

לי שלא היה ולא נברא. רק כעבור שבועות מספר נתברר לשם מה דרושה היתה לשלטון הבריטי אותה בדותה.

הבא מבית הסוהר המרכזי בירושלים למחנה העצורים בלטרון זוכה לתוויה חריפה פי כמה מזו שירגיש בצאתו מלטרון לחופש. יציאה מחושך לאור גדול, ממחנק לאויר. או כבא מירושלים נצורה, מושפלת לתל-אביב רועשת, קלילה ומשתזפת על חולות ימה.

כמובן לא כן היה בלטרון לפני שנתיים. גם תנאים קשים יותר, גם אנשים קשים יותר. בחלקם „מי שהיו“. כבדי משקל וכבדי רוח, אנשים שנשברו בחוץ או נשברו בפנים. כותבי פטיציות לשחרור, מסתייגים מלח"י, נייטרליים ר"ל. הוי הנייטרליים האלה! כאילו יתכן דבר כזה כ„נייטרליות“ בין מלחמה ואי-מלחמה. היתה עוד התקומה לאנשי אצ"ל ובית"ר שהתנגדו למלחמה, ובתוקף התפתחות העניינים הצטרפו אליה, אבל כל תקומה לא היתה כבר ל„נייטרליים“. רבים מהם ממניחי היסודות הארגוניים והצבאיים של האירגון לפני פילוגו ואחרי פילוגו, שהפכו להיות „מתים“ בחייהם, דוקא בתקופה שהמלחמה התלקחה ביופי שהקסים עיני עולם כולו. לבי לבי ל„נייטרליים“ אלה.

אבל עתה אין עוד אורית שעמום וציניות זו של הנייטרליים והכושלים שלטת במחנה. עתה פועם פה דופק המלחמה. הארץ נודעזעה ממהלומה חדשה שירדה על אחד ממבצרי השלטון הבריטי. דע שלמחרת ייפתחו שערי המחנה ויזרמו לתוכו זרמי זרמי דם חדשים. הנה הם יורדים שבוע שבוע, לפעמים יום יום, עשרות עשרות. צעירים צעירים וחלב אמם על שפתותיהם, ובעלי כרסים וקנים. גלים גלים. מחנה שלישי כבר נפתח, כדי להכיל את המובאים יום יום.

אימפריה שלמה, יש מחנה מרכזי „מולדת“ לטרון, ישנן „מושבות“ צעירות. ישנם בתי קפה, משחקי קלפים, שח-מט. ישנן בעיות קליטה המונית, אישפוז. בעיות הנהלת המחנה, התחרות בין הגופים על עמדות מפתח במטבח, בקשר. מלחמה על הרחבת הזכויות, לדואר, לביקורים, לשיפור המזון, למגרש כדורגל, לספרים. אין לקנא בהם לא במפקד המחנה, לא בקציניו ושוטריו. מי חי פה מפחד תמיד: הם או אנחנו? מה פחד נפחד אנו? כיצד אמר אותו „ליטוואק“ פקח: כשאני אמות ויבוא „מלאך הדומה“ וישאל אותי „מה סמך?“ לא אענה לו ולא כלום. וכי מה יעשה לי? יהרוג אותי? והרי אני כבר מת...

אבל הוא, מפקד המחנה וקציניו מלאי רעדה יומם ולילה. יומם מפני אלה שבפנים ולילה מפני אלה שבחוץ. אמנם כל אחד מאלה העצורים פה אינם אלא „חשודים“ בלבד וכשהם מופיעים בפני החוקרים הם מעמידים פני תם ושואלים: למה בעצם הושבתי כאן? מה חטאי ומה פשעי? אבל מיד כשהם יוצאים מאותו

משרד חקירה הופכים פניהם ללא הכר, הכבשה הופכת לזאב אוחק. יורדים למחנה ומספרים בבדיחות הדעת על שאלות התם ותשובות התם. וחוזר איש איש לצריפו. איש איש למחנהו, לתנועתו, והנפש עוד מלאה מפלאי הפעולות מאתמול, משלשום, והנפש מלאה תשוקה ותקוה להיות מחר שוב בחזית.

שלש מאות חפים מפשע כשכל אחד לעצמו. שלש מאות טונות חומר נפץ כשכולם יחד ואיך לא ירעד מפקד המחנה? יום יום מתווספים אמצעי בטחון. עוד גדר תיל ועוד מגדל שמירה ועם כל גדר תיל ועם כל מגדל שמירה גובר פחדם וגוברות ההכנות לבריחות. כי יש מחתרת בלטרון. כך כלפי חוץ, בשכבה העליונה חיים צבוריים ממש כבת-אביב. ישנה חרושת, עובדים בעץ, במתכת, בחוטים. ישנו ספורט, ישנן בחירות, רכילויות, הרצאות, ויכוחים. אבל ישנה גם מחתרת. בשעות הערב המאוחרות אתה רואה זוגות זוגות מסתובבים כצללים סביב סביב או מתישבים באיזו פנה איסטרטגית נוחה. אל תגש! אל תטה אוזן! כאן „עובדים“ על תכניות. מחדים מטרים מגדר לגדר. תצפיות, תצפיות, תצפיות.

אי שם באחד הצריפים ישנה קבוצה קטנה של עצורי ה„הגנה“ אבל בתקופה זו הם בטלים ומבוטלים.

אני מזדמן כאן לראשונה עם אריה בן אליעזר ואני רוצה לשמוע מפיו תורה „עברית“ חדשה שחודשה בבית המדרש של פיטר ברגסון באמריקה. קבוצה זו שעשתה כה רבות לפרסום וניצול מלחמת השחרור, קבוצה זו שמצאה את הדרך לפתוח לבבות יהודים ולא-יהודים לאחר נסיונות סרק של ציונות שלשים שנה בארצות הברית, קבוצה זו הופיעה פתאום ב„אידיאולוגיה“ על עם עברי ועם יהודי כשני דברים נפרדים. אינני תופס את הענין. זה עולה לי בשעתיים „קסדרות“ עם אריה בן אליעזר כדי להודע שכל זה איננו בעצם „אידיאולוגיה“ כלל כי אם תכסיס לזכות באהדת כמה „יאהודים“ אמריקאיים הרוצים לעזור אבל חוששים מפני הנאמנות הכפולה. כל זה כמובן אינו נראה לי. אין יוצרים „אידיאולוגיות“ ו„תורות“ למטרות כאלה. הדוגמאות של קבוצת ברגסון על אירלנד ואמריקאים יוצאי אירלנד אינן משכנעות. אנו נמצאים בתנועה דינמית. אולי בעתיד יהיה צורך לתחום תחום זה בין העם העברי בארץ ובני המוצא העברי בגולה. אך טרם בא הזמן. לא „כנענים“, לא „עברים“, לא „יהודים“. והיום יש עוד להוסיף: לא „ישראלים“. תנועה אדירה הכוללת את כל אלה, הסוחפת את כל אלה מנקיקים גבוהים רחוקים ועד לפלגי פלגים במרחבי הגולה. תנועת שחרור לאומית אינה מצמצמת כי אם מרחיבה תחומין.

אין לי עבודה קשה לשכנע את בן-אליעזר באבסורד ה„אידיאולוגיה“. הוא עצמו אינו חדור בה. וממרחקי אמריקה ליחסים כאן. בפגישתנו בחוץ נסה בן-

אליעזר לשכנע אותי שהוא בא בשם הקבוצה האמריקאית כנייטרלי בפילוג. הם שם באמריקה לא הכירו בעובדת הפילוג ואין הם רוצים להכיר בו גם עכשיו. והודות לו דומני מתקיימת גם פגישה ראשונה חצי־רשמית בין מנחם וביני על גג מלון סבוי. שם מנחם מנסח את הבעיה בפשטות רבה מדי: „שובו בנים שובבים. שובו לחיק הורתכם. שובו לארגון שפרשתם ממנו“. כאן בלטרון אין בן־אליעזר עוד נייטרלי. כאן הוא איש אצ"ל מובהק. כאן אני יכול להטיח בפניו דוגמה חדישה לגמרי לשתי הלשונות אשר בינינו. הנה עזב מק מיכל את הארץ. הנה הגיע נציב חדש לורד גורט. והאצ"ל מפרסם כרוז ובו הוא מברך את בואו בתוספת „מדרש“, הוא מברך אותו לא כ„נציב“ כי אם כ„נציג“. אני מוכיח לו לבן־אליעזר שבגישה כזו תקועה עדיין האשליה של תורת ה„לחץ“ הווג'וודית. ואם מצרפים לזה את הבעות הצער על נפול קצין בריטי, זה גותן תמונה מעורפלת במקצת על אופי מלחמת האצ"ל. „אתם עדין בחיתוליכם“. אבל זו רק שיחה אחת אתו. אנו מתכוננים להמשיך בשיחות.

אנו מתכוננים...

הבחורים שלנו אינם צריכים הכנות רבות. רובם מאלה שנדונו להשאר בימי המנהרה (צריף המנהרה הפך להיות „מקום קדוש“, שם בית הכנסת של המחנה). הם אינם צריכים ללמוד הבדלים בין ב' וג' של נציב ונציג. את דבר המלחמה בבריטים הם מבינים עד תומה. אך הם צמאים דעת. הם רוצים להעמיק בתורת המהפכה. הם מקבלים את פני בהתלהבות רבה. מעתה תתחיל עבודת ההדרכה האידיאולוגית המעמיקה. אני מספיק לתת שני שעורים. אחת הבעיות היא כמובן בעיית היחסים עם האצ"ל. רובם הם קרבנות המאסרים לאחר הפילוג. לאחר שידוע היה מי הלך עם רזיאל, היה ממילא מובן מי הולך עם יאיר והבחורים נאספו עשרות. עשרות. ואת זאת אין הם שוכחים כמובן.

עוד אני מתכונן להקל קצת מעומס השנאה הצבורה על לבותיהם והנה בשורה מהחוף. לח"י ואצ"ל פרסמו כרוז משותף ראשון. אמנם עדין בשנוי סגנון קל. כרוז אחד חצוי לשנים ושתי חתימות, אבל זה צעד ראשון. בין אנשי לח"י מתקבל הדבר ברגשות מעורפלים במקצת. בין אנשי אצ"ל בשמחה רבה. הרי הם סובלים מאוד זה שנים ברגש נחיתות כלפינו שנשארנו במערכה, שסבלנו. הם יודעים שיש יסוד מה למרירותנו נגדם. יש מהם מודים בכך בגלוי, יש מהם מגיבים על כך בשנאה מוגברת. אבל הכרוז המשותף עושה רושם רב במחנה. ישנם כיסופים לאיחוד השורות.

אני עומד עדין מעל דפי „החזית“ בפולמוס עם מנחם בגין. במאמרים הקרויים „מכתבים אל ידיד“ אני עונה לו על שתי שאלות שהציג בפני בעל פה: „למה אתם

מכריזים על מלחמה באימפריאליזם הבריטי ז', "למה אתם מטיפים לשנאה ז'
שאלה אחת פוליטית, השניה אמוציונלית-פסיכולוגית. אני מוכיח לו שאין כאן
ענין של אדמיניסטרציה בריטית רעה. זו היתה גם טעותו של ז'בוטינסקי. זה ענין
של ניגוד אינטרסים אמיתי. והשנאה היא תוצאה ישירה מהידיעה שהבריטי הוא
אוייב, שהוא מתנכל להשמידנו כאן, שהוא עמלק על דרכנו. ומצוה לשנאו. כעבור
שנה כבר לא צריך הייתי לענות למנחם, "למה לשנוא", כרוזי ומעשי אצ"ל היו
שופעים שנאה שהאוייב היה ראוי לה. כעבור שנתיים שנה מנחם גם את דעתו
בנקודה הפוליטית.

ובכל זאת, למרות פולמוס זה שמחתי גם אני לכרוז המשותף. קבלתי ידיעה
מהמרכז על המשא ומתן ועל הסיכויים לתיאום פעולות מתמיד. אנשינו לומדים
מהאצ"ל את דרך פעולות החבלה. השיתוף מתפתח יפה.
מתכוננים...

החיים במחנה תוססים. תוססים בגלוי, בויכוחים, בשמחת חגים, בשמחת
השיתוף. בלילות תוססות תכניות לבריחה.
מתכוננים...

כמות העצורים עברה את מספר שלש מאות. רחש, רחש, רחש, ביום ובלילה.
כמוחות, בלכבות, עוד מעט וגם בגופים. רחש, רחש, רחש.

ב. מפי עוללים ויונקים יסדת עוז

בוש אני ונכלם בבואי לספר את פרשת אותו בוקר מוקדם.
בוש אני ונכלם על שכל כך נודעזעתי בו ואיני יכול
להשתחרר מועזוע זה עד היום וחייב אני למען האמת לספרו
גם היום. בוש אני ונכלם כי הן יודע אני בשכלי מה מגוחך
הוא זעזוע מהוצאת מאתים וחמשים איש ממחנה עצורים אחד
אל מעבר לים בשעה שבשדות פולין זרועים רבבות שלדים
שלדים של אחינו בני ישראל, בשעה שחם עוד האפר בשדות
אושבינץ, וערמות ערמות מוטלות נעלי ילדים יהודיים שהורדו
מרגלים קטנטנות לפני שנשרפו, נחנקו.

ויכול אני להמציא נימוק "הגיוני" על סבלנו כאן ששקול
הוא מבחינת התועלת לכל סבל אחר. שכל קרבן כאן הוא קרבן
לוחם-מתנדב ושם הכל בא באונס. דמנו שנשפך כאן דם ארי
פצוע וטורף, ושם ים של דמי כבשים שחוטים.

אבל מה ל"הגיונות" אלה ולכוח החוויה הצמודה למאורע

צימוד חושים למאורע ?

ומי שברא את האדם כך שלבו מתפעם ממגע חושים יותר

ממגע ידיעה שבמוח.

מי שברא את האדם כך שהוא רועד בשמעו קול ילד בוכה

בלילות אבל קורא בשויון נפש על מיליון אנשים מתים מרעב

בסין או בהודו.

מי שברא את האדם כך, שהספרה ששה מובנת לו יותר

מהספרה ששה מיליונים, הוא יסלח.

ארעו כמה מקרים מוזרים לפני כן.

על מעשה ה"התקפה" על לטרון כבר ספרתי. הדבר השני המוזר היה מעשה

עם אליעזר ז'ורבין, אחד מאנשי לח"י. הוא יצא ל"ביקור". היינו מעבירים על ידי

אמו דואר החוצה. היתה לו זכות לדבר עמה שלא דרך הסורג. וכדרכו תמיד הוא

מגיש לה גם הפעם טבלת שוקולד. (ישנה "חנות" בלטרון. הסוחר הוא שמואל'קה

קפלן ואין מחסור בשום סחורה במחנה. לכל עצור חשבון ליגלי במשרד המחנה

והוא קונה על חשבון, אך גם כסף במזומנים ישנו במחנה, כמעט בורסה). טבלת

השוקולד אינה נושאת חן בעיני הקצין הערבי שהוא במקרה באותו יום ממונה על

הביקורים ולא הקצין היהודי שבילי (שהוא "ידיד" המחתרת, וביחוד ידיד האמהות

והאבות והאחיות הבאים לבקר ונותנים לו מי לירה, מי חצי לירה בהתאם לטובה :

ביקור "מיוחד", ביקור מוארך וכו', ישנו כמעט לוח מחירים קבוע). הקצין הערבי

לוקח את החבילה לידו והיא מתפוררת ומתוכה נופלים ניירות, ניירות. אליעזר

מועבר כמובן מיד לצינוק, אך לכך אין דואג, מילא, לכך כולנו מוכנים. הדבר הגרוע

ביותר הצפוי לו היא העברה לעכו, אחרי משפט דיסציפלינרי. רובו של החומר הוא

הפעם מאמרים שלי בשביל "החזית". מילא, לבי ודאי שכואב על כך, כי אני בקושי

רב ולרוב בקלוקל כותב פעם שניה מאמר. יש דאגה רצינית יותר. הפעם העברנו

שתי תכניות אלטרנטיביות לבריחה המונית. כמובן לא בכתב רגיל, כי אם ב"קוד",

כתב סתרים מיוחד, מספרים מספרים לפי מפתח שרק שלשה ארבעה אנשים מכירים

אותו, אך בכל זאת דואגים. מישהו אומר שבלונדון יושבים מומחים גדולים המפענחים

כל כתב סתרי, זוהי מחלקה מכובדת במחלקת הריגול. מה יהיה ?

והנה האפתעה הראשונה: משחררים את אליעזר מהצינוק, ללא משפט, ללא

עונש, ללא חקירה. מה זה ? סברה אומרת: המפקד הערום קלוא עושה את חשבוננו

האישי: גם הוא יענש, כיצד הוא מרשה פגישות כאלה בין עצורים ומבקרניהם

מי יודע כמה דברים מועברים כך פנימה או חוצה ? ומכיון שקלוא דואג בראש

וראשונה לכוכבים שעל כתפיותיו, ודאי העלים את „המציאה“ ממרכז הבולשת, שרף את הכל כדי לטשטש.

והנה האפתעה השניה: לפני ימים מספר נאסר מנחם שיף, אחד מעשרים הבורחים דרך המנהרה. אנשים מסוג זה מועברים מיד למקום המעצר החמור ביותר: עכו. ופתאום מנחם שיף מובא ללטרון. זה אינו מוצא חן בעיניו. הסברה היא שודאי יועבר מכאן עם חברים נוספים לעכו וכל אחד מתהיל לעשות את חשבונו: היועבר לאותו מקום פחדים של כל אסיר ועצור בארץ או שיזכה להשאר בגן העדן הלטרוני.

רחש החיים במחנה גובר. אנשי אצ"ל מתמרמרים על פרשת ז'ורבין. זה מסכן את כל המחנה. אזניו ופיו של ד"ר יוניצ'מן מלאי עבודה. בימים האחרונים הובאו שוב עשרות, עשרות. רשימתו של הבוגד חיליביץ'. אבל למה מביאים גם את בית"ר הצעירה?

הלילה ירד כדרכו בלטרון. בתי הקפה בשני המחנות גדושים, רדיו, קלפים, שח, שירה. מסביב לצריפים זוגות, זוגות מתוכחים, מתפלפלים. ירדו פני הכבשים שלאור השמש, מן החושך מאירות עיני נמרים. על הספסלים לפני הצריפים יושבות קבוצות קבוצות „עתונאים“. „עתונאים“ אלה מי הם? שמא „נק“ מ„המשקיף“ שהוא כאן. או ד"ר יוניצ'מן או אני? חלילה. „עתונאים“ אלה הם ה„וורוויזים“, בני 14—16 מדביקי הכרוזים של המחתרת ברחובות.

בתשע עוברים כרגיל ה„נבצאים“ הערביים ודופקים בצריפים להודיע על שעת הנעילה.

הצריפים נסגרים. ספירה אחרונה. מצריף פלוני אלמוני נשמע היום צחוק ממושך. ודאי הגיע שם „ירוק“, והוא עומד במבתן. חוק בל יעבור הוא בלטרון, כל חדש חייב לספר שלש בדיחות שאיש אינו מכירן או על אהבה ראשונה שלו. כרגיל מבכר החדש את ספור הבדיחות, אך הוא נוכח במהרה שאין הדבר פשוט כל כך. הוא מספר, מספר, אך לפני המשפט האחרון של הבדיחה הראשונה מישוהו צועק „סטופ!“ ומסיים את הבדיחה. כשלוך. הבדיחה אינה חדשה ולא קל הוא ב„חברה“ כזו למצוא שלש בדיחות שאיש לא יכירן. החדש מתיגע, מזיע. ואין רחמים בדין ויהי החדש מי שיהי. למטתו קשור חבל הנמשך לידי אחד אלמוני, ואם אין הוא משביע את רצון הצריף, דיה משיכה קלה של החבל והמטה רבוצה. מי היום הקרבן בצריף השכן?

לאט לאט משתתקים גם קולות אלה. חושך. רק מגורות קטנטנות דלוקות בקצהו של כל צריף, בבתי השימוש.

מי ששנתו נודדת (היה לו ביקור היום? אשתו? ילדו? או מחכה הוא לביקור

מחר ? למה הוא מתהפך מצד לצד ? שומע מפעם לפעם: „הולט ! הריס דזער ?“ קריאת המשמרות בלילה. באות מן החושך, הולכות ונעלמות בחושך. רשרוש צעדי כלב... זה כלבו של קלוא. אין הוא, קלוא יודע מנוחה בלילות. מעניק הוא חופש גמור למחנה ביום, אף בדברים שהם בניגוד לחוק, ורק מפני בריחות הוא חושש. כל בריחה זה קיצוץ בדרגה שלו. על כן הוא עתיד קלוא זה לבשר בשמחה לאחר העצורים (שלום לוינ מעצורי ה„הגנה“): „ידיך ד”ר שייב ברח ואני מקוה שלא אראה אותו יותר“. והשמחה היתה שלא ברחתי מהמחנה ולא מידי שוטרים שהוא ממונה עליהם...

על כן הוא מתרוצץ אחוז פחד מדי לילה סביב סביב גדרות התיל. ישנן גדרות לרוב, וחשמל בגדרות, ומגדלים, ופרוזקטורים מרצדים הלוך ושוב, הלוך ושוב. וכל זה אינו מספיק. הוא עצמו מתעורר מדי פעם אחוז חרדה. מחנה של שלש מאות איש קנאים ועשירי מזימות, כאשר מוכיחות הבריחות מבתי הסוהר עד היום, כאשר מוכיחות הפעולות הגוברות בחוץ. מי יודע מה נרקם שם כרגע בחושך ? מי יודע מהיכן נחפרת מנהרה ? מי יודע מאיזו פנה זוחלים אל התיל ? מי יודע אם בין רגע לא יפוצץ הוא בתוך צריפו ולא יורעד כל המחנה מהד יריות התקפה מהחוף ?

אלה הם פחדיו של המפקד... ואין הם פחדיו־שוא. אלא שעוד לא הלילה. עוד לא הלילה. וודאי לא מאחד הצדדים שהוא חושב עליהם. ידענו תמיד להפתיע אותם, למצוא בקיעים בחומות מבצריהם.

אבל הלילה שקט. כרגע אין אפילו כל תוכנית אקטואלית. אלו שהיו נפלו בידי האוייב.

הלילה שקט. הנותרים — נותרים. החולמים — חולמים. שקט עמוק... שלש מאות בנימינים־זאבים, גורי אריות שלא הספיקו עוד לתקוע צפרניהם בגופו של בריטי, דוכי המחתרת הכלואים כבר ארבע שנים, ואלה שעוד אתמול פקדו על כיבוש תחנת השידור בראמאללה, על ההתנקשות בנציב העליון, עתה הם כולם ישנים.

דממה עמוקה בלטרון.

ופתאום הופרעה הדממה בקול דסיקות ונקישות.

מה זה ? מה זה ? מעטים מתעוררים:

מבחוץ נסגרים התריסים של כל הצריפים ומוגפים בבריחים.

מה זה ? מה זה ?

ומי שהתעורר לקולות אלה שומע קולות ממין אחר:

טום, טום, טום, טום.

טום, טום, טום, טום.

קול מצעד צבאי.

ומבעד לסדקים מעטים רואים לאורך השביל המוליך מהמשרדים למחנה
צבא צועד שורות שורות. לפני כל פנס דולק נראים גם צללי הנשק.

מה זה? מה זה??

הסברה הראשונה היא כמובן: חיפוש. מאז המקרה עם ז'ורבין אנו מחכים
לו. הרי זה דבר ידוע, לאחר כל מקרה כזה עורכת המשטרה חיפוש מדוקדק. באמת
כבר תמהנו, למה לא נערך חיפוש עד היום. כמובן שאין חשש לחיפוש כזה שכל
המחנה מצפה לו. קיימה מצות „והיה מחנך טהור“. רק דברים שהם הכרחיים כגון
מכשירי חיתוך כבדים, אקדחים מספר וכדומה, רק הם הוחבאו במקומות מיוחדים.
כל החומר הקל: עתונות מחתרת, דואר מחתרת, כל אלה פשוט הושמדו. ובכן
חיפוש? יהי חיפוש...

אבל הצבא צועד, צועד. לשם מה כל כך הרבה צבא?..

הסברה השנייה: עכו.

היו כבר מקרים של העברת עשרים עד שלשים חשודים „מאד“ לעכו. ואין
זו רק שיטת בטחון או שיטת עונשין חמורה יותר. זו בעיקר שיטת הפחדה.
מי עצור בארץ אינו נרעד לשמע השם: עכו? אפילו את אסירי בית-הסוהר המרכזי
הירושלמי מענישים על ידי העברה לעכו. הרי זה אמצעי סחיטה בשעת חקירות:
„אם לא תדבר תועבר לעכו...“

טום, טום טום טום.

טום, טום טום טום.

הצבא צועד בלי סוף, בלי סוף.

מה השעה? ארבע... ארבע וחצי. כולם ערים כמובן ומצפים. גורלות
נחתכים. כל צעד — גורל. כל צעד גורל.

טום... טום...

מישהו בצריפי מטיל „הלצה“...

„חברה! פשוט יעמידו לקיר וידפקו...“

צחוק וצמרמורת.

הלילה מחויר ולאור החוורון רואים:

המחנה כולו מוקף אלפי אלפי חיילים וטנקים ומשוריינים. והחיילים מצויידים

בברנים, ברנים, ברנים...

הנה רואים כבר את הכביש הראשי. מלא ראשים ומכוניות.

כמעט ששומעים את הלמות שלש מאות לבבות. כל אחד עושה את חשבונו
הוא. בית... אם... אב... אשה... ילדים...

פתאום נפרצת דלת צריפנו. נכנסים פנימה בזה אחר זה קציני משטרה
וצבא, גבוה מעל גבוה. קולונלים, בריגדיר... אני אף פעם לא התמצאתי בסימני
הדרגות, אבל פס לבן על הכובע אני יודע שזה משהו גינרלי מאוד...
בראש הנכנסים — קלוא.

במקרה מטתי היא הראשונה ליד הדלת. קלוא נגש אליה. בועט בכוח
בדפניה ופוקד קצרות, בעברית, במבטא הקשה של הלי':
— „לקום להתלבש“.

(עד היום בשומעי „לקום להתלבש“ אני נפעם).

שוב שקט. הקצינים מתפזרים לאורך הצריף.

עשרים עצורים מתלבשים בדומיה. על יד הדלתות ניצבים חיילים עם ברנים.
מאחורי כל חלון — חייל עם ברן.

קלוא מחזיק רשימה ביד ומתחיל להקריא שמות. מציץ שוב ברשימה, נגש
למטתי ואומר:

— „שב“.

לא הוקראתי ברשימה.

חיילים נגשים לקרואים וכובלים אותם שנים, שנים. תשעה זוגות כבולים
זה לזה יוצאים בדומיה. רק השלשלאות מצלצלות. אף מלה. אני מסתכל בפנים
האהובים. אחד אחד, אחד אחד, בשר נקרע מבשרי.
יוצאים...

הדלתות מוגפות מאחורי היוצאים.

אילו היה חושך בצריף...

אילו היה לפחות חושך.

אבל אור החשמל נדלק עם התחלת הפעולה. וגם אור היום (השעה חמש...
חמש וחצי...) חודר מבעד לסדקים.

ולאור זה מחרידה התמונה עוד יותר. בצריף נותרנו שניים. אני ופלוטקין.
לדבר אי אפשר. מחנק בגרון. מחנק שכזה... ואיזו בושה איומה על שנשארתי.
אף זיק של שמחה. אילו הוציאו מבין עשרים — ארבעה, חמשה, כשם שהיה קורה
אחר כך, ודאי היתה משתפכת בנפש אותה הרגשה טבעית איגואיסטית: אני נשאר...
אבל הפעם אף שמץ מזה: איזה כאב מביש מאוד... הם כולם נלקחו... נלקחו... אינני
יודע לאן... אותה הלצה על „העמדה לקיר“ מבעבעת ועולה שוב ושוב. למה השאירו
אותי, למה השאירו...

שנים בצריף. צריף חי כל כך. ועתה דממה כזו... המיטות עוד חמות... בגדים מפוזרים... שום דבר לא הותר לקחת עמם. שום דבר ביד. מיטות ריקות ודוממות. הנה גם המטות מצטננות והולכות.

אנו השנים מתרוצצים מחלון לחלון, למצוא סדק גדול יותר, לראות, לראות מה אתם, עם היקרים, עם הטובים הללו. מה אתם?

יש סדקים בעלי חסד, רחבים ברוחב חצי סנטימטר. רואים משהו.

הנה הם הולכים, העצורים. בשורות ארבע ארבע, כבולים שנים שנים. רק אחד בראש כבול לחד. מי זה? אה! הרי זה שמואלק'ע קפלן. הוא ותיק הותיקים. עצור ראשון של לח"י על פי חוקי החרום. אב לשלשה ילדים. שופע בריאות הגוף, שופע מצב רוח טוב, שופע המצאות. הוא הוצא ראשון. משום מה חששו שהוא יתן את הפקודה להתנגד. הוצא מהר יחיד ונכבל...

ואחריו זוגות זוגות, ותיקים, צעירים, בסדר הצריפים. כולם, כולם. גם ה"גייטריים" האלה שעשו מעשים ממעשים שונים כדי להוכיח שהם כבר "גמרו". ללא הועיל. גם הם... הנה יעקל'ה אורנשטיין. מהראשונים, הראשונים, שרק הציניות עוד נותרה לו, כלפי הכל, גם כלפי עצמו. הנה ניגודו מצד האופי: יעקל'ה פוליקוב, "פלח", ישר לב, ישר מוח. הוא עוד איננו מודה שגמר, אף כי התמסר עם פרסום תמונתו. מעשה באם... אלמנה... אמונתו נתערערה. הוא מחפש בפני להצדיק. הנה לפני ימים מספר בליל ראש השנה השתכר, מכל לח"יותו נותרה לו רק השנאה לריביוניזם. רץ מצריף לצריף, קפץ על השולחנות וצרח בפני צה"רים, בית"רים, אצ"לניקים, בבז מתגרה: "תל-חי", "תל-חי"...

וקרוב אליו צועד חבר הועד המרכזי של הצה"ר, הרמן סגל, זקנו מלבין כבר... שלש פעמים חזר וספר לי בקצף על השפתיים שנאסר על מדרגות המזכירות הראשית ברדתו עם ד"ר אלטמן שהיה עמו במשלחת אצל המזכיר הראשי. והקצף שלו לא היה מופנה נגד המזכיר הראשי...

וכך הם צועדים בזה אחר זה ללא הבדל, כל מי שקשר אי פעם איזה שהוא קשר עם התנועה הלאומית. אין פה אף אחד שלא היה אי פעם תלמידו של ז'בוטינסקי, ויהי שבינתיים החל לשנוא את סיסמת "תל-חי", ויהי שהוא לא מזמן פרסם מעל דפי עתונו את תמונת יאיר הנדרש על ידי המשטרה. הנה הם הולכים כולם וכותנתם לבשרם הרועד בצנת הבוקר ורובם במכנסי חאקי קצרים. לא הספיקו לסרק שערותיהם, ישר מתוך המיטות, ישר החוצה לכבלים והולכים והולכים. דממה איומה מסביב. רק נקישת שלשלאותיהם, וטרטור מכוניות, מכוניות, מכוניות.

ופתאום נפרצת הדממה.

אגודת העתונאים עשתה למענו לשחררו ובכן למה לו „ללכלך“ את שמו על ידי קרבה יתרה אל „פירמה“ ברורה כזו כמוני? אך הוא החליט „לצפצף“ על הכל. קל־דעת שכזה! דוקא מאותו יום שכל אחד מהנותרים נעשה בולט יותר, הוא הקים אתי „קואופרטיב“. לפני כן הייתי כמוֹכֵן ב„קואופרטיב“ של אנשי לח״י. עתה לא נותר עוד איש מכל חברי בקואופרטיב. והוקם זה החדש בעל שני חברים, ובכך גושפנקא כמעט רשמית על שמו. ובכל זאת לא הזיק לו הדבר, וכעבור חדשים מספר שוחרר.

אולם האחד אשר חפשתי אותו מיד עם צאתי מהצריף השומם היה איש אחר לגמרי. לא איש לח״י ולא איש אצ״ל ולא איש „הגנה“ וכלל לא חבר, וכלל לא איש פוליטי.

— „היכן ד״ר לבינסון?“ שאלתי. שאלתי וחיפשתי. ומכיון שהוא לא נתגלה

לי מיד הייתי בטוח שגם הוא נלקח וכאב לי מאוד.

מי הוא ד״ר לבינסון זה?

הרי זה מנהל הגימנסיה שלי שהזכרתיו בספור מאסרי. ומה מעשהו בלטרון? לא טירוריסט, ולא אוהד טירוריסטים. יהודי לאומי אמנם, לא חסר־שרשים, אבל מיוצאי גרמניה ומאלה לא רבים היו במשפחה הלוחמת. שנית: שקוע כולו בעולם המקצוע הפידגוגי או בעולם ההיסטוריה והאמנות שהוא מחבבן. והנה נאסר עשרה ימים לאחר מאסרי באמתלה שסייע לי בבריחה. דבר זה לא נעם לי מאוד. גם כלפיו, באופן אישי, וגם כלפי המוסד. וסבור הייתי שבבואי ללטרון אמצא בו אויב, כי הנה הוצא בגללי באמת חף מפשע, והוטל בגיל חמשים לראשונה למחנה עצורים ומאחוריו גם משפחה, גם גימנסיה במצב חמור. מעמדו בחיים נשבר. והנה היתה זו האפתעה הגדולה והנעימה. מצאתיו במצב רוח טוב, ללא צל של טינה. עוד כתצי שנה בלה במחנה העצורים וחדשים מספר במחיצה אחת אתי בצריף בית־החולים והתחלתי להעריך אותו לאחר שבימי העבודה בהנהלתו בחוץ פרצו לא פעם סכסוכים בין המורים ובינו. הכרתי אדם חדש. ואף הוא הודה בפני שהכיר עולם חדש של אנשים שלא היה אף פעם מגיע להכירם בחוץ. ובמקום שנאה לעולם זה שגרם לו צרות החל לכבדו ולחבבו. ארגן ערבים למדע המוסיקה, למד וחי חיי עצור „טוב“, מלא הומור. והרי אי אפשר היה להגיד שבח כזה על מנהיג „לאומי“ פלוני אלמוני, שבחוץ היה רברבן גדול וממלל „גבורות“ ועם מעצרו החל בוכה, מעתיר בקשות וחנופות על ראשי הבולשת ומתחמק מלדבר עם „חשודים“ מאוד.

אכן, חפשתי מאוד את ד״ר לבינסון בין הנותרים ושמחתי למצאו.

סוחבים אנו, סוחבים את מטלטלינו, מטות, מזרונים, בגדים, ספרים, סוחבים

ממחנה למחנה. עדת שרידים.

רק בשעה עשר בערך נודע לנו, שהמוצאים הוטסו אל מעבר לים, תפציהם
יישלחו אחריהם.

בכביש המוביל למחנה נראות דמויות נשים עם ילדים. באים לביקורים...
טוב שהשער הראשי רחוק ואין אנו שומעים את קולות הבכי ואין אנו רואים את
המתעלפות. במקרה חל באותו יום ביקור אצל עמנואל כץ. אני יכול להודיע החוצה
כי נשארתי. גם זו לטובה. הללו שהוצאו לא יטעמו גם טעם מכאיב וטוב זה של
ביקור משפחה.

ירד השממון עלינו.

אמנם לא יארכו הימים ומהחמשים שוב יעשו מאות. שוב יובאו עשרות,
עשרות. בחדשים הבאים הובאו כששים שבעים איש ישר מהיחידות השרתוקיות
שבצבא הבריטי. אבל כל זה — לא זה שהיה. אותה אורת חיים פוליטיים מובהקים
של מחנה עצורים פוליטי מובהק, אינה עוד. אם משום זה שהשמנת הוטסה,
אם משום זה שפחד ההטסה החדשה משפיע על האנשים לרעה, אם משום
זה שתמה רשימת הבוגד חיליביץ, נצטבר נסיון למחתרות ובאמת מובאים רבים
חפים מפשע, הנאספים סתם מן הרחוב. בין כה ובין כה לא רק הרגליים מדשדשות
בבוץ הרב שבעמק אילון לטרונזי זה, כי אם גם הנפש אינה מוצאת קרקע נוקשית.
רבו מאוד העומדים בשער יום יום. רבו משחקי הקלפים על קוראי העתונים. ופתאום
רבו גם מקרי הטפוסים החשודים כפרובוקטורים שהוכנסו בכוונה.

גם בגלל השממון האנושי הזה שבמחנה החדש שאין אני מוצא בו כל גרעין
מגובש בשבילי, גם בגלל שממון הגשמים הדופקים כברד על פחי הגג יום ולילה,
יום ולילה והקור חדר ומציק לעצמותי השבורות — אני מחליט „לעלות“ לבית
החולים של המחנה, ובגלל מצבי (אני עוד בגבס) קל לי להשיג את הדבר.
הוא הוצע לי עם בואי לטרונזי, אך דחיתי אותו, רציתי להיות יחד עם „חברה“.
עתה אין לי עוד כלום במחנה, „למעלה“ החדרים קטנים וחמים ואף האוכל משובח
יותר ועל הכל: יש פנה להתבודד. גם הרגליים גם הנפש יוצאות מהבוץ שהתהווה.
לא לראות עוד כל אותו אספסוף מקרי ומבוהל. לא לראות עוד את
אותה האינטליגנציה המקצועית, אחד משורר, אחד עתונאי, אחד רופא, אחד
מורה וכולם כאחד צובאים על השער ומחייכים ומחניפים לכל שוטר בריטי עד
לגועל; לא לראות יותר פרצוף זה של ד״ר, מוסמך האוניברסיטה העברית, חבר
לשעבר של התאים הלאומיים של הסטודנטים ועתה מורה בבית ספר תיכון והוא
בא לפני ומתפאר בחכמתו. שאל אותו קצין הבולשת המילטון „הידען“: מה דעתו
על המפלגות בישראל בימי החשמונאים. „אבל אני סדרתי אותו — מתפאר הד״ר —
אני הצדקתי את המתיוונים...“ והוא אחד מגי רבים שכמותו.

בוץ.

מתוך צרור מכתבים הביתה:

27.11.1944

היום עברו שבעה חדשים למאסרי.
חששתי מאוד למחלה שלך ובלילות שמעתי רק את
הילדה צועקת: אמאלע! רק החבילה ביום חמישי
והכתובת הכתובה בכתב ידך — הרגיעה אותי קצת.
כמוכן שהרגעה מלאה באה רק היום עם בקורך. אמנם
מראה פניך הרעים וידיך הלבנות יותר מדי לא יכלו
לשמח. אבל אחרי ימים ולילות של פחד היו פניך
וידיך הלבנים כפני הירח המופיע פתאום בליל אפלה
מבין עננים כבדים.

„מה אני אומר לילדה“? ... איך אני יכול לחוות דעה
עליה? כדי לחוות דעה דרוש מבט אובייקטיבי ושקט
ובמקרה זה המבט שלי לא יכול להיות לא אובייקטיבי
ולא שקט. וזה גם לא מעניין אותי. ראיתי רק מבט
רציני שלה ושמעתי אותה רק אומרת: אבא, ועוד מלה
אחת שמעתי, מלה חזקה מאוד, ממש כצעקה. כשאדם
אחד שם אמר לה: אסור! ענתה מחוצפת זו בת שנה
וחצי: לא! ועוד הפעם: לא!! את זה שמעתי ואת
זה אזכור וכשתגדל אספר לה... כמה רשמים אדם סופג
בעשרים דקה אלה?

8.2.1945

אתמול היתה אפתעה. הביאו פתאום 49 אנשים
חדשים מהמאסרים בשכונת מונטיפיורי וזה תמיד
„מעניין“. זה באמת קצת מצחיק לראות כיצד מביאים
עשרות אנשים מבוהלים, אחד בבגדי עבודה מלוכלכים
ואחד מצוחצת, אלגנטי (איזה ארטיסט בקברטים). אחד
בחור ישיבה שמוריד את הכובע בפתד כשנגש אליו
שוטר ערבי ואחד זקן, רוכל־רחוב מסכן, מסתובב כבר
24 שעות ועדין אינו מבין מה קרה כאן. וחברת לצים
מוצאת מקום להתבדח. „מותחים“ אנשים. אין זו

קנט

„חכמה“ גדולה ובכל זאת מצחיק. כמובן שצריך להיות קצת טפש או מאוד מבולבל כדי להאמין לדברים כאלה כמו: אם אתה רוצה להשאיר את השפם עליך לכתוב בקשה למפקד (ויש מסכנים שיושבים וכותבים!) או: מחר בשש בבוקר יש טיול למנזר השתקנים. צריך להרשם אצל הסרג'נט הבריטי (יש קופצים גם על „מציאה“ זו!). כמובן שיש גם אחרים. יש כאלה שאינם מבטלים את זמנם. הנה נכנסים ארבעה חדשים לשער ומעבר לגדר כבר צועקים: „היי! אתה! אתה משחק פוקר?“ וכעבור חצי שעה כבר יושבים בקפה ו„עובדים“. גם היום היה „מעניין“. היום בא הנציב העליון לבקר. עבר בכל הצריפים. משלחת רצתה להתייצב בפניו ולא נתקבלה. כל הביקור היה מאורגן יפה. רק הפולנים העצורים נסו לעשות „קונצים“. שנים חתכו לעצמם בסכינים את צואריהם ובטניהם, וארבעה קבלו התקפת אפילפסיה. בזמן האחרון הורע קצת מצב הקריאה. למעלה מ-400 ספר שלחנו לסודאן ולא נשאר כלום. השבוע שלחה חברת הנוצרים הצעירים ספרים מדעיים באנגלית. יוצא מן הכלל! איום הוא היחס של המוסדות העבריים. גם מעיריית תל-אביב נתקבלה חשובה שלילית.

22.2.1945

פה בבית החולים החיים עוד יותר שקטים. אפשר יותר ללמוד ולחשוב. ומה שאדם איננו מספיק לחשוב ביום הוא גומר בחלומות בלילה. היה שבוע ימים שלילה לילה חוזר חלום אחד: טילתי ברחובות ערים בפולניה וחפשתי, ידוע את מי שחפשתי. וראיתי תמונות נוראות של אנשים מפותמים, ופתאום: ואני מטייל עם הילדה שלי הצוחקת, הזורחת ויש הרבה מאוד שמש מסביב. ויש גם חלומות מצחיקים. הנה פעם חלמתי שבאו הנה לביקור המלך והמלכה האנגליים בלווייתו של צ'רצ'יל. הם מבקרים בבית החולים ואני מדבר עם צ'רצ'יל על המצב בחזית. אנו הולכים יחד וכבר מתקרבים לשער

ואני חושב: „אולי אצליח לצאת יחד אתו...“, אבל לא יצא מזה כלום כי התעוררתי.

לאחל לך חג שמח? אין טעם. איזה חג? פורים או פסח? מי יודע מתי יגיע המכתב? והעיקר: מה יועילו האיחולים? שאלו אותי אחרי הביקור: מה מספרת אשתך? היא שקטה? בוכה? ואמרתי כך: היא אמרה לי: „כשאני חושבת, באמת אינני בוכה, אבל כשאני בוכה אינני יכולה לחשוב“.

25.2.1945

אולי קראת או שמעת על מות המשוררת אלונה לסקר-שילר? לו היו לי כאן ספרי השירים שלה, הייתי אולי מנסה לתרגם אותם. אם במקרה תראי באיזה מקום את אחד הספרים שלה – תשלחי לי בדואר.

אלא שכל ה„הפוגה“ הזו בדינמיקה הפוליטית לא חלה אלא במחנה העצורים. בחוץ התרחשו בינתיים דברים בעלי חשיבות רבה. גם שם היה בוך, אלא שהדם והאש גברו עליו.

ד. לאור הפרוֹזיקטור מקהיר

עקרתי רגלי מן הבוך, אשר מלא את מחנה לטרון, אשר חצץ בין צריף לצריף, בין איש לרעהו, אשר מסמס את הקרקע ואת הדורכים, המשתרכים עליה. עליתי לצריף בית החולים שעל גבעה וחדרים קטנים בו טובים להתבודדות ומרפסת סגורה, טובה להסתובב בה (מאז ומתמיד אינני יכול לחשוב אלא מתוך הליכה) וטובה להשקיף בה לרחוק לרחוק, מעל גגות צריפי העצורים, משרדי המחנה, אל הכביש הראשי, אל כל עמק אילון ועד למנזר השתקנים ממול. גשמי סתו ודאי גשמי ברכה הם, אלא שאין ברכתם אלא באדמה המתוקנת להם. היו ימים בלטרון ועצוריה אנשים מסודרים היו, כמעט „דיירים“ קבועים במקום והיו דואגים לגנות ולמשעולים והגשם לא היה בולע אותם. אבל לאחר שנעקרו מהמחנה השרשיים אשר בו והועברו לגלות אפריקה נותר חומר אנושי מקרי ומבוהל ומרושל. היה כל אחד מתכרבל תחת שמיכתו והוחה על „פראג“ (שחרור) ומנסח מכתבים לבולשת הבריטית. במחנה זה רבו העקרבים ומרגייה-רגליים בחורב והבוץ בסתו.

על כן עזבתיו, ובלשון פוליטית: פרשתי ממנו לצריף על הגבעה, וראיתי מראות שלא ראיתם מלמטה וחשבתי מחשבות שלא יכלתי לחשבן למטה מחמת הטרדה ומחמת רעש הגשם על גג הפח ומחמת הבוץ, הבוץ, הבוץ.

הידיעה על ההתנקשות המוצלחת בלורד מוין, שחלה רק שבועים וחצי לאחר אותו בוקר איום של ההטסה, כבר מצאתני בצריף בית החולים הלטרוני, גופי עוטה גבס ונפשי עצבת על העקירה הגדולה שנעקר המחנה ועל הבוץ־האנושי שירד עליו. והיתה ההתנקשות כתשובה רבת־כוח למכה אשר הנחית האוייב, אף כי למען האמת לא היה כל קשר בין השניים. על הפעולה עוד דברנו עם מיכאל בחוץ חדשים לפני מאסרי. הפעולה הוכנה על ידו לפני שעלה עוד בדעתם של הבריטים להגלות עצורים מן הארץ. אך אין גם ספק שמוין היה האיש שקבע באופן סופי את הפעולה ואף מצא את מקום ההגליה, כשם שאין ספק בדבר שעוד היו באמתחתו גזירות קשות מזו על הישוב העברי כולה, בהתאם לדעתו האנטיציונית והאנטישמית שגלה אותה ביושר־לב ובציניות רבה מעל במות לונדון וקהיר. „חביעותיו של ווייצמן הן בלתי צודקות” — אמר עוד בהיותו מיניסטר המושבות בשנת 1942. „הספר הלבן צודק”, „יש להפסיק את העלייה”. וכעבור שנתיים בבוא לקהיר עוד ביתר חריפות (בינתיים הרי השפיל היטלר לא רק את כמותנו כי אם גם את כבודנו): „פלשטיין היא ארצם של הערבים. היהודים הם בליל גזעים. גם על יהודי פלשטיין לעזוב את הארץ ואפשר למצוא עבורם ארץ באפריקה”.

לאחר שנים נדע: הוא שאמר ליואל בראנד: מה אעשה עם מיליון יהודים... בינתיים מצא מוין ארץ גלות באפריקה למאתים חמישים ואחד יהודים חשודים — ורובם לא לשוא — בקשרים עם המחתרת. אך גורלו כבר היה חתום עוד לפני אותו יום שחתם על פקודת הגירוש. אליהו חכים כבר זיהה אותו לאחר עיקוב ממושך. אליהו בית צורי כבר התכונן לצאת לדרך כדי להשתתף בביצוע הפעילה. אילו במקרה יצאה הפעולה לפועל לפני הגירוש, הרי היו זוקפים את הגירוש על חשבון העונשין. כי הן זו היתה שטת המחשבה האימפרסיוניסטית המובקת: אין פה ענין של התנגשות אינטרסים בין שני עמים, בין הבריטים והיהודים, בין האימפריה ובין תנועת שחרור לאומית, כי אם ישנן אי־הבנות מקריות. ישנן גזירות שיש לבטלן, ישנן „פעולות” אשר חייבות לתת פרי מידי. כל זה הכלול בשם „מאבק” ואשר בתקופה הראשונה היה גם קרוב להלך הרוחות באצ״ל.

אנו — ואת זאת אני חושב לזכותנו הגדולה ביותר — הפסקנו לראות את ההתנגשות עם הבריטים כמאבק פנימי שבחוץ האימפריה. כמלחמה נגד „הספר הלבן”, בעד אדמיניסטרציה טובה יותר. אנו ראינו את המלחמה בשלמותה. זו מלחמה על העיקר ולא על המקרה הנובע מן העיקר. הבעיה איננה עוד: נציב

„טוב“ או „רע“, כי אם שלטון עברי או שלטון זר. והבעיה איננה עוד חיפוש ידידים בלונדון, הבעיה היא ניתוק מוחלט מלונדון לא רק בירושלים כי אם גם בקהיר וגם בלונדון. באחד המאמרים המבקרים את דרכו של ז'בוטינסקי כתבתי שהיתה זו השגיאה הגדולה ביותר של הצה"ר שהעביר את משרדו המדיני מפריס ללונדון. זה בלם את ההתפתחות מתנועת אופוזיציה לתנועת השחרור העברי. זה האריך את תור האשליות והדחיות וזה העמיס אבנים מיותרות על גבו של האצ"ל. הבהרה זו בקשר להתנקשות בלורד מוין, הכרחית היא להבנת הסכסוך שפרץ בגללה בינינו לבין האצ"ל.

זה יהיה מיותר לגמרי אם אבוא ואזכיר היום את כל אותה התשפוכת שנשפכה עלינו מפיות ראשי הסוכנות, ההסתדרות וכו'. ממרומי הגבעה שאני עומד עליה היום קשה לי לתפוס כיצד הותעינו אף שעה אחת בלבד לתשוב שישנה אפשרות של חזית משותפת לאורך ימים עם ה„הגנה“. אותו מקרה זעיר שספרתי עליו לעיל, כיצד לקחוני עצורי ה„הגנה“ בחסותם והעבירו את חפצי לצריפס לאחר שהוטסו כל חברי לחי"י, לא היה ענין של מעשה אנושי בלבד כלפי אדם המהלך בגבס, ואף לא בטוי כבוד לאיש הרוח. היה בזה גם ביטוי מבשר אותו „פלירט“ שהחל להתרקם משני הצדדים ושנתאפשר ראשית על ידי כך ששני הצדדים שנאו את האצ"ל, שנית על ידי כך ששניהם נאחזו בשולי רעיונות והתעלמו מעיקריהם. היסטריה תקפה את מנהיגי „הישוב המאורגן“. הביטוי „פשע מתועב שבעתיים“ היה השגור ביותר. וייצמן אמר שהמקרה זעזע אותו יותר ממות בנו כקצין חיל-האוויר הבריטי. הוא הבטיח לצירצ'יל באגרת את חיסולם הסופי של הטירוריסטים. „דבר“ כתב כמובן, שאין זו פגיעה בממשלת בריטניה בלבד כי אם פגיעה מסוכנת במדיניות היהודית, שזה השלב הגבוה ביותר, אשר אליו הגיע הטירור והוא יבאיש את ריחנו בעיני ידידים. והמסקנה: הפושעים המתועבים הפקירו אותנו, מצווה על ישראל להפקיר אותם. שרתוק הכריז שהטירור הזה הוא הסכנה האיומה ביותר לציונות. המוסדות החליטו: להקיא, להסגיר. להסית את הנוער קבל על עצמו ישראל גלילי באספה מיוחדת באולם „מוגרבי“. קרא לגיוס נגד הטירור.

ומתוך המקהלה הזאת צרמו אותי ביותר כמובן דברי „המשקיף“ על השותפות בין העם העברי ובריטניה, שותפות שחייבת להמשך, באי הכרה באמת זו שורש הטעות של המתנקשים בלורד מוין.

כל אלה — ותגובת „המשקיף“ בכלל זה — לא היתה בהם אפתעה, על כל פנים לא צריכים היו להפתיענו. כבר צויין במקרה אחר שכל ההתקפה נגדנו על שאנו פוגעים בשוטרים „חפים מפשע“, לא היתה אלא צביעות שנחשפה מדי פעם כאשר היינו פוגעים או מגסים לפגוע אף בפושעים כאלה כמו מקמיכל שאיש

לא יכול היה לכנותו „חף מפשע“ ואף בן גוריון לא נמנע מהכנוי „רוצח“, אלא שאת ה„רוצח“ הזה שרצח את אנשי סטרומה הוא לא היה מוכן לא להסגיר ולא להפקיר כאשר היה מוכן וכאשר גם עשה כלפי המתנקשים ברוצח זה. התחולל גם ויכוח „תיאורטי“ סביב לבעיות הטירור ה„אינדיבידואלי“. גבורי הויכוח הזה היו כמובן אנשי השמאל בהסתדרות, שתורת המהפכנות על לשונם ולא בקלות הם יכולים לטעון נגד „שפיכות־דמים“ פוליטית. הם הביאו הוכחות מאי־היעילות של פעולות הס. רים ברוסיה (מבלי להביא גם הוכחות לכך שהסוציאליסטים מתנגדי הס.רים הסגירו אי־פעם את יריביהם ה„טרוריסטים“ לידי משטרת הצאר. אבל זה כנראה כבר שייך לגיוון „הלאומי“ של ה„סוציאליזם“ הישועי). לא היה טעם רב בויכוח אתם, אפילו הדוגמה הקרובה של התנקשות הצ'כים בשליט הנאצי היידריך, התנקשות שגרמה לטבח לידיעה, גם דוגמה זו לא היתה יכולה לשכנע אותם. כי בראשית היה רצונם של כל אלה להמשיך בשלוותם, להמשיך באותו משחק מגועל של „היאבקות“ פוליטית מתוך שמירה על ה„יש“ הקיים, ביחוד כשה„יש“ הקיים הזה שמן ורחב בשנות המלחמה הודות לאספקה לצבא. כי בראשית היתה העובדה השלילית של אי־היותם תנועת שחרור לאומית בכלל. אילו קמנו ועשינו מהפכה ממש כדוגמת המהפכות ה„כשרות“, אף אז הם היו מוצאים בפלפוליהם את הנימוקים „נגד“. ואין עוד דבר שכה אחחרט עליו כעל אותו מרץ רב ודיו רבה שהשקעתים בויכוחים האלה אתם; אשר רוחם ה„ריבולוציונית“ נעצבה עליהם גם בעקבות דברי צ'רצ'יל למחרת ההתנקשות, שמעשה זה ירחיק „אפילו“ ידידים כמוהו מהציונות. ואני התישבתי והתפלמסתי מעל דפי „החזית“ אתם.

לדידנו היתה זו על כל פנים בשלב זה של המלחמה — הפעולה הגדולה ביותר והמעמיקה ביותר מבחינה מדינית. דברי ה„דבר“ על הפגיעה בממשלה הבריטית לא יכלו אלא לשמחנו. הרי זה היה בדיוק למה שהתכוונו. אף דברי סגנו של מוין למחרת ההתנקשות, שאמר ש„הוא היה המגן הטוב ביותר לאינטרסים של האימפריה הבריטית במזרח התיכון“, אף ניסוח זה רק אישר את צדקת פעולתנו, כי ניסוחנו היה מפורש: ישנו ניגוד מוחלט בין האינטרסים של האימפריאליזם הבריטי לאינטרסים שלנו. ודאי שבכרוזים ובמאמרים שפרסמנו ניצלנו גם את המומנטים האישיים, כחובת ההסברה הטובה המשלבת את הקונקרטי בפרינציפיוני. ודאי שניצלנו את כל אימרותיו האנטישמיות וכל מעשיו הנאים כדי לשבר קצת את אזני הצבור הגדהם ונפחד. אבל לא הסתפקנו בכך. לא רצינו שהפעולה תיראה כענין נקמה באחד צורר. אחר סטרומה אמר ווג'ווד בבית הלורדים: „עוד אזכה לראות את האחראי לפשע זה תלוי על עץ גבוה כאשר תלוי היה המן“. ווג'ווד ודאי שגוי

טוב היה, אלא שחסידי אומות העולם טובים הם לישוב עמם בלילות שבת ובלילות ה„סדר“ ולשמוח עמם, ואין הם טובים לימות החול של המדיניות, כי חלקם בעולם הבא גדול יותר מהשפעתם בעולם הזה. יש והם מזיקים למדיניות כי הם מטעים את האוזן הרוצה לשמוע נעימה יפה, מרדימה. זה טוב שמי שהיה אחראי להקמת הליגה הערבית והכין את טבת הישוב (ואין צריך לומר שלא הכין את הפינוי הבריטי) לא היה חלקלק כצ'רצ'יל ולא היה ידידו האישי של ווייצמן, ולא נסה לעטוף את תכניות־האיבה בכריכות־אהדה. „הציונים — אמר הלורד פעם — מנסים לעורר רחמנות בספורים סנטימנטליים על מצבם באירופה“. זה היה טוב מאוד שהוא היה גלוי־לב וגם כזה, בוויני כזה. כמובן שזה לא השפיע אף במעט להקטין את ההסתה נגדנו, כשם שלא היינו ניצולים ממנה אילו הצלחנו גם ברגעי השנאה האיומה ביותר לחסל את בוויין, אבל אילו היה לורד מוין „צ'רצ'ילי“ יותר היתה הפעולה מעוררת בצבור לא רק פחד כי אם גם איבה נגדנו. את האיבה ניסו אמנם לעורר, אך ללא הצלחה. רק הפחד היה גדול בישוב, פחד מפני „לידיצה“ במהדורה בריטית. אמנם ההיסטוריה מוכיחה כי גם „לידיצה“ אינה הגרוע ביותר אך כנראה שאין אנו עדין אומה, כי כל אחד, כמעט כל אחד עשה לו את חשבונו האישי למקרה „לידיצה“, ביחוד כשהימים הם ימי פרוספריטי שכאלה, „חיים“ לא רע...

על כן היתה שנאת ישראל של מוין רק גורם־עזר לנו, בעוד שהטעם העיקרי שבפעולה היה דוקא בהיותו נציב האימפריה למזרח התיכון. התיאוריה אשר בססנו אותה ב„החזית“ על ניגוד האינטרסים בינינו לבין האימפריה ועל היציאה מחוג מאבק עם אדמיניסטרציה מקומית, תיאוריה זו מצאה את המחשבה בפעולה בקהיר. ואין כל ספק אצלי — אף כי לפי שעה אין לי הוכחות לכך — שהיא היתה ראשונה אשר הבקיעה בקע בחומה הסובייטית לראות במלחמת השחרור העברית בעלת ברית נגד האימפריאליזם הבריטי. ידיד שני שודאי נרכש בפעולה זו היה העם הצרפתי, אשר „הליגה הערבית“ הוקמה נגדו לא פחות מאשר נגדנו. צרפת עוד עמדה אז בסימנו של דה־גול שטרם ויתר על עמדות צרפת במזרח התיכון. ופירצה שלישית הגיונית להלכה אך בכל זאת מפתיעה למעשה נפרצה בחזית הערבית־מצרית. יתכן מאוד ששני הבחורים היו מצליחים להציל את עצמם, אילו היו יזרים במצרים הרודפים אחריהם. אבל ההוראה המפורשת שניתנה להם מהארץ היתה לא לפגוע במצרים ובלב כרסמו אי אלה ספקות המותר היה בגלל מגמה מדינית לתת הוראה זו, אך הוראה זו מוכיחה את הראיה המדינית המלאה של הפעולה ועל כן היא היתה נכונה, גם אם לא ניתן לנצל את הקרבן לתועלת המדינית למעשה. ראינו את מצרים במאבקה להשתחרר מהעול הבריטי כבעלת ברית אפשרית. את השנאה האנטי־בריטית במצרים אפשר לכוון לטובתנו, באשר אין

ניגוד אינטרסים הכרחי בין ארץ ישראל למצרים. זה היה הגיון הדברים. הופתענו לראות את בטויו המהיר של הגיון זה למעשה, כי כל כך נדיר הוא בעולם המדיניות לראות הגיון אוביקטיבי מומחש תוך פרק זמן קצר, ועוד: ההסתה הערבית נגד הציונות אינה קלת־משקל במצרים. והנה ראה העולם את גדולי הסניגורים המצריים יוצאים להגנת חכים ובית־צורי. והנה שמע העולם על הפגנות סוערות של סטודנטים מצריים לאחר פסק דין המוות והמשטרה חששה אף לנסיון לשחררם בכוח. גם עמידתם של הבחורים במשפט והדגשתם את המומנט המדיני החיצוני עוררו את הלבבות של הפטריוטים המצריים שעוד נשאו בלבם טינה על מסע הטנקים הבריטיים לתוך ארמון פארוק. לא שאנו משלים עצמנו לחשוב שמצרים אלה היו נמנעים במקרה נצחון רומל, לשחוט את היהודים כאשר עשו זאת אוקראינים ופולנים וליטאים, אבל זה מוכיח שבקוניוקטורה מדינית מסוימת ובניהול מדיניות נבונה וחפשית אפשר להפוך את מאבק העצמאות המצרית לבעל ברית לנו.

מבחינה אירגונית מצומצמת שלנו היתה פעולה זו בעלת ערך עצום. מתחת לסף ההכרה — ועל מומנט זה ידובר עוד בפרק אחר בספר — פעלה גם שמחת הפעולה „הגדולה“ לאחר הפיגור בזמן האחרון מאחורי פעולות האצ״ל. והנה דוקא מצד האצ״ל נכונה לנו האפתעה הגדולה ביותר. וכלל לא מתוך „קנאה“ בהצלחת הפעולה הגדולה הזו, כי אם מטעמים רציניים מזה.

כבר ספרתי לעיל על השמחה שהיתה לרגל הכרוז המשותף שפרסמו שני הארגונים, כצעד ראשון לתיאום הפעולות. מצדנו היתה השמחה מהססת, מצד אנשי האצ״ל מלאה, הטעם לכך מובן לאחר כל מה שסופר עד כה בפרשת היחסים ההדדיים, על רגשות השנאה מהך והנחיתות מאידך. על פרטי ההסכם לא ידעתי גם אני. הם נודעו לי רק לאחר שהאצ״ל פרסם בשורותיו שהפעולה בקהיר היא הפרת ההסכם. אז הודיעוני מהחץ שאמנם הוסכם שכל צד יודיע לצד השני על כל פעולה שהוא עומד לערוך. עשרים וארבע שעות לפני הביצוע, אך במקרה זה אי אפשר היה לעשות זאת מכיון שגם המרכז בארץ לא יכל היה לדעת על מועד ביצועה של הפעולה. שנית, היתה טענת המרכז שלנו, שאותו סעיף בהסכם חל רק על פעולות בארץ וטעמו: מניעת הפתעות ואסונות באם פעולות חלות יחד ומתן אפשרות לצד השני להיות מוכן לתוצאות כל פעולה (חיפושים, עוצר וכו'). המרכז לא ראה את הטעמים האלה יפים גם כלפי פעולה בחוץ־לארץ. מעניינת היא גם טענת אצ״ל שבלא יודעים הוא סייע לביצוע הפעולה בקהיר, בעזרו להעביר אדם אחד למצרים, מבלי שידע את המטרה.

הפולמוס הזה על פירושו של סעיף בהסכם, לא היה אלא נימוק על פני השטח. דברים כאלה יכולים לקרות בכל הסכם. בימי „המרי“ היו טענות מצד ה„הגנה“ נגדנו

או נגד האצ"ל שפעולה פלוגנית או אלמונית אשר בצענו לא היתה לפי ההסכם של "תנועת המרי" שאת מרותה קבלנו על עצמנו. בכל זאת לא שמשו לה ל"הגנה" לנימוק לבטל את ההסכם. ואף האצ"ל לא היה מבטל את ההסכם שהושג לאחר שנות רוגז ושנאה, אילו היתה ה"הפרה" מסוג אחר, אילו למשל פוצצנו איזה בנין ממשלתי מבלי להודיע להם. הם היו אומרים "זה לא יפה, זה לא ג'נטלמני" והיו דורשים בתוקף להמנע להבא מ"סידור" כזה.

אלא שהפעם לא הצד הפורמלי שבהפרת הסעיף דחף את האצ"ל לביטול ההסכם, כי אם תוכנה של הפעולה.

לים ההסתה והגידופים שנשפך עלינו מהברזים הידועים, נוסף גם גל ההסתייגות של האצ"ל. בכרוז מיוחד הסתייג האצ"ל מהטרגרדיה בקהיר. וזה היה לנו אות אזהרה שעדין רחוק הוא הארגון גם מההנחות המדיניות וגם מהמסקנות המלחמתיות אשר אליהן הגיע יאיר והגענו אנחנו ואשר נדמה היה לנו, על כל פנים נדמה היה לי, שכל כך רצייתי לראותן בהתפתחותן ובהתקרבותן, שהנה הגיעו אליהן גם הם.

ההסתייגותו של האצ"ל מההתנקשות בלורד מוין נבעה מדבקותו בתורה הריביוניסטית של "אדמיניסטרציה רעה בארץ", מאמונתו ב"אנגליה אחרת" אשר רק וייצמן ושרתוק אשמים שאין היא יכולה לעזור לנו. תורת הלחץ המסתמכת על תופעות ידידות כזו של ווג'ווד. אפילו הפעולה, שהכין האצ"ל נגד מק-מייכל, היתה ראשית כל פעולה נגד מק-מייכל ולא נגד הנציב העליון, שנית היא תוכנה לא כהתנקשות בחייו כי אם כתכנית חטיפה, או בלשון הצבאית: "לקיחה בשבי". בפרק שידובר בו על ההבדלים בצורות הפעולות, ידובר גם על צד האפקטואלי, ההצגתי שבפעולה כזו, אך לפרקנו כאן שייך הצד המדיני. עדין השתדל האצ"ל בתקופה זו לא "להרגיז" יותר מדי. לא כל החבלים, שקשרו את האצ"ל לימי אלטמן ודוד רוזאל, נותקו. הם פעלו עם בגין על בגין או נגד בגין אבל הם פעלו עדין. וכאשר כעבור שנה בשעות השיחות על איחוד התנגד בגין לניסוח: "מלחמה באימפריאליזם הבריטי" ועמד על הניסוח "מלחמה בשלטון הבריטי בארץ", היה בזה המשך עקבי להסתייגות מההתנקשות בלורד מוין. יותר משפגעה הפעולה בסעיף שבהסכם היא פגעה בסעיף שבהנחות המדיניות של מלחמתם. אינני סבור שהם צדקו מבחינה פורמלית ביחס להסכם, אבל אם אפילו אסכים לצדקתם מבחינה זו אאשים אותם בהיאחזות בתפל בשעה שהסבה האמיתית היתה: ההתנגדות להקף המלחמה ולעקביותה כפי שהיא נוסחה וברצעה בפעולה זו על ידינו.

ורבות רבות יש להצטער על כך, כי אלמלא פיגור זה (והרי היה זה פיגור, כי כעבור שנים מועטות הוכרחו הם להרחיב את מלחמתם בתוקף הניגוד

האוביקטיבי שזיהנו אותו מזמן, ואף הם כפי שיסופר להלן הסכימו להגדרה שלנו את האוייב). היתה באה ההתקרבות הברוכה לשני הצדדים ואולי היו הרבה מאוד דברים מתרחשים אחרת מאשר התרחשו. הרתיעה אשר הם נרתעו מתוך משמעותה של הפעולה בקהיר צותה עליהם להשתמש בהפרה הפורמלית של ההסכם מצדנו כביכול ולהרוס את הגשר הראשון שהוקם.

ושוב נתכו גלי הסתה הדדית, בכתב ובעל פה, ושוב הורחבה התהום, אשר ברבות הימים תיהפך לתהום לשני הצדדים.

אבל אם חלקו של האצ"ל בכך הוא בדרגת האינפנטיליות המדינית שעדין היה נתון בה, הרי היה חלקו של לח"י בשגיאה ארגונית-תכסיסית אשר אני חייב לספר עליו כפי שהוא משתקף באספקלריות ידיעתי והרגשתי.

לאחר ההתנקשות נוצר למשך חדשים רבים מצב מוזר מאוד. ראשית נתכדו כל החששות ל"פוגרום" אנטי־ישובי שיבוא מצד הבריטים. מצד החיילים והשוטרים הבריטיים שבמחנה העצורים יכולנו לעמוד על טיבם ומצב רוחם יותר מאשר בחוץ. לא היו כל גילויי איבה וזעם. כל פגיעה שהיו פוגעים בחיילים ושוטרים פשוטים היו מורגשים מיד על בשרנו. מבטיהם והתנהגותם נעשו גסים ורצחניים. הפיקוח נעשה חמור, רבו התנגשויות על דברים קלי ערך. חשמל באויר. לא פעם שמענו מהם את הטענה: "מה אתם רוצים מאתנו? אנו אין לנו קשר עם הפוליטיקה, אנו רק ממלאים פקודות, ברצון נמלא את הפקודה לשחרר אתכם. למה אינכם "דופקים" את האחראים?"

טענה זו יש בה סימני־צדק מתעים. ואמנם היו כאלה במחנה שהיו מתרגשים למשמעם. על כל פנים אנשי לח"י לא היו מתרגשים ביותר. אנו הגדרנו "מלחמה" ועשינו מלחמה, כלומר כיוונו את הכל לפי מעלת הצדק העליונה והיא — יציאתם מן הארץ. ומבחינה זו היו הפעולות נגד החיילים והשוטרים יעילות יותר מפעולות החבלה בלבד או ה"טירור האינדיבידואלי", כי יותר מכל רגישים האנגלים על אכזריותם הם בנפש. "דע את האוייב", והאוייב הבריטי הזה — ידענוהו. אין הם רגילים ואין הם אוהבים לתת קרבנות משלהם. כל אנגלי שנפל היה צעד נוסף לקראת ההחלטה לפנות את הארץ. פגיעה פוליטית כזו שבהתנקשות במזין לא הפעילה כלל את רגשותיהם של החיילים, על כן לא היה אף רגע אחד של אוירת "פוגרום" מצדם, כשם שהיה הדבר כעבור שנתיים, בימי ההכרעה של תש"ז כאשר יום נפלו מקרבם "חפים מפשע". אמנם "פוגרום" אינו בא מלמטה בלבד. לא היה אף "פוגרום" אחד בעולם ולא בארץ מצד הבריטים אם לא היתה הוראה מפורשת מלמעלה. אבל אין הוא גם פורץ אם אין התרגשות יצרים מלמטה. התרגשות כזו לא נתעוררה כלל וכלל בלבות האנגלים. אפשר לאמור בבטחון

גמור: הם התרגשו פחות מהיהודים ברחוב. כמעט באדישות מחלטת. „זוהי פוליטיקה“ — אמרו, ומה זה איכפת להם. אבל גם בלונדון לא השתררה „תאוה“ לעשיית „לידיצות“. סוף סוף האנגלים הם הרבה יותר פוליטיים מאשר היהודים. אף כי כל יהודי ויהודי לחוד חושב עצמו ל„פוליטיקאי“, מתברר בסופו של דבר, שכל ערבי פרימיטיבי יש לו חוש פוליטי מפותח יותר מאשר ליהודי. זה הוכח בהתנהגות העם היהודי בגולה וזה הוכח בהתנהגותו בארץ. הבריטים החליטו לנצל את ההתנקשות עד כמה שאפשר ניצול פוליטי. לא היתה זו התנקשות ראשונה בתולדות האימפריה, אבל דומני שהיתה זו ראשונה בתולדותיה שהיא הצליחה במדה רבה לנצל אותה כדי לדכא את העם המתמרד.

ולא חלילה דיכוי פיסי. גרוע מזה: דיכוי מוסרי־מדיני. השלטון הבריטי ניצל ניצול מלא את הפחד שתקף את הישוב ואת סיק הברכיים אשר בא על מנהיגי הישוב. בא, אמנם, „פוגרום“, אבל לא מצד הבריטים, כי אם מצד ה„ישוב המאורגן“. אמנם, בראשונה היו מנהיגי אותו ישוב באמת נרעשים ונפחדים. אבל לאחר שהתאוששו מהפחד הראשון החליטו להשתמש בו כדי לחסל אתה ולתמיד את ה„פורשים“. ההסתה היתה בימים הראשונים פרי זעזוע אמיתי (זעזוע מוכן אצלם, הנאמנים בכל מאודם לשלטון הבריטי בפרינציפ ורק אי אלה תביעות להם אליו), אולם אחר כך היתה זו כבר הסתה קרה ומחושבת. גם לאחר שידעו שלא יהיה כל „פוגרום“, העמידו פנים כאילו עדין חובה היא להציל את „הישוב“ ואין דרך הצלה אחרת מאשר הסגרת הפורשים. גלוי לכך כמובן דברי הדימאגוגיה והשקר, שהנה הנה עמדנו בלונדון לפני השגים, לפני „פירצה“ בספר הלבן, ורק הפסע בקהיר הוא שמנע בעדם. והרי הם ידעו יפה ששקר הדבר, אלא שהחליטו לנצל נימוק זה כדי להשניא את המחתרת על הישוב.

בימים השחורים של שבט תש"ב עדין היו יהודים אזרחים סתם אשר ראו כחובתם ל„בער את הנגע“ ופנסים פתאומיים היו נדלקים ברחובות המואפלים ומאירים בפנים: „שמא זה יאיר שתמונתו פורסמה?“ אבל לאחר סטרומה, לאחר רמת־הכובש, חל מפנה ברחוב. היהודי סתם גם אם עדין לא נתן את ידו בפועל למחתרת, לא מוכן היה עוד לפעול נגדה, להלשין. אבל בינתיים חלה „התפתחות“ גם ב„הגנה“. אין הם מעוניינים עוד ב„הלשנות“ סתם מהצבור. „הלשנות“ אינדיבידואליות כאלה מביאות במגע ישיר את האזרח עם השלטון הבריטי. במגע ישיר כזה לא היתה ה„הגנה“ מעוניינת. זוהי ממלכת יות. היום האזרח תומך בשלטון, מחר הוא ילחם נגדו ועליו, והיכן היא ה„הגנה“? והיכן ה„מוסדות הלאומיים“, אשר עצם קיומם הוא קיום סרסורי. סרסרות בין הון התרומות היהודיות לבין הישוב הנהנה מהן (ומכאן מאז ועד עתה ההתנגדות למגע ישיר

בין ההון והארץ) וסרסרות בין השלטון לבין „הישוב“. עצם מושג הישוב כך נוצר. מושג עדתי, גלוחי, אנטיממלכתי. מכאן אי-הרצון כלפי הלשנות פרטיות. גם „מפעל“ זה חייב להיות במונופולין ופיקוח כתיב „לאומי“, קרי „הסתדרותי“, עשוי „הגנתי“.

כך נולדה אותה מפלצת אשר שמה „שיתוף הפעולה“ של חורף תש”ה. אותו משרד בבנין הסוכנות בירושלים, אשר בו יושב אחד (מי שהוא היום אחד מראשי הפקידות במדינה) זמרכו את כל החומר, את כל הידיעות, הרשימות ומעביר אותן ישר לידי גיילס, ראש הבולשת הבריטית. וכדי שהפעולה לא תהיה משרדית בלבד, כדי שיהיה בה גם „אקטיביזם“ שיספק את הצורך הנפשי לפעול בשורות ה„הגנה“. נערכים „חטיפות“ ועינויים ועיקובים והסגרות ממש מיד ליד. מיד מפקד ה„הגנה“ ליד מפקד הבולשת.

והבולשת הבריטית קוצרת, ללא מאמץ וללא סיכון. ה„פוגרום“ הבריטי הצפוי אינו בא כלל. הוא מיותר. יהודים עורכים אותו ועוד משהו שהיה צפוי אינו בא כלל. השכל הפשוט חייב שהתגובה תבוא נגד מבצעי הפעולה בקהיר, נגד לח”י והנה מה שהתרחש באותם חדשים קשים ומוזרים של חורף תש”ה: כל פעולות האיבה, החטיפות, העינויים וההסגרות נעשו נגד אצ”ל למרות הסתייגותו המפורשת מההתנקשות „הטרגית“. יום יום מביאים אנשי אצ”ל למחנה, מהם גם חטופים ומעונים בידי ה„הגנה“, עצורי לח”י היו רק בודדים או שנעצרו על ידי פעולה בריטית עצמאית (היו גם כאלה...) או שנעצרו בטעות כאנשי אצ”ל.

ומן החוץ מודיעים על מקרים מוזרים: על ידי אנשי ה„הגנה“ נחטפים אנשי לח”י וכעבור עשרים וארבע שעות משחררים אותם ומצטדקים על הטעות. על כן מודיעים לי גם במכתבים מהמרכז.

אנשי אצ”ל עצמם מסבירים לי את הדבר בפשטות: מפניכם מפחדים. לח”י איימה ב„תגובות חריפות“. לעומת זאת פרסם מפקד אצ”ל פקודת הבלגה. הרבה להט פטריוטי בפקודה זו. שחר „אלטלינה“.

אבל אנשי אצ”ל רבים חורקים שן. מקנאים הם בנו על שהצלחנו להטיל את פחדנו על ה„הגנה“. התרוצצות נפשית אצלם. מצד אחד גאים הם על רחבות לבו של מפקדם המקריב קרבנות ומונע מלחמת אחים. מצד שני הם מדוכאים ועוד יותר מתעמקת התנגדותם אלינו על הפעולה בקהיר. אנחנו עשינו, הם לוקים ואנחנו יוצאים נקיים.

עד שביום אחד אומר לי מתוך מרירות רבה אחד מראשי אצ"ל המיוודד עמי מאוד, כי יש כאן משהו אחר לגמרי מ"פחד" ה"הגנה". יש כאן הסכם. אני מכחיש את הדבר. מה שידוע לי הוא רק שמתקיימות פגישות ע"י אליהו גולומב. מפגישות אלה מודיע לי נתן מזמן לזמן כל מיני דברי שבח הנשמעים על חשבוננו מפי ראשי ה"הגנה", על הרמה האינטלקטואלית שלנו. ביחוד מושפעים הם — ראשי ה"הגנה" — מהמכתבים שהם מקבלים מבתי הסוהר ומחנות עצורים על האיכות האינדיבידואלית של אנשי לח"י בניגוד ל"סולדטסקה" של אנשי האצ"ל. הם פשיסטים באמת". דברי החנופה על "הרמה האינטלקטואלית" ודאי שערבים לאזני, כי במדה רבה הן אני אחראי לרמה זו של "החזית". המאמרים העיוניים והספרותיים "עושים רושם".

במכתב אחד מודיע לי נתן אפילו על הצעה שבאה מצד ה"הגנה" לאיחוד. תנאי ההצעה: לח"י תהיה יחידה אבטונומית מבחינה רעיונית בתוך ה"הגנה" ו"החזית" תהיה במה שלה. ההסבר למשא-ומתן מוזר זה על איחוד עם ה"הגנה" הוא: עלינו להרויח זמן.

במקרה או שלא במקרה לא הגיע אלי למחנה העצורים חומר ההסברה הפנימית ורק עכשיו בחטטי בארכיון נקלעה לידי חוברת פנימית מאותו חורף ובו שורות שכאלו מתמיהות בסגנון, שהן סגנונו של נתן פרידמן מצד הלשון אבל לא סגנונה של לח"י מצד הרוח:

"אנו צריכים לדאוג לכך שנצא מן המשבר שלמים וחזקים יותר. רצינו להאמין על יסוד הבטחה מפורשת של אדם אחראי ב"הגנה" שהלשנה תוצא לגמרי משימוש. ההבטחה הופרה. מול פעולה פושעת זו נעמיד אמצעים מוסריים. מה נדרש מאתנו? תבונה ועמידה איתנה. מתנגדינו היו מרוצים אילו עשינו איזה צעד נחפז. נזהר מפני פרובוקציות. על האפשרות להסביר לא נוותר. מרכז התנועה משגיח על התפתחות העניינים והוא שוקל את המצב ומחליט על הצעדים שייעשו ועל מה שלא ייעשה. פעולתנו האירגונית לא תופסק. תתנהל ביתר מרץ. נגייס אנשים חדשים. נחנך. נאמן. ולשניים בקהיר נאמר: נשתדל להיות ראויים לעמידתכם".

כן. כמעט ששוכחים בקלחת הישובית את השניים. עיני כל העולם מוסבות אליהם.

אמנם יודע אני מתוך רמזים שנעשים מאמצים לשחרר אותם. אבל תחת לחץ בריטי ועקב פעולות האינטליג'נס במצרים כמעט שאי אפשר לפעול שם.

עשרות, עשרות חיילים הובאו ללטרון ישר ממצרים. ביניהם מעטים שלנו. רובם אנשי אצ"ל, או סתם חשודים באהדה. הגרעינים שלנו במצרים ובצבא מתחילים. אינני מכיר את המצב הארגוני. אינני יודע מה אפשר לעשות מבחינה טכנית במצרים או בארץ. אני מכיר ויודע רק את הצד המדיני והמוטרי. ושניהם מחייבים פעולות מלחמתיות ולא „ארגוניות” ו„הסברתיות” בלבד. אך מכיון שאין פעולות ברור לי שאי אפשר לבצען. „הראש גדול מהגוף” זו היתה הצרה בלח"י מראשיתה. אי-הפעילות מרגיזה פמובן, אך מה אפשר לעשות? ומאמין אני לאחראים האירגוניים שאי אפשר היה לעשות דבר במצב המחוז שהתהווה. אך שולל אני בכל התוקף את מה שנעשה. ורק במה שנעשה מונח פתרון כל „הזריות” המנורות לעיל. ומה שנעשה הוא: התחייבות כלפי „ההגנה” לא לפעול. על כך לא הודיעו לי לא בימי שבתי בלטרון ולא לאחר צאתי. ויתכן שידעו מה שעשו בהעלימם ממני את ההסכמה להפוגה.

הדבר נודע לי כעבור זמן רב ובדרך מקרה ובשעה שלא היתה כבר כל אקטואליות להתחייבות.

לראשונה הוא נודע לי בשעת שיחה בין נתן פרידמן וכיני מצד לח"י ומנחם בגין ולנודי מצד אצ"ל. על עצם השיחות יסופר להלן. לכאן רק בענין הנידון. בשעת השיחה הטיח מנחם בגין בפני נתן את דבר ההתחייבות. הוא הוקיע אותה כדרך „תכססנות” על חשבון הפרינציפים.

בשניה הזכיר את ההתחייבות ישראל גלילי באחת הפגישות המשותפות. בשלישית היא הוכחה לי מתוך החומר הפנימי שהגיע לידי רק עכשיו. ברביעית ניתנה לי ההוכחה לאמיתותה מפי מנחם בגין.

ועל כן רואה אני הכרח מצפוני בפרק זה שאני עומד בו בספרי להסתייג מצעד זה. גם אם הוא נעשה אך ורק כדי „להרויח זמן”. אין אפשרות דיאלקטית כמובן להוכיח מה היו פני הדברים אילמלא התחייבות זו, אילו נעשו פעולות, או אילו היתה הפוגה למעשה ללא „התחייבות” זו. אבל דבר שאינו יכול להיות מוטל בספק הוא שדבר ההתחייבות הגיע אל מעבר למוסדות הבטחון של הישוב היהודי. אין ספק בכך שהוא הגיע גם לידי האוייב.

צבירת הכוח שנעשתה הודות להפוגה זו. בין על ידי גיוס חדש, בין על ידי ההימנעות מהשבי, ודאי שעמדו לנו בהמשך המלחמה בהתחדשה, אבל אין ספק שזה היה צעד תכסיסי שגרם מצדנו את העמקת התהום בין לח"י ואצ"ל, כשם שההסתייגות של האצ"ל היתה צעד מדיני שגרם לכך. אך יתכן גם שבתקופת אידיליה זו בין „ההגנה” ולח"י נעוצה תחלתו של התהליך „שמאלה” שהתפתח אחר כך והביא למשבר האידיאולוגי והארגוני בלח"י במדינת ישראל.

ואני מפחד ממש להעלות על הלב קשר בין התחייבות זו לבין גורל השניים.
שקט היה מסביב בימי עלותם על הגרדומים הגבוהים בקהיר. שקט
כזה עד כי שמענו את הלמות לבותיהם ואת שירת „התקוה” מפייהם. מימי שירת
משה על הים עוד לא הושר כך בארץ מצרים.

ה. מנזר השתקנים

זה מול זה הם עומדים, שני המוסדות אשר „דאגתם” הרבה ניתנת לארץ
הזו. פה בפונה הזו, בהצטלבות הכבישים ירושלים—תל־אביב ורמאללה—עזה, הם
עומדים זה מול זה. מנזר השתקנים ובנין משטרת לטרון. הצולבים והמצטלבים.
הם שולטים על עמק אילון זה ועל הדרך ירושלימה. מקום נאה מצאו.
האחד גועש מתנועת משוריינים הסובבים אותו בלילה והוא מבריק בזרקורים
הננעצים כסכינים בבשר המחנה המסוכן, החורש מזימות יום ולילה.
וההוא מצד ימין, שותק, דומם. עוסקים בו נזיריו בגידול כרמים ושותקים,
כי כן גדרו לכל ימי חייהם. יינם הוא טוב מאוד, מן הטובים בארץ והללו מהבנין
ממול נהנים ממנו. שמור לי ואשמור לך. אנשי פילטוס ונאמני פטרוס ופאולוס
משתפים פעולה. אנחנו נשתה מיינכם ונרשה לכם לשתוק ואתם תתירו לנו לשלוט
פה, ותהי תפלתכם הזכה אל האב והאם והבן הקדושים כפרה על כל חטאינו.
מצטלבים.

מה אמרת, ארנון? האנגלים אינם מצטלבים? יתכן. שכחתי. ובעצם אף
פעם לא התעמקתי בהבדלים שבין כתות הנצרות. כלפינו הם מופיעים כגוש אחד.
ידעתי גוי אחד כופר בעיקר; לא האמין לא באב ולא באם ולא ברוח הקודש ורק
בדבר אחד האמין, שאנחנו צלבנו את ישו.

ארנון צחק בקול לתוך חשכת הלילה מעל מרפסת בית החולים הנשקפת אל
המנזר ואל בנין המשטרה ואמר:

אולי הם רק נאחזים בענין זה של ישו. היטלר ביטא את הדבר בצורה הנכונה
ביותר, ולא לחנם היו בו בנאציזם נטיות לאלילות. גם ישו היה יותר מדי יהודי
עבורו. ואולי הם שונאים אותנו לא כל כך על שרצחנו את ישו, כמו על שנתנו להם
אותו.

אתה רואה, ארנון, את שני הבנינים האלה (הזרקור חתך את האפלה ועבר
על פנינו)? הם מסמלים בדיוק את מה שהיה שם באירופה כלפינו. השוחט שחט
והשותק שתק. כל אותם הגויים ה„טובים”, האנגלים, הצרפתים, הפולנים, הרוסים,
גם כשהיו מקבלים מכות מאותם הנאצים, הנאה זו היתה בלכם: הוא עושה את

מלאכתנו. מה שהיה עם לבנו הוא מבצע. הוא משחרר אותנו מהם, מהיהודים. זה שוחט וזה שותק, כמנזר הזה פה מולנו. והאפיפיור, הממונה על החסד והרחמים בעולם שתק ובניו נאמניו הקתולים בכל ארצות אירופה נתנו את ידם לשחיטה. סוף סוף הונח לה לתאוותם מני דורות. פיצוי יחיד על שעבודם הם לנאצים. מאות בשנים הם התכוננו להילולא זו על דמינו. עד שבא זה שהעז.

אולי הוא באמת היה אנטיכריסט — המשיך ארנון את החוט — והם כולם אנטיכריסטים, עובדי אלילים ואנחנו נשארנו העם הדתי האחרון בעולם. ואפילו אלה בתוכנו שאינם דתיים, עצם היותם יהודים זוהי דת.

כשיבוא היום, ארנון, אינני יודע אם עלינו להתיחס אל אותו המנזר השותק אחרת מאל אותו בנין משטרה. שניהם אויבים.

מעניין — אומר ארנון — מה יהיה אם אצליח לחתוך ולעבור ולא תהיה לי דרך אחרת אלא לטפס לגבעה זו. אבוא ואדפוק על דלתות המנזר ואגיד: אני איש לח"י, זה עתה ברחתי ממחנה העצורים, הבריטים רוצים להרוג אותי. תנו לי מחסה עד הבוקר.

עד שתגיע אליהם, ארנון, יטרפו אותך הכלבים. הם אמנם שותקים, אבל ישנם שם כלבים גדולים וחוק השתיקה אינו חל עליהם.

ארנון: אינני מפחד מפני כלבים. אך אני חושב שהעובדה שהם צרפתים תכריע לטובתי.

אולי.

אך ארנון לא הגיע לנסיון זה. רק שבוע ימים הוא במחנה. הובא בחנוכה. באותו יום בא למחנה הרב אוסטרובסקי מהועד הלאומי. הוא נאם בצריף בית הכנסת איזה נאום שהרגיז את כל אנשי המחנה. השמיץ את ה"פורשים". את הנאום לא שמעתי, מפני שאותה שעה הסתובבתי עם ארנון ושמעתי על פרטי מאסרו. הוא נסע עם מפקד אצ"ל לחיפה להכין שם פעולה משותפת רבת-ממדים. זה היה לאחר הפעולה על הרכבות בלוד. ארנון השתתף לראשונה בתפקיד אחראי והוכיח שהוא טוב בכל מקום, בעבודת ארגון כבהדרכה, בהדרכה כבפעולות. מיכאל כתב לי שהוא תלה בו תקוות רבות. אך בשעת הפגישה עם איש האצ"ל בחיפה נגשו אליהם ברחוב ואסרו אותם. הכוונה היתה לאיש האצ"ל שעקבו אחריו. ארנון נאסר כאיזה מקשר, כך אמרו לו בשעת המאסר. ורק בלטרון קפץ מפקד המחנה בשמחה רבה על ה"מציאה". הוא זיהה אותו על פי התמונות של עשרים הבורחים מהמנהרה. התמונה היתה על הקיר. אתה שאל הגלילי? ? אי אפשר היה עוד להכחיש. הוא היה "סופרווייזר", הנציג של המחנה בימי חפירת המנהרה. הועבר לחקירה ירושלימה

והחוזר. לא היה מוטל בספק שלא יהיה אורח קבוע. אנשים ממין זה הם ראשונים להטסה.

פתאום מופיע אצלי אחד מהיהודים העובדים במשרה, שהיה בא לעתים קרובות בעניינים אדמיניסטרטיביים לבית החולים. בא ואומר לי שהוא דואג מאוד לגורלו של שאול, הוא רוצה לעזור לו והוא מביא עמו צבת לחתוך את הגדרות. אותו פקיד התיחס כלפי בדידות רבה כל הזמן. אנשי אצ"ל הזהירוני שהוא איש הבולשת, על כל פנים איש הש"י. אנשי הש"י במחנה התאוננו בפני עליו שאין הוא עוזר ביותר מתוך פחדנות. אני נהגתי כלפיו כחוק: כבדהו ותשדהו. התרגשותו והצעתו בענין ארנון הפתיעה אותי. כנראה ידע שעומדים להטיס אותו וכנראה שאהב אותו. והרי לא קל היה לא לאהוב אותו. זה היה צרוף של לוחם חרות בלקני יוקד ואינטליגנט יהודי כאחד, ושניהם במסגרת שקטה מאוד. ללא שמץ יהירות. ללא פוזה מהפכנית. הכל טבעי ורגיל. מלחמתו רגילה וטבעית. איש לח"י למופת. על כמותו היו אומרים לי אנשי ה"הגנה" במחנה: דמותו היא תעודת הזהות שלו. היה עומד אתי באותם הערבים המועטים שהיה במחנה במרפסת בית-החולים השקט ובוחר שוב ושוב את סיכויי התכניות. התכנית תוכנה לבריחת ארבעה עד ששה אנשים משלנו ומשל האצ"ל. זתילה וחיתוך הגדרות ושוב זתילה. סיכויים קלושים מאוד להחמק בין המגדלים. אלא אם כן יהיה ליל סערה.

ויחד עם תכנית זו מתכננים גם תכנית התנגדות למקרה הטסה. עצם ההטסה אינה מוטלת בספק עוד. האויר מלא מתיחות. הובאו גם מפקדים גבוהים של האצ"ל. המחנה עצבני מאוד. אוירת המאבק בחוץ משפיעה גם על אנשי ה"הגנה". גם עליהם מאיימים בגירוש. אנו, אין אנו צריכים לשאול בחוץ רשות להתנגד לגירוש. זו אינה בעיה פוליטית. זו בעיה מוסר מלחמת שחרור. אין להקל את המלאכה על הקלגסים. ישנם חילוקי דעות על צורת ההתנגדות. מגיעים לידי הסכם. מעמידים משמרות קבועות בצריף הקיצוני (הוא צריף אצ"ל). אם יראו שכוחות צבא ומשטרה יורדים למחנה ינתן האות מצריף זה. ברגע זה מתבצרים כל הצריפים. פעולה ראשונה היא למנוע את כניסת הקלגסים. פעולה שניה היא הצתת אחד הצריפים הריקים. מטרת הפעולות היא להשהות את ההוצאה מהמחנה עד אור היום. הצריפים הבערים יאותו עד חולדה, כל הישוב יזעק. אך כמובן שהערך העיקרי של הפעולה הוא בעצם ההתנגדות. לא עוד ככבשים.

ובאישון לילה אחד התעוררנו למעלה בבית החולים לקול צעקות. זה התחיל, אלא שלא לגמרי לפי התכנית.

מי שחייב היה לעמוד על המשמר ולהודי על התקרב החיילים, נתייאש כבר מלחכות אחרי כמה לילות. המחנה הופתע. בכל זאת הספיקו שני צריפים להסתגר

ברגע האחרון. בצריף אנשי ה"הגנה" חסמו את הדלתות על ידי הפלת שתי מטות עץ. מפקד המקום שנוכח לדעת שזה צריף ה"הגנה" רק צעק: פעם שניה נקח גם אתכם. ליתר הצריפים נכנסו ללא התנגדות. פה ושם סרבו האנשים לזהות את עצמם. מה שהקשה על הוצאת הנידונים לגירוש, שהוקראו מתוך רשימה. אך גם זה חלף מתר, ואם כן, מה הצעקות?

זה הצריף בקצהו השני של המחנה. זה הצריף שארנון האחראי עליו. הוא נתן את הפקודות כפי שהוסכם. כשנכנסו שני שוטרים במפתיע, קפץ עליהם גרשון אקדחי, בחזר רחב גרם, תפסם, לחצם זה לזה וזרקם החוצה כאשר זורקים שתי חבילות. הדלת נחסמה.

נעשו נסיונות לחדור מבעד לחלונות, אך כאן נתקבלו במהלומות. אנשי הצריף הצטיידו מהר בחלקי מטות וקרשים שנשברו מתקרת הצריף. הצעקות היו צעקותיהם של השוטרים ההלומים. כל מטה הפעולה התאסף מסביב לצריף. יתר הצריפים הביעו את "תמיכתם" בצעקות במקהלה: נאצים! נאצים! נאצים!
ואנו למעלה ישבנו וחששנו: עוד רגע ויפתחו באש על המתגוננים. כמובן שלא ידענו שרק צריף אחד בלבד עומד במריו.

"הקרב" נמשך שלשת רבעי שעה. לאט לאט נתחוויר לו לארנון דבר הכשלון. צריפים לא הוצתו. צריפו עמד יחידי בהתנגדות. הלחץ גבר על הדלתות והחלונות ושעת הבוקר עוד רחוקה. הוא נכנע.

חמשים וארבעה איש הוצאו אותו לילה. גם מחדרי בבית החולים הוצא אחד למרות מחלתו. עלי פסחו גם הפעם. ד"ר טרוני היה האיש שדאג כל הזמן לא להקל על תיק מחלתי, אף כי בינתיים שוחררתי מהגבס ונכנסתי לחגורת עור. אך הקריאות האלה שהיו קורעות מברנו מדי פעם בפעם קשות היו יותר לנותרים מאשר למוטסים. ואלמלא עבודתי אשר עשיתי גם מתוך מחנה העצורים בכתב, הייתי מעדיף לצאת לגולה עם האחרים. הדאגה לארנון הוכפלה. הרי היה ברור שהוא עמד בראש המרד. האחראים שבצריפים אחרים קמו ללא מלה, התלבשו ויצאו מן הצריף. דרך שביל בית החולים הועברו המגורשים, מהם פצועים, מהם נסחבים בפיג'מות. והמחנה עדיין צועק ומגדף. האנגלים מזועזעים. לא פללו להתנגדות, לאחר שעד כה היו ה"משימות" מועברות ללא תקלה. הפעם נצחו.

מבנין המשטרה משתפכים נהרות, נהרות אור על המחנה.
ומנזר השתקנים בשתיקתו. אפל ודומם. הנזירים הקדושים ישנים מעמל יומם ביקב, ומטרחת השתיקה.

והם שותקים גם ביום למחרת, כאשר מתחילות לנוע בכביש נקודות נקודות. אמהות, נשים, אבות. הגשם מכה בשדה ובכביש הפתוחים והם הולכים את שלשת

הקילומטרים מהכביש הראשי למחנה. רטובים מגשם ומדמע. הימצאו עוד את ילדיהם,
בעליהם במחנה? ימצאו?

במחנה אין שומעים, אבל במחנה יודעים: שם למעלה מיבבות נשים על
יד השער. והנה האחת חוזרת ושני ילדים משני צדדיה והחבילות המלאות מתחת
לזרועותיה. החבילות חוזרות הביתה אף הן. הן נועדו למישהו שאיננו עוד במחנה.
המחנה שומם וכואב. חריקת שיניים על אלה שבגדו. במחנה מתכרבלים מתחת
לשמיכות ורק למעלה, בבית החולים ישנה מרפסת מכוסה שאפשר לעמוד בה גם
בגשם ולראות את הכביש ואת הנשים והילדים ואת הרוח המשחקת בהם ואת בנין
המשטרה הצוחק, הצוחק בכעור כתליו, ואת המנזר המוצנע, החסוד, השתקן.
אם לא למעננו, אם לא למען דמו של ארנון שנרצח לאחר שהובא לאריתריאה,
הרי למען נשים אלו בגשם בכביש הזה ולמען ילדים בוכים אלה, למענם: נפר את
צחוקכם, נבלים, נפר. וגם את שתיקתכם החסודה שם בכרמים.

ילד הפלא – תנועת המרי

א. "דן רם"

"דן רם" הוא שם של בן אדם ואם אני שם אותו בין מרכאות, הרי זה רק משום כך שאין הוא בשבילי אלא פרט הבא ללמד על הכלל. ומכל אותם אנשי ה"הגנה" אשר הכרתי בימי מעצרי בחרתי בו אף כי אותו הכרתי פחות מאשר את האחרים. רק מספר ימים בילינו בשיחות בבואו ממחנה לטרון לבית הסוהר בירושלים. אבל הוא הפך להיות בשבילי שם דבר, שם תופעה שהיה לה ערך רב בהתפתחות לח"י ועם זה בהתפתחות המחתרת כולה.

ואני בוחר בו דוקא משום שהוא היה הטוב מכולם, המפותח מכולם מבחינה פוליטית, הישר מכולם מבחינה מוסרית. היום הוא גם הגבוה מכולם בדרגתו הצבאית בצבא ההגנה לישראל. ואם הגעתי למסקנה אשר הגעתי על סמך דרכו של הטוב שבהם, מה כי אבוא לתאר את האחרים אשר עמם ביליתי חדשים רבים, ימים ולילות של שיחות, ויכוחים? ואם אני מספר על זה, שאזניו היו באמת פקוחות לנימוקים, שרצה ללמוד, להבין, ולמד והבין ולא הוציא מסקנות, אין כבר כל צורך לבוא ולספר באלה שפקחו אף הם אזניים לשמוע כל מוצא פי, אך לא כדי ללמוד ולא כדי להבין כי אם כדי להעביר דר"חים מפורטים למרכז הש"י. וודאי שאני פטור מלספר על האחד מבין קבוצת עצורי ה"הגנה" שעל אף החברות האינטימית עם כולם, לא נכנס עמי אף פעם לשיחה או לויכוח, היה המתנגד החריף ביותר לכל המחתרת. הבנתי יפה יפה לרוחו לאתר שנודע לי סוד שנאתו. היו בין עצורי ה"הגנה" אלה בחורים ממוצא שונה. האחד בן סוחר עשיר, "אזרח" ב"הגנה", שני בן עסקן אכרים, איש סיעה ב', שלישי איש ים ואיש קיבוץ. ורק ההוא, אשר לא השפיל עצמו אף להסתכל באחד משלנו, לא כל שכן, לחייך או לשוחח, ההוא היה ממוצא... בית"רי. וחוקו כחוק כל מומר בעולם. ואכן עמדה לו שנאתו לעברו שלו ולהווה שלנו. כיום הוא הגיע לשלב גבוה מאוד והוא מהקרובים ביותר לשליט המדינה. לא, בכל אלה אין מה לדון. הם אינם מהוים "בעיה". לעומת זאת מהוה בעיה ומהוה סכנה אותו בחור טוב, טוב באמת ושמו דן רם.

איש חניטה, מוכתר חניטה. ואף זה אופייני. כי גם חניטה לא היתה סתם נקודת התישבות, כי אם נקודת ספר שהוקמה במקום מסוכן, בימים מסוכנים. בקו ישר עם תל-חי, קו ישר בין גליל מערבי ומזרחי, קו ישר של עשרים שנה מימי טרומפלדור. קו אחד, הוא קו ההגנה. הגנה — בלי מירכאות. כי זו ה"הגנה" שנכנסה אחר כך למרכאות, "הישוב המאורגן" ודאי שאינה ראויה לעמוד בשורתו של טרומפלדור. הוא ודאי שלא היה מעמיד עצמו בשרותה של בולשת בריטית. ישר-נפש היה וגאה. אך איש ההגנה ודאי שהיה ומבחינה זו יש להצביע על טעות היסטורית מסויימת שנעשתה על ידי בית"ר. הצבעתי על כך עוד בבית"ר בפולניה, בכינוס בוילנה והצבעתי על כך בחוברת מתרתית "איך נפלה בית"ר?". טרומפלדור היה גבור ההגנה במלוא מובן המלה ובכל טוהר המלה. כשנאמר עליו: "נשק טהור" או "לא נשפך טהור", הרי הם דברי אמת. לא כן אם נאמר "נשק טהור" על הנשק שרצח את ידידיה סגל או ירה ב"אלטלינה". ולא היה טהור הדם שנשפך על הצלת "בית הדר", מרכז המרצחים הבריטיים בתל-אביב.

אבל נשק טהור עדין איננו אומר נשק לוחם וכובש. אם היו בו בטרומפלדור כל התכונות הנפלאות של איש צבא, של איש כבוד, אין עדין הוכחה מכך שאף דרכו הפוליטית היתה זו שחייב היה ללכת בה העם העברי ואשר הלכה בה המחותרת, שרובה ככולה יצאה מבית"ר. הברכה "תל-חי" איננה מזדהה עם הסיסמא "רק-כך". מלוכלכות הידים של אנשי ה"הגנה" משתפי הפעולה הנושאים דגלים לקבר הגדם בתל-חי. אין הם ראויים לכך. אבל תורת תל-חי היתה אפילו פחות מתורתו של מיכאל היילפרין.

קו ישר הוא העובר מתל-חי בגליל המזרחי לחניטה בגליל המערבי. ואף הקו הרעיוני ישר. התגוננות בנשק. לא כניעה ולא קריאה לעזרת בריטים. הגנה עם נשק עברי ביד.

דן רם היה מוכתר בחניטה. ואני מניח שהוא גם הטוב מכל אנשי חניטה. הוא יצא בימי המלחמה לפעולה הידועה בסוריה. וגם נפצע. והוא נעצר בענין הברחת נשק. רק במחנה העצורים נתקל באנשי לח"י. עולם חדש נפתח לפניו. ניתוח חדש של המציאות המדינית ומסקנות מענינות מאוד. "ולכו הולך שבי" — כפי שאומרת המליצה — אחרי רעיונות לח"י. קשרי ידידות אישיים וקרבה רעיונית. כשאני הכרתיו, בקיץ תש"ד, הוא כבר בשל לגמרי. אינני צריך עוד ללמד אותו אל"ף בי"ת כאשר צריך ללמד את האחרים. הוא רואה בבריטים שלטון זר, אימפריאליסטי. אין לו כל תסביכים של "נשק טהור" בשטח מלחמת שחרור. בשעה ש"ידידותם" ו"אהדתם" של האחרים ב"הגנה" התבטאה בהוקרת הגבורה האישית של כל אחד מאנשי לח"י, הוקרה שאחריה באו מיד זנבות, זנבות של "אבל מבחינה

פוליטית, או „אולם מבחינה סוציאלית“, דן רם איננו מדבר כלל על הסימפטיה האישית. הוא עצמו בחור אמיץ, מנוסה ומוכן לכל. על כן אין לו — כמו לאחרים — כל תסביכי נחיתות כלפי הגבורה האישית של אנשינו. וזה טוב כמובן. זה חושף את השדה המדיני והוא עובר את השדה. הוא מזדהה בכל.

ובאותם הימים שאנו משוחחים, כמעט ללא ויכוח, בחדר החולים שבבית הסוהר המרכזי בירושלים, מתחולל המאבק בין מפא"י וסיעה ב'. ודן מנסח בפני את עמדתו בצורה אולטימטיבית ממש: „אני עושה את הנסיון האחרון עם סיעה ב', אם גם היא תכזיב, אני מוציא את המסקנות ובא אליכם“.

מאז לא ראיתיו עוד אלא כעבור הרבה הרבה שנים ביום בו עצרה אותי יחידת סלמ"ח מלבוא ירושלימה. בימי המחתרת היו מבין חברי נפגשים עמו, והוא נשאר אותו בחור „טוב“. ומפני שהיה בחור „טוב“ יותר מדי, העסיקה אותו ה„הגנה“ בכל מיני ג'ובים אקטיביסטיים, שלא יהלך בטל, שימצא „סיפוק“ ו„לא יבלבל את המוח“.

והיום אני יודע: הוא ושכמותו, השכר שהם הביאו למלחמת השחרור יצא בהפסד. כל אלה אנשי ה„כמעט“, כל אלה עומדי על סף לח"י, כל אלה אנשי האופוזיציה האקטיביסטית לקו מפקדת ה„הגנה“ — בסופו של דבר שמשו בלא יודעים כוח קונטרריבולוציוני.

וזאת מכמה וכמה טעמים:

ראשית כל מפני שהם מנעו רבים וכן טובים מבני הנוער להצטרף לשורות אלה שלא היו „כמעט“ כי אם היו ממש לוחמי חרות. קבוצה אקטיביסטית קיצונית נו (קיצונית אפילו בשורות „אחדות העבודה“) שבראשה עמדו דן רם וחבריו, הוליכה רבים שולל והוליכה את עצמה שולל. קבוצה זו התנגדה „בכל תוקף“ לשיתוף פעולה. לא רק להלשנה אבל גם למלחמה „עצמאית“ בפורשים. והיו — כן היו! — מקרים רבים שאקטיביסטים אלה סרבו למלא פקודות פעולה נגד הפורשים, אפילו אם אלה היו מכוונות נגד האצ"ל שהיה רחוק יותר מלבם מאשר לח"י. בטוחני בכך שדן רם לא השתתף לא בהלשנה, לא בחטיפה, לא בהורדת כרוזים ואף לא במארבים למניעת פעולות אנטיבריטיות. אבל ה„הגנה“ הסתדרה ברוך השם יפה בלעדיו. על כל „דן רם“, על כל „בחור טוב“, על כל „פלמ"חניק אוהד“ היו עשרות ומאות אחרים שעשו מה שנצטוו מתוך ציות או מתוך חשק — לעשות משהו או מתוך שנאה ממש. ו„דן רם“ יכול היה להתהלך ומצפונו שקט. „ידיו לא שפכו את הדם הזה“. וכדי לתת לו גם סיפוק חיוני, נוסף על הסיפוק השלילי של „ידי לא שפכו“, שלחה מפקדת ה„הגנה“ אותו ואת שכמותו לפעולות אקטיביסטיות וביחוד לארגון ההעפלה, שהיתה ל„כל הדעות“ „פעולה לוחמת נגד השלטון“... אלמלא

שכבת-גבולין זו של „לח“יסטים בהגנה“, והיו רבים מבין אלה שהגיעו במחשבתם למחשבת המחותרת, מסיקים גם את המסקנות הארגוניות. אך „דן רם“ לא הסיק אף פעם את המסקנה הסופית. הוא לא הסיק אותה בימי החרפה של שיתוף הפעולה בחורף תש”ה כשההגנה כולה עמדה ברשותו של גיילס. וודאי שלא הסיק את המסקנה בימי אביבה של ה„הגנה“, בימי המאבק. אבל לאחר שהמאבק נפסק, שוב ניתנה לו השעה ל„דן רם“ להוציא את המסקנה. הנה גם סיעה ב' הכזיבה. נסוגה לאחר מכות ראשונות שקבלה ביגור. אך „דן רם“ עצמו הוא שהסביר לי את סוד יגור שנתיים לפני החיפוש ביגור. הוא אמר לי שאכן קשה לו מאוד מבחינה נפשית לאיש קיבוץ לצאת למלחמת מחותרת, המאמצים הרבים אשר הושקעו בהקמת נקודה וה„יש“ המעט שנרכש בעמל, כובלים את האדם ומכתיבים לו כל מיני נימוקים גגד המלחמה.

זהו נזק מספר א' אשר הביא „דן רם“ בהגבירו על ידי ה„אקטיביזם“ בתוך ה„הגנה“ את הפרסטיגיה של ה„הגנה“ ובמנעו על ידי כך את הפולריזציה הבריאה והברורה בין לוחמי חופש למשתפי פעולה. „דן רם“ הרבה את הטשטוש וכל טשטוש הוא רע.

והנזק השני היה בהשליות אשר נתעוררו בגללו בשורות לח“י. פתאום נפתח לפנינו עולם חדש. פתאום ראינו שיכל בחור להיות איש קיבוץ אמיתי ולוחם חרות (כעבור שנים ירצו אנשי לח“י לגמול להם ולהוכיח שגם לוחם חרות יכל להיות איש קיבוץ טוב. שני הנסיונות לכאן ולכאן נכשלו). פתאום ראינו שיכול להיות איש חבר הסתדרות נאמן וסוציאליסט אדוק ולוחם חרות גם יחד. והנה נתחלפו לנו מושגים. ראינו את אסוננו בכך שאנו מנותקים מן העם. קבוצה קטנה בלי עורף בעם. אבל המבנה החברתי המיוחד במינו של הישוב יצר אילוסיה ש„העם“ והישוב המאורגן“ זה היינו הך. ומי „הישוב המאורגן“? הוא אומר תנועת העבודה וביחוד תנועת ההתישבות. על כן יצאנו ממש מעורנו כאשר נתגלתה האהדה הזו של „דן רם“ אלינו. הנה הבקענו את החומה. בחבלי האילוסיה הזו נתפסתי גם אני. זה קסם לנו מאוד. לראות את תנועת הפועלים שלנו. כתנועה מהפכנית, לוחמת לחרות, לוחמת בשלטון הזר, ובכל הדרכים כחוק כל מלחמה. כנראה שזו היתה אי-הבנה שנפלה בין תנועת השחרור הלאומית ובין צבור הפועלים. והנה „דן רם“, הנה מבשרי התמורה.

באחד מרגעי התלהבותי לתמורה זו, שמעתי מפי אלחנן האלפרין דברי אזהרה שכאלה:

„שמע, אתה חדש בארץ, אתה אינך מכיר אותם. תראה שהם לא ימשיכו. אני מכיר אותם.“

ואני מנפנף בפניו בדפים האחרונים של „עוז“ הקורא למלחמה טוטלית ממש, המתקיף את „אשנב“ המתון. אלחנן האלפרין הוא משרידי ה„בריונים“, והוא לוקה ב„אבא-אחי-מאיר“יזם. הוא שונא שמאל לתיאבון. הוא פסול לעדות. החומה הובקעה. אסור לחזור על שגיאות העבר. יש לעודד את הכוחות המהפכניים האלה ב„הגנה“ ובשמאל. סוף סוף זהו כוח... אילו היו בידינו אותם המכשירים אשר בידיהם, אותו הנשק... אותו העורף בקיבוצים... איזו תנופה היו יכולות לקבל הפעולות! באמת ה„הגנה“ עומדת על סף הפעולות. אין זה גם רצוי להוציא משורותיה את האלמנטים האקטיביסטיים. אדרבא, שישארו שם. „דן רם“ מרוצה מאוד. „דן רם“ מרגיש את יעודו. הוא גאה על כך שאנו מעריכים אותו. כי הרי „דן רם“ בחור ישר הוא, והוא סובל נחיתות כלפינו. אך אנו טופחים לו על כתפו ואומרים לו: בעצם, אין בינינו כל חלוקי דעות. וכדי למצוא חן בעינינו „דן רם“ מגדף את מפא”י ואת התבוסנים. וכדי למצוא חן בעיני „דן רם“ אנו מביעים דברי בקורת על אצ”ל שהוא „ימני“ ומלחמתו אינה „אנטיאימפריאליסטית“ באמת.

אותה מלת קסם „אנטיאימפריאליזם“! גשר קסמים. אמנם לוחמינו שותתים דם ממש על המחשת מלחמה זו ו„דן רם“ מצווה אפילו בימי המאבק לא לפגוע בנפש בריטי. אמנם אצ”ל גורם צרות לאימפריאליזם הבריטי גם בלי הגדרה אנטיאימפריאליסטית ו„השומר הצעיר“ הוא כלבה של הבולשת והגדרה אנטיאימפריאליסטית בפיו, אבל מורשת עבר שביחסים בינינו ובין אצ”ל והכמיהה הרבה לראות את אנשי הקיבוצים האידיאליסטים, האוהבים את האדמה, לראותם עמנו במלחמה (ולמה לא? למה לא ילחמו??) ועל הכל: „דן רם“ הטוב, הם הם המרחיבים את לבי ואת לבנו לאשליה: תהיה אחדות לוחמת.

ב. ללא חנינה

אלמלא רתיעה שיש בי מטבעי להעלות ניבול פה על לשוני, לא כל שכן על עטי, והייתי משתמש כמוטו לפרק זה באותה מימרא גסה הבאה להגיד בצורה ציורית מאוד שבשעה שהיצר של האדם פועל, אין המוח במקום הרגיל. וכשם שבוש אדם מדי פעם כשהוא מסתכל אחורנית על אותה שעה שגבר עליו היצר והוא נתבהם במקצת, כן חייב אדם ליבוש על אותם רגעי החולשה בלטרון או בבית הסוהר המרכזי בירושלים. בהם תעתעו בו אשליות, בהם זחלו בכשרו וברגשו נחשים מפתים ומלחשים: בכל זאת יחול שינוי מה... בכל זאת לטובה, ויבוא פרג... ותהיה בבית... אשה וילדה... ומטה טובה... ואוכל... וטיול... ותיאטרון, וחופש... חופש. אף על פי ששכלך הטוב עומד עליך וצוחק בכל פה. אף על פי שהיד כותבת

בהגיון טוב ובחריפות את המאמר ל"חזית" או ל"מעש" ובו הוכחות חותכות שכל שינוי לטובה לא צפוי לנו בעקבות שני מאורעות מרכזיים אלה שבקיץ תש"ה: סיום מלחמת העולם ונצחון הלייבור בבחירות באנגליה.

אין להתגבר על ההתרגשות האוילית הזו שתקפה את המחנה כולו בלטרון בימי סיום המלחמה. ממש טרוף אחז את האנשים. ממש אורזים את החפצים. ואף על פי שכל אחד הוא חכם מחוכם ומתבדח על חשבון אמונה תפלה זו, אבל אי שם בלב שורץ שרץ נחשי זה ולוחש: בכל זאת... בכל זאת...

האופטימיסטים, אנשי ה"הגנה" במחנה, רואים עם סיום המלחמה בכלל שינוי הקוניוקטורה הפוליטית לטובת עם ישראל. הרי חכמתם הפוליטית מאז ומתמיד היא זו: "האנגלים מוכרחים בתנאים אלה לפייס את הערבים". פעם היתה זו מלחמת חבש, אחר כך הרוח הפרו־נאצית בקרב הערבים. אבל עם חלוף הסכנה "תחזור" הידידות. שנית: עם תום המלחמה תחריף שאלת הנידחים. גם אמריקה תתעורר. בקיצור: עם הכדור האחרון שנורה בעולם פג כוחה של האות האחרונה ב"ספר הלבן". קרא בכל העתונות העברית באותם הימים ותמצא אותו ה"הגיון". אבל מחנה לטרון מורכב רובו פסימיסטים ביחס למצפון העולם וביחס להסברה קוניוקטורלית־עונתית זו של התנגדות הבריטים לנו. אבל גם הרוב הזה מוצא איזה "בכל זאת". אמנם ה"ספר הלבן" לא יבוטל, אבל איזו חנינה ודאי תהיה לרגלי המאורע.

בין כה ובין כה התרגשות במחנה. גם חגיגה נערכת, חגיגת נצחון. וקפטן קלוא רץ ממחנה למחנה ונואם באספה. מה שנאם במחנה העצורים הגרמנים הפרר נאציים לא שמענו, אבל אצלנו הוא נאם נאום "ציוני" נלהב. סיימנו ב"התקוה", התפזרנו, שוב ניתכו הבדיחות ושוב שזר איש איש בנפשו פנימה את חוטי תבילותיו לקראת היציאה.

כל זה היה כמובן אוילי מאוד. החגיגה, שותפות ה"נצחון" בין העצורים ומפקד המחנה. לא היה כל הגיון במועד שמחה זו. נצחון זה לא הביא לנו ולא כלום. ודאי שלא הביא כלום לאחי דוב ולאחי נתן ולנשותיהם, ולא לאמי שהוכלו בלכוב העיר לככר ינובסקי והומתו ונקברו באשר נפלו.

התרגשות של אמת ויפה היתה רק באותו שבוע ימים כאשר הכרזנו במחנה על מפעל "כסות לחורף" בשביל יהודי המחנות. אמנם נמצאו כמה "פרינציפיוניסטים" שלעגו לפעולה פילנתרופית זו. אך אלה מעטים היו וסתם "אנשי להכעיס". המחנה היה נרגש מאוד. איש איש אסף ממיטב מה שהיה לו והביא למאספים. ובגד וחולצה וגרבים ונעלים. וחמימות רבה עברה בי בחשבי שהנה עוד מעט ותעלה חולצה זו שאני נותנה על הגוף הרזה של אחד מיוצאי התופת, עוד מעט ומכנסים אלו יגעו

בעורו ובעצמוזיו של מי שעלה כמן הקבר ויחם לו. ואולי — והרי אז טרם ידעתי את גורל משפחתי — ואולי יגע אחד הדברים הנערמים כאן בצריף זה בלטרון על גופו של אחי ממש. מתערבלים הדם והלב והמוח להרהור זה. ואנו מהדרים מאוד בכתיבת הפתקים על כל שק למען ידעו אלה שלידיהם תגיע החבילה. ממי נתקבלו מתנות-לב אלו: מעצורי מלחמת השחרור בארץ. למען ידעו כי אחד הוא הדם. ולא חשבנו על כך כי פתקים אלו יעלמו בכיסו של אחד המחלקים, ולא על כך שהללו שעלו מהקבר ומהכבשנים מאובנים הם מאוד לכל, לאחר המראות שענייהם ראו.

אבל זה כבר היה בשלהי אותו קיץ תמים רב האשליות, כאשר כבר הותרו החבילות שנארזו מתוך תקווה ל„חנינה“ לרגלי „הנצחון“.

כי בינתיים גזה גם אשליה שניה, קטנה בעוצמתה מהראשונה, אך „בכל זאת“. הבחירות לפרלמנט הבריטי מצאו אותי בבית הסוהר המרכזי בירושלים. לרגלי חילופי ה„תלבושת“ שלי מגבס לחגורת עור. הצטרכתי „לבלות“ שבועות מספר בירושלים. ושם הייתי עד לאותו גל שני של אוילות.

מטבע הדברים שבחדר 18, חדר לח"י קטנה האופטימיות יותר מחדר 19 חדר אנשי אצ"ל ואין צריך לומר מחדר ה„הגנה“ ששם ממש חג עם דגלים לרגל נצחון ה„חברים“ ממפלגת הפועלים הבריטית. על בית הסוהר ניתן להיאמר: המעמיק „לשבת“, מרחיק לראות. חוסר האמונה והציניות ביחס לבריטים מטבע הדברים שהם עמוקים יותר אצל יהושע זטלר, מהראשונים שבחבורת הנידונים הפוליטיים. נוסף על כך הן גם הניתוח הפוליטי שלנו אוסר כל אשליה מעין זו. אין זה ענין של נציב רע או טוב, אין זה ענין של שמרנים-ריאקציוניים או פועלים-סוציאליסטים, זה ענין של ניגוד אינטרסים אמיתי וחותר בין העם העברי השואף לעוצמה במזרח התיכון ובין האימפריה הבריטית. „ירושלים בנויה וקיסריה חרבה — האמן. קיסריה בנויה, ירושלים חרבה — האמן. שתיהן בנויות — אל תאמן“. ניסוח פוליטי זה של חז"ל כוחו יפה לכל הדורות.

גם בימי סיום המלחמה לא השלינו את עצמנו באשליות פוליטיות. אבל היצר פתה בכל זאת להאמין אי שם בעומק הלב שתבוא חנינה רחבת לב לכל העצורים והאסירים הפוליטיים. הפעם אין לנו גם כל אשליות כאלה. על כל פנים לא לאנשי לח"י. לעומת זאת ישנו פחד. באותו ערב „הבשורה“ על נצחון הלייבור כשמחדר ח„הגנה“ בוקעים שירי תרועה והשתיה שם כדת, אני מנבא אסון. אני מסביר לבחורים איזה „בכל זאת“. הפעם: בכל זאת הלייבור תהיה נאלצת לעשות משהו לאחר כל החלטותיה והבטחותיה בפומבי. הם יורקו עצם, יתנו מיד חמישיף אלף

סרטיפיקטים בשם הצרכים ההומניטריים הדחופים כלפי הניצולים ובזה יסתמו את פי מפא"י, והישוב יהיה מרוצה.

בכינוס הציוני המתקיים בלונדון מבוכה במקצת. ווייצמן בונה את עולמו על השמרנים עם צ'רצ'יל בראש. לא שהוא חלילה עלול ליהפך לאנטי-בריטי אם השמרנים יכשלו, חלילה. שום אנגלי לא יעשה זאת, אבל בכל זאת צ'רצ'יל הוא בעל בריתו של ווייצמן. לעומת זאת מריע שרתוק באותו כינוס: „נצחון מפלגת הלייבור זו מכה ניצחת לספר הלבן“. ובלשון הנמלצת של „דבר“ כתוב לאמור: „נצחון מפלגת העבודה הוא איפוא נצחון ברור לדרישות

הציונות. נשקפים סיכויים חדשים ושחר חדש“.

שחר חדש.

וכאיילת השחר עלה על שמי בריטניה ועל שמי הארץ הזאת — בוויין. המאה העשרים, זו שביטוייה בכל השטחים הם אכספרסיוניסטיים, ריכוזיים, חד-משמעיים, שהמדע שלה מוליד את הפצצה האטומית ופצצת המימן, זו שהאמנות שלה גובלת בטירוף, מאה זו נטתה על העם העברי את היטלר ואת בוויין, כעמודי גבולין שמצדם האחד תהום אכדון ומצדם השני גאולה שלמה.

דברים קטנים אינם מתרחשים עוד במאה זו. דברים קטנים נשחקים בין צוקים היסטוריים עצומים המתגלגלים במהירות. וגורלנו תלוי בזה אם נספיק גם אנו ליהפך לצוק גדול טוחן ולא נטחן.

לא נתקיימו לא חששותי הקטנים ל„חמשים אלף סרטיפיקטים של חסד“ לא תקוותיהם של אסירי ה„הגנה“ לג'יסטה לייבוריסטית-סוציאלידמוקרטית.

בלי חנינות. יהא זה בשביל הפרט אשר יהא, בשביל צבור, בשביל לוחמים כל חנינה היא אסון. אילו נתן בוויין עם עלותו לשלטון „חנינה“ לציונות ודאי היה גורלה של זו כגורל אותו איש לח"י שיצא לחופש ונכנס ל„כנסת“ הודות ל„חנינה“ אחת. חנינה כזו פירושה — חיסול. האימפריה הבריטית אינה שוקעת פתאום למרות שגיאותיו הטכסיות של בוויין. אבל בן-גוריון הוא ללא ספק טכסיסן טוב ממנו כשם שהוא איסטרטג רע ממנו.

לכאורה היתה הברכה בעמדתו העויינת של בוויין בזה שהיא יצרה את ה„מאבק“, שהיא לא איפשרה עוד נסיגה מהמתח שנמתחה נפש הנוער השמאלי מיום מתן „הספר הלבן“. אבל כך זה היה נראה רק אז בשלהי אותו קיץ תש"ה, כשגם אנו נתלהבנו ל„אחדות הלוחמת“ וראינו בה „אתחלתא דגאולה“. רק היום מתחילים אנו לראות את הדברים מתוך פרספקטיבה נכונה. בוויין סייע בפיזור אשליות לא רק כלפי האנגלים, כי אם גם כלפי פנים. בלעדינו היתה ההתנגשות בוויין — בן-גוריון מולידה מתוך התרגשות ושמחה בדיוק את תכנית מוריסון. חנינה פורתא.

לח"י ואצ"ל מנעו את אסון החנינה הזו.

בתי הסוהר ומחנה העצורים מלאו מדי יום ביומו, מלאו בר ומלאו תבן. חזרתי מירושלים ואני בלי גבס, אני חגור חגורת עור וחגור שמחה לקראת איחוד הכוחות. כעבור שנה הבנתי מה פירוש „אל ישמח חוגר כמפתח“. פשוטו כמשמעו. כעבור שנה הורדתי אני את חגורת העור לאחר שהשתחררתי מלטרון ללא חנינה. כעבור שנה הורידו אנשי „המרי“ את חרבם מחגורתם. הם נכנעו לבויון ללא חנינה.

ג. הנחת-היסוד של ד"ר משה סנה

להולדתה של „תנועת המרי“ הייתי עד מרחוק. אך דוקא מכיון שהייתי רחוק מבעיות יום יום, מהדיונים, מהויכוחים על עניינים מעשיים שבימי „המאבק“ יכולתי לעסוק יותר ולהתעמק בצדדים התיאורטיים של „מה קרה כאן“, איך היה הפלא הזה של שיתוף פעולה בין המחותרת וה„הגנה“. כי אכן זה היה הפלא ולא למה הפסקו כעבור שלשת רבעי שנה את המאבק. ועוד סיוע נוסף לאפשרות זו להכיר את יסודות או את חוסר היסודות של תנועת המרי: החל מנובמבר 1945 החל המחנה לקבל בזרועות פתוחות (ולמה נכחיש? פתוחות עד מאוד, באמת שמחנו לאורחים כאלה, שאך אתמול שלחו אותנו הנה) את אנשי ה„הגנה“. ומה שהעליתי בדעתי עליהם, לא העליתי חלילה על סמך דעות החלשים שבתוכם. עם אנשי ה„מאבק הצמוד“ של „השומר הצעיר“ לא היה לי מגע, ראשית כל, מעטים היו בכלל, שנית מהצמרת שלהם לא הובאו אף פעם, שלישית: אין לי כל לשון משותפת עם אלה. לעומת זאת אף נתיידדתי עם איש תרבותי והגיוני כשורה אושרוביץ, איש גבעת ברנר ואחרים מביין „אחדות העבודה“ האקטיביסטית ועל פיהם אני דן על ה„הגנה“ כולה. דומני שזו הנחה רבה למתנגדים...

כמוכן ששמחנו לאחוות הנשק, אבל אף אלה מקרבנו שלרגלי המסיבות שתוארו לעיל התקרבו במקצת ל„הגנה“, לא האמינו באריכות הימים של השותפות הזו.

אנו, שהגדרנו את האימפריאליזם הבריטי כאויב בנפש. של תנועת השחרור העברית, לא יכולנו להאמין באריכות ימים של מאבק אשר ראשיו הקיצוניים ביותר לא פסקו מלהבטיח נאמנות לבריטניה ו„הבנה“ לאינטרסים שלה.

מנוסף הייתי בפני אנשי „עוז“ שבטרון במאמרים האקטיביסטיים של האקטיביסט שבאקטיביסטים, ד"ר משה סנה.

חדשים מספר לפני פתיחת ה„מאבק“ (כ"ה בתמוז, „הארץ“) הוא כותב:

„כל מדיניותנו מושתתת על ההנחה הבדוקה שבתוך האימפריה הבריטית יש תמיכה אמיצה בציונות מתוך הכרת זהות האינטרסים הבריטיים והציונות. כל היאבקותנו אינה יכולה להתנהל נגד המדיניות הבריטית בכללה אלא בתוך תוכה של המדיניות הבריטית. תכנית המדינה היהודית לא באה לבטל את השליטה הבריטית בבסיסיה ובעורקי התחבורה שלה. אין אנו מעוניינים בביטול שליטתה של בריטניה בחלק זה של העולם. להפך: המדינה היהודית תהא זקוקה לחסותה של בריטניה, לכן לא יתכן מצדנו שום מעשה שיש בו מעין גילוי איבה לאנגליה או גרם נזק לאינטרסים החיוניים שלה.“

ואדם זה הן עמד לנהל את המאבק. שמא תאמר, שהדברים נכתבו לפני הבחירות באנגליה, לפני האכזבה מנצחון ה„לייבור“, לפני נאומי בוויין, לפני המאבק, ובכן צא וראה מה כתב אותו אדם בעצם ימי האכזבה האיומה, בעצם ימי המאבק: „אנחנו איננו רואים כל התנגדות בין עליה המונית במדינה יהודית ובין בסיסים בריטיים רחבים וחזקים בארץ זו. אדרבא, אנו נראה אותם בעין יפה“. (ד"ר מ. סנה, „למהותו של המשבר“, „הארץ“ י"ט מרחשון).

אם זו היתה מהותו של המשבר בעיני אדם שסמל את מהותו של המאבק לא יכולנו ללכת שולל אחרי לשון מפוצצת של חוכרות ה„עוז“. ובכל זאת כמובן שקבלנו את היד המושטת או הושטנו את היד. אינני יודע ואין לזה גם חשיבות מיוחדת, מי היה היוזם של שיחוף הפעולה בין שלושת האירגונים.

שלושה צדדים חיוביים היו בו בהסכם: (א) עצם ההסכם נטל הרבה מתריפות ההסתה נגד הפורשים בהוה ובעתיד, (ב) נכזבה תקותו של האויב למלחמת אחים. (ג) ההכרח בתיאום בשעה שבין כה וכה פועלים כל הגופים. אך לא פחות מזה היה הריוח של הצד שכנגד, של ה„הגנה“: (א) „דן רם“ שותק ועמו כל אלה שעמדו מילימטר אחד מעזיבת ה„הגנה“ והצטרפות אלינו או לאצ"ל. אמנם הנסיון לאחר הפסקת המרי הוכיח שהיה זה פחד שוא, ש„דן רם“ אף פעם לא יעבור את המילימטר האחרון הזה (הכוונה כמובן ל„דן רם“ קולקטיבי, לכמות ניכרת, לא לבודדים). (ב) למתנגדי המאבק בפנים ה„ישוב המאורגן“ נאמר כי הוקתה החריפות של הטירוז, אם אי אפשר להחניק את הפרישה, הרי אפשר לבלום אותה. נימוק זה היה נכון. ואכן למען ההיקף הרחב יותר של הפעולות נאלצנו לוותר על חריפותן. אף כי לא קיבלנו על עצמנו את הסייג שניסו להטיל עלינו:

לא לפגוע בנפש. מלחמה מגוחכת ברכוש דומם לא רצינו לנהל. הגיחוך שבקו זה, „לא לפגוע בנפש“ הפך להיות מהר למעשה פשע. נפלו קרבנות מקרב בחורי ה„הגנה“ אך ורק משום כך שהם נמנעו — בהתאם להוראה — לירות באנגלים „השומרים על האוביקטים שצריך היה לפוצצם לפי התכנית“. „מלחמה“ כזו עוד לא ראה העולם. גם משום כך הבאתי לעיל את הציטטות מדברי ראש „המאבק“, כי הנחות יסוד פוליטיות קובעות גם פרטי פרטים של טקטיקה. מהנחות יסוד אלו כלפי בריטניה לא השתחררה ה„הגנה“ גם להבא, ואפשר לאמור זאת היום בפה מלא: לא השתחררה מהן אף בלבושיה החדשים במדינת ישראל.

ד. פריצות שפרצנו בהסכם

מחוץ לתחומי ההסכם הוצאו פעולות רכישת הנשק, פעולת רכישת כסף או פעולות בריחה מבתי סוהר. גם „ויתורים“ אלה לא הושגו בנקל. היה אפילו רגע שבו הצענו הצעה נגדית: אדרבא, הבו לנו נשק והבו לנו כסף ולא נפעול בשני שטחים אלה. אין צריך לומר שהצעות אלו גדחו וכך נותרו נקודות בלתי מוגדרות, שניצלנו אותן.

הפעולה במגרש החנייה היתה אחת מאלו שעוררו שוב התקפת היסטריה. נפלו בה כעשרה קלגסים. לא קשה היה לנו לטעון בשם הסעיף בהסכם על „רכישת נשק“. אמנם רווח גדול בנשק לא היה לנו בפעולה זו, אבל גם לא הצטערנו על הריוות „הצדדי“, על קרבנות האויב שהעזו להקים לו מחנה בתוך לבה של תל-אביב. פעולה זו גם נתנה לנו להציף לתוך לבות חמים. בשעת הנסיגה דרך כרם התימנים נפתחו דלתות וזרועות ולבבות לעזרה. להדרכה בסימטאות, ושפע ברכות ירד על ראשי הלוחמים הנסוגים. אכן לא לחנם נחשבים יהודי תימן בעיני ה„ישוב המאורגן“ כ„נחשלים“. אם ה„פסיביסט“ וייצמן וה„אקטיביסט“ סנה הם מתקדמים, אין תואר כבוד יפה יותר ליהודי תימן אלה שחבקו ונשקו לוחמי חרות ישראל, כתואר „נחשלים“. מיליון אחד של יהודים „נחשלים“ כאלה בארץ והיינו מקימים במהרה מלכות ישראל המתקדמת ביותר.

ועוד מקרה אחד יוצא דופן היה, מיד עם התחלת „המרי“. והוא ודאי שהיה פגיעה בהסכם.

בליל הראשון לנובמבר, 1945 (אני רגיל לציין את התאריכים העבריים, אבל פעולה זו, פעולת החבלה הראשונה של תנועת „המרי“ מסומנת בצדק בתאריכה הנוצרי כדוגמת תאריך הצהרת בלפור הנובמברית, כדוגמת החלטת אר"מ הנובמברית. הרי כאמור, גם המאבק נחשב כפעולת לחץ למען השיתוף עם האינטרסים

הבריטיים...)). נעשה גם נסיון לפוצץ את בתי הזיקוק. פעולה זו נעשתה ללא אישור מצד מפקדת תנועת המרי. ולהפך: נעשה גישוש מצדנו ובא איסור — כביכול מפני שזהו שלב מאוחר. למעשה, מפני שקיוו אף פעם לא להגיע לשלב מאוחר זה. ואף כאן העניין הוא בהנחות יסוד פוליטיות. פסי רכבת ואף גשרים אינם עדין עמדות יסוד של אימפריה, על כל פנים לא בימי שלום. לעומת זאת בתי הזיקוק הם נקודה מרכזית במבנה האימפריאליזם הבריטי במזרח התיכון. על כן לא מקרה הוא זה, שאנו לטשנו עין לפעולה זו כל השנים. בחתרנו לקראתה החדרנו אנשים שלנו לעבודה שם. והנה הושלמו כל ההכנות. כה חשובה היתה הפעולה בעינינו, עד שהמרכז החליט לבצע אותה ללא הסכמה מצד „המרי“, ואם היא תצליח — יבוא מה שיבוא. זו תהיה פגיעה בלב האימפריאליזם הבריטי כאן, כמוה כפעולה בקהיר. מותר לשער שהצלחתה היתה מחישה את החלטת הפינני הבריטי, לאחר שחיה נוטל אחד הטעמים שבישיבתם כאן.

אלא שהפעולה נכשלה. התפוצצות מקרית של אחת המזוודות שהוכנסו בקושי וסיכון רב ללוע הארי, סיכלה אותה ומשה'לה בר גיורא (ישראל), מי שברח מבית הסוהר המרכזי בירושלים, התרסק.

ראשי „המרי“ נאמני האימפריה נשמו לרווחה על שנמנע ה„אסון“, ואנו צערנו ואבלנו עלו על שמחת אותו לילה של ראשון לנובמבר, שנראה היה בעיני רבים כליל מפנה היסטורי. היום אנו יודעים: לא מפנה ולא היסטורי. כל המאבק לא היה אלא אפיזודה במלחמת השחרור.

הצד החיובי היחיד היה הרמז, מה מסוגל לבצע הנוער העברי הלוחם. אבל ערך צבאי זה ניטל מאותו רגע, שהוברר שאין כל סכנה מבחינה פוליטית והיא היא הקובעת. הציטטה שהובאה לעיל משל משה סנה דיה כדי להרגיע את רוחו של השלטון ואין צריך לומר שאלה היו דברי הקיצוני שבאקטיביסטים, בעוד שווייצמן ועתונו „הארץ“ ומשענו העיקרי: „השומר הצעיר“, טענו גם נגד צורה מוגבלת זו של מאבק. הרמז עלול היה להיות טוב אלמלא מבע פניו המבוהלים של המרמז עצמו. אך מבע זה הוא כבר ענין לקצה של אפיזודה חסרת ערך זו אשר שמה „תנועת המרי“. אם עוד עומדים אי אלה צבעים בפני המאבק הרי זה רק מהאור המוחזר עליה מאש המלחמה של המחותרת לאחר המאבק.

השאלה על כן איננה: למה נפסק המאבק. השאלה היא למה הוא החל

בכלל?

הרבה דברים הוגדרו בהסכם בין האירגונים, על הרבה דברים היו ויכוחים ועמידה על המקת ורק דבר אחד לא הוגדר: מטרת „מאבק“ הזה מהי? תופעה מוזרה מאוד ואולי גם יחידה במינה. הרי אפילו בהסכם משונה כזה כהסכם רוסייה

עם מעצמות המערב הוגדרה מטרה: מיגור הציור. אבל „תנועת המרי” היתה למעשה ולהלכה תנועה ללא מטרה מוגדרת. איש לא יעז לומר שזו היתה מלחמה...למדינה עברית. אילו ניתנו מאה אלף סרטיפיקטים אפילו לשנתיים, היה ה„מאבק” מסתיים. ואם כן תאמר: המטרה היתה, עליה? הצלת יהודים? ובכן הטרד עצמך וקפוץ שלשת רבעי שנה לאחר מכן וראה: האם השיג המאבק את מטרתו זו? ואם לא — למה הופסק?

גם זה שקר.

ובאור זה תואר גם פרשה הירוואית אחת שסולפה ומסולפת גם היא: פרשת ההעפלה.

כל מי שמצרף את ההעפלה ל„מאבק” איננו אלא מתעתע. מתעתע מבחינה מוסרית ומתעתע מבחינה מדינית. מבחינה מוסרית היתה זו פרשה מזועזעת מצד המעפילים ופרשה מחפירה מצד „הישוב המאורגן”, מוסדותיו ו„נאמניו”. המעפילים הופקרו לסבל ולקרבות ממין זה שרק מעטים מאוד בקרב הישוב היו מוכנים לקבל על עצמם. עם „יציאת אירופה” לא נסתיימה ההעפלה, אבל עם „גור” נסתיים המאבק. התגובות על הגירושים והרציחות היו ב„לשון קודש” הישוכי „מלאות זעם עצור”, עצור מאוד.

ומבחינה מעשית: ההעפלה לא פרצה את ההסגר. לעומת זאת היא שימשה מוצא ליצרי המאבק שנתעוררו. כל חסכון דם בארץ שולם בדם מסכנים אלה, פליטי גיהנום אירופה. ואלה שלעגו תמיד ל„ציונות ההפגנתית” של ז'בוטינסקי הגשימו הפגנתיות זו בצורה הגרועה ביותר, כי ז'בוטינסקי ודאי לא היה בעד הפגנות דמים של אחרים. מבחינה מספרית לא עלה בדרך הסרטיפיקטים המוקצבים לפי „הספר הלבן” ומה שנותר לא היה אלא הפגנה ודם. עלול היה להיות לזה ערך צבאי־מעשי באילוץ האוייב להחזיק כוחות לאורך החופים, אילו היה המאבק תקיף ובלתי פוסק בעורף.

וההד בעולם? אכן. ההד היה עצום והאהדה היתה גדולה והרחמנות גדולה משניהם ויש ברחמנות זו כבכל רחמנות משהו משפיל ומחפיר. אבל מבחינה מדינית לא היו כל הרגשות האלה מזיזים את האניה העברית אף מיל נוסף אחד לעבר חוף העצמאות אלמלא... אלמלא המחותרת שלא הסתפקה בהפגנות ולא הסתפקה במאבקים של המעפילים. ודאי אם מישהו רואה את תאריך החלטת אר"מ כתאריך יסודי יכול הוא למצוא מדינה אחת או שתיים אשר הצביעו כאשר הצביעו מתוך השתתפות בצער והתרגשות לגורל המעפילים. גם זה מוטל בספק. אבל אני שולל מעיקרה את הערכת היתר הזו של החלטת נובמבר. גם מקרב ראשי השלטון ישנם הטוענים: לא אר"מ נתנה לנו את המדינה כי אם הנוער הלוחם שלנו (ושוב: „השומר הצעיר”

יותר מכל אחד ובברית אחת עם כל מתנגדי המדינה טוענים: „אר"מ נתן". אך אלה המודים בכך חייבים גם להודות בכשלוננו המוחלט של מפעל ההעפלה. לא פריצת שערים, לא הגברת המאבק בארץ, לא השפעה מדינית. הסך הכל האכזרי:

ההעפלה היתה לשוא.

ה. בוויין — סוכנה של המחתרת

ובכן לשם מה בא המאבק?

רק אחת היתה מטרתו: להחזיר לידי ראשי הישוב וההסתדרות את היוזמה. ושלושת רבעי שנה הצליח המשחק בידיהם. במינימום של ויתורים מכסימום של שליטה במצב. במשך שלושת רבעי שנה נמשכו פעולות במרחקי זמן ארוכים זה מזה. כל הלחץ שהיתה המחתרת לוחצת על מפקדת „המרי" מצא תירוצים חדשים לבקרים לדחיות. התירוץ הנוח ביותר היה ה„מנגנוני". „אנו איננו קבוצה טירוריסטית", יש לנו מוסדות דימוקרטיים, אחראים נבחרים, ועליהם להחליט".

אמנם לא חשדנו בהם אף פעם בחוסר מוסדות, אבל נדמה היה לנו בתחילה שמאחר שהוחלט על המאבק, הביצוע נמסר לידי המפקדה בלבד ומעתה היא מחליטה. אך למען האמת — לא צדקנו בטענתנו זו. זוהי טענה רק למקרה אם ידועה המטרה. אך מכיון שכאן לא היתה מטרה מוגדרת, צריך היה באמת מדי פעם להחליט בכל המוסדות „לעשות" או „לא לעשות" ולא לשוא התפרץ ווייצמן בועדה המדינית של הקונגרס הציוני בחורף תש"ז והקציף: מנוול שכזה! מנוול! (הכוונה היתה לסנה) הוא הולך „לעשות" גשרים ואינו מספר לי, לנשיא ההסתדרות הציונית ויחרי אפשר להגיד בביטחה שאילו נמלכו בדעתו של נשיא ההסתדרות הציונית, היה מתנגד לפיצוץ הגשרים, כי פיצוץ גשרים זה בלי ספק יותר חמור מחבלה בפסי רכבת. ווייצמן חשש — ובצדק — שהמאבק יביא לניתוק הגשרים עם לונדון, פירוש הדבר גם עמו. ביטויי החריף בקונגרס נגד „כפור חם" היה הניסוח הטוב ביותר של המצב. אף אנו לא יכולנו לנסחו יותר יפה. ורק חששותיו של הנשיא היו חששות שוא. הוא בעצמו לא העריך את כוח שטתו המדינית. „או הפסקת המאבק או דרך השטרניסטים" אמר ווייצמן בנאומו באותה ועדה פוליטית, וגם זאת בצדק. ו„ילד הפלא", תנועת המרי בחרה בהפסקת המאבק.

מהרגע הראשון הורגש שהם מחפשים דרך נסיגה. ואף זה נבע מחוסר מטרה ברורה. הפעילות באה אך ורק מתוך הצורך לזכות שוב ביוזמה שהוצאה מידיהם וחולקה בין הממשלה הבריטית ובין המחתרת. אמנם אף בעבר לא היתה היוזמה

ההיסטורית בידי הסוכנות היהודית. היא היתה או בידי השלטון הבריטי או בידי הערבים, אבל בעבר היתה לפחות איזו עליה שסביב לה יכלו להתרוצץ קרנות ועסקנים. שנית, לא היה קיים שום גורם יהודי מתחרה ביוזמה (והרי זה אב־השגיאות של התנועה הרביזיוניסטית שלא ידעה ליטול יוזמה מהפכנית־מעשית לידיה והסוכנות יכלה לעבור עליה לסדר היום כאילו לא היתה קיימת). אלמלא המחתרת היתה תוכנית מוריסון לא אותו מינימום שאנשי „הארץ” ו„השומר הצעיר” היו מוכנים לקבלה, כי אם „הישג” ציוני גדול „בתנאים הניתנים”. ומסביב לתוכנית מוריסון שוב היה ה„עסק” הציוני יכול לפרוח כמה שנים. אך המחתרת הפריעה לאידיליה זו. על כן הפכה השאלה: „איך הופכים שוב להיות גורם”, לשאלת היסוד במדיניות של הסוכנות, כל היתר לא היו אלא קישוטים בלבד. ואם כתבו בעתונות הציונית שישנו שיתוף פעולה בין המחתרת ובין הממשלה הבריטית, היה הדבר נכון בהחלט. ורק הערה „קטנטנה” אחת להבדל שבין שיתוף הפעולה שלנו לשיתוף הפעולה של הסוכנות. הם, מפא”י ומפ”ם וכל ה„הגנה” היו פועלים לפי הוראות הנציבים העליונים וראשי הבולשת, בעוד אשר „שיתוף הפעולה” שלנו הפוך היה: בוין ונציגיו פעלו כאילו קיבלו הוראות מהמחתרת, כי שום דבר לא היה טוב יותר בשביל המחתרת מאשר גילוי הקלפים של בוין, מאשר נאומיו הידועים, מאשר היריות במעפילים וגירושם. אילו קרה האסון לישראל, וצ’רצ’יל היה מנצח בבחירות היה מסכים לתת חמישים אלפים סרטיפיקטים לשנה, לא היה נולד „ילד פלא” זה הקרוי „מאבק”, ובמקומו היה מתחדש מסע שיתוף פעולה עם הבולשת לשם „מיגורה” הסופי של המחתרת בשם אותם האלפים האחים אשר המחתרת מפריעה בהצלחם. בימי הקונגרס הציוני בדצמבר 1946 כתב „הארץ”:

„עם הגדלת המכסה החדשית של רשיונות עליה מ־1500 עד 4000 היתה אנגליה מוצאת בסתו 1946 למנוע את מרבית התקלות

שארעו השנה”.

המלה „פרובוקציות” היתה אהובה מאוד במלון ההשמעות נגדנו. אני מצטער להודיע בזה שפעולותינו — ועל אחת כמה וכמה פעולות אצ”ל — לא היו פעולות פרובוקציה. פועלים היינו מתוך כאב ממש, מתוך הצורך להכות באוייב ללא חשבונות. אני מצטער על כך, כי למען האמת, חייבים היינו לעשות גם מעשי פרובוקציות. מזלנו גרם שבוין נהג כאילו היה סוכן שלנו. הוא הקים נגדו את העם העברי ללא פרובוקציות מצדנו. אבל מה היה אילו עמד בראש הממשלה אנגלי „טוב”, מאלה המקיימים הבטחות, ומבינים לסבל הנידחים? אז — אילו היינו מהפכנים בעלי נסיון ובעלי אכזריות כמו שצריך — חייבים היינו לפעול נגד אותם ה„אנגלים הטובים”.

כאשר כעבור זמן דובר אצלנו על פעולה אישית נגד בוויז ואף אנשים יצאו ללונדון ואף תוכניות תוכנו ורק להודעה מהמרכז חכו. שלחני נתן פרידמן לשאול בעצתו של אורי צבי. ואורי צבי אמר: „ל.א. אנדרטה חייב העם העברי להקים לר“. אכן, זה היה שיתוף הפעולה בינינו לבין ממשלת בריטניה. קשה לנחש מה היתה השתלשלות העניינים אלמלא היה בוויז „סוכנה“ של המחתרת. קשה לנחש באיזו מדה היתה מצליחה ה„הגנה“ להסית נגדנו את העם. לפי החשבון התיאורטי חייבת היתה ההתפתחות להיות במקום לתנועת מרי למלחמת אחים. ותוצאותיה בשלב זה קשה לשער.

אבל בוויז הציל (את מי?) מהתפתחות זו.

וה„הגנה“ הוכנסה לסבך ה„מאבק“ ללא מטרה ברורה. וכרגיל פעילות ממין זה מעוררת התרגשות רבה ואחר כך מבוכה: „ומה הלאה?“

ו. מה בכל זאת השיג המאבק?

כאן ממלאת ההעפלה אותו תפקיד מסוכן של תחליפים. ימי גבעת חיים ורשפון מעוררים בהם רגשות סיפוק, אפילו ה„זעם“ לרגלי הקרבנות הוא מעין סיפוק. נוצרת התיאוריה של „הפעלת ההמונים“. אמנם בתולדות המהפכות, שהם מומחים גדולים בהן, פעולת המונים פירושה הפגנות התקפה על מרכזי השלטון, פריצת חומות וארמונות. אבל אצלנו מתבססת דוקא אצל „המהפכנים“ ביותר שיטת פעילות פסיבית של ההמונים. מזעיקים אלפים למקומות מסויימים ומפקירים אותם להתעללות צבא האוייב. נופלים עשרות יהודים ואף לא אויב אחד. האינסטינקט המזוכיסטי מצטרף בחשק לקו המחפש תחליפים למלחמה. מתלעלעים ממש מהדם שנשפך ומנאומי החרון והזעם ומהאבל ומהסבל. המעפילים אינם מופקרים. אך איש אינו יודע את הדבר הפשוט ביותר: „לאן זה מוביל?“ איש אינו יודע? לא בדיוק הערפל הוא רק באמצע. בקצוות אין ערפל. את חוסר הטעם של כל זה, של הקרבנות האלה מבינים אנו ומבינים מתנגדי המאבק כווייצמן. ורק שני טעמים עוד עומדים בו: א. טעם הסיפוק הניתן ל„בחורים“. „עושים“ משהו. ליל „ווינגייט“ ודאי שיש בו הרבה מ„סיפוק“ זה. עד כה היה זה מונופולין של אצל להשתלט על גוש בתים, להקים מחסומים וכו'. עתה מפגינה ה„הגנה“ כוח ביצוע גדול פי כמה בכמותו. הפלמ"ח „כובש“ את העיר למען הורדת מעפילים. התנופה היא גדולה. גדולה יותר מהתנובה. האניה נתפשה והיא מובלת לגירוש. אבל ברכה פולד נפלה. ברוך השם! לא שום אנגלי. זה היה מביא רק צרות ומבוכה. אבל ברכה פולד? אפשר לחרוק שיניים. אבל אין כל מבוכה חלילה. זה בסדר גמור. על כך ישנו אוצר של מליצות

מימי הומל ותל-חי. כדי להרוג אויבי, צריך לחול מפנה באופי ובסגנון, כדי ליפול — לא. בכרוזי אבל ובאסיפות אבל הם מרגישים את עצמם אינטימיים מאוד. כל קרבן הנופל משורות המחותרת, התשובה היא אחת: תהיה נקמה. והנקמה באה, במוקדם או במאוחר, והחשבון לא היה דוקא מתימטי. לא באה כל תגובה על רצח ברכה פולד ועל רצח אנשים בלי נשק בשדות עמק חפר. הסיפוק היה בעצם ביצוע המשימות. זה סיפק חומר לציזובטים ראשונים ולשיחות אין סוף סביב המדורות וחומר ל"טור השביעי". "להרוג" ממש בריטים בחרוזים מפתיעים. כן סופקו בעזרת ה"מאבק" כל אותם המאוויים הגלויים והדחויים, נרגע המצפון.

ב. והטעם השני היה הטלת המרות על המחותרת והוצאת היוזמה מידיהם. הרי זה מצב אידיאלי. זה מגדיל את הפרסטיג'ה כלפי פנים: "רואים אתם? כנראה שאין אנחנו בוגדים, כל כך" ומשתפי פעולה, "כאלה", אם הפורשים עצמם מוכנים לקבל את מרותנו?"

אנו מלאנו את הקירות בכתבות "קוויסלינגים, פטנים", ופתאום ראה נא ראה, המחותרת מקבלת את מרותם של קוויסלינג ופטן. כנראה שזה היה רק אגב פולמוס ובאמת אין הללו "קוויסלינגים" ו"פטנים". וכשם שיש לקבל את מרותם למען "מאבק" ואקטיביזם כן יש לקבל אותה כשמצווים על "הפוגה", הרי הם "בכל זאת" יודעים להלחם בשעת הצורך. אנו אמנם לקחנו בחשבון גידול פרסטיג'ה זו כלפי פנים, אבל חישבנו שלא יוכלו לסגת. ובזאת טעינו.

והפרסטיג'ה כלפי חוץ. הם חשבו שיוכיחו שהם מסוגלים להטיל מרות על המחותרת ובזה יגדל חנם בעיני השלטון הבריטי שלא יכול היה להשתלט עליה. גולדה מאירסון עתידה לבקש מאת הנציב העליון רשות לצאת לפעולה, "עצמאית" נגד המחותרת, נגד השותפים במאבק. הנציב עתיד להתנגד לכך בהתאם לשיתוף הפעולה בין המחותרת והאוייב, שיתוף פעולה הפועל כבר בהגיון שאין מנוס ממנו.

ז. מוקש 100.000

אבל "כפור חם" הוא באמת בלתי אפשרי. או להקפיא או להרתית. וה"הגנה" במבוכה. וכמלאך גואל מופיעה הועדה האנגלו-אמריקאית. מאז ומתמיד היה זה אמצעי בריטי בדוק. יתכן שהבריטים חששו שהפעם לא ילכו עוד היהודים לוועדה בריטית ויתכן שרצו להפחית את הלחץ האמריקאי שבא משתי סיבות. א) לחץ דעת הקהל האמריקאית בעיקר הודות לפעולות קבוצת פיטר ברגסון, ב) לחץ מחנות הנידחים.

שם הקסם ועדת חקירה בצירוף השותף החדש "אמריקאי", בא ממש כמושיע

למבוכה שהשתררה בתנועת המרי. מעתה אין הם צריכים עוד לדחות את לחצנו לפעולות מטעמים „טכניים“, מעתה ישנו טעם פוליטי.

המחתרת נמצאה במצב טכסיסי קשה. ביחוד היה קשה מצבו של האצ"ל, אשר קרוב היה יותר לרכות כלפי אמריקה, הן בגלל הקשרים ההדוקים עם קבוצת ברגסון, הן כתחליף לאמונה באנגליה ווג'ואודית. עמדת לח"י היתה יותר ברורה ופרינציפיונית, אלא שהסכם הוא הסכם, כל זמן שהמרי יכול להיאחו במשהו אין אנו יכולים לסגת מההסכם. גם דעת הקהל רואה חידוש מה בשיתוף האמריקאים בוועדה.

עוד יותר הוחמר מצבנו הטכסיסי עם פרסום החלטות ועדת החקירה. הצעת מאה אלף היתה מהדברים הגרועים ביותר בשבילנו. פיתוי שטני. בשביל ה„הגנה“ ממש מציאה. אמנם כל ההמלצות האחרות הן קטלניות לציונות, אך מלת הקסם היא „מאה אלף“. הרי הצלת אחים קודמת לכל. לא כן? ומי זה יעז להתאכזר למאה אלף אחים הנמקים ברעב ומגפות?

מאבק פנימי בין הפרינציפיוניות שבמלחמה ובין הטכסיס לשעה. המאבק איננו בצמרת שלנו. אני מסכים להצעת המרכז בחוץ. המאבק בלבו של כל אחד מאתנו ואחר כך מאבק בין המרכז לאנשי השורה. הסכמת מרכז לח"י להפוגה במקרה שיוכנסו מאה אלף נידחים הפגיעה את השורות שלנו.

עוד בשבתי בלטרון ועוד זמן ארוך אחר כך הועמדתי בפני התקפות בכתב ובעל פה: כיצד „סטינו“ מעקרונות המלחמה?
בעצם הופעות ההתקפה היה עידוד לנו.

הנה כאלה הם לוחמינו. לכאורה חייבים הם לשמוח להפוגה הניתנת להם. ההסכם עם ה„הגנה“ אמנם הקל מהמתיחות כלפי פנים, אך הטיל גם מעמסות. מעתה אין אנו עוד יחידים במערכה. הגופים האחרים עולים עלינו בכמותם ואסור לנו להתעלם מזה. הסכם גם נוטל מאתנו את שטת הלחימה העיקרית שלנו: פגיעות בנפש האוייב. אם השם „שטרניסטים“ מטיל אימה בקרב האוייב, הרי זה הודות לשטת מלחמתנו זו ללא סייג. האצ"ל ממשיך עדין בתקופה זו להזהיר בטלפון את האוייב שהנה עומד הוא לפוצץ בנין פלוני אלמוני. גם אם במשך הזמן הוא חדל להזהיר, הרי עדין אין כוונותיו לפגוע בנפש. לא כן „שטרניסטים“ אלה. הללו עיקר פגיעתם היא בנפש. „כמה גויים נפלר“ זו שאלה ראשונה ששואלים המפקדים את המבצעים. זו שאלה ראשונה ששואלים אנו איש את רעהו בהגיע בשורת פעולה ללטרון. פעולות „צמחוניות“ מעוררות לגלוגים אצלנו. והנה שטה עיקרית זו במלחמתנו, שהיא ההולמת ביותר בעצביו של האוייב, הרגיש מאוד לחיי כל בריטי, שטה זו שהיא „חוקה“ בידינו. ניטלה ממנו. אנו מבצעים בימי המרי פעולות חבלה ברכבות ובשדות

קצה

תעופה. פעולות יפות. בחורינו לומדים מהר מפי מפקדי אצ"ל את שיטת החבלנות. דוב משתתף בפעולה אחת עמם בדרום. ארנון בלוד. פיצוץ אוירונים בשדה התעופה בכפר סירקין היא פעולת חבלה גדולה ראשונה שאנו מבצעים בכוחות עצמנו. תקופת ההפוגה הממושכת נוצלה במדת מה לאימון האנשים, לגיוס חדשים. והנה בעצם ימי התנופה — הפוגה. ועל סמך מה? על סמך ויתור „ציוני“ שכזה של הכנסת „מאה אלף“. זה בניגוד גמור לכל מה שלימדנו את אנשינו. לימדנו ושיננו להם, שאין אנו נלחמים לסרטיפיקטים, אלא למיגור זכותם של זרים לתת לנו סרטיפיקטים. והנה מבחן ראשון והמרכז נכנע. האם בסופו של דבר גם אנו איננו מתכוונים אלא לשם „לחץ“?

בכתב ובעל־פה, בחץ ובלטרון, נשמעות הטענות האלו מפי אנשי לח"י. לא פעם נמצא איש מרכז במצב בלתי נוח בגלל האחריות הקולקטיבית אשר הסודיות מחייבת. לא פעם נאלץ הייתי להסביר ולהצדיק מעשים שלבי לא היה שלם עמהם. אך לא כן היה מקרה הסכמתנו להפוגה במקרה אם יועלו מאה אלף. לא היה כל דמיון בין הפוגה זו להפוגה אחרי ההתנקשות בלורד מוין. ההפוגה הראשונה היתה כניעה לאולטימטום של ה„הגנה“. ההסכמה להפוגה השנייה לא היתה אלא טכסיס נכון ונבון. אמנם בדברי ההסברה הפנימית כתב מי שכתב בין היתר שבין כה וכה הבריטים לא יסכימו למתן מאה אלף רשיונות עליה. אך זה היה נימוק חלש. אפילו נציגי האימפריה יכלו להרשות לעצמם לקבל את הצעות ועדת החקירה, שהיו פחות מאשר הצעות מוריסון אחר כך. ואסור היה לבנות על תקוה כזו. אסור בדרך כלל לבנות על אוילותו של האוייב. הנימוק העיקרי לקבלת הצעת ההפוגה היה בשטח יחסי הפנים. שבט תש"ב לימד אותנו שאין לפעול בחלל הריק. אילו עמדה ה„הגנה“ ונופפה בידיה במאה אלף סרטיפיקטים לפליטי אירופה והיתה מצביעה עלינו כעל הגורם המפריע, היא היחה זוכה בדבר שלא יכלה לזכות בו אפילו בימי הפחד אחרי חיסול לורד מוין. איבה כלפינו, פרינציפים תופש רק מיעוט, אך במלחמתו עליהם הוא חייב להישען על הקונקרטי. כשם שניצלנו את אסון „סטרומה“ כדי לחשוף את הפרצוף הבריטי. אף כי לנו הוא היה אויב גם אלמלא סטרומה, לנו הוא היה קודם כל שלטון זר ורק בשלב שני — אכזר, הרי את דעת הקהל עניין קודם כל האכזר.

אילו השכילו הבריטים והיו מקבלים את הצעות הועדה האנגלו־אמריקאית, היו מכים אותנו בזה מכה טכסיסית גדולה פי כמה מגרדומים ומעצרים. טכסיסית בלבד כמובן ולא לאורך ימים. בכוחה של מחשבת החרות הצרופה ורצון החרות שחושל כבר בדם שבט תש"ב היינו מוצאים מוצא גם ממצב זה, אבל היינו עומדים בודדים יותר וממילא חלשים יותר מאשר עמדנו בשנת שלטון המחתרת, שנת תש"ו.

לא קל היה להסביר את הדברים לאנשי לחיי שנצטוו פתאום ליהפך מלוחמי חרות ל"ציונים" אקטיביסטיים. אלא שעמדו לנו האימון המלא שהיה למרכז ואולי יותר מזה: ההתפתחות.

דחיית ההצעה של ועדת החקירה באה בכל זאת כהפתעה, מאחר שבזמן הבטיח לקבל אותה אם יוחלט עליה פה אחד. והוחלט עליה פה אחד ובזמן דחה אותה. ועצם הדחיה טפשית היתה וצורתה עוד יותר ממנה. בנאום מיוחד התנה אטלי תנאי שכל האירגונים הפרטיים יתפרקו. ואכן רק סוכנה של המחתרת יכול היה לשים תביעה כזו בפיו. באותה שעה יכול היה להביא לידי מלחמת אחים, אילו הפריד בין הכוחות המזויינים ודרש את פירוק המחתרת והסכים להשאיר בידי ה"הגנה" את נשקה הטהור, נשק המגן בלבד. אך "ויכבד ד' את לב פרעה". זו אמת היסטורית ופסיכולוגית ופוליטית רבה.

התביעה הבריטית היתה תקיפה מאוד כלפי כל האירגונים. נשמנו לרווחה. יצאנו מסכנת מלחמת אחים שהיתה נטושה בתנאים אוביקטיביים בלתי נוחים כאשר בידי ה"הגנה" מאה אלף סרטיפיקטים ובידינו... הפרינציפ הצודק. טעם שני לנשימת ההרווחה: הקץ להפוגה. מעתה פגה אשליה חדשה. מעתה אין עוד נסיגה. אנו לוחצים על ה"מנגנון" הכבד של "המרי" שהוא אוהב מאוד את כובדו זה. לפי הצעת נתן פרידמן נתקבל נוסח גילוי הדעת המשותף:

א. הנשק העברי לא יפורק.

ב. המלחמה איננה על מאה אלף סרטיפיקטים אלא על חרות.

ג. תביעתו של אטלי היא ביטוי לצביעות.

ד. לא יופר הבטחון הדרוש להעלאת אחינו.

בהודעה שמסר "קול ישראל" חלו סילופים בנוסח גילוי הדעת. אינני זוכר עוד את נוסח הסילופים, אך האזננו בלטרון להודעה והיא דיכאה אותי מאוד. ורק כעבור כמה ימים גודע לי שהנוסח תוקן לאחר מחאה חריפה מצד המרכז שלנו.

ולאחר שהוסרה המניעה המדינית החלה שוב פרשת הדחיות וה"טכניות". כי לא רק המנגנון היה כבד. את ימי ההפוגה ניצלו היסודות הקונטרמהפכניים להחלשת המתח. דאגתו העיקרית של "השומר הצעיר" היתה נתונה לכך שכל אותו הסכם ואותו גילוי דעת משותף מהוים הכרה רשמית בפורשים. שומו שמים! אבל גם ב"אחדות העבודה" ירד המתח. ענייני המפלגה החלו לאכול את ענייני האקטיביזם הצבאי.

עוברים חדשים יקרים (אייר, סיון). הם דנים, בודקים, דוחים. אנו רותחים. הרי הדחיה של "מאה אלף" תייבת היתה להיות אות להגברת המאבק ולא להחלשתו.

או שמא ? או שמא מאחורי הקלעים עדין מנסה מישהו לפטור את עצמו ולמכור
אותנו ? ?

אין ספק ש„המוכרים“ היו מוכנים לכך, כולם, המינימליסטים והמכסימליסטים,
ווייצמן ומשה סנה, מאיר יערי וישראל גלילי ול„דן רם“ היו סותמים את הפה
בפעולה „חלוצית שרשית“. אלא מאי ? הקונה לא היה.
הסוכן הראשי של המחתרת, ארנסט בוין.

באותו „בין הזמנים“ הארוך נעשות פעולות מספר שאין חובת ה„מרות“
מוטלת עליהן כדוגמת פעולות החרמת נשק מידי האוייב.
ומכיון שגם הרוח והעט הם נשק החליט המרכז על פעולת „רכישה“ נוספת.
על פעולת שחרורי.

תורה

א. רבנים

1. הרבנות מטעם...

הם היחידים אשר ביקורם במחנה מותר.

כל פרינציפיוניזם רחוק מהם מהאנגלים. אין האנגלי מוכן לשפוך את דמו על האמונה, אך אין הוא מסוגל גם להיות כופר בעיקר. אולי רק יהודים בעולם מסוגלים הם לחרף את נפשם על קידוש השם ולחרף את נפשם על חילול השם. האנגלי זהיר מאוד. מהמשטר המלוכני של אנגליה לא נותר עוד הרבה פרט לכתר ולחגיגות בית המלוכה. לא יותר מזה נותר מדתיותו של האנגלי, אבל כלל גדול אצלו: „אל מלך נצור“ גם אם אין הוא בטוח במאה אחוז, שאמנם ישנו אל, גם אם אין הוא עצמו מקנה זכויות כלשהן למלכו. „אחרי בזה וגם מזה אל תנח ירך“. על כן גם שומרים האנגלים יותר מכל עם אחר על שווי משקל בין ספר התנ"ך, הקרוי אצלם „הברית הישנה“ ולהבדיל האונגליון הקרוי אצלם „הברית החדשה“. אותה ההתקרבות לתנ"ך, אשר מוליכה שולל כל כך הרבה יהודים תמימים או הרוצים להיתמם, לא באה מתוך איזו הכרה פילוסופית בצדקת השקפת העולם המקראית או מתוך איזו אמונה פנימית-אמוציונאלית, כפי שזה אירע אצל אי-אלו כתות דתיות סלבויות למשל, אצל האנגלים זה בא פשוט מתוך יחס... זהירות. מי ידע? שמא? וכי מה זה מוזיק? אם על ידי כך תוחלש התלות בכנסייה הנוצרית העולמית — הרי זה רווח נקי. הרי אין זה מחייב למעשה לשום דבר. קשה לאמור שהאנגלי מאמין באלהים. אבל מעצם טבעו אין הוא יכול לקבוע ולהחליט: אין אלהים, או אפילו ביתר זהירות: אינני מאמין בו. וכי למה? מוטב לא לסכן. האם כדאי לאבד את העולם הבא, אפילו אם כל קיומו מוטל בספק? המשקה הלאומי: תה בחלב.

מכאן אותו יחס סובלנות דתית של האנגלים, שיצאו לה מוניטיין. לא סובלנות מתוך השקפת עולם, אלא סובלנות מתוך אי-אמונה שאיננה מעיזה להיות כפירה. ואם אפשר לעטר אותו מצב נפשי בעטרת אידיאה של סובלנות, מה טוב. ואם אנחנו יכולים ליהנות מצביעות והתחסדות זו ולזכות במגע זה עם החרף על ידי ביקורים קבועים של רבנים, מה טוב.

אלא דא עקא. האם באמת אנו נהנים מזה?

אילו היה אותו ענין של ביקור רבנים בבתי סוהר ומחנות עצורים נתון אך ורק בידי השלטון האזרחי הרגיל, יתכן והיינו יכולים ליהנות גם הנאה מלאה ברות וגם הנאות ארגוניות. אלא שכל אותו דבר ניתן לפיקוח כמה גורמים נוספים:

א. הבולשת הבריטית.

ב. הבולשת של ה"הגנה".

ג. הרבנות הראשית.

כל אחד מאותם הגורמים היו לו אינטרסים משלו וקוי-פעולה משלו. האינטרס של הבולשת הבריטית היה קודם כל שלילי. לצמצם את תפקידו של הרב המבקר באמת אך ורק לצרכים הדתיים. מכיון שאלהים חייב להיות לדעתם נייטרלי במלחמה זו בינם לבין ה"טירוריסטים", חייב גם נציגו, הרב, להיות נייטרלי.

בירושלים נכשלה הבולשת בנידון זה מסבה פשוטה: כאשר החל ר' אריה לויין לכהן בבית הסוהר המרכזי בירושלים כרב מבקר מדי שבת, לא היו עדין אסירים יהודים פוליטיים וכל הענין הזה לא עניין את הבולשת. כאשר נכלאו שם אסירים פוליטיים ראשונים, החל מהבריונים, ובמחזור השני החל מאנשי לח"י, לא יכלה עוד הבולשת להוציא את החזקה מידי ר' אריה. אולם כלפי בתי סוהר חדשים או מחנות עצורים יכלו לנהוג בהתאם ל"קרי". על כן נאבק ר' אריה לויין לשוא לקבל זכות ביקורים קבועים בכל מחנות העצורים ובתי הסוהר, כולל בית-לחם. לכאורה חייבת היתה בענין זה להתערב הרבנות הראשית. לכאורה צריך היה בידה להיות המינוי לרב ראשי לבתי הסוהר. על כל פנים בידה היה להמליץ. אך ר' אריה לויין לא יכול היה להסתיר שני דברים:

האחד: שהוא תלמידו ונאמן-רוחו של הרב קוק זצ"ל. חזו עובדה המחייבת הרבה מאוד. עמדתו של הרב קוק בענין סטבסקי נגד כל "הישוב המאורגן" זכורה היתה ונעוצה בלבו של אותו "ישוב" כחרב חדה. ואין איש המכיר את הליכותיו ברוח ובחיים יכול להסס אף רגע ביחס לעמדתו של הרב קוק למלחמת החרות של המחותרות שהיה נוקט בה אילו היה זוכה לה.

והשני: גם מעבר לנאמנותו זו של ר' אריה לרבו הרב קוק, היה ר' אריה מצד עצמו קרוב בלב ונפש למקדשי שם ישראל ברבים, והדבר לא יכול היה להיות בגדר סוד.

שתי עובדות אלו מספיקות היו כדי למנוע את התערבותם של שני הגורמים הנוספים לטובת מינויו של ר' אריה לויין לרבם הראשי של אסירי ציון ועצוריה, ור' אריה שכל כך עניו הוא ובורח מכל שררה, זו היתה "שררה" יחידה שרצה בה בכל לבו, כדי שיוכל בכל עת וכל שעה להופיע בפני ילדיו. ולמרות גילו ומצב בריאותו

הרופף (הרופף לא מעט בגלל דבקותו זו בסבלות הכלואים והנידונים) רצה גם לצאת לגלות קניה וסודן. אולם שני הגורמים הנוספים — הרבנות הראשית וה"הגנה" — עשו הכל כדי למנוע אפשרויות אלה. והיה רגע שבו הבקיע כבר רצונו העז של ר' אריה את החומה הבריטית, היה רגע שבו כבר עמד קולונל סקוט מפקח בתי הסוהר, לחתום על המינוי, אך "מישהו" התערב ובטל את הדבר. ואין לזה חשיבות אם היה זה אחד משני הגורמים הנזכרים לעיל או שניהם כאחד. האהבה אשר אהבו אסירי ה"הגנה" את ר' אריה לא יכלה לעמוד בפני "האינטרסים העליונים" של המוסדות הלאומיים, השליטים בכל האברים, בין היתר גם ב"רבנות הראשית", אשר — איזה מזל! — אין בה איש אלהים כהרב קוק, היודע שהוא נושא רוח ישראל ורוח התורה שהם למעלה ממוסדות "הישוב המאורגן". יכול מישהו לחלוק על הדעה, אם היה הרב קוק זצ"ל יוצא להגן בתוקף על מעשי המחותרת. אבל איש לא יעז לטעון שהרב קוק היה מגדף את גבורי המחותרת כאשר גדפם הרב הרצוג, איש לא יעלה על דעתו שהרב קוק היה מכריז על פעולות המחותרת כעל "פשעים מתועבים" ועל ידי הכרזות כאלה מהדק את עניבות התליה מסביב לצוארי חכים ובית צורי ודב גרונר, כאשר עשה הרב הראשי מטעם "הישוב המאורגן".

רבנים בישראל.

ובכל זאת לא חסר היה מחנה העצורים בלטרון רבנים.

2. כשר וישר

האחד הקבוע, יהודי כשר היה. הוא היה בסדר גמור מכל הבחינות, כמעט מכל הצדדים. אי אפשר היה לטעון נגד הנהלת בתי הסוהר ואי אפשר היה לטעון נגד הרבנות הראשית. הוא היה רב כשר וישר. ר' אליעזרוב. יהודי טוב, עני ואביון שחלק גדול מתקציבו היה מאותן לירות ספורות שהיה מקבל שכר ביקוריו בלטרון. פניו הלבנים מעצמם נראים היו לבנים יותר מתוך לבושו השחור וקנו השחור. עיניים תמימות ורכות לו, שניכר בהם המאבק התמידי בין הרצון לעזור ובין הפחד, הוי הפחד. כמה מבוהל היה. פעם אחת ערכו אצלו חיפוש בצאתו מהמחנה וכמעט פרחו נשמתו אף כי לא היה עמו כל "פתק" חלילה. היה בא מדי יום ששי אחר הצהריים, כשהוא נושא עמו חבילת מזון. במחנה לא אכל, כי לא יכול היה להיות הכל במחנה על טהרת הכשרות. על כן היה אוכל מאכלים קרים החל מיום ששי אחה"צ עד יום ראשון בבוקר, יום שובו ירושלימה. והיה לך בצריפו של הקצין העברי על יד המשרדים. בליל שבת ובשבת בבוקר ובמוצאי שבת היה יורד למחנה לתפלה. בבית הכנסת היו מתכנסים כל מתפללי הקבע. במחנה לא הורגש הדבר. מדי פעם בפעם הותרו האנשים, שהיו מסתובבים על יד

בית הכנסת במכנסי רחצה בלבד והסיגריות בסיהם. לפעמים היה נותן שעור בשבת אחרי הצהרים במשנה או בפרקי אבות. ודאי כשעור שהיה נותן באיזה בית מדרש בחוץ. נכר היה בו שהיה רוצה לתת לנו יותר מכל אלה, אלא שחלש הוא, כל כך חלש. ולא היו לנו חלילה תביעות אליו. לא היינו מטריחים אותו חלילה בשליחויות מתרתיות. לכל היותר איזו בקשה משפחתית. פעם הודיענו הסרג'נט היהודי במשרד שעומדים לפטר את הרב וזה מצער אותו מאוד. ערכנו בקשה מטעם העצורים להשאירו ולהגדיל שכרו.

לבו ודאי היה עלינו ולבנו עליו, אך לבו לא היה עמנו ולא אנו עם לבו. את נשמחו הכשרה הביא לנו מדי שבת, אך נשמה יתרה לא נכנסה בנו. השבת היתה ברשותה של „הרבנות הראשית“ הנייטרלית הדואגת אך ורק ל„צרכים הדתיים“.

לעומת זאת ניתנו החגים במונופולין לגורם השני, ל„הגנה“.

3. רב ש"י

לכל חג היה בא רב אחר, שהיה „מתנדב“ לעזוב את ביתו ולבלות עם עצורים. מכיון שכמעט כל הזמן היה קיים איזה „גרעין התישבותי“ מטעם ה„הגנה“, ומכיון של„הגנה“ זרועות שלוחות בכל הסטורים של החיים, היו לה ל„הגנה“ גם „רבנים“ משלה. לפעמים חברי „הפועל המזרחי“, לפעמים חברי מפא"י „כשרים“. לא הנהגנו במחנה לבקש אצל הרבנים תעודות סמיכות לרבנות ועל כן אינני רוצה להטיל דופי בהם ואני משאיר אותם בחזקתם. על האמון מצדנו הם ענו באמון הדדי ובניגוד לרבנים אחרים, אכלו מהמטבח שלנו. בדרך כלל ידעו כיצד להתנהג בבית-הכנסת, אך היו גם מקרים (למשל אחד, שמו היה כנעני) ש„רב“ שכזה לא ידע בדיוק סדר ברכות או סדר תפלות, או ששכח לנטול ידים לפני האוכל וממילא היה פטור מברכת המזון. הצד השווה שבכולם, שהיו מתייחדים ושמחים בעיקר עם עצורי ה„הגנה“, אף כי בקרו גם בשאר הצריפים. היו במחנה שטענו שכולם הם אנשי הש"י. אינני סבור כך. ראשית, כל חבר ה„הגנה“ וביחוד משכיל במקצת, ממילא שרת את הש"י. ובכן לא היה כאן שום דבר מיוחד. שנית, לשם מה צריך היה לשלוח דוקא חבר ש"י, כשהדיעות מהמחנה, כולל רשימות מדויקות על כל איש ואיש, היו ממילא נערכות ונשלחות על ידי העצורים אנשי ה„הגנה“.

את האפשרות הזו ניצל פעמיים ידידי ד"ר קורץ. גם כמסמך לרבנות, גם כחבר פעיל ב„הפועל המזרחי“ וגם כחבר ה„הגנה“ ניתנה לו אפשרות זו. ואף ליום כיפורים הוא עזב את משפחתו ומבלה אותו במחנה העצורים. ודומני שבמקרה זה

רשאי אני להעיד שפרט לרצון להפגש עמי לא היו עמו כל מטרות „חשודות“ אחרות.
באחד החגים — דומני שהיה זה חג השבועות תש"ה, הופיע אצלי בצריף

בית החולים האחראי של אצ"ל במחנה והודיע בוו הלשון:

הרב שנשלח לחג, הוא רב האלפרין, וזהה על ידי חברי אצ"ל כראש
החוטפים והמסגירים בירושלים. גם בחומר פנימי של האצ"ל הוזכר שמו,
וגם אנשים במחנה הכירוהו. ישנה רתיחה במחנה. הקיצוניים רוצים לתת לו מכות.
המתונים מסתפקים במניעת כניסתו למחנה.

הבעתי את התנגדותי לשתי התגובות גם יחד. אם הוא ידוע כל כך, אינני
רואה למה צריך לחכות במתן מכות עד בואו למחנה. אין לי כל התנגדות לכך
שינהגו בו כחוק וכדין בחוץ. כאן במחנה אסור לספק הנאה זו לגויים השומרים
על כולנו. הם לא יאמרו שהותקף כאן יהודי סתם כי אם „ראביי“, וזה לא לכבוד
המחנה, לא לכבוד הדת ולא לכבוד החג. נשאלתי האם זה לכבוד בית-הכנסת, שרב
מלשין יכנס להתפלל בו? הנימוק היה חריף, ואני עמדתי בכל זאת בשלי והצעת
הצעת פשרה. בניגוד לנוהג עד כה לא יקבלו את פניו נציגי המחנה. הוא לא יוזמן
לשום צריף. הוא יהיה בבית הכנסת ברשות הגבאי ואחרי התפלה עליו להכנס לצריף
עצורי ה„הגנה“ ולהיות אורחם.

אלא שדבר זה צריך היה להודיע לו ואני קבלתי על עצמי — אם לדבר בלשון

ה„הגנה“ — משימה זו.

לפני כן הודעתי על ההחלטה לאנשי ה„הגנה“. הם קבלו את פניו ואחרי
התפלה עשה עמי הרב „קסדרה“ ושמע את הדברים כהווייתם.
היה גבוה ועטור זקן בלונדי. קולו ואופן דבורו טפוסיים לאופי „הפועל
המזרחי“.

הוא הכחיש בפני את דבר ההאשמה. יתר על כן, אמר בהתרגשות רבה, שהיה
בין המתנגדים לחטיפות ולהסגרות ולכל „שיתוף פעולה“ בכלל. הוא מוכן לעמוד
לכל ברור. אדרבא, יבואו האנשים ויוכיחו לו.

היה נרגש מאד. כמוכּן שהתרגשותו אינה מוכיחה דבר. היא יכולה להוכיח
גם את צדקתו, אך לא פחות מזה את אשמתו. סוף סוף אין זה תענוג להכנס לרשימה
שחורה של תנועת מחתרת. אף על פי שמוטב לו לאיש „הגנה“ להכנס לרשימה
שחורה של המחתרת מאשר לאיש המחתרת להכנס לרשימה שחורה של ה„הגנה“...
והרב האלפרין באשר הוא שם היום, בריא ושלם, לא קבור ורקוב כידידיה סגל, יכול
להעיד על כך.

ואני עד היום אינני יודע: האם התערבותי היתה נכונה?

לחג הפסח האחרון לפני השתחררותי בא מי שנתמנה לרב הראשי לבתי הסוהר, הרב ד"ר גולדמן. הוא בא לתפקיד זה לאחר שהיה רב צבאי בבריגדה. למען האמת: עם כל הכבוד והאהדה שאני רוחש אליו כיום, מאז שנודע לי מעשיו וגישתו, בשעה שהופיע אצלנו לראשונה לא התייחסתי אליו באימון-יתר. ראשית, בגלל רשמיות תפקידו, ובתפקיד זה של רב ראשי לבתי-סוהר הן רצינו לראות את רבינו, ר' אריה, שנית, בהיותי עצמי חניך בית מדרש לרבנים, בעצמי התבשלתי "במטבח" זה ולא אהבתי צירוף תארים זה של "הרב הדוקטור". ושלישית, וזו ודאי שהיא חולשה סובייקטיבית בהחלט: היה הוא שלא מדעת מקפח את חלקי. את ה"סדר" תש"ה ערכתי אני. "מלכתי" על מאתים וחמשים העזורים והיתה זו חוויה עמוקה לי ובמדה שהרגשתי ובמדה שנאמר לי, חוויה עמוקה לכל המשתתפים. העליתי את הכוסות לכל היקר לנו, ובריש גלי ובמלים ברורות. כוס ראשונה למשפחותינו בבתינו, אשר יושבים באותם רגעים ועיניהם דומעות, עיני אמהות, אבות, נשים וילדים. כוס שניה לכל אסירי ציון ועצוריה ובמיוחד לשלש מאות הגולים באפריקה. כוס שלישית ללוחמים בחזק. כוס רביעית לשחרור המולדת ולהקמת מלכות ישראל. בצוותא זו, על יד שולחנות, אחרי היין הטוב, אחרי ההגדה הצלולה, התקיפה, היו הדברים שאמרתים כגאולת הנפשות ממחנק, כביטוי לכל הכמיהות. וניתן לי גם להתעכב ולהאריך באותה תפלה, אשר בפי אבא היתה הנשגבה ביותר והוא שר אותה בפתוס עליון: "נשמת כל חי". אמרתי מלים מספר על גודלה של התפלה ואחר כך שרתיה כאשר שר אותה אבא בלהט, כל מלה עולם מלא, אונים — גואים. "מלפנים — ממצרים גאלתנו...!"

"מי ידמה לך — מי ישוה לך!.."

ומדי חג מחכה אני ברעדה פנימית לקריאת "נשמת". ובאותו סדר תש"ה, סדר ראשון שלי מחוץ לבית, ובבית אשה בוכה וילדה שעוד איננה יודעת לשאול, שבוע ימים לאחר עליית חכים ובית-צורי לגרדום, ופה לפני, מימיני ומשמאלי מאתים וחמשים פנים זוהרים, פנים יקרים, כולם בלבותיהם פנת עצב וכולם דמם מתרונן לקרב התרות, כולם בכוח חכימים, בית-צורים, מה טוב לי שזכיתי לערוך "סדר" לשכמותם.

והנה לא יהיה עוד "סדר" כזה בליל הפסח תש"ו. אינני יודע טיבו של הרב, אלא אני את סיבי יודע. זה לא יתכן שנעלה שוב לאותן מעלות. אף כי לכאורה חרבה מסיבות מקילות השתא. אנו עומדים בימי המרי, רב גם מספר אנשי ה"הגנה",

הרי המלחמה משותפת. כבר נשפך דם במלחמה המשותפת. הכל חייב התעוררות יתר, התמוגגות יתר.

כל החששות האלה כלפי הרב לא היו מכוונות כלפיו באופן אישי, כי לא הכרתיו. הוא היה אז בראשית תפקידו. וזו היתה סיבה נוספת לחוסר הבטחון. כעבור זמן ידעתי שהוא רכש לו את לבות העצורים וביתוד את לבות העצורות. עמד בכבוד ובחום, ישר היה ומסור לתפקידו. אך באותו ליל „סדר“ פשוט לא חרג מגדר הרשמיות ו„הסדר“ היה מסתיים באכזבה רבה לכל אנשי המחנה אלמלא התערבתי לפני הסיום.

אני ישבתי לשמאלו. לימינו ישב... מפקד המחנה קלוא. גוי זה שהיה גם מבאי בתים יהודיים בתל־אביב, דבר עברית טובה וביום סיום מלחמת העולם נאם בפנינו נאום על הגשמת הצהרת בלפור, לא היו לו כל כוונות רעות. הרב היה קצין צבאי, היין היה טוב והוא עצמו רצה תמיד להתניף — על כן בא. הרב גולדמן היה ודאי רגיל להופעות כאלה מהצבא, יתכן שגם אנשי ה„הגנה“ נהנו מ„האנגלי הטוב“, הרי הם בפעולותיהם נזהרו מאוד לא לפגוע בנפש אנגלי (ראה שלב האצ״ל תש״ד, אלא שבאצ״ל היתה זו מחלת ילדות וב„הגנה“ מחלה כרונית, ממארת). אנחנו לא נהנינו כלל מ„כבוד“ זה.

הרב גולדמן נהל את הסדר כחוק וכדין, יותר מדי כחוק וכדין. סוף סוף חייב היה לדעת: היכן הוא נמצא? מי הם האנשים היושבים לפניו? מהו הרקע הנפשי שלהם, במה מאוייהם, על מה סבלם. אך הרב התעלם מכל אלה. נהל „סדר“ מפשט. קרא את ה„הגדה“, תבל אותה בבדיחות של מה בכך, אף מלה לא על המקום, אף מלה לא על השעה ההיסטורית. מעבר למקום ומעבר לזמן. אין פלא שהאנשים החלו לחכות לאוכל. אין פלא שבשעת האוכל פרץ סכסוך עם אנשי ה„הגנה“. בית־רים החלו לשיר איזה שיר בית־רי, כמו אנשי ה„הגנה“ והודיעו שזה מחוץ לתוכנית והם כאות מחאה עוזבים את ה„סדר“. הרב בלי ספק היה נבוך.

עם תום האוכל ודאי שאנשים החלו לעזוב את האולם ללא כל מצב רוח. אז החלטתי לנקוט התערבות. בקשתי מהרב את הרשות להרים כוס שלישית וללא היסוס הרמתי אותה לכבוד מלחמת החרות. אינני יודע אם המפקד הגוי עשה את הברכה על כוס זו, אבל אני יודע שהוא שתה את הכוס.

וגם כוס רביעית הרמתי אני, אף כי הרב לא מהר להסכים לכך. הרב הנכבד כבר אינו קיים באולם. אני רואה את מבוכתו, אבל אני רואה גם את התעוררות בין המסובים. גם היציאה ה„הפגנתית“ של אנשי ה„הגנה“ הבהירה את המצב. מעתה אנו שוב במשפחה, והרי „סדר פסח“ קדוש הוא למשפחה. רק אחד עוד ישנו כאן, נעוץ כגוף זר. הוא מפקד המחנה. באופן „אישי“ אין לי כל

סבה של מרירות כלפיו. להיפך, הוא נוהג עמי בחסד. יש אומרים שזה בזכות שני בניו הבלתי־חוקיים לאם אירית־נוצרית, שלמדו באותה גימנסיה שלימדתי אני בה. אך אני סבור שיחסו הטוב אלי בא מטעם אחר: הוא גוי ערמומי. כל אותו ענין של מלחמה עם היהודים אינו מעניין אותו לא לכאן ולא לכאן. מעניינים אותו רק הכתרים שעל כתפיותיו. למענם הוא שומר מכל משמר על המחנה מפני בריחות. אך לא רק כתרים לו על הכתפים. גם ראש יושב עליהן וראשו יקר לו לא פחות מכתריו. והוא מעוניין ב„תיק” טוב עד כמה שאפשר אצל המחותרת. גורלו של ידידו הפרטי וילקינס איננו מעודד אותו ביותר. והוא יודע שיש ערך מה להמלצתי. על כן הוא עושה לי „טובות” קטנות. פעם כשבא בכביש וראה את אשתי עושה את דרכה מהצטלבות הדרכים אל המחנה, הוא מסיעה במכוניתו. הוא נותן לה רשיון לבקרני יותר מפעם אחת בחודש. הוא מכניס אותנו פעם לשעת הבקור לתוך משרדו. הוא מסדר לי בקור אצל רופאי הפרטי בירושלים כל אימת שארצה („טובה” זו גם ניצלתי כדי להיפטר ממנו בכלל). כל ה„טובות” האלו הן מחושבות אך ורק כדי שאגיד מלה טובה עליו ביום ש„ידובר בו” חלילה. ולכל אלה שהללו אותו כ„גוי טוב” ולא ראו את הצד הזה שבחשבוננו — יזכר: כאשר מפקד בית הסוהר בעכו סרב לתלות את דב גרונר וחבריו, הובא קפטן קלוא והוא לא סרב ולא הסס. מנין „גבורה” זו פתאום? פשוט מאוד: באותה עת הוא כבר נמצא מחוץ לתחום הסכנה. הוא מפקד בית הסוהר בשכם.

אבל באותו ליל סדר אין אני עושה חשבונות „אישיים” אתו. ביחוד מאותו רגע שפשוט „סחבתי” מידי הרב גולדמן את ה„מלוכה”, אינני עוד סתם אדם פרטי, כי אם נציג „מלכות”, אם אני נציג „מלכות” הרי קפטן בריטי זה היושב פה בראש איננו אלא אויב המלכות. אולי אין זה בגדר הנימוס להתקיף אותו, הרי הוא „אורח” של המחנה, של המסובין, אבל — אני מודה ומתודה — אין אני יודע לשמור על טאקט כלפי מי שאני שונאו, גם אם הוא אורחי. יש גם סייגים לחוקי הנימוס. אם אדם הוא בבחינת מתנגד שלי, וחלוקי הדעות בינינו הם באמת ענין של חלוקי דעות, השקפות ותו לא, הרי יודע אני גם להאזין, משתדל גם להבין. אבל ישנו סוג אנשים, אשר הניגודים ביניהם אינם ענין של השקפות, כי אם של אינטרסים מנוגדים. תכלית הניגוד, בחינת „או זה או זה”, וביחוד כשהמדובר הוא בין שני צדדים לחמים, וביחוד כשהאחד כולא את השני, אינני אוהב את יחסי הנימוס ביניהם. קפטן קלוא ישב בראש ה„סדר” והוא נציג השלטון הכולא אותנו, שאנו נלחמים בו ודומני שגלוי־לב הוא מדת נימוסין לא פחות מאשר צביעות וחנופה. ימי האבירות במלחמה חלפו ללא שוב, ויזיל דון־קישוט דמעות כמה שירצה.

הרגיו אותי גוי זה המתקלס בנו בזדון או בשגגה ויושב פה עמנו לשמוח

כשוה בשוה, במחנה עצורים ש לו בחג החרות של גו. ואפילו הוא יושב פה וקורא בקול ב„הגדה“, אינני סובל אותו.

לפני תום ה„סדר“ החלטתי לשבש אידיליה זו. כשהגענו ל„חד-גדיא“ קמתי שוב להגיד מלים מספר. היו אלה ימי הועדה האנגלו-אמריקאית בארץ ש„חקרה“. חקרה את „שני“ הצדדים, היהודים והערבים.

קושיה חמורה ישנה — פתחתי — ב„חד-גדיא“ (זו בדיחה עממית נאה. טשרניחובסקי מזכיר אותה באחת האידיליות). שונרא זה שאכל את הגדי הרי הוא פשוט רוצח. ואם כן, הרי הכלב שנשך לשונרא צדיק הוא, שופט צדק ממש, עשה כדין וכהלכה. ואם כן, למה הכה אותו המקל? ואם כן, הרי המקל הוא רשע. ואם המקל רשע, הרי צדקה האש והמים לא צדקו והשור צדק והשוחט לא צדק ומלאך-המות ששחט את השוחט צדק. יוצא שכביכול הקדוש ברוך הוא עשה מעשה שאינו צודק. היתכן?

הקהל נהנה מעצם הקושיה וגם הגוי נהנה.

והתרוץ הוא — המשכתי — שאמנם השונרא הנה, רוצח הוא, רשע הוא. אבל אתה הכלב, מי עשה אותך לשופט?

וסיימתי: במעשיה זו נזכר אני מדי פעם כשהאנגלים באים להשכיך שלום בינינו לבין הערבים, כשהם באים לערוך חקירות ולחרוץ משפט. יהי בינינו ובין הערבים אשר יהי, או שהם יטרפו אותנו או שאנחנו נטרופו אותם. אבל אתם, האנגלים, אתם הכלבים, מי בקש מידכם להיות שופטים פה?

אין בטוי כפי לתאר מה התרחש באולם. רעמי הצחוק ומחיאות הכפיים הרעידו את צריף העץ. אפילו אלה מבין המסובין, שבדרך כלל היו נזהרים לא להכשל בלשונם ובהתנהגותם והיו מעמידים פני קרבנות שוא, אפילו הם נסחפו בתרועת קולקטיבית זו. ממש הפגנה פוליטית.

את פני הגוי לא ראיתי, כי ביני ובינו חצץ הרב, הרב היה שרוי במצב לא נוח. ואני מבין ללב. סוף סוף הוא המלך ה„רשמי“ ובכלל אדם רשמי כאן. נציג הישוב הרשמי, והנה בנוכחותו ובהשגחתו נאמרו מלים שכאלו.

ומי הציל אותו מהמבוכה?

הגוי.

אף על פי שהוא עבר כבר מזמן על ארבע כוסות וכדי להיות לגמרי כשר ל„סדר“ שתה כנראה גם כנגד ארבעה בנים וגם כנגד עשר מכות, בכל זאת פעל מנחו במהירות. קפץ ממקומו ובקש מהרב את רשות הדבור.

שום דבר לא היה בכוחו להשליט שוב דממה באולם, כדבר הזה. כולם היו כמובן מתוחים לשמוע.

הוא פתח בעברית והצטדק על „לשונו הגסה“ ועבר לאנגלית. וזו תמצית דבריו:

— אמנם אין זה מנהגו של כלב לענות, אך בכל זאת אעשה הפעם מנהג יוצא מן הכלל ואענה לו לד"ר שייב.

הפתיחה התריפה הצליחה מיד, ונתעורר רושם שכאן ייפתח פולמוס חריף. במקום זה בא... נאום ציוני.

ראשית כל, מעשי הממשלה הבריטית אינם על דעת כל חברי הממשלה. לפעמים גם אלה העושים את המעשים עושים זאת מתוך הכרח ולא מתוך רצון רע. שנית, אין זה רצונו של העם הבריטי אשר רוכש אהדה לעם העברי. אני כבול כמובן ואינני יכול להגיד כל מה שעם לבי. אנו כאן ממלאים רק הוראות והן אינן תמיד בהתאם להכרתנו. ורק זאת אני יכול להגיד לכם בסוף: אני מאחל לכם את מה שקראנו זה עתה ב„הגדה“: לשנה הבאה בירושלים.

כמובן וכמובן שהוא זכה למחיאות כפים. בין אם נקבל את הפירוש שהוא „אנגלי טוב“, בין אם, כדעתי, שהוא היה פקח מאוד, בין כה וכה היה זה צעד נועז ומחוכם מצדו. כל תגובה אחרת של כעס או עלבון היתה מעוררת צחוק. אילו היו חברי ה„הגנה“ נוכחים באולם, ודאי שהיו מתמוגגים מנחת ורואים בכך אסמכתא לכל התיאוריה שלהם. הרי זה ממש מה שהם חושבים, הרי זה ממש למה שהם מצפים, לאותה התגלות האנגלים הטובים, שיופיעו, שיורידו מכסאו את בויון הרשע, יכתבו איזה מכתב מקדונלד חדש ויעניקו לסוכנות היהודית „בהתחשב בסבלותיהם של הנידחים היהודים ומבלי לפגוע בסטטוס הפוליטי של הארץ ובזכויותיהם הטבעיות של הערבים“... חמשת אלפים סרטיפקטים לחודש. מובן מאליו שהם, חברי ה„הגנה“ הכלואים בגלל ה„מאבק“ היו משתחררים מיד ואוי ואבוי היה להם לפורשים אילו העיזו לקלקל שוב את יחסי ה„ידידות המסורתיים“ המחודשים. והרי זו היתה שאלתי שהייתי שואל אותה השכם והערב אצל חברי ה„הגנה“ העצורים: תמורת כמה סרטיפקטים לחודש אתם מוכנים לחדש את ה„סיון“ ואת „שיתוף הפעולה“?

אלא שחברי ה„הגנה“ הקדימו לצאת מן האולם כאות מחאה על השיר „בדם ואש יהודה תקום“ אשר שרו המסובים. ונענשו על כך. מנעו מנפשם את הנאת ההתמזמות שהיו מתמזמים בה לשמע התשובה של קפטן קלוא הפקח, הפקח מהם. אך מאושר מכל היה כמובן הרב גולדמן. בחינת „צדיק מצרה נחלץ“. שנית לא ראיתיו, אולי טינה היתה בו עלי, ואולי גם קצת הנאה עצורה.

ביקוריהם של הרבנים הראשיים לארץ ישראל חייבים היו — כפי שמתקבל על הדעת — לעשות רושם במחנה. גם אם רובם של העצורים לא היו אדוקים במצוות, היה יחסם הכללי לדת יחס של כבוד כאל ערך לאומי, והרי רק על ערכים לאומיים „שוכנו“ אנשים בלטרון, עדיין לא שמענו בארץ הזו שיעצרו חברי „הפועל המזרחי“ או „אגודת ישראל“ על מלחמת קנאה לדת או סוציאליסטים אנשי „השומר הצעיר“ על מהפכנות (זמן מה ישבו במזרע ובעכו מספר קומוניסטים).

ואין גם ספק אצלי מה היה מתרחש במחנה עצורים ממין זה אילו היה קיים בימיו של הרב קוק זצ"ל והוא היה מבקרו. מחנה עצורים פוליטי יכול לשמש ברומטר בכל ארץ לאוירתה המדינית, לרגישותה המדינית. ואם באים למחנה כזה לביקור רבניה הראשיים של הארץ ואין הלבבות מתפעמים, סימן רע מאוד הוא למהותם של הרבנים הראשיים.

למען האמת יש גם להבחין הבחנה מסויימת בין שני הרבנים הראשיים. הרב הראשי הספרדי ראשון לציון חי עזיאל היה עושה רושם נאה בחיצוניות הופעתו, בלבושו החגיגי שלבש לכבוד הביקור ולפניו מהלך שומר ראשו וחרב בידו. אמנם בעינינו, עיני האשכנזים היה הדבר בלתי רגיל, כמו הנשיקות ביד שהיו מנשקים אותו מבין העצורים הספרדיים, „בלתי רגיל“ אך נאה. מי שנכנס גם פעם ראשונה לבית הכנסת להאזין לדברי הברכה של הרב נתרשם גם הוא. היה מדבר על סבלם של העצורים ומנחם אותם. ונחמתו אף היא עשתה עלי רושם נעים. ליתר דיוק: קר ונעים. ספר הרב על יוסף שישיב אף הוא בבית האסורים וזה היה מאת האלהים ויצא כמשנה למלך. „ואין אתם, בנים יקרים, ידעים אם אין גם במאסרכם פה כוונה מסותרת של ההשגחה העליונה“.

מה היתה הכוונה המסותרת של ההשגחה העליונה — אינני יודע כמובן. על כל פנים זו היתה כוונתנו הגלויה, לצאת מכאן כמלכים ממש, כלומר כבני חורין לאומה בת חורין במולדת בת חורין. ואם לכך נתכוון הרב, הרי שהיתה זו נחמה נאה. ולמה נתרשמתי שברכה זו קרה היתה? אולי מפני הצורה החיצונית הנאה והטכסית של הרב ואולי משום כך שלאחר כך שמעתי ברכה זו כארבע או חמש פעמים, כלומר, עם כל בקורו של הרב הראשי ראשון לציון חי עזיאל. ובכל זאת לא נותר חלילה כל טעם לפגם מבקוריו כאשר נותר מביקורו האחד והיחיד בימי שם, של הרב הראשי הרצוג.

אין לומר שלא היתה לנו דעה קדומה כלפיו. ידענוהו יפה מגלויי הדעת שלו מדי פעם בפעם נגד „המעשים המתועבים“ שלנו. לא שמענו מפיו אף פעם „לשון נקיה“ שכזו, אם המדובר היה נגד אנגלים. כשנרצחו או טובעו יהודים ידע הרב

הרצוג תמיד למצוא לשון מחאה מנומסת, מסוגננת, מסוננת בשבע מסוננות הדיפלומטיה. אבל אם הדם שנשפך איננו יהודי כי אם אנגלי אז שוכח פתאום הרב את המצוה „לבור לשון נקיה“ והוא מעלה קצף. הרב הראשי שחייב היה להיות בעינינו כנציג רוח ישראל עמוקת הדורות, לא היה אלא כמנהל המחלקה הדתית של „הישוב המאורגן“ והוא קרוב היה לאנשי מאיר יערי, לכופרים בעיקר, לזוללי-אלהים-להכעיס-ולתיאבון, יותר מאשר היה קרוב לאחד משלנו.

אילו היה המחנה הומוגני כמו שהיה בעבר, ודאי שהיה עומד בו העוז להודיע לרב הראשי הזה, שאין המחנה רוצה לקבל את פניו. פשוט. אלא שהמחנה לא היה גוף פוליטי מוגדר בגלוי. כאן ישבו רק „חשודים“. התופעות הסולידריות היחידות היו לכל היותר בעיני...המטבח. אימת השילוח לגלות אפריקה היתה מוטלת על הכל. סיכויי ה„פראג“ בעזרת שוחד שהיו מקבלים קציני הבולשת המילטון, קרטיס, בשותפות עם אי-אלה עורכי דין יהודיים, מנעו אף הם רבים מלהראות פעילות פוליטית. במצב זה הפך להיות גם ביקורו של הרב הראשי הרצוג למחזה אוילי מאוד. הוא בא כאיזה יהודי שתדלן, על ידו ישב מזכירו ש„פתח“ כמעט משרד לבקשות. אחד אחד היו נגשים לרב הראשי עצורים, כל אחד מתנה את צרותיו, והרב מצוה למזכירו לרשום. אין צריך לומר שמכל הבקשות האלה לא יצא ולא כלום. הרב הראשי „לא יכול“ היה כמובן להמליץ על שחרורו של מישהו שלא היה בטוח בו במאה אחוז שאיננו „באמת“ טירוריסט. על כן חוות הדעת האחרונה נשארה תמיד ביד... הש״י של ה„הגנה“ שהיה בודק בתיקיו.

אבל לשיא ההתקלסות הגיע הרב עם תום ה„קומדיה“ של „הטיפול האינדיבידואלי“. הדרשה או הנאום שהשמיע היה כל כך אבסורדי בשעה זו ובמקום זה, שמפני שידע אני בו ברב הראשי שאין הוא מן הטפשים, חייב אני לאמור, שהיתה בו תמימות.

על מה זה ידרוש רבה הראשי של עדת ישראל בציון בשנת תש״ו בפני מאתים עצורים לאומיים? על גורל העם? על גורל הארץ? על סבלם של העצורים, על סבל המשפחות? על תקוות לעתיד?

לא. בדיוק במקום הזה ובשעה זו מצא הרב הראשי את הצורך לנאום נאום „משכנע“ על... אחדות אלהים. נטל את הפסוק „שמע ישראל“ והפך בו והפך בו בדרש ובפילוסופיה להוכיח שאכן אלהים אחד הוא.

ומספר המאזינים שעמדה בהם סבלנותם ונימוסם לעמוד עד סוף הדרשה שוכנעו, נדמה לי, לחלוטין שאחד אלהינו בשמים ובארץ וגם במחנה העצורים. על כן מחכים היינו בכפל כמיהה ובכפל אהבה לביקוריו של מי שהוא ודאי וודאי אחד מלמ״ד וא״ו שהעולם קיים בזכותם, לביקוריו של ר׳ אריה לויין.

שבעה עלבונות היה סופג ושבעים ושבע כלימות עד שהיה מקבל רשיון לבקר במחנה העצורים. אכן, נכון, הוא היה רבם הקבוע של אסירי ירושלים. אכן, נכון, לא ידעה נפשו שבעה. „אימפריאליסט” ממש. והשטחים אשר אוה לו לכבשם היו שטחי הסבל של צעירי ישראל, כל סבל בכלל, סבלם בכלל במיוחד, ועל כולם: סבלם על חרות ישראל.

מי שלא היה רואה כיצד מקבל המחנה את ר' אריה, אינו ידע מה כוחה של אהבה ואמונה. וגם זאת אינו יודע: אין ישראל שהוא כופר ללא שייר. כל ישראל יש לו באמת חלק בעולם הבא מפני שכל ישראל יש בו תמיד פנה אחת חבויה עמוק בנפש שעדיין שכינה שרויה בה, שעדיין אמונה בה, אלא שקליפות קליפות מכסות עליה. ואימתי היא נגלית? כשצדיק בא ומעלה אותה.

אותו בחור שהיה מסתובב בשחצנות או באדישות סביב בית הכנסת בשעת תפילת שבת, ומעשן את הסיגריות שלו, אותו בחור ממש היה פתאום מתרוצץ מצריף לצריף ומחפש כפה לראשו ונדחף לגשת לרבי ולתת לו שלום ולהציץ בפנים הטובות האלה, בעינים הטובות האלה. ואם היה זה בחור בעל „הכרה” אפיקורסית, היה מתבייש במקצת ומצדיק את התרגשותו ואומר: לא את האדם הדתי אני מכבד בר' אריה, כי אם את האדם. ולא ידע כמוכן הלב מה שממלמל הפה. מה שייך הבחנה זו כלפי ר' אריה. ועוד דבר מה לא יכול היה אותו פה להסביר: אם כך הוא, למה לא נגלה אצלנו אף פעם מין אדם כזה מבין הלא-דתיים? האם מקרה הוא זה שאדם זה אשר לדעת הכל אדם עליון הוא וקדוש, הוא איש הדת והאמונה השלמה?

לא היו ימים טובים למחנה כימים שביקר בהם ר' אריה. גם עיור ראה כיצד שכינה באה עמו. ללא שומר ראש וללא מזכיר. רק לבו עמו. והלב רושם ומתרשם. שמח כילד שמצא את אמו, כן שמח היה עמנו. בא עמוס אהבה ויוצא עמוס אהבה שבעתיים, כי כל אחד עוד מעמים עליו מאהבתו הוא. בא עמוס דרישות שלום וידיעות ויוצא עמוס דרישות שלום וידיעות שבעתיים. ויש ידיעות מאותו סוג שאף אחד מאתנו לא היה מפקידן אף בפי קרובים לו, אבל בפי ר' אריה הוא מפקידן. כתובות, שמות, תאריכים. ר' אריה עושה לו את סימניו לזכרון והוא יזכור. הוא זוכר... הנה הוא מתחיל לקרוא בשמות. פלוני, אלמוני. היכן הוא? למה עוד איננו? ורצים במחנה לחפש. כי ר' אריה בא לעתים קרובות במפתיע והמחנה מפוחד. ור' אריה מוכרח לראות את כולם, כולם.

וביום סגריר, כשהוא, ר' אריה עצמו לבוש קפוטה דקה מאוד, הוא מלפף את זרועי ואומר בחרדה: „למה יצאת ככה בלי מעיל, אתה עלול חלילה להתקרר.”

והיה לי כאילו עמדו על עריסתי אמא ואבא וכיסוני בשמיכות חמות ולטפוני לטיפות. ועתה צא וראה: לכאורה אותו המחנה, אותם האנשים שתמול שלשום צבאו על שולחנו של הרב הרצוג והוא אילצם לרמות אותו, לשקר, להבטיח אלף הבטחות, שחפים הם מפשע, שאין להם חלילה וחס כל מגע עם הפשעים האלה והם מתנגדים להם. לכאורה אותם האנשים והנה פתאום נשתנו פני כל. בפני ר' אריה אי אפשר לשקר ואין צורך לשקר. אמנם חלש מאוד הוא ר' אריה, אין בידו כל כוח לשחרר בן אדם, ואף בהמלצתו לא יתחשב איש בבולשת הבריטית (ואולי זה שכחו הגדול ביותר!), אבל כנראה שאנשים זקוקים גם למשהו אחר מ"פראג", כל אדם נכסף לנשמה יתירה ואין חומר גס כזה בעולם שלא תמצא רוח שתוכל להאציל עליו מרוחניותה. ורק הצינור, הצינור בין אלה הוא קובע ואין עוד צינור כאהבה, על כן אין אף בין חומר האדם שבלטרון גס שכזה — ויש, הוי יש גסים שם — שאין צנור האהבה השופע מנשמתו של ר' אריה משפיע עליו, לעדנו, לרככו, לטייבו. שום קליפה אינה עומדת בפניו.

ר' אריה מתפלל מנחה. מה פשוט יותר ובמה מזלזלים יותר בישראל מתפלת מנחה של חול? ור' אריה אומר תפלת שמונה עשרה בקול. מה זה? מדוע זה נקוות פתאום דמעות בעינים? מדוע זה עולה הלב עד לגרון? ר' אריה אומר את ברכות "שמונה עשרה".

"השיבה שופטינו כבראשונה" — אומר ר' אריה. ואתה, כאילו שמעת פתאום תפלה זו פעם ראשונה, כאילו נתחוויר לך פעם ראשונה פרוש המלים. פה, פה במחנה עצורים בריטי בארץ ישראל מפי ר' אריה נתחוויר לך פירוש המלים הטובות והפשוטות: "השיבה שופטינו כבראשונה".

וכך ברכה אחר ברכה. כל מלה כפשוטה. מן הלב באה ולבך יוצא לקראתה. הלבבות בצריף בית הכנסת כגלים גלים עולים, יורדים, עולים, יורדים. ואמירת "שמונה עשרה" של ר' אריה על הגלים כאנית מפרשים לבנה לבנה עולה יורדת, עולה יורדת.

ואחרי התפלה ר' אריה נואם. נואם? לא, אין ר' אריה נואם. אין הוא יודע לנאום. רבנים אחרים מטיבים לנאום ממנו. "מיטיבים" אם "טוב" פירושו אמנות הקול המחושב לפי כללי הריטוריקה, אם טוב פירושו מבנה חיצוני. אכן, סגולות אלה אינן אצל נאומיו של ר' אריה. ואף מבטאו שהוא אשכנזי למחצה אינו מובן באזני רבים, ובכל זאת עומדים אנשים ומאזינים, ואולי לא מאזינים, אלא שותים, שותים את המלים הטובות. כי ר' אריה מדבר מלכו והיה כאילו דיבר מלבנו. ויודע ר' אריה לרמוז בכל נאום שלו מענייני דיומא מסוג הענינים העומדים ברומו של עולם

העצורים. על גזרה שנגזרה, על סעולת קרב שנעשתה, על קרבנות שנפלו, על עולי גרדום. ר' אריה חי עם כל הדברים האלה. משלנו הוא.

ואינני יודע במה זכיתי אני אצלו, שמדי פעם הוא אומר לי במיוחד איזה דבר תורה, נוסף על דברי התורה שהוא משמיע לאנשי כל המחנה. ולא תמיד אני ראוי לכך. כלפי רבים מאוד עומד אני מתוך הכרת ערכי ורק לפניו עומד אני תמיד ככלי ריק ורק גומע.

ובעמדו לצאת קשה עליו הפרידה. מקנא אני בכם, מקנא — הוא חוזר ומבטיח לנו. הרי יש לכם זכיה עצומה זו לסבול ממש עבור ישראל, ואני — מה אני? אני יכול רק להשתתף בצער זה. זכותכם גדולה מזכותי.

ופעם אחרת, בדברו על השחיטה אשר היתה בנו בגולה: הנה אני חוזר לביתי, למשפחתי, אסב לשולחני, עולם כמנהגו נוהג, אבל אתם, אתם היחידים המתענים באמת, לא כימי הצום בחוץ, לצאת ידי חובה.

וכולנו מאמינים לו, מאמינים שאכן מקנא הוא בנו. ובעומק הלב יודע אני שהוא מקנא בנו לא רק על הסבל שאנו סובלים, כי אם גם על המעשים שאנו עושים בחוץ, שעליהם אנו סובלים פה. ואילו צעיר היה...

יוצא ר' אריה מן המחנה. שוב ושוב מסב את פניו. שוב ושוב לחץ את ידך, לא לחץ, עוטרף הוא את ידך ושוב ושוב אותו לחש שאינו פוסק מפיו: ישועת ה' כהרף עין, כהרף עין.

ועוד זמן רה, זמן רב לאחר צאתו עומדת החמימות במחנה, בעינים, בידיים שהוא לחץ, והתפלה התפשטה בלב. רוחשות, רוחשות ההרגשות סביב סביב ונפגשות כולן כולן בנקודה האחת: טוב להיות יהודי אם יש יהודים שכאלה. גם אם ישנם הרבה אחרים, הוי, מה מרובים האחרים, דינו במעשים כמוהו. בהם נמדד הגזע. מעטים בני עלית.

ב. פקודת היום של יהושע בן נון.

באחד מאותם הלילות הקרועים שבבוקר לאחריו נאבקים היו בו באדם רגש השמחה על שנשאר ורגש הכושה על שנשאר, נקרע גם מעלי ידיד נפש אשר אהבתיו יותר מכל אחר שמחוץ למסגרת אנשי, אנשי לח"י.

לא קל כל כך להכריע „אהבתיו יותר”. וכי קל הוא להגדיר ולמיין את כל אותן האהבות אשר אהבתי את יהודי לטרון העצורים עמי? והרי כה רבים ושונים היו הטפוסים וכה רבים ושונים היחסים. והרי אין צריך לומר מה היה הדבק האישי בין אנשי לח"י בכלל, אנשי תנועה הקטנה בכמותה מכולן, אשר לידתה בדם ממש, אשר כל אחד בה משקלו כנגד יחידות שלמות אצל אחרים; במה שנתבע ממנו הן בתפיסת מושגים, הן בנכונות לפעולות יחיד. האם משום כך נעלמו מעיני מגרעות כל איש ואיש? אבל היתה האהבה אליהם כאותו אודם דמדומים נפלא שלא ראיתי בשום מקום בארץ כדוגמתו, שהיה בערבי סתיו ואביב נשפך לתוך עמק אילון וממלא את כולו, כולו ללא שיור, עד שאפילו אותו בנין משטרה שממול יפה היה בנוגהו, וגם פניו המטומטמים של „נאבאטשי” (שוער) ערבי האירו בו. או כיצד להבחין בין האהבה שאהבתי את קריצ'מן למשל מבין זו שאהבתי את „פון פוקסי”.

הראשון עורך דין (ואל עורך דין יסלח לי על חטאי: אינני אוהב מקצוע זה ואת רובי תופשיו), אשר ודאי קשה למצוא סעיף מסעיפים שלא היה עובר עליו, החל מסעיפים בחוק הבריטי וכלה בסעיפים בנימוסי חברה כבודה. הנה הוא דן אתך בכובד ראש בבעיות העומדות ברום עולמנו והנה הוא משתולל כפרחח בצריף והוא ממש כ„מזיק”. הנה הוא מדבר עם מפקד המחנה כדבר אדון עם משרתו והנה הוא עובר לפני התיבה בבית הכנסת, מברך ברכת החדש כבן מתחטא בפני אביו. ואין לך דבר שידובר בו ולא יהיה לו לקריצ'מן פסוק או מימרת חז"ל בצדו, אם בדרך הפשט ואם בדרך הדרש. והשני? אינני יודע את מקור השם „פון פוקסי”.

גם את שמו ה„אמיתי” אינני זוכר. רק זאת: נהג היה מפתח תקוה ופניו לא אינטלקטואליים ביותר. פיו היה מפיק „מרגליות” ממש. ביחוד היה שיר אחד בגרוננו: „אוי דער רבי, דער רבי”, (אבא לוחש לי באזני לצטט את השיר, אבל אמא אוסרת) והיו „חבר'ע” מתאספים סביבו: „פוקסי”, „אוי דער רבי” והוא היה.

שר והקהל כולו — כולו! אי אפשר היה להמנע מלהצטרף — שר את הפזמון. והוא עצמו מאושר. ופעם בשעת מסיבה, מסיבת פורים דומני, הוזמן לעלות על השולחן ולשיר בפני כל הקהל ולא היה מאושר ממנו. וכאשר הובאה לו בשורת שחרורו הוא שר את השיר כהימנון פרידה מהמחנה, בין השערים הועמד שולחן, המחנה כולו סביבו והוא צרוד מאוד ושר. הוא נאסר כחשוד בהשתתפות בפעולת אצ"ל אחת עם מכוניתו. בשעת החקירה הביא כ"אליבי" שאותו לילה בילה בשדה עם בחורה. כאשר נלחץ לקיר על ידי החוקרים לאמור את שם הבחורה אמר להם כך: „נו, אגיד לכם את האמת, זו היתה זונה... נו... כי איזו בחורה הגונה תלך עמי". אבל פניו של „פון פוקסי" זה יפים נעשו פתאום וקדושים מדי פעם בקראו על „דפיקה" הגונה ש„דפקו" את הגויים בחוץ. כל „אליבי" נגוז מעיניו המפיקות ששון וגם הידים שהוא מתחיל לשפשפן זו בזו בוגדות בו ובקנאתו שהוא מקנא בבחורים בחוץ. ופניו נעשים יפים וטובים כשהוא יוצא — ופעם ראיתיו כך מקרוב כי יצא עמי — לביקור אל אמו. ואתה רואה שאת נשמתו הוא מוכן לתת לה ממש כשם שהוא מוכן לתת אותה למלחמה. ואין זה גורע מאהבתו כשאחרי הביקור אמו עומדת עוד איזו חצי שעה בכביש הרחוק חמש מאות מטר ומנפנת אליו במטפחתה, מנפנת שוב ושוב והיא, הזקנה, התשושה אינה מתעייפת והוא הבריא מתעייף, קופץ על כסא וצועק בכל גרונו: „איי מאמע, געה שוין א היים" ומסיים בקללה הרוסית המשולשת. וכשהיא נעלמת עיניו יורדות דמעות.

ואוהב אני את זה ואת זה, את זה האינטליגנט עורך הדין, בן אוריין, נציג גא של המחנה והוא יודע להיות ילדותי ופשוט כל כך, ואת זה אשר הקדושה מלבלבת מתוך גסות לשונו.

וכיצד להגדיר דרגות באהבה?

אבל את ד"ר חיים חנני שנקרע מעמי באחד מאותם הלילות אוהב אני בכל זאת אהבה אחרת.

אולי משום כך שהוא מילא איזה שלב ריק בלוח חיי. בין ימי היותי בן לבית הורי לבין שנות האוניברסיטה ישנה כעין לשון־ים של שנה וחצי, שנות סיום לימודי בגימנסיה העברית פולנית בלודו'. מה נותר לי מאותן שנה ומחצה פרט לתעודת הבגרות? שם החל מורי ומחנכי ד"ר ירמיהו פרנקל לנבא לי עתיד כסופר. שם נתן לי הוא עצמו דחיפה לכיוון הפוך ממה שרצה הוא. בשעורים על אחד העם, שהתלהב ממנו מאוד הרצה גם מתוך הכרת על בר פלוגתיה של אחד העם, על ברדיצ'בסקי. ואז דבקתי בברדיצ'בסקי ומברדיצ'בסקי באתי אל גיטשה. ומה עוד מימים אלה? התגוררתי בחדר אחד עם שלשה חברים „גליצאים" ושלושתם חברי „גורדוניה" והיו היריבתיים סוערים בלילות. פעם הזמינוני ללכת עמם לביתו של

פנחס לוביניקר לארוחת צהרים ביום כיפורים ואני סרבתי, אף כי כולי מרד. אך מעודי לא נמשכתי למרוד במי ששליט בשמים דוקא. נזכרתי ב"ריבולוציוניות" זו של חברי מרכז "גורדוניה" לודז' 1928, כאשר כעבור שנים ישבתי במרכז הרוחני של פנחס לוביניקר, בחולדה, קראתי את "יטדות" שלו. שוחחתי עם אכרי חולדה וראיתי כמה נכנעים הם, כמה לא־מורדים הם כלפי שלטון־ארצי שהוא לכל הדעות אכזרי יותר משלטון הקדוש ברוך הוא.

אחר כך נתפזרנו בעולם כל חברי הכתה. עד שיום אחד מביאים ללטרון את ד"ר חיים חנני והוא אחד מחברי הכתה. לא היה לי כל מגע עמו אז, אולי משום כך שהוא ישב בספסל ראשון ואני באחרון ואולי משום כך שהוא תלמיד ראשון במקצועות מתמטיקה ופיסיקה ואני אחרון. והנה דוקא אותו אני רואה יורד למחנה העצורים החשודים בטירור. הפתעה ושמחה עמה. הרי ודאי שלא הובא הנה על שלא פתר איזו בעיה לוגיטמית (אומר אני סתם: "בעיה לוגיטמית", אף כי אינני בטוח אם יש בזה משהו, רק משום שאני זוכר את הצרות שהיו לי בגלל הלוגיטמים שתורתם לא נקלטה במוחי). ראשית כל משום שאין חוקי החירום הבריטיים חלים על בעיות אלו, שנית משום שלא יתכן שהוא, חיים, לא ידע לפתור אותה. ואם בי גילו מורי כשרון ספרותי, הרי בו גילו ממש גאון מתמטי. ואם אין הוא היום אלא פקיד באדמיניסטרציה של האוניברסיטה, הרי אין זו אלא חוליה אחת מאותה שרשרת ארוכה שבמינוי מרצים ופרופיסורים באוניברסיטה זו. ורק כעבור שנים הוצא מצנעתו זו והוא פרופיסור בטכניון.

וכשאני רואה את ד"ר חיים חנני בקרב המשפחה היפה שבלטרון חל בי באופן אבטומטי שנוי לטובה ביחסי למתמטיקה בכלל...

מאין הוא לכאן? מתברר שעוד בלודז' היה חבר בית"ר. עם בואו ארצה עבד ויותר מזה רעב בפלוגות בית"ר. ודאי שהוא בכל לבו עם המחותרת, אף כי כרגע אינו פעיל דומני, פרט לזאת שהוא מקורב קרבה משפחתית עם מפקד אצ"ל בירושלים והוא מיוחד עם מנחם בגין שראוהו מטייל עמו כמה פעמים ברחובות ירושלים, עוד בימי היות מנחם במדי חייל פולני. אבל בסי.איי.די החליטו שהוא אחד מ"טרסט המחוזות" של אצ"ל ועצרוהו. לא הועילו כל ההמלצות שהמליצו עליו מנשיאות האוניברסיטה. לא הועילו המאמצים של מוסד מדעי גבוה באוסטרליה, אשר ביקש מהאוניברסיטה ש"ישאילר" לו את ד"ר חנני לשנת־שנתיים. התיק שלו בבולשת הוא ביחס פרופורציונלי הפוך לרוזן פניו וגופו וביחס פרופורציונלי ישר לסבל המשפחה (אשה ושני ילדים קטנים מחוסרי כל).

אלא שלא באתי בזה לספר סתם פרשת חברות אישית שלי ולא פרשת מאסרו של אחד מני מאות רבות. אבל פרשת "ישיבתר" ראויה לציון. הוא מהלך כאן

באיזה עולם מיוחד. מבחינה אירגונית של המחנה, הרי הוא לא רק כאחד מכולם, הוא כמעט למופת מכולם.

רבים במחנה, ואף אני בתוכם, משתדלים להשתמט מכל מיני עבודות „שחורות“ המוטלות על חבר צריף וחבר מחנה. מי מתלהב למשל להיות תורן במטבח? או את לב מי חמשוך עבודת בירור האורז? לא כן ד״ר חנני. אני נלחם עמו ממש שישתחרר מעבודות אלה בזכות שרותיו הרוחניים למחנה. לא, אין הוא רוצה. זקנקנו הפילוסופי אינו מפריע לו לשטוף את רצפת הצריף והגותו הפילוסופית אינה מפריעה לו לבחוש בדוד ה„עדס“ במטבח. בדרך הטבע: מי הם המדוכאים ביותר במחנה? אלה שנעצרו על לא עוול בכפם. הם מתהלכים אכלים וקודרים, מתנים בפני כל אחד את צרותיהם וממטירים מכתבים מכתבים לכולשת ולכל מי שיש לו דריסת רגל בבולשת. אבל חנני — לא. הוא איש המחשבה ו„אידיאליסט“ מצד השקפת עולמו. בכפו אמנם אין „עוול“, על כל פנים לא בזמן האחרון. אבל ברוחו? הו! איזה „פושע“ הוא. מכיון שגם מאמין אמונה דתית הוא וגם חניך תורת ז'בוטינסקי. ממילא ממוזגים בו פתוס לאומי וריאליזם מדיני. ואיש המדע מצווה עליו לחפש את הדרכים המדעיות להעמידם ברשות האומה העברית הנוקמת ולחמת לגדולה. חוקי החרום אינם חודרים לעומק מוחו, אך הוא בעצמו אינו יכול להתעלם ממנו ולראות את עצמו „חף מפשע“. אולי משום זה ואולי מטעמים נוספים שבספירת האצילות, הוא אחד מ„היושבים“ השקטים ביותר.

ואין הוא מבטל שעה אחת. לומד ומלמד. ובעיקר מלמד. רבים במחנה המתכוננים לבחינות בגרות ויותר מכל מקצוע אחר זקוקה המתמטיקה להדרכה. חנני מלמד בקבוצות וביתידים את כל מי שיפנה אליו וכל כמה שעות ביום שתדרשנה לכך. מהקורסים הנמוכים ביותר ועד לגבוהים. ובאורך רוח וקורת רוח. כמעט מהיום הראשון לבואו ועד לימים האחרונים, ימי גלותו באפריקה. מבחינה אירגונית פוליטית לא קשור בשום מסגרת מהקיימות במחנה. בעיני הוא מקורב יותר לאצ״ל בגלל מסיבות מאסרו, כפי שספרן לי. אנשי אצ״ל אינם מכירים אותו כלל ורואים בו איש לח״י בגלל ידידותו עמי ובסך הכל הוא שייך בנפשו לא רק לשתי המחתרות הלוחמות, אלא עמוק מזה, הוא שייך למחתרת של רוח ישראל — סבא הכובשת עולם ומלואו מבלי להנתק מעל הארץ.

אף גם אם הארץ הזו פירושה מחנה עצורים בעמק אילון.

אמנם נתיאשתי מזמן מידיעה במתמטיקה בדרגות שמעל לוח הכפל, אבל אני מתעניין בה שוב בתחומין שהיא גובלת עם הפילוסופיה. מבחינה מדעית טהורה זהו אבסורד ודאי כשאני מבקש מחיים חנני שיבהיר לי במקצת את מסתורי תורת אינשטיין.

ואנו עושים „קסדרות“ ארוכות ארוכות. כשאנו נעצרים וחנני מראה משהו באצבעותיו בשמים, חושבים ודאי שומרי המגדלים שכאן מתכננים תכניות התפרצות למחנה בעזרת מצנחים, אבל באמת אין זה אלא שעור בהסברת הקוסמוס לפי התיאוריות הפיסיקאיות החדשות.

אבא שלי היה מתבדח ואומר על פלוני: יהודי זה לשחות אין הוא יודע, אבל הוא מבין את ענין השחיה. בדומה לזה הייתי אני כשחנני ניסה להסביר לי מה פירושו של עולם אינסופי אבל מוגבל. הרבה יותר מחוורים היו לי מושגי החלל העקום, אך ביותר מכל שמחתי, כמעט שמחת ילד, לקירוב מושגי החלל והזמן שאיינשטיין שדך אותם. Horror vacuum, „פחד הריקנות“ בחומר וברוח, הוא שמלאני הרגשה בלתי נעימה כלפי אותם שני צנורות שעולם המעשים זורם דרכם, בין אם אלה הם צנורות הקימים קיום טרנסצנדנטי, קיום שמחוץ לחושים שלנו, בין אם אין הם כי אם שני צנורות הסתכלות כפי שקנט הגדירים. בין כה ובין כה שני דברים הם הנמצאים בנפרד זה מזה. ואותה שאלה שהיא ילדותית ופילוסופית כאחת „מה היה לפנים“ לא נתנה לי מנוח. והפתרון הקנטייני רק העביר את הבעיה מהעולם החיצוני לעולם המחשבתי. יתכן שאני רחוק מאוד מהבנת הדברים לאשורם, אבל הרגשת שמחה אפפה אותי לאחר הסברותיו, או נסיונות הסברותיו של חנני. פתאום כאילו התחיל החלל לחיות. לא עוד צנור ריק, בכלל לא עוד חלל, כי אם בריה נעה, מתכווצת, מתרחבת, בעל חי, שהוא והזמן מזוגים, יולדים ומולידים, בחינת „והיו לבשר אחד“. כל העולם נעשה פתאום אינטימי יותר להרגשה בה במדה שהוא נעשה רחוק יותר להבנת השכל הקטן, כפי שאורי צבי מגדירו. ואולי ישתומם חנני עצמו למקרא השפעה זו שהשפיעו הסברותיו, וודאי ילעיגו עלי אנשי המדע הפיסיקאי הטהור.

לא היה לי עוד קר בעולם אינסופי זה. ואף המספרים הטריליוניים שיצאו מפיו של חנני לא היו לזרא לי. ואינני מפחד מפניהם. אינני מתבטל מפניהם. אותו גרגיר זעיר הקרוי כדור הארץ טס לו במהירות שכזו באותו חלל, עולמות גדולים ממנו נשרפים, נשחקים רגע רגע. ועל גרגיר זה מסתובבות שתי „מוליקולות“ שכאלה כחנני וכמוני, כשכל אחד מאתנו הוא ביחס למוליקולה אמיתית כיחס השמש לראשה של סכה, ואינני מפחד, ואינני מתבטל חס וחלילה. ואני רק מעמיק להבין את פשר אותו האיסור שאסרה תורה על עבודת כוכבים ומזלות. לא להשתחוות להם. לא להשתחוות. לא להתבטל בפני אותם מילירדי־שנות האור, בפני אותם מרחקים אינסופיים, בפני אותם גושי אש עצומים שכל כדורנו אינו אלא ניצוץ מתם. לא להשתחוות ולא להתבטל. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. „את“, „ואת“. גזירה שוה. שוה. ומכאן שאבתי את נקודת המרכז בקורסים

האידיאולוגיים בהתעכבי על הפסוק: „אראה שמיד, מעשה אצבעותיך, ירח וכוכבים אשר כוננתה. מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו.” והפתרון: ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו, תמשילהו במעשי ידיך. כל ש תה תחת רגלירי.

סיבובים, סיבובים אלה מסביב לצריפים, על יד גדר תיל, סמוך סמוך. חנני מסביר לי תכונות כוכבים, גדלם, מרחקם, מחזורם. חנני מסייעני לטיול בערפילים הקוסמיים ובקפיצה אחת הוא מכניסני לעולמו של אטום ברגע לפני פיצוץ ובשעת פיצוץ ולאחר פיצוץ, לסוד הכוח ביחידה הקטנה ביותר, לסוד הזמן בעולם ביחידה הגדולה ביותר.

ואני מתרגם לי כדרכי את הכל שוב ללשוני אני. השמש כפני משה, הירח כפני יהושע (הן בילדותי חפשתי את פני יהושע בירח) ואני פה בעמק אילון, ופה בעמק הזה נאמר „דום” לשמש ולירח ולכל צבא השמים, „דום” מפני כוח צבאו של אדם, „דום” מפני רוחו של אדם מנצח.

ואני יודע שאין זו אליגוריה, כי אם עולם אחד הוא במשטח אחר. והנה אנו מסתובבים פה באותו מחנה בריטי אטום ואינני יודע בדיוק מה השם הנופל עלינו פה, פרוטונים או אלקטרונים, אינני יודע עדין בדיוק מה הדרך הטכנית או הכימית או הפיסית בה יפוצץ אטום זה, אבל אני יודע שהוא יפוצץ מפני שאנו רוצים ככה ואלהים נתן בנו את ההכרה של הרצון ואולי בהכרה זו הבדילנו מכל והמשילנו על הכל.

הרוח מרחפת עם חנני בעולמות רחוקים וגדולים, גדולים, אפלה מסביב, רק מסרק פרוז'קטורים סורק מזמן לזמן. רק עיניים בוערות ככוכבים מבריקות מזמן לזמן מתוך פנים שאין להכירם באפלה, ב„קסדרות” האלה סביב לצריפים, סמוך סמוך לגדר התיל המחושמלת. הכל פה מחושמל. הגדר מחושמלת. אף נפשנו מחושמלת. ותחנת הכוח של חשמל-נפשנו היא מעבר להישג ידו של האוייב, תחנת הכוח הזו היא בפקודת היום של יהושע בעמק איילון.

על כן עולים אנו עם חנני בנחת ובשקט לעולם שהוא אינסופי ומוגבל, ולחלל המתעקם בכוחו של הזמן, מגיעים לגבול שאינו גבול, למה שאין ביטוי לו עוד בשפת אנוש פרט למלה אלהים וראשינו אינם מסתחררים, ונפשנו אינה מתפוררת ורוחנו אינה מתגמדת כי רגלינו תקועות איתנים בעמק, בעמק הזה.

וכשנקרע אחד הלילות — ואני אז שוב מתגורר במחנה, מטה מול מטה עם חנני, לב מול לב, רוח מול רוח — ומתוך הקרעים נשמע גם שמו מבין המוצאים מהמחנה אל הגולה באפריקה, הוא רק הביט בי בעיניים מחייכות ועצובות. מחייכות

על כי כה חזק הוא ברוחו ועצובות על כי כה חלשים הם עדין שני ילדיו־שובביו
העומדים מחר או מחרתיים לבוא לראות את אביהם, אחת לחודש, רק אחת לחודש.
כשלבש את בגדיו והחל לפום איזה פזמון לטרוני־פרחחי, לא יכלתי להסתכל בו
מעצמת כאב ואף „שלום“ לא יכולתי להוציא מהפת.

ג. לתורה, לחופה ולמעש טוב

דרש ר' שמעון השילוני: בשעה שהפיל נבוכדנאצר הרשע את חנניה, מישאל ועזריה לתוך כבשן האש, עמד יורקמי שר הברד לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבונו של עולם, ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש. אמר לו גבריאל: אין גבורתו של הקב"ה בכך, שאתה שר של ברד והכל יודעין שהמים מכבים את האש. אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס. אמר לו הקב"ה: "רד!"

(פסחים ק"ח).

עם תום החורף קמתי וירדתי שוב למתנה.

ראשית: פסקו הגשמים ועמם פסק הברץ. שנית: נחממו שוב הלבבות. רבו האוכלוסין בכרך לטרון ועמם עלתה הרוח. שלישית: עם עליית הרוח גבר הצמאון לתורה.

בתורה שבכתב שקוע הייתי כל אותו הזמן. בצריף בית החולים היה נוח מאוד לכתוב. גם שקט יותר, גם פחות עיניים רעות. אמנם אין אני חושש ל"עין רעה", אבל יש ו"עין רעה" מפעילה "לשון רעה". לכתוב היה מותר כמובן בלטרון, אלא שכל אחד היה יודע שאין אני כותב את "הרומן הזעיר" ולא ריפורטג'ות בשביל "עתון מיוחד". לפני ההטסה לאפריקה שרוי הייתי בצריף לח"י והיו מלאכי עליון שומרים אלה מימיני ואלה משמאלי ויכולתי להשאיר את תיקי ומחברותי ללא חשש. אבל מאותו לילה ששוכלתי, אין עוד מבצר שכזה כ"צריף לח"י", הצריפים מעורבים וכל מיני ברנשים מסתובבים בו ואין אתה בטוח אם מישהו לא יפשפש בכתבך.

תורה שבכתב שהייתי עוסק בה היתה כמובן חומר בשביל "החזית" ועם הפסקת "החזית", לאחר שנתפשה מכונת הסטנסיל, בשביל "המעש" שהחל להופיע כירחון ואחר כך עם עלות החום בחזית ועם שחרורי יכול היה כבר להופיע כשבועון. ואף חוברות המחותרת במדיניות ואידיאולוגיה נוצרו ברובן באותו צריף בית החולים ואף שידורים למשדר שלנו, ביחוד לאחר שהוסדרה בקביעות בעיית

העברת הכתבים החוצה. ואם אבוא לספר את ההמצאות השונות בארגון דואר קבע זה, אולי אספק את יצר הסקרנות של קוראים, אך אחבל באחד מאותם הסודות המחתרתיים שאינם ענין של העבר בלבד.

בתורה שבכתב עסקתי הרבה ונפשי „המלמדית“ השתוקקה לקצת תורה שבעל פה. על כן כשהחלו לפנות אלי מהמחנה בבקשות ללמד ולהרצות אמרתי: יותר משהעגל רוצה לינוק, הפרה רוצה להיניק.

אלא שיניקה זו לא עמדה בסוד החלב כי אם בסוד האש. ואין זה מקרה שאש זו בערה בעיקר בקרב אנשי המחותרות. פרט למקרה אחד, לא נודמנו בפני תלמידים מבין עצורי ה„הגנה“. בזכות „תנובה“ הם עמדו בסוד „החלב“ וכנראה שחששו מאוד לערבב בשר וחלב ולא היו משתתפים בשעורי המחנה. לא כתלמידים ולא כמורים. ואולי היתה סיבה אחרת בדבר. הם ראו את עצמם תמיד כאורחים לשעה, בעוד שאנשי המחותרות היו מסתדרים כתושבי קבע.

כמובן שאנשי המחותרות לא היו מציגים עצמם בגלוי, אלא שהכרת פניהם ענתה בהם. גלויים לגמרי היו כמובן רק אנשי ה„הגנה“. ולדוגמא: מעשה באחד שישב עמי חמשה עשר חדשים בצריף אחד. יתר על כן: תלמיד ותיק היה, לא היה שעור משלי שלא היה משתתף בו. וביום שחרורו נגש אלי, אמר לי שלום והודיע שהוא... איש לחי״.

יש ובא אחד ועם בואו אין הוא נגש לאיש, אין הוא מתחבר עם איש. נוטל לו פנה משלו, ספרים משלו ויושב ולומד. אין אדם יודע מיהו, מהו. דומה שלא בא הנה אלא על מנת ללמוד. יש ויורדות התרגשויות על המחנה, „יבוא“ גדול או „יצוא“ גדול. ביחוד רבה ההתרגשות כמובן בימי „יצוא“, כשליד השער מקריאים רשימות ארוכות ארוכות. אבל ההוא יושב בפנתו ולומד. וכשביום אחד נזכר גם שמו, כמעט שאין יודעים מיהו, מחפשים, רצים מצריף לצריף עד שמוצאים. ההוא שקט מאוד, אוסף את מטלטליו המעטים וספריו הרבים ואיננו. ממש למד ווא״ויניק. יש צעירים, כשבאו היו בני חמש עשרה. אחד פרחיה למשל בצריפי. בחוץ היה פועל יומם ו„עתונאי“ בלילה, מדביק „כרוזים“. ועתה הוא מתנפל בצמא לחיק הספרים. כל ימיו רצה ללמוד ולא נסתייע בידו. ועתה הוא לומד. שנתיים, שלש. אבל אש זו איננה יוקדת במסתרים בלבד. ישנם שעורים קיבוציים. עשינו נסיון לארגן בית ספר מלא על כל המקצועות. ותוכנית שעורים מלאה. אלא שדבר זה אין לו קיום ממושך. אך ישנם שעורים מתמידים והם: דקדוק עברי ותנ״ך. בדקדוק מרצה בעיקר משה גולד, על שדה התנ״ך אני משתלט. בשעורי התנ״ך נעשיתי איש „הישוב המאורגן“. קבלתי על עצמי את מרות „תועד הלאומי“ ומלמד יום יום את שני פרקי היום.

אהבתי תמיד ללמד תנ"ך. מעם שעור בתנ"ך נלקחתי למאסר. אך טעם כזה
 כלימד תנ"ך בעמק אילון במחנה הסגר, טעם כזה טרם טעמתי בקריירה הפדאגוגית
 שלי. את ביקורת המקרא לא חיבבתי גם בחוץ. מאז למדתי תנ"ך על פי ביקורת
 המקרא בבית המדרש לרבנים בוינה נגמלתי הגמלות מוחלטת ומבריאיה מאותה
 אוילות של אנליזה עקרה, של פיזור פרקים ופסוקים ומלים עד ליחידתם האחרונה —
 לאותיות, על מנת להרכיבם אחר כך מחדש בדרך שרירותית, כאשר יעלה בדמיונו
 ורצונו העז של מבקר המקרא להיות מקורי. ומרוב עצים אין אתה רואה את היער
 ומרוב אותיות אין אתה רואה את הפסוק ומרוב הזות פסוקים אין לפניך לא נבואה,
 לא שירה, לא פרוזה, כלום, כלום, כלום רק שגיאות. מהו פרק בתנ"ך על פי תורת
 בקורת המקרא? בערך מה שכל אדם בריא הוא לאחר בקורת פסיכואנליטית: צרור
 של שגיאות, סבכים ותסביכים. ולא נותר מאותו אדם פשוט ומדע ויקר וטוב כלום.
 על כן הזויתי הצדה את כל המפרשים בלמדי תנ"ך. על אדמה זו של עמק
 אילון מתיחדים אנו עם המקרא התיחדות של דבקות בלתי אמצעית. רק יוצא מן
 הכלל אחד הותר: בימי פסח אנו לומדים שיר השירים לפי פירוש רש"י, אבל גם
 אז אנו יודעים: אנו מתיחדים עם הגוף ועם הנשמה. געגועי הגוף והנפש, געגועי
 הפרט והאומה מתמזגים בעמק זה מאחורי גדרות התיל. אולי בשום מקום אחר
 בעולם לא נתקרבו כל כך זה לזה הכמיהות לאהבת אשה ולאהבת אלהים, לאהבת
 האדמה ולאהבת היופי כאשר התקרבו כאן. על אהבה זו לכנסת ישראל ולחרות
 ישראל יושבים פה בחורים מלאי־אונים, מלאי־אש בדמם. איפה עוד בעולם אפשר
 כך ללמוד: „צאינה וראינה בנות ירושלים“? הכל הופך כאן לממשות אחת:
 ירושלים והבנות והמלך שלמה. אבותינו היו מסלסלים בפסוקי שיר השירים ועוצמים
 עיניים על מנת לא לראות את הפשט שהוא אמת. אותם פרופיסורים מלומדים
 שהיו פוקחים עיניים ועוצמים את הלב על מנת לא לראות את הדרש שהוא
 אמת. ורק אנו במחנה העצורים הבננו את שיר השירים על פי הפשט ועל פי הדרש
 ועל פי הרמז ועל פי הסוד והנה הם כולם דבר אחד, שיר אחד של כל השירים,
 כשם שדם אחד הוא אותו הדם שאתמול נשפך ברחובות ירושלים בהסתערות על
 בנייני השלטון הבריטי או בהתקפה על שדות תעופה שלו והוא הדם המנגן את
 ניגון הגעגועים שלו לאותה בת ירושלים או בת פתחת־קוה או עצורת בית־לחם.
 כי טובים דודיך מיין ומה יפו פעמיך בנעלים, שרים דמיו ושרים דמיה, שרה
 אדמת עמק איילון זו שמתחת לרגלינו, שרות רגלינו הדורכות פה על אדמה זו, על
 אותה אדמה שצעדו עליה חיילי יהושע בן נון, חיילי יהודה מכבי.
 קורות בתינו — גגות פח, רהיטינו — מסות עץ, אבל מה בכך? קול דודי זנח
 זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הסלעים.

אנו שומעים אותם, את קולות המדלגים והמקפצים מבין הסלעים, מבין השיחים.

ובבית לחם יושבות הבנות, שולמיות, תמריות ומצפות. הנה זה יופיעו הבחורים כארזים, הנה זה יגיחו מאחורי הנקיקים וישחררו אותן ואת ירושלים. עשרה מטרים מצריף בית הכנסת שבו מתקיימים שעורי התנ"ך, עומד מגדל השמירה הבריטית. וסמוך לו, סמוך לצריף גדר תיל דוקרני. ואותה גולגולת מצויירת הזועקת: זהירות! מוקשים וחשמל ומוות! ואנו עשרים, שלושים איש מישראל יושבים פה ויוקדים באש אותו שיר או באש אותו פרק נבואה, או באש אותו פרק אהבה שבתהלים, או באותו פרק ממש המספר על אותו עמק ממש שעמדה פה השמש ועמדו פה כל צבאות השמים לפקודתו של מפקד צבא ישראל והיו הדברים ונכתבו הדברים לפני שלושת אלפי שנה. ואש באה בתוך אש. אש המקרא באש הגעגועים, באש האהבה והשמחה:

טוב להיות כך לוחם לחרות ישראל, טוב להיות כך איש צבא מחתרת ישראל על אדמת ישראל זו, טוב להדבק פה בדבק הדם לרגבים אלה, לשירים אלה, למלים יקרות אלו. וכשאתה מרים את הראש ומסתכל מבעד לחלון לאותו עלוב נפש העומד שם על המגדל ולאותם חוטי תיל, אין אתה יכול לא לצחוק בצחוק מלא ואדיר המתגלגל מכאן אל מעבר לגדר התיל, המגיע עד לאזני מפקדיך וחבריך במרכו, היושבים עתה אי שם ומציירים במפות היכן יותקף האוייב בגבו, בלבו, בראשו, בדמו, והשירה הבוקעת מפיך מגיעה עד לחומות בית הסוהר בבית לחם ומבקיעה אותן ומרעידה את לבות הבנות שם, בנות ירושלים אשר בבית לחם. והכוחות המצטברים בכ דומים לאלה שהיו במי שאמר לשמש ועמד. ישנם בנו הכוחות האלה. כך למדנו תורה בלטרון. כך הרוינו את הצמאון לתורה. אש בתוך אש, נס בתוך נס.

ורק את הצמאון „למעשים טובים“ לא יכולנו להרוות. ולהיפך: אש התורה עוד הלהיבה יותר את הצמאון הזה. כך בערנו בלטרון באש המשולשת הזו.

מהלכים מסביב לצריפים סחור סחור כאברהם אבינו בכבשן האש (ההושם לב כבר לזה שאגדת ישראל עטרה את ראש אבי האומה בכתר מורד במלכות ומושלך לכבשן־אש?). חום השמש מלהט מלמעלה. אין עץ מסביב ואין צל. אין לשבת בצריפים כי שופע־חום מגג הפחים המלוהטים. האדמה מתבקעת חוחלים מתוכה למאות עקרבים וישנו משחק קיץ: להצית אש מסביב לעקרב ולראות כיצד אביר יפני זה שבין בעלי החי עושה חרקי־רי, מתאבד כשהוא מתקפל ונועץ את חוד זנבו בראשו. וממרחק מה מעלינו נשקף בנין משטרת לטרון... עוד נקיף ונצית, ונצית.

בימים אין סודות במחנה. בימים לומדים הלומדים ועובדים עושים במלאכה. פעם בחודש הן בא משהו, אם, אחות, ילד, אשה. פעם בחודש מגישים מתנה. ארוגה, חרוטה, מכויירת. פעם בחודש תדבקנה שפתיים חרבות לשפתיים רכות, רכות מאוד של אשה, למצח קמוט, קמוט מאוד של אם. ללחי עדינה כל כך של ילד. פעם בחודש ומתנה תוגש. „יפה ז“ „כן. יופי ז“ „תודה“. „בעוד חודש...“ ונצבט הלב למראה אלה שאין להם „חודש“ שכזה. לא אם ולא אח ולא אחות ולא ילד. לא משפחה ואיש אינו בא אליהם. הוא עצור כך שנה, שנתיים, שלוש ולא זכה אף פעם לאושר זה של ביקור. אף פעם! הוא עומד כך חדשים, חדשים, ורואה את האחרים יוצאים ובידיהם מתנה וחזורים ובידיהם חבילות. חבילות, מזון, עוגה, פירות, שוקולד. הימים אינם שלו. החדשים אינם שלו. ומה שלהם? — הערבים. שלהם הם. שלהם הם.

בערבים כבים כל לפידי האש האחרים. בערבים אין לומדים. בערבים אין משקיפים אל עבר הכביש, אין העיניים יוצאות למראה דמות נערה גמישה בשמלה קלילה מתנופפת ברוח. לא אש התורה ולא אש החופה. בערבים נושמת פה אש המעשים הטובים. נדחקים, נדחקים לתוך בית הקפה לשמוע חדשות ברדיו. פנים מתוחים, משולהבים:

היתה פעולה???

שאלה ראשונה: איפה? שניה: כמה גויים נפלו? שלישית: יש קרבנות? רביעית: של מי הפעולה?.. ורק מסכנים מסכנים מאד רוחם מתעכרת: כנראה ששוב ידחה הפראג'...

לא תמיד ישנן חדשות ממין זה הנותנות טעם לחיים פה. אך תמיד לאחר החדשות מתפזרים זוגות זוגות והולכים „קסדרות“ סביב סביב. כמעט אין שומעים את הקולות. זרקורים עוקבים אחרי ההולכים, עוקבים ורועדים, רועדים. הנה האחד שאך זה הובא לפני שבוע, לפני יום. פני כבשה תמימה. ובלילה — נמר. ובלילה הוא חייב לספר להולך לצדו את הכל. את הפעולה על כל פרטיה. ומי סקד ומי השתתף. הכל, הכל ספר. כי בשמיעת הסיפור הזה נרויית קצת האש היוקדת למעשים הטובים, ממש כשם שלמחרת כל פעולה קוראים פה את התאור בעתון אחת ושתיים ושלוש, בתאותנות, ומשוויים בין העתונים. בל יעלם פרט ויהי הקטן ביותר.

וכשאתה רואה שני אנשי לח"י סובבים סובבים פה יודע אתה ויודע כל איש במחנה: פה אין מרבים „להשוץ“ על פעולות, אולי מפני שבכלל יש בלח"י פחות

רכה

„שויץ“ ואולי מפני שרוב הפעולות של לח"י אינן ניתנות על פי אופיו ש„ישויצר“ עליהן. צרות יותר ועמוקות יותר. על כן יודע כל איש: זוג אנשי לח"י ההולך סביב סביב: זו תוכנית בריחה. מנהרה או חתוך או התפרצות או תחבולה חדשה. מעטים אנשי לח"י וכל אחד מהם שקול מפני זה כנגד רבים, מרגיש אחריות רבה יותר, חסרונו בחוץ ניכר יותר. ויש גם מסורת ידועה, מסורת בריחות ללח"י שאין למחלת שניה. אין כמעט איש לח"י שלא ברח או לא נסה לברוח אי פעם מבית סוהר או מחנה ריכוז.

בימים יוקדת אדמת העמק מתחת לרגליים. בלילות יוקדים הדמים הכלואים

פה.

יוקדים אלי מעשים טובים. להיות שוב עם אלה אשר יצאו מחר לפעולה, אשר יעמדו מחר באש וימטירו אש.

„קסדרה“ אחר „קסדרה“, סחור, סחור, סחור, סחור. עוד מעט וייסגרו הצריפים, עוד מעט ויכבו האורות ורק אורות הפרוז'קטורים יטאטאו את השבילים בין הגדרות הלוך ושוב, הלוך ושוב, מטות העץ חורקות מתחת לגופים. עוד משהו צוחק, עוד משהו מתוכח. עוד פעם העיף מבט אותו בחור חיפאי טוב ובריא ושקדן וקנאי, אל... צלומי העירום שתלה לו מעל למטתו.

ודממה.

ורק לב קשוב מאוד שומע את המיית הדמים החמים בעורקים. הם הומים: לצאת. לצאת... מות לאוייב. חרות למולדת, לעמק הזה, ולירושלים, ואל בנות ירושלים.

הומים הדמים בלילות מאוד.

ד. „אסרו חג“ בלי עבותים

בשבתות לא הייתי מקפיד לרדת מבית החולים לתפלה בבית הכנסת. לא כן בחג ואין צריך לומר באותו חג שבועות תש"ו שעמד להיות יומי האחרון במעצר. ובהתרוממות הרוח שהייתי שרוי בה כל אותו יום בקשתי גם להקריא בפני המתפללים את „אקדמות“, כי כל כך הרבה להט ורנה בשירה זו ונפשי כולה אמרה שירה. וכונות ברורות כיוונתי בשעת אמירת „הלל“:

„מן המיצר קראתי יה“ (טוביה החולב היה קורא כאן „מן המעצר“ קראתי יה). „ענני במרחב יה“ (פירושו של „מרחביה“ זה הבנתי רק למחרת, עשרים וארבע שעות לאחר תפלה זו, כשטסנו דרך מרחבי המשולש הריקים במכונית

רכו

מירושלים לשפלה). „זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו“ (חכה, חכה, אני אומר בלבי: אל ישמח חוגר כמפתח. אמנם, הפעולה מתוכננת ככל פעולות לחי על כל פרטיה וישנם כל הסיכויים להצלחה, אך, מי יודע? שטן מקטרג...). „אל ד' ויאר לנו, אסרו חג בעבותים“ (לא — אני מכוון את כוונותי — הפעם, אם ירצה השם, יהיה אסרו חג בלי עבותים).

על בריחתי העומדת להיבצע יודעים רק עוד שני אנשים מאנשינו במחנה. בראש וראשונה „שר החוץ“ שלנו, דן-זמיר, „שר החוץ“ על שם העבודה הדיפלומטית שהוא אוהב מאוד לעסוק בה. אם לא בבגדד ואם לא בפראג, שני מקומות שהיה בהם בשליחויות, הרי לפחות בלטרון. בידו אני מפקיד את האחריות לאנשינו במחנה ואת המטלטלים שלי. מבלי שאיש ירגיש בדבר הוא יעלה שעה קלה לאחר עזבי את המחנה, יארוז אותם ויקחם.

זה שברעות מספר שאנו נמצאים במתח שחרור זה. התכנית איננה חדשה. למעלה משנה שאני לוחץ בכיוון זה. פעם בחדשיים בערך מובילים אותי אל רופאי הפרטי ד"ר טרוי לשם החלפת הגבס או החגורה. לאחר שנה בגבס הוא הוחלף בחגורה ויתרון החגורה על הגבס כיתרון מחנה עצורים על בית סוהר. את החגורה אני רשאי ואני יכול להוריד בלילה והגוף בלילה חפשי כדמיון. שרוכי החגורה אינם קושרים את הגוף וגדרות התיל אינן נראות לעין. כנפיים קלות לאפלה ולדומיה. בדרך כלל המשמר המוביל אותי אינו חזק. שניים או שלשה שוטרים או בלשים. לרוב בלשים. פעמיים או שלש היה רק בלש אחד שהיה נכנס עמי לרופא ושהה עמי שם כשעה. ואז אני מגדף את עצמי וכו לעצמי. אילו היה עוז לגופי כמדת העוז אשר לרוחי והיכולת לזה כאשר היכולת לזו, והייתי משתחרר במחיידי אחד. הוי אילו היה פה לא אלדד „האידיאולוג“ כי אם אחד הבחורים האחרים שלנו, הנריזים בגופם ושריריהם, אילו היה פה עוזי ג'ינג'י כזה, או דוב או... קשה למנות שמות, דומני שכל אחר במקומי היה מנצל בפשטות את ההזדמנות. הנה הוא יושב בלש זה ומעיין בעתון. הרופא אינו בחדר וממש על ידי מכשירים שונים של המעבדה האורטופדית, בהם כבדים מאוד, פטישים, צבתות. רק ליטול אחד ולהלום בכוח על ראשו של זה ולצאת לרחובות הומים של ירושלים. רק מהלומה אחת! אלא שאין אני סומך על מהירות תנועתי ועל כוח מהלומת ידי, ללא כל נסיון במעשה כזה. ואם אשתהה יותר מדי? ואם אחטיא? ואם לא אפוצץ את רקתו ואז... בהרף עין הוא שולף את הכלי ויורה. ואני אינני רוצה למות, על כל פנים לא בדרך זו. לא כשאין הכרח, כי הרי מתכנים תוכנית בטוחה בשבילי. פעם אחת אף רגזתי מאוד על שלא שלחו תצפית. ברגל הוביל אותי בלש אחד מרח' הנביאים עד למגרש הרוסים ואפילו לא כבל אותי. אנשים ברחוב אף לא יכלו לדעת שפה צועדים

עצור ושומרו. רק בחור אחד אילו היה הולך אחרינו, „דופק“ אותו מאחור... או אילו הייתי ספורטאי במקצת ובתנועה אחת מפיל אותו לארץ...

על כן הרגשתי כל כך „מזופתת“, ואני מתבייש בפני עצמי ובפני חברים שאני מספר להם על כך. את מאיר (יהושע זטלר) הם צריכים כך להוביל! או כל אחר מחדר שמונה עשר י"אני שוהה בו מזמן לזמן כמה ימים, כאשר הטיפול הוא „ממושך“ קצת או כאשר ד"ר טרוי לפי בקשתי ממשיך אותו.

גם ביקורים אלה בבית הסוהר המרכזי מעכבים במקצת את שחרורי האינדיבידואלי. ישנה תוכנית גדולה לפריצת בית הסוהר המרכזי. ישנה מנהרה מוכנה מחדר שמונה עשר. בתחלה זה רק ענין של אנשי לח"י. כעבור זמן מוכנסים לסוד גם בחורי אצ"ל מהחדר הסמוך ונפרץ הקיר בין שני החדרים. אלא שכאן העיקר העזרה מבחוץ. ותוכנית גדולה על הפרק. ועלי לכוון את ביקורי בירושלים לאותם הימים. אלא שזה לא קל. תאריך אחד של הפעולה נדחה כי קיוו שאגיע. פעם שניה אי אפשר היה לדחות עוד, כי הפעולה הזו צורפה להתקפה בכמה מקומות בארץ ובירושלים גופא. הפעולה נכשלה. בית הסוהר לא נפרץ. יש חשש שהאויב ידע על ההכנות לפריצה. יחידות המתקיפים הופתעו למצוא משמרות במקומות שלא היו בהם אף פעם. רק בדרך נס יצאו אנשינו ואנשי אצ"ל ללא קרבנות רבים. כיצד נסתננה הידיעה? אולי פעל כבר אז אותו פרובוקטור באצ"ל שגילה את הפעולה על תחנת הרכבת בירושלים ואשר בנס ניצל מידי נקמת האצ"ל בחו"ל? ואולי בדרך פטפוטים מיותרים? בין כה ובין כה תקוות רבות נגוזו וודאי גברה שם האפלה בתא המרתף של ותיקי השפוטטים: סבוראי, זטלר. ומצפוני נוקפני: בגללי נדחתה הפעולה לשבוע ימים. בקשה מיוחדת הופנתה לאצ"ל, הם העריכו את הנימוק, קיבלוהו. מי יודע, אולי בתאריך קודם היה המזל טוב יותר?

אין ברירה, צריך לחזור לתוכנית שאני ממליץ עליה זה שנה, לשחרר אותי בשעת ביקורי אצל הרופא. הפעולה קלה מאוד לדעתי, אם לדון על פי ביקורי הקודמים. בכל זאת אין מיכאל סומך על הרגיל, הוא לוקח בחשבון משמר חזק מהרגיל. הוא שולח לפעולה בחורים מן המובחר, מטובי המפקדים ובראש הפעולה — דוב. דן־זמיר ניחש מראש את הרכב המשחררים. הם כל כך מעטים הבחורים שלנו אבל משקל כל אחד מהם לא יסולא.

והשטן מתחיל לקטרג: קבעתי את התאריך בערך חדשיים לאחר הביקור הקודם. כדי לא לאחר הקדימו הבחורים לחכות. המקום הוא מרכזי בעיר, תנועה רבה, לא רחוק ממרכזי השלטון. אפשר להכשל בעיני בלשים המתרוצצים ככלבים שם. אך אין ברירה. רוב הבחורים אינם ירושלמיים. יום יום באות שתי מכוניות

מתל-אביב. אינני זוכר עוד היום על חשבון איזה בנק או איזו חברת ביטוח היו
ההוצאות הרבות.

עוד אני זוכה ליהנות הנאת הביקור המשפחתי. אותם רגעים יקרים שאין
העין יכולה לשבוע ממראה הילדה ומרוב דברים שיש לדבר עמהם. אין מדברים
כמעט. על ידי בתיה אני מוציא מכתב לנתן. יש לה קשר. באותה תקופה (שוב
אותו בנק!) כבר יכולה המחותרת לתמוך במשפחות. ניתן גם סכום ניכר לרפוייה
של ילדתי שחלתה. במכתב אני מודיע ידיעה דחופה: יחד אתי יועבר לד"ר
טררי איש אצ"ל אחד וכך וכך תאורו. עלי להחליט אם להכניסו בסוד הענין או
לא. שמא ירצה להצטרף לבריחתי, שמא יוותר על נסיעתו. על כל פנים זה מסבך
את הענין, עלולים לפגוע בו שלא במתכוון. השטן מרקד: המכתב נופל מידיה
העצבניות-העייפות של בתיה, אך איש לא השגיח בזה. אין היא יודעת כמובן
על מה מדובר במכתב, אילו ידעה שהיא מסייעת לבריחתי, אולי היתה מהססת אם
למסור את המכתב. בחוש היא מרגישה משהו. היא דורשת שאבטיח לה שלא
אברת, מוטב שאשב עוד זמן מה, היא משתדלת לשחרר אותי בדרך, "רגילה". דרך
"רגילה" מהי? יש אומרים בסכום שש מאות לא"י אפשר, "לסדר" שחרור. הבלשים
הבריטיים, "לוקחים". יש מחירים לפי משקל התיקים, ישנם עורכי דין יהודיים
"שותפים" לעסק. ביחוד ישנה עורכת-דין אחת שהיא משתתפת בעסק בכל
"מאודה" ("לעולם ידבר אדם בלשון נקיה"). אני מבטיח לה לאשתי שלא אברת.
ומפני מה היא חוששת? אל"ף: הסיכון בפעולה. בי"ת: חיי המחותרת. גימ"ל:
הפחד שיתחיל לאחר הבריחה. כל זמן שאדם עצור הרי אין פחד שייעצר, אבל
כשהוא בחוץ, וביחוד כשהמצב מחמיר, עוצר, חיפושים יום יום לילה לילה, הרי
לא יהיה רגע בלי פחד. ודאי שהיא צודקת. אבל את המכתב תמסרי מיד, מיד!
זה דחוף מאוד! זה בענין איזה מלשין שנתגלה במחנה? אינני יודע אם היא
מאמינה. אני רואה אותה בצאתה רצה בכביש וסוחבת את הילדה המסכנה,
הקטנטונת, מהר, מהר...

יום חמישי בשבוע יום גדול הוא במחנה. ביום זה מביאה חברת "עתיד"
חבילות פרטיות, וחבילות כל טוב: פירות, ירקות, עוגות ו...דואר. כמובן שהחבילות
נפתחות על ידי הקצין הבריטי התורני בעזרתו של הקצין היהודי. הקצין היהודי ידע
בערך איזה חבילות מותר להפקיד בידי הגוי ואיזה חבילות מוטב שתעבורנה על
ידו. יש והוא מקים שערוריה בגלל איזו "מציאה" בלתי-ליגלית שמצא באחת
החבילות. בקבוק יין או סיגריות וכדומה. הוא צועק עד לב השמים ומוכיח את
שרותו הנאמן. ומרוב ריתחה אין הוא בודק עוד חבילות אחרות, ארגזים, קופסאות.

והאנגלי יודע: יש לו על מי לסמוך. אבל ישנה גם פעולה „חזרת“ עם אותו אוטו של „עתיד“ מחזירים גם קופסאות, ארגזים ושקים ריקים. לא לגמרי ריקים.

הממונה על דואר-ארגזי זה בחוץ הוא גדעון ואילו פעל הדואר במדינת ישראל כאשר פעל בסדר הדואר אצלו, ולא רבו כל כך התלונות. וביום החמישי האחרון לפני בריחתי לאחר ש„עתיד“ יצא מהמחנה והגיע לשער בא אלי שליח מיוחד מקפטן קלוא, וקורא לי: מיד לבוא למשרדו.

פיק ברכים תקף אותי. לא היה צל של ספק אצלי: הפעם נבדקו הארגזים והדואר שלי נפל ומתוך בטחון מופתי בדואר זה הפועל כבר למעלה משנה, כתבתי מה שכתבתי לא בכתב סתרים. הכל נתגלה. חקירה. וכי מה זה פתאום קורא לי מפקד המחנה? עד היום לא קרה כדבר הזה.

אלא יחד עמי נקרא גם המפקח הפנימי שלנו, דומני קריצמן היה זה, ועוד אחד שלישי. כנראה שדבר רציני הוא.

קלוא מתישב ממולנו וכשהוא פונה אלי כאל הותיק במחנה, הוא מתחיל לשפוך את לבו:

„אתה עד לכך שאני מתייחס אליכם כל הזמן כאל אנשי תרבות, ואני נוף בכל הפקודים שלי אשר אינם מתנהגים עמכם כדבעי. ועכשיו כך אתם גומלים לי? מה קרה?״

זוועה. בשעת משחק כדור הרגל ארעה מריבה בין העצורים ובין הקצין התורני... הקצין רוגן, אירלנדי ששרת בבולשת הבריטית בימי המרד באירלנד, הוצא עליו פסק דין מוות, והוא יצא מאנגליה וחושש לחזור לשם וכשאינו לו מה לשתות, הוא במצב רוח רע מאוד. והנה הוא סרב הפעם להעמיד מחוץ למחנה שוטרים אשר יזרקו פנימה את הכדור אשר עף מזמן לזמן החוצה, כי הבחורים מלאי-המרץ באין מוצא אחר למרצם, משקיעים אותו בכדור. המחנה רותח. היתכן? עוד מעט ותפרוץ מהפכה. רוגן מצלצל למשרד ומזעיק עזרה. קלוא בא כמטורף כשגופו הגוף נטוי קדימה ואחוריו מנופחים כפניו. וחברים צעירים עומדים מאחורי גדר המחנה וצווחים. אבל כל זה עדין לא רציני. בגלל זה לא היה קלוא מטריח את נכבדי העדה אליו. מה עוד? והוא מספר בהתרגשות:

„אחד הצעירים צעק אלי: רק פה אתה חכם כזה, חכה חכה, אנחנו „נסדר“ אותך בחוץ!“

את המשפט הזה אמר באזנינו במקורו, בעברית, כדי להדגיש את רצינות הענין. ופניו חורים. ושוב הוא חוזר על יחסו למחנה ובעצם לא איכפת לו והוא

יתן פקודה שיתירו לנו לשחק כדור רגל מהבוקר עד הלילה. ושוב אותה מלת „פאר“ אנגלית כלפי הקצין השכור הזה.

עכשיו הבנתי למה הזמין אותי. אם ל„סדר“ בחוץ הרי אין עוד כ„סטון גאנג“

המועדים לכך. אצ"ל לא עשה חשבונות אינדיבידואליים. לח"י — כן.

ומכיון שאבן נגולה מלבי ופחדי הראשון פג, הייתי במצב רוח טוב והחלטתי

לגמול עמו חסד ולהרגיעו: „מה אתה שם לב לדבריו של איזה צעיר? עוד לא קרה

מקרה ש„יסדרו“ את מישהו בגלל כדור רגל“.

והשיחה נסתיימה באידיליה נלבבת. ניצלתי את האוירה הזו והתלוננתי לפניו

על האחור שחל הפעם בהעברה לירושלים אל רופאי הפרטי. הוא ביקש שאכתוב

מכתב רשמי למשרד והוא יעשה כמיטב יכולתו.

בדרך כלל לא היו מודיעים לעצור מתי מסיעים אותה, אך „ידידות“ זו ביני

ובין קלוא עמדה לי, וערב שבועות הוא הודיע לי שלמחרת החג אסע לד"ר טרוי.

ברגע האחרון עוד נמצא מישהו שעל ידי אמו העביר את הידיעה לירושלים.

המחנה רגיל היה למצב הרוח הטוב שלי, אבל במצב רוח כזה לא ראוני אף

פעם. רק השעור בפילוסופיה אותו יום לא עלה כל כך יפה.

כשלושה שבועות לפני בריחתי פנו אלי כמה בחורים, לא מאלה היושבים

„בשער“ ועל המזוודות יום ולילה, כי אם מאותו סוג שאני אוהב, השומרים על צלמם,

וביקשוני לתת להם שעורים בפילוסופיה. האחד מהם היה אברהם רובינשטיין, בחור

מכפר חסידים, איש אצ"ל, אבל יותר מדי אינטלקטואלי שיגיע אצלם לדרגה גבוהה.

תמהתי מאוד כאשר לא מצאתי לא את שמו ולא את שם ראובן רונקרנץ ברשימת

המועמדים לבריחה. שניהם תלמידים ותיקים שלי במחנה, לומדים ומלמדים. שוב

נתבצרה לי דעתי מאז ורשה על ה„גונדריות“ המזלזלת ברוח. השניים ידעו את

החולשה הזו, אבל נאמנים היו למסגרתם ואהבוה בכל זאת. ואני על פיהם למדתי

לא לדון על מסגרת מתוך הכללה ולמדתי שבעצם תומר אנושי אחד הוא פחות או

יותר בשני האירגונים והרוחות הטובים או הרעים נושבים מלמעלה.

והשני אשר פנה אלי והיה גם רוח חיה בחוג הוא שלום לוין איש ה„הגנה“,

שנעצר עוד לפני התחלת המרי. בימי הבריגדה עבד כנראה במחיצתו של משה

שרתוק. במחנה ריכז את ענייני הש"י, אבל את קירבתי חיפש לא רק משום זה.

לקבוצה מוזרה זו של אנשי אצ"ל תלמידי חכמים ואיש ש"י שהוא חסיד שלי

באופן „פרטי“ נצטרף עוד משה גולד, נציב בית"ר, אשר רק במשחק שחמט

ובהוראת דקדוק ניתנת לו הפוגה למרירות, מרירות זו החרותה בנפשו ובפניו, אשר

אחת מסיבותיה היא תשוקתו לדעת ולהעמקת השכלתו שלא באו על סיפוקן בגלל

עבודתו בתנועה.

ועוד אחד או שניים מצטרפים לחוג זה ללימוד פילוסופיה. ודוקא לא מעשית ולא לאומית ולא דתית, כי אם זו המופשטת ביותר. אני מרצה לפניהם בסיוע ספרו של ברגמן על מונחי היסוד של תורת הפילוסופיה. ורק אחרי אותו שעור אחרון אומר לי אחד התלמידים שלא הייתי לגמרי על הגובה הרגיל שלי. ואני יודע זאת יותר ממנו, אבל איך אסביר לו את הטעם? ולמחרת בחג אני עורך שתייה בין דרי בית החולים. ואני יורד למחנה ונפגש עם מנין האנשים שלנו באיזה צריף צדדי ואני שותה עמם להצלחת הפעולה הקרובה, מבלי שאפרשה.

עוד ערב אחד בבית הקפה הגרעש. עוד קסדרה אחת עם דן-זמיר שלנו, עם שלום לוי מה"הגנה" ועוד שיחה אחרונה עם משה גולד.

בבוקר בא טנדר מירושלים. עמי נוסעים עוד שני עצורים. כרגיל מורידים אותי לרופא בלויית בלש אחד או שוטר ומסיעים את האחרים לבית החולים הממשלתי. הפעם הפוך הסדר. מורידים את השניים בבית החולים והמכונית בליווי חזק מובילה אותי לד"ר טרוי. בכניסה לרופא אינני מרגיש בשום איש. לפני שנכנסים מורידים לי כרגיל את הכבלים מהיד. האחראי על המשמר, סרג'נט מזדקן בעל פנים טובים מנסה לפתוח את הכבלים. בקושי רב מוריד כבל אחד ובשום פנים אינו מצליח בשני. הוא מבקש את סליחתי. לא נעים לו. אני מנצל את ההשהיה ומעיף מבטים סביב. תנועה רגילה. במכונית נשאר נהג עם שוטר אחד. שני שוטרים נשארים על יד הדלת. הסרג'נט נכנס אתי. חדר ההמתנה מלא נשים וילדים, הפעם יותר מתמיד. נסיבות מחמירות. ד"ר טרוי איננו. מכניסים אותנו לחדר הרופא, שם נחכה לו. הסרג'נט שם בשקט את הטומיגן על השולחן ומתיישב. אני בכסא שני מול פני הדלת. הוא מנסה שוב להוריד מידי את הכבל ואינו מצליח ושוב מצטרק בלבביות כנה. למען האמת צר לי קצת עליו. אני מבקש מהאחות עתון. היא כרגיל מכבדת אותנו במשקה קר. היא מביאה לי את "דבר" ולסרג'נט "פלשטיין פוסט". הוא פורש את העתון לפניו וקורא בעניין. אני מציץ ב"דבר" ואזני קשובות ולבי מפעם והנפש כולה נעה גלים גלים ארוכים ומתוחים.

פתאום המולה מחדר ההמתנה. אלמלא היה סרג'נט זה טוב־לב שכזה, היה מתעורר לקול הרעש. אבל הוא ממשיך לקרוא בעתון. אני שומע: "מה קרה? מה קרה? שקט! שקט!" אינני יודע כמה זמן זה נמשך. רק אחר כך נודע לי: אחד תבחורים הובא כפצוע מתאונה על אלונקה ורק כשנכנסו עמו שני בחורים לבושי חמילות לבנות, "הבריא" פתאום הפצוע. קפצו אל השוטרים בדלת עם אקדוחים שלופים. הנשים התחילו לצרוח.

מעתה אני בטוח שהכל אבוד. אבל הסרג'נט "שלי" עדין קורא בעתון. פתאום נפרצת הדלת. בחור אחד עומד מול הסרג'נט, אקדוחו שלוף לעבר בטנו והוא מפקד:

„הנדס אפ“! הסרג'נט קופץ מבוהל וידיו הרועדות מורמות. אני מזנק. הפעם שגיאה שלי: במקום לעקוף את הסרג'נט העומד, אני עובר אל הדלת בינו ובין הבחור. מאחורי אני שומע יריה (ההוראה היתה לא לפגוע באיש אם אין הכרח. הבחור טוען שכאשר עברתי בינו לבין הסרג'נט תפש הגוי את הטומיגן, על כן הוא גאלץ לירות בו. הגוי נפצע אך יצא בשלום. לא רצייתי במותו). בחדר ההמתנה ערבוביה, אני רץ לדלת, היא חסומה על ידי איזו אשה שמנה מבוהלת הנדחקת בהיסטריה החוצה. מישהו דחף אותה בכוח הצדה ופנה לי דרך. אני בחצר. בחור אחד תוחב לי ליד כלי בנרתיק: „החזק“. אני אינני לוקח את הכלי. אני אומר: „מה אעשה בזה“. מאז אותו קורס של אברהם אמפר בוילנה לא החזקתי כלי ביד ואני פשוט חושש שמא אחזיק בו שלא כהלכה ואגרום צרות. אני רץ. נדמה לי שעשרות עשרות בחורים סביב לי, כי בכל אותם עשרות המטרים שאני עובר אותם נמצאים משני צדדי בחורים כאילו בשרשרת. אחר כך כמובן מתברר שזה רק נדמה היה לי, ורק היו שבעה או שמונה בסך הכל, אבל שניים שמרו עלי מן הצדדים והראו לי על הדרך. מכונית אחת חתה. אני קופץ לתוכה. הכבלים מדלדלים מידי השמאלית. המכונית גדושה בחורים ונשק. הנשק פורק מהמשמר, שני טומיגנים נלקחו וכלים קטנים. משהו נלקח גם מאיזה חיילים ברחוב שנעצרו בעברם. מישהו צועק לנהג: „טוס!“ והמכונית ססה. אותו מישהו נופל על צוארי וקורא: „עכשיו אנחנו „קוויט“, אלדד!“ זה דוב. רק מדוע „קוויט“ אינני תופש עדין. יריה. דוב מפקד: לא לענות. להתכופף. אנו מתכופפים. וכדור אחד עבר את גג המכונית. אבל היא כבר עשתה שנים שלושה סיבובים ונכנסה לסימטאות שקטות, ריקות. נעצרה. דוב ואני יוצאים ונכנסים למכונית שניה המחכה. במכונית — דרורה. שוב פקודה „טוס“ וכעבור שלש, ארבע דקות. אנו מחוץ לעיר ולא בכביש כי אם בדרך השדה.

הרעש פג לאט לאט מהמות. השעה עשר. אם יעבור הכל בסדר נהיה בתל-אביב בעוד שלש שעות. אנו נוסעים דרך המשולש. נשתדל לא לנסוע בכבישים, כי אם בשדות. בכבישים ודאי יחפשו, אף כי בעיקר בכביש הראשי. קטע קטן של כביש נעבור ליד ראמאללה ושוב בשדות.

אנו כמובן אזרחים שקטים. בלי נשק. רק תעודת זהות אין לי. במקום תעודת זהות יש לי משהו לא נעים ביותר, כבל על היד. במכונית אין שום מכשיר. דוב מתאמץ להוריד לי את הכבל. אני משדלו לעשות זאת גם במחיר מחיצת פרקי היד. אם עוצרים בדרך — הרי הכבל הזה מחסל אותנו. דוב מושך בחזקה. ירד. דוב בכל זאת אינו זורק אותו. „דברים כאלה דרושים לפעמים. על כל פנים ישמור לעצמו. למזכרת“. אני נזכר: — „למה אמרת „קוויט“?“

— „כי אתה שחררת אותי מוילנה והחלטתי שאני מוכרח לשחרר אותך.“

אמנם, אינני זוכר את הדבר. אני רק זוכר אותו שהיה ילד כמעט, כבן חמש עשרה בבואו בשנת ת"ש לווילנה. הוא עם קוטליצקי. שני נערים צעירים מאוד. משום מה בתיה התעניינה בהם ועזרה להם. אחר כך — מזכיר לי דוב — השתדלתי לקבל בשבילו סרטיפיקט מעליית הנוער.

בארץ ראיתיו רק מעט. אבל ללטרון הגיעו לי שמעות כי יש נחת ממנו. איזה עתונאי הטיל פעם את השם „הבלונדיני הגבוה“ והשם מטיל אימה על הגויים. הוא היחידי מבין הכחורים שהכרתי. את היתר אפילו לא ראיתי. כעבור שנים מזדמנים אחד אחד לפני ומציגים עצמם. אני השתתפתי בשחרורך. לא כולם. אחרים מהם — לא זכיתי להכיר, לא זכיתי לראות את עיניהם, ולא ללחוץ יד, יד לוחם חרות. אורי ופתחיה — זו פעולה שלפני האחרונה שלהם. כשבועיים אחר כך הם יוצאים לפעולת בתי המלאכה בחיפה ואינם חוזרים ממנה.

הדרך שוממה ויפה. דוב יושב על יד הנהג ומפה בידיהם. „ראה איזה יופי“ — אומר דב מדי פעם. יופי שומם. לא בית, לא אדם, לא עץ כמעט. רק פעם בדרך רועה עם צאנו. אנו טסים במהירות עצומה. פרה אחת אינה מספיקה לברוח ונדרסת. הערבי הזקן צועק משהו. נס שלא נפגעה המכונית. טסים.

את דרורה לא היכרתי. אבל אני מכיר אותה מיד. למרות המפה אשר בידיהם תועים דוב והנהג, הם נוסעים בשביל ישראל, פתאום עוצרת אותם דרורה. נראה לה שצריך היה לפנות בסיבוב חד שמאלה. הם בדקו פעם את הדרך. הדרך שנוסעים בה מובילה ישראל לבנין משטרה. חוזרים אתורנית כמאה מטר. נכון. ישנו הסיבוב.

אני בתגורה הלוחצת עלי. ואולי לא מפני התגורה, אולי זה מפני ההתרגשות העצומה שעברה עלי חוך שניות מספר ואולי בגלל המהירות של המכונית, ואולי מכל הסיבות יחד. תוקפת אותי בחילה ואני מקיא.

ורק זאת: אני מתלוצץ גם בשעת ההקאה. ירושה מאבא שכל חייו חלם לספר בדיחה גם בשעת גסיסה.

אחר כך הוקל כמובן וכשאנו יוצאים מהשטחים השוממים יכול אני כבר להקשיב בשקט והנאה לסיפורו של דוב על ההתקפה בשדה התעופה של כפר סירקין שאנו עוברים על ידו. הנה מכאן באנו. שם שדה התעופה. שמונה אוירונים. נסיגה דרך השדות שעות רבות. ללא אבידה כלשהי, אף לא פצוע. גאים מאוד היינו על פעולה זו. הראינו את כוחנו גם בפעולות שכאלה.

אנו כבר בכביש הראשי חיפה — תל-אביב. עוד רבע שעה בלבד. אין סכנה. לא יעלה בדעת הבריטים לחפש אותי הבורח מירושלים בכביש חיפה — תל-אביב.

הם טפשים מדי. כל אותו היום חיפשו לאורך כל הכביש ירושלים — תל-אביב כמובן.

לא שלוש שעות. בשעתיים בלבד נעשתה הדרך. בדיוק בשעה 12 בצהריים אנו נכנסים לבני ברק. לי נדמה כמובן שכל אחד מתבונן בנו היורדים מהמכונית היפה. רגש זה מלווה אותי זמן רב. קשה לי להאמין שאני נראה ככל האנשים ולא קרניים לי, ולא פנים חשודים. איזו אי-התאמה בין הנעשה בפנים ובין הפנים. דוב אינו יורד. הוא נוסע לתל-אביב. בעוד רבע שעה הוא יתיצב בפני מארגן הפעולה, מיכאל וידיע בלי הצדעה ובלי כל „קונצים“ צבאיים: „הכל בסדר“. ומיכאל יתן ביטוי לשמחתו, כדרכו, בקול צחוק ממושך.

ואני נכנס לבית-אנוש-אזרחי ראשון, בית „יוסק'ה המסגר“ בבני ברק. ואינני רוצה לא לאכול ולא לשתות, לא, לא כלום, לא כלום. רק זאת: להוריד מעל הגוף את חגורת העור המסורבלת ולהתקלח, להתקלח, תחת זרם המים הקרים להוריד את הכל, את הזיעה, את הלכלוך, את ההתרגשות, את הפחד, את שנתיים של המעצר, של גדרות תיל, תיל, תיל, את ה„קפטנ"ים, את הנציבים המבקרים, את החקירות, את הנבצ'ים הערביים, את לילות ההטסה, את הויכוחים, את הכל, הכל לשטוף מעלי, שישטוף עם המים היורדים, ולהדבק מעתה במחתרת, במישרין ובכל הגוף ובכל העורקים ובכל הכות.

חלק רביעי:

אירואיקה תש"ז

בתקופות ריתחה, צועדת בצעדים רחבים ומהירים, וקפדנות יתרה בולמת אותה. כעבור זמן, כאשר עושים אנו את החשבון ושואלים למה לא גדלנו בכמות כאשר גדל האצ"ל, יסבירו זאת האחראים שלנו וגרא בראשם, באותה איטיות וחומרה של מיכאל.

אכן, אותה תשובה ניצחת: העניין הוא בזה איפוא עומד החמרא. גם מכנסיים מגהצים נאים הם בודאי, גם חומרה וקפדנות בכל פרט. השאלה היא רק אם בכל שעה ובכל מקום טובים הם.

ושלישיה זו, איש איש על, תכונותיו החיוביות והשליליות, שלישיה זו מהוה את מרכז לח"י, מרכז העצבים של מלחמת החרות, כי מאז תש"ב אנו חלוץ המלחמה הזו הן בניסוחה הברור ביותר, הן במסקנות מניסוחה זה, אם גם לא תמיד בהקף ובתכיפות הדרושים למעשה, כי הגוף קטן מדי. אכן, צודקת הז'ורנאליסטיקה המתקיפה אותנו בנימוק מעין זה: "מי הם אלה הנוטלים לעצמם את הרשות להכתיב לעם ישראל את מדיניותו? מי הם אלה המחליטים על דעת עצמם אם יהיה שקט בארץ או מצב צבאי או חיפוש? מוציאים "פסקי דין מוות", גוזרים "מלחמה" ו"שלום"? מי בחר בהם? מי שם אותם? מי שלח אותם? יושבים להם אי שם במחבוא כמה "מטורפים" ומשתלטים על חיי הישוב."

זה נכון.

ישנם בארץ הזו עשרות מוסדות המייצגים רבבות ומאות אלפים בוחרים, להסתדרות, להנהלה הציונית, לוועד הלאומי, לעיריות, למועצות מפלגתיות. בימי המרי מסביר לי איש ה"הגנה" כמה זה קשה אצלם לבצע פעולה. אין זה מספיק שהמפקדה העליונה מחליטה על פעולה. לאחר שהמטה הראשי כבר החליט עליה, מעתה מתחילה ההצעה להתגלגל גלגלים גלויים וסמויים. גם הוועד הפועל של ההסתדרות יש לו דעה בשם צבור הפועלים, המרכז החקלאי בשם הקבוצים, הנהלת הסוכנות ודאי וודאי. ובכל אלה יושבים נציגי מפלגות זה "מאבק" כידוע הוא ענין של פולמוס בין המפלגות אם בפרינציפ אם בצורה, וכל מרכז של כל מפלגה צריך לדרך, וישנו עוד שותף אורחי. כשם שהקיבוצים דואגים ל"יש" שלהם מותר לו למר רוקח לדאוג ל"יש" שלו (בזה פחות איגואיזם מאשר בקיבוצים, כי הרי העיר אינה רכוש סוף סוף). לעומת זאת יושב לו אי שם מרכז לח"י, שלשה אנשים וכעבור זמן קצר רק שני אנשים, לפעמים לאחר דיון קצר ולפעמים גם ללא דיון אלא בעזרת שני פתקים קטנטנים בגודל של 6 סנטי' על 4 סנטי'. וכתוב באחד מהם: "יש צורך להגיב מיד. התוכנית "לדפוק" בתל-אביב או בירושלים או בחיפה" או: "הגוי הגדול שדברנו עליו יהיה מחר במקום פלוני אלמוני. התוכנית אקטואלית, מה דעתך?" ואם באה תשובה קצרה "כן", "מזדעזע" למחרת הישוב ת"ק פרסה על

ת"ק פרסה, נמרטים עצבי השלטון הבריטי, מתקפחים חיי כך וכך חיילים או שוטרים זרים ומתקפחים יחד עמם ימי המשכותו של שלטון זה. סבל יורד על הישוב. מצור, חיפושים, גם יריות וקרבות. אכן נחרץ הדבר באותם שני פתקים קצרים. ללא בחירות, ללא מועצות, ללא נאומים בני חמש שש שעות, ללא מאמרי פולמוס בני אלפי שורות מעל דפי „לאחדות העבודה" או „המשמר" המגייסים את מרכס ואת אנגלס ואת לנין ואת בוכארין ואת סטאלין ואת בורוכוב ואת כצנלסון ועוד עשרות תיאוריטיקאים ומומחים לריבולוציות כדי להוכיח שצריך לפגוע בחיילים אנגליים שגרשו אניות מעפילים או שאסור לעשות זאת מק"ן טעמי מוסר ופוליטיקה וטוהר והומאניזם וחשבון וכר וכר.

אכן, נכון. אצלנו הדברים פשוטים מאוד. מיכאל הוא בדרך כלל המוציא לפועל. היוזמה לפעולה באה מצד גרא או מצדי. התיעצות קצרה, לרוב אחדות דעות וההחלטה מתקבלת וההוראה ניתנת. ואם עוברים שבועות של שקט במשכנות הבריטים וארמנות נציבם ומזכירם הרי זה לא בגלל אי אלה ספקות אצלנו למעלה, במרכז לח"י או אי אלה חששות, כי אם אך ורק מתוך חוסר אפשרות טכנית.

ואם עדין לא עף הפרלמנט הבריטי על כל ציריו או ארמון בוקינגהאם או משרד החוץ, הרי זה לא משום שאין אנו רוצים חלילה להתגררות או להרגיז, או שאנו חוששים מהתוצאות, כי אם אך ורק שעדין הבחורים שלנו בלונדון לא הגישו לנו את התוכניות המעשיות אף על פי שהם עובדים עליהן ואנו מחכים לכל מכתב מהם ואנו מעבירים מצרפת חומר נפץ לאנגליה.

מנין לקחנו את הסמכות לכך ?

דבוטינסקי רצה לקבל את הסמכות להוביל את העם למרד מפי העם עצמו. יתכן מאוד שאלמלא מלחמת העולם היה מקבל את הסמכות הזו, אבל דוקא תורבן העם שבא בעקבות המלחמה הוא ההוכחה שאסור היה לחכות עד לקבלת סמכות זו באמצעות הצבעות ופטיציות וקונגרסים. החורבן הזה, שהיה תלוי מעל לצוארי המיליונים שנים רבות, חייב את המעטים אשר ראוהו ברוחם, אשר ניבאוהו בשעתם, לקום ולעשות למען העומדים על מפתן הכבשנים ואינם יודעים זאת. העם היה כסהרורי העולה על חומה ועומד על פי תהום ומי יאמר בשם „דימוקרטיה" שיש להעירו קודם ולשאל את פיו הרוצה הוא לרדת או לא.

אך משל הסהרורי אינו ממצה את הכל. לא רק סהרורים היו בעם הזה ובישוב הזה. היו גם מכשילים בזדון. ואכן יפה כוחו של המרכסיוזם בשטחים מסויימים ורק בהתימרותו ה„אימפריאליסטית" להקיף את הכל אין הוא צודק. כל אותם המוסדות שהוזכרו לעיל, שהם נחשבו לבעלי סמכות להחליט ולא איזה „שלשה מטורפים" שלא נבחרו על ידי איש, מוסדות אלה יצגו אינטרסים כלכליים מצומצמים. העסקים

האדום והשחור

א. מרכז לח"י

כיצד אגיע לתל-אביב?

אני משער שודאי בשעת לילה אפל תוך בדיקה כפולה ומכופלת בדרך ומשמר מזויין לכל צרה שלא תבוא...

הכל להפך ממש. לאור הבוקר במכונית יפה יוצאים אנו אני וגדעון כשני אורחים שקטים. רק בקושי אני תופש את החוצפה הזו לעבור ממש מתחת לאפה של שרונה.

כיצד גרים חברי במרכז?

כשלוקחתי מהם שרויים היו בדרגה שניה לאחר הדרגה הראשונה מימי המקלטים כמקום לינה ליאיר וימי הפרדסים, ממלכתו של יהושע כהן. בדרגה שניה זו, דרגת ביניים, גר מיכאל בין פרדס למקום ישוב, ברמת יצחק בבית קטן הגובל בפרדס. משם הוא טווה את הרשת הארגונית הראשונה ופרש אותה על פני ערים ומושבות, איש לאיש, תא לתא, ואין ריהוט בבית ובסיר אחד מבשלת שולמית מכל הבא ליד. ומה איכפת? נתן גר באיזה מרתף, ספק חדר ספק מקלט והוא מתאונן על האפלה ועל הטחב. אי אפשר לעבוד שם.

ורק בדרגה שלישית הגענו לדירות ממש. ראשית מפני שרווח קצת מבחינה כספית, שנית זה טוב יותר מבחינת הבטחון. הנסיון מלמד שעין המשטרה פקוחה יותר על שכונות עוני ועל בתים בודדים. חזקה כנראה על עניי הארץ הזו שקרובים הם למחתרת. מיכאל זוכה ראשון ליהפך לאזרח מסודר והגון. דירה נאה, משפחתית, מרוהטת יפה. אינם קורעים את עיניהם של שכנים. וביחוד אם הדייר הראשי הוא יהודי נשוא פנים, עטור זקן ולבוש שחורים. כך אני מוצא אותו על מפתן דירתו באותו בית נאה ברח' אדם הכהן והוא מלא הנאה עמוקה. כעבור זמן מה מגיע לשם נתן מגודל שפם סטליני עבות, שחור, אף כי מטבעו אדמוני הוא. ורבה השמחה במעון הנאה.

מרכז לח"י בשלמותו. מעתה שויי זכויות. שלשתנו עצורים היינו, שלשתנו

ברחננו. ושוויי זכויות גם ביתר המובנים. אין „מנהיג“ בלח"י. ידוע גם ידוע בשורות מיהו היסוד המארגן, מיהו המוח הפוליטי ומיהו הרוח הלהט. ולא רק „מנהיג“ אין, אף לא מפקד. אינני אומר זאת לא לשבח ולא לגנאי. היה זמן והפכנו את המצב העובדתי הזה לסגולה מיוחדת ולעגנו ל„מפקד העליון“ ול„מנהיגות“. היו מרכזי עניינים למעשה. כן רכזם בראשונה למעשה מיכאל, אחר כך נתן-גרא.

בעבר לא דובר כלל על כך. יאיר לא מינה מרכז, האחראים שהוא מינה אותם — הכזיבו וערקו. מעתה ואילך הכל מתנהל לפי שיטת „אחראים“. המונח „מפקד“ כמעט ואינו קיים. לכל היותר לציון אחראי לפעולה מסוימת. במשך הזמן מתפתחת תיאוריה שלמה אצלנו על מבנה זה בניגוד למבנה הצבאי של האצ"ל. בתקופת המחתרת זה טוב, זה מעמיק את היחסים האישיים הידידותיים. אין זה מפריע כלל לפעולות שאינן יכולות אף פעם להיות קרביות במובן הצבאי.

ואין צריך לומר שאין ישיבות סדירות של המרכז ואין „פרטי-כולים“ מהם. נפגשים רק כשיש צורך דחוף לשקול בעיה. כל העניינים האחרים מסתדרים באמצעות הפתקים הקטנים המקופלים יפה יפה. יפה — לא בידי כולם. יפים ביותר הם פתקיו של גרא. כתב ידו נאה וישר, פסות הנייר גזורות יפה וישרות ואף נייר הדבק גזור יפה וישר. מיכאל מקפיד פחות, אבל הוא בכלל אינו אוהב „קורספונדנציה“. ממעט בכתיבה וכשכבר כותב הרי זה במשפט אחד או שניים. פתקיו של גרא גורמים גם הנאה בסגנונם ובהומור שבהם, בנימת הידידות האישית, הדאגה האישית. על פתקי יכול אני להעיד רק רע: כל נייר טוב למכתב. מספריים לגזור בהן נייר דבק כמו לגרא — אין לי. ואף כתב ידי אינו מהשפירים ביותר. על כל פנים אני מתקשה לפעמים בפענוחו. פעם כנינו זאת בינינו: הויכוח על המכנסיים המגוהצים. כי כהקפדתו בפתק ובסגנון כן הקפדתו בלבושו ובקמט מכנסיו. והוא מוכיחני כאב על שאיני מקפיד על אלה. לא חלילה שאני אעשה תיאוריה לרשלנות החיצונית, אלא שאיני מסוגל להתמסר לדבר, כל כמה שלא אחליט על כך. הויכוח על „מכנסיים מגוהצים“ מתרחב לפעמים לשטחים שהם מעבר לבעיות לבוש או סגנון. בפגישות עם ראשי ה„הגנה“ למשל אני מעורר לא פעם רוגו בגלל ביטוי חריף, בלתי מצוחצח ביותר וגרא מוכיחני על כך: הרי אפשר להגיד אותו דבר בצורה אחרת, בלתי מקניטה. כלפי מיכאל אין בעיה זו קיימת, כי הוא אינו בא במגע עם גורמי חוץ, אבל קפדנותו מרוכזת בעניינים של חיים ומות. כל פעולה שהוא מכין אותה מחושבת עד לפרטי פרטים. אין הוא סומך על האחרים בשום דבר, אין הוא משאיר שום פרט להחלטת האחראים. חייב הוא לראות הכל בעיניו, לדבר כמעט עם כל המשתתפים בפעולה. הוא אוהב על האנשים משום כך. אבל אינני בטוח, אם הוא אוהב גם על ההיסטוריה משום כך, כי זו, ביתר

הטובים אשר עשו הקיבוצים ו"סולל בונה" הקבלן הראשי של ממשלת המנדט, הם שהכתיבו ל"אידיאולוגים" את כל ה"נימוקולוגיה" נגד ה"טירור הפושע". מעמד אלפי הפקידים של טרוסט ההסתדרות ושל הקרנות ה"לאומיות" הוא שיצר את ה"קומה העליונה" של תורת ה"נשק הטהור". בלעדי המעמדות המעוניינים האלה לא היה וייצמן יכול לעמוד בכלל בראש התנועה הציונית לאחר שנחל כשלון אחר כשלון.

אכן נטלנו, אנו שלשה אנשים ואחר כך רק שני אנשים לעצמנו את הסמכות להטיל את המלחמה על הישוב, להחריף את היחסים עם השלטון הבריטי, למנוע אפשרות של התפשרות והשלמה. על כן שפכנו דם בריטים גם אם זה גרם נזק חומרי לישוב, גם אם בעקבות זה נשפך דם יהודים.

כי אנחנו לא היינו מרכסיסטים ולא סמכנו על משברים כלכליים אשר יבשילו את המהפכה. פעלנו מכוח החזון של חרות ישראל אשר כופין אותו על העם כגיגית עד שיאמר רוצה אני. בשנת 1938 פשטו שמועות בפולניה על קשר שקשר אחד ה"פולקובניקים" הפולניים נגד הממשלה, התוכנית שבידי הקושרים היתה פשיסטית ובסעיף היהודי שלה היתה איבקואציה בכוח. החרמת רכושם של מאה אלף יהודים העשירים ביותר והעברת מיליונים יהודים בכסף זה לארץ ישראל. רוצה אני לשמוע טענה אחת נגד תוכנית זו בשם ה"דימוקרטיה". מצווה היתה להעביר מיליונים יהודים מבלי לשאול את פיהם. ואולי מוטב היה אילו הצליח קשר זה ובוצעה תוכנית אכזרית זו.

אכן נטל קומץ אנשים לעצמו את הסמכות להכריח את הישוב הזה להלחם באנגלים. ואילו הלכו העניינים בישוב לא על פי אותו קומץ "מטורפים", כי אם על פי רוב המוסמכים, הנבחרים והיה גורל כולם פה כגורל אלה שהלכו בפולין אחרי מוסדותיהם הנבחרים, אחרי דעותיהם של "המפוכחים", המיושבים, אחרי חשבונות הרגע.

קבלנו את הסמכות שלנו מהדם שכבר נשפך, מהדם שעמד להשפך והוא אינו יודע זאת, קבלנו את הסמכות מפי עוללים ויונקים אשר היום הם פורחים במולדת ואשר לא היו מגיעים הנה אלמלא נלחמנו מבלי לשאול את פי אבותיהם. קבלנו את הסמכות מפי הנסיונות ההיסטוריים של עמים אחרים, קבלנו את הסמכות מפי הכשלונות ההיסטוריים של התנועה הציונית שהוקמה להציל את העם ולא הצילה אותו, שהוקמה למען שלטון עברי בארץ ולא שלטון זר בארץ, והיא בגדה בעם ובארץ. ואני באופן אישי קיבלתי את הסמכות מתוך שירי מחדש הנבואה בישראל, שאף היא אינה נבחרת בבחירות דימוקרטיות, שאף היא עולה מתוך הכרת אחריות

עצמה, אחריות עבור הכול מבלי לשאול את הכול. ככל נביאי ישראל, כן היה לי אורי צבי. בשיריו שאלתי ככאורים ותומים והם שלחוני והלכתי בבטחון מוחלט.

ויסה כוחם של שלשת אלה שאיש לא בחר בהם וישבו וחרצו את גורל השלטון הבריטי בארץ, מכוחם של אלה שנבחרו על פי כל חוקי הדימוקרטיה וישבו במשרדי הבולשת הבריטית וחרצו גורל בתורי ישראל, לחמי חרות ואנשי האירגון הצבאי הלאומי למאסר, לגירוש, לעינויים ולמוות. ויפה היה כוחנו אנו שנטלנו לעצמנו את הסמכות „להכתיב לישוב את דרך המלחמה” מכוחם של „נשיא” ושל —ירר הנהלת סוכנות והיום נשיא מדינה וראש ממשלה, שהיו מוכנים אז תמורת חמשת אלפים סרטיפיקטים לחדש להסכים להמשך שלטון בריטי בארץ ואף תמורת העלאת מרכז לחיי ומפקדת אצ"ל על הגרדום הבריטי, בסיועם הפעיל.

ואם כבוד היה לפעמים לבנו, הרי זה אף פעם לא מתוך רחמנות על חיי האויבים, אף פעם לא מתוך דאגה לסבל הישוב הזה. אינני חושש להגיד את הדברים האלה בגלוי. אין צורך לומר שהתיחסנו ברצינות גמורה להגדרת הבריטים כאויבים ולהגדרת מעשינו כמלחמה, ובסיכום הסיסמא הפשוטה: מות לאויב — חרות למולדת. אבל גם את סבל הישוב ראינו כהכרח מכל הבחינות. שאננות הישוב היתה פשע ולא סבלו. הוא התעשר על חשבון חדם. אילו פתח הישוב הזה במלחמת חרות מיד עם פרסום הספר הלבן, ודאי שלא היה נהנה כאשר נהנה מפרוספריטי במלחמה, אבל ודאי גם שהיה מאלץ את השלטון הבריטי לפתוח את השערים ודוקא מפני ששלטון זה עמד במלחמה על קיומה של בריטניה בכלל. ואם מלחמתנו אילצה להוריד מעל הפרצוף הבריטי את מפכת הג'נטלמניות — דינו.

ובכל זאת היה כבוד לבנו לפעמים בשעת החלטה אך ורק אם הפעולה שהוחלט עליה סיכנה את חיי בחורינו והם כל כך מעטים, כל כך נבחרים. בשוט לא גויסו ולא בצו. כל אחד מהם למ"ד וואוונ"ק. ועתודות — אין. כל אחד שנפל לא היתה תמורה לו. על כן „צפצפנר” לא פעם על „אפקטים” של קרבות „פנים אל פנים”. על כן אימצו מזל ודוב ואנשי המחלקה הטכנית את מזחותיהם להמציא המצאות ולהערים על האויב, כן, מן המארב, מבלי לדאוג לכינוי „הפחדנות” אשר „דבר” ו„הארץ” ו„משמר” היו מעטירים עלינו ברוב אבירותם הצבאית. אכן בנקודה זו לא פחדנים, אך חרדים היינו, חרדים מאוד לחיי כל בחור לחם חרות ישראל, שאין תמורה לו, אין תמורה בקרב העדר הרב הזה הפרעה וגועה בגדרות הישוב הזה והיה פרעה וגועה את בכיר וצחקו עד היום הזה ברפת החסתדרות ובדיר הנהלת הסוכנות תחת פיקוחו המלא של נציב עליון בריטי. עד היופ הזה אלמלא אותם גופות יקרים של המעטים, המעטים מאוד אשר העם לא בחר בהם, העם לא סמך ידו עליהם, העם לא שלח אותם ובכל זאת נשלחו וחלכו ונתנו את דמם.

כך ישב מרכז לח"י בהרכב של ארבעה, של שלשה או ברובו של זמן בהרכב של שנים בלבד וקבע גורל שלום או מלחמה בארץ הזו, בישוב הזה. ולא נבחרנו על כן לא יכלו בוחרינו להכתיב לנו את רצונותיהם שהם לעתים קרובות רצונות קטנטנים, בני יומם. וטוב לנו שלוחמינו, אשר שלחנו אותם ללחום ולמות, שהם בחרו בנו לא בהצבעה כי אם בדמם, בלבם, באמונם, כי כמונו חפשים היו מלכתחלה מכל פניה אישית, מכל "יש" אישי כובל, רק ההכרה בלב והחזון. הסמכות באה לנו מהדם, מהשיר, מהבינה ואם אלהים הוא השוכן בדם הקדוש ביותר, בשירה הגבוהה ובבינה ההיסטורית, הרי שהיינו עושי דברו אף שלא אהבנו כאחרים להזכיר את שמו.

ב. הלילה האדום שלנו

הסכמת המחתרת להפוגה אם יועלו מאה אלף, היתה בחינת קלף מסוכן. זכינו בו. זה היה אחד הנסים שארעו לנו. מעתה נפתחת התקופה ההירואית של מלחמת המחתרת שרק פגם אחד לה: סיומה הבלתי הירואי. אלא שפגם זה ודאי שרשים לו בעומק ואולי בהרצאת הדברים יתגלו פה ושם אי אלה מהם. בפגישתי הראשונה עם חברי במרכז כבר היה לאחר ההחלטה לחידוש הפעולות. לא קל היה להשיג את ההחלטה בגוף המסורבל הזה אשר שמו תנועת ה"מרי", מסורבל מבחינה אירגונית וגרוע מזה מבחינה רעיונית ומדינית. אלא שלא היתה להם ברירה. קשת הנוער שלהם נדרכה יותר מדי. אילו היו נסוגים ברגע זה יתכן ורבים מאוד, ובעיקר מקרב הנוער העירוני, היו מצטרפים למחתרת. ואולי היה אפילו "דן רם" עובר את ה"מילימטר" הנצחי שלו. חלוקת הפעולות יצאה לרעתנו מבחינת הסדר. בראשונה פעולת האצ"ל נגד רכבות וכנייני משטרה, אחר כך פיצוץ הגשרים על ידי ה"הגנה" ולאחרונה פיצוץ בתי המלאכה של הרכבות בחיפה על ידינו. פעולה זו היתה מהקשות ביותר. המקום היה מוגן יפה. ואין צריך לומר שהפעולות שהקדימו אותה הגבירו את המתיחות ואת השמירה. ערכה של הפעולה היה רב, כי הצלחתה המלאה היתה משתיקה לחלוטין את כל תנועת הרכבות. גרא סיסר על התרגשותו של גלילי בשעה שהועלתה על ידינו תכנית זו. ה"הגנה" רצתה לשמור אותה לעצמה. סוף סוף גם העורף החיפאי והמפרץ הם בעלי חשיבות. הנסיון שלנו בחיפה חייב היה לשמש אזהרה. חיפה תירשם בתולדות מלחמתה של המחתרת ביגון ומרירות. אמנם היו גם הצלחות שם. ביחוד לאחר כך. פעולת ה"חכית" של האצ"ל. פיצוץ הבולשת על ידינו. קצינים ושוטרים בריטיים רבים

קיפחו חייהם בחיפה. ואחרון אחרון, פיצוץ שמונה מיכלי נפט במפרץ על ידינו. ובכל זאת נחשבה חיפה כמקום מוכן לפורענות. רובם של אסירינו שם נאסרו, ורבים מאוד נפלו. אפשר לראות בכול מקרה או לאו דוקא מקרה. אוכלוסייתה של חיפה מחולקת ברובה בין מעמד פועלים מבוסס ובין בורגנות שאננה מסוג עליה-חדשה. אותו טיפוס של יהודי עממי מתל-אביב או רמת-גן נדיר יותר בחיפה, וגם אין שם אותו יהודי קנאי שבירושלים, ואין בה שכונות עוני יקרות נפש כשכונת התקווה, כרם החימנים, על כל פנים קשה מאוד היה למצוא דירת-מקלט בטוחה בחיפה. אדם כי נשלח לחיפה היה נפרד כאילו הלך ישר למאסר. וגם גיוס אנשים קשה היה שם יותר מבכל מקום אחר.

ארוך ומר הוא חשבון לח"י בחיפה, החל ממות הגבורה של יונתן באביב תש"ג שגרר אחריו את אסון יבניאל ודרך פרשת הדמים שמדובר בה בפרק זה ועד לראשית אסונה המוסרי והארגוני של לח"י במאסר נתן פרידמן ילין בחיפה לאחר ההתנקשות בברנדוט, פרשה אשר בספר זה עדין לא ידובר בה.

על „בתי המלאכה“ הוחלט לא רק מפאת חשיבותם לכשעצמם. אי אפשר להמנע מאמביציה של מסגרת. אמביציה שיש בה גם חשבון. שורות האצ"ל רחבו והיקף פעולותיהם ודאי שהשפיע על כך. סוף סוף רובו של הנוער אינו מדקדק בניסוחים פוליטיים. בשורותינו דשו הרבה על ההבדלים שבכרוז הראשון המשותף מלפני פרשת מוין ובו כותב האצ"ל על „שלטון הדיכוי“ ואנחנו על „השלטון הזר“, אנחנו על „אנגליה הבוגדת“, האצ"ל על „מדינת אי אנגליה הבוגדים“. מבחינה מדינית ודאי שיש הבדלים בניסוחים הללו, אבל מבחינת המלחמה הקונקרטיית נאלץ גם הארגון הצבאי הלאומי לוותר על הססנותו הראשונה. והנוער הטוב, שרצה לתת את דמו ולהכות באוייב, הלך בדרך הטבע לכוח הגדול יותר. זה אילץ את מרכז לח"י לעשות מאמץ ולבצע פעולה גדולה. קנאת סופרים תרבה חכמה, קנאת לוחמים תרבה מכות לאוייב. אלא שהפעם הרבתה דמים משלנו. בדין וחשבון השנתי שכתב גרא בתשרי תש"ז הוא עושה בגלוי לב גם את החשבון הזה שנעשה בשעת ההחלטה על הפעולה. הוא כותב על מעגל הקסמים שנוצר. אי אפשר היה לצאת לפעולות נרחבות מחוסר כמות אנשים גדולה וכמות האנשים אצלנו לא גדלה מפני ההקף המצומצם של פעולותינו בניגוד לאלה של האצ"ל. אמנם כעבור שנה הזהרתי בחוברת פנימית מפני יצר התחרות זה, אבל אינני יכול לטעון היום בבטחון שאילו הייתי בשעת ההחלטה אז באייר תש"ז הייתי מתנגד לפעולה. אבל נימוק נוסף לאיחוד עם אצ"ל הוא ודאי.

ומיטב הבחורים נשלחו. והפעולה תוכננה יפה בהתאם לדרך הקסדנות של מיכאל. הפעולה עצמה בוצעה כמעט בשלמותה והאסון ארע, בדומה לאסון לאחר

פריצת כלא עכו, בשעת הנסיגה. הבחורים שהו בשטח הפעולה יותר ממה שנקבע בתכנית. חיפשו אחרי שנים שנעלמו. אך עיקר הכשלון היה בגלל הדריכות שהיתה קיימת בכל העמדות הבריטיות לאחר פעולות האצ"ל ולאחר פיצוץ הגשרים. הן היה ברור להם שלח"י בתור.

לאחר עשרה ימים של טלטולים במקומות שונים יצאתי לדור בדירת קבע שלי ברמת גן. ורק יומים לאחר בואי לשם בא הפליט משדה הקטל. הוא הכיר במקרה את בני המשפחה ההונגרית שגרתי עמם והוא בא אליהם. וממנו שמעתי, אף כי קשה היה להציל דבר ברור מפיו. הוא עצמו לא ידע כיצד ארע הדבר. זה התרחש במהירות איומה. היה מארב בנסיגתם. תוך שניות מספר נתכו אלפי כדורים עליהם. הוא קפץ מהמכונית והחל זוחל. בנס לא נפגע ולא נמצא. רק שנים או שלשה יצאו משם. אחד עשר נפלו, עשרים נשבו ועמם ארבע בנות. אלימלך אשר נפל בפריצת כלא עכו תאר בחוברת „לא חזרנו לבסיס" את הכל, הכל. ורק את אשר נעשה בנפשנו אנו בחוץ לא יכול היה לתאר וודאי לא את אשר נעשה בנפשם של מיכאל ומזל מתכנני הפעולה. מיכאל לא ינח לפני שיכין להם לגויים מטבח־נקם. הוא מבטיח זאת, אלא שאין הוא יודע שינחה, ינח מאונס, שנתיים ימים כמעט. ולא לשוא היסס כל כך כעבור שנה מזל לשלוח עשרות אנשים שוב לחיפה לפוצץ את בתי הזיקוק. נסע שוב ושוב לבדוק את המקום ובעיקר את דרכי הנסיגה ובסופו של דבר בניגוד לדעתו של דוב, האימפולסיבי, המתפרץ, הנועז, דוחה מזל סופית את הפעולה. בקושי רב הוא הצליח להקים שוב יחידה לוחמת לאחר האסון בבתי המלאכה ואין הוא רוצה לאבדה שוב. למען האמת לא התאוששנו אף פעם מאותה מכה, מבחינת האיכות ודאי לא.

חיפה העברית נקראה כולה להשתתף בהלוויתו של ווייץ קרבן גשר עיזיב. ובאותו יום נקברו אחד עשר קרבנותינו כשאין איש הולך אחרי אלונקותיהם. ואין „הישוב המאורגן" נקרא להתאבל גם על בניו אלה ו„קול ישראל" של ה„הגנה", או ליתר דיוק: של תנועת המרי, אינו מזכיר את הפעולה בבתי המלאכה.

והרי עדין ההסכם בתוקפו. והרי עדין היתה הפעולה בבתי המלאכה בפקודתה.

ואנחנו שותתים דם ושותתים מרירות. כי הרי עדין אין אנחנו יודעים כי היתה זו „שירת הברבור" של המרי. הם לא שינו אף פעם את שנאתם אלינו ולא הועילו כל כרכורינו וכל פטריוטיותנו. הם שנאו אותנו על כי הכרחנו אותם להלחם. על כי יצאנו להלחם לפניהם, על כי עתידים אנו להמשיך לאתר כניעתם. ולא היתה אף טפת עצב בלבם על בחורינו שנפלו, כאשר לא יתאבלו גם לעתיד לבוא בנפול.

דוב בצבאם. בפיקודם המלא. הם אינם כמונו ולא כאצ"ל, הם אינם שוכחים את החזית הפנימית אף פעם. ואולי זהו הדבר היחידי אשר כדאי וכדאי ללמוד מהם. למען ה„אחדות הלוחמת“ ויתרנו על דרכי מלחמתנו אנו, אשר הרבתה את קרבנות האוייב במינימום קרבנות שלנו. הכדאי? אצל פצועינו השבויים בחיפה ביקרו נציגי המוסדות. שמחו הבחורים, שמחו. הרי אנו לא יכולנו לבקר אצלם. ולמחרת מדיעה העתונות שביקור זה היה בטעות. המבקרים לא ידעו שאלה הם פצועי לח"י.

לא כדאי. אפילו הפטריוט הגדול ביותר בקרבנו של ההסכם עם ה„הגנה“, גרא, אף הוא „הגזלן הקר“, אף הוא שעתיד לעמד בבית דין בפני בזיונות שמבזה אותו גלילי, אין הוא יכול לעמד על כבוד הדם הזה שהושפל בידי אותו גלילי. אין זה עדיין אותו נתן פרידמן ילין אשר באותה חיפה יבקש פעם פעמיים וששל מבית הדין לשחררו בערבות בגלל התנאים הקשים בבית הסוהר. לא. זה עדיין אותו גרא, גאון ואכזר, השולח אנשים למלחמה ולמוות אך כואב עמהם ועם כבודם. ובפגישה הקרובה עם נציגי ה„מרי“ הוא מעמיד את כל ההסדר בסימן שאלה. חסר היסוד המוסרי.

ג. השבת השחורה שלהם

לשבת נקראתי לכוא העירה לשם התיעצות. אני לן בדירתו של גרא ברח' סוקולוב. בבוקר השכם אנו מתעוררים לקול צפירות-עוצר. אני עוד בלי תעודת זהות ובכלל: שנינו יחד. לא פעם ולא פעמיים שננו לעצמנו את הפרינציפ: אין אנשי צמרת רשאים ללון במקום אחד ואף לא ברחובות סמוכים זה לזה. הפיזור יפה להם. אך פרינציפים לחד ונוהג לחד. אין מעלינו מי שיעמידנו בפני משפט דיסציפלינרי.

רק הודעת הרדיו מרגיעה אותנו. הפעם הכוונה אינה אלינו. ולא רק מרגיעה. למען האמת — גם אינה מצערת ביותר — אם אשתמש בלשון דיפלומטית אלגנטית של נתן. אני הייתי אומר בפשטות מחוספסת: היא משמחת אותנו. ולא משום שמחה לאיד, כי אם משום בטחון שבזה תגמר ההסכנות שמרטה את העצבים שלנו. אותה שיטת הפעולות שלאחר כל אחת מהן באה צפיה ממושכת למלה אחת רכה מצד לונדון, לחיך קל ביותר, לצל של הבטחה. אך אלהי ישראל מאז ועד עתה שומר על הקו ההגיוני: מכביד את לב שונאי ישראל. בשעורי האידיאולוגיה אוהב אני להחדיר באנשים את הסברתו העמוקה של הרמב"ם לקו זה של אלהי העולם

וההיסטוריה. הרמב"ם מוכרח לטפל במעשה זה שהוא לכאורה סותר את חופש הבחירה של אדם. אם אלהים עצמו הכביד את לבו של פרעה, למה העניש אותו על המעשים שנבעו מהכבדה זו? והנה נותן הרמב"ם לשאלה זו שהיא כביכול תיאולוגית תשובה היסטוריוסופית נפלאה: אילו הסכים פרעה לשלח את בני ישראל מיד, היה יוצא ללא עונש על כל פשעיו בעבר, על ארבע מאות השנה אשר העבידם בפרך. על כן חייב אלהים להכביד את לבו, לבל יוכל בקלות כזו להיות חוזר בתשובה ולהמלט מהגמול הצודק. בלשון אחרת פירוש הדברים הוא: הרשעות שאינה מגיעה לקצה המכלה אותה, היא מסוכנת מאוד, היא כפצע שנסגר טרם יצאה המוגלה ממנו. והוא הנס והוא ההגיון שאירע לו לעם ישראל.

אך זקני הישוב היו עומדים אחרי כל פעולה נבהלים מתנופת עצמם ומיחלים לרגע בו תוסר „אי־ההבנה" ביחסים בינינו לבין אנגליה.

על כן שמחנו בכנות ומתוך פטריוטיות ל„שבת השחורה". „עברנו את הרוביקון" מודיע לנו גלילי בפתק קצר וחגיגי. ואכן מרגישים הם את עצמם באותם ימים ראשונים חגיגיים מאוד. זה לא נוח ביותר כשמתמירים להיות ראשי מתחרת ומסתובבים כך בחוצות ובאספות בגלוי. הרגשה בלתי נעימה. ועתה הנה הם סוף סוף במחותרת אמיתית. בפגישות הראשונות שואלים גלילי וחבריו לעצות: כיצד מסוים את הפנים? כיצד גרים? עם משפחה או בבדידות? כיצד מארגנים את הקשר? וכל זאת בהתלהבות של ילדים ששכחו שזה משחק.

„קול ישראל" מגיע לפסגת המרדנות. גולדה מאירסון נואמת בחיפה נאום מהפכני ממש ומודיעה בפני קהל רבבות: „לא נכנע. נמשיך". וכי אפשר לא להאמין?

אמנם יש סימנים לא סימפטיים קצת. קודם כל אותה הליכה בסך ללא התנגדות כלשהי. התירוץ הוא: הם אינם מצליחים לזהות. ההוראה היא לא להזדהות בחקירה. למעשה אין לזה חשיבות רבה. הפלמ"ח נפגע קשות בלי מאמץ. הזיהוי האינדיבידואלי אינו מעלה ואינו מוריד ואכן כעבור שבועות מספר נבקע הבקע הראשון. הולכים לחקירות ומזדהים. „תנועת המרי" עוד מפיצה פעם פתקתקים קטנטנים בתל־אביב והסביבה ובהם קריאה לא למסור תעודת זהות, אבל ללא הועיל כי בינתיים נשברו האנשים ברפית.

הסימן המדאיג השני: יגור. יגור כסמל. אותה הפקרה של נשק! לאוייב אין זה עולה בכלום. הוא מחפש ומשמיד מתוך הנאה רבה. אין התנגדות. מה שקרוי התנגדות „הירואית" אינו אלא היסטריה של נשים, ולא עמידת גברים. מי שמוסר כך את נשקו אינו מסוכן. אילו היתה התנגדות מזויינת עם קרבנות משני הצדדים, ודאי היו נפסקים חיפושי הנשק וודאי שעמדת הסוכנות היתה מתחזקת. ייצוג כוח.

הפטפוטים על „הכוח המוסרי“ שבהתנגדות מעוררים בחילה אצלנו ואינם עוברים את גדות הקישון והירקון.

סימן מדאיג נוסף: „הארץ“ נעשה לכרוז ה„מתונים“ הקוראים לנסיגה. הוא לא היה מעז לעשות זאת אלמלא ראה שאין פלדה בגופים של אנשי המאבק. היה זה מעשה קוויסלינגי בולט. ולא היו ווייצמן ומאחוריהם קפלן ושרתוק מעיזים לסכן את עצמם להיראות כבוגדים אלמלא ידעו שלא צפוי להם דבר מידי האקטיביסטים, מידי חבריהם של גבורי גשר א־זיב ושרונה, כשם שלא היה בן־גוריון מעז לעשות אחר כך כלפי המחותרת, אלמלא ידע ששום סכנה אינה צפויה לו מצדם. הפעולה של קריאה „קוויסלינגית“ זו (יש כנראה דרגות של „קוויסלינגיות“) משפיעה מיד. הראשים האקטיביסטיים עומדים בפני קואליציה חזקה: חלקים מהאזרחים, עליה חדשה כולה, מפא”י בחלקה, „השומר הצעיר“ כולו — כל אלה מהוים כוח ביחוד בשעת סבל המוני. הברירה היא לעשות ברית עם אצ”ל ולח”י וללכת עד הסוף. וזאת לא יעשו אף פעם לא בן גוריון ולא גלילי. אם אנחנו השלינו את עצמנו פעם בכיוון זה, היה זה מתוך אי־העמקה בהבנת המבנה המשקי והנפשי שלהם. אורי צבי גרינברג ד”ר אבא אחימאיר הטיבו להבין אותם בנידון זה. אך בראש המחותרת עומדים אנשים מקרוב באו, אשר טרם הרגישו את ה„תוחח“ ההסתדרותי על בשרם ואין הם יכולים להבין: למה לא יהיו אלה פטריוטים. היום החשבון ברור: האקטיביסטים שבמפא”י הם בראש וראשונה אופורטוניסטים. מכאן נבע האקטיביזם שלהם, וכאשר היתה צפויה סכנה של עליית קוויסלינגים, הם קמו והפכו להיות עצמם קוויסלינגים. אם להיאבק — אנחנו. אם להיכנע — אנחנו. אם „מדינה“ — אנחנו. העיקר: אנחנו.

לאחר ה„לילה האדום“ שלנו ירדה „השבת השחורה“ שלהם. לא זה שמה בפקודת היום הבריטית, אך זה השם שנקבע לה על ידי ההיסטוריונים של הסוכנות וה„הגנה“.

ובצדק גמור. הם ניסחו ולא ידעו מה הם מנסחים. כי בעצם מדוע שבת „שחורה“? מה יש? נאסרו ראשי הסוכנות? „וכי מה חשבתם — שואל ווייצמן אח”כ — תקבלו סוכריות חלף המאבק?“ ובעומק לבו ודאי נהנה הוא ווייצמן כי מכיר הוא את אנשי „הכפור החם“, כי יודע הוא (וזה ברור מביטוי הסארקסטי הנ”ל) שאין הם מוכנים לסבל זה של יגור ושל לטרון, כי יודע הוא שזהו קץ המאבק השנוא עליו. שזהו נצחוננו הוא על בן־גוריון ועל סנה.

אמנם רועם עוד „קול ישראל“: „תהיה מלחמה“. אבל אין זה רציני. בשבת „השחורה“ נסתיים המאבק. מאסר המנהיגים ויגור הכריעו את ה„ריבולוציונרים“. „מלך המלך דוד“ רק סייע בידיהם „לצאת מן העסק“.

שילוב דקדוקי

אולי יימצא פעם אחד חוקר בעל לב, אשר יכתוב את תולדות הדור הזה מתוך תהפוכות הלשון העברית בדור הזה. כיצד נסחפו רבים בלשון הציזבאטים. הפעם רק דוגמה קטנה כיצד טושטשו תחומין בין פועל יוצא ופועל עומד. לאחר שהפועל „יש“ שאין שני לו בין הפעלים העומדים בכוח עמידתו בתוך עצמו, לאחר שהופג כל טעמו ונעקר שרשו על ידי אותו „את“ המוציא אותו להסקר („יש לי את הספר“, „יש לך כבר את העבודה?“). לאחר פשע פלילי ומוסרי זה, באו והפכו את היוצא לעומד ודוקא את היוצא בצורתו המובהקת ביותר, בבנין הפעיל. „הדבר מתמיה“, „הדבר מפתיע“! כאילו יתכן דבר כזה שהוא „מתמיה“ סתם כך לתוך החלל הריק או לתוך עצמו. כאילו היתה סגולה כזו באיזה שהוא אוביקט שתעשה אותו תמוה ולא לסוביקט תמה. כאילו ישנם בכלל דברים תמוהים בעולם ולא אנשים תמהים שרק אי התיאום בין ידיעתם לבין האוביקט יוצר את התמוה! והוא הדין כלפי „מפתיע“ זה שהועמד פתאום באמצע שטפו ונעשה ישות „עצמאית“. „דבר מפתיע“! וכי כיצד יתכן דבר שיהא מפתיע לכשעצמו? והרי כל דבר הוא חוליה בשלשלת ואם הוא נראה כפתאומי, הרי אין הוא כזה אלא בעיני מי שאינו רואה את השלשלת. דבר יכול להפתיע אותי, אותך, אותו, אותנו, וכעבור זמן אתה מתחיל לראות אותו והנה כל הפתעה אין כאן; ורק מופתע ישנו כאן מקוצר המשיג. הקיצור בלשון גורם לאט לאט לשיבוש יסודות. אכן, לא היה כל דבר „מפתיע“ כשלעצמו באותו מעשה שזיעזע אותנו אחרי אסוננו בבתי המלאכה בחיפה. ובכל זאת, למה זה כל כך הפתיע אותנו כאשר פעולה זו לא הוזכרה בהודעת „קול ישראל“, שופרה של תנועת המרי, ולמה זה כל כך הפתיע אותנו כשהמוני חיפה נקראו לתת כבוד לגופתו של יחיעם ווייץ שנפל לילה אחד לפני האחר עשר, ולא נקראו ההמונים לתת כבוד לאחד עשר הנופליים

אחרי פיצוץ בתי המלאכה? אכן אם תצא משיבוש לשוני זה ולא תאמר
עוד: „זה מפתיע“, כי אם תאמר: „זה מפתיע אותנו“, אז תבין
שבנו, במופתעים האשם. בנו במופתעים אנחנו, כמו במופתעים
באצ"ל בשעות אלטלינה. העובדות לכשעצמן היו „בסדר“ גמור. אנחנו
לא היינו בסדר, אנחנו התמימים באהבת ישראל הכוללת הזו אשר
תקפה אותנו בשמחת דמנו זו ל„אחדות הלוחמת“, באמונתנו כי כמונו—
כמוהם, כאהבתנו אנו כל טפת דם עברית קדושה — כן אהבתם הם
כל טפת דם עברית קדושה. כזעזענו אנו על דם ווליניץ ווייץ כן
זעזעם הם על דם לוחמים עבריים אחרים הנופלים מידי כדורים
בריטיים, כרתיעתנו אנו משפיכת דם אחים — כן רתיעתם הם.

ומפני שכך נואלנו בהבנתנו, שבשנו את דקדוקנו. אמרנו: הנה
הם יצאו מישותם האתמולית, ומשום שחדלנו לראות את הסובייקטים
הללו, את גילי ואת סנה ואת בן-גוריון ואת אבא חושי בישותם
העומדת לעד, התחלנו לתמוה על דברים „מפתיעים“ כשנאתם את
לוחמי החרות מחריבי-בתי-המלאכה הבריטיים, כשנאתם לאנשי אצ"ל
מביאי-נשק-הצלה למולדת.

ומוסר ההשכל מהפשע הדקדוקי: לא. אין בהם כלל מה
שמפתיע את יודעם, ורק בנו המופתעים האשם.

ובשעורי הקדוק שלימד משה גולד איש האצ"ל ולימדתני אני
איש לח"י בלטרון, שנינו לא הקפדנו להעמיק לימוד, לדעת להבחין
בין הפועל העומד לעד, כאפיו של בוגד ובין הפועל היוצא, היוצא
לעד רק למען האחרים ולא למען עצמו, כאשר יצאנו אנחנו, אנשי
המחתרת, נופלי בתי-המלאכה, נוסלי „אלטלינה“ ואחרי אלונקות
גיותינו האדומות דומיית קלס של „הישוב המאורגן“ וצהלה-בהמית
של פלמ"תאיים.

אלו דברים שאוכלים פירותיהם

א. גמילות חסדים.

הפתק האחרון של סנה לפני צאתו את הארץ הוא ההוראה למחלת לבצע את ה"מלוניצ'יק" ואת בית "עבדך משיחך" בירושלים, כפי שהוסכם. הפעולה שלנו, פיצוץ "בית דויד", ששם התרכזה לשכת המודיעין הבריטית ועשרות משרדים אחרים. לא יצאה לפועל. היה סכסוך-זמנים עם האצ"ל (לא ראשון ולא אחרון). הם כנראה משתוקקים מאוד למלא את מה שהחסירו בזמן בשנים הקודמות...). הם תבעו לעצמם שהות רבה לפעול לפני שאנשינו יצאו לפעולה (הבניינים אינם רחוקים זה מזה). לעומת זאת טענו האחראים שלנו שלאחר שהם יתחילו אי אפשר יהיה לבצע את הפעולה שלנו. אין ספק שערכה של פעולתם היתה גדולה מזו שלנו. הבנין המרכזי של הממשלה. אבל אנו לא רצינו לוותר על פעולתנו. לקח בתי המלאכה בער בנו. האסון שם ארע מפני שהיינו האחרונים. בערנו לנקום. האצ"ל כשטתו, וכפי שהוסכם עם ה"הגנה", יזהיר בטליסון את הנמצאים במלון. אנו — הבטחנו או לא הבטחנו — אבל לא נוהיר, זה ברור. אנו לח"י. בסיום הויכוח הוסכם על הפרש של כמה דקות. האחראי לפעולות שלנו, דב, היה מוכן ליטול על עצמו את הסיכון שבדבר, אבל האחראי על הסניף הירושלמי, לוי, התנגד בתוקף. ריב הסמוכיות בין השלטון ה"צבאי" וה"אדמיניסטרטיבי". צדק השלטון "הצבאי". "נצח" השלטון ה"אדמיניסטרטיבי". הפעולה שלנו לא בוצעה. ומלון המלך דוד, בנין הממשלה המנדטורית עף יחד עם עשרות פקידיו הגבוהים ביותר, יחד עם גוש עצום של פרסטיג'ה ובטחון עצמי. יתכן שהושמדו גם אי אלה "ניירות", אך רק המחשיב ניירות מחשיב את השמדתם. אנו מעריכים אנשים.

כל הפולמוס שהתלקח אחר כך ועוד עולה מזמן לזמן היום מסביב לבעיות האחריות לפעולה זו, לדידי הוא תמוה מאוד. על כל פנים תמוה מצד האצ"ל. ההוראה הפורמלית באה ללא ספק מצד סנה. אבל גם זו אמת ללא צל של ספק. שלא סנה ולא ה"הגנה" ולא תנועת המרי נישאים באחריות לתוצאות הפעולה.

לא סגה ולא ה"הגנה" ולא תנועת המרי לא התכוונו למה שאירע. ומה שאירע היה כפי שבצדק חוזר ומדגיש מפקד האצ"ל: שיבוש סופי של האדמיניסטרציה הבריטית האזרחית בארץ. אבל זה אירע דוקא הודות לאותה תוצאה של הפעולה שאם בגין בעצמו נודעזע ממנה, סנה ודאי שלא התכוון לה: הודות לפגיעות בנפש ותהיינה הפגיעות בנפשות יהודים טובים ויקרים אשר תהיינה. אילו אפשר היה להזהיר רק את היהודים — היה טוב. זאת הן חשבנו לעשות בתיכנון פעולת הנקם וחיסול האדמיניסטרציה באדר תש"ב בבית העלמין לרגלי הר ציון. לא הרס הבגין זעזע את השלטון כי אם הרס המנגנון האדמיניסטרטיבי והפחד שהוטל על אלה שנותרו. ואם נכונה היא השערתו הראשונה של בגין, שהיתה זו פרובוקציה של שאן, הרי חוזרת אותה התופעה שבפרובוקציות של בוין. ישנו שיתוף פעולה אוביקטיבי בין המהפכה לבין האויבים הקשים ביותר שלה, בין החשמונאים לבין אנטיוכוס. ולשוא מתאמץ בגין להפוך את סנה ואת "המרי" לשותפים לאחת הפעולות המכריעות בזעזוע השלטון הבריטי בארץ. "היעוף בנין הממשלה והמפקדה המשעבדות והמדכאות?" שואל בגין בספרו על הרגעים לפני הפיצוץ. ואני שואל לעומתו: האם הבגין הוא ששעבד ודכא? האבנים? המיסמכים? או אולי אותה פקידות שנפגעה או שניצלה?

באחת הפגישות שלאחר כן, לאחר ויכוח סוער בין בגין וגלילי, הציע בגין בוררות והציע אותי (לח"י נחשבו כ"נייטרליים" בין ה"הגנה" והאצ"ל) כאחד הבוררים ואת ד"ר מגנס, דומני, כשני. היום יכול אני לגלות לבגין, כי אילו נתקבלה הצעתו וניתן לי להיות "בורר" הייתי מוציא פסק דין לטובת הגבורה והכשרון של חיילי אצ"ל, אבל לרעת טענותיו והאשמותיו של מפקד אצ"ל.

כי גמילות חסדים היא אשר בגין גומל למשה סנה כשהוא מטיל עליו את "האשמה" או אפילו עושה אותו לשותף, גמילות חסדים שאין סנה ראוי לה ואילו כלפי האצ"ל עוולה הוא עושה כי למרות הקרבנות היהודיים שלא היה טעם במותם, ראוי תוא האצ"ל שהפעולה כולה תזקף על חשבוננו ללא כל שותפים.

ואת דרכי הפסיכואנליזה מי יודע? אולי יודע בגין מה שהוא עושה כשהוא שוכת ואינו מדייק ברשימת הבוררים שהוצעו על ידו.

ב. ביקור חולים.

אין שם יותר טוב בסי לכנות אותן פגישות שקוימו בינינו לבין ראשי ה"הגנה" לאחר פיצוץ מלון המלך דוד, מאשר "ביקור חולים". באותו בית נאה ובולט ביפיו במדרגות שעולים בו מכחוך ברחוב שלמה המלך,

יום נערכו פגישות אלו בסירוגין במשולש עם האצ"ל או בלי האצ"ל, התחלתי להבחין בטעות אשר טעינו ואשר טעיתי בה גם אני בהערכת את הפרטנר השלישי במלחמת השחרור. אם ההפוגות הארוכות בין פעולה לפעולה עד כה, אם התנהגות ה"הגנה" לאחר קרב הדמים שלנו בעמק עטה, יכלו עדין להתפרש כחולשות רגעיות, כשרידי עבר, הרי בפגישות האלו למדתי לדעת שלא חולשות כאן כי אם מחלה כרונית שאין ממנה מרפא. דוקא הפגישות המשולשות הראוני לדעת שלא שלשה פרטנרים כאן כי אם שנים, המחותרת וההגנה. וזאת — למרות הניגודים שהיו ביני לבין דעותיו של בגין. כן למשל לא הסכמתי גם אני יחד עם גילי לתכנית בגין לפעולת מרד גדולה ומתואמת לכיבוש השלטון, אשר עיקרה חייב היה להיות כיבוש ארמון הנציב בירושלים. גילי שאל: כמה ימים אפשר יהיה להחזיק. אני שאלתי: כמה שעות. גילי מבין בצבאיות יותר ממני, ואני חרף יותר בפולמוס. אכן, בגין לא טען שישנם סיכויים לנצחון. הוא האמין שאפשר יהיה להחזיק אפילו ארבעה שבועות. אפשר יהיה לקחת בשבי את ראשי השלטון הבריטי ולהחזיק אותם בתוך הארמון כדי למנוע את הפצצתו. אבל נגד מצור והרעבה לא יהיה קל לעמוד. אך בגין העריך מאוד את הערך ההפגנתי ואף הפוליטי שבפעולה כזו. לא הנפת דגל בלבד, כי אם גם הקמת ממשלה. זה ישנה מיד את הסטטוס שלנו. אם יש ממשלה וצבא, הרי יחדל ממילא ענין חוקי חירום. הבריטים יאלצו לנהוג בנו כבמורדים, להפסיק את המשפטים וכו'. אחרי כשלון אפשר יהיה להמשיך בפעולות בשם הממשלה במחתרת או בגולה (הפיקציה של קבוצת ברגסון היתה מקבלת יסוד חוקי מצד המרד).

נוסף לשאלת השעות שאלתי את בגין עוד שאלה: האם לא ברור לו שבפעולה כזו יכולים ליפול כאלפיים איש ומכיון שאת כיבוש ירושלים רצה האצ"ל ליטול על עצמו היו נופלים רוב אנשיו. האם כדאי הדבר הזה בגלל הנפת דגל והפגנה? ראיתי בזאת המשך האסכולה הרומנטית שבגין חונך בה. אותן המרידות הפולניות הרבות שלמדנו עליהן בבתי הספר התיכוניים בפולין, בהיסטוריה ובספרות היפה, בשירה ובדרמה, עם כל ההוד שבגבורה, עם כל הטרגיות, עם כל הערכים החינוכיים העמוקים שנבעו מהן, כל אלה הספיעו עליו בתכנון תכניות כאלה. ואולי גם טבוע היה בו יותר מדי חותם מלחמת ביתר על גבורתה. דף נפלא בהיסטוריה. גם פעולה כזו היתה מסוגלת לכתוב דף נפלא בהיסטוריה.

בהתנגדותי לתכנית נמצאתי פתאום בחזית מוזרה אחת עם גילי, כמובן שלא לאורך ימים. אני טענתי להמשך השיטה הפרטיזונית, עם מינימום קרבנות לנו ומכסימום קרבנות לאוייב. גילי ודאי הסכים למינימום קרבנות לנו אבל המשיך לתבוע אפס קרבנות לאוייב

למרות „ניגודים” ו„קואליציות” מעין אלה, היה המצב ברור לחלוטין בפגישות הללו. יכלו להיות עוד חילוקי דעות בינינו לבין בגין ביחס לשיטת הפעולות, אך לא היו כל חילוקי דעות ביחס לעצם ההמשך, ולהחרפת ההמשך.

וכך היינו מסובין:

ישראל גלילי יושב בראש השולחן. בגין על ספה מימינו, אני על כסא משמאלו. מול גלילי — נתן פרידמן. נציג שני של אצ"ל ושל ה„הגנה” מזה ומזה לשולחן.

ועל השולחן מכל טוב. בסגנון הדיבורים יש חליפין: רגע בחריפות, רגע במתק, אך באוכל ובמשקה הכל בערבוביה, כריכיות חריפות ועוגות מתוקות; יש גקי ויין מתוק. שנים הנפגשים בצורת דבורם הם היושבים בראשו של השולחן ובזנבו: גלילי ונתן. גלילי פונה לנתן במבטא האשכנזי „נוסן” באינטימיות שכזו, שרק היא יכלה להעלות על דעתו של נתן כעבור שנתיים ימים את הרעיון האילי (למרות הפצרותי ומחאותי) להזמין את גלילי כעד במשפט ברנדוט, כדי לשמוע פתאום שמי שהיה אומר ברכות כזו ובחיוך־אחים מלבב כזה „נוסן” מסוגל לעמד ולהטיח בפניו את ביטויי הטומאה המכוערים ביותר ולהשמיץ ולחלל פני עולי־הגרדום. אבל אז היה נתן עונה לגלילי באותה רכות. לא חלילה ברישול־ידידותי זה שבמבטא האשכנזי. נתן הוא איסטניס לשוני בדקדוק ובהגיה, והיה אומר דוקא „ישראל” והנגינה מלרעית. ולא חלילה שהיה מוותר לו לגלילי לעיקר העניינים שדובר בהם: המשך או הפסק או הפוגה. חלילה. בנידון זה לא היו עדיין כל חילוקי דעות בינינו. אבל אותם הדברים שאני הייתי מטיח בפני גלילי בחריפות ובניסוח קוטבי, היה נתן מחליק ומנסח רכות. ולא לשוא יבקש לעתיד לבוא גלילי מאת ד״ר קורץ המארגן את פגישותינו עם ה„הגנה” בביתו, שלפגישה יבוא „נוסן” ולא שייב.

ועוד סגולה אחת טובה לו לנתן. אין הוא נחפו לתת תשובה. או שאוהב הוא לתת תשובה „דיפלומטית”, שאפשר לפרשה לכאן ולכאן. אחר כך הוא יעשה כמובן לפי דעתו וגלילי יטען: „נוסן”, היחכן? הרי אמרת כך וכך? ונתן רק יצחק ויאמר: אבל הוספתי גם כך וכך... וסגולת הסגולות שלו — שתיקתו. יודע הוא לענות בשתיקה להפליא: „נוסן”! למה אתה שותק? — ו„נוסן” אינו שותק כלל. הוא נוטל מהשולחן משהו לאחר הצצה נאה מכל צד, מחייך את חיוכו או אפילו צוחק בקול, אבל לענין אינו עונה ולא כלום. בקיצור: פיו כבול וידיו חפשויות. ומי יגיד לו אחר כך שהפר הבטחה?

מנחם הוא כרגיל הנואם הראשי בפגישות אלה. הוא בא תמיד ונאום מוכן לו.

והנאום תמיד חזק. הוא מתחיל תמיד מניתוח המצב הפוליטי, מוציא את המסקנות ומציע את ההצעות. דבריו נמשכים תמיד זמן רב, אך הם בנויים יפה ובהגיון רב. אני – ודומני שאני חייב להוסיף: לצערי – אינני יודע לדבר רכות כמו נתן ואינני יודע לשתוק כמוהו. ואין פלא שמדי פעם אני מוציא את גילי מכליו השקטים ואת עיניו מחלב פניו. פניו מתאדמים, מתנפחים ועיניו כאילו רצו לקפוץ עלי מחוריהן.

הוא מדבר על חילופי הצורות של ה"מאבק" ואני אומר לו: "כניעה". לפעמים הוא מדבר (בפגישות בלי אצ"ל) לא כראש ה"הגנה" כי אם כאיש "לאחדות העבודה" ומסביר לנו שאמנם ואמנם ואמנם, אבל "מרות", ואני מטיח בפניו בפשטות: "תקציב". הקיבוץ המאוחד שמאחורי יגור לא יתמרד אף פעם, לא משום קדושת המרות, כי אם מפני שהוא תלוי בתקציב והוא חושש לסנקציות אלו. וזאת לדעת "הטובים", "הרעים" בכלל נבהלו כאשר ראו כיצד נחרב פרי עמלם, ואין בינם לבין כל בעל רכוש אחר ולא כלום.

כאשר גילי שומע את המלה "תקציב", כאילו דרכו לו על יבלת שבנפש. אלא שאין זה מטבעו להתפרץ. רק העיניים רותחות והפה אומר: "אל תזלזל בתקציב".

ומאז מתגברת המחלה והולכת. מפגישה לפגישה מופיעים "וירוסים" חדשים ועמם שיתוק ילדים. מפגישה לפגישה מתרבים האכרים המשותקים שבגוף גדול ומסורבל זה, אך במקום שאבר בריא יאזר כוח כדי למלא את מה שנפגם בגלל הישתקותו של האבר החולה, מתברר שגם האכרים הבריאים כביכול נהנים מאוד מהמצב, כשהם יכולים להטיל על האחרים את אשמת השיתוק.

כתחליף למאבק החבלות עולה הצעת "המרי האזרחי". אי תשלום המסים, אי הזדקקות לשלטונות הבריטיים. זה עלול ליפול בעיקר על שכמי העירוניים. הקיבוץ אינו משלם מסים, לקיבוץ אין מגע כמעט עם השלטונות. הוא יכול לחיות בלי משטרה, בלי דואר, בלי בתי דין. הרי הוא ביסודו יחידה לא־ממלכתית, על גבול האנרכיזם הסינדיקליסטי. לא לשוא הוא מתנגד מאז למדינה. למה לו זה? על כן קופץ הסיקטור הקיבוצי אחרי יגור על מציאה זו ושמה "מרי אזרחי". הכדור נזרק לידי "האזרחים". "האזרחים" נושאים ממילא בסבל המלחמה. העוצר פוגע תמיד בעיר. אנשי המחותרות הם בחלקם הרב מבתי האזרחים. מתחיל משא ומתן מיגע על צורות ה"מרי". מה כן, מה לא. ופתאום עולה כגואל גורם חדש, שנדמה היה כי שקעה לגמרי שמשו.

ווייצמן.

בן גוריון וסנה הם בפאריס. "השומר הצעיר" מפלפל פלפולים על מאבק

„צמוד“, קרי: מאבק על חשבון מעפילים מורעבים, נרצחים. ושרתוק אינו רוצה „לשבת“ עוד. תחלט על „המרי האזרחי“, כלומר שוב הרחבת „המאבק“ על חשבון חריפותו. מעתה מבטיח לנו גלילי בטון של עלבון כשאנחנו מעיזים לפקפק בכך: תהיינה תגובות על פרובוקציות. לא נעבור בשתיקה על שילוח מעפילים ועל חיפושי נשק; אלא שבמקום פעולות יזומות נגד מתקני האויב תהיה הפעולה — במרי אזרחי, על ידי כך ירחם העם כולו.

נתן פרידמן מזכיר לו לגלילי אותו ספור עממי ידוע על חתן שבא להתאונן בפני בית דין על חותנו שהבטיח מזונות. החותן חוזר ומונה מאכלים ממאכלים שונים, ממיטב המטבח היהודי עד שהחתן מצליח להתפרץ לתוך דבריו: כן, רבי, כל זה טוב אבל... אבל הרי הוא איננו נותן! אנו מסכימים עם ראשי ה„הגנה“ שבשלבים מסויימים ערכו של מרי כולל אינו נופל מערכן של פעולות מעטים, אך אימתי? אימתי כבר יתחיל אותו מרי? וויצמן.

זהו התירוץ. וויצמן ביקש דחיה של עשרה ימים. הכל כבר מוכן. רק עשרה ימים. „האם בגלל עשרה ימים תפרו את ההסכם?“ ואחרי עשרה ימים מופיע מועד חדש: ארבעה שבועות תנו לנו, מבקש־דורש גלילי (בתפקידו הרשמי כרמ"א הוא דורש, באופן אישי כראש ה„אקטיביסטים“ הוא מבקש). — למה דוק ארבעה? מה יהיה כעבור ארבעה שבועות? מה הגיון בתאריך זה? — אני שואלו.

והוא מודה:

— באמת אין כל הגיון בו, נקטתי סתם. יכולתי גם להגיד: תנו לנו שבעה שבועות.

בינתיים באות אניות. מגורשות אניות ללא תגובה. בינתיים הועמדו השבויים מכפר עטה בפני בית הדין. בית הדין הבריטי הופתע מטכסיס חדש. בישיבת המרכז הצעתי להפסיק בסדרת הנאומים. הם כבר מלאו את תפקידיהם. מעתה יש להחריף את היחס. אנו מחליטים לתת הוראה לא להשתתף במהלך המשפט לחלוטין ולהפך: להפריע במהלכו. בשירה. ההוראה מתקבלת בעכו בהתלהבות. שעורי שירה מתנהלים במבצר עכו. ובמשפט — מבוכה. הקומדיה המשפטית הופסקה. הנאשמים מוצאים מבית הדין והמשפט מתנהל בהעדרם. לשם כך נאלץ השלטון הבריטי לחוקק חוק מיוחד. סוף סוף צריך לשמור על מסורת הדימוקרטיה הבריטית. ובכן בין לילה נולד חוק שכוחו יפה אחורנית (מישהו בצמרת מפא"י רשם לפניו בדיוק כיצד עושים את המלאכה, בדיוק כעבור שנתיים יחוקק חוק מעין זה על ידי „ממשלת ישראל“). פסק הדין — מות. מות לשמונה עשר איש. מי מפחד? הנידונים — פחות

מכל! הפחד נופל על ראשי השלטון הבריטי. הם יודעים מה פירושו של דבר לתלות שמונה עשר „שטרניסטים“. הם יודעים מה יתרחש פה בארץ למחרת ליל גרדומים שכזה. כל רסן ישולח. אנו איננו עושים כמובן כלום להרגעתם. „המעש“ מופיע מדי שבוע בשבוע ו„סרטי“ אזהרה בראשו: „האוייב יטבע בדמרי“.

אחרי השלטון עומדים בתור־הפחד אנשי הסוכנות. אין כל דאגה בלבם לגורל הנידונים עצמם. הם הוכיחו זאת בהתנהגותם כלפי אלה שנפלו בבתי המלאכה. הם הוכיחו זאת בהתנצלותם למחרת ביקור אנשי המוסדות „הלאומיים“ בבית החולים הצבאי (ביקור בטעות). אבל הם אינם רוצים שהבחורים יתלו, כי הם יודעים שמאז הם יישכחו לגמרי בים הדמים אשר יעבור את הארץ. הם עדיין מתדפקים על דלתות לונדון. כעבור זמן הן כותב „הארץ“: „עם הגדלת המכסה החדשית של רשיונות עליה מ־1500 עד 4000, היתה אנגליה מוצאת עוד בסתו 1946 אפשרות למנוע את מרבית התקלות שארעו השנה“. 14000 זהו המחיר. אין זה סוד. זהו המחיר שווייצמן דורש. יתכן שאת בן־גוריון אין לקנות במחיר זה. אבל בפני חמשת אלפים רשיונות עליה לא יכול היה אף הוא לעמוד.

ווייצמן מבקש הפוגה בכל מחיר. האזרחים מצליחים להוריד את תכנית המרי האזרחי לפעולה „נועה“ אחת. המועצות והעיריות תקצבנה מאה אלף (המספר, המספר!) לירות לטובת העפלה מבלי לדרוש את האישור מצד הממשלה. איזה צעד ריבולוציוני! כן! הסכום הזה ייגבה מהאוכלוסיה על ידי מגבית מיוחדת (אמצעי לחינוך המוני. תן תרומה וישקוט מצפונך. מעתה תוכל לעמוד שקט מול אניות נטרפות, מול דם ילדים, תוכל לטפוח על כרסך: תרמתי את תרומתי. אנחנו עמכם, אחינו). „קול ישראל“ עדיין צורח „לא נכנע“ — ברפיח כבר עומדים בתור להזדהות. מלטרוץ מודיעים: רמז עוד מחזיק מעמד, לומד ומלמד. שרתוק וג'וזף מתנהגים בצורה מחפירה. גולדה מאירסון בתפקידה החדש כמנהלת המחלקה המדינית מופיעה בנאום בתולים ואומרת לא פחות ולא יותר אלא:

„אילו נתנו השלטונות ערובה ממשית שהערבים לא יתקיפו את הישובים היהודיים, כי אז אין לנו צורך בנשק כלל“.

וכל זה בלי מבחנים קשים באמת. אנשי הפלמ"ח לא נידונו אף פעם למוות, הם לא גורשו מהארץ. רק יגור אחת, רק שבת שחורה אחת — וכל האקטיביזם על הברכיים.

אילו היה גלילי „לוחם“ באמת, היה הדבר ניכר בו בפגישות אלו בימי התפורר המאבק. אך לא ניכרים היו בו כל צער, כל מרירות. להפך: ניכרת היתה בו ההנאה שהוא יכול לגולל על אחרים את אשמת ההפסקה. הוא עשיר אמצאות: ווייצמן, אזרחים. צורך ב„סליק“. וכשהוא מעלה מדי פעם נימוק חדש להבלגה המחודשת,

הוא מחייך, כי הן הוא יודע שאנו יודעים שאצלם נגמרה „המלחמה“. ובכן למה הוא „סוּחב“ אותנו מפגישה לפגישה? הרי זה ברור: מעתה יש עוד תפקיד ראשי אחד לראש מפקדת ה„הגנה“: למנוע בעד פעולות ה„פורשים“. טעמו העיקרי של כל ה„מאבק“ עומד במבחן. אם לא תמנענה פעולות ה„פורשים“, הרי הכל היה לשוא ולהפך, המצב יחמיר: כי אצל רבים מאנשי ה„הגנה“ גבר התיאבון, גברה רוח הקרב, גם גבר הרצון לנקום את דם החברים שנפלו. ה„מאבק“ שבק חיים לכל חי, הוא מת ואנחנו חיים. הפגישות המשולשות נעשות מפעם לפעם קצרות יותר. ציניות יותר. מזמן למזמן משמיע כבר גלילי אזהרות ואיומים.

ובקונגרס הציוני בדצמבר 1946 נערך הטכס הרשמי של קבורת הגוף המוטל כבר חדשים רבים פגר מת. בריטניה שולחת זר נהדר לקונגרס, בלשון „הארץ“: „תרומתה היחידה של הממשלה הבריטית לקונגרס היה שחרורם של שמונה מעצורי לטרון וביניהם שלשה חברי הנהלת הסוכנות“. הללו ודאי שלא יבכו מר על הנפטר.

ג. והלרית המת

ללוות את המת ניתן לי בפגישה עם גולדה מאירסון שעות מספר לפני צאתה באוירון לקונגרס.

הפגישות עם מפקדת ה„הגנה“ בליווי כריכיות טעימות ובקבוקי קוניאק — כבר נסתיימו. מפקדת ה„הגנה“ איננה גורם עוד. היא עסוקה בלי סוף ב„סליקים“, לא „סליקי“ נשק, כי ישנה הבטחה בלתי רשמית שחיפושי הנשק בקיבוצים יפסקו עם הפסקת ה„מאבק“, כי אם „סליק“ האידיאולוגיה האקטיביסטית. „עוז“ גוסס. „לאחדות העבודה“ שוקעת בענייני מפלגה, לאחר שצעדה שנה שלמה בראש הנוער כגורם לוחם. לאט לאט מכינים את ה„שורה“ למאבק מחדש נגד... הפורשים. על הש״י הוטלו תפקידי ההכנה. היוזמה שוב בידי הנהלת הסוכנות או בידי גוף הפיקציה הדימוקרטית: הקונגרס הציוני. הבחירות לקונגרס עוברות כמובן בסימן הויכוח על ה„מאבק“, כלומר ויכוח על הפגר. ואין עוד דבר שמפניו יפחדו ה„אקטיביסטים“ יותר מאשר מפני... נצחון. כי אם זאת היא בעיית היסוד, כיצד זה יתכן שמפא״י צועדת לבחירות ברשימה אחת המאחדת „אקטיביסטים“ כביכול עם תבוסנים ממש? ודאי שישנם חילוקי דעות בצמרת, אך האינטרס המשותף של מנגנון מפלגת השלטון חשוב הוא מעל לכל.

על כן כה מצחיקה היא גולדה מאירסון בפתחה את שיחתה עמי בהסברה מטרתה: היא רוצה שאנחנו הפורשים נעזור להם (בלשונה: „לנו“) לאקטיביסטים לזכות ברוב בקונגרס.

בעצם לא זאת היא בדיוק הפתיחה. קדמה לה הצהרה: היא לא היתה יושבת יחד עמי אלמלא ההנחה שאנו פטריוטים, מבלי שזה יקבע את הערכתה של פעולותינו מבחינה אובייקטיבית.

הפגישה מתקיימת בדירתו של ד"ר יעקב וויינשל. אמן התיווך ד"ר יוניצ'מן שאל אם אני מסכים שהפגישה תיערך בביתו של גולומב המנוח ("ישנה שם אוריה מיוחדת" לדבריו), אך אני מבכר את ביתו של ד"ר וויינשל. ואם מנהלת המחלקה המדינית של הסוכנות מסכימה לכך ופותחת את השיחה בהצהרה שכזו, הרי ברור שלא רק "מלון המלך דוד" התמוטט. יחד עמו התמוטטו כנראה בנינים רבים אחרים. אינני מתרגש כמוכן ממחמאה זו, כי הרי יודע אני עם מי אני מדבר ואינני חייב להיות נביא כדי לדעת שבעוד חדשים מספר היא תבקש מהמזכיר הראשי רשות לחסל חיסול קיצוני את ה"פטריוטים" האלה שהפכו פתאום להיות ל"פושעים מתועבים".

עיקר הענין הוא בפניה אלינו שנפסיק את פעולותינו לזמן מה, חודש, אולי חודשיים. קודם לתקופת הקונגרס הציוני ואחר כך לתקופת... המשא ומתן בלונדון. ביחס לקונגרס ההנמקה היא פשוטה: על הקונגרס להחליט על המשך ה"מאבק". ישנם, כידוע, מתנגדים רבים ל"מאבק" בצורה שהתנהל עד כה. אבל הם, ה"אקטיביסטים", מקוים בכל זאת לזכות ברוב. אם אנחנו נמשיך בפעולותינו הקיצוניות זה יגביר את האגף המתנגד ל"מאבק". זה יטיל פחד על רבים, שטרם החליטו לכאן או לכאן.

יש להודות שאת כל הדברים האלה היא מסבירה בטוב טעם ובהגיון, בפשטות ללא מליצות ופלפולים (בניגוד לחבריה רמו או שקולניק המתחכמים ומתמלצים), ואם מצרפים לזה את הופעתה החיצונית ותלבושתה הפוריטניות, עלולים ליפול בפח ולראות בכל אלה באמת רצון טוב וישר. ובכל זאת אינני נופל בפח זה. נפלתי בפח של "דן רם" למינהו, נפתיתי להאמין לפלמ"חניקים, "בחורים טובים", אך כאן אני יודע כל הזמן: זוהי מנהיגת מפא"י. על כן דע באופן אבטומטי: כאן הכל מכלל כל — טכסיס. כאן לא מחייבים לא פרינציפ ולא עקביות ולא אמת. מפא"י.

אבל מכיון שאני חייב לה חוב על מחמאת ה"פטריוטיות", ומכיון שממילא ישנה אצלנו החלטה להפסיק לזמן קצר את הפעולות, לא מטעמים פוליטיים כלל, כי אם מטעמים טכניים ומטעמי הכנות לפעולות גדולות אחרות (באותו זמן הדענו על הפסקת החבלות ברכבות כדי לא לגרום נזק מחלט לענף ההדרים, שעמד בשיווק הפרי באמצעי הרכבת), יכול אני לשלם לה כגמולה, להוכיח רוחב לב ולהבטיח: נתייחס בהבנה לנימוק זה, לאחר שגיוועץ נודיע על התשובה, אני חושב שהיא תהיה חיובית.

שונה לחלוטין הוא הדיון בהמשך ההפוגה גם לימי המשא ומתן בלונדון. היא אמנם „מאמנת“ הרבה. „אמנם“ לא בטוח אם הקונגרס יחליט ללכת ללונדון. „אמנם“ ברור כי לא יצא כלום מועידת לונדון, אבל דוקא משום כך. זכאן באה אותה אקרובטיקה נדושה שבין ה„אמנם“ וה„דוקא“, אקרובטיקה „ישובית“ טיפוסית שאין בדומה לה בשום אומה. למדנים לא נותרו עוד הרבה במפא"י, ומה נותר להם מבתי אבא וסבא ומבתי המדרש? אותה תנועת הבהון שבאה לחזק את הפלפול.

דוקא משום שאין כל סיכויים שיצא משהו מועידת לונדון, לא כדאי לתת אמתלא לאנגלים לדחות את התביעות שלנו כביכול בגלל „הטירור“. אין לי כל יחס כבוד כלפי אמנות ההגיון הפורמלי. מכל החכמות הנפוצות בארץ אולי זוהי החכמה הזולה ביותר: נימוקולוגיה. אין „אמנם“ כזה שלא ימצא לו „דוקא“ שלו.

בימי לימודי בווינה היינו עושים עם משה אריה קורץ תרגילים שכאלה: היינו מתוכחים על בעיה כלשהי, כשכל אחד מאתנו מעלה תלי תלים של נימוקים ולמחרתו אמרנו: ועכשיו נהפוך את הסדר, אני אהיה בעד ואתה נגד, ושוב נתגלגלו סילוגיזמים ו„קל וחומר“.

ועוד אני זוכר מימי לימודי בבית המדרש לרבנים בווינה: פרופ' אביגדור אפטוביצר ע"ה היה מלמד תלמוד בשיטת הפלפול החריף. היה בא לשעור וקושיה חמורה בפיו. כמובן שגם התירוף היה עמו, אבל אם חס וחלילה אחד התלמידים תרץ אותו תירוף, היה הוא מניה וביה ממציא תירוף אחר ויחד עם זאת סותר בהגיון רב ובשנינה את התירוף שהוא עצמו הכינו, אלא שמישהו „חטף“ מידו. אינני מזכיר זאת חלילה לגנותו, כי חביב היה עלי אפטוביצר יותר מכל מורי, כי הוא פתח לפני את שערי האגדה להבנה ולאהבה, אבל אני מזכיר זאת כנימוק נוסף נגד חכמת ה„נימוקולוגיה“.

ועוד מזכרת אחת מימים אלו:

לאחר שעמדתי בהצטיינות בבחינות הפילוסופיה באוניברסיטה אצל פרופ' ריינינגר, נאצי, שונא ישראל ומחמיר בתולדות הפילוסופיה בכלל ובקנט בפרט, אירעה לי תקלה אצל פרופ' קרל ביהלר. איש טוב לב וליברל, ונוח מאוד. לכשנשאלתי על ידו להגדרת הלוגיקה, עניתי לפי סיגורט: זוהי „תורת המחשבה הנכונה“. הוא קפץ כנשוך נחש, והכשילני בבחינה. כמובן שלאחר מכן עיינתי בהגדרות שלו ולאחר חדשיים נבחנתי שנית וידעתי: לוגיקה זוהי תורת ההנחות הפורמליות למדעים.

ואני מודה לו מקרב לב עד היום לפרופ' קרל ביהלר היקר על שלימדני לקח

זה. כי אכן: יכול משפט להיות כולו על טהרת הלוגיקה הפורמלית ובכל זאת לא להיות נכון.

בכל אלה נזכר אני מדי פעם כשאני נתקל באותם גלגלי הפלפול ה"הגיוני" המגלגלים את עצמם ותו לא.

כמובן שלשם תשובה על הצעה זו, להפסיק בפעולות לימי המשא ומתן בלונדון, לא זקוק הייתי לשום התיעצות עם חברים (למען הדיוק: חבר) במרכז. כאן יכולתי להגיד את ה"לא" הגדול והמפורש. ישנו עוד איזה מינימום של טעם לתת שאנסה לקונגרס של יהודים, אין כל טעם לתת שאנסה לאיזה משא ומתן חדש בלונדון.

ופתאום עולה בדעתי להניח על השולחן את ה"דוקא" שלי ויחד עם זאת לתת הוכחה נוספת לפטריוטיות האמיתית שלנו.

אדרבא — אני אומר לה — אילו היתה לכם תבונה פוליטית עליונה, חייבים הייתם לתמוך בנו בחשאי ולהיעזר בנו. אנו היינו יכולים להגיע לידי הסכם: אנחנו נתיר לכם להסתייג מפעולותינו ואף לגדף ואתם תתירו לנו וגם תעזרו להמשיך לפעול. זה יכול לשמש קלף בידכם. היתה כבר דוגמא של "מאה אלף סרטיפיקטים". עמדנו במבחן אף כי זה היה בניגוד לעקרונות מלחמתנו וניסוחינו הפוליטיים. אדרבא. נצלו אותנו.

הרחבתי את הדיבור על כך, כי (מתבייש אני קצת על תמימותי זו מאז) באמת רציתי כל כך לראות בהם פטריוטים אמיתיים, שאינטרס העם עומד מעל לאינטרס המפלגה, ולא עוד, אלא שהרי מראש ויתרנו על חלק בשלטון: נצלו אותנו! את דמינו! — בקשתי.

חיכיתי לתשובות מתשובות שונות, שידועות היו לי למכביר. אבל כנראה שאין מספר ואין קץ לאפשרויות החבויות בנפש מפא"י. התשובה היתה קצרה מאוד ונאמרה בטון של רתיעה צדקנית ועלבון ממש: — "זוהי תכססות ואני אינני יודעת ואינני אוהבת תכססות" — אומרת מנהיג מפא"י ואף שמלתה השחורה, הפוריטנית — מסמיקה. ובשמלה שחורה זו ודאי נסעה לקונגרס האשכבה בו נסתם הגולל על ה"מאבקים" הרצופים והצמודים גם יחד, להנאתה הגלויה של הברית וייצמן — עליה חדשה — השומר הצעיר ולהנאתם הסמויה של האקטיביסטים בן-גוריון — לאחדות העבודה. ה"קרע" בציבור הפועלים התאחה בדיוני ועדת התקציב.

ולבושי שחורים אלגנטיים נסעו ללונדון.

פרק אחד אינטימי

א. פחדים.

„אין אדם משים עצמו רשע“, אמרו חז“ל. ועל אחת כמה וכמה שאין הוא משים עצמו פחדן. אמנם גרועה מידת הרשע ממידת הפחדנות, אך בוא וראה שאין אדם נעלב על שמכנים אותו „רשע“ ואין הוא סולח אם יכנהו „פחדן“. לא אעיד על עצמי שפחדן אני, אבל אעיד שישנם וביחוד היו לי רגעי פחדים בימי המחתרת. ואין השכל ידע להסביר מפני מה מפחד אני מפני דברים אלה ואינני מפחד מפני דברים אחרים. אם אומרים למשל „לעבור באש ובמים“, אצטרך אני להבחין ולומר: באש — כן. במים — לא. עד היום לא הצלחתי ללמוד שחיה מאימת מים רבים. אולי מפני שכמעט שטבעתי בהיותי בן חמש? לעומת זאת אין בי כל הרגשת פחד מפני אש. ירדו כדורים עלינו סביב סביב בברחנו מורשה בספטמבר 1939. ירדו אירוני הגרמנים ממש מעל לראשים וקלעו באנשים המבוהלים הפוזרים בין עצים, שיחים, ואני לא הרגשתי כל פחד. ואף לא בשעת ההפצצות בורשה ואף לא בשעת הפצצות תל־אביב והפגזות ירושלים. אולי משום שהורגלתי לאש זו מילדותי, בהיותי בעיר מולדתי פודבולוצ'יסק שעיר גליצאית היא על גבול רוסיה, עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה. ואני בן ארבע. ואני בן חמש בשעות קרבות רחוב בטרנופול ואני בן שבע, שמונה, תשע, עשר ועדיין אש רובים ורמונים ברחובות לכוב. והם מתפוצצים סביב לחלונות חדרנו. אבא שלי משחק עמי שח־מט. הכלים מתפזרים. אבא מעמידם בחזרה, אומר דבר הלצה וממשיכים לשחק והרמונים ממשיכים להתפוצץ. מאז נעשה לי הדבר טבע להרבות בהלצות בשעת הפצצות. בין כה ובין כה — כל פחד אש אין בי, ולא פחד מוות.

אבל פחד מאסר היה בי מאוד לאחר בריחתי מלטרון. ולא היה בו כל הגיון בפחד זה, אך לא הצליחו עליו לא חצי לעגי ולא נימוקי שכלי. אף לא מפני בית הסוהר פחדתי, ורק מעצם האקט של המאסר, כיצד יופיעו, כיצד יזהו, כיצד יצחקו וישמחו ויקחו. אולי ישנו מין פחד שכזה אשר שרשו — בושה? אך אם כן למה הייתי בפחד רק בשעת שכיחך הייתי בבית והוא פג בהיות משהו עמי? אולי

לא היה אותו ענין מאסר אלא לבוש שלבש אותו הפחד האחר, עמוק יותר, פחד בדידות. קדמונית. אולי היה איזה פסיכולוג מנתח מגיע לאותו זכרון ילדות ראשון: פרוזדור אפל וארוך, דלת נעולה. אבא ואמא שיצאו את הבית ואני בן שלש וצועק איומות מסני החושך, מפני הבדידות, מפני הדלת הנעולה ומפני אבא אמא שאינם. אך בימי המחתרת לא היה זה פחד סתמי. הוא היה מפורש מאוד. הוא כתב באותיות שחורות מאוד על רקע שחור: אינני רוצה להיאסר. אינני רוצה להיאסר. אינני רוצה להיאסר. אותיות גדולות ואותיות קטנות, כתובות שתי כתובות ערב, צועקות ולחצות, מדברות בהגיון ומדברות בטרופ: אינני רוצה להיאסר. אינני רוצה להיאסר.

וכי מי רוצה להיאסר? אבל מה הפחד הזה?

פעם ראשונה הוא בא עלי ואפפני בגל חם מאוד, מיד באחד הימים הראשונים לאחר שחרורי.

אני גר באופן זמני ברחוב הגדוד העברי בוילה של יהודי סוחר אחד, אמיד, בר אוריין וחביב, חביב מאוד. חדר אחד לרשותי. בחדר ספרייה נאה ואני נצמד ל„אורות הקודש“ של הרב קוק.

ולמה לא בא עוד המקשר היום? אין לי עדיין תעודת זהות. למה זה נמשך זמן רב כזה ענין סידור תעודת זהות? למה לא בא עוד „טרומפלדור“? „טרומפלדור“ זה כנורו של יעקוב הקטן על שם כף ידו שנקטעה בהתפוצץ לו רמון. נוסף לכך: מישהו סיפר לי לתומו כי ממול הבית הזה (הצביע ביד) גר שוטר חרש יהודי אשר המחתרת הזהירה אותו מספר פעמים ואף פסק דין מוות הוצא עליו (למה לכל הרוחות מצאו לי דוקא דירה כזו מתחת לחוטמו?).

ופתאום... צעקות. מישהו קפץ מהרחוב דרך המעקה ישר לגזוזטרת הבית. זהו במדי שוטר, ואחריו עוד אחד לבוש אזרחית. זיעה מכסה אותי. הרי זה ברור. היה עיקוב. או סתם נתעורר חשד, ועתה חיפוש. אני שומע דפיקות, צעקות. בבית רק העוזרת, היוצאת אליהם. צעקות.

ברגע הראשון אני מגיב: להסתלק. אני מוריד את חנעליים, כדי שלא ישמעו צעדי ורץ בדלת האחורית לחצר. ישנה שם סוכה. אני מחפש כיצד לעבור את הגדר. אבל הגדר גבוהה והשעה שעת יום ומן הרחוב או הבית השכן ודאי ירגישו, ירימו צעקה. נכויתי כבר פעם בריצה. אני חוזר. הצעקות לאט לאט שוקעות. ה„אורח“ נעלם, נשאר רק חשוטר המדבר עם העוזרת.

אחר כך מתברר שזה פשוט ענין משפחתי. השוטר הוא אביה של העוזרת והוא אינו מרשה לה לעבוד וקורא אותה הביתה.

אני מתבייש ואינני מספר לאיש על הפחד אשר בא עלי. אבל הוא רשם את רשמו בי.

ופעם שניה באה עלי הרגשת פחד כזה בחדרה של דרורה והיא אז כבר מקשרת שלי ודירת הקבע שלי ברמת-גן ולתל-אביב אני בא לשם פגישות. „חדרה“ של דרורה. אין זה חדר. זהו תא במרתף. אשנב מסורג סמוך לתקרה. בדירה שכנה גרים אנשים לא סימפטיים ביותר, יש להזהר. לא כדאי שידעו שישנו מישהו זר בחדר. הם סקרנים, עלולים לדפוק בשעה שדרורה איננה. עלי להתנהג בשקט מוחלט. אסור להסתובב אפילו בשתי האמות הפנויות בתא. ואם אסור להסתובב אי אפשר לחשוב ואם אי אפשר לחשוב מחשבה צלולה מכוונת, מה נותר? נותרו ההרגשות.

הנה משחקים ילדים בחצר. ואני טרם ראיתי את ילדתי מאז ביקרה אותי פעם אחרונה בלטרון. כן, לטרון. שם הייתי כלוא, וכאן אני בחופשי. ששש... הסתובבתי על המטה, היא חרקה. שמא שמע מישהו? גם את הוילון על החלון יש לפרוש, שמא יציץ איזה ילד מבעדו.

שיבוא כבר הלילה ואפשר יהיה לצאת. מה יפים הלילות. ובלילה ראשון ריב עם דרורה. היא עושה לי את מטתה ופורשת לעצמה משכב על הרצפה. אינני שייך לגזע האבירים, אבל אינני יכל לשאת זאת. אלא שאין כל נימוק וכוח שישכנע אותה לחליפין. ויש נימוק עמה: הרי אני טרם החלמתי לגמרי משבר העצמות שלי ואני בחינת „חולה“. ואני על המטה והיא על הרצפה ובפשטות מספרת כי רגילה לזה. והרי אפילו בבית לחם ניהנות הבנות מ„יחס מיוחד“ ומקבלות מיטות. ופה דרורה על הרצפה כאילו לא כלום ואני גוזל את מטתה. כעבור זמן אשמע מפי אנשים שונים, וביחוד מפי שכאלה שהם מחוץ למחתרת רמוזי מלים בלחי קריצות עיניים ועיקומי שפתיים על „מקשרות“ ו„חדרים“ ו„לינה“ וכו' וכו'. כי עניינים „אלה“ הם אצלם, החיים את חייהם החוקיים המשעממים, — במחתרת. ואין הם יודעים מסכנים אלה שישנה נאמנות אשר עדיפה היא מאהבה.

אך לישון אינני יכול אותו לילה על מטה זו. והחדר נראה לי לא טוב. צר כל כך, שאין בו מקום למטה שניה. אף כי משמש הוא לה לדרורה ולרבים אחרים מקלט טוב זמן רב מאוד. קר הוא בחורף וחם בקיץ וסורג באשנב ומים בימי גשמים וקירות קרועים מסיד, ושמים אין רואים ממנו אך שמים רבים בו למטה, בו עצמו. ואין דרורה עוזבת אותו, אלא כעבור זמן רב, לאחר ש„נתקלקל“, לאחר שמצאנו אותו והוא מסומן כחדר לח"י באחת הרשימות של ה„הגנה“. מאז הוא משמש עוד רק לפגישות קצרות.

ובאותו תא במרתף לאחר אותו לילה באני שנית הפחד. דרורה איננה בבית

ואני לבדי ופתאום דפיקה בדלת. לא דפיקה „משלנר“, קבועה, כי אם דפיקת אדם זר. ושוב דפיקה ושוב. ואחר הדפיקות דיבור אנגלי רם: מי גר פה בחדר? היש עוד ספק בדבר? לא, אין ספק. לא נותר אלא לחכות עד שיפרצו את הדלת. אך אין פורצים. נעלמים.

באותו ערב דרורה מביאה לחדר זה את בתיה לפגישה ראשונה לאחר בריחתי, ובתיה — הוכפֵּל עולה. עד כה היה רק כאב הפרידה, המאסר. מעתה נוסף עוד הפחד יום יום, לילה לילה: שמא אאסר. על כן אין שמחה בה ל„שחרורי“. איזה מין „שחרור“ הוא זה? ושוב אותה שאלה שנשאלתי ב„הדסה“ ביום מאסרי: „למה עשית זאת?“ והרי היא יודעת למה עשיתי זאת, ובכל זאת שואלת, הכאב שואל בקרבה, והפחד.

לאחר לכתה אני מספר לדרורה על מעשה הדפיקות והאנגלי. היא מרגיעה אותי. ודאי הכוונה היתה לאחר בקומה עליונה והוא דובר אנגלית, ובכל זאת אין היא רוצה ליטול את פחדי על אחרייתה. בלבה ודאי היא תמהה על „פחדנות“ זו, אלא שאינה אומרת זאת ומלווה אותי לרחוב סוקולוב. שם אני הולך לבדי לדירתו של נתן.

במרתפה של דרורה לא אלון עוד. אבל פגישות, פגישות רבות אערוך בו. הנה אורן שהעיו לעבור את המילימטר. אולי בזכות זאת שאין הוא איש ההתישבות, אולי בזכות דם אבות מהפכניים ואולי בזכות היותו בכלל כל כך „לא מיושב“. וממש במרתף זה יזרוק בפני ד"ר ליובוצקי את הגט לפני לכתו מלח"י... למפא"י. ופגישותנו עם גורמי חוק, ופגישות חיכוכי פנים ותקוות ואכזבות. ופה ילתץ עמיחי בחורף תש"ח: הצילו את ירושלים. הוא בא משם ומזעיק: אנשים, נשק!

ופעם אחרונה אני יורד למרתף זה ביום חופתה של דרורה. אף כי אין היא עוד גרה בקביעות בו, ממנו, ממקום ענותה זה בשנות המחתרת היא יוצאת לחופתה. והימים הם ימי המחתרת־לחצאין. הבריטים עוד בארץ אך לא בתל־אביב עוד. ואני מביא לה פרחי ברכתי ואני מביא לה מתנה: ציורי אבל פן לתורה, ואני כותב בו באלבום: הקשר — מעבר לכל גבול. הכוונה לתורה והכוונה לכל קשר נאמנות. ואני נפרד מאחת הרקמות החיות, החמות של חיי מתתרת. במרתף זה.

ב. במקלט רמת-גן.

בראשונה חשבו לשכן באותו בית קטן ברמת גן את הדפוס, אבל מכיון שבינתיים חלה בריחתי מלטרון קבע אותה מיכאל לדירה לי. מאז ועד לאותם

לילות שבמחותרת במדינת ישראל לאחר ההתנקשות בברנדוט שמתי אל לב לנטיה של מיכאל להחזיק את הרוח בדיסטנס מהגוף. איש העבודה האירגונית מוכרח לחיות בעיר, אך איש העבודה הרוחנית מוטב שיהיה מרחוק. אינני יכול למצוא לכך טעמים אחרים מטעמי בטחון מצדו. כי הן זמן קצר בלבד לאחר שקבע לי אותה דירה ברמת־גן העביר לי אותו פתק ובו ההוראה לעבור לפרדס חנה כי ישנה סכנה לחיפושים נרחבים. אני יוצא לפרדס חנה ובפתק התשובה שלי אני עונה לו: שמור על גרא. לך אינני דואג. ואכן הוא רצה לשמור על גרא ושלח אף אותו מחוץ לעיר, אך גרא באותו יום ב' בשבוע חזר לתל־אביב לפגישה עם מנחם בגין ונשאר ללון בעיר ולא הספיק לצאת עד שבא העוצר הגדול. ולמיכאל לא חששתי, כי הרי הוא היה כל כך „מסודר“, רב נשוא פנים, בעל זקן... כך שנותרתי אני לבדי במקום בטוח. פרדס חנה, בקצה המושבה. בבית מיקי ושרה. הוא פועל כשר בבי"ח לבלוקים (כעבור שנה הופך ביתם לבסיס עיקרי לפעולות בסביבה). ולשם מביאה לי דרורה את הידיעה על הנסים שארעו לגרא ועל מאסרו של מיכאל. אף האיפור הרע של גרא לא הכשיל אותו. והמסכה המצויינת של מיכאל לא עמדה לו. זוהה ונאסר. „דפיקת“ הבלש אשר זיהה אותו היתה סיפוק לנו ולמיכאל, אך לא היה בה כמובן כל פיצוי מעשי על האבדה האירגונית. מעתה הוטל חלק רב מהנטל האירגוני על גרא.

דירה זו ברמת־גן נבנתה במיוחד בשבילנו על ידי אוהד והוא מראשוני הבריונים בארץ. קריניצי נתן את הרשיון לבניה מהירה וידע למי הוא נותן אותו. הבית נבנה אמנם בחפזון רב מדי ובקפדנות קטנה מדי, כך שהיום אין הוא עוד אלא תורבה פתוחה, אך בימי לא נראה אלא בקע אחד בחדרי לאורך קיר. ואף אותו זקפתי על חשבון המקלט שנבנה בדירה. קיר כפול נבנה עם כניסה־פּטנט (למה לגלות את כל הפטנטים?). ורק פעם אחת ישבתי בבונקר זה. כשהיה חיפוש גדול ברמת־גן והצבא הקיף את המושבה סביב סביב אך על אותה פנה בין בית המטבחיים לבין „עלית“ — פסת. ורק בשעה ארבע כשהחל צבא זורם ל„עלית“ חששתי מפני הרחבת החיפוש ונכנסתי למקלט. כעבור שעה התברר שלא היה זה אלא מפקד הצבא לאחר תום החיפוש. נשמתי לרווחה פשוטו כמשמעו, כי העובש היה רב במקלט. אך טובה היתה הדירה. בית בודד בן שני חדרים בתוך פרדס עזוב. פה ושם החלו לבנות בתים. אך עדיין אפשר היה לבוא ולצאת מארבע רוחות מבלי ששכנים ירגישו.

שם פסקו טלטולי הראשונים. שם גרתי למעלה משנה.

ובעל הדירה — זוג צוענים. צוענים ממש? לא. צוענים אינם מהגזע הלוחם

והללו הרי לחמי חרות הם. אלא ללמדך שיהודים גם אם „צוענים“ הם, עדיין יהודים הם.

ו„צועניות“ זו שלהם מהי? ראשית זוג מוסיקנטים הם. מנגנים בבתי קפה ובמחנות צבא ובחתונות. ממילא זמניהם שונים: יומם אינו יום ולילם אינו לילה. ממילא אין חייהם חיים „אזרחיים“ מסודרים, נוסף על כך הגיעו ארצה כמעפילים, בתוסר כל. ואחרון אחרון: מרגע ראשון חפשו ומצאו קשר למחתרת ואמרו: אנו רוצים לעזור.

והיתה היא, מרים, שחורה ולבנת הפנים, אם לשני ילדים וילדותית, ילדותית כל כך. היתה היא טוענת תמיד נגדי: למה אין משתפים אותה בעבודה נוספת, היא רוצה לצאת לקורס, לפעולות. הסברתי לה מה ערך שרותה כעורף לאיש מרכזי במחתרת. דרושות לנו „משפחות“ שנוכל לגור אצלן, לשוא. כל השנים נשאר בה אותו רגש נחיתות שאין היא עושה הרבה.

— „והסיכון, מרים? והרי אם יגיעו הנה ויתפסו אותי, תסבלו גם אתם, יאסר דוב ואולי גם את?“

לא, ללא הועיל. שם בחורים יוצאים בלילות לפעולות. שם בחורים נופלים והיא פה בעורף.

ואיזו שמחה באה עליה כשהודעתי לה ששני אחיה בחוץ לארץ, האחד בהונגריה והאחד בצרפת, פעילים שניהם בלח"י. מקרה? לא לגמרי. המשפחה כולה בית"רית היא, ובכל זאת ההצטרפות ללח"י דוקא היא הפתעה ומרים מנגבת דמעות שמחה מעיניה.

ארבע נפשות הם. והדלות רבה. הפעולות המוגברות מצמצמות עוד יותר את העבודה במחנות צבא. ימי העוצר מצמצמים גם את העבודה בבתי קפה יהודיים. הילדים כבר אוכלים לחם יבש, אבל לאחר כל פעולה מוצלחת חג בבית. את שפתם ההונגרית אינני מביין, אבל עיניו של דוב המקריא לה למרים מהעתון — מביעות את שמחתו.

ואני מחפש בנרות את הטעם המרכסיסטי לשמחה זו ואינני מוצא, כשם שאינני מוצא אותו באהדתו של הניגוד שלהם, בעל הבית המסודר והאמיד: ר' אברהם קריניצי. למה להם ולמה לו כל אותו ענין למלחמת חרות ישראל שמה? למה אם כל האינטרסים הכלכליים שלהם משוועים: לא מלחמה!

וטוב לי עמם, עם צוענים-לוחמים אלה, טוב אף כי ניתן לשער שישנם בעלים יותר מסודרים מדוב, וישנן עקרות בית מוכשרות יותר בבישול ממרים.

אך ישנם לילות כששניהם עובדים ובאים עלי שוב הפזרים. שקט כזה וחושן' מסביב. רק שני ילדים ישנים בחדר הסמוך. ופתאום — טרטור כבד בכביש הסמוך.

מכוניות צבא או משטרה. פרוז'קטור משרונה מסרק את העצים. רשרוש. מה זה?
צעדים... צעדים... מישוהו מתקרב. לא. תנים. תנים ולא אנשים. ברוך השם!
ואינני ישן עד שתיים, עד שלש, עד שובם.

אך לרוב עובד דוב לבדו, ואז החושך מסביב הוא טוב. ואם אין אור ירח
מכסיף את שחור הפרדסים, מלבינים פני מרים העצובים, עצובים מאוד. אנו יושבים
על המרפסת. אני יוצא לאחר יום ישיבה מסוגרת בחדר. מרים מעשנת סיגרה אחר
סיגרה ואני מספר לה על מה שאני כותב ביום. היא קוראה בעברית רק בקושי
והיא רוצה הכל לדעת. „אני טפשה, אני כל כך טפשה“, חוזרת שוב ושוב. והיא
אינה טפשה, היא ילדותית בלבד ומתח הנשמה גדול מכוח ידה.
ואין היא שואלת דברים שנדמה לה שאסור לשאול. אין בה אף קומץ
של סקרנות. ואין היא שואלת גם אם היא רואה אותי בימים ובלילות צועד בעצבנות
הלך ושוב, הלך ושוב. אולי היא כבר מכירה בצעדי: עומדים בפני איזו פעולה.
אבל לא תשאל.

„הם יצאו הלילה, הבחורים, מרים. לבי כבר כל כך“.

אין היא מכירה מרים הרבה מהבחורים שלנו. רק מעטים, את אלה המופיעים
אצלי או שהיו במקרה. הנה את עוזי הג'ינג'י היא מכירה. הוא בנה את הבונקר.
ואני מגלה לה סוד מתרתתי. הנה עוזי זה, מרים, הוא גבור המוקשים. אין כמוהו
ב„לחיצה“. ואיך הוא שמח עוזי ואיך הוא רץ ברחובות תל-אביב ומחפש „גויים“.
ורק לא הספקתי לספר לה למרים איך נאסר עוזי הג'ינג'י כי הלשין עליו בחור
מ„השומר הצעיר“ (הוא עצמו חניך „השומר הצעיר“) ואיך הוא ברח עוזי ממחנה
העצורים, קרע בידיו את גדר התיל ובא עירום ופצוע על אוטו ערבי עד יפו, ואחר
כך שכב הרבה שבועות בגלל הפצעים, והוא נפל עוזי, נפל בירושלים. לא הספקתי
לספר לה למרים את ספור עוזי הג'ינג'י. אבל את סיפורו של שמואל שמעה ובכתה
לתוך הלילה הגשום. שמואל היה בדירתנו ברמת גן. צלם היה. בא לצלם אותי
ובהודמנות זו צלם גם את ילדיה, את נעמי ואת גבי. ושמואל נפצע ומת מפצעיו
בפעולה כספית ברחוב אלנבי בתל-אביב.

איזה שקט מסביב ושחור. אבל אי-שם נוטף אולי בשעה זו דם בחורינו, נוטף
לתוך אדמת פרדס שכזה, או על כביש קשה. ופניה של מרים מלבינים יותר ויותר
כאילו מהם נטף הדם.

פעמיים ביום, בוקר וערב באה דרורה. מביאה עתונים, מביאה דואר, מקבלת
דואר ומקבלת חומר לעתון. ל„מעש“. בראשונה היא גם מלווה אותי לפגישות. אף
לאט לאט נכנס בי הבטחון הרמת-גני.
אין כרמת-גן לבטחון.

כאן יכול אתה בשעת סכנה לדפוק כמעט בכל דלת. ללא חשש שתוסגר לידי רודפים. כאן אין כמו בתל-אביב פנות מלאות עיניים. עיניים, עיניים בולשות. אין פחד לצעוד ברחובותיה, כבישיה, סימטאותיה של רמת-גן, כאשר יש פחד כזה בתל-אביב, העיר „העברית“ „הראשונה“. אין בתי קפה כאלה כבתל-אביב, בהם יושבים או אנגלי על כוס וויסקי או על כוס מעורפל של משקה לאומי זה שלו: תה בחלב, או בחורצ'יק, גבור פלמ"חניק עם „חתיכה" שלו יושב על „שחור" או „הפוך“, תמיד שחור או הפוך, יושב וחותך את הרחוב בעיניים „פקחות" ופתאום קורץ למי שקורץ קריצה, קם והולך, הולך, הולך אחרי מישהו, עד שההוא משגיח בו ונעלם, או עד שההוא אינו משגיח בו ונכנס לבית ואז עומד זה שהוא „מאה אחוז" ורושם את הכתובת בפנקסו וחוזר עטור חיוכים אל ה„חתיכה" שלו, וכולו מנופח גאווה על המשימה ועל המבצע.

אך ברמת-גן יכול אתה ללכת לבדך לאורכה ולרחבה וכמעט שלא תתקל בעיניים שכאלו, בבחורי חמד שכאלה. כאן הרחובות מעוקלים, מפותלים יותר, כאן מדרונים רבים ובכל זאת אני הולך בהם בבטחון רב יותר מאשר ברחובותיה הישרים, ישרים מדי של תל-אביב.

לרוב אני עורך את פגישותי בביתו של דב. וכי היכן יגור הבלונדיני הגבוה שלנו אם לא במושבה הגבוהה הירוקה שלנו, רמת גן?

וביתו גבוה מכל הבתים. עולים אליו במדרגות, מדרגות רבות, והבית בן חמש קומות. דב גר בחדר ג' על ג' על הגג. מכאן יוצאים שידורי לח"י.

מכאן יוצאים רעיונות ההעזה של דוב והוא עצמו יוצא מכאן לפעולות הטרוף שלו. הוא אינו עולה ואינו יורד במדרגות ביתו, הוא קופץ, וכן הוא קופץ מעל גדרות תיל של מחנה אויב. וכן הוא קופץ לתוך משוריין של האויב ומשתלט על הברן. והנה לחדר זה בעל המבט למרחקים הוא חוזר, אל יהודית. פה הוא מנסה לכתוב גם שירים וכועס עלי על שאיני מדפיסם. ופה הוא ודאי חולם את חלומו האישי, האיגואיסטי היחיד: בן.

ולחדר זה במרומי רמת גן, אשר רוח קרירה נושבת בו בימי השרב הגדולים ביותר, בא גם גרא להתגורר קצת, כי סובל הוא מאוד בחום התל-אביבי.

מבחוץ לא „נתקלקל" חדר זה אף פעם. „מבחוץ" פירושו מבחינת הבטחון. לא הגיעו אליו אף בלשי ה„הגנה", אף כי גדולה מאוד היתה התנועה בו. אבל הוא נתקלקל החדר מבפנים. דוב יצא לחוץ לארץ. ויהודית לא מצאה חפץ בו בלעדיו. והופקר החדר והזנח ופרצות היו בו.

רעא

ובאותם ימי סגריר של חורף תשי"ח כאשר ביליתי בו לאחרונה רעדה היתה
בו ושמתן. אמנם עוד נראו ממנו להבות להבות מכיוון אבו כביר המותקפת על
ידי אנשינו, אבל התריסים פרוצים היו וקרועים מויהם והלילות לילות קור וגשם.
רבים התריסים שקרועים היו.

עוד ניסיתי לקשור אותם. לשוא. הם נשברו יחד עם תריסי המחתרת. אלא
שלמטה בתל-אביב לא הרגשנו בכך, ורק כאן למעלה, למעלה אחזה הצמרמורת
בגוף. קר. נכת, דרורה, קר? את סוחבת את כל השמיכות והמעילים על עצמך.
לשוא. הגשם חודר מבחוץ והרוח מטלטלת את הקרשים המדלדלים ואת העצמות,
את תריסי הלב, את תריסי המחשבה. ודרורה בוכה. קר לך? אין היא עונה ורק
בוכה. פעם ראשונה שאני שומעה בוכה. נקרעו כל התריסים כנראה. וסגורים
ואטומים היו תמיד. סגורים ואטומים. ועתה קרעם הרוח בחדר העזוב של דוב.
ועתה היא בוכה את בכי אותה פנה בנפשה אשר נותרה בודדה, בודדה תמיד. עתה
היא בוכה את בכי ארנון אשר בליל חורף שכזה לוקח. נאסר, הוטס, נרצח הרחק,
הרחק ואפילו זר לקבר אין היא יכולה לתת. לא להשעין את גופה עליו. ואת ענות
אותם ימים קשים היא בוכה כאשר צוותה לבוא יום יום שוב לאותו בית בקרבת
הירקון אשר בו גרה שנה, שנה תמימה עם ארנון. והיא מתחננת: אינני יכולה,
אינני יכולה לבוא לשם. ואין רחמים. והיא הולכת לשם ורואה שוב את הכל ומגיפה
את תריסי הנפש. לא לפרוץ. לא לפרוץ. וכך היא נושאת בקרבה הכל. בעבודה
מאומצת יום ולילה, יום ולילה, על מכונת הסטנסיל, על מכונת הכתיבה, בקשר,
ובפעולות רק מעט, רק מעט, כי אין טובה ממנה בהדפסה ובקשר. והיא נושאת
עמה את מחלטה הקשה, פרי האוכל ופרי אי האוכל במחתרת, בשנות הפרדס ותקציב
חמשה גרושים ליום, וכאבי גוף עם כאבי נפש מוגפים, מוגפים. למען לחיי, לחיי.
ועתה פתאום נקרעו התריסים, נשפך הגשם כמעביטים החדרה פנימה, פנימה,
ובכיה פורץ החוצה, החוצה, על כל אותן שנים.

אני מנסה שוב. לא. אין עוד תקנה לתריסים אלה. אי אפשר יהיה עוד
לגור פה. אי אפשר.

ובחדרו של דוב משחקת הרוח הפקרות וגשם.

בעוד שנה גם דוב לא יהיה עוד.

לילה אחרון בחדר יקר זה. מעולם לא פחדתי בו. אותו לילה טולטלתי

בהרגשת ראשית איזו אחרית. ושיר פרוע כתבתי למחרתו והוא רשום אי-שם.

חיפשתי ולא מצאתיו. באותם ימי חורף תשי"ט, כאשר שוב הגפתי

יפה יפה את תריסי חדרי בימי המחתרת לאחר ברנדוט, הוחרם גם השיר הזה
ולא החזר עוד.

ג. ליל שבת

לאט, לאט, נתרגלה בתיה למצב החדש. לאט, לאט גם נסוגה מהחלטתה הראשונה לא להתראות עמי מחשש עיקוב אחריה. היא נאותה לבוא אלי לרמת-גן. ועם הילדה.

בדרכים עקלקלות, ביציאה אחורית מהבית, דרך חולות הים ואחרי נסיעות עקיפין — היא מגיעה עם חשכה בליל שבת וחזרת במוצאי שבת. זו פגישה ראשונה לי עם הילדה לאחר חדשים רבים. היא בת שלוש וחצי. בינתיים גדלתי זקן-מה. היא לא ידעה את מטרת הנסיעה המזוהה הזו. אמא ניסתה לאמור לה בהצביעה עלי:

„זה דוד יוסף“. והיא נעצרה על יד הדלת, התבוננה, התבוננה בעיני בינח שלה ורק אמרה מלים לא-נשכחות: נכון שאתה אבא שלי? וקפצה לזרועותי.

ומאז אולי לא היה שני לה בקונספירציה בארץ כולה. ליתר בטחון מתקה את שם אבא בכלל מהדיבורים בבית. אף לאמא לא הרשתה: אסור לדבר על אבא. וכשנתקלה בתמונתי בנוכחות אנשים, היתה מסיטה אותה הצדה לבל יראו אותה. על גהר ילדותה הפותח עלה זרם רצינות עמוקה, עמוקה מאוד. מה תפש שכלה מסיבות המיסתורין הזה. אינני יודע, אבל שהיא הבינה את הדבר, אין לי כל ספק. אלמלא הבנה עמוקה זו לא היתה יכולה במשך שנתיים ימים לשמור על סודה הגדול.

וכך חזרו אלי שבתות.

וגרות שבת הודלקו בחדר. ונעמה מברכת יחד עם אמה. וברכה יש לה: „אדוני, שמור את אבא מכל רע“. זאת לימדה אותה אמה, אך היא אינה סומכת על „תורה מלומדה“ ומוסיפה בשביל אדוני פירוש משלה: „שלא יקרה לו שום דבר רע“.

ועומדות שתי נפשות-יקר על גבי הנרות. אם וילדה מכסות פניהן ואומרות תפלה ואני עומד מאחוריהן ופתאום הכל נעלם ואני נאחו בשמלת אמא שלי אי שם בטלטולי דרכים בימי מלחמת עולם ראשונה. צריך להדליק נרות, אין מנורות שבת. אז נוטל אבא שני תפוחי אדמה. נובר חורים בהם, מעמידם על ארגז ואמא מדליקה. אינני יודע איפה זה היה, ביער? בחדר? בקרון? רק שני תפוחי אדמה אלה זוכר אני ונרות אמא בהם.

וכשם שהם צפים ועולים שוב ושוב אמא אבא, כן הם צפו עלו בידיעה ושלא בידיעה במערכת השמות במחתרת. הכוונה לא לכינויי, כינויי הראשון היה „סמבטיון“. אינני זוכר עוד אם מישוהו נתן לי אותו או בתרתי בו בעצמי. בין כה

ובין כה כוונתו היתה ברורה: רמז לאופיי הסוער, הפולט אבנים. השם אלדד בא לאחר מאסרי. בחרתי בו בגלל קרבתו לסמבטיון. הרי אלדד הדני היה האיש שסיפר את ספור מסעיו מעבר לסמבטיון. אך נוסף לכינויים הן דרושים היו שמות לתעודות הזרות, ואותם צריך היה להחליף מזמן לזמן. ואת השמות האלה לא יכולתי לקלוט מהאוויר סתם כך, או מתוך ספר טיילפונים. כשם ראשון בחרתי לי דוד. חשבתי שזה בגלל פשטותו. וזה עוד לפני שהיתה לי תעודת זהות. פשוט, שאלה אותי מרים: כיצד לקרוא לך (והיא בזמן הראשון לא היה לה מושג מי אני) ואמרתי סתם ככה בלי מחשבה: דוד. ורק כעבור זמן רב הוברר לי שאין זה „סתם ככה“. דוד אריה היה שמו הכפול של אבא.

לעומת זאת בחרתי בשם משפחה בכוונה תחלה על שם משפחתה של אמא: לויפר. וכאשר כעבור זמן מה נאלצתי לשנות את השם, שוב בחרתי באחד משמות משפחת אמא: צימר, ורק בשלישית החלטתי להשתחרר מצמידות-משפחתית זו, התישבתי וכתבתי בלי מחשבות רבות: דוד גוטליב.

אלא שאין מפלט. פעם שאל אותי יהודי: מה תרגום השם „פרומע“. תמהתי אני ושאלתי: „וכי למה לך השם „פרומע“? ענה לי: שם אמי היתה „פרומע“ ובת נולדה לי ואני מחפש שם עברי. אמרתי אני: גם שם אמי היה „פרומע“ ובעברית פירושו אשה מאמינה באלהים ושומרת מצוותיו ואין בעברית שלנו היום ביטוי לזה. אך תוך כדי שיחה קפץ מקרבי המעמד לפסיכואנליטיקן ושאל: האם אין „גוטליב“ שלי „פרומע“ שהתגנב בתחפושת שכזו? גוטליב — אוהב דו.

ואולי זה דרש? אך האם הדרש הוא נטול שרשים?
„אדוני, שמור את אבא מכל רע. שלא יקרה לו שום דבר רע“ — לוחשת ילדתי על גרות השבת בבואה אלי במחתרת להאיר את שבתותי.
ופיצויים רבים היו לה לקטנה. על סבלה שנשאה בחובה. במתנות ובסיפורים שהייתי מספר עמה מדי שבת, מדי שבת. ורק פיצויים לסבל האם קשה היה למצוא. כי אדם גדול איננו בר־שכחה מאושר כילד.

היה אבא מסלסל ב„אשת חיל מי ימצא“ בליל שבת ובכוונה מרובה לפירוש המלים וראויה היתה אמא שיושר לה שיר זה. ואף בתיה ראויה, אלא איך אשיר אני את שיר הבית ואני בבתי נכר? ואיך אשיר אני „בטח בה לב בעלה“ ואין אני יכול לתת בטחון לה? ורק זאת אני אולי מקיים: „נודע בשערים בעלה“, לטובה או לרעה, אך נודע, אלא שהיא בתיה היתה מוותרת על כבוד זה, היא היתה רוצה בפנת שקט ובבית, בבית ממש ללא אותם פחדים, ללא אותן התחמקויות דרך חצרות, ללא אותו עצב בעיני ילדה ששפתיה מכווצות וקנאה, קנאה תמידית בלב, קנאה בילדים שאבא שלהם בבית יום יום, ערב ערב. לישון ולדעת: אין פחד.

„אני מנסה לתפוס את הגורל בגרונו“,
כתב בטהובן בימי יצירתו את הסימפוניה
השלישית „אידואיקה“.

ב מ ע ש

א. „לשנה טובה תלחמו“

לשנה טובה לא תכתבו. לשנה טובה לא תחתמו. אם לא תלחמו.
מנהיגי ישראל כופרים בכוח חסדי שמים ומאמינים בכוח חסדי הגויים.
עניים ממש, נרעשים ונפחדים. הם עומדים בפני כל גינרל ונציב
ומפילים תחנוניהם. הם הולכים לדין הבריטי.
הם יכתבו מאות אלפי אחים למוות ולרעב ולמגפה.
את זה כותבים וחותמים בלונדון הטמאה. לשנה רעה מאוד הם כותבים
שם ומנהיגי ציונים כותבים וחותמים עמהם.
על כן נקרא אל אחים בכל אתר ואתר: לא תכתבו לחיים ולא תחתמו
לחרות — אם לא תלחמו לאלתר:
היו עניי-מעש כלפי שמים, אך אדירי-מעש כלפי שלטון השטן.
היו מתני-תוקף הקדושה אולם משברי תוקף הטומאה.
לשנה טובה תלחמו.

„המעש“ ערב ראש השנה תש”ז.

ברכנו על התחלת ה„מאבק“ המשותף עם ה„הגנה“. ברכנו כי היינו „פטר־וטים“
עד מאוד ו...תמימים עד מאוד. ברכנו כי האמנו שזה יקדם את מלחמת החרות. כיום
אנו יודעים: לא על התחלת ה„מאבק“ והשיתוף צריך היה לברך, כי אם על סיומו,
ודוקא על סיומו זה שנסתיים בו.
מה נשאר ממנו מ„המאבק“? ומה נשאר מאותו אבטיפוס של מאבק אשר ממנו
לוקחה מלה נחמדה זו? מאבקו של יעקב אבינו עם המלאך, מה היה בסופו? מה
נשאר לו ליעקב ה„מנצח“?
ירך שבורה. שם חדש (לתוכן הישן): ישראל ואיזו ברכה סתמית שלא פורטה
ולא פורשה.

שם „ישראל“ תמורת ירך שבורה.

רעה

רק בשעה שנסתיים מאבק זה של „כאילר־מלחמה“, יכלה המחותרת לצאת במלוא התנופה למלחמת הגבורה של שנת תש״ז.

עדיין מוקדם לדבר על מרד. תמיד התנגדנו למונח זה למלחמה שנלחמנו, מפני שמרד זו פעולה חד־פעמית לגירוש צבאי של השלטון הקיים ולכיבוש השלטון בכוח. ועדיין לא ראינו את עצמנו (אצ״ל ולח״י יחד) מוכנים לפעולה חד־פעמית כזו. יתכן מאוד שהדברים היו מתפתחים בכיוון זה אלמלא הבין בוויין לסגת בעוד זמן נסיגה טכסית, כדי להכות אותנו מכה איסטרטגית. לא היה גירוש צבאי ולא חיה אף נסיון של כיבוש השלטון בכוח. היתה מלחמת חרות בשלטון זה, אשר נסוג נסיגה מדינית. אילו נמשך המאבק המגוחך, היתה גם הנסיגה מגוחכת: היא היתה מתבטאת בגבולות מגוחכים עוד יותר או במכסת סרטיפיקטים „ראויה לשמה“. על נסיגתו הנבונה של האוייב עוד ידובר בבה. לפי שעה הנידון הוא ב„אירואיקה תש״ז“.

המלחמה המחותרתית התפתחה למלחמה פרטיזנית. עד כה היתה השטה: התקפות מרוכזות ומתוכננות על נקודות ידועות. מזמן לזמן ירדו על האוייב „ימים שחורים“ או „לילות שחורים“, ועל העתונות כותרות שחורות ורחבות; אבל בין הזמנים חיה הארץ וחי השלטון את חיהם האזרחיים הרגילים. רק זעזועים מזמן לזמן. החל מזעזועים קטנים מימי ה„רפיקות“ הראשונות בתש״ב ותש״ג וסיים בזעזוע הגדול של פיצוץ מלון „המלך דוד“. ואף האוייב היה מגיב תגובה אזרחית־משטרית: חיפושים, מאסרים.

מה היו הסיבות לצורת זו של המלחמה? רבות היו:

- א. הכוחות המצומצמים של לח״י.
- ב. המעצורים הפנימיים באצ״ל בראשית המלחמה (המנעות משפך דם האוייב).
- ג. חוסר הבטחון העצמי שאכן „אפשר“ כל כך להכות בהם.
- ד. חוסר העורף הרחב באוכלוסייה.

רק כמשך הזמן הוסרו כל המכשולים האלה וכאשר בעזרתו הפעילה של בוויין התרחב גם הבסיס בישוב, וכאשר הוסר גם המכשול האחרון: „תנועת המרי“, עלו הכוחות הצבורים בגופנו ובדמנו, עלו על כל הגדות ושטפו את הארץ.

בשנת תש״ז לא היו קיימים עוד בארץ אלא שני גורמים: המחותרת המתקפה והשלטון הבריטי המתגונן. לא „קונגרס ציוני“ ולא „סוכנות“ ולא „הסתדרות“ ולא עירייה. המפקדה הצבאית הבריטית מהך ומפקדת אצ״ל ומרכז לח״י מאידך. מבחינת הגמקט החיצוני הרגעי ודאי היו „נאות“ יותר אותן פעולות משנות תש״ה, תש״ו.

הן נתנו כותרות גדולות יותר לעתונות, אך מבחינה מעשית היה גדול פי כמה ערכן של אותן מאות הפעולות „הקטנות” שבוצעו על ידי לה״י ואצ״ל בשנת הגבורה תש״ז ביום ובלילה, ברכוש ובנפש, בכביש וברכבת, בנסט ובבנקים, במחסני נשק ובמשרדים.

ההתמדה של אותן הפעולות היא שחתמה את חותמת הקץ לשלטון הבריטי הישיר באזורי הארץ המאוכלסים יהודים.

באזורים האלה הוצא השלטון מידי הבריטים על ידי המתחרת בשנת תש״ז.

היינו לאדוני השטחים ומה שנכתב בעתונות המתחרת על כליאת הבריטים בגיטאות לא היתה מליצה, כי אם ממשות. וכאשר באו פעולת פיצוץ שרונה, ופעולת פיצוץ הבולשת בחיפה על ידינו ופעולות שנלר ובית גולדשמידט על ידי אצ״ל — גוכח השלטון לדעת שאין לו גם בטחון במכלאות שלו.

הפעולות הנזכרות לעיל ברצונו בכוח ההפתעה, הערמה והעוז הנפשי. מפאת היות לה״י קטנה בכמות גדול היה בה מומנט ההערמה, כבפעולת שרונה למשל. לאחר המכה בבתי המלאכה לא קל היה לנו להוציא מחלקות לפעולות התקפה ישירה. הרורבות של האצ״ל וגם הנסיון הרב אפשרו להם התקפות כאלה במדה רבה יותר, אף כי עם התחפרות האוייב החל גם המוח שלהם לעבוד באינטנסיביות על המצאות עורמה כדי לחדור לתוך המבצרים. כזה היה נסיון המנהרה לבית הדר. לבית הדר נסו גם אנו לחדור ותוכנה פעולת הכנסת חומר נפץ. והיה בטחון מוחלט להצלחת פעולה זו, כי דומה היתה באופייה ואף זהותית במתכונתה ומבצעה לפעולת פיצוץ שרונה, אלא שהכרות הפינני הבריטית הצילה את חייהם של מאתיים החיילים והקצינים הבריטיים שחנו במבצר זה בלב לבה של תל־אביב. והיו שיקולים כבדים אצלנו אם לא לבצע את הפעולה גם לאחר הכרות הפינני. דמו של רובוביץ עדיין חם היה בנו, דמם של עולי הגרדום עדיין לא נוקם. ואילו היה בנך זה מחוץ לתחום ישוב עברי צפוף, היינו מעיפים אותו על תושביו ללא רחם, אלא שהפעם היתה סכנה של קרבנות מקריים בקרב עוברי אורח (אף על פי שלפי התכנית היינו ברגע האחרון מנקים את הרחוב מאדם) והשיקול המכריע היה: דעת הקהל תהיה נגדנו בגלל הכרות הפינני. וקבלו מאתיים קלגסים של האוייב „חנינה” ומחלקת הפעולות שלנו נפרדה בלב כבד מתוכניתה המעובדת יפה.

אבל בשעה שפעולות כאלה תוכננו בעבר בין הזמנים, הרי כעת אין „בין הזמנים” שכוה. גם תקופת שהותה של ועדת אר״מ איננה מטילה הפוגה מחלטת. אר״מ פנה בקריאה לכל הצדדים להפסיק מעשי איבה. אבל הצד הבריטי אינו נשמע להוראות אר״מ, ולמה נשמע לו אנחנו? מתפרסם כרוז ובו התנאים אשר בהם

ניאות להפסיק את הפעולות: הפסקת גירוש המעפילים, הפסקת הקומדיות של משפטים, ביטול כל הגבלות בתנועה.

בימי שהותה של ועדת או"מ ההפסקה היא רק חלקית. נפסקת המלחמה „הרצופה“, אבל היא נמשכת באמתלת „תגובה לפרובוקציות“ וכשרוצים — אין חוסר בפרובוקציות ואנו רצינו, רצינו להכות באוייב בלי הרף, אבל גם פרובוקציות של ממש לא חסרו. מבחינה פרינציפיונית טוענים היינו: עצם קיומו של שלטון בריטי בארץ זו היא פרובוקאציה. אבל בשביל דעת הקהל זה לא היה מספיק. הוא זקוק לבעיטות גסות כדי להרגיש בו בשלטון הזר. „יציאת אירופה“, גרדומים, רובוביץ — אלה הם שיאים באכזריותו של האוייב, שיאים אשר הרתיחו גם דם צונן מאוד.

הנשק כמעט שאיננו זו מידי הלוחמים. החל מתשרי תש"ז אנו מפרסמים מדי חודש בחדשו סיכומים של פעולות החדש. הבחורים כבר „מנגנים“ על כל „הכלים“, קטנים וגדולים, אך בעיקר שליט הוא באותה שנה המוקש. אף האצ"ל אינו בוחל עוד כבתחילה בדרך זו מן „המארב“, אבל לח"י הוא המשליט אותו בדרכים וברכבות. אין האוייב מוצא דרך להתגונן בפניו, אין בכוחו לסרק בקביעות את כל הכבישים. עיקר כוחה של דרך זו הוא במיעוט הקרבנות מצד המתקיפים. ישנם מקרים רבים של אי הצלחה. כאן הכל תלוי בדיוק המכסימלי. חלק השניה מכריע אם יפוצץ הגיפ או המכונית או רק יפלו מהדף האויר. יש מומחים כמוכח, מומחים בהנחת המוקש בצדי הדרכים, מומחים בלחיצה בשניה הנכונה, ויש „מתלמדים“. אך רק פעם אחת נתפסו בחורים בשעת מקוש רכבת וגם זאת בגלל פיגורם בנסיגה. רצו מאוד לראות בדיוק את תוצאות פעולתם.

וישנו אסון אחד בפיצוץ רכבת שכזו, אסון שזכה „כמובן“ לחשפוכת גינויים וקללות מפי אלטר-„מנ"ים ואלטר-„ווייב"ים למיניהם, לגיליהם. בפיצוץ רכבת אחת של האוייב נהרג גם נהג הקטר, יהודי ואב למשפחה. אך אין איש מבין המגדפים יודע שנהג זה הוא אוהד המחותרת והוא המספק לנו ידיעות על מהלך הרכבות והוא שנופל קרבן לשנוי הסדר באותו יום במקרה מבלי שהספיק להודיענו על כך. רק בתיאטרון הקמרי בהצגת „לילות זעם“ מריע הקהל לגבורת המחותרת הצרפתית שאינה מתחשבת במלחמה באוייב בגורלו האישי של נהג הקטר, והוא צרפתי, והוא עצמו אוהד מחותרת. זה טוב בתיאטרון. זה טוב אצל אחרים אבל אצלנו זה „פשע מתועב“.

ואף אחד, פרט למשפחה, מבין המגדפים בטור ובפרוזה לא כאב את כאב הקרבן כאשר כאבנו אנחנו. אבל מי שאמר פעם „מלחמה“ חייב לדעת למפרע את סירוש המלה על כל תוצאותיה. אישם בפנה חבויה בנפש יש מקום להתיחדות עם קרבן, עם סבל. ישנם קרבנות ומסיבות המזעזעים יותר פנה זו וכאלה המזעזעים פחות.

אבל אלה כן אלה אין מקום להם בשטח השיקול. רק מי אשר בטחון לא היה בו בהכנסו למלחמה, רק מי אשר בהירות לא היתה בו בהכנסו למלחמה רק הוא יכל לשים את הדם הזה ואת הסבל הזה על מאזנים ולשקול ולשאול: המותר? הכדאי? על קרבנות וסבל כואבים ועוברים לסדר המלחמה. רק קרבנות שאין נוקמים את דמם, רק קרבנות שאין המשך למלחמה אשר בגללה הם נפלו רק אלה צורבים את בעלי הנפש, רק אלה זכותם לצעוק מן האדמה. קרבנות שרונה של „ההגנה“ זעקו מן האדמה, קרבנות שדות גבעת חיים זעקו מן האדמה, כי אלה אשר שלחו אותם ליפול בגדר בהם. הם נפלו לשוא. אבל הקרבנות שנפלו בגלל מלחמת המחתרת, אפילו אם מקריים היו, חפים מפשע, אפילו אם ילדים היו, לא היו לשוא, כי דמם צורף לחשבון, הוא נוקם שבעתיים.

אין „ארואיקה“ ללא טרגיות. וכוחה של ה„ארואיקה“ ושל כל ארואיקה הוא להעלות את קולות הכאב לתוך סולם ערכים גבוה יותר, לא לראות אותו בבדידותו ולא להעלימו. האם לא זהו הטעם של תשובת ד' מן הסערה לאיוב? וזהו הטעם וזו התשובה לכל טענות הסבל והקרבנות שבאו בידעין ובלא יודעין, בעקבות מלחמת המחתרת. ואין כאן ענין של ראייה אסתטית גרידא כראיית היוונים את הטרגי, כראייתו הראשונה של ניצ'ה את סודה של הטרגדיה, כי אם העניין הוא הטעם ההיסטורי, כיאות לבני אברהם הבא בין הבתרים, כיאות למי ששאול הטרגי היה מלכו הראשון.

בכל הכלים נגנו בחורי ישראל את סמפונית הגבורה של שנת תש"ז. כל ה„תיאוריות“ שרווחו עד כה אצלנו או באצ"ל על שיטות המלחמה, כל הויכוחים על „סירור אינדיבידואלי“ או על „פעולות בשר“ או „קרב גלוי“ בניגוד ל„מארב“, כל אלה כלא היו. מלחמה.

הם יוצאים הבחורים והבחורות כמעט לילה לילה להשליט את רצונם בדרכי הארץ. להטיל את אימתם על הגויים.

עד כה נוהגים היינו לדון כמעט על כל פעולה ופעולה, מעתה אין עוד צנטרליזם בשטח הפעולות. כל אחראי במקום רשאי להוציא את האנשים לפעולות ולכל פעולות כפי ראות עיניו. למפרע ידועות לנו רק פעולות גדולות כפיצוץ שרונה או פיצוץ מיכלי הנפט. רק על פעולות כספיות ופעולות הענשת מלשינים דן המרכז עצמו, אך על פעולות נגד בריטים? לשם מה? הרי ברוך השם פטורים אנו מלהביא כל פעולה ופעולה לדיון בפני שבעת המוסדות של תנועת המרי. פרטיזנים יודעים מי האויב והם מותרים והם מצוים להכותו.

מובא לפנינו רק עניין הפגיעות ברכבות המעכב בעד משלוחי פרי הדר. הדיון

איננו קל. אין זה רק עניין של הפסד לפרדסנים. זהו גם עניין של חוסר עבודה גדול, כי על ענף זה חיים רבבות במישרין ובעקיפין. אך ישנו גם שיקול פרינציפיוני: אם כך אין לדבר סוף. מחר יבואו בתלונות על שיתוק תעשייה אחרת בגלל עוצר דרכים או מצב צבאי. אנו שוקלים את האפשרות של העברת פרי ההדר במכוניות. אין אפשרות טכנית. ההחלטה היא להפסיק זמנית את החבלה ברכבות ולהודיע על כך בפומבי.

כמובן שמפה לאוזן מסתודדים: ישנו הסכם חשאי בין הפרדסנים והמחותרת.

ציניקאים שואלים: כמה „פדיון“ שלמו הפרדסנים?

האמת היא שלא היה כל דיון על כך עם שום גורם.

האמת היא שלא דובר בינינו על כך בשעת קבלת ההחלטה. והאמת היא שדובר על כך לאחר ההחלטה. דובר על כך, שמן הדין הוא לפנות לפרדסנים ולתבוע מהם תרומה למחותרת. הרי הצלנו להם את כל העונה. והאמת היא שדחינו הצעה זו כדי שהחלטתנו לא תתפרש כ„עסק מסחרי“.

אבל עוד נשארו אובייקטים בריטיים למכביר. בלי הרף עבדנו על תוכניות לחיסול ראשי השלטון הצבאי והאזרחי. בירושלים היו תצפיות והיו תוכניות והיו מקרים קטנטנים שמנעו את חיסולו של ברקר וחיסולו של גרני.

הנזקים הכלכליים שבפיצוץ הרכבות המחודשים בקיץ ובפיצוץ מיכלי הנפט בחיפה מצטרפים אף הם לחשבון הקרבנות בנפש וקרבנות בפרסטיג'ה. הטלת המסים המלאכותיים לגביית הנזקים האלה אין בכוחם אלא להוציא איזה גידוף חוזר מדפי „דבר“ או „הארץ“. שמחת מעפילי „מולדת“ המתרחקים מהחוף הבווער, שמחת פיצוץ-מה היא ושקולה כנגד גידופי ה„דבר“ מחוסר האונים. ואת טעם נפילתם של ארבעת אנשי ה„הגנה“ בשרונה נותן יענקל'ה המפוצץ אותה. הוא יענקל'ה אשר יעלה בסולם הגבורה על חומות ירושלים ויפול עליה.

בכל הכלים ועל כל הכלים מנוגנת מלחמת החרות תש"ו. לח"י חוקים יותר בפגיעות בנפש, אצ"ל עולה מעלה מעלה בפגיעות בפרסטיג'ה (מלקות ברוכות), ובשלמות: שיר בלב. שיר בדם. שיר נוער עברי שהיה בגולה גם בציון ורק עכשיו זקף את קומתו. מחרשה עברית אינה מספיקה לזיקוף קומה. גם דיבור עברי אינו עדיין אות לחרות. ורק הנשק, לא זה שב„סליק“, לא זה שבשמן-זית וך מטוהר ומשומר, לא זה שמוכן ל„הגנה“ כבהומל, כי אם נשק לוחם בכל גוי זר שליט פה, רק זה הנשק זקף את הקומה. הוא חשל את השיר בפי ח"י הנידונים, הוא חשל את השיר בפי דב גרונר.

הוא לא „מוסיקלי“, לא עדין ביותר הכלי הזה? לא נכון. הוא כלי ישן נושן. הוא כלי אולטרה-מודרני. כל כלי יכול להיות מוסיקלי. כל כלי יכול לנגן.

השאלה היא מה מנגן הוא, השאלה היא מי המנצח על הנגינות, מה הנפש שממנה בוקעת הנגינה.

מלחמת החרות העברית ניגנה את ה"ארואיקה" שלה בשנת תש"ז. לא היא סימפוניה ראשונה לעם בדרך לחרותו. קדמה לה "נילי", קדמה לה בית"ר. אבל זו השלישית שהחלה בשנת תש"א במעמקי הכריות הלוחמת של יאיר הגיעה לשיאה במלחמת המחתרת העברית לשחרור הארץ מידי הבריטים בשנת ה' אלפים תש"ז.

ב. הירח השבור בכפר שמריהו.

שני סקטורים הם כידוע בישוב. הסיקטור העירוני והסיקטור הקיבוצי. את ראשי ה"הגנה" מחפשים הבריטים ביגור ובנען. את ראשי ה"טירוריסטים" מחפשים כמובן בסיקטור העירוני (כדין כל מהפכה מתקדמת בעולם).

אבל ישנו עוד סיקטור בארץ והוא הצנוע ביותר והוא השקט ביותר והוא הרחוק ביותר לא רק מ"טירור" ר"ל, כי אם גם מ"מאבק", "מאבק" כלשהו. זהו סיקטור הכפרים. המדובר אינו כמובן בכפרים בעלי שרשים כזכרון יעקוב, בנימינה. הללו הם קני הטירור. אחוז חברי לח"י גדול בהם מאוד, בזכותם נחשב השומרון ל"שלנו". אך גם מעבר לאנשי לח"י אלה מפני אכרים שרשיים אלה אין לו מה לחשוש לאיש מתחרת המחפש מקלט או בסיס. ואין צורך לומר שכרמי בית אהרונסון נותנים את יינם הטוב ואת סוכותיהם הטובות למתאמנים וליוצאים לפעולה. דם לדם יביע אומר, גבורה לגבורה תלחש סוד.

אך דוקא משום כך לא יקבע מרכז לח"י את מקום מושבו בימי סכנה, לא בזכרון ולא בבנימינה. אלא היכן?

בכפר שמריהו.

מכל הכפרים ה"ייקיים" בארץ אין עוד כפר "ייקי" כמוהו. ואין הדבר נאמר חלילה לגנאי, כי אם לציון אופי. פרט לסדר החיצוני והנקיון ולדבור הגרמני ולערבי המוסיקה עוד שני סימנים ייקיים מובהקים לכפר:

א. בין שתיים לארבע דומיית לילה בו. הכפר ישן את שנת הצהריים כחוק. חוק הכפר כחוק העיר.

ב. כל כך הרבה "דוקטורים" בין האכרים.

ואין צורך לומר מהי השקפת העולם בכלל של אנשי כפר שמריהו והשקפתם הציונית בפרט. ראשית כל ברור שיש להם "השקפת עולם", ארץ מוצאם מחייבת

זאת. בבנימינה למשל אפשר פה ושם למצוא אכר לגמרי בלי „השקפת עולם“ והוא בריא ושלם, אבל בכפר שמריהו זה לא יתכן.

ומה שנוגע להשקפה הציונית ישנן שתי ערבויות ברורות:

א. (אני מקפיד על סימון א. ב. כי המקום שמדובר בו מחייב „זיידר“) השם, על שמו של שמריהו לזיון, המטיף והתועמלן לקרן היסוד, היהודי היחידי דומני שווייצמן משבח אותו בספרו.

ב. ווייצמן עצמו, הוא מבקר קבוע בכפר.

היש מקום אידיאלי מזה בשביל מרכז לחי?!

בקצהו המערבי של הכפר הושכר בית למיזלר כמובן שלא על שמו כי אם על שם אחר, כי את זה דוקא מחפשים בתל-אביב או אולי נדמה לו שמחפשים אותו, כי בית המלאכה שלו למסגרות „עף“ פעם בגלל התפוצצות מוקשים שהוכנו בו. חבל היה על בית המלאכה, וחבל על המוקשים שהיו צריכים לנגן למחרת היום, אך מה לעשות? בינתיים מחליט מ. (אשר משום מה כנויו במחתרת הוא „התרנגול“) להסתלק מתל-אביב, כי אין הוא בטוח בבעל הבית של בית המלאכה. והוא נוטל את חבילותיו כלומר את אשתו ואת שני בניו התאומים החמודים, אהוד וגדעון, או בלשון לא-תנכית: אודי וגידי ויוצא לגור בכפר שמריהו.

וכאשר הוחמר המצב בסביבות תל-אביב, עוצר רודף עוצר, חיפוש רודף חיפוש, מחליט גרא ללכת בדרכי מיכאל ולפזר קצת את האנשים, קודם כל את אלה שאין נוכחותם בעיר הכרחית. ומכיון שאנו עומדים באותה שנה ברוכה תש"ז שהמלחמה מתנהלת ללא תסביכים וללא מעצורים מבחור ומבפנים, אין כמעט הכרעות מדיניות שההתייעצות בעל פה מחוייבת בהן ואת עבודת הכתיבה אפשר לעשות גם בכפר שמריהו ואולי עוד יותר טוב מאשר ליד הכביש הראשי מול „עלית“, דרך מעט משרונה שגורלה כבר נחרץ בפנקסו של מזל, האחראי למחלקת הפעולות.

ובכן „חצי המרכז“ כבר יושב באיזור בטחון מוחלט. אבל יחידות זו נפסקת מהר. בליל שני במרט כבר אחרי החדשות האחרונות ברדיו משאיר גרא במקרה את מקלטו פתוח, והנה בוקעת לאזניו ההודעה: „החל מחצות יוטל מצב צבאי על האזורים...“

לאחר הנסיון של החיפוש הגדול שבו הוא ניצל בנס ובו נאסר מיכאל, אין הוא מתמהמה עוד. יוצא את הבית, מוצא מכונית ובאישון לילה לפני קריאת התרנגול הוא מגיע לביתו של ה„תרנגול“.

כעבור ימים מספר אמנם מתברר שהפעם לא היה מקום לחשש. מצב צבאי זה לע היה עוד מיועד ל„חיפושים אחרי טירוריסטים“. מזה נתיאשו כבר. המצב הצבאי

בא לשמש סחיטה, להכריח את הישוב לחסל את „הטירור“ לאחר שנכשלו גם נסיונות ה„הגנה“ לחסל אותו בכוחות עצמה.

אך המצב הצבאי הוא הרבה יותר מזה ולא לשוא אנו שמחים לעצם ההכרזה, גם מבלי שנדע איך יפול דבר.

הטלת המשטר הצבאי היתה הביטוי החיצוני המובהק ביותר להישג הראשי של המחתרת בשנת תש"ז: ביטול התוק הבריטי. משטר צבאי זה לא היה אלא ה„אמן“ הבריטי למונח „שלטון זר“ אשר יאיר קבע אותו כמונח המדיני היחידי ההולם את מציאות הבריטים בארץ. מונח זה בעומק רב יותר, כי כולל גם ערכי תרבות, מצוי בשירתו של אורי צבי. מונח זה כביטוי ריטורי ברגעי התפרצות מצוי בנאומיו או מאמריו של ז'בוטינסקי המנסח אותו „אוקופנט של יהודה“. אבל ביטוי זה כמונח מדיני פשוט המחייב את המבטא אותו, נכנס לשימוש בארץ לראשונה מתוך פיו של יאיר. לא „שלטון מדכא“. גם שלטון עברי יכול להיות מדכא. „שלטון זר“. ומוזר מאוד היה שנים רבות ביטוי זה. היום יוצאת מלה זו מפי בן-גוריון או ד"ר משה סנה (בימי השלטון הזר) או כתבן מכתבני „דבר“, „על המשמר“ ו„הארץ“ בחלקלקות רבה מאוד כאילו מבטן אמם ניתנה להם.

המצב הצבאי הממחיש את המונח הזה. היה „בסדר“ גמור. בא כאילו לפי הזמנת המחתרת, ואילו לא באה שורת הפעולות שקדמו לו ופעולת בית גולדשמיט שהחישה אותו, אלא להוציאו מן הכוח אל הפועל — דיינו. מכל הבחינות: א. באופן ברור מאוד, יותר ברור מאשר עד כה, עמדו במצב הצבאי הזה

באביב תש"ז זה מול זה, אוכלוסיה ושלטון זר, כשני גופים זרים לחלוטין ועוינים זה לזה. ללא מחיצת-הסוואה של מנדט, ללא סרסור-לדבר העבירה כהנהלת הסוכנות או „ועד לאומי“. כוונת השלטון היתה להשניא על האוכלוסין את המחתרת בעקבות הסבל. זו היתה טעות פסיכולוגית גדולה. ההמונים היו אז עם המחתרת. (ואין זו אשמת ההמונים, אם המחתרת אבדה אותם כעבור שנה). האיבה הופנתה לכיוון הפוך, לכיוון השלטון המתמוטט.

ב. המצב הצבאי העמיד את הבעיה באורה הנכון בעולם כולו. זה היה „סכין בגבה“ של הסוכנות, אשר ניסתה שוב ושוב להקטין בעולם את כוחה של המחתרת, להעמידה ככנופיה קטנה ללא אחיזה בעם.

ג. זה הכביד מאוד על המעמסה הכלכלית הבריטית.

ד. זה הביא בסופו של דבר לירידה מוחלטת של המוראל בקרב הצבא הבריטי, כאשר החלו לרדת עליו המכות מצד המחתרת בתוך המצב הצבאי, בפנים האזורים הסגורים ומחוצה להם. וה„סוליסט“ של הקונצרט הוא הרמון. הוא ב„אופנה“. אות לעליית חוצפתנו.

מכפר שמריהו נמשכו אותם חוטים סמויים מן העין אשר כל כך מרטו את עצבי הנהגים של המשוריינים והגיפים הבריטיים בכבישי הארץ. לחיצה על כפתור בכפר שמריהו ודוב קל כנשר ודורסני כנשר טס מאזור לאזור, מחיפה לשומרון, לשרון ולירושלים ומפקח על הפעולות. ללא הסוגה. בתוך האיזור הצבאי תל-אביב נשאר ראש החטיבה הלוחמת מזל. קיום האיזור איננו מסריע כמובן לחופש תנועה. דוב ודאי שאיננו מכיר בגבולות. רבים היוצאים את האיזור ורבים החוזרים. דרורה ששימשה עד כה כמקשרת שלי עם העיר, הופכת עתה למקשרת ראשית בין המרכז וכל המחלקות ואין יום שהיא לא תעבור את גדרי התיל הלך וחזור. יום יום באמצעים אחרים. הקשר לא ניתק אף לרגע.

עצבינו מתוחים לקראת פעולה גדולה בירושלים. על הפרק: חיסול סיטוני של עשרים עד שלשים איש מראשי הבולשת הבריטית כולל את כל המחלקה היהודית. זונה אחת הקשורה אתנו מארגנת „יום הולדת“ בבר סבוי שברח בן-יהודה. התכנית מוכנה. ישנה בעייה אחת והיא: התזמורת היהודית בבר. מחפשים פתרון.

ופתאום מכשול: האצ"ל עומד להתקיף באותו לילה את בית שנלר. מבצר ממש. אם תבוצע פעולתנו הם לא יוכלו לפעול.

דוב טס ממש מירושלים לכפר שמריהו הלך ושוב, הלך ושוב. השיקול הוא כזה: מה עדיף: פריצה במבצר צבאי או חיסול מחלקה שלמה ומסוכנת כזו. אילו היה קיים שיתוף בפעולות או תיאום, יתכן שאפשר היה לכוון לביצוע שתיהן. אך תיאום איננו קיים. דוקא בתקופה כזו — איננו קיים. ורק האנשים במקום, יש ונפגשים ומתאימים או רק מודיעים אחד לשני על העומד להיות. יתכן שברגע זה ויתכן שברגע אחר נפגש דוב עם מפקדי הח"ק באצ"ל ונדברו ביניהם להתחיל בלחץ מלמטה לאיחוד. לפי שעה המצב בירושלים מתוח. שום צד איננו רוצה לוותר. ביום האחרון מופיע שוב דוב אצלנו. גרא הוא הקובע האחרון. לאחר היסוסים הוא מחליט: לבצע את הפעולה נגד הבולשת.

אבל ההוראה מגיעה לאחר זמן. אנשי האצ"ל מודיעים שעם רדת החשכה יצאו אנשיהם לפעולה והם כבר שוכבים בעמדות סביב „שנלר“, כל פעולה בעיר עלולה להמיט אסון עליהם. האחראים שלנו מחליטים לבטל את פעולתנו. בשעות מאוחרות בלילה פוצץ מבצר שנלר.

איך נראה השיקול מאז לאחר מעשה? אילו היה הדבר שנה לפני כן, היה מקום לטינה רבה כלפי האצ"ל על שלא ויתר לטובת הפעולה שלנו, כי אז עוד פעלה הבולשת למעשה, אך בשנת תש"ז היא כבר הייתה לאחר יאוש. השלטון היה בידי יצבא, כמעט שלא היו עוד מאסרים או חיפושים אינדיבידואליים. ואם בכל זאת

אפשר לטעון משהו נגד האצ"ל הרי זה משום שפעולתנו היתה קשורה לתאריך זה דוקא בעוד אשר פעולה נגד שנלר, יכלה להידחות. ובין הבלשים שהיו אורתי אותו נשף, היו ודאי יותר מאחד שדם לוחמי המחתרות היה בידיהם. אין אני יכול להשתחרר מההרגשה שהשיקול שפעל באצ"ל היה בשטח האמביציה התנועתית. היה זה אחד המקרים המעטים שקנאת המחתרות לא הרבתה, כי אם הצילה את האוייב ממכה.

ללא כל קשר לאותו ענין אך באותו פרק זמן קבלנו מכתב תכוף ממנחם ובו הצעה לאיחוד מידי של שני האירגונים. לאור המצב הציע בסיס ומבנה זמני. תגובתנו היתה שונה: אני אמרתי מיד את ה"הן" שלי. גרא אמר: מה החפזון? בהזדמנות הראשונה נפגש ונדון.

אז נדמה היה לי שההבדל בתגובות בא מתוך ההבדל במוג. אני מהיר ופזיז יותר, מתלהב יותר. הוא מתון, מתון. שקול, שקול.

כעבור זמן מה ידעתי: לא, בענין זה ההבדל שבתגובות נעוץ עמוק יותר, נעוץ בגישה למפרע. גרא הוא דיפלומטי ובהתאם למימרא הידועה, דיפלומט האומר „אולי” — משמע: לא. באמרו אז: נראה, הוא ידע כבר בדיוק נמרץ: לא. אלא שלא רצה לאמור זאת, אם מטעמי פרינציפ לא להגיד דבר מפורש, אם מטעם ידיעתו את תשוקתי לאיחוד.

גרא הקדים לחזור לתל-אביב. רב מדי היה סבך העניינים שהוא רכזם בידו. בכדי שיוכל להיעדר זמן רב משם. רבים נוספו למחתרת הלוחמת, אך רבו מזה צרכיה.

עם סיום המצב הצבאי באתי גם אני לתל-אביב לשם ניהול השיחות עם האצ"ל על האיחוד המוצע.

ואחר חזרתי למרכז הטירור בכפר שמריהו.

משם ראיתי את עמוד העשן העולה משרונה שפוצצה.

לשם הגיעתנו הידיעה על פריצת כלא עכו. וערב רב של הרגשות כבר לפני כן. משא ומתן ממושך עם האצ"ל על השתתפותנו בפעולה. משא ומתן על מספר אנשינו שיברחו עם הפריצה. ואותו ערב רב של דם וגיל בעקבות הפריצה. כל כך הרבה גבורה וכל כך הרבה דם.

ולשם מגיעה יום אחד איזו גברת מפורכסת עד מאוד, אדומת שער והרבה מאוד צבע על שפתיים ולחיים ובעיניים ובסך הכל: תימניה שחרחורת, אשר ברחת מבית הסוהר ואשר נידונה לשבע שנות מאסר באותה שעה שאני ברחתי מידי הכולאים אותי, ועזה היא כאן בכפר שמריהו ובפרכוס כזה עברה את הדרך מירושלים עם אדם בפנים ידלקת ראות בחזה ולהט לעמוד שוב ליד המיקרוסון

ולשדר לעם, לנוער: כאן תחנת השידור של לוחמי חרות ישראל. האזינו, האזינו.
ומשם, ממעמקי הדממה הירוקה, אני סופר את ספירת העומרים אשר אנו
מעלים השמימה בדם ובאש, בירושלים, בעכו, אלומות, אלומות ובשיר ובחיבוק
אחים עם רמוך בין הלבבות.

בזמן שבית המקדש היה קיים —
היינו מניפים לך את עומד התנופה.
ועתה שמקדשנו חרב —
את אביב בנינו אנו מניפים.
אנו סופרים ימי הספירה חש"ן,
הנפנו על גרדומים ארבע אלומות זהב.
העלינו באש קרבן-עולה שני בכורים בירושלים
ועתה הבאנו בעמק זבולון טנא דם.
כדי לטהרנו מטומאת הגלות —
כדי לטהרנו מזוהמת השעבוד —
כדי שיטהרו נשמות כל ישראל מזוהמת סיר הבשר —
אנו סופרים.
בשמחה אנו סופרים ובעצב.
בשמחת המתן ובעצב הדם.
האדמה שואלת בדם.
וענו השמים.

אחד מהתאומים בני השלש (מי יבחין בין אודי וגידי?) פוקח עיניים תמהות
על הירח הפגום וצועק בכאב:
— א.מ.א. הירח שבור!

ג. שיחות על איחוד עם אצ"ל

„נקבע לנו מדי שנה שבוע ימים לשיחות על איחוד עם אצ"ל” — אמר לי
פעם גרא והיה הומור שנון במימרא וכחובב הומור צחקתי צחוק רב ורק לאחר
שצחקתי תפסתי שאין כאן הומור בלבד. זה היה הומור מכון כמעט ככל דבר
שהיה אומר או כותב גרא. פעם הביא עמו מפי סנה או גלילי הגדרה לצורת כתיבה
אחת משלו: „ליריקה אוטיליטרית”. הוא נהנה הנאה רבה מהגדרה זו ומאז היה

כעורכו של „המעשׁ” לא פעם תובע ממני : „תן אלדד קצת... נו, אתה ידע... ליריקה אוטיליטרית”. אלא שאני לא יכלתי לעשות זאת לפי הזמנה. ואם גרא כתב לכבוד חג העמק קטע לירי יפה, ברכה לעמק, לא אומר שזה היה מלאכותי. להפך : מעיד אני בו שהוא סנטימנטלי באמת ומימי ילדותו, חינכו בכפר בבית סבא, נותרה בו חבה אמיתית לאדמה. אך בכל זאת לא היה כותב רשימה נאה זו אלמלא הכוונה הצדדית-לא-צדדית-כלל להראות לשמאל : ראו, אינני מאויביו של העמק. ודאי שגם אני לא פעם חטאתי בכתיבה כזו הפוזלת למישהו, אך אם יכולתי לעשות זאת במאמר, לא יכולתי בשום אופן לכוון את הרגש לקראת „יעילות” שכזו.

והוא הדין ביחס להומור אשר אף הוא יונק משרשים עמוקים, עמוקים כליריקה. אף ההומור יכול להיות טהור, מסוגר ביפיו העצמי, אך גם הוא יכול להיות „הומור אוטיליטרי” ואז הוא מתקרב לסרקאזם.

דוגמא להומור מכוון כזה היא מימרא דלעיל ביחס לבעיות האיחוד עם האצׁל. לאחר השיחות על איחוד באביב תשׁו ובאביב תשׁז, אפשר היה לאמור בדרך ההומור על קביעת זמן מדי שנה בשנה לשיחות אלו, אך בפני גרא נאמר הדבר במחושב ומכוון ככל דבר האמור והנכתב על ידו. ורצונו היה בזה לאמור וביחוד לאמור לי, שהייתי חוזר שוב ושוב לנושא זה : לא נתאחד אתם.

פנייתו של בגין בימי המצב הצבאי תשׁז לא יכלו להיות לה כל פניות אחרות פרט לרצון הפטריוטי באמת לאחד את הכוחות. לא היה אותה שעה כל משבר באצׁל שאפשר היה ליחס לו את טעם הפנייה. להפך, הוא כבר עמד בשתי רגליו במלחמה „כמו שכתוב” ללא סייגים וללא היסוסים. וכך גם בשטח אמצעי המלחמה וגם בשטח הראייה המדינית.

לאחר שנגלדו פצעי הסכסוך לאחר ההתנקשות בלורד מוין קוימו פעם ראשונה השיחות על איחוד בעצם ימי המרי, באביב תשׁו. באותה עת הייתי בלטרון ופרטי המשא ומתן נודעו לי מהמכתבים. הויכוח העיקרי — כפי שנכתב לי — סבב על שתי נקודות. האצׁל עמד על הדרישה להכריז על זאב ז'בוטינסקי כאבי המרד. לעומת זאת התנגד בתוקף להגדרת המלחמה כמלחמה באימפריאליזם הבריטי.

במכתב מפורט שהעברתי למנחם הבעתי את דעתי בשתי נקודות אלה. היו לי גם ספקות ביחס לכדאיות שבנקודה הראשונה מכיון שבלבות רבים מהתנועה הלאומית עדין חזקה היתה האמונה באפשרות של שנוי הקו מצד בריטניה, אם רק תשוכנע בעזרת לחץ המחותרת שכדאי לה לכרות ברית עם העם העברי החפשי. אך עיקר התנגהותי היה בנקודה השניה. אי הבהירות בהגדרת האויב עלולה מדי פעם בפעם לגרום להפסקת המלחמה בגלל אשליות חדשות. ידעתי שאי-שם

עמוק בלבות אנשי אצ"ל עוד מקננת התקוה שאין ניגוד מוחלט. יתר על כן: ההגדרה הברורה של המלחמה באימפריאליזם הבריטי פותחת אפשרויות לבעלי ברית למלחמה המעוניינים בהחלשת האימפריה הבריטית. לא ימצא לעומת זאת גורם שיאות לסייע לנו, אם ידע שאנו עלולים למחרת להתפשר וליהפך לבעל ברית לאימפריאליזם בריטי זה.

במכתבי התעכבתי גם על פרטים למקרה ביצוע האיחוד, כה קרוב היה ללבי. כתבתי נגד הסמל „רק כך“ בעיקר בגלל המפה שלו. מה טעם לדגול במפה של המנדט הבריטי. אין זו אמת הארץ. אין זו אמת היסטורית, זוהי אמת אימפריאליסטית. יש נזק חינוכי ויש נזק מדיני בצמידות למפה זו. יש בזה המשך מקו ה„ריביוזה“ שנוסדה בשנת 1925 ועמדה על בסיס התביעה לקיום המנדט, אשר בריטניה „בגדה בו“. באותה עת היה הדבר מובן, אך בינתיים התבגרנו, התבגרנו בנסיון והתבגרנו בכוח. אין אנו באים בנשק להגשים את המנדט, כי אם לבטלו. ועל כן אין לקבל את גבולות המנדט כסמל.

וגם על השם של התנועה המאוחדת חשבתי ואף הצעתי. דברים קטנים כאלה הם לפעמים מכשול. כל אירגון דבוק בצורותיו החיצוניות, זה מובן, הן קודשו בדם. על כן חשבתי על מיזוג גם בשמות. הצעתי: א.ל.ח.י. (ארגון לוחמי או ארגון לאומי: חרות ישראל). לכאורה נהגתי בהצעה זו מנהג חד-צדדי בהשאירי יתר אותיות משם לח"י, אך לא זו היתה סבת הדבר. רציתי לכלול בשם גם — סיסמה. והשם א. ל. ת. י. יכול להקרא כסיסמה: „אל-ח"י“. והרבה הרבה מאוד זמן רחש לבי געגועים לסיסמה זו, שתבוא במקום הסיסמה שעבר זמנה: „תל-ח"י“. תל-ח"י היא סיסמה הגנתית מובהקת. מתל-ח"י מובילה הדרך באמת לגבורת יד מרדכי ונגבה, אך בשום אופן לא לגירוש הבריטים, למלון המלך דוד, להתנקשות בלורד מוין ולתליית הסרג'נטים. אמנם אין בסיסמת „אל-ח"י“ קריאת קרב, אבל יש בה בטוי להשקפת עולם שרציתי להניחה ביסודות תנועת הנוער הלאומית. אל ח"י, אלהי החיים, אלהי החיים. במקום התייז שבתל האלף שבאל. זו האלף של האידיאה העברית בעולם. סיסמה כזו, אידיאית היתה גם סיסמתם של המכבים.

פ. כ. ב. י.

אינני צריך להעיר, כי גרא היה האחרון שהיה מסכים לסיסמה מעין זו. זה היה מיסטי בעיניו, גרוע מזה: זה עלול להבאיש את ריחנו בעיני חוגים „מתקדמים“. והרי לאחר היציאה מהמתחרת הוא ירחיק לכת עד כדי כך שיתנגד להגדרת התנועה כתנועת שחרור לאומית, מכיון שגם מלה זו יכולה להתפרש לא כדבעי...

ברומה לזה נאבקתי זמן מה לקבוע את הדביר ממטבע בר כוכבא כסמל

לתנועת לח"י. ואף לכך התנגד גרא. כשם ומטעם שהתנגד להרצאתי בירושלים
„בית המקדש ייבנה“.

אבל השיחות עם האצ"ל באביב תש"ו נכשלו לא בגלל דברים „פעוטים“
כאלה כסמל ושם ואף לא בגלל דברים חשובים כאלה כהגדרת האוייב.
המשא ומתן נכשל מפני שנתן פרידמן התנגד לאיחוד. הוא נאחז בחילוקי
הדעות שהיו באמת. אלמלא הם, היה מוצא נימוקים אחרים. והוא התנגד לאיחוד
מכיון שקבע לו במחשבה בהירה ותכניתית את הדרך שמאלה.

והוכחה לכך היה המשא-ומתן המחודש, כבר בנוכחותי, בשנת תש"ו.
שתי הנקודות, אשר עליהן נסב הויכוח בתש"ו, הורדו מהפרק בלי כל
קושי. מנחם לא עמד עוד על התביעה לציין דוקא במצע המשותף את ז'בוטינסקי
כאבי המרד ומה שחשוב עוד יותר: הסכים להגדרת האוייב שלנו: האימפריאליזם
הבריטי. אמנם כששאלתיו: מה גשתנה? זכיתי לתשובה די מוזרה:
„מתוך מכתביהם של ידידינו בארצות הברית שוכנעתי שאין חשש מהכרזה
כזו. ולהפך, באמריקה יש התנגדות רגשית עמוקה לאימפריאליזם הבריטי וגם
בחלונות המדיניים הגבוהים אין האימפריאליזם הבריטי פופולרי ביותר“.

היתה זו הנמקה קצת מוזרה מפי איש מדיני כמנחם בגין, אבל סוף סוף אין
בכך כל רע, אם לומדים ומפתחים את המחשבה. גם אנו לא נולדנו עם האידיאולוגיה
והקו המדיני. גם אצלנו באו הדברים כפרי התפתחות, ורק שהקדמנו את האצ"ל.
גרא לחש לי שאשאל את מנחם, אם מסכים הוא למסקנות החוברת שלנו
„קוי יסוד למדיניות חוץ“ ובה כלול היה כל מה שהיינו כל כך גאים עליו בדרך
מחשבתנו המדינית העצמאית שיאיר הניח את יסודותיה ואנו הסקנו את מסקנותיה
האקטואליות במצב הבינלאומי הניתן. ועד האוריינטציה על רוסיה הסובייטית
ועד בכלל.

תשובתו של מנחם היתה: כן.

מעתה נדמה היה לי שהוסרו כל המניעות. יותר מזה אי אפשר היה לדרוש.
האצ"ל היה באותה תקופת זמן בשיא יכולתו הלוחמת, בשיא עמידתו המוסרית
ומנחם הגיע לשיא העקביות המדינית.

אז החליט גרא להעביר את השאלה לדיון פנימי אצלנו בין האחראים
ההותיקים. ובקרוב הוא הכשיל את ההצעה. לא חלילה על ידי „לאו“ ברור ומפורש.
ראשית מפני שלא היה לו נימוק חזק ל„לאו“ כזה, שנית מפני שבכלל אין זו דרכו
הדיפלומטית. אבל הוא עשה זאת בפקחות, על ידי נעיצת ספקות וחששות וסימני
שאלה. אחת הדוגמאות של ספקות אלה היתה שכזו:

כל זמן שאנו קיימים קיום נפרד, הם נאלצים להלחם. אין הם יכולים לסגת,

כי אנשיהם יעברו אלינו. מי יודע אם מאחורי הצעת האיחוד אינה מסתתרת כוונה לחסל את ההתחרות הזו המושכת למלחמה?

בהתיעצויות שקיימנו עם האחראים השתדלתי לשכנע את האנשים לטובת האיחוד. היו בתוכם חששות מפני המבנה הצבאי באצ"ל. אצלנו היו היחסים אישיים, אינטימיים יותר. בעיקר כמובן היה החשש שאנו המעטים ניבלע בתוך הרוב הגדול וייטמע אופיינו. לכך נתלוותה השאלה, מנין הערובה שבכוונו של רוב זה לא תופסק ביום אחד המלחמה? האם פגה כבר רוחו של ב"ח?

ניסיתי לתת את הערובה בהרכב הצמרת, אשר בתוקף האיכות לא נהיה בה מיעוט כלל. סוף סוף מפול ממילא ההדרכה הרוחנית והקו המדיני שבכתב בחלקנו. בעליונותו של "המעש" על "חרות" הודו כל אנשי האצ"ל. סוף סוף מה אפשר לתבוע יותר מהסכמה לקו הפוליטי ולניסוח הפוליטי שלנו? ואז העלתה חסיה שפירא את השאלה הכבדה שלא היתה לי תשובה עליה:

הרי אנו נמצאים במחתרת. הרי אין כל בטחון שמחר או מחרתיים לא תיאסר אתה או גרא או שניכם ולנו אין עוד רבים בעלי איכות כזו שמנחם ייאלץ להישמע להם, ומה אז? כיצד נמשיך במקרה אסון כזה לשמור על עקבות הקו? לא היתה לי תשובה לשאלה זו, כי לשאלות ממין אלה אין גבול. וכי מה ערבויות עלולות להיות? והרי בהמשך ההתפתחות גם נוכחנו לדעת שאין בטחון באנשינו עצמם ואף לא מהצמרת.

החששות גברו. ללא ספק השפיע על רבים משקע השנאה מהעבר. ופה ושם ודאי כבר השפיעו הרוחות החדשים שהחלו נושבים בשורות. הצבעות לא נערכו, כי לא היה כל מוסד מוסמך פרט למרכז. אך גרא יכול היה לסכם בצדק: רובם של האנשים מביעים ספקות. אך אילו רצה הוא, ודאי היה נמצא שרוב האנשים התגברו על ספקותיהם. ידעו בשורות: גרא מתנגד. עוד שעת־כושר הוחמצה.

פעם שלישית פנה בגין לנתן פרידמן בהצעת איחוד המסגרות על סף הכרזת המדינה ואז היתה תשובתו של האחראי ללח"י: אני מוכן להסכים לקומבינציה זו אם יצטרף אליה... סנה.

אין אפשרות לכתוב היסטוריה של "אילו". אין להניח שבאותה שנת גבורה, שנת תש"ז היה האיחוד מכביד את המכות באוייב, אבל יתכן מאוד שאחרת היתה מתפתחת שנת הפירוק, שנת תש"ח. יתכן שהיינו עומדים עמידה אחרת מאשר זו שעמדנו בה באותם חדשי ההכרעה הפנימית ערב הקמת המדינה. ולמעלה מכל ספק הוא שאיחוד זה היה משנה תכלית שינוי את המצב בירושלים, שרבים רבים היו בעוכריה, ובראש וראשונה — הפירוד בין המחתרות.

אילו ראינו את ירושלים בימי המשא ומתן — אולי היינו מתגברים על ניסוחים וחששות. ולא היתה ירושלים מבוטרת אילמלא היתה המחתרת מבוטרת.

הרי בה בירושלים זו, בעמוק שבמרתפיה, בוצע בעצם אותם הלילות איחוד בבשר ובדם ממש בצורה שאין דומה לה. שני לבבות נצמדו זה לזה, נצתו זה בזה, נשפכו זה בזה והיו לאליהו אחד הפורץ חומות ירושלים ועולה במרכבת האש ונותרנו אנחנו למטה, אנחנו שבצמרת כאילו, נותרנו למטה, למטה, נשרכים אחרי נהר הדם והאש.

ד. „משא דוי ומשא גיל“

שאלני השואל:

— „הכיצד שאין ביטוי בשירי אורי צבי המתפרסמים באחרונה לאותה מלחמת גבורה של המחתרת?“
ועניתי לשואל:

— „אורי צבי הוא האפיקן של העתיד. הוא לא היה זקוק לתופעת הגבורה שתתרחש לעיניו. היא התרחשה בדמו טרם שהתרחשה במציאות. הוא שר אותה בשירו טרם שגופינו ניגנו אותה.“

ודאי שרבים מהיוצאים לקרבות והמפקדים על הקרבות ספגו לקרבם את חומר הנפץ שב„ספר הקטרוג והאמונה“, זה ספר הלימוד של מלחמת החרות, והם הרעימו בלחץ הלוחץ, אבל הקשר עמוק הוא הרבה יותר מקשר שבין נביא ומגשימי הורתו. רבים מאוד אלה שיצאו ל„פוצץ גשרים“ או עלו לגרדום ממש ככתוב ב„משא דוי ומשא גיל“ שבסיום ספר הספרים של מלחמת החרות, והם לא קראו את הספר והשיר לא בא בדמם. אבל הן הספר עצמו, השיר עצמו בא לו לאורי צבי מדמם זה שהם זרקו אותו בשמחה כזו על מזבח האדמה, והוא הריח את דמם זה הרבה שנים לפני כן, והוא הריח אותו כאדם מבוגר אשר ריח אמו פתאום בא באפו, ריח אינטימי חבוי עמוק בחושים ונשכה, נשכה אך לא נעלם.

נזל בנו דם אפל מימי קדם — אומר אורי צבי. דמם של דתן ואבירם וסוגדים לעגל ופלביוס. אבל גם הדם הטוב לא התאדה מגזעו של העם והוא פרץ בדורנו.

ישנו חוק מחזוריות במעלות ומורדות והמחזוריות מדהימה לעתים קרובות בדמיון־עד־פרטים. מחזורים גדולים ומחזורים קטנים. באותו מחזור הדם. אנו קוראים שוב ושוב בתאורי חייהם ומותם של בן־יוסף ושני אליהו וגרונר ואנו

קוראים בהם את סיפור עשרת הרוגי המלכות. אותה רחבות הנפש, אותה חרות שבמוות. ומהתאבדותה של שרה אהרונסון דרך יעקב רז ועד ברזני—פיינשטיין, בין אם חונכו אחד על מותו של שני בין אם לא חונכו עליהם, כולם בני גזע אחד הם. שלא כבימי בן־יוסף יכולנו עתה להישיר מבט בעיני השרים למוות. באותו פרק בו העלה אותנו ראש בית־ר למעלות קדושה והדר התרקתי באזניו חריקה. ולמה? כי היתה אז הבלגה על דמו של בן־יוסף, כי לא היינו ראויים להתעטר בעטרת ארגמנו. אבל באותם חדשי אביב וקיץ תש"ז הישרנו מבטים לעיני גרונר וחביב וברזני ופיינשטיין. משא הדוי אפשר היה לשאת אותו כי הוא בא עם משא גיל. גיל הנקם וההמשך. את ברכה פולד ליוו רבבות לקברה, לפי צו המוסדות, עולי הגרדום נקברו ככתוב בשירו של יאיר, "יקברונו בלילה בלאט" ודמו של רובוביץ, אשר אף גופתו המעונה לא נמצאה, ניגן, ניגן בנו וניגן מתוכנו ברחובות ובכבישים, בימים ובלילות והרגש הרגשנו כולנו והרגש הרגישו גם הרוצחים והתליינים את ידיהם של גרונרים ורובוביציים. הם ידעו: הם רשאים לרצות מאה ברכות פולד וזה לא יעלה בכלום, אבל כל טפת דם של עולה לגרדום מהמתרת עלה עלתה להם ביוקר. כאשר נשאלו שרתוק ועדתו בלטרון: „אם נשחרר אתכם—תמשיכו במאבק?" הם ענו בקולי קולות ובשבועי שבועות: לא, לא, לא. למרות הדם שנשפך בפקודתם. אבל כאשר נשאלו גרונרים ורובוביציים ופיינשטיינים: „אם ניתן לכם חנינה — תמשיכו?" הם ענו כולם, כולם, כשגופיהם כבר דקורים ומחוצים, כשצואריהם כבר צעניבת חנק, וענו בשיר וכגיל: „נמשיך, נמשיך ונכה בכם. מוות לאוייב — חרות למולדת?"

מה עלובים היו שרתוק ועדתו מול פני משחרריהם, ומה עלובים היו התליינים מול הניתלים. מה דמיון היה פה בין הכוחות? מה יכלו הבריטים להעמיד מול כוחם של בן־יוסף, חכים ובית צורי, אלקושי? מה??

ודאי שלא הכוח הצבאי שבאלה הכריע. ודאי שהפטריוטיות של אנשי המתרת שקלה פי כמה מזו של האנגלים. גבורתו של פאראן הרוצח תלשה היתה מזו של רובוביץ הנרצח. מאחורי רובוביץ עמדו חברים המוכנים לכל. מאחורי פאראן עמדו יותר מדי אנשים שכל טעם מלחמתם לא היה אלא במילוי הפקודות וחייהם יקרים היו להם מכל. הם לא רצו למות, לא ראו טעם במותם פה, ולא אבותיהם ואמותיהם באנגליה: ודוקא משום כך היה טעם מדיני רב יותר בהתנקשות בחייהם מאשר טעם התנקשויותיהם הם ברובוביץ. וכוחו של דוב גרונר לא היה רק בו. הבריטים לא היו מתפעלים ביותר מגבורתו הגפשית. הם אינם רגישים ביותר, על כל פנים אין הם מוכנים לפעול למעשה מתוך הוקרת הגבורה המוסרית. כוחו של דוב גרונר היה בזה שכל המתרת היתה דוב גרונר אחד. כולם מוכנים

לאותו דבר. כולם אותו בשר, אותו דם. אילו הפך שלמה בן־יוסף לממשות כזו כאשר הפך דב גרונר, היינו מקדימים את כל ההתפתחות ההיסטורית. אבל בעטיים של מעצורים אשר תוארו בראש הספר, היה בן־יוסף לגבור, אשר בגבורתו חונכנו כולנו. אבל הוא לא הפך להיות לכוח ממשי כי גרדומו לא חייב את חבריו לכולם. הוא יצר כוח נפשי בפוטנציה בלבד. הוא הכין את הקרקע לעמידות הגבורה של חכים ובית צורי, של גרונר ושל כל לבושי הארגמן בין אם הגיעו למבחן האחרון בין אם „חוננו” לפני המבחן האחרון, אך ללא ספק עומדים היו בו כולם, כולם, כגרונר, כבן יוסף. זו היתה השפעתו האישית של בן־יוסף. מן העבר הרחוק עוד הקרינו עשרת הרוגי המלכות. מן העבר הקרוב עוד חם היה דמם של נידוני גילי בדמשק ושרה בזכרון יעקב.

כוחות כאלה כמובן לא היו להם לבריטים להעמיד נגדנו.

וכוח ההתלהבות שעוררה מלחמת המחתרת ברחבי העולם היהודי וגם בחוגים לא־יהודיים אף לו לא היה להם לאנגלים מה לנגד. בין אם אהדת הלא־יהודים באה משנאת בריטניה, בין מאינטרסים משותפים, בין מאידיאליזם טהור, בין כה ובין כה זה הפך להיות גורם מעודד, אשר לעומתו לא היו להם לאנגלים אלא צרותיהם מבית, מאנגליה. על המשבר הכלכלי שלה, על עייפותה ממלחמת העולם, על אוילותה הטכסית בנוהג כלפי המעפילים.

כל אלה שימשו רקע נוח למלחמת תש״ז. על הרקע הזה יכלנו לכתוב בכתב הגבורה שלנו, בכתב הדם שלנו, בכתב המוח הממציא שלנו, לכתוב ולהכתיב. בשנת תש״ז בוטל החוק הבריטי בארץ. ערעור חוק זה החל מהיום בו הקים יאיר את המחתרת. בית הדין הבריטי סג כוחו מאותו יום בו הצהיר ראשון אנשי לח״י את הצהרת אי הכרתו בסמכות בית הדין. בית הדין הזה נעשה מגוחך באותו ליל ההלקאות ובליל תלית הסרג׳נטים.

היתה הבעייה בדין חמור: מה לעשות מול נסיונו של האויב להשתמש בנידונים כבני ערובה. הוא נסה להרויח זמן על ידי דחיות בין פסקי הדין לאישורים ובין אישורים להוצאתם לפועל. בכל מיני דרכים נרמזנו, שאם לא תהיינה פעולות תבוא חנינה. הנסיון היה חמור מאוד. הוא היה חמור לא כל כך ביחס לשלטון כמו ביחס לדעת הקהל. אנחנו לא היינו תמימים עוד ואנחנו סוף סוף גם לקחנו בחשבון את הגרדום כחוליה כמעט הכרחית במלחמה. על כל פנים אין הנסיון מראה על מלחמת חרות שהתחמקה ממבחן זה. אבל ישראל רחמנים בני רחמנים, ולפעמים לחץ משפחות ומים על טחנות ההסתה: „הנה! — צותו המסיתים — הם מעוניינים בתליות! הם עושים פרובוקציות כדי שתהיינה תליות!”

דרושה היתה בהירות מחשבה ותקיפות מחשבה כדי לעמוד מול כל הפיתויים

האלה. מבקר הייתי בחריפות את פרשת מאמציו של ראש בית"ר להציל את חייו של בן-יוסף. לא היתה דלת שלא התדפק עליה בלילות האחרונים בלונדון. כדי למצוא דרך משפטית לדחיית התליה. הוא היה אב ממש. והוא היה הומניסט ממש. אולי היחידי בעם. טעון טענתי נגד גישה זו. אולי חזק הוא שכל מעש קדוש חייב להיות גם אכזר. דין מלחמה אחר הוא מדין שלום.

אנחנו לא גרסנו את שיטת החטיפות של בני ערובה. בימי משפט שמונה עשר שבויי בתי המלאכה הציע לנו האצ"ל את הצעת החטיפות ואת נכונותו לעזור. דחינו את ההצעה. היו שיקולים פרינציפיוניים, אבל הסבה העיקרית היתה במעמסה האירגונית שבדבר. כעבור חצי שנה נוכח האצ"ל לדעת שאין זה דבר קל כלל וכלל לחטוף, וקשה מזה הוא להחזיק את החטופים. חדשים רבים חי האצ"ל במתח עצבים ומתח אירגוני סביב ענין זה. אמנם את אשבל ואת שמחון הורידו מהתליה על ידי כך, אך פעם שניה לא יכול היה לחץ זה להשפיע. זה הפך לענין פרסטיג'ה לשלטון.

ובינתיים תבע האצ"ל מאתנו להמנע מפעולות. זה היה אמנם "חוב" שלנו. כי בימי משפט ה"ח פנינו אנו בבקשה כזו לאצ"ל. אלא שבראותנו או שהשלטון משתמש בפסק הדין ובדחיית האישור לזכות בהפוגה, שחררנו את האצ"ל מההתחייבות לא לפעול. עתה היתה הסכנה רצינית שהאויב יחזיק בתמידות אנשים בחבל, והרי רבים היו שנפלו בשביו, ולא היתה עבירה שאי אפשר היה לפסוק עבודה פסק דין מוות.

נוסף גם ענין רובוביץ. נער ירושלמי שהדביק כרוזים, נחטף על ידי קצין פאראן עונה עד מוות וגופתו הועלמה. בחורינו התהלכו ממש קודחים. ששה שבועות הודענו על הסכמה להפוגה בימי דיוני ועדת אר"מ, אבל התנינו זאת בפירוש בשביתת נשק משני הצדדים. הודענו שלא נפעל בפעולות יזומות, אך נגיב על פעילות עויינת כגון: גירוש מעפילים, פסקי דין מוות וכו'. הבריטים לא הראו כל סימני התאפקות. לא היתה כל סיבה לשמור על ההבלגה. גירוש מעפילים בוצע לעיניהם של חברי אר"מ. היה הכרח מדיני לפעול ממש בנוכחותם בארץ. וענין החטיפות נעשה קשה יותר ויותר. בלי הרף ארבו אנשי אצ"ל לרמי מעלה (ורק חטיפת אלה עלולה היתה באמת למנוע תליות). ה"הגנה" יצאה למלחמת קודש להגן על הבריטים, למנוע חטיפות ולמצוא חטופים. בפרק הבא ידובר על ההגיון שבפשעם זה. הרי אין ספק שהתנהגותם החישה את התליות.

בינתיים החלו הבריטים גם לירות במדביקי הכרוזים. החלטנו להפסיק את ההבלגה. ובמוצאי שבת אחת ניתנה ההוראה ללוות את המדביקים ליווי מזויין. ובתל-אביב חיפה נורו ונהרגו קצינים וחיילים בריטיים, "הולכים לתומם" בלשון

העתונות המותרת לפי החוק הבריטי. כך סתם הולכים להם לתומם חיילים וקצינים בריטיים ברחובות תל-אביב וחיפה.

דם רובוביץ נוקם. האצ"ל רטן, אך גם הם אינם יכולים לטעון שהמשך ההפוגה היה מביא את החנינה, ואף הם אינם יכולים לטעון שהנידונים משלנו או משלהם רוצים לקנות את חייהם במחירים כאלה.

כאשר ניתלו הסרג'נטים נגולה אבן מלבי. כי מאוד מאוד חששתי שמא יכנע האצ"ל ללחץ מכל צד. מדי פעם היה נדמה לי: הנה זהו שיא הגיחוך אשר אליו הגיע "הישוב המאורגן", אך במקרה הסרג'נטים החטופים נדמה לי באמת שאין הגזמה בכך. איזו אימה נפלה עליהם! ובאיזה דרכים לא ניסו להשפיע על האצ"ל, והפעם בתזית רחבה מאוד מימין ועד שמאל. רבנים ראשיים ו"ריבולוציונרים" מעריצי פסיונרה, "אזרחים" וראשי מפא"י רוצחי "אלטלינה" למחר. כולם, כולם, מי ברכות ומי באיומים, מי בחנופה ומי בגידופים, כולם, כולם דאגו מאוד לחייהם של שני הבריטים.

אנחנו כאמור לא גרסנו את כל אותה השיטה. לא גרסנו את כל אותו המשחק של בתי-דין לא של הבריטים ולא של המחתרת. בתי-דין ופסקי דין רק ביחס ליהודים, מלשינים או עבריינים אחרים, אבל ביחס לבריטים? מה ענין פה לבית דין ופסק דין? אבל מכיון שהאצ"ל פעל לפי סגנונו הוא, דאגנו מאוד שמא חלילה ירתע מפני הלחץ ויראה ג'יסטה ג'נטלמנית. זכרתי יפה יפה פולמוס שלי עם מנחם משנת תש"ד, כשהוא התקיף אותנו על שני דברים: למה אתם מדברים על האימפריאליזם הבריטי. שנית: "למה אתם מטיפים לשנאה לבריטים". ועניתי לו בשני "מכתבים לידיד" מעל דפי "החזית". וחששתי מאוד, שמא עדיין אין הוא שונא במדה מספקת כדי לעמוד בלחץ הזה מסכיב. ושמחתי מאוד לראות את הצעד הנוסף בהתבגרותו. אכן שנאה. ברוכה השנאה לאויב בנפש. אנו היינו נוקמים בפשטות: על רצח רובוביץ, על רחוב בן-יהודה: טבח בכל מקום שנמצא אויבים ובכל אמצעי.

אבל עוד ערך אחד היה לצורת התגובה של האצ"ל. מלחמה היתה למחתרת לא רק בבריטים, כי אם גם בגילויים השלטוניים שלהם כבתי דין. הלקאת הקצינים (שהיה בה גם מההומור המלחמתי הטוב) ותליית הסרג'נטים באו להפגין: בתי דין מול בתי דין.

לאור זה היה מגוחך מאוד לראות רבנים בישראל המכירים משום מה בערכאות הגויים ומשמיצים בית-דין של יהודים. יתכן שהשופטים של האצ"ל לא קיבלו "סמיכה" מידי הרב הרצוג, אבל האם קיבלו אותה הקצינים הבריטיים? היתה לו גם לאצ"ל טבילת-דם עמוקה בפריצת כלא עכו. גם בה כבירו-שלים

רצה

נמזגו דמים בדמים, דמו של שמשון בדמו של שמש. ואלימלך שלנו אשר ניצח על המשפט בעכו נפל. ושמואלביץ עוצם את עיניו של עמרני ("מה לעשות? מה לעשות? שאני יפה כזאת? ושניה כמוני אין מן הים עד לירדן?"). וישנם גם סכסוכים קטנים סביב לפריצה. אנו דורשים חלק בביצוע הפעולה. יש גם עמידה על המקת על מספר האנשים שלנו שישוחררו. ורק הדם הוא אותו הדם והלבבות הפועמים בחיים והעומדים מלכת בנפילה, אותם הלבבות הם, ואותה הגבורה מימי שאל מת על חרבו ושמשון וכל אחד מאתנו הוא גרונר ויעקוב רז וכל אחד בית צורי וברזני ואין עוד כל תחומים של ממש בינינו באותה שנת פלאים, שנת הארואיקה, שנת תש"ז. רק גבורה זו, רק דם זה מהך ודמו הטמא של האוייב מאידך. מי ינצח?

ה. באימת ליל ברתלומיאוס

אינני יודע אם אותו שם ליל ברתלומיאוס, על שם הטבח אשר ערכו במאה ה-16 צרפתים קתוליים בין הצרפתים ההוגינוטים, אם הוא נקבע למבצע שהוכן נגד המחחרת על ידי ה"הגנה", או שמישהו אחר כנה את התוכנית בשם זה והיא בוטלה לפני שזכתה לשם עברי מקורי.

ועוד משהו אינני יודע. אינני יודע משום מה עובר מנחם בגין בספרו בשתיקה על אותה פרשה, אם משום שהוא מטפל רק בעובדות ולא במה שבשרשי עובדות ואם מסבה אחרת. אמנם אפשר לאמור: מכיון שהתוכנית לא בוצעה אין היא שייכת להיסטוריה. אולם דעתי היא אחרת. לדעתי יש בעצם התוכנית הזו מפתח להבנת תופעות רבות ולאורה גם פרשת "אלטלינה" נראית פשוטה יותר ומכיון שלפי כל הסימנים לא זכר בגין ביום אלטלינה את ענין אותה תוכנית מקיץ תש"ז, כדאי פעם להעלותה על הכתב, כי מי יודע מה ילד יום ומה יחולל לילה? ומה "התענוג" להיות מדי פעם מופתע מחדש?

ועצם העובדה: כאשר החלו להגיע אלינו הידיעות הראשונות, לא האמנו כמובן. אך הן תכפו וגברו. הן אמרו: ה"הגנה" מכינה ליל-דמים. היא הכינה רשימה של 300—400 מפקדים של אצ"ל ולח"י. היא מותפארת בזה שהיא מכירה גם את הכתובות של בגין ופרידמן. בלילה אחד, תוך חצי שעה בלבד יתפרצו יחידות ה"הגנה" בבת אחת לאותן מאות הדירות ו"ידפקו" את כל הכלולים ברשימה. לא חטיפות, לא מאסרים, כי אם חיסול מהיר וסופי.

וחסל פרשת פרישה בישראל.

הדבר היה פנטסטי אפילו לאחר כל מה שידענו עליהם. אבל המקורות היו

בטוחים. את התוכנית הכינו ראשי הפלמ"ח והיא אושרה על ידי בן-גוריון (נזכור את הפולמוס על ה"קופירייט" על רצח אלטלינה).

ואני בכל זאת לא האמנתי, עד שקבלתי את האישור הסופי לכך מפי מר ישראל רוקח.

נפגשתי עם רוקח פעמים מספר בביתו ובבתים אחרים. אינני יודע אם מר רוקח נחשב לאוהדיו של האצ"ל. לאוהד לח"י ודאי לא יכול היה להחשב. אנו ודאי שהיינו קיצוניים מדי בשבילו. לא חשכתי ממנו גם דברי תוכחה מעל דפי ה"מעש" על שאין הוא מחזיר את האורדן הבריטי שנתכבד בו והזכרתי את דוד ילין ז"ל, שבמקרה התגרות בריטית אחת החזיר את האורדן שלו. או שהתקפנו אותו על התעמולה שהוא עשה לטובת אגרות החוב הבריטיות. קשה היה לי גם למצוא לשון משותפת עמו בשאלות מדיניות, שאני הייתי מעמידן בהקף הרחב ביותר של המצב הבינלאומי ושל האינטרסים של האימפריה הבריטית וכו' וכו', בעוד אשר הוא מקיף במבטו – ויש להודות, מבט נכון וריאליסטי מאוד – את היחסים בין ה"הסתדרות" לבין המעמד הבינוני או כפי שהוא קרוי כאן: "האזרחים".

אולם לא למטרות פוליטיות כלליות ולא לבעיות מעמדיות הייתי נפגש עם מר רוקח. לרוב היו אלה עניינים שוטפים שנגעו לחיי המחותרת במסגרת תל-אביב. כי אינני זוכר מפי מר רוקח איזו שהיא התנגדות לפעולותינו... בירושלים או בחיפה. "אבל למה דוקא בתל-אביב?" לפעמים היה מבקש פגישה לשם שתדלנות לטובת... ברקלייס בנק, שהיו לנו עמו קשרים הדוקים מאוד בשנת תש"ז. אינני חייב להוסיף שלא הצליח ביותר והוא יכול היה להתכוון גם אלי כפי שהתכוון לרבים אחרים באמרו לי בהומור שלו: "מה בעצם ההבדל בינינו? אתה מדבר מעל הקירות ואני מדבר אל הקירות". לאחר פעולת ההחרמה הגדולה ביותר שעשינו בבנק ברקלייס, חכינו במאתיים אלף לא"י, כמעט שלא הצעתי בישיבת המזכירות שלנו שדנה על השקעות הכסף, לתת הלואה לעיריית תל-אביב, אלא שמר רוקח הקדים להופיע מייל במת מועצת העירייה בתביעה מפורשת ותקיפה שנחזיר את הכסף... לאנגלים.

חנו של מר רוקח עלה בעיני כבעיני רבים בהתנהגותו הגאה במעצר לטרון. וחבל מאוד שלא נשארתי ברושם זה בגלל פגישה אחרונה עמו בחורף תש"ח כשכא לבקש הפעם לא לטובת האנגלים, כי אם לטובת... ערביי שייך מוניס, שלא נגשים את אזרחנו ולא נגרש אותם.

אבל באותה פגישה בקיץ תש"ז ברחוב זמנהוף 6 דברנו על נושא רציני ולא על החזרת כסף לאנגלים ולא על מניעת בריחתם של ערביים. דברנו על סכנת מלחמת האחים. ואז שאלתיו לאמת שבשמועות על ליל ברתלומיאוס והוא אמר

לי בפירוש ובדיוק: „אני מצטער להגיד לך שיש יסוד לשמועות“. אלא שאחר כך הוסיף שהודות להתערבותו התקיפה ואימויו של ראביי סילבר נמנע האסון. ובעיית חיים ומוות היא להבין מהו הרקע להחלטה ממין זה. כיצד ולמה עלה הדבר במחשבה? והאם לא כדאי שיתעמקו בזה כל מי אשר חושב אי פעם ובאיזו דרך שהיא ליטול את היוזמה ההיסטורית והמדינית לידי מידי השלטון הקיים? כי זהו המפתח היחידי להבנת מה שהתרחש ומה שלא התרחש בשנים האחרונות בארץ, לפני ואחרי היות המדינה:

שמירה על השלטון הפנימי של הנהגת „הסתדרות“ עם או בלי מפ”ם. יבואו מרכסיסטים ויצביעו בדיוק על האינטרסים הכלכליים של הטרסטים ושל המנגנונים ושל הכורגנות הקיבוצית המסתתרים מאחורי שלטון זה. אנו איננו מטפלים כאן בניתוח זה. לפנינו העובדה שכבר הצבענו עליה: השלטון הקיים יצא ל„מאבק“ כדי ליטול לידי יוזמה כלשהי ולאחר שהפסיק בלחץ מכות מספר את ה„מאבק“ החליט לחסל את אלה שנטלו לעצמם את היוזמה ההיסטורית והמדינית.

אין כל משמעות של ממש בנימוקולוגיה המדינית והמוסרית שלהם נגד „הטירור“. המדובר הוא לא באנשי המוסר המופשט שסביב ל„ברית שלום“. המדובר הוא במפלגות מפוכחות מאוד כמפא”י ומפ”ם. שקר וצביעות היו כל השתפכויותיהם על „דם חפים מפשע“, שקר וצביעות חרזנותו של אלתרמן על „דם ילד“. לא אלתרמן שכאב באמת את כאב אותו נהג הקטר היהודי שנהרג בפיצוץ רכבת על ידינו, כי אם אנחנו כאכנו את כאבו, וכאבנו אותו פי שנים כי על כן הוא היה איש לח”י ומפיו היינו מקבלים ידיעות על מהלך הרכבות. לגבורה כזו אם היא מופיעה ב„לילות־הזעם“ של צרפת על קרשי הקמרי — מוחאים כף ה„אלתרמני”ים“ וה„אלתרווייב”ים, אבל לגבורה זו אצלנו — קוראים „תועבה“ ורצים להציל את בית „הדר“ ואת רכבות האוייב.

למה זה? למה זה? והרי אין תקדים לכך אצל שום אומה ולשון? והרי זה גרוע מוישי. הרי פטן הזקן עשה מה שעשה כי לא האמין עוד בנצחון בנות־הברית ורצה להציל את מה שאפשר, והרי הוא קבל אינו שהיא אבטונומיה. ואילו ניצחה למשל גרמניה, עדיין אין בטחון אם היתה צרפת בברית עם גרמניה פחות עצמאית מאשר היא בתוך תוכנית מארשל ושוב בברית עם גרמניה. אבל גם פטן לא רדף את המחתרת הצרפתית כאשר רדפה אותנו ה„הגנה“ וזה ללא כל תמורה, ללא כל גמול!

עמדה גולדה מאירסון בפני המזכיר הראשי והתחננה: תן ל„הגנה“ הכרה

כ„מיליציה“ להגנת בריטים בניגוד לחוקים הבריטיים. והיו עובדות שנאסרו בחורי „הגנה“ בשעת הדבקה כרוזים של „החומה“ נגד הפורשים.

היו אלה ימי גירוש ורצח מעפילים. וימי נאומי שטנה של בוויין, וימי דחיית „מאה האלף“ וימי „יציאת אירופה“.

ובעצם הימים האלה יצאו אלפי בחורי „הגנה“ למלחמת קודש בפורשים. רבבות לירות הוצאו לתקציבים לפלמ"חאים אשר הובאו לערים לעקוב, לפצח ראשים של ילדים מדביקי כרוזים, להסיר מוקשים אנטי בריטיים.

כל זה לא יובן, אלא אם כן תובן משמעותה העמוקה של שנת תש"ז בתולדות מלחמת החרות.

בשנת תש"ז לא היו קיימים עוד אלא שני הגורמים בלבד: השלטון הזר והמתחרת הלוחמת. והשלטון הזר מאבד כל אפשרות של שליטה אורחית בארץ. ואילו נמשכו הדברים כך גם בשנת תש"ח ללא המפנה המפתיע שחל עם צאת תש"ז והיה הדבר מתפתח בהגיון ברזל כחוק כל תגועות השחרור: גירוש השלטון הבריטי וכיבוש השלטון על ידי המתחרת המקיפה בינתיים את רובו של העם.

כי באותה שנת גבורה של תש"ז לא היתה עוד קיימת לא הסתדרות ציונית ולא הנהלת סוכנות ולא ועד לאומי ולא עיריות ולא מפלגות מימין או משמאל. כל אלה לא היו עוד אלא פיקציות מדיניות. הבריטים לא הכירו בהם, המתחרת לא הכירה בהם והודות לעבודת התעמולה הרחבה שעשתה קבוצת ברגסון באמריקה, גם יהדות העולם הפסיקה להכיר בהם, פירושו של דבר: הפסיקה לתת כסף להם והחלה לתת למחתרת. והפסקת מתן הכסף להם פירושו בקיצור נמרץ: קץ השלטון המפא"י-מפ"מי, קץ הקיבוץ וקץ המנגנון של הקרנות וההסתדרויות. היוזמה עוברת כחוק כל מהפכה לעיר ולשכבות ש„אין להן מה לאבד עוד פרט לכבלים“, כלומר פלורנטיין והתקוה וכרם התימנים ושכונת הבוכרים וכר' וכר', כל ההולכים באור פני הלוחמים ופני עולי הגרדום.

„הארץ“ בטא את הדבר ב„לוח“ תש"ח בפשטות ובהירות:

„המצב בארץ היה בו כדי ללמד שהיוזמה ה„מדינית“ בישוב עברה מידי המוסדות הנבחרים של התנועה הציונית אל האירגונים הפורשים“.

ומי זה בעולם ידע שבאותה שנה קייים איזה קונגרס ציוני? ומה ערך היה ל„קונגרס“ זה? פצוץ שרונה ופצוץ מיכלי הנפט על ידינו או פצוץ מלון המלך דוד ובית גולדשמידט וכלא עכו ותליית הסרג'נטים עשו יותר היסטוריה מאשר עשרת הקונגרסים הציוניים האחרונים גם יחד עם או בלי השתתפות הצה"ר.

מאז „השבת השחורה“ והכניעה של „הגנה“, ירדה מהפרק הנהלת הסוכנות.

עשרת חדשי ה"מאבק" עוד שימשו זריקה (וחבל עליהם!), לאחר הפסקתו — החל התהליך הטבעי של מלחמת חרות ללא סייגים לקראת המרד (לקראת המרד — אני מדגיש).

כמובן שהתמודדות זו בין השלטון הבריטי והמחתרת ומרד זה לא היו יכולים להתחולל אי שם באיזה חלל ריק. ודאי שהיו גורמים רבים שסיעו לאפשרות זו. מצבה הכלכלי של בריטניה. עייפותם של חייליה, אי נכונותם המסורתית של חייליה ליפול, לספוג מלקות ולהיתלות, ללא כל טעם ואידיאה. ודאי שרבים היו הגורמים בעולם שלטשו עיניהם להחלשתה של האימפריה הבריטית. רבים וכן שונים — כל הגורמים האלה יחד היו קיימים ושימשו רקע. ורק גורם אחד פשוט ירד מעל הפרק והוא: התנועה הציונית המאורגנת. "המאורגנת" — כי זו שבלבבות העם נסחפה והיתה נסחפת עוד יותר עם גלי המלחמה מתוך שכחון כללי של כל אותה עדה של "עסקנים", אשר עדיין התדפקו על דלתות בוויין וגרני, והיו — שוב כחוק כל מרד ומהפכה — נעלמים מן האופק יחד עם הנציבים והגינרלים הבריטיים, כולם יחד: גולדה מאירסון עם גרני, ראובן זסלני עם גיילס, וויצמן עם צ'רצ'יל, שרתוק עם קריץ' ג'ונס. כולם יחד. לא. לא לחנם צועק בן גוריון בישיבת הועד הלאומי בי"א בניסן: על הישוב להגביר את המאמצים נגד ההשתוללות המסורפת הטמאה למחרת פיצוץ מיכלי הנפט וגירוש "מולדת".

חוטמה של מפא"י הריח כמובן את המתרחש. היא פתאום ראתה את החלל הריק שמסביבה. מה שנשאר עוד זה היה: מנגנון ו...פלמ"ח. פלמ"ח המתוח לקראת "עזר". פלמ"ח הכאוב, המבוויש. המבוויש בגלל הנסיגה, אך השונא פי עשר בגלל נסיגה זו את אלה שלא נסוגו, שנשארו בחזית, שנלחמים בגבורה, שפיצצו את שרונה. הוא צמא דמים פלמ"ח.

לא. לא מטעמי הומניות ודאגה לחיי חיילים בריטיים, ולא מתקוה להשגים פוליטיים מידי בוויין. לא מטעמים אלה חוטפת ה"הגנה" אנשי מחתרת בשנת תש"ז, מקריבה קרבנות להציל את בית "הדר", מוציאה רבבות ושופכת דם ילדים מדביקי "חרות" ו"מעש", כי אם מתוך ההרגשה שהנה זה הקץ לשלטונם. יחד עם המנדט מתה הסוכנות וכל הכרוך בה. היא וכל הכרוך בה צמודים צמוד כל יינתק בשלטון הבריטי. זהו אולי מה שבלא יודעים (היכן הפסיכואנליטיקאים שב"שומר הצעיר"?) ירדו מן הפרק לאחר שירדו תן מדע-מדרשי זה ברוסיה?) כונה ב"על המשמר" בשם: מאבק צמוד. אכן צמוד, צמוד מאוד לשלטון הבריטי. וה"הגנה" והפלמ"ח יוצאים להגנת השלטון הבריטי כי בשלומם גם להם שלום. וכאשר נכשלים כל הדרכים האחרות: החטיפות, המכות, ההלשנות, המשמרות בכבישים וסביב לאוביקטים בריטיים, כאשר כל אלה נכשלים וכל הדלתות בעולם נסגרות בפניהם

בשאלה תמוהה: „בעצם מי אתם?“, אין ברירה עוד והם מחליטים לאחוז באמצעי האחרון: ליל ברתלומיאוס. „אינני יכולה עוד לסבול את הסיוט הזה“ צועקת מדי בוקר בבנין ה„ועד הפועל“ אחת הראשים. ומהו הסיוט? גרדום לבחור עברי? חלילה. שמא תחשבו דם אנגלים? חלילה. הסיוט הוא: היכן אנחנו? מי בעצם הקובע פה?

למחרת נאמו של בן־גוריון בוועד הלאומי כותב „הארץ“ במאמרו הראשי: „לאחר נאום זה יש לפורשים הברירה: לחדול או לקבל על עצמם את כל התוצאות הרציניות המרומזות באיומיו הגלויים של מר בן־גוריון“.

רעיון „ליל ברתלומיאוס“ בשל. אין להם מה לאבד עוד. הכל מה שיש להם זה השלטון.

עשרות. עשרות בשנים רגילים הם לקבוע את הכל פה בארץ והנה ניטל מהם דבר זה. הם חוששים מאוד וגם מתלחשים על כך, שבעצם אין בגין מתכוון אלא שהכריטים יזמינו אותו למשא ומתן. אינני חושב שיש יסוד לחשד זה. אף כי בהצהר של אלטמן היה קו כזה מן המוכן. בימי המצב הצבאי תוקפת היסטריה חדשה את ראשי ההסתדרות: „ראשי האזרחים באו במגע ישיר עם השלטון“. כעבור כמה חדשים ילחש מי שילחש באזני מי שישמע: „האזרחים האלה, רוקח וקריניצי וכן עמי הם הם העורף של המחתרת“ ובא תור המאסרים של ראשי העיריות והמרעצות, אשר נהפך לנצחון שלהם, כי התנהגו ממש ההפך מהתנהגות חברי הנהלת הסוכנות בלטרון.

געשה עוד נסיון לחץ משותף. כדי לשוות „כלליות“ ותוקף יותר, מוזמנים אנו ראשי המחתרות לפגישה עם חברי הנהלת הסוכנות בהרכבה הקואליציוני: מצדנו: בגין ואני. מצדם: הרב פישמן, דוד רמז, יצחק גרינבוים ופרץ ברנשטיין. ושוב מסתובבים סחור סחור. אותם הנימוקים החדשים — הרב פישמן מספר זכרונות מעניינים מאוד. לפרץ ברנשטיין אני נאלץ להגיד שאני מתגעגע לתקופת הזוהר שלו ב„הבוקר“ שנת תש״ג־תש״ד. רמז מרבה בדברי רכות של „לדידך“ או „אפילו לדידכם“. משב רוח נעימה בא מפני גרינבוים — אף הוא כמובן מתנגד, אבל הוא מסתייג בפירוש מנימוקי חבריו. הוא — כך לדבריו — מסתכל בנו בעיניים שההיסטוריה תדון אותנו. יש לכם חלק...“ ובצורה אחרת אישית יותר: „אילו הייתי צעיר יתכן שהייתי אתכם“.

אך גם הקואליציה איננה משפיעה.

כלום. אין עוד כלום בינו לבין השלטון הזר פרט לנשק הלוחם.

הדרך פנויה למרד.

ו. נצחון האוריינטציה

הופתענו, בעצמנו הופתענו להתאמתותה המהירה של ראייתנו המדינית, וזו נחלת לח"י בלבד, בדבר פגישת האינטרסים של מלחמת השחרור העברית ושל ברית המועצות.

וביום נאומי של גרומיקו שמחנו יותר מאשר עתידים היינו לשמוח ביום 29 בנובמבר, יום החלטת אר"מ.

והיה זה יום נצחון לרעיון מדיניות החוץ של יאיר, שאנחנו התאמנו אותו למציאות הבינלאומית הקונקרטיה בימינו.

המפנה מצד ברית המועצות לא חל כמובן בגלל אהדתה של מפ"ם וחגופתה. ואף לא בגלל ה"מפעל המתקדם" של ההסתדרות והקיבוץ. אלה לא חדשים היו ואלה מסוגלים עם כל הקולקטיביזם הכלכלי שלהם להיות גורם אנטי סובייטי מובהק. אותו ידיד פרטי, הקומוניסט אשר בביתו, כמסופר לעיל, מצאתי מקלט בימים האחרונים לפני מאסרי, הגיע בינתיים לתפקיד מכובד במנגנון המודיעין של אתת מארצות הדימוקרטיה העממית. ומטעם תפקידו הוא עומד עמי בקשרים. כמובן שמאז נאומי של גרומיקו החל גם הוא לשיר "זמירות חדשות", אך לא זה חשוב, אין להם ברירה לקומוניסטים והם מקבלים באהבה דין זה של אמירת אמן בדיעבד. חשוב הוא שידיד זה שהוא לא סתם חבר המפלגה, כי אם בעל-מוח, בעל ידיעה מרכסיסטית עמוקה ורחבה, מצא מיד את ההסבר המרכסיסטי לתמורה.

והרי זה אופייני. תורה שהיא לכאורה מדעית וחוקים לה, לא יכלה — מה שמתחייב מכל חוקיות — לראות מראש את ההתפתחות ואת האפשרות, אבל בדיעבד ישנו הסבר לכל. ואין השתלשלות דברים שאי אפשר יהיה למצוא את הסברה בדיעבד ולהוכיח שכך ולא אחרת מוכרח היה להיות.

ובכן, זו הסברתו המרכסיסטית של ידידי הקומוניסט:

אין משען לרוסיה הסובייטית אלא בארצות מתקדמות. בכל המזרח התיכון מדינת ישראל קפיטליסטית תהיה המשען החזק ביותר. הכיצד? יתר הארצות הן פיאודליות. ובכן חסרות פרוליטריון בעל הכרה. עוד תעבורנה הרבה שנים עד שיגיעו לידי כך. לעומת זאת מדינה יהודית תהיה בדרגה הקפיטליסטית, משמע — תעשייה, משמע — פרוליטריון בעל הכרה מעמדית. וגם אם לא יהיה רוב למפלגות השמאל, יהיה להם כוח ניכר בכדי להביא לידי נייטרליזציה באם ירצה הימין לשלב את המדינה הזו בברית נגד רוסיה.

כמובן שאין אתה יכול להופיע ולשאול אותו: אם כך למה מצליחה המהפכה

בסין החקלאית-פיאודלית ואינה מצליחה ביפאן התעשייתית. אל תקשה. תמיד יימצא פלפול שיטביר את המצב שם.

לדידנו המפנה הוא כמובן תוצאה מהתגלות הכוח העברי הלוחם לעצמאות של אמת. ובעצמאות של אמת מעוניינת כרגע ברית המועצות באמת, כי ההישג המכסימלי בשבילה בשטח זה היא הנייטרליזציה של האזור הנמצא למעשה בידי האימפריאליזם הבריטי.

זה היה חישובנו. כאשר נשאלתי על ידי אנשים: האם אנו נלחמים נגד האימפריאליזם בכלל, עניתי בחוברת פנימית:

„בפירוש ובקיצור: לא. אנו הננו תנועה לאומית קונקרטי ומלחמתנו היא על כן באימפריאליזם קונקרטי. ואם יהיה זה אימפריאליזם אחר שישעבד אותנו, נלחם בו. אין לנו לא עודף כוחות ולא עודף זמן להלחם בכלל באימפריאליזם. אין אנו מוציאים גם מהחשבון אפשרות הסתיעות באימפריאליזם אחר אם הוא אנטיבריטי. כמובן שנלחם גם נגד האימפריאליזם האמריקאי אם יסייע לבריטי, אך כמו כן נלחם גם בעמים לא אימפריאליסטיים אשר מטעמים אחרים יהיו נגדנו. קנה המדה למלחמת עם יכול להיות רק אויב מוחש ולא מופשט — לא נהיה סנשו פנשו ולא דון קישוט.

היה קונקרטי!

על כן לא הסהרתי אף פעם בפגישות עם נציגים רשמיים של הדימוקרטיות העממיות כי אצ"ל קרוב לנו יותר ממפ"ם, כי אצ"ל לוחם למעשה באימפריאליזם הבריטי ומפ"ם — לא. ותהיינה התורות אשר מאחורי מלחמה זו או מאחורי אי-מלחמה זו אשר תהיינה.

ובאזני מיקוניס אשר נסה למצוא את המשותף ואת המפריד בינינו נסתתי את הדבר נסוח קונקרטי על יסוד הפרט האוטוביוגרפי-המקרי:

— „הגעתי ארצה דרך מוסקבה. הזהירו אותי שממוסקבה מובילה רכבת גם לסיביר, ובכל זאת נסעתי.

ההבדל בינינו לביניכם הוא זה: אתם יוצאים ממוסקבה ונוסעים למוסקבה ובמקרה נקלעתם לירושלים. אני נוסע מירושלים לירושלים ואם הדרך מובילה דרך מוסקבה — אדרבא, ללא היסוסים.”

ואכן, הטפנו לאורינטציה פרו-סובייטית ללא היסוסים. כי ראינו את הפגישה האוביקטיבית של האינטרסים. היה זה אספקט של מדיניות חוץ בלבד ללא קשר לאיזו ולוגיה של משטר. חזרתי והדגשתי בכל השעורים האידיאולוגיים שבעיית המשטר איננה בעייה עקרונית. היא כפופה לצרכים הלאומיים. מה שטוב להשגת

העצמאות הוא גם הטוב שבמשטרים בשעה זו. ויהי המשטר הסוציאליסטי הגאה ביותר, אם אין בו כדי לקדם אותנו לחרות, לא נבחר בו. והוא הדין להפך. גם חרות הפרט איננה אידיאל בשלב זה של תולדות האומה.

על כן לא העמדתי אף פעם פנים של תנועה סוציאליסטית בפני גורמי חוץ — לא בגלל הסוציאליזם זכאים אנו לתמיכת רוסיה כי אם בגלל האינטרסים הלאומיים המשותפים. אנו באמת איננו רוצים להלחם ברוסיה. אנו באמת איננו אויבי המשטר הסובייטי. ואנו באמת יכולים גם ללמוד הרבה ממנו, אף כי נתנגד לכל נסיון של השתלטות סובייטית לא פחות ממלחמתנו בשלטון הבריטי.

דבר לוחם חרות ישראל לבעיית האוריינטציה. זה היה ברור עוד כשנת תש"ז לכל לוחם חרות ישראל. על כן היתה שמחתנו רבה ועמוקה לשמע הצהרת גרומיקו, כי ידענו שמלחמתנו הלאומית היא שהולידה אותה, שחוקה היא מכל הפטפוטים האנטיאימפריאליסטיים של „השומר הצעיר“ הטובל ושרץ בידו.

בדמנו הוכחנו שאין אנו רוצים בשלטון זר. בדמנו הרחקנו את השריון הבריטי מעל הארץ, בדמנו הוכחנו מה שכתבנו: „לא יעמוד בסיס זר על גבנו“. לא מפני שהוא מופנה נגד רוסיה, כפי שזה מנומק אצל מפ"ם ומק"י. אין אנו דואגים לרוסיה. אלא מפני שזה מופנה נגד חרותנו. אך מכיוון שזה מופנה גם נגד רוסיה, אנו רואים בה בעלת ברית.

זהו הבסיס הבריא שעליו העמדנו את האוריינטציה המדינית שלנו, ועל כן לא הופתענו מעצם המפנה שחל במדיניות ברית המועצות, כי אם מהמהירות שהוא חל בה, וכפל זהירות חייב הייתי לנקוט לבל יביא נצחון זה לאותה התבטלות כלפי רוסיה כשם שהביאה הצהרת בלפור בלב רבים התבטלות כלפי אנגליה, מעבר לחישובים מדיניים-עצמאיים.

במדה שנגביר את מלחמתנו — נגביר את אמן ידידנו. ולא לשוא שאל דימיטרוב כשבאו לפניו נציגי הקומוניסטים מהארץ וספרו לו על הפילוג בין הפ.ק.פ. והאיגוד הקומוניסטי העברי: מי משניכם פצץ את מיכלי הנפט בחיפה?

זה היה שקול בערכו כנגד כל הפלפולים של שני פלגי הקומוניסטים. על כן רבו תקוותינו ורבו סיכויינו. על כן אמרנו: יש שכר למחשבה מדינית עקבית. נמשיך ונלחם נגד כל משעבד ובכל התקיפות ובכל ההקף. ובעלי ברית מוכרחים לבוא.

ושגרנו שליחים גם לצ'כיה, גם לכולגריה.

חלק חמשי:

התפרקות

נאני עוד תמול התוקתי גבורה באגרופי כאחז צור,
ברן לגיונות לך הדשים, ירושלים – וכיום:
גבורת תמול הנה נגרת כמו חול בין אצבעותי;
נחזוני לופת סלעיך והוא כאדם יום שוקע;
נאני ומרעי רעבי לחם ורעבי מלכות בבת אחת.

אורי צבי גרינברג: הגברות העולה. תרפ"ז

דונקירק

א. מעשה בשק הגדול ובשק הקטן

„אל תסתכל בשק אלא במה שיש בו“. אבותינו אשר יוגבים היו זכורמים היו ואמרו על היין שהוא משמח לבב אנוש ועל האשה שהיא כגפן פוריה, אבותינו ניסחו: „אל תסתכל בקנקן“. ואנו, אשר בעוונותינו הרבים אין אנו יודעים עוד טעם שמחת חיים ממש, אנו שהיינו לרוכלים בעולם, ל„פעדלער“, אנו עוסקים בשקים ולא בקנקנים. אבל חוק השק כחוק הקנקן. אל תסתכל בגדלו ועביו, הסתכל במה שיש בו.

ומכיון ששכחנו חכמת חז"ל — נגרם לנו צער רב עם פרוס שנת תש"ח, ביום י"ג בתשרי למנייננו, 27 בספטמבר 1947 למנינם.

הכל הלך במישרין. יותר מאשר במישרין, ממש פעולת פאר של „הבלונדיני הגבוה“ שלנו. באור היום במרכז העיר, על יד באנק ברקלייס הוא משתלט במהירות הבזק ובעוז ללא דוגמה על המשוריין הבריטי ושולט מהברן של אותו משוריין על פעולת ההחרמה בבנק. ארבעה בריטים שבאו תחת חסות התוק להוציא מהבנק כסף יהודים לאוצר ממשלת פלשתיין, והימים ימי גירוש „יציאת אירופה“, ובכך רבים צרכיה של הממשלה וגדולות הוצאותיה. ארבעת הבריטים האלה כבר נפלרו ומתרוצץ עוזי ג'ינג'י, אשר עדיין לא שכך בו דמו של רובוביץ, מתרוצץ ומחפש: היכן עוד „גויים“? תנו לי עוד „גויים“! (בשעת הפעולה ראהו חברה, בחור „השומר הצעיר“. הודיע עליו ולמחרת באה המשטרה הבריטית ואסרתו). וכינתיים רצים ה„סבלים“ עם הרכוש, שני שקי כסף, שהוצאו מן הבנק והועמסו למכוניות.

אך הנה מתחיל השד מרצד בין גלגלי הפעולה. אל אחת המוניות (או עוד פשוט: טכסי) המחכות ל„סבלים“ נגש שוטר יהודי שנפצע ביריות ומבקש להביאו מיד לבית־חולים. ואותם הלבבות הרנים להפיל אויבים בריטיים, נמסים למראה דם יהודי. המכונית אוספת את השוטר היהודי הפצוע ומסיעה אותו. וכשנושאי השקים מחפשים אותה — היא איננה במקום שנקבע.

כינתיים מגיעה תגבורת בריטית, מופיעים משוריינים נוספים ומתחיל קרב.

אין לאבד עוד זמן רב. גם דוב, שכבש ברן, איננו יכול להחזיק עוד זמן רב. הוא רץ עם הברן ונוהן חיפוי לבחורים. שק אחד אפשר לזרוק לתוך מכונית. אבל איזה מהשקים לקחת? כמובן — את זה, הגדול והכבד.

הגדול והכבד.

והקטן והקל מטילים באופן זמני לאחת החצרות ועוד ישובו לקחתו. אך אין שבים לקחתו. מישהו השגיח בזה. הבריטים עורכים חיפוש ומוצאים אותו. אך מה זה חשוב? העיקר שהפעולה הצליחה, הבחורים כולם בסדר. אין קרבנות מבין הולכים ושבים ו... השק הגדול והכבד — בדינו.

ורק כעבור יום מתברר:

השק הגדול והכבד הכיל לירות בודדות. ארבעים וחמשה אלף לירות בודדות. לפי מנייננו ולפי מניינם.

ובאותו שק קטן וקל היו חמישיות ועשיריות, בסך מאה וחמשה אלף. לפי מנייננו ולפי מניינם.

ורגשי הצער מתערבבים ברגשי השמחה. אלא שהצער חולף מהר ונשארת השמחה על ה"יש" וגם ה"יש" מתברר שהוא חולף מהר, אלא שזה כבר לא שייך לפרק הנה, שאינו דן ב"תפיסתה" הממונית של המחתרת, כי אם בתפיסתה המדינית. באותו יום ממש, בו ארעה לנו ההצלחה וארעה לנו התקלה ב"ברקלייס", בעצם היום הזה י"ג בתשרי תש"ח למנייננו, 27 בספטמבר 1947 למניינם, פורסמה בלונדון לראשונה ובפומבי רב ההצהרה על החלטתה של בריטניה לסיים את המנדט ולהוציא את כוחותיה מהארץ.

תפסנו את השק הגדול והכבד הנה, העמסנו אותו על כתפינו וצהלנו: נצחון! למען הדיוק: התגובה הראשונה היתה אחרת, היא היתה דומה לזו שבאה מכל צד: אי-אמון. פרסמנו כרוז ופרסמנו מאמרים, בהם הוכחנו שבעים הוכחות ושבע, שאין זה אלא תכסיס, שזוהי רמאות.

ואכן, היתה זו רמאות והיה זה תכסיס, אבל כלל לא באותה הדרך שאנו שערנו. היינו נאחזים בכל מיני תופעות משנה: החזרת המשפחות של הפקידים הבריטיים, בניין שיכונני חורף לצבא וכו', כדי להוכיח: הנה! כל ההכרזה היא שקר שאין לו רגלים. הם לא יצאו! אבל התברר, שהיו אלה חשדות-שוא. הם יוצאים.

אין ספק, שעמוק עמוק, מאחורי חזרה מתמדת זו על "הם לא יצאו", היה חברי גם רצון עמוק: אל יצאו עוד.

ואינני חושש לומר זאת, ואינני חושש שמא יבואו אויבים וישישו על "מציאה"

זו שאני ממציא להם: הנהו! הוא אשר אמרנו! העיקר אצלם ה"מלחמה". מלחמה לשמה".

אינני חושש, כי אינני כותב את דברי בספר בשבילם, כי אם בשבילנו, בשביל כל הלוחמים, אשר שילמו במיטב דמיהם, חייהם ושנותיהם על מערכה זו ואשר לא „מאבק" היה זה להם, כי אם רצינות. ולמען חשבון מלחמה רצינית זו אני רוצה בפרק הזה ובבאים לערוך קצת סדר באותו סבך רגשות ומחשבות אשר נסתבכנו בו מאז אותו יום מכריע בשביל המתחרת כולה, יום הכרזת הפיגוי. מיד לאחר ה־29 בנובמבר, בשעת שיחת הסברה לאנשינו, אמרתי בדרך של הלצה:

— „הבריטים „סידרו" אותנו! הם יוצאים".

הלצה זו נבעה מתוך מצב המבוכה אשר השתרר אצלנו. אמנם הבריטים עוד סייעו בידינו במשך זמן רב. ימים מספר לאחר הכרזת הפיגוי הודענו שנפסיק את פעולותינו לימי דיוני או"ם. ומאז לא חזרנו עוד למלחמה רצופה בבריטים. אמנם הפלנו בהם עוד קרבנות רבים, רבים מאוד, אך מדי פעם, רק כתגובה על פרוכוקציות. טעמה של שנת תש"ז עמד בנו. לכאורה אפשר לחשוב שהיה זה רק טעם הנאתי בלבד מתנופת היד ההולמת בשלטון בעל מאה אלף חיילים ונשק מובחר, טעמו של דוד בהכותו את גלית, טעמה של נקמה על שנות העינויים. אבל היום אני יודע שאותה הרגשת אי־רצון שנולדה בתוכנו בעקבות ההכרזה על הפיגוי היו בה ליד אי־הרצון של הדם אשר טרם הביע עצמו עד תום, גם הבנה עמוקה מתחת לסף ההכרה, שאין כאן בעצם נצחון של אמת. וגם ביטויי הצהלה שלנו ושל האצ"ל והתרועה הנשנית ומריעה: אנו גרשנו אותם, אנו גרשנו אותם! דוקא אלה, בטויהם לאותו משהו־לא־בסדר־כאן, שאז לא ידענו בדיוק מהו ורק היום אנו יודעים, או לפחות יודעים אלה המעזים לדעת.

ורק היום אנו יודעים, חייבים אנו מאוד לדעת זאת: לא גירשנו אותם. כי אילו גרשנו אותם אזי:

א. הם לא היו בארץ במדה שהם בה.

ב. לא היינו צריכים כלל לשוב ולכתוב ולנאום: מי גרש את הבריטים? המתחרת או בן־גוריון? אזי היה הדבר ברור לכול.

ובכן: לא היה כל גירוש צבאי. אלא מאי? אלצנו אותם לעזוב? זה מתקבל יותר על הדעת, אבל במקרה זה ניתנת לאוייב יוזמה רבה בתנאי העזיבה, ואם מנוסה הוא וגמיש כאימפריאליזם הבריטי, עלול הוא להפוך עזיבה זו לחזרה, כשלון תכסיסי זה לנצחון איסטרטגי.

וזהו בדיוק מה שהצליח בוויין לעשות. לצ'רצ'יל — דונקירק, לבוויין —
פלשתיין.

ודאי ששנת תש"ז היתה שנת מכות בבריטים, בגופם, בממונם, בפרסטיג'יה שלהם. כלפי כל מה שהיה בארץ עד אותה שנה, היו אלה שיאים, ובתנאים שהיו כאן, בתנאים הגיאוגרפיים המצומצמים ובתנאי משטר וישי בעל אמצעים רבים, היה זה מבצע שראויים אנו להתגאות בו כי אין בעולם משלו. אבל כל זה לא היה אלא אוברטורה למרד שחייב היה לבוא ויכול היה לבוא אלמלא „דונקירק” זה של בוויין. גרדומים ראשונים עוד זעזעו. מצב צבאי ראשון עוד הפחיד. מכאן ואילך המלחמה היא ההוי והיא גורפת יותר ויותר כוחות לתוך שורות הלוחמים. הסוכנות וה„הגנה” אינם קיימים עוד מבחינה פוליטית. בידיהם רק הברירה הצבאית: עם המלחמה או עם השלטון הבריטי. חידוש המרי ביתר תוקף או „מיליציה להצלת בריטים”. כל יתר הפונקציות של ה„מוסדות” ירדו מהפרק. גם ההעפלה — זה התחליף ל„מאבק”, זו כפרתה של ה„הגנה” הנכנעת בארץ, — גם היא הגיעה לקפאון. עיניים ללא פריצה. מרטירולוגיה. לכל היותר — הפגנתיות. דעת הקהל בעולם לא רואה אלא את הלוחמים. אנו עומדים — ברגע זה אני מדבר על לח"י בלבד — על סף השגים של ממש בשאיפה המתמדת לזכות בבעלי ברית בארצות מזרח אירופה. על דברים אלה עדיין לא ידובר בספר זה, ורק תיקבע העובדה כשלעצמה. ולפי החוק שאינו סובל „חלל ריק” היו ודאי נפקחות עיניים רבות בצרפת ובארצות הברית, אשר יכלו להחשב יותר ל„אזורי השפעה” של האצ"ל.

שנת תש"ז היתה שנת התחלת הסערה. אילו הלכו העניינים באותו כיוון הלאה, היו באמת מזדעזעות אשיות השלטון הבריטי במזרח התיכון כולו. בשנת תש"ז עברנו משלב המחותרת לשלב הפרטיזוני, בשנת תש"ח ודאי היינו עוברים לשלב הגבוה יותר, לשלב הצבאי. ודאי היה גם מגיע התור באחד הימים לאותה תכנית אצ"ל לכיבוש ירושלים וחיפה, לא להצגה דרמטית בלבד והנפת הדגל, כי אם מתוך סיכויים להצלחה ממש עם עורף מוכסח, עם בעלי ברית בעולם, ועם צבא אויב מפורר ומבוהל.

היינו במעלות למרד. אלמלא מעלות אלה הרפודות גופי-עולי-גרדום ופורצי-כלא, היה בוויין ממשיך ל„צפצף” על או"מ וכל ועדותיה. אלמלא מעלות אלה היה גדול יותר מספר הנוטים לקבל את תוכנית מוריסון (עליה חרשה), שנציגה הוא היום שר במדינת ישראל, פרסמה גלוי דעת בשנת תש"ז בוו הלשון:

„הסירוריסטים שולטים ברחובותינו. הם ולא ההנהלה הציונית קובעים את אופייה ואת שיטותיה של מדינותנו. אפילו תוכנית

מוריסון יכלה לשמש בסיס למשא ומתן. היא יכולה לשמש בסיס גם כיום.

הזכור לך גלוי דעת שכזה, אדוני המיניסטר, הערר רוחן (בליט) ? אך אנו שותת־ידם פלסנו את הדרך. צעד אחר צעד, גוף אחרי גוף פלסנו את הדרך. למה ?

חשבנו לקראת המרד המשחרר. וניצחנו בקרבות הקשים. לא יכלו לנו לא האויב החיצוני בכלאו וגרדומו ולא האויב הפנימי בשיתוף־פעולה ובטירור־"עצמאי", ובסיוע ישיר למבצרים הבריטיים.

בכל אלה ניצחנו.

ונוצחנו.

אותה מימרה ידועה עד לבנליות: "הבריטים מפסידים בכל הקרבות וזוכים במלחמה", כלל וכלל אינה כה בנלית, על כל פנים אצלנו היא זכתה לאימותה המלא, על כל פנים אין להסיק מאי־דיוקיו של בוויין בפרטים מרובים שהוא בור במרחב המדיני־איסטרטגי.

החלטתה של ממשלת בריטניה, אשר בוויין "הרשע" סמך ידו עליה, "לפנות את הארץ", הפכה לנצחון איסטרטגי לאימפריאליזם הבריטי במזרח התיכון ולמכה ניצחת למחתרת העברית במדה שזו התכוונה למשהו יותר מאשר לזכות באי־אלה "ויתורים" או בביטול "הספר הלבן". כי אם באלה המדובר, הרי שנכשל בוויין. "הספר הלבן" בוטל, לא בשלמותו כמובן, כי על חלקים גדולים של הארץ עדיין כוחו יפה. אולם — על כל פנים כך נדמה לי — למחתרת היו מטרות נרחבות מזה ועל סף שנת תש"ח עמדנו להגשים אותן אלא שהקדימה אותנו הדונקירק של בוויין.

אין פירושו של דבר שבוויין התכוון למדינת ישראל זו שקמה. הוא ודאי עוד קיוה לזכות גם בשטח הטקטי המצומצם. הוא עוד קיוה לסולם שלם של אלטרנטיבות אשר תצמחנה מהפינוי:

א. התוהו ובוהו יאלץ את היהודים להסכים לתוכנית מוריסון ולדיכוי סופי של המחתרת.

ב. באר"מ לא יימצא הרוב הדרוש למילוי תביעות הציונים (דוק: "הציונים" ולא המחתרת).

ג. הכוחות הערביים יחסלו את "הבית הלאומי" על הישוב היהודי חיסול פיסי. בכל אחת מהאפשרויות האלה היה בוויין זוכה בחזרה במערכה הטקטית שהפסיד אותה במלחמה במישרין. אבל גם אם יקרה — ומה שקרה באמת פחות

או יותר — ושלושה אלו לא ייעשו, ויבוא „נצחון“ יהודי באו"מ ובשדה הקרב עם הערבים, כדאי להכנע כניעה טקטית על מנת לנצח נצחון איסטרטגי והוא החשוב והוא העיקר: הצלת השלטון האימפריאליסטי בכל האזור, שהיה בסכנה חמורה אילו נמשכה מלחמתה של המחתרת והתרחבה. מעיראק ועד מצרים היתה מתלקחת האש ואין צריך לומר שכראש וראשונה היה מתמוטט אותו מבצר איתן, אשר היום ישראל היא „יכין“ שלו, והוא „עבר הירדן“. מפת המזרח התיכון היתה משתנית, ודאי היתה נמשכת באיזו צורה שהיא ההתחרות על השפעה מצד מעצמות אחרות. אך בריטניה היתה מסולקת לחלוטין.

הכרזת הפיגור מנעה את ההתפתחות הנו. מנעה את המהפכה העברית הגדולה. אמנם הודות לתמיכה בינלאומית מטעם שונים, הודות לתקיפות-מה של בן-גוריון ראש הגמדים, ברגעים המכריעים, ובעיקר הודות לנכונותו וחומו של הדם העברי הצעיר, לא הצליח בוויין לקנות את נצחוננו זה במחיר הזול ביותר שהוא קיוה לו, אבל גם המחיר ששולם על ידו: „מדינת ישראל המתקיימת“, כדאי הוא לו וכדאי לאימפריה הבריטית, אשר יצאה מסכנת נישולה הסופי מכל האיזור, והיא שוב שולטת בו כשהכוח שסיכן את מעמדה ירד וחדל להיות גורם.

ועם זאת באה גם ההצלה למשטר הישן של התנועה הציונית בהנהגתה של מפא"י. לאחר שבחלקה של הארץ בוטל „הספר הלבן“, נמחו זכרונות „אי-ההבנה“, כפי שמכונה בלכסיקון הציוני תקופת הדמים וה„סטרומות“. ווייצמן נשיאה של „מדינה“ זו ובן-גוריון ראש ממשלתה — הרי הביטוי החיצוני הברור למה שארע. סוכן המחתרת בוויין — „בגד“ בנו ועבר „לצד שכנגד“.

הפנוי הבריטי הציל את השלטון הבריטי במזרח התיכון ואת שלטון ה„מוסדות“ בישוב. הוא נתן את המכה הגדולה למחתרת —

אשר צהלה ל„נצחון“ בטרם עת, כי המירה את מטרותיה במטרות „המאבק“. אשר שמחה לשק הגדול, הגדול והכבד אשר הרבה הרבה שטרות כסף בו, לירות יחידות יחידות —

והשק שנעזב הכיל את העיקר: את הכיבוש הישיר של השלטון בארץ מידי הבריטים ומידי היהודים גם יחד. אלה העשיריות ואלה החמישיות שבשטרות הכסף, אשר הפקרנו, אשר עזבנו, כי מסרנו את המכונית שלנו להצלת שוטר יהודי פצוע, כי היינו „פטריוטים“ עד מאוד.

הבריטים שוב בארץ, ורק דוב, גבורו של אותו יום, איננו כי נפל בעוגיה אל חפיר, וגם עוזי הגינגי איננו כי נפל בירושלים על ירושלים, ועוד הרבה, הרבה יקר איננו.

ב. ליל התפרקות

ויתפרקו כל העם את גזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל אהרן.
ויקח מירם ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו: „אלה אלהיך
אשר העלוך מארץ מצרים...” ויקומו לצחק. שמוח ל'ג

ואקום גם אני לראות במצחקים בלילה ההוא.
ואף אילו מתגבר הייתי על יצרי שדחפני ללכת לראות המוני יהודים
בשמחתם־לא־שמחתי, לא הייתי יכול לעשות זאת, כי נפרצו כל קירות וכל חומות
עבות. אילו הייתי מתגורר עוד באותה פנת־פרדס ברמת־גן או כפי שהתגוררתי
בשלושת החדשים האחרונים של תש"ז בקצה בני ברק, ודאי מאזין הייתי על יד ספל
קפה עם שכבת קצף דקה מלמעלה לאותה הצבעה „דרמטית” באו"מ, הייתי מהרהר
במנוחה את הרהורי ושוב ליסון, כדי לתת לקצף העכור לפוג ולקום למחרת
ולראות שוב את הכל בעיניים פקוחות ואכזריות של לוחם חרות ישראל. אלא
שדבר כזה מן הגמנע הוא אם גרים באותו לילה בדירה החדשה ברחוב דיונגוף,
צעדים מספר ממרכז המשתוללים לכבוד ההצבעה באו"מ על „מדינה” — „כסית”.
במקום זה בעיר העברית האחרונה לכל סבל וראשונה לכל צהלה, אין כל
סייג להתפרקות.

ומתפרק גם אני לראשונה מאזיקי הזהירות המחתרית ויורד לשוטט ולראות
את העם ברעו. בקושי הושרה „התקוה” עד תום, כי כבר נפרצו כל הגרונות בצעקות,
נפרצו כל החלונות, כל השערים בבתיים, נפרצו כל מקלטי הרדיו והוגברו עד למכסימום
ורמקולים זועקים מכל פנה. רחוב דיונגוף אינו רחוב עוד, הבתים אינם בתים
עוד ובן אדם אינו בן אדם עוד היכול לתקוע רגליו ברצונו והגיונו ושקטו. הכל
נסחף בזרמי ההשתוללות הגואים, גואים ומציפים את הכל. נשים רצות עם תינוקות
בזרועותיהם, בתים רוקדים ודגלים במצנפותיהם, צפירת המכוניות מתחרה בצווחה
סתמית ללא מלים, ללא מנגינה של העמוסים עליה:

יֹהֵאֵאֵאֵאֵאֵאֵ! מיללת השמחה.

יֹהֵאֵאֵאֵאֵאֵאֵ! מייללת „התרבות המחקדמת” מ„כסית”.

יֹהֵאֵאֵאֵאֵאֵאֵ! מסחרר את חרוזיו הדיסוננטיים חרון „לא איכפת, מה איכפת,
מאי לי נפקא מינה?” ובאמת: לא איכפת, מה איכפת, מאי הנפקא מינה? יש
ברירה? אין ברירה! תחי, תחי ה„מדינה”.

אני ממשיך.

אמש עוד חושש הייתי לעבור את פנת פרישמן־דיונגוף בשעה שהיא מוצפת
אור. שם קפה „פנת”, ואוהבים בו לשבת אנשי הש"י לרוב, המשתוים עם אנשי

„כסית“ בענייני „התקדמות“ ומפגרים אחריהם בענייני „תרבות“. והצד השווה ביניהם: כל הלוחם בבריטים ולמען חרות ישראל, ירחיק את פניו מאורות אותם בתי הקפה. אבל בלילה הזה, בלילה הזה אין פחד. בלילה הזה לא יקום איש מבין יושבי „פנתי“ כדי לבלוש אחריך. לא מפני שעם הלילה הזה נגמר הגיזב שלו. עוד מלאות „עבודה“ תהיינה ידיו וגם מלאות דם יהודי באותו חורף לאחר הכרזת או"מ, אבל בלילה הזה, בלילה הזה שכורים הם. בלי הפוגה, ברציפות ובצמידות מתנפצים הבקבוקים אל אבני המדרכה. עצמאות! כלבי מק מייכל וברקר הותרו מהרצועות. חרות.

אני עובר מהם והלאה מחמת המיאוס. ירדתי לראות בשמחת יהודים. והיתה על השטח הראשון שמחה. שמחת יהודים פשוטה, לא־פוליטית, שמחת „תהיה לנו מדינה“, משלנו. אמנם רבים מאלה השמחים היום עוד אתמול היו מעקמים את חוטמם בלעג לשמע מלה זו, בין אם מחוסר אמונה, בין אם מחוסר הצורך, בין כה ובין כה מתוך יתר „פכחות“. אך היום הם רוקדים ושמחים, היום תמה כל פכחותם יחד עם בינתם. „מדינה יהודית“, מלת קסם של עשרות השנים האחרונות.

אך מתחת לשטח הזה שכבה שניה והיא השליטה בלילה הזה. התפרקות. אתה רואה זאת בכל אותו חוסר־צורה של השמחה, חוסר כל מעצור הרגיל אצל שמחה ממעמקים. כאילו הדגמה של אמת פסיכו־פיסיוולוגית שאין ההנאה אלא פירוקו של מתח.

וכה עצום היה המתח בשנים האחרונות, גם אם לא מסוג אחד. הטבח באירופה, סכנת הפלישה הגרמנית, מלחמת המחתרת וכל הכרוך בה: התנקשויות, עוצה, חיפוש, גרדומים, הפגנות, מעפילים, פחד הפוגרומים, אימת מלחמת אחים. רק מעטים, מעטים מאוד מוכנים להמשיך בחיי מתח כאלה עוד ועוד, כי אופי להם ממין הפלדה ועצביהם ממין הפלדה מתוחים מעומק הסבל ועד למשיח רחוק, רחוק ועל פסי פלדה אלה יבוא, יבוא המשיח. אבל הללו מעטים הם. העם — עם פזיז הוא. יותר מארבעים יום אין הוא יכול לתכות לשובו של משה. ערב רב אינו עומד בסבל מדבר ואש. ערב רב רוצה מנוחה, יהי מה שיהי, ותהי כבר המנוחה. סוף פסוק, הכרעה, הכרעה. מדינה גדולה או קטנה, עם ירושלים או בלי ירושלים, העיקר: סוף למתח הזה, ל„מעגל הדמים“ כפי שזה קרוי בפי הבורגנות מימין ומשמאל, הרוצה יציבות, יציבות, יציבות. ובחדשים האחרונים הוגבר בדרך הטבע ובדרך מלאכותית המתח בצפיה להחלטת או"מ. בדרך הטבע של נידון המצפה לגזר דינו, בדרך מלאכותית על ידי מנהיגי הציונות, הנאחזים מאז ומתמיד בכל מיני תאריכים וועדות וכינוסים, כי הם תייהם ואורך ימיהם ובהם יהגו ויתלו תקוות יומם ולילה, יומם ולילה. בעזרתם

אפשר להתחמק מפעילות לוחמת. בהם אפשר לנגח את „הפורשים“ התוקעים סכין בגב „דוקא“ בימי „הכרעה“ אלה. ומה יהיה חלילה אם לא תתקבל ההחלטה החיובית? אז לא תהיה ברירה וצריך יהיה להיאבק שוב... אם לא יופיע באופק איזה מושיע חדש בדמות קונגרס יוצא מן הכלל או ועדה נוספת.

ובמתח הזה למעלה ולמטה כשגובר הסבל הטבעי, טבעי מאוד שבמלחמת חרות, במתח הזה נופלת ההכרעה בהצבעה. כל הצבעה שתוצאותיה אינן ידועות יש בה מן ההאזארד, מן הגורל, והנה עומדים המוני ישראל ומצפים במתח האזארדי: היזכו בגורל, התנתן להם מדינה או לא?

עומדים מיליונים יהודים בעולם, עומדים רבבות בחורי ישראל, בריאים כארזים, בעלי כושר קרבי מופלא, בעלי נכונות לקרבנות, עומדים כשידיהם בכיסים ופיותיהם פעורים ומצפים: כיצד תצביע קוסטאריקה. קוסטאריקה. קוסטאריקה. בהם, בקולות קוסטאריקה וניקארגוא, בהם תלוי הגורל, התהיה מדינה לישראל או לא. עומדים וסופרים: כבר ארבעה — בעדנו, ואחד נגד. מה על סיאם? היכן סיאם? סיאם? סיאם נעדרת. סיאם נהדרת!! ועטים נובעים, נובעים מאוד רצים על הנייר וסופרים וסופרים. כמה כבר. הוראא! ניקורגוא הצביעה בעדנו. ניקורגוא הצביעה בעד זה שבני בניהם של אברהם ויצחק ויעקוב ודוד וישעיהו ויהודה מכבי, שתהיה גם להם מדינה. הוראאא. ניקארגוא. היכן היא בעצם ניקארגוא זו? איזה מין עם הוא זה? מי יודע? גש אל אחד, אל שנים, אל שלושה, גש אל אלפים מבין ההמונים המצפים לדברה של ניקורגוא ושאל: מה זה ניקורגוא? אין יודע. אין יודע. אך מה זה חשוב. תחי ניקורגוא, היא בעדנו. בעדנו. ואל תבלבל את המוח בניאור גרפיה והיסטוריה. אם ניקורגוא וקוסטאריקה תהיינה חלילה נגדנו, לא תהיה מדינה יהודית ומיליונים יהודים יהיו עצובים מאוד, ותהיה מדינה רק לערבים. מדינה? שבע, שמונה מדינות! ופתאום קללה: קובא, ימח שמה! קובא הצביעה נגד. אנטישמים. וכשמגיע לגדולים — יוצאים ממש מן הכלים. ארצות הברית — בעד. תחי הדימוקרטיה. ברית המועצות — בעד. תחי המהפכה הרוסית הגדולה. וגם אני שמח, נצחון ה„אוריינטציה“ שלנו. ראשונים היינו ואכן.

גלים עולים ויורדים, עולים ויורדים. הלבבות פועמים, פועמים. כמה כבר, כמה כבר בעד? וכמה נגד? כמה דרושים? שלשים? שלשים ושנים? כשהייתי ילד היה אבא משחק עמי ב„קלפים“ לכבוד חנוכה, משחק ל"א והיה לבי פועם ככה בהגיעי לכ"ד או לכ"ה. האזכה בל"א, ל"א המקסים?

ועוד תמונה מבית אבא צפה. כחוק כל מערבולת: תהום עולה. אני בן שתים עשרה. ואני צועד לימינו של אבא ואחי בן עשר לשמאלו ואנו לבושים חג, חולצות מלחים עם צווארונים כחולים לבנים, צועדים בהפגנת־חג ברחובות לבוב העיר.

צועדת כל לבוב היהודית ודגלים, דגלים. זו פעם שניה שאני הולך כך עם אבא בסך עם המונים. בפעם הקודמת הלכנו להלווית ספרי התורה שנשרפו יחד עם היהודים שקפצו לבית הכנסת להצילם, ואנו בבית הקברות וגם זה בנובמבר אך השלג, השלג מכסה את הכל ויהודים שחורים ברבבות על השלג, וקוברים ספרי תורה יחד עם יהודים שרופים ובכי רב ויללת נשים וגברים בבית הקברות והשלג איננו נמס, קפוא ורע. אך הפעם תהלוכת חג, רבבות רבבות יהודים צועדים: התלסת סן־רימו! חמשים ושתיים אומות הצביעו בעדנו, בעד „בית לאומי“. והלבבות מתרוננים, מתרוננים, ממש גאים גאים כמוני, כאחי בחליפה החדשה, היפה. כי היינו חמימים עד מאוד. כי עוד האמננו, האמננו בערכן של החלטות שכאלה, האמננו במצפון העולם, ורבים היו המאמינים אז ורבים כה רצו להאמין.

זאת ועוד: מה היה מאחרינו באותם ימי הילדות של האומה המתחדשת? הרבה מאוד צדק ומושבות מספר. באלה באנו בפני אומות העולם. על כן שמחנו מאוד שזכינו ל„הבנה“ ולהסכמה. אבל היום? היום כשאנו למעשה האומה היחידה במזרח התיכון לתרבות ולכוח, היום כשמאחורינו מלחמת גבורה באימפריה בריטית. היום שנעמוד עמידה אוילית־עדריית כזו ונכרכר לכל קול המצביע בעדנו? היום לאחר כל הנסיונות הקודמים, לאחר ההתבדות הגדולה של ערכי הצבעות במוסדות שכאלה שהם בני יומם והחלטותיהם בני־רגע ואנו נאחזים בהם ועוד איך, איך? בהחלטיות שכזו? באמונה שכזו?

לא בלילה ההוא נולדה האסוציאציה עם עגל הזהב, ולא אני העליתי אותה. העלה אותה בפני אורי צבי המקיף במבט־נשרי מרחקים, מרחקים שבזמן והחי גם העבר כאילו קרה לעיניו. הוא אמר לי: „זוועה שכזו, תיעוב שכזה כמו ריקודי אותו לילה לא עברו על העם עד היום כי אם פעם אחת בלבד. כך ודאי נראה היה הריקוד מסביב לעגל הזהב“.

ואורי צבי ודאי התכוון גם לעגל עצמו. לאותה מדינה שהוחלט עליה שלא היתה בגדר בעל־חי כלל (הישנו מי היום שיחאר לעצמו „מדינה“ זו בגבולותיה והרכבה שהוחלט עליה ושרוקד עליה?), והוא ודאי התכוון לבגידה בירושלים שעל חשבונה הוחלט מה שהוחלט, שתמורת הויתור עליה הסכימו כמה מדינות „קתוליות מאוד“ או „נוצריות מאוד“, להצביע „בעדנו“ ובכן על גופה הקרוע של ירושלים רקדו המרקדים. אבל אני בלילה ההוא מרוכז הייתי בעיקר בשני אלה: בתופעת ההתפרקות הזו ובתופעת ההתבטלות הזו. מנין, מנין — תמהה נפשי — אותה חולשת דעת באומה גדולה כזו? מי ששמע מפי הגבורה „אנוכי“, מי שראה בעיניו את הגבורה, מכרכר ומצוח: „אלה אלהיך אשר הוציאוך מארץ מצרים? אלה? בזכות ניקורגוא וקוסטאריקה? בזכות אלה? מהם הכוח לרקוד מהם הזכות

לחיות? מנין לה לאומה גדולה כזו נפש שפלה־עבדותית שכזו? האם גם אבותינו שהאמינו במשיח היו מסוגלים לרקוד כך לכבוד החלטות גויים? וכי בכל ספרות הגאולה שלנו, שהיא ריאליסטיית מאוד על אף כל הלבוש המיסטי שלה, האם יש בה רמז לכגון זה? ישנו אליהו המבשר, ישנה מלחמת גוג ומגוג, ישנו עמק יהושפט, ישנו משיח בן יוסף, אבל אין ובצדק ובהגיון הריאליזם אין זכר לאיזה מין בשורת גאולה שכזו, גויים מחליטים בהצבעה על מדינת ישראל, וזה חג וזו הילולא. אין בכל מעיינות האומה ממין זה.

ובכן מה זה, ובכן מנין זה? אין זאת כי גם לכאן הגיעה מארת אותה תנועת־אור־מסנוור־משלה של האימנסיפציה וההשכלה. מאז באה אותה התבטלות, אותה צפיה לדבר גויים, לחסד גויים. הם מהללים את התנ"ך, ובכן טוב הוא התנ"ך. הם בזים לתלמוד ובכן רע הוא התלמוד. כל אותה צהלה לשמוע תהלה מפי גוי נאור. כל אותו אבסורד במלחמת שווי הזכויות בגולה, כל אותה שמחה לסופר צרפתי שהוא נגד אנטישמיות ולמדינאי רוסי שהוא ליברל, כל אותה נסיגה־לאחור מתפיסת המושגים הריאליים, ריאליים מאוד שהיו לחונ"ל כלפי אומות העולם. במערת רשב"י היה זוהר יותר מאשר „לאור השמש" של ההשכלה, היתה הבנה עמוקה יותר. האמונה במשיח היא ריאליית יותר מאשר האמונה בחבר עמים ובאר"ם. אין זאת כי לא בני בניהם של רשב"י והבעש"ט רוקדים פה בככר צינה דיזנגוף, כי אם בני בניהם של אלה שרקרו בפאריס ובלנינגרד ובורשה ובבודפשט לרגלי „שויון הזכויות" שזכו בו. אין זאת כי לא הגיעה הציונות לשכבות עמוקות מאלה, היא ילידת מאה שנה או מאה וחמישים שנה. היא אינה האמונה המשיחית של אבותינו ועל כן־היא בת גילן של קוסטאריקות וניקורגואות. והיא מתבטלת בפניהן, ובפני כל ההצבעות הארמיות הללו.

לא אומר שכל אותו ניתוח עשיתי בשוטטי אז בתוך ההמון המשתולל. אך אומר שבתוך כל אותו סבך המחשבות וההרגשות, על ההתפרקות, על ירושלים שהועלתה על המזבח, על הבלשים המכרכרים, על הזרות הזו שלי בין כולם. לא נצחון אוקטוברי, לא כיבוש בסטיליה, לא גירוש אויב, כי אם איוו הצבעה אי שם ונוער מיילל כל כך. אף זו גולה. ושקר דבר הדור החדש.

האין זה ריקוד הקבצנים ב„דיבוק"?

והלך הלילה ההוא, השחור למרות האורות שהציפו אותו, הלך וחייד את חיוכו הלגלגני, כי באו ימים אחריו אשר לאורם נראו הדמויות המכרכרות מגוחכות פי כמה.

אך עם הלילה ההוא הלך ונעלם גם ליל המחתרת שלנו, אשר כל כך הרבה זוהר היה בו, אשר הכל ברור היה בו, ובא יום שלא היה לא יום ולא לילה. ערפל.

ע ר פ ל

א. הסברה שלי: מספיק בקושי

כאשר בשעת ההסברה לאחראים הטיח מישהו בפני, שהמרכז לא ראה מראש את אפשרות פתרון החלוקה. יכולתי בנקל להפריך טענה זו ולצטט מאמר עוד מימי „החזית” תש”ה, שבו הועלתה אפשרות זו. אלא שזאת היתה דחיה בקש. שהרי אין זה מספיק אם אי פעם נזכרה החלוקה כאפשרות תיאורטית. תנועת שחרור המתנגדת לפתרון שכזה, חייבת גם להצביע על דרכי מניעה.

וכאן לא יכולתי, באותם ימי ההסברה אשר קיימנו לאחר 29 בנובמבר, נתן פרידמן עם קבוצת אנשים אחת ואני עם קבוצת אנשים שניה, אלא לנסח ניסוח הסברה פאטאליסטי:

„חלקה של הארץ משוחרר, כנגד חלקו של העם שעלה וכנגד חלקו

של העם שנלחם”.

והיה זה תירוץ של התחמקות. הטלת האשמה על אחרים. על אלה

שלא עלו ועל אלה שלא נלחמו.

וראי שעוד מיליון יהודים בארץ ועוד חמשת אלפים לוחמים היו מסוגלים למנוע את החלוקה, ודאי שגם מבלעדי אלה ניהלה המחתרת מלחמה, אשר היתה חייבת לזכות בפרס ראשון אילו ניתן איזה פרס בעולם ללוחמי חופש. אבל מי שבשבילו אין העיקר בטפיחה זו על כרסו: „ראו מה גבורים אנחנו”, מי שבשבילו הבחינה העיקרית היא בין מטרת הגבורה והשגיה, אל ירבה להתחמק ולהטיל על אחרים את אשמת הבלתי-עשיר.

במפנה השנים תש”ז—תש”ח איבדנו את היוזמה, לא רק המלחמתית. כי אם גם הרעיונית. וזה לא היה הכרח אובייקטיבי. גלשנו לזרועות האידיאולוגיה הציונית-הגנתית בין מתוך אי ראייה נכונה של הפיגוי הבריטי הפיקטיבי בין מתוך אותה שאיפה כמוסה להיות בחזית אחת עם כל העם, בין מתוך החשבון הריאליסטי: כי צד יכולים אנו להלחם לשחרור הארץ כולה

ודאי שבאותה הסברה בביתו של גדעון בני-ברק שבתי וחזרתי והכרזתי בפני עשרות אחראים כי

„אנו באים לסכם פרשה ולפתוח פרשה. ורק בפרשיות אנו דנים כאן ולא בתורה. בתורה לא חל כל שינוי. התורה היא שחרור המולדת למען העם. החזרת העם למולדת והקמת מלכות ישראל ככלי וכביטוי לכוח היצירה העברית הקולקטיבית.“
(כל הציטטות לקוחות מהתוכנית הפנימית שפורסמה והכילה את דברי הסברתי בעל פה).

ודאי שגם הודיתי במבוכה שהשתררה אצלנו וידעתי גם להסביר את סבתה: „ריכות זה שריכזנו את מבטנו, דברנו וזרוענו על אויב זה (הבריטי) הוא שגרם מבוכת מה בקרב אנשים מספר. מצד אחד הרי כולנו יודעים ואנו מדגישים זאת הדגש וחזור, שאימפריאליזם זה שאינטרסים חיוניים לו כאן, רק נסוג לחפירות חדשות. אולם עצם הפינני הצבאי והשלטוני הישיר מעלים מנגד עינינו את האויב בצורתו המוחשת שהתרגלנו אליה והתנסינו יפה ובהצלחה בדרכי הפגיעות בו. מעתה נוצר מצב חדש. אימפריאליזם זה בתוספת אימפריאליזם אמריקאי בעורף יבצע את שלטונו לא בגופו המוחש, כי אם בצורות חדשות אשר דרכי מלחמתנו עד כה אינן מתאימות להן עוד.“
ודאי שהכרזתי ברורות לכשנשאלתי על ידי לחמי חרות הרגילים לבהירות ועקביות:

„לא נכיר בשום הסכם להישארות צבא זר בשום חלק מהארץ.“
כן. הכל היה נכון. גם הסברת המבוכה. גם הרגשת הרמיה הגדולה שבפינוי, גם ההבטחה לא „להכיר“. ורק כשהחלו לשאול:

כיצד ???

התחלתי לגמגם.

היו הבדלים בין דברי ההסברה שלי לדברי ההסברה של נתן פרידמן. הוא 'א עמד על ניסוח המטרה „מלכות ישראל“ כאשר עמדתי אני. הוא שם את הדגש יותר על מה שהושג מאשר על מה שלא הושג. אבל ברור היה לשנינו שנמשיך בצורה כפולה: במדינה — בדרך מפלגה ליגלית, ומחוצה לה, למעשה: בחוץ לארץ ובירושלים — בדרך המחתרת.

עד כמה שאפשר היה בפסיכזה של הימים האלה התאמצתי למעט את ההישג על ידי כך שהעליתי אותו מדרגת הסטטיות לזרם הדינמיות:
„במדינה“ — כמובן במירכאות. היא לא תעמוד בכחינה

אידיאולוגית של לוחמי תרות. היא לא תעמוד גם בבחינת ההגשמה של הציונות. ואחרון אחרון: היא לא תעמוד בבחינת קיומה לאורך ימים. עלינו לדאוג לכך, ששלב זה, "המדינה", לא יחדל להיות בחנוכה. תפקידנו הראשי הוא להפוך את ה"מדינה" הזו מבית לאומי לפרוודור לאומי ובפרוודור אין עומדים, אין יושבים, אין ישנים".

(ורק כעבור שנה נוכחנו לדעת שגם ב"פרוודור" זה אפשר לעמוד כעני בפתח, "לשבת" בעכו, ולישון בכנסת).

אך יהיו הניתוחים של העבר ושל העתיד בהירים כאשר יהיו, הנחתם היסודית היתה עובדת החלטת או"ם. למנוע בעד הגשמתה יכולנו בשתי דרכים. אחת שחשבנו עליה ודחינו אותה, ואחת שבעלותה לנגד העיניים — היתה השעה מאוחרת מאוד, אם לא מבחינה אובייקטיבית, הרי מבחינה סובייקטיבית, מצד עייפותם של אנשי המתתרת מכף רגל ועד ראש.

האפשרות הראשונה, שאותה עוד העליתי בימי הזוהר של תש"ז בשיחה עם בגין, היתה הפסקת המלחמה של המתתרת. עם התקרבת תאריך מועצת אר"ם, נעשה ברור יותר ויותר שאנו דוחפים לקראת פתרון החלוקה, שתשביע רצון רובם של היהודים, שתתן מחדש סמכות לסוכנות היהודית ול"ישוב המאורגן", שתיתול מתחת לרגלינו את קרקע הסבל של הנידחים. בשיחות אלו העמדתי את השאלה בעירומה: מה יהיה אם נפסיק, כדי למנוע את החלוקה?

מסקנתנו היתה אחידה: תהיה תוכנית מוריסון בצורה הגרועה ביותר. אך להחלטת הפסקה לא עצרנו כוח. חששנו ללכת בדרך זו של "מה שיותר גרוע — יותר טוב". לא העזנו. לא היינו די אכזריים, או לא היה לנו בטחון שזה יוליד את המהפכה.

אִי־אפשר כמובן לערוך בבטחון גמור דיאלקטיקה אחורנית: "מה היה אילו..." על כל פנים ראינו את האפשרות הזו ודחינו אותה כי... היינו פטריוטיים עד מאוד. בהסתמכי על החלטתנו בעבר להפסיק בפעולות אם יועלו "מאה אלף", טענתי לעומת הנבוכים: הרי מדינת החלוקה פירושה מאות אלפים לפחות, על כן למה ננהג כלפיה אחרת מאשר כלפי הצעת "מאה אלף"?

ורק אחד היה שהטיח בפנינו אשמת בגידה. וכאות מחאה, או כאות מבוכה פנה... ל"הגנה". והיה לקרבן הערפל.

היתה עוד אפשרות שנייה להפרת תוכנית החלוקה, אפשרות אשר לא עלתה על הפרק לא אצלנו ולא באצ"ל, ורק הנביא ראה אותה וחשב עליה וקונן עליה, והוא

ללא תואר ד"ר כמוני, ומבין בהיסטוריה ובגיאוגרפיה יותר ממני, והוא לא ערך נסיעות ופגישות דיפלומטיות ומבין במדיניות יותר מנתן פרידמן ילין, והוא ללא תואר „אחד מגדולי המפקדים הצבאיים“ כרזיאל, כמרידור, כגידי, אך הוא האיסטרטג הגדול ביותר שיש לנו בדורנו, כי נביא הוא.

אורי צבי.

והאפשרות היתה: ירושלים.

אילו השארנו את כל החזיתות המפוארות והבלתי־מפוארות ביפו, ביהודיה, בשיך מוניס, אילו השארנו אותן בידי „הכוח היודע להגן“ ועלינו כולנו, המרכזים והמפקדים העליונים ועד לאחרון החיילים עם אחרון האקדחים — ירושלימה בימים שהופקרה, אילו ראינו אותה כי מרכז היא לא ללב בלבד, כי אם גם למפת הארץ ולהגנת הארץ, והיינו מכריעים את גורל הארץ והיינו מונעים בעד אסון החלוקה והיינו ממשיכים להיות תנועת שחרור לאומית כאשר נועדנו להיות, ולא כאשר בגדנו להיות, באותם ימי הערפל הרעיוני והארגוני אשר ירד עלינו לאחר שתי המכות האיסטרטגיות אשר הוכינו, אנחנו והאצ"ל גם יחד: הפינוי המדומה והחלוקה הממשית.

ב. בשתי החזיתות וחצי

על המבוכה המדינית שבאה עלינו מבחור נוספה המבוכה הארגונית מבפנים. ושתי שגיאות של נתן פרידמן הרבו מבוכה זו.

לאחר ההתקפה הערבית בגן־הוואי התקיימה ישיבת המזכירות המורחבת בבני ברק ובה דרשתי להעביר מחלקות מסוימות (בראשונה את מחלקת הידיעות) לחזית הערבית ולהכין גם את מחלקת הפעולות לקראת חזית זו.

הצעה זו נתקלה בהתנגדותו הנמרצת של נתן פרידמן, בטענו:

לא תהיה חזית ערבית.

קרוב לודאי שקוצר־ראייה זה בא לו מתוך קטיאוריה הרצויה של „נייטרליות של המזרח התיכון“ שהוא ניסת אותה ונימק אותה לראשונה. תיאוריה זו שנבעה מתוך עקרון מלחמתנו באימפריאליזם הבריטי ראתה בצדק, בכל מדינות־ערב השכנות, המשועבדות אף הן לבריטניה, בעלי־ברית אפשריים. בפאריס נמצא איזה מצרי־אינטליגנט אופוזיציוני המבטיח להקים תנועה פוליטית לשיתוף פעולה מצרית עברית נגד הבריטים האוייב המשותף. הרי זה באמת כל כך הגיוני!

אבל בעוד שאני הצבעתי בהסברה הנ"ל על קו זה כאפשרות אחת, והיא

שכא

הרחוקה בזמן, בעוד שקרובות יותר בזמן הן אפשרויות אחרות (ניצול התחרות האימפריאליזמים השונים, ניצול המיעוטים הלא-ערביים ולא-מושלמיים, או ניצול הנגודים בין מצרים וסוריה להאשימיים), תלה פרידמן תקוות דוקא בתנועות השמאליות-פרוגרסיביות באותן הארצות. על כן כתב הוא את הפרק הערבי בחוברת „קוייסוד למדיניות חוץ עברית“.

מצב רצוי זה של ברית נגד האימפריאליזם הבריטי יחד עם העמקת הנהייה שמאלה, הכתיבו לו לראות גם בקרב ערביי הארץ בעלי-ברית אפשריים. לפי שעה היה לנו רק נסיון אחד והוא כולו חיובי: יוסוף אברגוש. תופעה מופלאה בים העכור של הליבנטיניזם הצבוע. המשורר החודר מבעד לזמנו יטען באזני: דאי נוול בו דם מורדים עברים קדמונים, זה לא יתכן שזה יהיה ערבי. אך זו תופעה בידדת ואין לה כל קשר לא עם סוציאליזם ולא עם פרוגרס ולא עם מדיניות אנטי-אימפריאליסטית. פשוט — אופי של מורד אמיתי, שדבק לאהוב מורדים באופיים. ולא עליו מסתמך פרידמן בטענו באזני ובאזני המזכירות ובפגישות משותפות — באזני בגין:

לא תהיה חזית ערבית.

בגין שהוא חפשי מהנחות אידיאולוגיות במדיניות-חוץ, מטיב לראות ומכריז ראשון על סכנת הפלישה. כמובן שאין בכוחותיו להפוך את האצ"ל לצבא בולם את הפלישה, על כל פנים עתה מקבלת הצורה הצבאית של האצ"ל את טעמה הנכון. בעוכרינו היתה האידיאולוגיה הרצויה. האידיאה של נייטרליזציה של המזרח התיכון, לא אידיאת סרק היא, אלא שהיא זקוקה לתנאי-יסוד חדשים לגמרי ותנאי ראשון הוא, עצמאותו של המזרח התיכון, ותנאי לתנאי זה: כוחה הגדול של מלכות ישראל גדולה. בלעדיה — לא עצמאות, בלעדיה — לא נייטרליות, בלעדיה אין האידיאה הזו אלא מכשול מפני הראייה הריאליסטית. היא סימאה את עיניו של פרידמן. כל הכנות לחזית הערבית לא נעשו.

זו היתה סבה ראשונה, אך היתה גם שניה, עמוקה מזו, לשגיאה האחרת שעשה ראש לח"י בראשית ימי ערפל אלה: רצון ההתפרקות. מאז הוא ניכר בו והוא גובר והולך ומסתיים באותה עמדת עלבון במשפט עכו ובהקמת הנפל של מפלגת „הלוחמים“. כ„כרטיס כניסה לישוב המאורגן“. רצון התפרקות-מהירה זה היא הסבה השניה להוראה הפתאומית שהוא נתן: לפרק את החטיבה הלוחמת של לח"י. כמובן פרט לירושלים.

הוראה זו מטילה מבוכה נוספת בשורות. באישון לילה קוראים לי מביתי אנשים שבאו מסניפים ושואלים לפשר הדבר, ודמעות בעיניהם:
האם גמרנו??

ואני אינני יודע דבר. אמנם דובר משהו על קימוץ בתקציבים, אך מלת הפירוק לא עלתה אף פעם במחשבה.

ובינתיים החזית הערבית גוברת. בינתיים גם האצ"ל נכנס לעמדות הגנה וגם יצא לפעולות התקפה. ובינתיים הן עדיין קיימת היתה החזית הבריטית. תוך אנדרלמוסיה שנמשכה ארבעה שבועות בוטלה הוראת הפירוק הראשונה ובאחור מה נפתחה גם על ידינו החזית האנטי-ערבית.

אינני סבור, חלילה, שאחור זה היה לו ערך רציני לעצם החזית הערבית. זו התפתחה בממדים ובצורות כאלה, שאנו לא יכולנו לעמוד בה. גם הכמות הקטנה שלנו וגם רוחם של אנשינו ואימוניהם לא התאימו לעמדות-הגנה. אבל אחור זה היה לו ערך פנימי רב, הוא הוכיח את המבוכה במרכז של התנועה.

למרות זאת נעשו פעולות מספר שהיתה להם חשיבות בהתפתחות הכללית. בראש וראשונה: פיצוץ ה"סאראיה" ביפו. עצם החדירה של שני בחורים ללב לבה של ההתקוממות הערבית הטילה מבוכה רבה בקרבם, ובהלה בקרב תושבי העיר, נוסף על האבדות בנפש. היעלה בדעתו של מי במדינת ישראל להקים אנדרטת גבורה לגבורי ה"סאראיה"?

פעולה זו עודדה אותנו לנסיון נועז יותר. לחדור לשכם. אלא שהפעם, אם בגלל מקרה, אם בגלל בגידת הערבי המסייע, נתפס "אברהם כהן" שנשלח לבצע את הפעולה ועקבותיו נעלמו. ונחמה פורתא היתה רק, שבשעת פירוק מכונתו הטעונה חומר-נפץ, נהרגו שני קצינים בריטיים ממשתתפי הרצח ברחוב בן-יהודה בירושלים.

שונים ומסובכים דרכי הנקם.

עד פעולת פיצוץ אחת בחיפה, פוצץ בית הנג'אדה, אך חשיבות הדבר היתה בהפרת ההפוגה במלכותו של אבא חושי.

ועוד פעולת קרב ראשונה לנו באבו כביר, שהצליחה רק בחלקה. ופעולת-סרק בפיצוץ שבעים בתים ריקים בביר-עדס, ואולי גם לא הייתי זוכרה, אלמלא התנגדתי לה בטענה, שמוטב להעביר את תומר הנפץ שיוצר על ידינו לירושלים המזעקת יום יום: שלחו תומר נפץ! שלחו תומר נפץ! לשוא.

ורק לאחר שובו של דוב מחוץ לארץ הוקמו יחידות צבאיות ראשונות שלנו, שהחלו לפעול לאורך גבול המשולש בשרון ובשומרון, כי לאט לאט נסתמו כל הפרצות שאפשר היה לחדור דרכן לשם פעולות חבלה. לאט לאט קבלה החזית אופי צבאי והתרחקה מצורות מלחמה מחתרתיות.

ורק פעולה אחת עוד בעלת ערך והיא יותר פסיכולוגית מצבאית: שייך מוניס.

הגיעו ידיעות על התבצרותו של האויב בצפונה של תל-אביב, על מפקדים גרמניים בכפר, על קצינים עיראקיים וכו'.

יחידת אנשים שלנו נכנסה לכפר, הציגה עצמה בשמה המלא, שלא עלול היה להרגיע את דייריו, ביחוד לאחר מעשה הנקם שעשינו באברקישק לאחר רצח צעירינו ברעננה. שם הועמדו בשורה כל הגברים. ארבעה זוהו כמי שהראו לבריטים את מקום הקורס לנשק שלנו, והוצאו להורג. היחידה דרשה מערביי שייך מוניס להתפרק מנשקם או לעזוב את הכפר. הערבים הודיעו על נכונותם לעזוב, בתנאי שראשי העיריות והמועצות שמסביב יערבו לרכושם.

בביתו של ידיד המחותר ר' אברהם קריניצי נפגשנו עם מר ישראל רוקח ויעקב ספיר. ומוזר היה לשמוע מפי מר רוקח את הטענה הידועה: מטעמים מדיניים אין אנו מעוניינים שהערבים יעזבו את הכפר. היחידה, כמובן, ששקל את הדברים בלי התחכמויות, כי אם בשכל בריא וישר, היה קריניצי, וכמי שמבין גם בעניינים צבאיים וביחוד בתותחנות (הוא היה מנהל בית חרושת לייצור תותחים ותיקונם בדמשק בימי מלחמת העולם הראשונה) הזהיר מפני סכנת הפגזת נמל תל-אביב ורמת שייך מוניס. בקיצור, „אל פחד! שילכו!”

אני הודעתי לשני האזרחים המהססים, שהאולטימטום שלנו קיים, ואם ה„הגנה” לא תבטיח את העיר על ידי פירוק ערביי שייך מוניס, נכנס ונעשה „סדר”. אינני יודע בדיוק אם תוכנה גם איזו תוכנית לעשיית „סדר” זה, אבל שני דברים הושגו בבת אחת: הערבים החלו לעזוב בהמוניהם את הכפר. ולמחרת הפגישה בבית קריניצי הודיע לנו מר רוקח שה„הגנה” נכנסת לכפר.

את „דמי התיווך” נטלנו לעצמנו. גוש בתים מפוארים לשיכון מחנה לחי” ליגלי ראשון. ושם ניתן למקום: רמת יאיר.

וגם אתרי כל אלה הסיכום שאני מסכם את פעולותינו בחזית הערבית בשפלה הוא:

ללא חשיבות היסטורית-מכרעת. הפעולות לא נבעו מתוך הנחות-יסוד שלנו, הן לא היו לא פעולות שהרור, לא פעולות כיבוש. ובתוך תוכנו ידענו: הן באו אך ורק כדי לעמוד בהתחרות, כי הרי עדיין אנו קיימים כגוף נפרד. הבריטים עוד בארץ.

האצ”ל נכנס למשא ומתן עם ה„הגנה”. אנחנו הודענו למפרע שנכונים אנו להסכם, בתנאי שהחזית תהיה אחת: גם נגד הערבים וגם נגד הבריטים החוקפים אותנו, ואם מטעמים „מובנים” אין ה„הגנה” יכנה לענות לפרובוקציות בריטיות.

אפילו כשחבריה נעצרים ע"י בריטים ונזרקים לעינויים ורצח לידי כויפיות, אפילו כשבריטים עוברים מחסומים כדי להטיל פצצות במרכזים יהודיים, ו"סובלנות" זו כלפי הבריטים מגיעה עד כדי כך שאין ה"הגנה" מעיזה אפילו לפעול נגד הלגיון הערבי (פרשת בית נבאללה), מתנים אנו תנאי אחר: חזית אחת נגד ערבים, אבל ידינו חפשויות נגד בריטים.

ה"הגנה" דוחה את התנאי הזה, ואנו נאלצים להמשיך בשתי חזיתות באופן עצמאי.

הודעת הפינני הבריטית אינה מצדיקה עוד פעולות רצופות נגד המפנים, אבל תגובות חריפות על מעשי פרובוקציה באות מידינו. רק שני סוגים של פעולות עדיין נתונות ליזמתנו החפשית: החרמת כסף ונשק (מאתיים אלף לירות מבנק באיקלייס. ריח נקי מידי שודדים הבורחים עם שללם) ובריחות מבתי-סוהר (דרך מנהרה וביוב מבית-הסוהר המרכזי בירושלים). ועל שני מעשי פרובוקציה גדולים באות תשובות גואלות-דם ומחזירות כבוד. הרצח ברעננה.

בקורס לנשק הופתעה קבוצת צעירים וצעירות. לא הספיקו להתאמן ולהתגונן. הבית הוקף כולו. חמשה, וכיניהם מפקד הקורס נרצחו. מצד ההגיון מה ההבדל אם נופל צעיר או מבוגר? אך אין הגיון המוסד העליון בכגון אלה. עובדת צעירותם של רובוביץ ושל נרצחי רעננה (אנו קוראים להם ילדי רעננה, אף כי מזמן עברו את גיל הילדות), מוזגת דמע בכוס הזעם, ודמע זה מקציף את הדם. והאויב משלם בעשרות קרבנות. (על הלויית קרבנות רעננה מודיע "הארץ" ג' בכסלו:

"סמוך ל-10 בוקר עברו ביום ר' ברחובותיה המרכזיים של תל-אביב צעירות שביקרו בכל החנויות, הציגו עצמן כשליחות לח"י וביקשו מבעלי החנויות לסגורן למועד הלויית הרוגי רעננה. הן ביקשו להחזיק את החנויות סגורות מ-10 עד 10.30. כמעט כל החנויות נענו לבקשתן. אולם אחרי שעה 10 הופיעו במרכז העיר משמרות ה"הגנה", שעברו אף הן מחנות לחנות ודרשו מהחנוונים לפתחן מיד. ובמשך חצי שעה השתררה מבוכה בחנויות. חלקן נשארו סגורות וחלקן פתוחות".

עד כאן "פרח" מזרי הפרחים של ה"הגנה". ועוד שילמו הבריטים מחיר יקר על פיצוץ רחוב בן-יהודה. והיו עוד חחרמות נשק. אבל כל אלה לא היו עוד בגדר מלחמה רגילה ועקבית. וכי מה טעם במלחמה באויב אשר הכריז והודיע על "כניעתו"? עוד היינו אומרים ספק בצחוק ספק ברצינות: "נבקש מהם שישארו עוד קצת, כדי שנוכל עוד להכות בהם. נחזיק בהם".

שכה

אך אם יכול היה עוד משהו לטעון שזוהי מלחמה בין הבריטים ולח"י, בא פיצוץ רחוב בן־יהודה וזעק בתלי תלים של בתים וגופות: אויב לח"י הוא אויב העם. אותו הרוצח.

ומול האויב האחד שבירושלים ורעננה היתה שוב לאחת יד לח"י, שהחלה להתפצל לאצבעות, אצבעות בין השפלה והבירה. מאיר בירושלים עונה בטבח ברחובות. מזל בשפלה — בפיצוץ רכבת צבאית. דם תחת דם.

ורק הכוח שלא ידע להגן, לא על המרכז המסחרי בפני ערבים ולא על רחוב הסולל ובנין הסוכנות ורחוב בן־יהודה בפני הבריטים, רק הוא יבב מר במליצותיו הכתושות והמעלות טחב. תרוץ חדיש נמצא: „אין אנו יכולים לעמוד בשתי חזיתות“. כאילו היו מגיבים על הרצח, אלמלא החזית הערבית! תחת חגורתם — נקפה.

בחזית זו עומדים אנו תקיפים, זקופים, ברורים מאוד, ללא ספקות מדיניים, ללא היסוסים אידיאולוגיים, ללא קשיים ארגוניים ואף ללא פחד עוד מאיזמי ליל ברתולומיאוס. וכאשר ה„הגנה“ החוששת מחזית נוספת, אינה חוסכת כוחות ואינה חוששת לפתוח חזית נוספת כלפי פנים וראשי־צעירים־מדביקי־„המעש“ נבקעים, ואנשינו נחטפים —

באה תגובה גם פנימה. מכות תחת מכות. חטיפות תחת חטיפות. ובביתו של ד"ר קורץ בתל־אביב אני נפגש עם לוי שקולניק למשא ומתן על „החלפת־השבויים“ ועל החזרת הניירות שהוחרמו על ידיהם וכתגובה — הוחרמו על ידינו במרכז הש"י. החזית הזאת המיותרת לכל הדעות במצב הקיים מתחסלת מהר במחצית הדרך. הערפל כבד והולך.

ג. קטעי ערפל

ומתוך הערפל הזה מופיע „מברק“, יצור בין־השמשות, עתון ליגלי של מחתרת, ועורכה הראשי ד"ר לובוצקי, מי שעומד ומהסס אם להצטרף לציונים כלליים או למפא"י ובינתיים הוא קשור... בלח"י.

אני ש„שפכתי את הדם הזה“. קראתי בעתון כי „תנועת העם“ עומדת להצטרף ל...ציונים הכלליים. תליתי תקוות בנוער שלהם. כ־100-200 צעירים אקטיביסטים ב„הגנה“ שהקימו רעש נגד מלחמת אחים.

נפגשתי עם ראשי תנועת העם בבית מרסה ברמת-גן. דובר גם מעט על פוליטיקה ואורינטציה והרבה על... קשייה הכספיים של „תנועת העם“ המאלצים אותה לחפש מסגרת חדשה.

לאחר שהסכמנו לתת סכומים חדשיים ל„תנועת העם“, לסייע לד"ר ליובוצקי לשכור דירה ברמת גן ולמסור לו את עריכת העתון היומי, היתה לח"י לאלטרנטיבה ל...ציונים הכלליים. למה היה הענין דרוש לנו?

הרי חשבנו על מסגרת ליגלית וחפשנו אנשי ביניים. זנכשלתי אני בהיאחזותי באיש „ביניים“ זה. כעבור חדשים מספר נכנס ליובוצקי בצלו של אליעזר ליבנשטיין, ועוד יותר בצל המדינה העומדת לקום בשלטון מפא"י ונתברר לו פתאום שבין אצ"ל, „כלליים“ ולח"י כדאי לבחור ב...מפא"י. עוד דרש לשתף אותנו בהחלטות על ידי הקמת מרכז משותף. ואחר זמן קצר עזב והלך ישר אל ליבנשטיין ועתונותו. עוד עריק אחד מהתנועה הלאומית הטרגית. עוד דוגמא לפוליטיקאי חסר בסיס אידיאי.

ובתוך הערפל הזה מנהל פרידמן שיחות עם סנה על הקמת מפלגה אופוזיציונית אחת מאצ"ל ועד ל„שומר הצעיר“. הדבר נגמר כאשר נגמר ופרידמן מתנחם בהסברתו של סנה:

„אתם, לח"י, קרובים לי יותר ללב, אתכם הייתי מרגיש את עצמי יותר טוב מאשר עם „אחדות העבודה“ ו„השומר הצעיר“, אבל הם כוח גדול יותר...“ ואין בלבי משום כך חלילה על סנה, ורק זאת: חבל שלא הצליח אז להשפיע גם על נתן פרידמן למעשה צעד אישי כזה.. והיה חושך ממנו „איננעימיות“ משפטיות ומלח"י — משברים.

דוקא בימי ערפל אלו נופל בידינו האוצר הגדול של מאתיים אלף, ואין מאתנו יודע כיצד להשקיע כסף רב זה על מנת שישא רוחים, אשר מהם ורק מהם ולא מהקרן תקויים התנועה על מתלקותיה המתרחבות. „מברק“ אוכל כסף, ונשק נקנה ונשק מיוצר והמנגנון גדל.

ובערפל הזה דוקא גובר פתאום הגיוס אלינו וכמעט שקשה למחלקת הגיוס לקלוט את הבאים ולעמוד על טיבם. ואצלנו נוהגת הקפדה רבה יותר מאשר באצ"ל. סבת הגיוס המוגבר אלינו וגם לאצ"ל הוא משטר הגיוס בישוב כולו. ואם ממילא מוכרחים להתגייס באים רבים לתנועות המחחרת הקרובות יותר ללבם, אלא כשלא היה הכרח לא העז לבם זה. חסיה שפירא המנהלת את מחלקת הגיוס מעלה גם את החשד שרבים באים מפני שאנו איננו עומדים באש הראשונה בחזית. ודאי היו גם מעטים כאלה. אך גם מבלעדי זאת מתהלכים אנשינו למאותיהם והרגשתם רעה

מאד: פעולה בודדה מזמן לזמן איננה מספיקה להם שעלו מהסבל ומהדם, והרוצים לתת את דמם שוב ושוב.

ומזל (בנאי) האחראי לחטיבה הלוחמת עומד בפני המרכז ותובע:
הגידו, סוף סוף, לקראת מה עלי לאמן את האנשים? מחתרת? פרטיזנים?
צבא?

ואנו שותקים, נבוכים.

ועל הערפל בארץ נוסף הערפל בסניפינו בחוץ לארץ.

המרכז הוא בפאריס. משם נעשו גם פעולות מספר בבירת האויב, לונדון, מעטפות מתפוצצות, נסיונות לפוצץ את משרד המושבות. אנשים מועברים בצנורות שונים ללונדון ומכינים פעולות-שם.

פעם היתה האימרה אצלנו: לחוץ לארץ שולחים את מי שנכשל בארץ. ואכן היו גם מקרים כאלה. אך בשנת תש"ז מתפתחת העבודה בחו"ל יפה. גם הפעולות שאינן מצליחות מגבירות את מתח העצבנות בלונדון. האצ"ל מצליח יותר בגיוס אנשים. סניפינו מטפל יותר בפעולות, בחיפוש קשרים מדיניים ובביסוס כספי. ידידיה-מרסה ממונה על כך. אלכסנדר אהרונסון מגיש עזרה רבה.

והנה היה גם שם הטרפל. והוא החל בפרשת „שוויץ“ של איזה ראביי אמריקאי זטייס פרוכוקאטור, המבטיח להפציץ את לונדון. האחראי ירדור נפתה ונופל בפת. לא, לא בדיוק. הוא מצליח להתחמק, אבל כל אנשי המרכז נאסרים וידידיה העדין מכל מאבד את בריאותו בערפל זה האוסף, אופף אותנו יותר ויותר. עוד תקות-מה תליה במיכאל, אם יגיע לשם לאחר בריחתו מקניה. אבל זה נמשך, נמשך. אחר בכל. אילו היו לנו שנתיים לפני כן אותם כוחות ואותם אמצעים!

ואולי אין טעם ל„אולי“ זה? אולי זה כאותו מעשה ב„ליטאי“ שלימד את סוסו לרעוב וכמעט שכבר ידע, אלא שפתאום מת?
כוחנו גבר והשליטה יצאה מידינו.

ומתוך הערפל מתחילות עיני לתור אחרי נקודות אחיזה, אחרי אורות אשר לפיהם אכוון את צעדי, אשר לפיהם אוכל לתת את התשובות לאותן השאלות הרבות אשר אני נשאל בקורסים האידיאולוגיים ובמכתבים מאנשינו: מה הלאה? איך הלאה?

ואם עוד ברור לי ה„מה“, לא לגמרי ברור לי ה„איך“.

ובערפל הזה עולים בפני כעמוד אש — ירושלים, וכעמוד ענן שחור וכבד —
לאחר פרידה אישית של שנים: אורי צבי.

ד. בעמוד ענן

אני נכנס אליו כבא לתוך הענן.
אני שוב נכנס אליו לאחר שנות פרידה רבות. מאז התחלת צאת „החזית“
קיץ תש״ג ועד אותו חורף ערפל תש״ח לא ראיתיו.
וכאילו רק אתמול יצאתי מעמו. כחוקו. ללא פרזודור. על כל פנים כחוקו
עם מי שלבו פתוח אליו. כי עם מי שצריך יכול הוא להיות מנומס וקונבנציונלי
ולשאל כדרך הבריות „מה שלומך“ ו„במה אתה עוסק“ ו„מה מצב הבריאות“ וכו׳.
ולא כן עמדי. זהרי יש מה לשאול לאחר שנים כה רבות אשר עברו. לאחר
מה שעבר עלי בימי המתתת ובסוהר.

אבל הידע כמוני שהוא עקב אחרי כל אלה, אשר עמי ואשר עם כולנו,
יום יום, לילה לילה, לא יתמה. הרי כל זאת ידוע ולשאלות נימוסין אין מקום בינינו.
ועוד טרם הספקתי לתת שלום ולקבל שלום, ועוד טרם הספקתי להתבונן
סביבי ולראות כיצד הוא חי פה בחדרו בתל-אביב וכבר אני בעבי עבות הענן והנה
הוא יורד קינה על בית אביו שאיננו והנה הוא רועם רעמיו על ירושלים אשר בגוד
בה בבוגדים, והנה הוא כבר יורד עמי לתוך תוככי המעיים של מחתרת לח״י וגוגע
באזמל מבטו בנקודות התורפה כאילו היה בפנים, כאילו היה לו מגע עם מי מבפנים
זהרי אין הדבר כך. כד״ר טרוי אז שהריח מבעד לגבס העבה שעלי את נקודת-הקרבה,
כן הוא מריח אורי-צבי את נקודת הרקב אשר בלח״י.

ומנין לך זאת? ומנין לך זאת?

ומנין לך שפשה בנו נגע הנחיתות? והוא עומד וטוען עלי שוב ושוב:

— אתם אינכם יודעים מי אתם, מאין נחיתות זו כלפי פלמ״ח?

או:

— ומאי משמע שפלוגי פלמ״חניק הוא „בחור טוב באמת“? אם הוא בחור

טוב למה איננו בלח״י?

או:

— מה הם החשבונות האלה: „מבחינת המסגרת שלנו“ ו„מבחינת הכלל“?

אין שתי בחינות. אם אתה משוכנע שהמסגרת שלך היא הצודקת במטרתה וכדרכה,

הרי ישנה רק בחינה אחת: מה שטוב למסגרת שלך זה גם טוב לאומה.

הוא צופה שחורות, שחורות מאד ללח״י.

— אתה רואה — הוא אומר בפרשו את כף ידו — אני רואה זאת כמו על

היד: חלק מכם ילך שמאלה, למק״י או ל„אחדות העבודה“. חלק יתנוון בעקבות

הרגלים שונים מימי המתתת ורק מעטים בודדים ישארו נאמנים.

מנין לו זאת? מנין לו זאת בחורף תש"ח?

הוא בעצמו מסביר לי מנין לו זאת כשאני מנסה להרגיעו.

— לא. אצל הגויים אין זה כך. אצל הגויים יכול אדם סוציאליסט להיות או קומוניסט להיות ולהשאר פטריוט לאומי. אבל אצלנו זה מסוכן מאוד. אנחנו עם אכסטריטוריאלי, עקור־שרשים. אצלנו מיד אדם נעשה קוסמופוליט, מיד מתחיל לדאוג לגאולת עולם. מיד מתחיל לשנוא את עברו, את מסורת האבות. מתחיל לכרוע בפני כל „תרבות מתקדמת“ וללעוג לריאקציה של חז"ל. הוא אינו מכיר כלל את הטריטוריה הזו של חז"ל. אסור, אסור בהחלט לבלבל את מוחות הצעירים ב„איזמים“ שונים. צריך לרכז ולא לפזר את הלב.

ואני מרגיע אותו אך אינני מרגיע את עצמי, כי הרי אני כבר יודע מבפנים

שאכן רוחשים רמשים רמשים בבשר הפרי.

ובדבר האוריינטציה:

— לא. אין הוא בפרינציפ נגד אוריינטציה פררסובייטית. אדרבא, הוא מבין

ללבות קומוניסטים־מהפכנים באמת, וביחוד עם הם מוכנים לקדש עצמם על אמונתם. אבל רק את הייבסקים הוא שונא ואת המופסים, כי אלה משלמים כופר הקומוניזם שלהם בבגידה בעמם. וביחס לרוסיה. אדרבא. הגד לי: מה קבלתם כבר ממנה?

אני מתחיל לגמגם משהו, ביטויי אהדה, סיכויים...

— לא. קונקרט. מה קבלתם כבר? לא כלום? ובכן חנם נמכרתם? חנם אתם

עושים לה תעמולה רבה כוונ? והרי כל מלה מפיקם שקולה כנגד עשרים אספות של מק"י. את מק"י שונאים, כי רואים בהם בוגדים בעם, מכורים. אבל בכס אין חושדים שמכורים אתם. אתם פטריוטים, ובכן אם אתם אומרים „אמן“ על רוסיה, יש לזה ערך רב. אך לפחות שתקבלו תמורה. מה שאתם עשיתם במלחמה האנטי־בריטית פה לא יכלה רוסיה להשיג על ידי שום גורם אחר פה. היא חייבת לתת לכם הרבה מאוד. ואם לא — הרי שאתם מוכרים עצמכם חנם ובסופו של דבר תגיעו לדרגת מק"י, וגם לרוסיה לא יהיה חפץ בכם.

ושוב אני מרגיע אותו. אני רשאי להרגיע אותו בשמי, שכן אני נהלתי שיחות

עם נציגים שונים ואני שמרתי על כך שבפניהם יהיה דגלנו לאומי טהור בלי „דמי כניסה“ של סוציאליזם. אבל הוא אינו מתכוון כלפי חוץ כלל, הוא מתכוון כלפי סנים. אין הוא חושש לי. לי שרשים בתרבות האומה, אבל יש לחשוש לצעירים. הרי יהפכו לחסידים שוטים.

ורק כעבור שנה אני נוכח לדעת שהוא צדק בחששותיו, כאשר מפי אנשי

לח"י אני שומע שכדאי ליהפך לרפובליקה אחת בברית המועצות, ושני, אותו

„דיפלומט“ גדול שהזכרתיו מימי לטרון, מאשים אותי שבגלל הריאקציה שלי והמיסטיקה שלי לא הצליחו הקשרים בפראג, שם יודעים שאני לאומני... ואני אשם על כן בכשלתך, ועלי להסתלק.

אך בתש"ח לא עלתה עוד אפשרות כזו במוחי והוא אורי צבי הריחה.

ואורות? האם אין אורות? אין השגים?

ודאי שישנם. ודאי שהם מאירים מזמן לזמן גם את לבו, גם את שירו, אלא שאין הוא מתיר לעצמו ליהנות מהם וודאי וודאי שאין הוא מתיר לעצמו להאציל על מישוהו משמחתו זו ושוב מאותה סבה: עמא פויזא אנחנו. נוטים לאופטימיות והאופטימיות מסוכנת מהפטימיות. האופטימיות מרדימה. ואני מבין את סוד הסימפטיה שלו לברנר, למעורר. מוטב לקרוע קרעים מהבשר, אפילו אם יחד עם הבשר הנגוע נקרע בשר בריא ובלבד לא לתת לרקבון להתפשט ושאננות היא רחם כל רקבון.

ומה עוד אם הנסיון מלמדו שרוב רובי נבואות השחור שלו נתאמתו. ומה עוד שהוא עצמו מוזעזע היום למקרא שיריו משנת 1922 ובהם נבואת ההשמדה באירופה ועד לתאי גאזים ועד בכלל.

ואם תאמר: אורי, כשם שהשחורות נתקימו, כן תתקיימנה נבואות הישועה ובכן הסר ענן מעליך. וענה לך או לא ענה לך אלא שאתה יודע:

הוא חושש מאוד לחורבן כל בית עוד בהיבנותו, וכה רבו חורבנות אצלנו וצלם של דתן ואבירם מלווה את תולדותינו מראשיתם, מראשיתם. מעוצם אהבה, ממבט פרספקטיבי נכון, מחריפות כל החושים באה לו תכונת סיגופין זו.

ועל כן כה קשה לרבים לעמוד בענגו ולעמוד באשו.

וראה זה פלא:

הוא האיר לי מתוך הענן הכבד והשחור שלו, והחלתי שוב לראות ברורות מבעד לערפל אשר ירד עלינו.

שוב הדלקתי את קוצי באשו ושוב עומד אני על רגלי מבלי צלוע, כי הכובד הוחזר ושווי המשקל. ושוב אבוא לפניו מדי פעם בעלות הספק בלבי.

ה. בעיר אש

וכלם כן: בלי ירושלים, בלי ירושלים!

— למאי לן ה„הקדש הזה“? אמר הכופר.

— למאי לן הסלע הזה? אמר הסוחר.

— היא קדושה לכל העולם... אמר הסופר.

וגם מנהיגי בריונים ובחירי סיקריקין
נשאו ירושלים עד כה — וכבתה בלבם.
בעיני ראיתי את פני הבגידה הפושה
ואיך כסופים ומורדים פה נבלו באבם.

א. צ. ג. ירושלים המוקפת חומה. „סולם“ גליון סי

הוא מצליף הנביא, הוא מצליף על גבנו והוא הכואב את כאב הצליפה, כי
רבים מתוכנו גם עורם מדי בכדי לכאוב עוד.

הוא מצליף הנביא, ובהצליפו הוא קורע את העור ומגלה את המוגלה מתחת
לעור.

ואנו מצווים לעמוד בפני אספקלרית המצפון שלנו ולראות את בשרנו כשהוא
מקולף מעור ההרגל ומעור המליצה ומעור ההתהירות של „שישו בני מעי“.
וכשאני עומד, כשם שאני עומד בספר כולו בקילוף העור, גם בפרשת ירושלים,
לא אומר עם הנביא „וכבתה בלבם“, כי יודע אני את הרבים, רבים מאוד ומלמטה
ווקא, שלא כבתה בלבם, ויודע אני רק זאת: שהיא לא בערה עוד בנקודת המוקד
של הלב, אלא אי-שם בקצותיו. על כן לא צרבה עד כדי הסחת הדעת מכל אשר סביב.
היא היתה נקודה אחת בסדר היום של דיוני המרכזים והמפקדות. תמיד
בסדר היום ותמיד אחת הנקודות בסדר היום.

ורק בזאת צדק הנביא: בה היה סוד החזית כולה מבחינה מדינית ומבחינה
צבאית, ובה היה סוד נצחונה או כשלונה של המחתרת, ואת זאת לא ראינו
אנחנו, ואת זאת לא ראה האצ"ל.

ובבוא השעה וראינו — הוי, כי אחרנו מאוד.

וגם זאת מה שפעל סניף לח"י בירושלים וגם העובדה שהוא הפך להיות
למבצר אחרון של מלחמתה העצמאית של המחתרת לחרות ישראל, אף זה לא בא
כצעד מחושב ומתוכנן על ידי מרכז לוחמי חרות ישראל. את החנופה בהתפתחותו
קבל הסניף עם בואו של יהושע זטלר (מאיר), אחד מאותם המפקדים בעלי המשקל
שהלכו ללא היסוס עם יאיר בימי הפילוג מדוד רוזיאל ואשר בדרך מקרה הוטלה
עליו הזכות הכבדה להיות מאחרוני מפקדי לח"י העצמאית.

אלא שזה קרה בדרך מקרה, ואלמלא זה קרה בדרך מקרה, אילו בדרך חישוב
למפרע והיתה ניתנת לו גם כל העזרה שהוא תבע אותה, והיתה ירושלים
העתיקה בדינו ועמה שטחי מולדת נרחבים נוספים, שהיו נפתחים לצבאות
ישראל. אבל עם קומץ אנשים וכמעט בידיים בלבד לא יכול היה גם הוא וגם אחרוני
אנשי לח"י בארץ לפרוץ את החומות.

וה„הגנה“ עומדת מרחוק ומחכה לצבא בינלאומי, ובמאוחר קצת בפיקודו

שלב

של שאלתיאל עושה כמיטב יכולתה וודאי לא בלי הוראה למנוע את שחרור הר הבית, והאצ"ל נתן למרות ה"הגנה", ומרכז לח"י עסוק בהקמת מפלגה בשפלה, במשלוח גדוד לצבא השפלה.

הזו פרשת העברתו של מאיר ירושלימה, שחשובה היא כי ממנה גם תובו פרשת היחס הקריר לכל מלחמתו.

לא אכנס לניתוח פסיכולוגי של יחסי גרא—מאיר. הם עמדו תמיד במתח. אם בגלל הבדלי אופי, אם בגלל הותק של זטלר. עם שחרורו מעכו ברור היה שהוא האיש לניהול מחלקת הפעולות ושנות מאסרו הקשות לא הקהו כלל לא את כשרונותיו ולא את אשו. ומי שניהל עד כה את החטיבה הלוחמת, מזל, היה אדמיניסטרטור טוב, מסודר מאוד, מסודר יותר מדי בשביל מנהל פעולות פרטיזניות הדורשות מהירות ודמיון.

המתיחות ששררה בין פרידמן לזטלר הגיעה לשיאה בימי האנדרלמוסיה של הוראת פיזור החטיבה. פרטי הסכסוך לא נודעו לי ורק זאת לפתע: מאיר עזב את העבודה. וזאת בימים שהחזית התרחבה ודוב איננו, ומזל — בשום אופן לא יוכל להדביק בפנקסו המדוייק את מרוץ המאורעות.

לחצתי על גרא להחזיר את מאיר. אך ניכר היה שלא תתכן עוד עבודה משותפת ביניהם. ואז הצעתי להעביר אותו ירושלימה או לחיפה, כי חיפה נראתה אז בחשיבותה הרבה גם מפאת לוח הפיזיו, שהיא היתה אחרונה בו, וגם מפאת בתי הזיקוק, שעדיין לא נתיאשנו מחיסולם הסופי.

היה חשש שמא הפרסטיג'ה של מאיר כמנהל מחלקת הפעולות לא תרשה לו לעבור לפקד על מחוץ. קבלתי על עצמי לטפל בדבר ונסעתי למקום מגורי על יד התערוכה (איך שיחק לו מזלו, לו, לאוהב הילדים, לאכסנו בדירת גוטה הגנת, זו גנת ראשונה בגן הלאומי על שם זאב ז'בוטינסקי).

בדרך בין גרא למאיר זנחתי את רעיון חיפה ונאחזתי ברעיון ירושלים. ומכיוון שאף אני לא ראיתי אותה באותן עיניים שראיתיה כעבור חרשים מספר, לא באתי לפניו ולא אמרתי: "מאיר, עלה לשחרר את העיר". כי אם אמרתי: "בירושלים יקום שלטון זר ושם נפעל באופן עצמאי, שם לא תחול עלינו מרות המדינה. שנית, עליך מאיר, מוטלת חובה קדושה לשחרר את אסירינו בירושלים, אתה, אסיר ירושלים. וגם את הבנות מבית לחם עליך לשחרר".

יתכן שנקודה זו, של שחרור האסירים, יתכן שהיא שכנעה את לכו אכולי המרירות. והסכים. כעבור זמן, כאשר נתברר שהוטל עליו הרבה, הרבה יותר מאשר שחרור אסירים (תפקיד אשר מלא אותו), גלה לי אף הוא את הסוד: הלכתי לירושלים רק כדי להיות רחוק מתל-אביב. ברחתי ירושלימה.

והפכה לה לירושלים בריחה זו לברכה. אף כי מוטב היה אילו הבננו את הדברים לא מנקודת ראות מדינה ומרות בה ואי־מרות מחוצה לה, כי אם מתוך המרכז, מתוך ירושלים ומרותה העליונה. אז לא היה מאיר ואחריו אחרים בודדים ואחריהם גם אני בורתיים ירושלימה, כי אם באים אליה מתומשים ברצון שחרורה, בתכנית שחרורה וגם בכלים לשחרורה שאפשר ואפשר היה לאספם ולגייסם מפיוזרי השפלה אשר פיזרנום בה.

הליכה מקרית זו ירושלימה, הבריחה אליה, או הנהייה מתוך אינסטינקט ולא מתוך חשבון מדיני־צבאי ברור, זוהי חטאת לח"י כלפי ירושלים, חטאת אשר יש להעלותה ולגלותה לפני שבאים להטיח בפני שאלתיאלים את אשמת הבגידה בירושלים.

הם לא בגדו בירושלים, כי הם לא הבטיחו לה דבר. להיפך, הם הבטיחו לה בינלאומיות. הם בשעת צרתה הגדולה ביותר, כאשר נמוגו תקוותיו של ג'וזף לצבא נורבגי, שלחו לה עזרה להגנתה, להגן על היישוב היהודי בתוכה. וכך אירע, שבמקום להפוך את ירושלים לנקודה הארכימדית למהפכה העברית, הפכה גם היא מתוך חוסר ראייה בתחילה ומיעוט כוחות בסוף, להמשך אותה מערכה אשר בשפלה: שם משכנו במלחמתנו ובעצם קיומנו את ה"ישוב המאורגן" ל"מדינה". אחר כך משכנו אותו לירושלים — נגד רצונו. נלחמנו את מלחמתו. כי בלעדי ירושלים זו הנמצאת בידי ישראל ובלעדי דיר יאסין לא היה לה כל סכוי־קיום למדינת ישראל.

אבל המחתרת היא שהכריחה את "ישראל" לבוא ירושלימה, כשם שהיא הכריחה את ה"הגנה" להכנס למאבק. ויהושע זטלר היה הראשון אשר פתח בשחרור חלקי ירושלים בפעולה בליפתא, רוממה ושייך באדר. היה בזה גם שחרור מערבה של העיר, ובכך פתיחת הדרך והצלה ממצור, וגם פריצת השטה: לא עוד ישיבה בעמדות והתגוננות, כי אם כיבוש שטחים ממש.

ההצלחה הראשונה עודדה מאוד והביאה לשורות לח"י קנאים ירושלמיים צעירים. אלא שיש מחסור במדריכים, יש מחסור בנשק, בחומר נפץ.

מאיר מתחיל להזעיק את השפלה:

אפשרויותינו כאן עצומות. שלחו עזרה!

אך הכותרות ב"מברק" על פעולות לח"י הן גדולות יותר מהעזרה. אני לוחץ על מזל יום יום: שלח חומר נפץ. הנשק שישנו הוא בשימוש הקבוצות הלוחמות באבו כביר, מנשיה, בשומרון.

ובירושלים רעב לכל כלי.

ובכל זאת מהליט מאיר להמשיך בדרך הכיבושים ועולה עם האצ"ל על דיר

אסין. לא לשם טבח האוכלוסיה ולשם הברחת כל ערביי הארץ. כי אם לשם כיבוש המקום והברחת יושביו הערבים.

והפעולה הופכת להיות למכרעת. ושוב: לא בחזית שחרור הארץ, כי אם בחזית... ביצור המדינה. אבל הפעם ישנו חידוש. בעבר היו פעולות אלה, שסייעו להקמת המדינה, זוכות לגידופים מצד... שליטי המדינה. החידוש הוא: על פעולת „דיר יאסין“ זוכה מאיר לגידופים גם מפי... ראש לח“י.

במכתב חריף, אשר עליו נודע לי רק עם בואי ירושלימה חדשים מספר אחר כך, הוקיע פרידמן את הפעולה משלשה טעמים:

א. זה יבאיש את ריחנו בעיני רוסיה הסובייטית שאנו מקוים סוף סוף להגיע לקשרים עמה.

ב. זו היתה באמת פעולה אכזרית מדי ומוזעזעת ברצח הנשים וכו’.

ג. שיתוף הפעולה עם האצ“ל ללא אישור מהמרכז.

ובסיום: „אלמלא התנצלות בן-גוריון בפני עבדאללה, היינו מסתייגים בגלוי מהפעולה“.

לי לא סיפר פרידמן על מכתבו זה. לי הוא רק אמר שפעולה זו היא פרי ה„עצמאות“ היתרה שמרשה לעצמו מאיר. הוא כבר מתנהג שם כ„מרכז עצמאי“ „ובלי ספק סייעת לו אתה לכך בדברי הברכה אשר כתבת ללוחמי תרות ירושלים כראש חוברת פנימית אדר תש“ת.“

וכך היה כתוב בחוברת:

חזית ירושלים — חזית מרכזית. מי ששליט בירושלים הוא גם ישלוט בארץ כולה. בחשבון הסופי ירושלים מגינה על תל-אביב וחיפה. אנו מודיעים לכל לוחמינו בארץ: אם עד היום ירושלים העברית מחזיקה מעמד, הרי זה הודות ללוחמי תרות ישראל. אנו גירשנו את האוייב מליפתא, רוממה, שייך באדר. ואף פרשת העיר העתיקה עוד עומדת על הפרק.

לאור הישגים מלחמתיים אלה רואה המרכז בזה לטוב לשלוח בדרך זו את ברכתנו החמה לכל האחראים לתנועה בירושלים ולכל הלוחמים. ובבוא היום הגדול ויחולקו תוארי כבוד „לחרות ירושלים“ הם יזכו בהם לראשונה. כבוד ללוחמי החרות בירושלים הבירה“.

אלא שהיום הגדול הזה לא בא. ואם הוא לא בא — בנו האשמה יותר מאשר באחרים. אלא שבאותו זמן עוד קיים היה מרכז לח“י אחד מבחינה פורמלית. אבל

שלה

שני לבבות כבר פעלו בו לחוד. האחד זה שכתב דברי ברכה אלה וזכה לנזיפה עליהם, ואחד שכתב את מכתב הגינוי דלעיל על נימוקיו.

ומשום כך לא נשלחה העזרה שמאיר התחנן שתשלח לו. משום כך הוא עמד עם קומץ קטן של אנשים על גג המוות שליד החומה ביום ה־14 במאי. ואילו היו אז עמו דוב ופלוגתו ששוטטו שוטטות־סרק בשומרון והיתה העיר כולה בידינו ולא צריכים היינו להתחנן לשוא לעזרה מצד ה"הגנה" ומצד אצ"ל ולא צריכים היינו אחר כך לחכות להתקפה המשותפת. התקפת הרמיה הגדולה שלש שעות לפני הכנס ההפוגה לחוקפה. אבל אם נאלץ מאיר להכנע למרות שאלתיאל, היה זה מפני שאנו כאן בשפלה נכנענו למרות המדינה בנפש עוד לפני שנכנענו לה בגוף. ויתרנו על דרך לחיי ועלינו על דרך "הגנת המדינה".

אשר נועדנו ויכולנו לכבוש את הר הבית ולהגיע עד שכם, שלחנו את מיטב לוחמי חרות ישראל לכבוש דגל עיראק סואידן בשביל נגבה ואת עוג'ה אל חפיר בשביל... שטח מפורז של אר"ם. במקום למשוך אחרים בעקבותינו, הלכנו בעקבות אחרים.

אז בגדנו בדרך יאיר. אז בגדנו בירושלים.

היא חיכתה לנו.

ומאיר זעק בדרך המשדר ובדרך שליחים: שלחו לירושלים את דוב ואנשיו.

שלחו לי עוד כמה ברנים. שלחו!!

ואנו כבר ישבנו עם לוי שקולניק ועם ישראל גלילי ועם יצחק שדה ודברנו

על פרטי הכניעה של לת"י, או בלשון עדינה יותר:

פרטי חיסול הפרישה על ידי כניסת לחיי לצבא ההגנה לישראל.

כי היינו „פטריוטים“ עד מאוד

א. הדיאלקטיקה של היהודי האנונימי

הארגון הצבאי הלאומי גייס את מרבית כוחותיו ופתח בהתקפה על יפו. דוב מודיע לנו שמהמטה של האצ"ל הציעו לו שאף אנו נשתתף בהתקפה. דוב לוחט לקראת זאת. אך מצד מרכז לח"י אין התלהבות. אני אינני מאמין בהצלחת ההתקפה ואם ב„מברק“ או בשידור שלנו אני האחראי לתואר „פעולה לראוה“, הרי בפני הדם שנשפך בפעולה זו חייב אני לעמוד דום, להרכין ראש ולבקש שיסולח לי בטוי זה. ואין צריך לומר שלשיתוף זה התנגד נתן פרידמן. הוא קיבל ידיעה מוסמכת מראשי ה„הגנה“, שהיא עומדת לסגור על יפו ולהכריח אותה להכנע בלי קרבות (מה פרוש הדבר, ברור לנו היום: יפו ערבית במרכז החיים שלנו). נתן פרידמן עומד אז בימי הידידות הגדולה עם משה סנה ומקיים עמו פגישות שבועיות וחוזר לאחר כל פגישה עם מחמאות חדשות מפי סנה על חשבוננו ותכניות חדשות להקמת מפלגה חדשה מאוחדת-לוחמת וכו' וכו' ובמצב זה ודאי שלא צריכים אנו „ללכלך“ את שמנו בשיתוף הדוק מדי עם אצ"ל. אנשינו מחוץ לארץ, מהסניף בפאריס ובפראג מבשרים מדי פעם בפעם על סימני אהדה לנו בשמאל. ופעם אף נרמז שהנה הנה תבוא ההוראה מהקומינפורם לתמוך בנו. ובכן ברור שהתקרבות לאצ"ל לא תשפיע לטובה.

ורק דוב אינו מבין „דיפלומטיה“ גבוהה והוא יוקד. ורק כשבאות הצלחות ראשונות ונופלים קרבנות ראשונים וכבדים, מצפוננו — על כל פנים מצפוני — נעכר. אבל כל זאת בשטח ההרגשה והמחשבה הסמוכה ביותר.

מבחינה פרספקטיבית נראים הדברים אחרת לגמרי. ושני שיקולים מתעוררים נגד כיבושה של יפו.

האחד נראה לי רק כעבור זמן ולא עלה בדעתי בימי ההתקפה. הוא עלה בדעתי רק לאחר שהבנתי כי בגדנו בירושלים.

לשם שחרורה של ירושלים כולה לא היו דרושים אפילו מחצית האנשים

אשר הושקעו בכיבוש יפו ובשליש הנשק שהובא לכיבוש יפו אפשר היה לשחרר את העיר העתיקה.

אלא שבאותו זמן לא ריכזה המחתרת את מחשבתה על ירושלים.

זו האמת והיא חייבת להיאמר. הפרשנו אנחנו אחוזים באנשים ובחומר לירושלים. הפריש האצ"ל אחוזים באנשים ובחומר לירושלים. הרבה מזון שלחנו לירושלים. מזון שלח גם האצ"ל לירושלים. ולא אנשים ולא נשק.

ובנידון יפו —

אין חשש. כיבושה של ירושלים היה פותר ממילא את בעיית יפו ובעיית חניתות רבות אחרות, אבל אם את זאת לא הבינו „גדולי המפקדים בדור ההוא“ שעמדו בשירות האצ"ל מנין יכול היה להבין זאת בור בצבאיות כמוני? אבל במפתיע הועלה בפני שיקול אחר נגד כיבושה של יפו והוא הועלה בעצם ימי חזית יפו.

בתא אוהדים אחד שהייתי מרצה בו מזמן לזמן העלה אחד והוא איש מבוגר וצה"רי ותיק, את השאלה בצורה זו:

— למה המחתרת צריכה להוציא את הערמונים מן האש בשביל בן-גוריון? למה לח"י שולחת אנשיה לאבו כביר ואצ"ל למנשיה או ללב לבה של יפו? אתם שופכים את דמכם בשביל בן-גוריון.

— ובכן — שאלתי — עלינו לסמוך על ההסכנות של „ההגנה“? הרי „ההגנה“ שהתפארה כל השנים בכך שלחזית הערבית היא מוכנה, הרי היא הביאה בהבלגתה המחודשת למצב מתפיר זה שיפו מטילה אימים על תל-אביב רבתי. יום יום צליפות וקרבות. רחוב הרצל שותק, תושבים בורחים. הרי זו חרפה. וה„הגנה“ חסרת אונים. — זהו בדיוק — התעקש האיש — ילמד פעם הישוב לדעת מהי „ההגנה“. יסבול פעם הישוב הזה. יסבול ויתן קרבנות רבים, עד שתמאס לו הנהגה זו ו„ההגנה“ זו. יבואו דמים עד נפש, ואתם, לח"י ואצ"ל, עמדו מרחוק, מרחוק! אל תנקפו אצבע. ויכאב הלב — אל תנקפו אצבע, עד שלא יבואו יהודים אליכם ויכרעו ברך בפני בחורי לח"י ואצ"ל ויתחננו: הצילו! שימו קץ לחרפה ולרצח. ורק אז תתנו תנאים וחצאו. אז תהיה ערובה לכך שאחרים לא יבזבו את מה שאתם תרכשו בדמכם. תנו לערבים להכנס לאלנבי ואז ירוצו היהודים לחפש את בגין ואת פרידמן.

זו היתה ההנמקה הדיאלקטית המופלאה של אותה הצעה מפתיעה: לא להשתתף בהגנת תל-אביב וכיבוש יפו.

אילו זכרתי את שמו של היהודי והייתי מנציחו בספרי, העוסק הרבה בנושא

שלח

זה של יחסי פנים במלחמת החרות, ואם בעקבות הספר ירצה להזכירני, אתקן את עוולת אלמונותו של מהפכן זה במחשבתו —

גם אם לא הסכמתי לו באותה שעה וגם אם עדין אינני משוכנע שאכן צדק במקרה קונקרטי זה, כי כן עניתי לו באותה פגישה: — אתה צודק מבחינה דיאלקטית־מהפכנית, אבל כל דיאלקטיקה שכזו כוחה יפה בחומר מתאים, ואני, מסופק אני אם יפה הוא בחומר העם שלנו. הנה היתה לנו דוגמת הגולה. מדברים הרבה על גבורת הגיטאות. ואין מדברים הרבה על האחור הרב שבגבורה זו, שבהתקוממות גיטו ורשה, גיטו וילנה. למה סוף סוף חכו היהודים עד שגשארו מתי מעט? למה נדחה המרד? והתשובה היא ידועה ואכזרית: לאחר כל משלוח, לאחר כל „אקציה“ נתמו את עצמם הנותרים שמעתה שבעה כבר חיית־הטרף. הנותרים נכתבו לחיים — והנותרים הסכימו ושמחו לחיות על חשבון המוצאים. זוהי אמת־זוועה, אבל אמת היא. ועתה אנו כאן: מנין לך אדוני הבטחון שכאשר נפנה את העמדות כהצעתך, וניתן לערבים לחדור עד אלנבי, מנין הבטחון שיהודי שינקין והס ופינסקר יבואו? שמא הם יקוו שבמחיר יהודי אלנבי הם ינצלו? ואחר כך יחשבו בדרך זו יהודי רחוב בן־יהודה? מנין לך כי ישנו גבול כזה שבהגיע האוייב עדיו, יפקע אמונו של העם בהנהגת הסוכנות והוא יבוא להציע למחתרת שלטון למען החרות? אילו ידעתי את הגבול הזה, וידעתי שאין הוא כאשר היה בגיטאות, מעבר ליאוש — והייתי מסכים לשיטת האכזריות הזו. ומכיון שאין לי בטחון שישנו גבול־הגיוני כזה אין לנו ברירה אלא להיות פטריוטים.

כך נימקתי בפני הטוען. ושכנעתי... את עצמי. ורק בימי אלטלינה צחק ודאי יהודי זה את צחוקו המר על הפטריוטיות שלי.

אבל לפי שעה חטאנו כולנו בחטא אותה פטריוטיות.

האצ"ל ואנו חזרנו והודענו: אין לנו כל שאיפה לשלטון.

ולא ידענו שאין מאמינים לנו. כי מפא"י באמת לא יכלה להאמין לנו. וליבנשטיין בפגישה אתי הלך סחור סחור ושוב ושוב חזר לשאלה: למה אינכם רוצים כבר היום (מרץ 1948) לקבל את המרות?

הבטחתי לו שרק מטעם אחד: אין אנו בטוחים שאכן בן־גוריון יקים את הממשלה. והוא ודאי האזין וחשב: אחת מהשתיים: או שהללו הם ערמומיים מאוד והם מכינים הפתעה גדולה ליום פוג השלטון הבריטי, או שהם אידיאליסטים גדולים, ובאמת מיחלים לכך שבן־גוריון יקים את הממשלה והם יצדיעו בפניו. כל התביעות הנישנות וחוזרות מצד ההגנה וכל כווסדות הישוב: „התפרקו“ בזמן שהשתפנו בחזית הערבית, כל התביעות האלה מובנות אך ורק מתוך פתום

שלט

המבוסס בהגיון — ולצערי — הבלתי מבוסס במציאות, שהמחתרת תופיע אם לא כתובעת שלטון מלא, לפחות כשותף לשלטון ויש נשק בידי המחתרת לתת תוקף לתביעה זו. בין אם נשק זה יופעל במישרין, בין אם בדרך סחיטה ואולטימטום. והלך רוח כזה היה גם בעורף האזרחי. באותם חדשי פברואר-מרס-אפריל 1948 בלטה תופעה מעניינת: פתאום החלו להופיע אוהדים חדשים לגמרי. או שכאלה שהיו ידועים כאוהדים בלב, אבל חס וחלילה שהיו מעלים זאת על דל שפתותיהם ואין צריך לומר שיהיו מוכנים לפגישה. ופתאום התחילו להופיע גם אצלנו. ללח"י, לקיצונים ביותר, באים אנשי חברה, אינטליגנציה, פרופיסורים, עורכי דין, סופרים. נתגלו כאוהדים. בקשו פגישות, הסברות, קשר קבוע.

ואז לא הפשנו. ורק אחר כך כשהחלו שוב להעלם, הוברר הדבר: הללו בטוחים היו שהמחתרת תגיע לשלטון. הרי זה כל כך הגיוני, כל כך צודק. ובכן הם הכינו להם "צד".

ונתאכזבו.

כי אכן היינו "פטריוטים" עד מאוד.

כי אכן עסקנו ב"מברק" וב"מעש" וב"חרות" אך ורק במתן עצות למפא"י, בלחץ עליהם שהם יעזו, שהם יקימו את המדינה, הממשלה, שהם לא יבליגו, שהם לא יוותרו על ירושלים. נתנו להם את הסמכות אשר לא הגיעה להם, כי רק אנו שליטי תש"ז רשאים היינו לרשת את השלטון הבריטי המפונה. אבל היינו גם האצ"ל וגם הלח"י כל כך לא מהפכניים, כל כך רחוקים מרצון שלטון ורחוקים מתפיסה פרספקטיבית של הדברים ולא ראינו שלא לשם שלטון חייבים אנו להתנהג כמהפכנים, כי אם למען המשכת מלחמת החרות, למען הגשמת מטרתנו אנו. למען ביטול החלוקה, למען הצלת ירושלים.

אבל כנראה שחסרו לנו שרשים עמוקים לתפיסת עולם מהפכנית הן בבהירות המטרה והן בבהירות האמצעים. לא השתחררנו מהנחות יסוד ציוניות על הצלת יהודים ומושג "המדינה" המקודש.

ובמלחמת הדמים בשלטון הבריטי שמחנו כל כך ליהודי כגרינבוים שהוא נגד הלשנה, ושמחנו כל כך לתופעת פלמ"ח שהוא בעד "מאבק", וחפשנו סעד בבן-גוריון נגד ווייצמן ו"השומר הצעיר" — ובחורף תש"ח עמדנו עדת ילדים טובים השכם והערב בעתך ובשידור התחננו:

בן-גוריון, תקים ממשלה, נכיר בך, נפרק את נשקנו בסניך — לא נזכור לך עוונות ראשונים.

כילדים היינו בשמחתנו בטובבנו ברחובות תל-אביב ופתח תקוה והנה אין עוד אנגלים פה, אין זרים — ומה לנו עוד?

ולא לשבחי כי אם לגנותי אני אומר זאת: חסר כל תאוות שלטון אני וכשהייתי חוזר ואומר: „לא איכפת לי מי ישלוט בארץ המשוחררת משלטון זרים, אין אנתנו מעוניינים בשלטון“ — היתה זו במדה שווה כנות... ופשע. כי אם ישנה מטרה למהפכה, חייבים לרצות להמשיכה ולשאת באחריותה גם עם נצחונה המלא ולא כל שכן עם נצחונה החלקי. ואנחנו שמחנו כילדים לשערים הפתוחים, לעצמאות יהודית שהושגה ולא עמד בנו הכוח המהפכני להתאכזר להתרגשות המונים מובנת זו לשם השלמות והעתיד. זה היה כשלוננו. ולא הבינונו שבהשמט היוזמה מידינו, אין כל תביעותינו מאחרים, אלא תביעות סרק.

וכאשר תכפו התביעות לפירוקנו, וכאשר התקדם המשא ומתן, וכאשר החמיר גם המצב הפנימי אצלנו וצריך היה להבהיר את היחסים, חייבים היינו, שתי המתחרות גם יחד, אם המצב החמור לא הרשה ליטול ויהי בכוח את השלטון ליד, ליטול, לפחות, חלק בשלטון, ולא — אנו עוברים לשטח שאינו ברשותם, אנו עוברים לירושלים. ואז הן יכולנו לעשות בה בירושלים, כאשר עשה גינרל פולני „פורש“ כביכול בוילנה בשנת 1920. כבשה שלא על דעת ממשלת ורשה, וחבר הלאומים נאלץ להכיר בעובדה. ואנו חניכי פולין הפילסודסקאית שכחנו זאת.

אך במקום כל אפשרויות אלה עמדנו מן הצד כאשר הוקמה אותה מועצה זמנית ובה נציגי תנועות שונות ומשונות, ובה נציגי תנועות שוללות כל ממלכתיות ישראלית. ואין צריך לומר: משתפות פעולה עם האוייב הבריטי (אין צריך לומר: כי הרי אלה עמדו בראש לפי תביעתנו אנו). ובמועצה הזו נציגי התנועה „הלאומית“ כביכול אשר עמדו מן הצד בימי מלחמתה של המתחרת. וגם זאת, לא תמיד מן הצד המוסרי דוקא. כולם, כולם היו מיוצגים במועצה זו ואלה שבדמם הולידו אותה, במה היו עסוקים? במשא ומתן על... מפקדי גדודים ומפקדי פלוגות ומפקדי מחלקות בצבא ההגנה לישראל. כאילו באמת לא היינו תנועות שחרור פוליטיות אלא כאותם גינרלים סיניים בעלי צבאות פרטיים ותו לא.

והרי האמת היא שהיינו תנועות פוליטיות מובהקות בעלות מטרות פוליטיות מיוחדות ואף השקפות עולם שונות מאלה אשר לידיהם מסרנו את חיילינר-חניכינו. והרי האמת היא שמבחינה מוסרית-מדינית חייב היה השלטון כולו להמסר לנו. והרי האמת היא שמבחינת הכוח לא נפל כוחנו מכות היריבים. כ־4000—5000 איש מנה אצל ולחי יחד, ומה היה בצד שכנגד שמסור היה בארץ כולה? היום הרי אין סוד צבאי בדבר. ולהפך, חייבים לפרסמו ולהדגישו כי הוא אות והוכחה לגבורת הנורע כולו: כמה אלפים אנשי פלמ"ח. וכל היתר היתה פיקציה של „ההגנה“ שלא היתה ולא נבראה כדבר של ממש.

ואנחנו נהלנו אתם משא ומתן על מפקדי גדודים. האצ"ל „התחצף" יותר ודרש אפילו נציג במטה...

והם לא האמינו. עד הרגע האחרון לא האמינו. הם לא האמינו שמסרנו להם את כל הנשק. הם לא האמינו למראה עיניהם ולמשמע אזניהם. ומכיון שסוחרים פקחים הם, הם העמידו פנים שכל זה מגיע להם ותבעו עוד ועוד. והם החלו להתנות תנאים.

והם הוציאו מסקנה אחרונה מחולשתנו זו:
אלטלינה.

כי בינתיים עזרנו להם גם בלחץ על דעת הקהל להעז ולהכריז על המדינה. ואנו שמתנו מאוד.

ובגין נאם את נאומו היפה. המרחיב דעת ולב. באותו ליל הכרזת המדינה. ואנו פרסמנו גלוי דעת פחות פטריוטי בטון, אך ללא הבדל רציני למעשה. ב־15 במאי הוקמה המדינה, החלה הפלישה ודגל ההגנה של תל־חי הונף מעל לכל הראשים, דגל גבורה, אך דגל הגנה, והוא הונף מעל כל הראשים. גם מעל ראשינו אנו, אשר דמינו להעביר את מרכז הרצון והמחשבה העבריים מציונות מתגוננת־מצילה למהפכה מתקיפה־משחררת, בלי תסביכים מצטדקים, בלי צפיה לתאריכים גויים, בלי אידיאולוגיה תל־חית. התהליך מבחץ שהחל עם הכרזת הפינוי הבריטי נסתיים מבפנים עם הכרזת המדינה וכניעת המחתרת ללא תנאי. כניעת מהפכנים לריפורמיסטים.
כי היינו פטריוטים עד מאוד.
כי היינו „פטריוטים" עד מאוד.

ב. מתנת יום הולדת

וודאי היתה גם שמחת הפרט שבנו שצרפה את חלקה לפטריוטיות זו. נפתחו שערים רבים.
נפתחו שערי בתי סוהר ומחנות הסגר בארץ ובגולה לכלואי שנים רבות. נפתחו בתים לקראת בעלים, בנים, אבות החוזרים.
והנה גם מגיע שריד יחיד למשפחתי, אחיה של אשתי, בן למשפחת ושיץ, אשר סניפיה בארץ מני ד"ר אפרים ושיץ מראשי הצה"ר ועד אותו ושיץ מ„השומר הצעיר". והוא גיסי שריד אחרון משם, והוא מנוסעי „יציאת אירופה".
ואיך לא ישמח הלב?
ואחרון אחרון:

שוב איחוד עם המשפחה.
 15 במאי הוא יום הולדתה של בתיה.
 ואני אומר ספק בצחוק, ספק ברצינות:
 — הנה זו מדינת ישראל היא מתנתי לך ליום הולדתך.
 והיא עונה ברצינות:
 — „גם בסבלך ובסבלנו נקנתה מתנה זו“.
 ועוד אני אומר על משחק גורל:
 — „ראי כי בת מזל את. יום הולדתי אני חל לפי חשבון הגויים, ב־11
 בנובמבר, וכל פולין היתה חוגגת אותו מדי שנה בשנה, הוא יום העצמאות של
 פולין. ואת, דוקא את — יחול יום הולדתך ביום עצמאות ישראל“.
 אלא שבינתיים נקבעו תאריכי ישראל לעצמאותנו ופג טעם קנאה.
 באותו יום ששי, יום הכרזת העצמאות אני מעביר את משפחתי לדירתי.
 ושוב יחד ולא בגנבה.
 והילדה שרגילה כבר היתה לאותן פגישות חשאיות מתירה את צרורותיה
 הכמוסים וקוראת בקול, בקול רם: אבא. אבא! אבא!!
 ושואלת:
 — „עכשיו כבר מותר יהיה להראות אותך, אבא?“
 ועוד לפני שברעות מספר ישבנו יחד ל„סדר“ חשאי־לחצאין, וכשתבעתי
 ממנה בת החמש את החזרת האפיקומן ואיימתי בהבאת משטרה, ידעה היא לנצל
 את המצב ואיימה באצבעה:
 — „אתה, מוטב שתיוהר לך מפני משטרה“.
 מעתה, ילדה, אינני צריך לפחד עוד מפני משטרה. הרי זו כבר משטרה
 שלנו. מדינה שלנו.
 נפתחו שערים געולים של אהבת אב ובת. לראשונה אני יוצא עמה החוצה,
 יד ביד לאור היום.

ג. לא אלמונים. לא בלי מדים

מעתה נעתקו מפניו כל הטענות שטוענים היינו בזכות פרישתנו.
 הוכרזה המדינה. הוקמה ממשלה. הוקם הצבא. עוד אני לועג מעל דפי
 „מברק“ לתוספת „הגנה“ לשם הצבא, אבל אין זו סבה מספקת עוד לא לקבל את
 המרות כאשר הבטחנו. לא התנינו שום תנאים לקבלת מרות זו, לא שלמות הארץ,
 לא ירושלים, לא חלק בשלטון. לא כלום. נהיינו פתאום לפורמליסטים. מסגרת:

„מדינה“. מסגרת: „ממשלה“, מסגרת: „צבא“ — ואנו מוכנים לפירוק סופי. לפירוק ארגוני אשר קדם לו הפירוק הנפשי, אשר לא היה אפשרי בלעדי הפירוק הנפשי.

המשא ומתן שניהל האצ״ל לפנינו לא היה שונה במהותו מזה שלנו. אלא שהם העמידו יותר אנשים, מסרו יותר נשק ודרשו יותר מפקדים ונציג במטה. אנחנו אחרנו במשא ובמתן וגם קיצרנו אותו. חוץ שמונה—עשרה ימים נגמר ה„עסק“. אבל היה גם מצב פנימי בשורותינו אשר דחף לכך.

א. אנשינו, לחמים באופיים, לא יכלו עוד להסתובב זמן רב באפס מעשה בשעה שבחזיתות הגנה מסביב נפלו קרבנות יום יום. דוב הרכיב בשובו מאיטליה, שתי מחלקות נודדות בשומרון ובהסכם מקומי עם מפקד ה„הגנה“ השתתף בשמירה בשטח. אך מאות אנשים אחרים מתהלכים והרגשת השתמטות בלבם. גם הפעולות הבודדות במנשיה ואבו כביר אינן סיפוק לרצון הלחימה שלהם.

ב. מצב זה של חוסר פעילות מתמדת באמת הביא לשורותינו כמה עשרות משתמטים לתיאבון, שמצאו דרך להצטייד בתעודות, שנתנו להם חסות מפני הגיוס הכללי. באלה ודאי לא היינו מעוניינים.

ג. ניפוח המנגנון בתקופה האחרונה החל לבלוע סכומים עצומים, ומאתיים האלף של ברקלייס החלו נמסים. היו חדשים שהתקציב הגיע ל־30,000 לא״י. כמובן יחד עם הוצאות הייצור המוגבר של חומר נפץ וייצור ה„סטנים“.

ד. אם פגרנו אחר האצ״ל בהסדר עם ה„הגנה“, הקדמנו אותם בהכנות להקמת המפלגה הליגלית. לבותינו ומוחותינו כבר היו במשרדים ובפרוגרמות ולא במחתרת.

הכרות המדינה והקמת הצבא שחררו סופית את ידינו הכבולות בטענות פורמליסטיות: „מרות רק לשלטון עברי“.

ד״ר קורץ העובד בלשכת הגיוס המרכזית נעשה שושבין ל„מצוה“ ובתווכו ובביחו מתקיימות הפגישות.

מצד משרד הבטחון מופיע בתחילה ישראל גלילי ורק אחר כך לוי שקולניק. כנראה שכבר בשלה תוכנית חיסולו של גלילי, או ששקולניק נשלח מתוך חשש קנוניה בין איש מפ״ם ואנשי לח״י.

חשש הוא כמובן למרות תקוותיו של נתן פרידמן, למרות שידור ההערכה שלו לגלילי לאחר שזה פוטר ממשרד הבטחון ולמרות בטויי האהדה אלינו ואל חיילינו מפי ה„זקן“, יצחק שדה, „זקן“ הפלמ״ח ומפקד חטיבה שמונה שאליה — לא במקרה — צורפו אנשינו.

עמדה בפנינו לויכוח בעיית הצורה של הגיוס. בחוברת פנימית ובהסברת

בעל פה הבטחתי לאנשים שהגיוס יהיה אינדיבידואלי. נתגייס כאזרחי המדינה ולא כתנועה. הטעם העיקרי: אין צורך לגלות את כל האנשים שחברי המתרת הם.

ברוח זו נמקתי גם בישיבות המזכירות והמרכז. הובאו גם נימוקים נוספים: לא כדאי לגלות את כמותנו. היא קטנה בהרבה מזו של האצ"ל. האצ"ל יופיע בחמשה-ששה גדודים, זו הפגנת כוח. ואנו — בקושי נצרף גדוד. ועוד — דומני שהיה זה מיכאל שנימק ככה בחזרו ארצה בימי הכרות המדינה — חשבון האומדנה אומר, שמספר הקרבנות הוא קטן יותר במפוזר מאשר במלוכד, אם נלך ביחידות, הן יתכן שיחידה שלמה תושמד בקרבות, ואנחנו מעטים מדי ולפי שעה ללא כוחות מילואים.

ונדמה היה שהנימוקים משכנעים דיים. ואכן כך החליטה המזכירות. במקרה זה לא היה כמעט מה לדון עם נציגי משרד הבטחון. מודיעים להם על פירוק לחי כגוף צבאי, תנתן פקודת הגיוס, נמסור נשק.

אך כעבור יומים, שלושה לאחר שנתקבלה ההחלטה הופיעו מזל ושנים שלשה אחראים עמו והציעו לשנות את ההחלטה ונימוקם:

האנשים שנלחמו יחד כל שנות המתרת אינם רוצים להפרד. הם רוצים להמשיך במלחמה יחד. הם חוששים מפני הזרות והבדידות. יש גם מי המעלה את ענין ההשפעה: קל יותר יהיה להשפיע במלוכד מאשר במפורד.

ועוד נימוקים.

ואינני יודע אם אלה היו כל הנימוקים, או אולי היה עוד אחד עמם, עם המנמקים, ואותו הם לא העלו על שפתותיהם.

ונשארתי אני היחידי שהתנגדתי להליכה בסך לגיוס. חברי במרכז קבלו את דעת המפקדים.

ובזאת ניתנה גושפנקא נוספת לחוסר החוש הפוליטי הנכון. כי אם כבר הוחלט על פרוק והכרה במדינה וצבאה, חייבים היינו לנהוג כלפיהם כאזרחים נאמנים אבל כיחידים. ואם גוף הרי בתנאים מדיניים.

ואנו עוד הערפל בראשנו, הלכנו בדרכי ביניים מעורפלים —

התוכחנו עם גילי ושקולניק על מספר מפקדי הפלוגות שנקבל ועל מספר השחרורים שנקבל כדי להקים את המפלגה ואת תנועת הנוער. אנחנו דרשנו מפקד גדוד אחד וחמשים שחרורים. חמשים שחרורים קבלנו — לאחר ששקולניק כרוכל קטנתי בשוק ביקש להוריד לפחות חמשה — מפקד גדוד לא קבלנו, זה נשאר לברור אינדיבידואלי של המועמדים ולהתלטת הממונים הצבאיים.

כך ישבו ראשי לח"י בפני ראשי משתפי-הפעולה ועל כך דנו בימי חלוקת הירושה הבריטית ובימי פרוק חזון.

ועוד לפני תום המשא ומתן אנו מודיעים לגילי על כמות גדולה של פגוים אשר ברשותנו ואנו מוסרים אותם מיד.

ואנו מודיעים על כמות הנשק של שתי מחלקותיו של דוב — את אלו אנו מוסרים. מה שנוותר — ועל כך אין אנו מספרים — נעביר לירושלים. גם מה שעומד להגיע לנמל תיפה נעביר לירושלים, אם נצליח להוציא מהנמל בלי תקלה. שקולניק מנסה לשכנענו שהפירוק חל גם על ירושלים, אך אנו חוזרים על הנימוק כלפי השפלה:

— אדרבא. תכריזו על סיפוח ירושלים ונתפרק גם שם. נימוק מאותו מין של חיסול-עצמאי, פטריוטי. אילו המשכנו להיות תנועת שחרור עצמאית, יוזמת, כאשר הניע אותנו לקראתה יאיר, ולא גוף אופוזיציוני הלוחץ על המתנגד, מכריח אותו לפעול, והיינו מעמידים כתנאי לא את סיפוחה של ירושלים, כי אם את כיבושה — היינו מעמידים תנאים פרינציפיוניים ולא פורמליסטיים. אלא שהיינו לריפורמיסטים לאומיים ולא מהפכנים עוד. כבר לא היינו אז לח"י. ושקולניק יכול היה לרכב עלינו ולהצליף בשוט המרות, אשר כה צפצפנו עליו בעבר.

ועוד היו איזה סכסוכים אויליים משני הצדדים בענין אותם תמשים שחרורים. אנתנו דרשנו אותם „בלנקו" והם דרשו דוקא שמות וצלומים וכתובות, מכל אותו מין שהיינו מאוד רגישים בו מימי המחתרת. הסכסוך נסתיים בפשרה בעזרתו של ידיד המחתרת ד"ר אבניאל אשר כהן כיו"ר לשכת הגיוס הישובי.

תוך שבוע ימים נסתיים המשא ומתן העקרוני. כאשר נפגשתי פעם אחרונה עם גילי לאחר הפסקת „המאבק", קל היה יותר לשער שפעם תכתיב המחתרת הלוחמת את חנאיה ל„הגנה" שבגדה ב„מאבק" ולא להפך.

ולאחר תום המשא ומתן העקרוני בא השלב המעשי של הגיוס. וכאן, כטובע הנאחו בקנה, נאחזנו אנו עוד ב...יצחק שדה. מדורה שהבליחה לעינינו כתקוה. הנה גם אנו סביב מדורה זו על „זקנה" ו„ציזוכת"ה.

יצחק שדה מרכיב חטיבה חדשה, חטיבה שמונה ובקשר לכך הוא מבקש לשוחח עם מישהו ממרכז לח"י.

מי זה אמר שלפגישות מגולדה מאירסון וימינה נתן פרידמן שולח אותי? אה! הרי אני עצמי אמרתי זאת לנתן. אלא שאין זה נכון. הרי גם עם מיקוניס אני נפגש, גם עם גורמים שמאליים לא-יהודיים. והנה גם עם שדה. ורק את משה סנה לקח נתן ב„מונופולין"...

ולמען האמת, נעים יותר להפגש עם שדה מאשר עם גלילי או שקולניק. גלילי הוא יזואיט ערמומי. שקולניק — לפעמים סוחר תבואה, לפעמים רוכל בשוק, כאילו נצטברו כל ה"מאידך" וכל "אם תאמר"ים מים התלמוד והפוסקים, ונקוו לגוף אחד.

לעומת אלה הרי יצחק שדה הוא גלוי־סנים למרות זקנו הגנדרני. אפילו אני שעורמה אין בי ודבור־הרבה יש בי אינני יכול לעמוד בהתחרות בשטף לשונו וברוב הסודות, שאפשר לקלטם מפיו. לא משום כך נעים יותר לדבר עמו, אלא משום שאין ההרגשה שהנה הוא מערים לרמותך או משקר במזיד כאשר הללו האחרים.

ואולי זה גם הניק החסידי שבו היוצר את האוירה ה"חברית" יותר.

וכשהוא שואל אותי: ובכן שייב, מתי נתאחד סוף סוף? יודע אני שפה אינו מדבר איש מפלגה סוציאליסטית, כי אם אחד לוחם. ומכיון שהשעה שהוא שואל אותי שאלה זו היא שעת "חיסול" של גלילי ממשרד הבטחון וראשית חיסול הפלמ"ח, ומכיוון שלפני שאלה זו שמעתי מפיו תשפוכת־כינויים על ההוא שהוא "אחראי לחיסול זה והוא האחראי למותם של אלפי חיילים", כי "ההוא הוא בור ועם הארץ בצבאיות, והוא נוטל לעצמו סמכויות כאלה" והוא "אחראי לכשלונות" בחזית פלונית ובחזית אלמונית ו"ירושלים כבר יכלה להיות בידינו" —

מכיוון ששומע אני את כל הדברים האלה, אני מציע לו ולחניכו־מפקדו

של פלמ"ח, הנוכח בשעת השיחה, את ההצעה הפשוטה והמרחיקה־לכת ביותר:

נקים מיד מפקדה אחידה של שלשת הגופים הלוחמים, פלמ"ח, אצ"ל, לח"י — שהרי כל האחרים אינם אלא בשר תותחים חסר ערך לפי שעה ורק על אלה השלשה עומדת המלחמה — ונגיש אולטימטום, שעל ההוא אשר לדעתך מעכם את פעמי הגאולה, להתפטר תוך עשרים וארבע שעות. העם יודע מי הלוחם, מי הנותן דמו, מי המגן. העם כולו, פרט לעסקנים של מפלגה פלונית אלמונית, יהיה בצד הלוחמים.

אמנם לא היה לי יפוי כוח לא מטעם אצ"ל ואף לא מלח"י להציע הצעת־

מהפכה זו, ואינני בטוח היום אם היה הדבר מתקבל, ובכן הכנסתי ראשי בסכנה חמורה.

מה אעשה בהצעתי אם שני אלה, בעלי ההשפעה המכריעה בפלמ"ח — יאמרו: הן?

אלא שאלהי כל הקונטריבולוציונרים בעולם בא בעזרי.

"לא" — נבהל שדה — "בגלל פוטורים של מפקדים אין מגישים אולטימטום

ואין הופכים שלטון. עוד תבוא הזדמנות".

היום אני יודע כמוכן שכלפיהם הזדמנות זו לא תבוא אף פעם. אל תזלזל

בתקציב" מפי גלילי מצלצל באזני עד היום הזה, אלא שאז בשעת שיחה זו עם שדה ואלון, עם החיילים, משום מה נעלף הצליל. היו באזני קולות הדמים, דמי פלמ"חאים בהרי ירושלים, וקולות נערים הלוהטים: לרבת עמון! לשכם! כי נתעוררו בהם דמים קדמונים, כסופים קדמונים, גבורה קדמונית. ושכור-קולות עלה האמנתי לשעה קלה שגלילי איננו והתקציב איננו ורק עם לוחמים אני יושב, רק עם קנאים, והזקן הזה איננו זקן מודבק לשם גנדרנות, ויושר עברי זה שבפני יגאל אינו נמצא בפיקוחו של אחד מאיר יערי ואחד חזן, בשביים של אכולי-סלסול והווי הזיות וגואלי-ערב, ולא האמנתי אותה שעה שהללו עצמם ישישו למלא פקודתו של „ההוא המחסל" וירצחו את אלטלינה ויירו בחיילים לוחמים, בפטריוטים עברים שנתנו את דמם על גירוש בריטים. אותה שעה לא ראיתם בכך ועל כן נכשלת בהציעי להם, להללו הצעה זו.

שדה הציע לי הצעה נגדית. יצטרפו אנשיכם בירושלים לפלמ"ח. ואנו אז בירושלים עצמאיים. ומטה הפלמ"ח נאבק על הפיקוד בחזית ירושלים. אני מוכן להסכים להצעה בתנאי:
נתאחד לשם שחרור ירושלים. תשחררו אותה בכל תנאי או תחכו להוראות מהמשלה הזמנית?

לא. ודאי ששדה אינו יכול להבטיח לי שאכן יצאו סוף סוף לשחרור ירושלים. הוא לא יכול היה לקיים את הבטחתו שהבטיח לי עוד בהיות פלמ"ח — עיקרו של הצבא, על אחת כמה וכמה שאין הוא יכול להבטיח לי זאת לאחר סילוקם מהפיקוד העליון.

והרי כמעט שבגלל ירושלים נקלעתי לשיחה זו עמו. היה מעשה בבחור שלנו שהוביל מכונית מנוון למחנה שלנו בירושלים, ומאזורי חולדה נעצר. נשלח חזרה וכאשר מאן לחזור נורה מידי אנשי פלמ"ח. באתי לשדה לשאול „היתכן?" הוא פקפק אם זה יתכן, אבל תוך השיחה נכנס יגאל ואישר: כן זה יתכן. ישנה הוראה לא לתת לכם לנסוע ירושלימה. וצבא זה צבא.

אכן. נכון. צבא זה צבא. אם כן — אני עונה לשדה — אם אין פלמ"ח בירושלים מוכן לפעול באופן עצמאי לשחרור העיר, מה לי נכנס לפלמ"ח, מה לי נכנס לצבא?

אז שדה מתחיל לשאוב מבארות „אידיאולוגיה" סוציאליסטית-מהפכנית, אבל זה כבר אינו מעניין אותי ומהשידוך לא יצא כלום, לא לפי הצעתי ולא לפי הצעתו.

הוא כבר אז לא יותר ממפקד חטיבה. וגם אין לי טענה אליו היום על שלא עמד בדיבורו והחטיבה שלו לא עלתה לכיבוש ירושלים כאשר צייר לי על המפה

בפגישה הראשונה. אני הסברתי לו את המצב אצלנו (והדבר היה לפני הגיוס): הנה עומדת הפלוגה של דוב, מיטב אנשינו, ואנו שוקלים אם לשלוח אותם לצבא ההגנה או להעבירם לירושלים למרות התנאים הקשים בדרך. שדה מבטיח לי שהחטיבה שלו מוקמת כמעט אך ורק לשם הזית ירושלים והוא מוסר לי את פרטי התוכנית והוא תולה את תקוות החטיבה בגדוד הפשיטה ובגדוד הפשיטה הן ודאי הוא שהאנשים שלנו יהיו את המרכז. והוא גם אחר כך לא יפסיק מלשבח את יחידות לח"י ואת מפקדי לח"י. ובכל זאת אינני מאשים אותו בכך שכיסופיהם של אנשי לח"י לעלות על ירושלים לא נתמלאו: ראשית מפני שאני מאשים את עצמנו על תמימותנו ועל אבדן-היזמה, ואני מאשים את עצמי על שלא עמדתי בכל תוקף על הצעתי הראשונה לשלוח את דוב ופלוגתו לירושלים ולא לצבא.

ומה כי אלין על אחרים שלא היו מורדים אף פעם? מכל הדרכים האפשריות הלכנו בגרועה ביותר, בבלתי-מדינית ביותר, בלתי-יעילה ביותר.

כל מה שצברנו בדם ובסבל ובמחשבה נבונה בכל אותן השנים מאז התמרד יאיר ויצא למלחמתו העצמאית על חזון מלכות ירושלמית — כל זה תפורר דוקא באותו יום בו התכנסנו כולנו יחד על מנת לתת את צו הגיוס ל-700—800 לוחמי חרות ישראל, צו הגיוס למסגרת הגנת ישראל. וירושלים עוד מתכה.

ד. רמת יאיר

הוא יבוא, בוא יבוא הגדול ביקים!	אש-הצי תלהט אוד שנינו
ארזמן-מלוכה — קמפיו.	וצינו קשקש-גבעון.
לראשו אפריון — שמי ציון הקהלים,	קבנפי-נשרים על-דגלנו
השקש — אטרת-נהב.	נקריד מן-ערב בציון.
הוא יבוא, בוא יבוא הגדול ביקים!	וקמעל ינחו שמינו
הפורק את העל הגואל.	על ראשינו — קבף אלהים.
הזקף קפופים ומתיר אסורים —	ונשק לעפרות-אדמתנו
יום טרות קמלכות-ישקאל.	ונקבה מששון פילדים.

מתוך "ספר השירים" ליאיר.

הוא לא בא היום הגדול.
לא הרגשנו על ראשינו כף חסד-אלהים. לא בכינו מששון כילדים.

באותו יום שבת, כ' באייר תש"ח, 29 במאי 1948 בו עמדנו על רמת יאיר (שייך מוניס) במסדר ראשון ואחרון של לח"י, ראינו את תל-אביב ואת יפו והן חפשיות, ראינו את נמל תל-אביב והוא חפשי ועוד ימים מספר ויבואו בו אסורים פדויים מקניה, ראינו מאות אנשי לח"י איש את רעהו לראשונה לאור השמש, דגלנו פרוש, פנינו גלויים, נשקנו יורה יריות כבוד לזכרו של יאיר ולזכר כל אלה שנפלו על חרות ישראל.

הוא בא היום.

אך גדול לא היה, ולא ארגמן מלוכה על כתפיו.

שבועיים לפני יום זה נדבקו, נצמדו לוחמינו בחומת ירושלים לכבשה ולא כבשה, כי מעטים היו, כי עשרים-שלושים היו, וכאן עומדים אנו 700—800 גופים מוכנים ושם החומה, ושם עוד לא יבש דמו של יעקלה המתחנן על גג-המוות: הבו עזרה, חיפוי, חיפוי ונפרוץ!

וערב אותו יום מסדר לח"י ראשון ואחרון — הגיעה בשורת החורבן. נפלה העיר העתיקה. נעזב הר הבית ואנו עומדים פה על רמת שייך-מוניס ומכנים אותה רמת יאיר. שם מת הכותל וכאן עומדים אנו, מרכז לח"י, ומפרקים את הכותל החי שהוקם בגופינו, שמלטו הודבק בדמנו.

מפרקים.

נואמים נואמים, מכריזים הכרזות, נשבעים שבועות ומפרקים כותל-לח"י. שעמד ברוחות-תליינים. שעמד במטר-יריות. שעמד ברוק-מלעיגים. שעמד במגלבי-מענים.

ועתה הוא מתפרק.

ללא דמעות.

לא דמעות חורבן ולא דמעות ששון.

ועל כן כה קשה לנו לשלושת חברי מרכז לח"י לצאת מאותו חדר שאנו יושבים בו בשעות הארוכות, בהן מתאספים ובאים, מתאספים ובאים מתל-אביב ומהדרום ומהשרון והשומרון ומחיפה — ורק לא מירושלים הארגמנית בדמיה-דמינו — לוחמי חרות ישראל לפגישה פרידה, למסדר הגיוס לצבא ההגנה לישראל. לישראל.

קשה לנו לצאת אליהם, למסדרים על הרמה, שורות, שורות.

לא קשה היה לנו לבוא אליהם בפרדסים בלילות, לא קשה היה לנו ליסב עמם במרתפי בית כלא ולשיר, אבל קשה מאוד לצאת אליהם כך, כאן ולשם פרידה שכזו.

לא כך ראינו את היום הגדול בימים, ולא כאן בשייך מוניס, גם אם במבואותיה
חלף סרט גדול: רמת יאיר.

על כן אנו יושבים שלשתנו ללא תוגה וללא תפארת.

על כן אין אחד מאתנו מתלהב שדוקא הוא יהיה הנואם בפני המסדר. כל
אחד מציע את השני, כל אחד מעלה נימוקים למה האחר ולא הוא. ואין אני מאלה
המתחמקים מלנאום. אבל היום אני מנסה לשכנע את מיכאל יזרניצקי — שהוא
חייב לשאת את דברו. הוא רק לפני ימים מספר חזר ארצה מפאריס לשם הגיע לאחר
בריחתו מקניה. הוא מלא התרגשות בשובו למולדת. הוא הותיק בתוכנו. הוא הוא
שהקים את הגרעין הארגוני לאחר שבט תש"ב, הוא לקט אנשים ראשונים אחד אחד,
הוא הטפוס המחתרתי משלושתנו בחיצוניותו ובהליכותיו, עליו לאמור את דברי
הברכה־הפרידה.

אבל הוא מסרב בכל חוקי.

ומחליטים: בלי נאומים.

אני אקריא דברי אזכרה ללוחמי חרות ישראל אשר נפלו.

גרא יקריא מנשר המרכז.

ובך אנו יוצאים למסדר.

למסדר מוזר של המחותרת העמוקה ביותר. השמש מקהה את ברק העיניים.

המופנות אלינו, למרכז לח"י.

איננה ערד. איננה אותה אפלה שמתוכה זהרו עיניים יקרות שהאירו. ולא

אותו קול־לואט יוצק פלדת בטחון.

וגם הערפל שהיינו בו מאז הכרזת הפינוי הבריטי נמוג. עכשיו כבר הכל ברור.

ואין טעם בשירת „חיילים אלמונים” זו שהמסדר שר. לא קסם העבר ולא

תרועת נצחון. ואין הדמיון מצלית בשום אופן להעלות מתחת לאדמה את דמותו

של יאיר ולהעמידו פה על ידנו, בראשנו, מקבל מסדר שכזה: לוחמי חרות ישראל

מצטרפים לצבא ההגנה לישראל...

לא. זה לא יתכן.

הראיה: אין זה עולה בלב אחד מכל העומדים בשורות לחשוב:

חבל, שהוא לא זכה ליום הזה.

הרי בבוא אותו יום גדול שהוא שר עליו, ודאי שניעצב על שהוא וכל

הלוחמים אשר נפלו למען תפארת היום ההוא, לא זכו לכך.

אך באותו מסדר ברמת יאיר אין מתחזעם ואין מתחגיל ואף לא מתח־תוגה.

מסדר — מסדר דום!

מזל, האחראי לחטיבה הלוחמת והמוכיר האירגוני בזמן האחרון, מוסר את
המסדר לידי המרכז.

מסדר ?

כן הם עומדים השטרניסטים בשורות מסודרות.

משונה מאוד.

אברהם אמפר לימד אותנו, את פרידמן, את בגין, אותי, לעמוד בשורה בוילנה.
אינני יודע אם נותר לי הרבה מתורה זו. אינני יודע אם מדייק אני בעמידת

„דום“. הלב איננו עומד דום.

מסדר הלבבות שמימי המחתרת היה מדייק יותר. כל הלבבות של כל לוחמי

חרות ישראל פעמו בקצב אחד. בלי נוח. בלי נוח. בלי נוח.

ודום רק במוות.

ועכשיו הנה הם עומדים כולם סביב סביב לנו. מעטים בלבד הכרתי מהם.

אולי חמשים, אולי ששים. שעבדו עמי, שהשתתפו בקורסים אידיאולוגיים. ובכל
זאת הכרתי את כולם. איש לחי — סימן הכר מובהק הוא. איש לחי משמע חותמת
אש שכזו המוטבעת בדם גופו ונפשו של אדם.

„ואש זו“ — אני מסיים בדברי האזכרה שלי — „תשרוף אויבים. אש זו תיקוד

בלבו של מקדש שלישי אשר בלבה של ירושלים החפשית אשר בלבה של מלכות
ישראל“.

ועוד אני מאמין, שאת האש הזו ישאו אלה אשר בשורות, ועוד אינני מאמין

שלפני ולידי עומדים מכבי־אש זו.

הרי גם לפני התפוררות זו ידוע ידענו מומים אישיים בנו. אבל עמדנו כולנו

בתותמת לחי. חיילים בלי מדים, האידיאה לבנה את כל הסיגים, דחתה אותם
עמוק לפנות רחוקות. באור החזון של חרות ישראל האירו כל פנים ואפילו לא יפים
הם ואפילו קמוטים הם ואפילו מיוכלים הם. ממערת־הדם בקע האור ובו עמדנו
נוהרים, אוהבים, בוערים באש אחת ונמחו כל צללים. האחד אשר הצהיר בפני:

„שמע, אני דיקדנט (בעברית פשוטה: רקוב) ולא מעניינים אותי כל הדיבורים
המשיחיים האלה, והוא בא לירושלים והוא אחד מטובי המפקדים הלוחמים על
המיסטי ביותר שביהדות, על הר הבית. ורק אחרי פרוק המחתרת הוא שב
לקיאו הדיקדנטי.“

ואחת אשר לשונה טורבינה ממש, מתגלגלת ללא הרף, אם בדברי טעם ושכנוע

אוהדים וסופרים, אם בדברי תפל של רכילות ולשון הרע והסתה והיא יושבת שנים
בבית סוהר ולא תקנה חרותה במחיר מלה אחת. רק מלה אחת אם תאמר ותשחרר,
אך הטורבינה שלה משתתקת סתאום. כל המלים בעולם תגלגל ורק מלה זו אשר

שנב

האוייב רוצה בה לא תאמר, ואם יתחכוה אברים, אברים.
ואחד אשר עזב את משקו בשרון, ואחד אשר הפסיק את לימודיו באוניברסיטה.
ואחת אשר גורשה מבית אביה האמיד על לכתה למחתרת ואחד הכותב מכתבי תודה
למרכז על חזון לח"י אשר העלהו מאשפות הרחוב והפשעים הפליליים.
כל אחד עולם קטן, וכל העולמות הסתומים־האטומים נפתחים פתאום אל לב
אחד, אל אהבה אחת מני חבר מרכז ועד מדביק כרוזים שאך הגיע למצוות, מני
אינטליגנט מדופלם ועד „סרג'נט מייג'ור" טיפוסי, מגדף וגס־פה, אך כל רכוש וכל
משק בידי הנאמנות, נאמנות מאוד. מני אפיקורס להכעיס ולתאבון ועד לבתור
ממאה שערים שפאותיו ארוכות והוא מטיל רמונים בעצם יום השבת למבצרי
אוייב בירושלים, מטיל רמון ושר: 'ימין ה' רוממה! מטיל רמון ורן: 'ימין ה' עושה
חיל! נוסע בליל שבת קודש וספר תורה בידו ועל שכמו משא חומר נפץ, ומסרב
לחזור במכונית, וחוזר ברגל ברגל, כי לכבוש היא מצוה־דוחה שבת — ולא לחזור.
ואחד מרכסיסט מבית ומחינוך הממלמל עוד בפיו נוסחאות כלכליות, אך בדמו
הוצתה אש כסופים למלכות ירושלמית.
מסדר לבבות של לח"י.

והנה עוד מעט ותם המסדר. והנה עוד מעט ויורד דגל החזון האחד, הקרוש,
חזון מלכות ישראל שדם־שירה נשפך עליה, שירת־דם רוננה עליה.
מסדר! — פטררים!

פטררים ממצוות החזון ויוצאים למחנה צבא ההגנה לישראל.
צבא ההגנה, הגנת גבורה, הגנת מדינה, שגם כיבושיו לא יהיו אלא באונס
ההגנה, כפריים מבחוץ ולא כאשר הלכנו אנחנו כפויי־חזון בלבד, מכתבי שלום
ומלחמה.

פטררים!! — פוקד מזל.

ואנו עומדים על הגג ורואים כיצד מתפזרות שורות, כיצד מתפורר מסדר
ואין אנו יודעים עוד כי גם מסדר לבבות מתפורר, ואין אנו יודעים עוד כי יוסר גם
הקמיע, ופתאום תעלינה חולשות כל אחד ואחד ונתמה ונשתומם: כיצד היה הדבר?
כיצד לא הכרנוהו? ונתגעגע כפל געגועים לכוחו של החזון אשר דכא כל כוחות
טמאים, אשר העלה את ניצוצות הקודש בכל אחד ואחד. וירד החזון וכבו ניצוצות
הקודש וניצחו מצוקים את אראלים.

בקורסים האידיאולוגיים, אשר כנראה נכשלתי מאוד בהם, הייתי מעלה את
משלו של הרב קוק בענין תבת נח:

כל אדם הוא בבחינת תבת נח. והתבה עשויה תחתים, שניים ושלישיים.
כוחות מכותות שונים, ובתבה מן הבהמה הטהורה ואשר אינה טהורה, מהעוף ומחית

טרף. אלא מאי? אם נוח איש צדיק שולט בתבה, מביאה התבה הצלה וגאולה לכל.

מדגים הייתי דוגמה זו בדברי על המרכסיוזם, על הדרכיניזם או הפרוידויזם בתבת השקפת העולם שלנו. ודאי שגורמים כלכליים קיימים, ודאי שיצרי מין עמוקים קיימים, ודאי שישנן תכונות קופיות באדם, אבל החזון, האידיאה חייבת לשלוט באדם, לספק צרכים כאשר נוח סיפק לכל חי בתבה, ולא — והכה אותו האריה, ולא — וישתלטו כוחות אפלים. אבל אם שלט ישלוט נוח איש צדיק, החזון, האידיאה, והושטה התבה על פני כל מבול ותיראה קשת־תפארת ואף יונת שלום.

כה עמד חזון מלחמת החרות ושלט בתבה מגוונת מרוכת ומשונת האוכלוסין הזו אשר שמה היה לח"י, והיא הבקיעה מים רבים, והיא עברה דמים רבים ויכלה להם. ועתה אנו עומדים מעל גג ה"ארמון" בשייך־מוניס אשר קראנו לה בשם רמת יאיר, וצופים ותוהים: האם מעלים אנו בקודש את חיילינו או מורידים? היחזרו — אלה שיחזרו — אנשי לח"י או לא?

מסדר לח"י! פטררים!!

וכולם כאשר היו בלח"י כן יהיו בצבא ההגנה לישראל. קנאים ונאמנים. ובדמם יגנו. ובדמם יכבשו עיראק סואידן ועוג'ה אל חפיר ודמם יפעפע באדמת חברון ואת דמם גם יבלע "נוה יאיר", אף כי אין כל הגיון וטעם בצרוף שתי מלים אלו "נוה" ו"יאיר".

אנו נפרדים מהם.

ובפרידה מהם אנו נפרדים מכל אותו יקר אנשי שצמח מן הדם ומן הסבל. עוד הפעם אנו לוחצים ידיים אלו, מציצים בעיניים אלו, דוב, דני, יועד, יורם, גדולים כל כך ופשוטים כל כך. אנו נפרדים מהם כמפקדי פלוגות, מחלקות.

פלוגות? מחלקות? בלח"י?

משונה כל כך. קצינים. משונה ואף פעם לא חולם ולא דובר בלח"י על קצינות. היעמדו גם במכתן זה?

קבוצות, קבוצות עוזבות את רמת יאיר. מי עוד ישאר פה? עוד עדית הקטנטונת תגלגל פה בדינמו העצום שלה את נסיונות תנועת הנוער.

עוד ישמש המקום בסיס לעזרת ירושלים ומפקדו "אדם־הנגבי. הנה יבוא אליו קורץ ושלישו של שר הבטחון כדי לגייס את הג'יפים של לח"י להבקעת הדרך ירושלימה. ומכל הג'יפים נמצא רק אחד ראוי לשימוש וינאי נוהג בו ואנו פוגשים בו בדרך. אין זמן, ינאי! מיד לחזור. והוא חוזר ורק עוד ג'יפ נוסף אחד גויס בארץ בעת ההיא, ושני הג'יפים האלה מבקיעים את דרך בורמה וינאי מביא ראשון לירושלים הנצורה תחמושת. וינאי הן הוא יוסף מנקס.

שנד

ומכאן אצא אני כעבור זמן מה בברחי ירושלימה על מנת שיחזירני פלמ"ח
שמצא אותי פסול מלבוא ירושלימה.
וכאן עוד גדון על מצע בחירות למפלגת לח"י...
קציני לח"י... מפלגת לח"י...
משונה מאוד.
ואף באותו יום כ' באייר תש"ח, בעמדנו ברמת יאיר, הרגשנו: משונה מאד,
אף כי לא ידענו בדיוק למה משונה.
פטררים!

ואני חזר הביתה (הביתה!) ורושם במוצאי אותו יום כבד בפנקס אישי:
אבא.

היום כ' באייר הוא יום מותך. הפעם לא שכחתי, אך לא הלכתי
כדרכי לבית כנסת לאמור קדיש. היום נפרדתי מהמחותרת והיום
העליתי את זכרם של גבורים בישראל. אתה חנכתני משחר ילדותי
לאהוב גבורי ישראל. אתה קראת עמי "מגבורי האומה" ומ"זכרונות
בית דוד". היום עמדתי עם גבורי האומה החיים והמתים. והזכרתי
גשמתך עמם אבא.

על שלושה פושעי „אלטלינה“

א. נדנדה ולא מנוף

מי זה ידע פעם ש„אלטלינה“ היה כנויו הספרותי של ז'בוטינסקי הצעיר? השם „אלטלינה“ ייוחד לדורות לאותה ספינה ועתידה היא ליהפך למושג וסמל כ„בסטיליה“ או „פוטיומקין“ אלא שהיא לא היתה בסטיליה ולא היתה פוטיומקין. ועל אחת כמה וכמה שמעטים מעטים מאד גם ידעו שעצם לידתו של השם הטרגי הזה הוא ב...טעות קומית. ז'בוטינסקי עצמו כותב על כך בספר תולדות חייו: „אלטלינה. (עלי להודות, כי שם זה בחרתי מתוך טעות מצחיקה: אז עוד לא ידעתי איטלקית כראוי, וחשבתי כי תרגומו „מנוף“ — אחרי כן נודע לי שתרגומו באמת „נדנדה“).

נדנדה ולא מנוף. „אלטלינה“ — לידתה בטעות.

כשם שלא עמדתי בספר זה בוויכוח עם הבריטים, כן לא אשחית דברים לשוא לשכנע את „התותחנים“ ש„אלטלינה“ לא היתה אניית מרד ו„פוטש“. ממש כשם שאין טעם לבוא ולשכנע את מי שבשום אופן אינו מעוניין ואינו רוצה בכך, שאבא אחימאיר וסטבסקי הי"ד לא רצחו את ארלוזורוב. מאותם הדמים השחורים שינקו מביימי העלילה אז — ינקו גם מביימי העלילה החדשה. אילו היה המשפט בידיהם אז, היו תולים את הנאשמים באותו קור רוח או באותה התלהבות שרצחו בהם בימי „אלטלינה“. ואת האמת הזו עליהם, חייבים פעם ללמוד ולדעת בכל קוד הידיעה למען לא תהיינה הפתעות עוד. מי שהכריז מאה פעמים עליהם שהם אנשי „ווישי“, וההכרזה באה לא סתם כגידוף דימגוגי, כי אם כגזירה שזה פוליטית, חייב להיות מוכן למסקנותיות אחרונה מצד ווישיות זו, אבל גם למסקנותיות אחרונה כלפי ווישיות זו.

על כן אם ידובר כאן על שלושת פושעי „אלטלינה“ ידובר פחות מכול על הפושע הראשי: גדודי התותחנים על דגליהם המפא"יים ומפ"מיים ופלמ"חיים.

ודאי שישנה חשיבות רבה לקביעת הסבה לפקודת ה„אש“. כל מיני סיבות

באות בחשבון פרט לזו שהם מעלים אותה ואשר בגין בהגיון רב שם אותה ללעג: „הפוטש“. אולי יאמינו בכך באמונה שלמה ילדי הגנונים של „השומר הצעיר“, בין סיבות רציניות זו לא תבוא, אבל אי שם בשורשן של כל הסיבות האפשריות תקועה האמת הזו: הרצון לחסל את מי שעלול להיות מתחרה לשלטון ולא דוקא ברגע זה של פרוק הנשק מהאניה. הרצון למנוע את העובדה שאצ"ל יציל את המצב בחזיתות. הרצון לחסל באופן אישי את המפקד הראשי של אצ"ל, אשר נמצא על ספון האניה. הרצון להוכיח כלפי פנים וכלפי חוץ כוח. תהי מה שתהי הסבה. היא תמיד חותרת לשורש: עמידה על משמר השלטון הקיים. אבל נוסף על הסבות הגלויות לעין ועל השורש המדיני הפנימי שלהן יש חשיבות לא פחותה מזה ליכולת הנפשית לפני הפקודה ולצהלה בשעת ביצועה ולאחריה.

היתה זו כאילו התפרקות כל יצרי השנאה שנצטברו בדמיהם מזה שנים. שנאה למתחרה הרציני היחידי שקם על שלטונם: ז'בוטינסקי ובית"ר. שנאה למי שעשה ללעג את מה שהם ראו בזה גבורה רבה: ההבלגה בימי פרעות תרצ"ו-תרצ"ט. שנאה כלפי מי שלא השפיל עצמו לדרגת כלבי הבולשת הבריטית, שנאת כלבים לזאבים. שנאה כלפי מי שלא נכנע עמם אחרי יגור ושבט שחורה, שנאה למי שמשך אל עצמו את תשומת לב יהדות העולם וכספם וקפח את מגביותיהם שכל חייהם עליהם, שנאה למי שמשך על עצמו את תשומת לב גורמים מדיניים רציניים בעולם, מה שלא הצליחה לעשות ה„מדיניות“ השתדלנית-סנטימנטלית של „המשרד המדיני“ במשך כל שנות קיומו. נצטברו נצטברו ענני השנאה במשך שנים רבות. הם נסו להשתפך בים של גידופים ולא הוקל להם. הם ניסו להשתפך בהסגרה לבולשת. הם ניסו להשתפך בתגובות מפוזרות, החל משלומי בהרצליה וסיים בידידיה סגל, דרך עשרות עשרות חטיפות ועינויים סדיסטיים, דרך פיצוח קדקוד ילדים מדביקי כרוזים ולא הוקל להם. דרך תוכנית „ליל ברתלומיאוס“ שלא בוצעה, עד שעלו לשלטון בכוח לבנו הטוב ושכלנו הרע, והנה נודמן להם לפרק בבת אחת את כל עומס השנאה הזו, את כל נטל היצרים האלה הדחויים, והנה ניתנה להם ההזדמנות הראשונה להטיל את המרות הקדושה אשר כל כך הרבה שנים הטיפו לנו בשמה ללא הצלחה. עתה הם ינקמו בנו את נקמת הסירובים העקביים האלה אשר סרבנו להם, אשר סירב אצ"ל לאחר ההתנקשות במוין, אשר סרבה המחתרת לאחר פגירת „המאבק“. הכניעה של המחתרת ביום הכרזת המדינה והליכתה לגיוס לצבא ההגנה לא רק שלא הפיגו את השנאה הזו, כי אם עוד הגבירו אותה. ראשית כל הוכיחו את חולשתנו, שנית השאירו את יצריהם ללא מוצא. ועתה בא התותח האחד בידי השלטון „החוקי“ ופלט לא רק אשר-רצח כי

אם גם אִשְׁרֵגֶשׁ־הַרְצִיחָה־וְהַנֶּקֶם עַל כָּל הָעֲלֻבוֹנוֹת הַרְבִּים אֲשֶׁר עֲלֻבְנוּ בָהֶם בְּעֵצָם
קִיּוּמָנוּ בְּכָל שָׁנוֹת הַמַּחְתָּרֵת. נִיתָן הַפּוֹרֶקֶן הַגְּדוֹל. וְאִי הָאִמֶן־הַלּוּחַם הַגְּדוֹל
אֲשֶׁר יָבוֹא וַיִּצְיִיר אֶת פְּנֵי בֶן־גּוֹרִיּוֹן בְּשַׁעַת מַתָּן הַהוֹרָאָה הַזֹּאת וּפְנֵי יִצְחָק שְׂדֵה וּפְנֵי
גְלִילֵי וּפְנֵי הַיּוֹרָה בַּתוֹחַח וּפְנֵי פִלְמֵ"חָאִים וּפִלְמֵ"חָאִיוֹת הַרוֹקְדִים בְּשִׁירַת אֵינְדִיאָנִים
עַל הַמְּכֻנְיוֹת הַחֲזָרוֹת מֵהַטְּבַח דֶּרֶךְ רַחוּב בְּיַהוּדָה וְאֶלְנָבִיז הִיְתָה אַכּוֹרִיּוֹת גַּם
בְּדִיר־יָאִסִּין. אֲבָל צֶהְלָה לֹא הִיְתָה וְלֹא יִכְלֶה לֵהְיוֹת מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִיְתָה רַקֵּעַ שְׁנֵאָה שְׁכוֹן
אוֹ סְרִיזִים גְּדוֹשׁ שְׁכוֹנָה הַמַּחְפֵּשׁ לוֹ פּוֹרֶקֶן.

וּמִפְּנֵי שְׂרָאִיתִי בְּעֵינַי אֶת הַצֶּהְלָה הַזֹּאת עַל גְּבֵי הַמְּכֻנְיוֹת וְשָׁמַעְתִּי בְּאֻזְנֵי אֶת
צַחֲוֹקֵן שֶׁל בַּחֲזָרוֹת יִשְׂרָאֵל עַל הַדָּם הַזֶּה, וּמִפְּנֵי שֶׁהִבְנֵיתִי אֶת הַנַּעֲשֵׂה וְאֶת שְׂרָשִׁיו,
נִרְתַּח בִּי דְמִי לְשִׁמְעַע הַבְּכִי שֶׁל מִנְחָם וְנִלְחַמְתִּי לְמָה שֶׁנִּלְחַמְתִּי בְּשַׁעֲוֹת הַדְּמִים וְהָאֵשׁ.
עַל כֵּן גַּם אֵיךְ עָרַךְ רַב לְדִיּוֹן פְּרִטִי הַמַּעֲשֵׂה עַל כָּל הַמֶּשָׂא וּמַתָּן שְׁקָדִים. אֵיךְ
מִקּוֹם לְדִין וְחֲשָׁבוֹן עַל מֶשָׂא וּמַתָּן זֶה, כִּי יֵשׁ פֶּה רַק עֵינִין שֶׁל דִּין וְרַק שֶׁל חֲשָׁבוֹן,
אֲלֵא שְׂאֵין עֵדִיִּין בֵּית דִּין לְכַד אֲשֶׁר בְּפָנָיו יוֹגֵשׁ הַחֲשָׁבוֹן הַזֶּה כּוֹלֹה, כּוֹלֹה, כִּי
הוּא לֹא יוֹבֵן בַּחֲלָקוֹ הָאֲחֵרוֹן (הָאֲחֵרוֹן?) הַקְּרוֹי „אֶלְטֵלִינָה“, הוּא רַק יוֹבֵן אִם יוֹגֵשׁ
בְּשִׁלְמוֹתוֹ הַחֵל מֵעֲלִילַת הַדָּם שֶׁבְּמִשְׁפַּט אֶרְלֹוֹרֹוֹב, וְלִכְל אֹרֶךְ וְעוֹמֵק הַשָּׁנִים מֵאֵן.
לְעוֹמֵת זֹאת הַחֻבָּכָה הִיא פְּנִימָה. לְעֵשׂוֹת אֶת הַחֲשָׁבוֹן שֶׁל הַנְּרַצְחִים וְהַמְּבוֹסִים, הַלֶּקֶח
כְּלָפֵי פְּנִים חֲשׂוֹב הוּא פִּי כְּמָה מֵהַהֲטָפָה וְהַהֲשָׁמָה כְּלָפֵי חוץ.

וְעַל כֵּן: הַסְּכִין הַמְּלוֹבֶנֶת בְּאֵשׁ הַכָּאֵב, הַדָּם וְהַחֲרָפָה, הַסְּכִין הַמְּלוֹבֶנֶת בְּאֵשׁ
הַמַּחְשְׁבָה לְלֹא רַחֵם — סְכִין זוֹ: פְּנִימָה!

ב. אֲשֶׁר לֹא לָמַד אֶת הַצַּחֲוֹק

כְּשֶׁהִגִּיעוּ הַיְדִיעוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת עַל הַסְּכָסוֹךְ הַתְּחַלְנוּ לַחֲפֹשׁ קֶשֶׁר עִם מִנְחָם.
לֹא בְּגִלְלַת חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם אֶרְגוֹזֵי הַנֶּשֶׁק שֶׁהָיוּ מִיּוֹעֲדִים לָנוּ (אֲבֵרָהֶם סְטִבְסְקִי מֵלֹא
אֶת הַבְּטַחְתּוֹ לְנַתֵּן פְּרִידָמָן לְהַעֲבִיר בְּאֵינָה זֹאת הַנֶּשֶׁק שֶׁנִּקְנָה עַל יַדִּי אֲנִישֵׁינוּ
בַּחוּץ לְאַרְץ), כִּי הִיָּה כְּבֵר בְּרוּר שֶׁאֵנּוּ עוֹמְדִים בְּפָנָיו הַשְּׁתַּלְשֵׁלוֹת רְצִינִית מֵאֹדָה,
הַעוֹלָה בְּרְצִינּוֹתָהּ עַל בַּעֲיוֹת פִּירוֹקֶם וּמִסִּירָתָם שֶׁל הָאֶרְגוֹזִים שֶׁלָּנוּ. רְצִינּוֹ לְקַבֵּל יְדִיעוֹת
מִפּוֹרְטוֹת וּלְתַאֵם אֶת הַתְּגוּבוֹת. אֲךָ אֵי אֲפֹשֶׁר הִיָּה לְהַשִּׁיג אֶת מִנְחָם. הוֹגֵד לָנוּ
שֶׁהוּא לֹא יֵהִיָּה בַּת־לְאֵבִיב אֲלֵא בְּעוֹד יוֹמִים־שְׁלוֹשָׁה. מִיָּד הִיָּה בְּרוּר שֶׁהוּא נִמְצָא
בְּמִקּוֹם הַהֲתַלְקָחוֹת.

כֹּאֲשֶׁר הוֹדִיעוּ הַרְמַקוּלִים עַל הַנְּאֻם שֶׁהוּא יֵשָׂא מֵעַל סִיפּוֹן הָאֵינָה מוֹל רַחוּב
פְּרִישְׁמָן הִיְתָה תְּגוּבַתִּי הָרֵאשׁוֹנָה וְהַקְּצָרָה: „הַצְּגָה“ וְלֹא יָדַעְתִּי כְּמוֹבֵן שְׁעֵתִידָה
הַצְּגָה זוֹ לִיְהִפֶךְ לְטְרַגֵּדִיָּה. גַּם כְּשֶׁרָוֶן רִיטוֹרִי גְּדוֹל חֲיִינִי לְנַהוּג חֲסִכּוֹן בְּעֵצָמוֹ וְלִדְעַת

את המסיבות בהן כדאי לנצלו. נאום מעל ספון נושא נשק נראה לי כביטוי אותה חולשה לראווה. יתר על כן: עצם עלותו לאניה נראתה בעיני תיאטרלית, ולמחרת מעשה סטרומה בן-גוריונית זו, היתה שאלתי הראשונה למנחם: „מנחם, מה עשית על האניה? מה אתה עשית על האניה?”

ההצגה בשעה ארבע אחרי הצהרים על שפת הים לא נתקיימה. במקומה באה אותה התפרקות היצרים המרוכזת בפקודת האש לעבר האניה. אני משער שהנאום שהוכן היה חריף מאוד, תקיף מאוד, משכנע מאוד. ודאי פי כמה מהנאום שלאחר האסון (אינני אוהב מלה זו. אך הפעם היא ההולמת). אך אני מניח ששום שכל מעשי-תועלתי לא היה באזעקת ההמונים להאזין לנאום. אילו באמת היתה כוונה לכבוש את העיר — היה עוד הגיון משהו בזה, אך מכיוון שכוונה כזו לצערי הרב לא היתה, וגם תועלת מעשית לגבי הורדת הנשק לא היתה בזה, אינני יכול להשתחרר מהרושם שהנימוק המכריע היה מהיסוד התצוגתי-האפקטואלי שבדבר. ואחרי הפשע של המצאותו של האדם האחראי לארגון על האניה, פשע שסיכן את האניה וסיכן אותו עצמו בסכנת מוות שההוד שבה לא היה בשום פנים שקול כנגד הנזק שבה, בא הפשע מספר ב':

ההבלגה.

יודע אני שזוהי הנקודה העמוקה ביותר והמסוכנת ביותר שאני נוגע בה בסכיני. יודע אני את כוחו של הנימוק: „מלחמת אחים בשעה שהאוייב בשער?” ואף על פי כן.

מי שמשוכנע היה כמנחם בגין כי הנשק הנמצא באניה הוא נשק-ישע, חייב היה להביא אותה לחוף בכל דרך. והיו רק שתי דרכים: או דרך הכניעה והסגרת הנשק מיד מתוך קבלת כל התנאים, או דרך פריצה בכוח. כל זמן שאפשר היה עוד לקוות שהענין יסודר במשא ומתן — מילא, עומדים על המקח. אבל בו ברגע שניתנה פקודת האש והכוונה להטביע את האניה היתה ברורה היתה זו החובה הקדושה והנכונה ביותר:

לענות באש ולהוריד את הנשק בכוח. אפשר ללכת הלאה ולטעון: גם אם לא היו כל כוונות מרידה לכתחילה, הן נעשו מוצדקות לאחר פקודת הרצח. לאחר פקודה שכזו מתערער היסוד המוסרי והאזרחי שעליו יושב שלטון כזה. אבל גם אם מישוהו בשום פנים איננו מוכן למסקנה מהפכנית כזו, גם אם מישוהו הוא באמת מין „סטרייט” שכזה כמו שהיינו אנחנו כולנו בתוך אותו ערפל שאסף את מוחנו ולבנו, גם אם מישוהו איננו חושב על עצמו, מסגרתו, כי אם אך ורק על הנשק היקר והנחוץ („הוי! מה נחוץ?”) למלחמת ההגנה מפני הפולשים, גם אז, ובעיקר אז חובה היתה להצילו ויהי מה, ויהי בכוח.

ואילו פעלה המחשבה כפי שחייבת היתה לפעול בשעות אלו או כבר בימים אלו מאז פרוץ הסכסוך, אפשר היה לערוך תמרוץ חריף וקצר מן היבשה ומן הים ולהוריד את הנשק בכוח. לכל היותר היו נופלים קרבנות משני הצדדים ולא רק מצד אחד. ואחר כך, אם מישוהו „פטריוט“ גדול, הוא משאיר את הנשק על החוף ומסתלק, כדי להציל בבת אחת גם את המדינה, גם את שלטון מפא”י, גם את הנשק ולעצמו את זר ה„פטריוטיות“ שהיא למעלה מטבע אדם מהפכני. הפרינציפ „מלחמת אחים — לעולם לא“, ספק אם הוא יפה לתנועה מהפכנית רצינית המשוכנעת שדרכה ואך דרכה תציל את העם והמולדת, אבל גם אילו יפה היה, הוא מותנה בתנאי יסודי: ששני הצדדים יקבלו אותו. אבל אם צד אחד מסרב להעצר בפני גבול זה הקרוי: שפיכת דמי אחים, והצד השני מכריז השכם והערב: „רק לא מלחמת אחים“ ו„אין אנו רוצים בשלטון“, הרי לא זו בלבד שאין הוא מונע שפיכות דמים, כי אם להפך: הוא גורם לה.

אלמלא ידעו מפקדי ה„תותחנים“, שכך יתנהג בגין, הם לא היו מעיזים לתת את פקודת האש. הם לא היו מעיזים, כי אף הם ידעו שעלולים הם לטבוע עם „שלטונם“ יחד באנית נדנדה זו הקרויה „מדינת ישראל“ אם אכן תפרוץ מלחמת אחים. והם לא היו מעיזים לעשות זאת אילו ידעו שגם דמם עלול הפעם להשפך דם רב בהתאם לנשק הרב שעל האניה ולנכונות הרבה שבעורף. הם הפגינו את האניה מפני שהובטח להם מעל סיפונה הבטח וחזור: לא נענה באש.

ומעו אני לשער שאילו נפתחה האש מהאניה וגם אילו לא היו גבורי הפלמ”ח מסתלקים במהירות, היה פתאום מתברר שכוחם של המתווכים לשלום, פינקסים, רוקחים, גרינבויםים, הוא הרבה יותר גדול כשצריך לתווך בין שני גופים לוחמים מאשר כוחם לתווך בין גוף אחד רוצח והגוף השני מבליג בפטריוטיות עילאית. לא אעז לשער שאז גם היתה — מוזר, מה? — נפתחת הדרך לקואליציה גדולה עם נציגי המחתרת, אף כי אין ספק אצלי, שהסיכויים לקואליציה הם גדולים פי כמה בין שני צדדים לוחמים מאשר בין רוצח־מנצח ונרצח־נכנע־ומבליג. אבל אעז לומר, שאם אין בן־גוריון מוכן לשתף את אנשי המחתרת בשום קואליציה לאומית (ברוך השם, ברוך הוא!), הרי אין זה מתוך פחד כי אם מתוך תוסר־כל־פחד מפני מבליגי־אלטלנה. ההבלגה של — נקרא לאניה בתרגומה העברי — ה„נדנדה“, נתנה את התוקף המלא לידי בן־גוריון יותר מכל הצבעה. לא עזרו לא הוכחות שבעובדות, לא הוכחות שבהגיון, לא טענות מוסר, לא הפגנת הפטריוטיות העילאית. שום דבר לא עזר:

ההמונים היו עם התותח המנצח. אם מתוך פחד, אם מתוך

הערצת הכוח והתקיפות, אם מתוך... חמלה על המנוצח. כי אף החמלה פועלת בסופו של חשבון בכיוון ההפוך מאשר נדמה לו למעורר רחמים.

ובזאת הגענו לפשע הנוסף שבאותו יום. פשע הבכי.

מכל החלונות ובתי הקפה בקע הקול, אותו קול שאך זה לפני שבועות מספר ביום הכרזת העצמאות הביע כוח, רחבות. הוא היה שבור. והקהל הרחב יותר מאשר הוא מתעניין בנימוקים ובהוכחות הוא מוזעזע מהעובדה: מפקד הארגון הצבאי הלאומי בוכה בפומבי.

הרבה נשים וגברים, בחורים ובחורות בכו עמו. ובכן ממש ההפך ממה שצריך היה לתת להם. חיילי האצ"ל ואוהדי האצ"ל ויהודים סתם חכו להודעה קצרה ופלדית. ויבוא בכי. הבכי היה מהלב ומהדם ואת זאת ימחלו לו לבוכה כל הבוכים עמו בלילה ההוא. בלילה ההוא חייב היה מפקד הארגון הצבאי הלאומי לבכות, על הרבה דברים לבכות, במסרים, אך בלילה ההוא חייב היה לחזק לבבות ולא לשברם, ולא לרככם. „שבורים אנחנו — אמר לי אחד ממפקדי האצ"ל למחרת בבואי למקום מושב המפקדה לראות את מנחם — שבורים“.

ועדין אינני יודע מתי היה בעצם הנצחון הגדול של בן־גוריון, באותו רגע שניתכה האש מתותחו או באותו רגע שניתכו מעיני המנוצח הדמעות. בדמעות האלה רחצו הרוצחים את ידיהם יפה, יפה ואמרו: „אכן, לא נעים היה, אבל כדאי“. כי הם אינם כלל רגשניים. הם אכזריים מאוד ואף תכססניים מאוד והם יודעים את נפש־הצאן של העם. הם יודעים יפה שבדמעות האלה, החמות, הרותחות מאוד, נמס גם הקרח שירד על לבות ההמונים, קרח האימה וקרח השנאה. הימס חרוב, הימס וזרום הלאה, הלאה לים הקרוב, לאניה השחורה שתרד הימה יחד עם שרידי הנשק השרוף, יחד עם שרידי הכוח השבור, יחד עם שרידי השנאה.

יתעסקו פסיכולוגים בהסברת התופעה הפסיכרהמונית הזו, אך התופעה היא עובדה. בכי מוזעזע אך אינו מוליד דבר. הצחוק הוא פורה הרבה יותר מהבכי. ואת הצחוק החזק, המרעיד אויבים, את הצחוק הזה לא למד מנחם בגין מגבורו של ז'בוטינסקי ואין השלט „מורי ורבי“ מועיל ולא כלום. ולא במקרה צרפתי לכאן את שמו של ז'בוטינסקי. בשעת הנאום הרגשתי ואמרתי וחזרתי ואמרתי: ז'בוטינסקי לא היה מגיב בבכי. בשום פנים ואופן. הוא היה ממין הפלדה באמת. ובשום פנים ואופן לא יוכל מנחם לטעון: ראש בית־ר עמד על גבי ונתן לי את הפקודה: בכה! ואילו היה מאזין בכל נפשו לרוחו של ראש בית־ר, היה ודאי שומע אם לא קול מגנה את הפטריוטיות הזו, הרי לפחות קול עמוק וחזק: נשוך שפתיך והחרש עד יבוא יום.

„אלטלינה“ חייבת היתה להיות מנוף, כפי שחשב אותה ז'בוטינסקי בתחלה.

בפגזי התותח היא הפכה להיות לנדנדה, וגופה שבור. את נפשה לא יכול היה בן־גוריון ליטול. את נפשה נטל בכיו של בגין.

ורק לאחר שנתפור העשן הכבד משמי תל־אביב ורק לאחר שנרגע הלב מועזועי הפיצוץ וועזועי הדמעות, ורק לאחר שאפשר היה שוב להעביר דרך צנורות המחשבה את הפרשה כולה, כולה, נתגלה דבר מה נוסף, לא פחות עמוק ולא פחות מועזע מכל הקודם, אלא שהוא משטח אחר לגמרי, הוא קודם בהתרחשותו להתרחשות בתל־אביב, אבל אי־שם עמוק אחד הוא בשרשיו עם כל הבא אחריו.

רק מתוך הנאום ומתוך הנכתב אחר כך נודע דבר הפקודה שיצאה לצרפת לעכב את הפלגת האניה. והדבר הודגש שוב ושוב והוא חוזר ומסופר שוב ושוב בספרו של מפקד „המרד“, כי על כן הוא איש האמת ולא יתכחש. הוא לא יתכחש גם לשגיאות שעשה, אם יכיר בהן, על אחת כמה וכמה שלא יתכחש לשגיאות שעשה שאין הוא מכיר בהן כבשגיאות.

ההודייה שבגין מודה שציוה לעכב את בוא „נשק הישע“ אפילו לא לפי הוראת בן־גוריון כי אם מתוך שיקול עצמי:

„יהיה אשר יהיה יחסנו ל„הפוגה“ — אמרתי לחברי — איננו רשאים

לקחת על עצמנו אחריות לתוצאות האפשריות של הפרתה“ —

הודייה זו היא דוקומנט מיוחד במינו. היא מובאת מתוך רצון הוכחה שלא זו בלבד שבגין לא רצה למרוד, אלא שהאניה לא באה אלא לאחר ההוראה ממשרד הבטחון להביא את האניה במהירות האפשרית. אבל הוא מגלה לנו שלא בכוונה כיצד התדרדרה המחתרת במהירות בלתי־אפשרית ממש מתנועת שחרור גאה ותקיפה למין כבשה תמימה החוששת להפר את פקודת או"מ, חוששת ליטול על עצמה אחריות להביא נשק, שהוא נשק ישע, ורק לאחר שמתקבלת ההוראה מהממשלה או משרד הבטחון, כלומר מאלה שאך אתמול ועוד מחר אנו חוזרים ומאשימים אותם בתבוסנות ובכניעה, רק לאחר שהם מתירים, אומר מפקד הארגון הצבאי הלאומי:

„תודה לאל, שנציגי הממשלה מבינים את חומרת המצב ומתחשבים

במה שצריך להתחשב ואינם מתחשבים במה שאסור בתנאים כאלה

להתחשב. שמחתנו היתה באמת גדולה. ומיד יצא מברק... „קדימה

במלוא הקיטור“!

התנהגות זו דומה בכול להתנהגות בענין מלך המלך דוד. שם מטיל בגין

את האחריות לפעולה גדולה ומכרעת על שכמו של סנה וגם כאן הוא עונד את

זר ההעזה והתבונה המדינית והצבאית לפעול נגד הוראות או"מ לראשו של בן־

גוריון. ובכן בן־גוריון אינו רק תקיף כלפי פנים, הוא גם נועז ותקיף כלפי גורמי־

חוץ, כלפי אר"מ, ושוב יכול לשבת בן-גוריון ולקרוא וליהנות מבכיו של אויבו ומזרי הדפנה שהוא מקבל מידו במפתיע, כשהוא בגין מופיע, לדברי עצמו, כבלתי-מעז להפר את ההפוגה גם אם המדובר הוא בנשק-ישע.

מה אירע כאן? כיצד זה היה אריה טורף לכבשה תמימה וטובה? כיצד זה חושש ליטול על עצמו אחריות מי שנטל על עצמו אתמול אחריות מלאה וקשה פי כמה כשתלה סרג'נטים בריטיים? מה שורש התמורה הזו?

לא הייתי נכנס בספר זה לניתוח פרשה זו של „אלטלינה“ אלמלא שימשה גם היא הוכחה נוספת לשורש השרשים של הטרגדיה: חוסר השלמות שבתורת המהפכה הלאומית, חוסר שהוליד את ההתבטלות בפני המדינה, בפני גלוייה הפורמליים, גם אם תוכנה רצוף האתמול, גם אם נושאה הם „משתפי הפעולה“ מאתמול. גישה פורמליסטית כזו יולדת פטריוטיות מאותו מין המצווה לעמוד דום כאשר הגנב שר את ההימנון הלאומי בשעת מעשהו. רק מכאן מובנת אותה „אפיפיוריות יותר מהאפיפיור“ ואותו פחד ליטול על עצמו אחריות מפני הפרת ההפוגה של אר"מ.

מברק זה של מפקד האצ"ל לצרפת הוא אחד המיסמכים המזעזעים ביותר בעדותם לפירוקה המוקדם והמהיר, מהיר מאוד של המתתרת, פירוק אופייה יחד עם גופה, וזה מה שלא צריך היה לקרות גם עם קום מדינת ישראל. ואין אני דן על כך רק כלפי אצ"ל. הוא הדין כלפי לח"י, אלא פרשת „אלטלינה“ של לח"י גם אם שרשיה נעוצים בתקופה זו, נופה כבר נמצא מעבר מזה, ב„מעשר שני“.

ג. לא-לנין

למחרת אני הולך אל מנחם. אינני זוכר עוד אם בידיעת המרכז או שלא בידיעתו. אני רץ אליו לפני שאני הולך לראות את האניה הבוערת עדין. אין לי עוד ענין בה. אני רץ להציל את החיים, אני רץ להציל את הכוח. אינני אוהב הספדים ובכית קברות אוהב אני לטייל בבדידות, בבדידות, כשהוא מרגיע.

אני מגיע למפקדת האצ"ל המגודרת ומבוצרת. ורק שומרי הגדרות מפוררים כבר. זה ניכר בכל. פה ליד המחסום נגש אלי מפקד גבוה ושואל בקול נשבר אם לא הגיעה עתה העת להתאחד. הוא שבור ואני יודע כי לא בן-גוריון שברו. קולו של מנחם שבור ואין פלא. לאחר נאום כזה הפלא שבכלל יכול הוא עוד להוציא הגנה.

לא באתי לא לנחם ולא להטיף מוסר. באתי לשאול: מה הלאה? וכשהוא עונה מה שעונה במלים ובטון של פאטאליזם, אני מציע את הצעתי. אין אנו חייבים משמעת כלפּ „ממשלה“ שכזו. ננצל את פרשת הרצח ונפרוץ עם כל אנשינו את הדרך לירושלים. ירושלים היא בסכנה, בירושלים עוד שלטון זר. על ירושלים אין סמכות „המדינה“. כאן אנו מיותרים וזרים. שם מקומנו. מנחם איננו מאמין באפשרות הפריצה, אבל אולי כדאי — הוא מציע לאחד את כוחותינו הירושלמיים ולהכריז שם על „יהודה החפשית“. כמה אנשים לנו בירושלים? — הוא שואל את אברהם — שבע מאות. ולכם? — שלוש מאות. יחד אלף איש — זה כוח.

אני מציע שעל הכוח המאוחד לפעול מיד נגד המשלטים הערביים עד רמאללה (לפי התוכנית שהעביר לנו מאיר). אך מנחם דוקא בירושלים נוטה יותר לכך ליטול קודם את השלטון הפנימי ליד. אני טוען למען הקדמת הכיבוש החיצוני, כי הוא יחזק את הפרסטיג'ה בעיר המופגזת והוא גם יגדיל את אפשרויות התזונה העצמאית של העיר במקרה שישראל תרצה להביא אותה במצור (אנו דנים על אפשרות זו).

אני מדבר על הדברים בכל הרצינות. אך מהר מאוד אני נוכח לדעת שמנחם מהסס. ומה פלא? לעיניו ובחייליו היה הטבח אתמול. ומה פלא? הוא אחרי הבכי אשר בא מלב שבור ולא רפא את הלב השבור. הוא יוועץ מנחם במפקדה, עוד ידון.

פתאום מביאים ידיעה שמשטרה צבאית מתקרבת למקום. והשעות הן שעות מאסרים המוניים בלוי מעשי אכזריות במקומות שונים בעיר.

— מה יהיה כאן? אני שואל.

— כאן נתגונן.

— כך? ובכן מה אתה עושה כאן? הרי הם יסיימו את מה שלא הצליחו

לעשות אתמול. הרי הם ירצחו אותך!

— יתכן. אך אני אשאר עד אחרון חיילי.

הנהו. הנהו אותו מוחם האביר. הנהו הרומנטיקן האחרון בין הלוחמים לחופש בעולם. הנהו זה שרצה לחזור לורשה הנאצית, זה שלא רצה להכתים את שמו כעריק.

— מנחם, איזו גבורה היא זו? זוהי בריחה מן המערכה. מנחם, לנין לא היה

עושה כך. לנין הסתתר ביער רחוק מהאש ומשם ניהל את המהפכה וניצח.

יתכן — וקולו שבור לרסיסים — אבל אני החלטתי: לא אעזוב את חיילי.

זה יפה? ודאי. זה בדיוק המשך שהותו על סיפון „אלטלינה“. הרי רק בכוח

הורידו אותו משם. זה נושא לאפוס נהדר. לא תמה גבורת נפש בעולפ. מנחם הוא אחד מנציגייה האחרונים. אך האם חומר לאפוסים דרוש לנו או ראשים לניהול המהפכה העברית?

ואני מסתלק ורק לאברהם אני אומר שוב ושוב: „קח אותו מפה. קח אותו מפה! קח אותו בכוח.“

אינני יודע אם הוא לקח אותו משם. אך אני יודע שהמטרה הצבאית לא באה לשם.

כנראה שאי־שם הגיעו למסקנה שמה שלא יעשו לו, זה יהיה פחות מאשר עשה הוא לעצמו.

רק בלכתי משם נגשתי לי. עליתי על גגו של בית ברחוב יונה הנביא וראיתי את „אלטלינה“ הגוססת וראיתי את תושבי תל־אביב החוזרים לאזורים שפוננו מהם.

ועשן, הרבה מאוד עשן, בראשונה שחור מאוד, סמיך מאוד, עולה ומתפשט, מתפשט, וגם הוא נמוג. אין גם עשן עוד.

ד. כל אותו הלילה בבני ברק

מבלי שדברנו על כך, מבלי שצריך היה לדבר על כך, ידענו בלחי כולנו, מלמעלה עד למטה, מאוהדי האצ״ל ועד למתנגדיו שכאן הענין איננו בפעולה נגד האצ״ל, כי אם נגד המתרת. זהו חשבון ישן. במקרה נזדמן להם האצ״ל מתחת ליד. לכו של נתן שותת דם עם דמו של אבראשא סטאבסקי אשר אהבו. גם ידידו הטוב מרלין נפצע. אבל באמת כולנו שותתים דם, כולנו פצועים וכולנו בושים על הדמעות. בבוקרו של יום „אלטלינה“ מתאספים אנו, שלשת חברי המרכז והאחראים ביותר מבין מפקדינו בצבא ההגנה לישראל, בדירה על שפת הים ודנים על הצעדים אשר עלינו לנקוט בהם.

באחד מאותם הימים כתבתי מאמר ב„מברק“ בשם „בלי נדר“. נושא המאמר: השבועה שכל חייל חייב להשבע לצבא. הזכרתי את לחש „בלי נדר“ שהיהודי היה מוסיף תמיד בהבטיחו דבר מה, אף אם מבטיח הוא מתוך רצון לקיים את הבטחתו, אלא מאי? מי ידע את מסיבות הגורל? על כן מוטב להבטיח וללחוש בשעת מעשה: „בלי נדר“. וכי חייב היה חייל צרפתי לציית לפקודת פטן, רק בכדי לשמור על השבועה שנשבע? לא. ישנן מסיבות המעלות ערכים שהם חשובים יותר מציות סתם. אם אין הממשלה נאמנה למדינה, אסור להיות נאמן לממשלה. אלא שבשעת הדיון על הצעדים החריפים אשר הוצעו, לא דובר כלל על הצד

הפורמלי. דובר רק על הצדדים המעשיים, על כל פנים על אלה דובר, מה שנעשה בלבותיהם של מפקדי הצבא אינני יודע. גם מול וגם דוב הקובעים את העניינים בקרב היחידות שלנו אינם מעלים ספקות משטח הציות.

ברור לכל שיש לפעול. אין אנו יכולים לעמוד על דם זה. האנשים במחנה רותחים. ממטהו של יצחק שדה הובטח אמנם שאת אנשי לח"י לא יוציאו לפעולה נגד האצ"ל. אכן, נתמד מצדם. אבל — מוסיפים המפקדים — העניינים פקוחות עלינו. אני מציע את ההצעה הקיצונית. אני מנצל את המצב כדי לתקן את מה שפגמנו, מה שחטאנו לה לירושלים. אני מציע שאנשינו פשוט יעזבו את המחנה, יעלו על מכוניות ויעברו לירושלים. מאיר לוחץ משם בלי הרף על ידי שליחים ועל ידי שידורים: אנשים וחומר נפץ. אנשים וחומר נפץ. אילו היו לו עוזי ודוב ויועד ודני, היה מחולל גדולות.

היום ההודמנות — אני מנמק. יצא דוב בראש מאתיים־שלוש מאות איש לירושלים.

אין התנגדות פרינציפיונית. דנים בבעיית הנשק. אפשר במחנה להשתלט בקלות על מכוניות מספר ולצאת. אמנם ניכרת מבוכה בעיני הקצינים, אבל המרכז מאוחד בדעתו בעד ההצעה. הקצינים יחזרו למחנה תל־ליטו־נסקי ואנו נפגש בערב בבני ברק.

בלילה העיר בלהבות ובפחדים. שלשתנו במרכז משתדלים לצאת מן העיר כדי להיות בקרבת מחנה תל־ליטו־נסקי. כל הכבישים חסומים. גם על יד עלית, גם על יד „בית לחם“. אלפי תושבי רמת גן והשכונות נתקעו בעיר ואינם יכולים לחזור. הצבא חסם את הדרכים. רק לאחר שעות רבות של הצטופפות ההמונים נאלצו לפתוח את הדרך. הגענו לבני ברק.

בקצה בני ברק על יד הכביש לתל־ליטו־נסקי עומד בית מבודד ובו גר גדעון. בביתם של גדעון וקרני גרתי בחדשי תש"ז האחרונים (קרני! מי שנתן לה שם זה ידע את נפשה וידע יפה יפה למה התכוון ז'בוטינסקי בדמות קרני בשמשון. זו בת ישראל שהיא רכה והיא גאה. משיית כזו ופלדית כזו בשעת־צורך). גדעון העושה מאה מלאכות ואחת, וזו האחת — דאגה לכל פתק לארכיון — גם אליה התייחסנו בתחלה בלי כל הערכה והבנה היסטורית, והוא הפשוט — הבין ושמר. לא בגלל הארכיון כמובן נקבעה פגישה זו של המרכז עם מפקדינו בצבא אצל גדעון, כי אם בגלל קרבת המקום למחנה תל־ליטו־נסקי ובגלל השקט מסביב.

אבל ראוי הוא ארכיון לח"י שבבית מקימו תערך פגישה זו. שבה נחשפה במדה רבת מפלת לח"י. שם יכלה לח"י להציל עצמה מהמדרון של תש"ח. שם נד הגורל של התנועה עלה וירד, עלה וירד. והגורל נחרץ: לרדת.

עד אור הבוקר כמעט אנו מחכים שם במתיחות ועייפות לבואם של אנשינו

מהמחנה.

הם באים.

אבל לא כאשר חשבנו. לא במאות ולא חמושים ולא בשריונים. הם באים המפקדים המעטים והם באים להודיע: אחרנו. שומרים על האנשים בשבעים עיניים. הנשק נלקח מהם. בלי נשק אי אפשר יהיה לפרוץ את הדרך לירושלים. דוב עוד מנחם: אולי יוכל לנצל הזדמנות קרובה כשהוא יצא עם פלוגתו לאימונים, ואז יעבור אתם פשוט לירושלים. לא ניכר בקולו שהוא יעשה זאת.

כעבור זמן מה משתתף דוב במשלחת אצל בן-גוריון. כאשר מציגים בסני בן-גוריון את „הבלונדיני הגבוה“, אימתם של הבריטים, הוא שואל אותו: האם אתה מוכן למלא כל פקודה אשר יתן לך מפקד הגדוד שאתה רוצה להצטרף אליו? (המדובר היה במשה דיין), הוא עונה: כן, בהתאם למצפוני.

מה היה מצפונם של דוב ושל מזל באותו ליל שימורים בין בני-ברק ותל-ליטבינסקי? האם שקלו אז כנגד נאמנותם לצבא, לחטיבה, לגדוד את האפשרויות שבירושלים? הידעו מה יכלו הם שניים עם השלישי הדינמי: מאיר, מה יכלה שלישיה זו עם חמש מאות אנשי לח"י לעשות בשבילה, בשביל ירושלים? השקלו שיכלו בהסתערות אחת לכבוש את העיר העתיקה ולטהר את צפונה ומזרחה של העיר ממשלטי האויב כאשר עשה מאיר עם קומץ קטן למערבה? לעשות — ואחר כך אפילו לעמוד בפני בית דין צבאי על עריקות או על נפילה בחזית ירושלים, כאשר חייב לעמוד עוזי הג'ינג'י שפשוט עזב את הצבא ונסע לירושלים ונפל עליה.

עוג'ה אל חפיר או הר הבית מה עדיף דוב, מה עדיף? השקלת? לא שקלת אז אתה, ולא שקל מזל כלילה ההוא. אילו שקלתם, אילו ידעתם הייתם מכריעים כאנשי לח"י והייתם מכריעים את גורל ירושלים.

החורף הלילה והחורנו אנתנו מעייפות המתח. רעדה אותו לילה ירושלים

סהפגזים ורעדה בצפיה:

היבוא אליה דוב ופלוגתו?

דוב איננו. אבל מזל (יעקב בנאי) ישנו והוא יודע ואולי עוד מישהו עמו יודע:

מי אחראי לכך שירושלים חכתה לשוא אותו לילה? ומי אחראי לכך שבאותו

לילה דעכה אש לח"י?

הלילה חולף.
מרכז לחיי עיף. חוזרים העירה.
עשן כבד. עשן על העיר. עשן בעיניים. והלבבות עשנים.
אנשי לחיי לא התמרדו, לא ערקו. לא עזבו את הצבא, גדודי אצ"ל חוזרים
לצבא.
„אלטלינה“ איננה מנוף. נדנדה.
ראף ה„מדינה“ לא מנוף. נדנדה.
כי גם המחותרת פסקה להיות מנוף. נדנדה.

שלש פרשיות על הגבול

א. אחת פתוחה אל האתמול: במקלט ירושלים

אחר כל הדברים האלה קמתי וברחתי ירושלימה.
נמאס לי משרד לח"י שברחוב פינסקר 2 בו אנו יושבים ומכשירים עצמנו
לעסקנות ולבחירות. והלב אינו עמנו.
מיכאל עוד מנסה לרמות את עצמו וממשיך לקיים פגישות אינדיבידואליות
כבימים ההם, כבלילות ההם, באחת מדירות המחתרת.
גרא עייף, עייף מאוד ואף הוא בורח. הוא בורח להבראה בהר הכרמל.
אבל אני בורח ירושלימה.
ומה יהיה על העתון היומי, ה"מברק"? אליהו עמיקם נושא בעולו. אני
אעביר את המאמרים הראשיים דרך המשדר שלנו מירושלים.
בשפלה חוסל כבר המשדר העצמאי, גדם קולה של גאולה שהרעיד בערבי
תל-אביב אויר, אפלה, לבבות. גאולה עורכת עוד את עתון הנוער "חזית הנוער".
מנסה להפיח אש. ולבה אינו עמה.
ועוד אחת לפני ברחי ירושלימה:
אספת-עם ראשונה של לח"י. אך לא על המפלגה ולא על בחירות.
אני קורא לאספת-עם ראשונה זו שלנו על הנושא:
לחרות ירושלים.
ובבית "הבימה" עולים אנו לראשונה מן המחתרת לעיני העם.
מי אנו?
על הבמה הרצינית, רצינית מאוד, תמונת יאיר, מפת ירושלים. נוער עם דגלים.
באולם הרציני הרציני מאוד קהל רב מאוד.
הפוחת אליהו עמיקם והוא כה עצוב וכה שקט כליל ירושלמי. וכל מלה שלו
כאבן ירושלמית, כבודה, עמוקה.
וזקן המחתרת, יהודה ליב שניאורסון, איש חכרון, איש ירושלים — מביא
זעקת ירושלים הרעבה.

ואחריו יהושע זטלר, מאיר, מפקד לח"י בירושלים, מפקד המבצר האחרון של המחתרת, מעביר על פני המפה את פרשת קרבות ירושלים, את פרשת שחרור מערב ירושלים, את פרשת גוש עציון ולעומתה דיר יאסין, ואת הסיום הרמאי, פרשת שאלתיאל בירושלים. פרשת הבלוף של ההתקפה האחרונה על העיר העתיקה, שלוש שעות לפני הכנס ההפוגה לתקופה, ורק אצ"ל ולח"י נשלחים לאש ממש... ואני הרביעי בין הנואמים. ודם יענק'לה שנפל על גג המוות כי עזרה לא הוגשה לו בטפסו על החומה, הומה בי, ודם „אלטלינה" של אותו שבוע הומה בי. וטוב שבשם ירושלים יצאתי מהמחתרת בפני העם. וטוב שאלה שעלו עמי אז נרגשים על הבמה, לא במקרה נאמנים נשארו עמי לירושלים בכל ימי המבחן הקשים שבאו על לח"י. והאחרים — נעדרו. ועוד פעל אז המשדר העצמאי שלנו, ועוד סובבו משמרות שלנו במבואות בית „הבימה". שמא... מי יודע...

*

עד שנתיבש דם אלטלינה. עד שנתגייסו לצבא ההגנה לישראל גם באי-אלטלינה.

עד שפגו גם הדי האספה בבית „הבימה".

עד שנמאסה עלי השפלה והמשרד והעתון ואף המאמרים על ירושלים המופקרת.

ואקום לברוח ירושלימה. לברוח ירושלימה.

במקום שאנו חייבים היינו לעלות אליה לגאול אותה, אנו בורחים אליה. שתגאל היא אותנו. מחרפת השפלה, מכאב אלטלינות, מעסקנות נכובה,

מיוכוחי פרוגרמות, ממצפון לא שלם —

שתגאל היא אותי מעיני יאיר המציצות בנו בלילות ושואלות: זה הכל? שתגאל היא אותי מענן פניו של אורי-צבי השואל: זה הכל? והמחתרת

לא בגדה?

אני בורח אליה. שתהא מקלט ללב, למצפון. שתאיר היא המופגזת את הערפל שירד על המוח.

אני בורח אליה. וכך בורחים אליה אחד אחד אנשי לח"י. כך בורח אפרים, הרוח החיה ביחידה הדתית שלנו בצבא, מדי פעם ירושלימה. כך אין דני הזקן יכול לטוב בימי חופש בשפלה ובורח אליה. וכך רבים, רבים. ורק אני האחד מהצמרת, העוזב את הצמרת ואת המפלגה.

שמרעה פשטה בלח"י:

יש עוד לח"י בירושלים.

על כן כל המתגעגע ללח"י עולה בדרך בורמה לירושלים. כאל אם. היא מקלט.
אנו הבורחים אליה. היא הגואלת אותנו.

*

אלא שבדרך לירושלים סריס.
ובסריס חונה גודר פלמ"חאי הראל.
הם שומרים על מבואות ירושלים. שומרים בדמם מפני חילות ערב.
ושומרים בכסלם מפני... אנשי לח"י בל יבואו לירושלים.
אני נוסע בגיפ שלנו ועמי גימי פצוע קרבות ירושלים.
ולפני סריס חולף על פנינו גיפ פלמ"חי ובו איזו פלמ"חאית מיושב-יִקבע
של "כסית" או "פנתי", ש"י הוא מקצועה הראשי או הצדדי, לא חשוב. והיא
חברה'מנית ועיניה ברקי שנאה ותקיפות. היינו חולפים לפניהם, אבל נעצרנו כדי
לחלץ איזו מכונית שנעצרה. חלף על פנינו גיפ פלמ"חי. וזו הפלמ"חאית מצביעה
אל עבר הגיפ שלנו. כעבור דקות מספר מופיע משמר ממשלט סריס.
אנו מצוויים לחזור. לא נכנס ירושלימה. למה?
הוראה מגבוה.

אני מבקש את מפקד הגדוד. הוא מופיע. צעיר ונחמד, צביקה. הוא מכיר
אותי... מלטרון.

חלב אם על שפתיו ודמו מוכן להשפך פה על מבואות ירושלים.
ובכל זאת: הוא מצטער מאוד, אבל עלינו לחזור.
למה?
הוראה.

אני מנסה: תתקשרו עם מטה פלמ"ח, תתקשרו עם יצחק שדה ותדיעו
לו שאני נוסע לירושלים ואני מבקש ממנו שיתן הוראה מתאימה, שיותר לי להכנס,
הם הולכים. הם דנים. צביקע נבוך, נבוך מאוד. גם אחרים נבוכים. ורק
ההיא, הפלמ"חאית עומדת, ידיה בכיסי מכנסיה והיא מפיצה ברקים סביב, והם
הבחורים, המפקדים, סגניהם, חסונים, גבריים, לוחמים — הם מורידים עיניהם
מפני עיניה.

הגענו הנה בשלש. השעה ארבע, חמש, שש. הם מודיעים לי שאת גימי
שרגלו בגבס יעבירו ירושלימה. אנחנו הנותרים, הנהג ואני, מחליטים בינינו להשאר.
על ידי גימי אנו מודיעים למאיר על מה שמתרחש פה. שיבוא עם בחורים על
נשקם ויעבירו אותנו.
אנו נחכה.

שבע. שמונה. תשע.

שעא

מכוניות עוברות. בלי בקורת. בלי עיכוב.

מכוניות או"מ.

אולי עבר גם אחד ברנדוט. לא שמתי לב. רק דגל או"מ ראיתי. וכל אותם הצביקים ואותה חברה'מנית — כלא כלום.

שיעברו. שיסעו. שיבלשו. שיחקרו. שיפקדו הפוגות!
שייב יחזור.

לא אחזור. אני מחכה לתוצאות שליחותו של ג'ימי.
לאט לאט מעיזים „חברה“ פלמ"חאים לגשת. מתחיל ויכות. אחד קומוניסט עברי מביע אהדה לנו. ויכות. פתאום נגשים מהמפקדה ואוסרים לדבר אתנו. ורק במקרה מספר לנו אחד שאת ג'ימי לא העבירו למחנה לח"י בירושלים, אלא מחזיקים אותו אי-שם עד שאנחנו נסתלק.
עשר. אחת עשרה.

באה מכונית מירושלים. יורדים כמה מפקדים. מי זה הנגש אלי ואומר „שלום“?

אה! הרי זה דן רם! כן דן רם עצמו בלי מרכאות, זה האבטיפוס של כל הדן רמ"ם הבחורים הטובים.

הביאו אותו מירושלים בכוונה או במקרה? אינני יודע. הוא נגש ומנסה לגמגם משהו.

אין לי מה לדבר אתך, דן.

חו הפלמ"חאית עומדת ומסיתה: אתם רואים הוא רוצה שנאסור אותו. הוא רוצה לעשות „עסק“ פוליטי מזה!

שומרים עלינו בל נזת. חצות לילה. אחת.

בשתים אני מחליט לחזור. אמבולנס מלווה אותנו להאיר את דרך בורמה. ולמחרת אני בירושלים.

בפשטות רבה. במכונית שעליה שלט אנגלי: PRESS בחברת שלשה עתונאים דוברי אנגלית, ואני במגבעת ובמשקפים שחורים. המשמר בסריס נגש. מלווי מדברים אליהם אנגלית. המשמר עונה: „או קיי“.

כעבור שעתיים אני משדר במשדר הירושלמי שלנו:

שלום לך, מפקד צביקע מסריס!

והכאב צורב בי והחרפה. אני מתבייש בעדם, בעד בחורי ישראל אלה. כאילו לא אתרים היו, כאילו אני הייתי בגופם המחזיר איש לח"י מלבוא ירושלימה, המעביר אנשי או"מ וכל דובר אנגלית ירושלימה. אני המחזור ואני המחזיר ואני המבוייש ואני הכואב.

שעב

ונצחוני בדברי במשדר לחיי בירושלים, נצחון-שותת-דם-חרפה הוא.

*

ועתה טוב לי במחנה לחיי ירושלים.

טוב לי אף כי אין קרבות עוד. טוב לי אף כי מתהלכים בחורים ומתחילים לשאול, לשאול, לשאול: ומה הלאה? אם לא הצלחנו עד כה, איך נצליח עכשיו להבקיע את החומה?

ואסון ההתפוצצות במחסן נשק במחנה וארבעת הקרבנות עם אריאלה חברניסטית הפלאית בתוכם?

ואותם קציני אר"מ, מפקחי אר"מ, הסובבים יותר ויותר, ואותם קונסולים בלגיים, בריטיים הממונים על ה"סטטוס קור" בירושלים? ובכל זאת טוב בירושלים. בתוך מחנה מזויין, מחנה נכסף, מחנה כואב. ואפילו השאלות טובות הן כי מכאב באות, מגעגועים, אל מעבר ההוא, אל מעבר לחומה. וטוב להיות שוב בבית המשפחה הבריונית, במרתפו של ד"ר ייבין. ורק חור אחד מפגז נוסף בו, והרעב גבר והאש אף היא. ושידורי לחיי בירושלים משדרים אש זו מלבו של ייבין.

שוב במרתף ההוא כביום בואי ירושלימה ראשונה.

*

ליל תשעה באב.

כל הלילה בורקים הברקים הלבנים, הירוקים, האדומים מהר ציון אל פנים החומה, מסנים החומה אל הר ציון. כל הלילה שורקות הרקיטות. כל הלילה חלון חדרי במחננו בטלביה צופה אל הר ציון. והלב מדמיין: ואולי? ואולי זה יפרוץ הלילה. והלב משלה עצמו: לא. עוד לא היה אף לילה סוער כזה. אולי בכל זאת יפרוץ הלילה? משה דיין אמר... משה דיין רמז... אולי?

אילו היתה להם הרגשה היסטורית. הוי אילו!! דוקא בלילה הזה, בליל חורבן ראשון, בליל חורבן שני, דוקא בלילה הזה אילו פרצו והבקיעו והגיעו, והרי היום בכוחם להבקיע ולהגיע. בכוחם! יש נשק מספיק, וישנם בחורים, וישנה ירושלים כולה הכמהה, המוכנה לליל אימה שכזו ובלבד שיפרצו, ובלבד שיגיעו. אליו. אל השכול, אל העזוב, אל הכותל. לפרוץ ולהעלות אש בכל. בכל שם. באש נפלה ובאש תקום. אחת ולעולמים. את הכל להרוס שם, את כל השקר והצביעות המקודשים שם. לטהר. לטהר. לטהר. דוקא בלילה ההוא.

שעג

הוי, אילו היה להם חוש היסטורי.
כל הלילה ההוא רעדתי בצנת ליל ירושלים בחלון מול הר־ציון, כל הלילה
ההוא קדחתי בתום המחשבה:

אילו שמעו את בכיו של הלילה ההוא מאז, מאז החורבן.
אילו הוזה הכותל בלילה הזה. עם הכל, עם הכל שם.
שיזוז.

*

וחלף הלילה ההוא. והחוריר היום ההוא. החוריר מאוד, כמוני ודאי מעייפות.
ועייפו יהודי ירושלים מרעב ומסבל. ואמהות מפחד ילדיהם.
ורק פני מפקחי אר"מ טובים מאוד.
כי הם אדוני הארץ ואדוני העיר, כי לא יהושע בן נון מפקד על צבאות
הארץ, כי אם הם יאמרו לצבא ישראל דום וידום.
ויציבו גבולות פה.

ועתה כל מעייניהם בירושלים. כי יודע כל ילד בעיר: אם תפרוץ אש, לא
יעצור עוד דבר את צבא ישראל מלעבור את החומה ולאחרי החומה הר הבית,
ואחר כך לא יהיה עוד גבול לא ברמאללה ולא בשכם, ולא על ירדן. ירושלים
הקו האחרון של השלטון הזר בארץ.
והם עובדים הריבה הקונסולים והמפקחים.

והלל, הוא הלל הטוב הזקן שבמחנה לח"י, כולו צמוק וקמוט, פניו כפני
גויל עשוי קפלים קפלים וזקנו צהוב־לבן, הוא הלל אשר בנו נפל במחסן שהתפוצץ,
בנו יחידו, והוא האב לקט, לקט את אברי בנו ואת אברי שאר הלוחמים ואמר
ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך. דמות ירושלמית כותלית מופלאה, שקשר כל חייו
עם לח"י, שבא בברית אתנו זה שנים רבות בהעבירו מחסני נשק בימי הבריטים,
ועתה בא בברית בדם בנו יחידו.

הלל זקן זה יושב במחנה לח"י בטלביה וספר תהלים בידיו, עיניו אהבת
ובטחן והוא תפלה:

למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריק,
יתיצבו מלכי ארץ

ורוזנים נוסדו יחד
על ה' ועל משיחו?

ננתקה את מוסרותימו...

ננתק, הלל, ננתק. עוד לח"י חי בירושלים. והלל לוחץ את ידי ועיניו העששות
עששות מאוד ומבריקות כרקיטות האלה בלילה ההוא.

ורבים עוד היו אנשי לח"י יפים בירושלים בימים ההם, וכל אשר עשו אינו ענין עוד לספר "מעשר ראשון" ועוד יכתב בדברי ימי מלכות ירושלים כי תקום.

ב. ופרשה שניה סתומה: במחתרת בישראל

בירושלים התנקשו ברוזן ברנדוט שליח או"מ אשר הציע למסור את ירושלים לעבדאללה ולקרוע קרעים נוספים ממדינת החלוקה. הוא נהרג ועמו קצין צרפתי, סוכן האינטליגננס. כרוז חתום בשם "חזית המולדת" קיבל אחריות על עצמו אבל מחנה לח"י הוא שפורק...

מה זה היה?

אפילוג?

פרולוג?

ג. ושלישית פתוחה אל המחר: במחתרת בישראל

היורה.

הוא בא תמיד במפתיע.

ובשנת תש"ט הקדים לבוא, במפתיע.

וכתמיד הוא חזק והוא קצר והוא חותך והוא עמוק והוא אוהב והוא צוחק.

כאותו איש לח"י מובהק היושב פה עמי בדירתי במחתרת בישראל, סתו

תש"ט. הוא שחור ועמוק וצחוקו קצר וחותר.

כגשם היורה המבורך.

אך ההוא רק אורח קצר, ורק פעם היה אצלי.

כדין היורה.

ברובם של ימים בודד אני בדירה זו שעל גדות הירקון בצפונה של תל-אביב.

יש מחתרת ואין מעש, ואף לא "מעש". ויש קשר קלוש. לשם מה? אחד בעכו

כבר שבור לרסיסים וללא תקנה. האחרים נבוכים ומתחמקים. חוליות ניתלו באויר.

אבל הדירה היא טובה ובטוחה. כי שכן טוב לי. מבעד לתריסים המוגפים

אני רואה את שכני הרמטכ"ל יעקב דורי בבואו ובצאתו. ומבעד לצמרות העצים

שעל הירקון נשקף בנין בית הסוהר הצבאי בשייך מוניס ובו עצורי לח"י לעשרות.

אבל תריסי החלונות אינם מתדפקים עוד בלילות רוח וגשם.

וגם אם רבים הדברים אשר עצוב לי בגללם, אין הגפש מיטלטלת ברוח ובגשם.

ואני שקט גם בלילות הרוח והגשם של החורף המוקדם שירד על ישראל

בשנת תש"ט.

הוא שורק על שמשות חלונותי הגשם, הוא מצליף באלכסון, יום, יומים

ולילה ועוד לילה.

שעה

ואני שקט וחזק.

שלא כאותו גשם שמסמס את נשמותינו בעודנו צעירים בסתוי פולין. אותו גשם שבו מתחיל ובו מסתיים ספר הזכרונות של אחד מהפכן רוסי. „להבות“ לבזוזובסקי. ספר זה שנכנס לנפשות רבים מחניכי ספרות פולין, נכנס גם בי ולא הרקיב, כאשר הרקיב הגשם והרקיבו האכזבות את נשמת גבור הספר, גבור המחתרת המהפכנית ברוסיה. איזה גשם איום הוא זה שם. מזקין את הנפש, מרפס, ממסמס ללא שייר מוצק כשלהו. הכל נרקב בו. העצים, האדמה, הבית, האדם, המלחמה. הכל.

וברוכה את ארצנו שגשמיך אינם מרקיבים את העצים ואת האנשים. ברוכה את לי. שסלעית את, שרכוכה את בגשם ברכה וסלעית כאחת. ואף הזכרונות אינם מרקיבים כשהם שוכבים בחיקך.

ולא יהיה רקבון כך. שלא יהיה רקבון כך. כך ובי. יך לו, יך הגשם זלעפות. ואף אצא החוצה בליל אפלה ואספוג את צליפותי הטובות, אספוג ואגיל בו. אצא כי אי-שם בשדרות נורדוי מתחדשות פגישות, פגישות כמחתרת ועלי לחזק רגבים, רגבי לחיי הנוטים להתפורר. ולשוב. שוב לחדר ולמצוא בו אורח יקר. אחד צעיר, אחד שלא נודקן לא באותה שנת הערפל ולא באותו יום הקמת המדינה ולא באותו יום ירושלמי.

והוא אך זה ברח מבית הכלא ביפו.

והוא חזק מאוד.

ובאחד מאותם לילות גשם עז, אני יושב עמו, עם מרדכי שלו שכנריו שלמה, ואנו חותרים מבעד לגשם, מבעד לחשכה לראות: איכה ארע ללח"י?

ואנו רואים: רק צמתים אשר חלשים היו שרשיהם, רק הם לא יעמדו ברוח ובגשם.

ואנו מסכמים:

להעמיק חפור, להעמיק שורש בתרבות האומה, בהרגשת עומקים, בתפיסת עולם שלמה. להעמיק. להעמיק.

ואף סולם יעקב כאידיאה בהגשמתה צף ועולה באותם לילות גשם, — ואנו עורכים יחד את ספר השירים של יאיר, ואנו יונקים לשד ממעינות אורי צבי, מצנורות אשר לא נותקו, אשר לא חובל בהם, כי משאבותיהם גבוהות ועמוקות, אנו שותים ממעינות ירושלים, מבארות-אבות המים וגם מהגשם, הגשם הטוב והעז. שברוך יהיה לנו, ושתהיה נפשנו סלעית ורכה, ואכזרית וטובה —

כמדותיו של אלהי ישראל היושב על כסא דין ביום דין ועל כסא רחמים ביום אהבה —

כמדותיה של האדמה הזו אשר לנו —

כמדותיה של ירושלים אשר לנו —

וכאמא ואבא, אשר בדמי.

מיורה ועד מלקוש, מתזורים, מחזורים, ממחזור האבות מהפרת עד מצרים,

מחזור שופטים ומלכים לגבורה, ונביאים וחכמים ליופי ועד מחזורים חדשים של

לחמי חרות ירושלים —

ירושלים של מעלה.

וירושלים של מטה.

ובינתיים יך לו הגשם על תריסי. יך.

כ' בתמוז תש"י יום ג' לפרשת:
„אם לא יתחנח ציוס השלישי — וציוס השניעי לא יטכר”

אֶת אֲשֶׁר אֱהָב

זכרונות — צורתם מחייבת את המרכז הסובייקטיבי. משום כך מופיעים הדברים בממדים שונים מאשר היו מופיעים אילו ניתנה להם צורת היסטוריה. ולא כל האנשים ולא כל המעשים הראויים להזכר. אם לחיוב ואם לשלילה — נזכרים.

ומטבע הדברים שבמרכזם של זכרונות יעמוד הזוכר אותם. והזכרון טבעו ללכת אחר הלב. ואכן הלכתי אחר לבי וקרבתי את אשר קרוב לי. ואל ידונוני על כך.

ואל ידונוני מעודני-האוזן על חריקות-הדלת הרבות אשר החרקתי בספר. מחריקה ראשונה באזני ראש בית"ר ועד חריקות אחרונות באזני ידידים-אחים-לוחמים מאתמול והלואי למחר. חריקות-מצוה זן כי להזהיר זן באות על הנגעים בבית. שבע אונאות ולא אונאה עצמית. רבות עברו מאז אותה חריקה בורשה. איומות וגדולות עברו. אין העת לשמן דלתות בשמן זית זך.

ואל ידונוני על הוכחות שאני מוכיח את עמיתי. את אשר אוהב. לא הטפתי מוסר לאויבים. את יריבים התאמצתי להבין. ורק את הקרובים ביותר הוכחתי. את אשר טעו ולא בגדו.

כי יש תקוה לטועים.

כי עוד היום בנוב נעמוד.

כי עוד לא כילינו לעשר את מעשרותינו. ואין אנו יכולים לעמוד על ההר הגדול ולאמור כאשר אמרו אבותינו לאחר שהשלימו מעשרותיהם:

„השקיפה ממעון קדשך, מן השמים:

בערתי הקודש מן הבית.

לא עברתי ממצותיך

ולא שכחתי”.

לא בערנו.

עברנו.

שכחנו.

ומוסר ההשכל?

השכל.

וידוע, ידוע היטב:

לא ירד על הרינו אלהים שנית ולא ישקיף ממעון קדשו. אם לא נעלה אנו על ההר ולא נקים את מעון קדשו על הארץ.

ראשי הפרקים:

מעשר ראשון

חלק ראשון: במצבר

	במקלט בירושלים דליטא	ט	אמא-אבא
פ	א. ראשים חתוכים מגופיהם		אוקטובר 1938, פולין
מב	ב. גם לבכות אכור? נשחק שח'מט!	יד	א. נוער בין תהום וחזון
מד	ג. מנחם בגין המקושש	יט	ב. במעלות ראש בית"ר
מז	ד. "הטוב שבגויים"	כא	ג. נצחון הדלת החורקת
	פרקי עליה	כה	ד. אפילו שהוא פרולוג
נ	א. מעבר להגיון		על חודו של הזמן
נא	ב. מטסקבה		א. אכן, יש מרכז רוחני!
נב	ג. האפיזודה ברלס	כז	ב. במצבר החשמל
נב	ד. האנגלי הראשון	לא	ג. ימיה האחרונים של הרוטציה
נז	ה. ברכת הארץ	לה	

חלק שני: הכותל זז

	ר ח ש		האפלה
פט	א. מיכאל מקים את המרכז	סא	א. בין כתלי ירושלים
צא	ב. בין ב"ח ואצ"ל	סה	ב. פנה ויתד בה
צה	ג. מנחם	עא	ג. תורת הנקוד בלי אל"ף-בי"ת
צט	ד. "חרוננו וזעמנו יצמיחו... יער"	עה	ד. שבט תש"ב
	אור מאפלה	עח	ה. בורות ריקים ושאינם ריקים
קד	א. "החזית"		שלושה קטעי ביניים
קט	ב. מנהרה נוהרת	פג	א. בבית
קיב	ג. שלב ה"דפיקות"	פה	ב. בהוראת שעות
קיה	אני פושע מלחמה	פז	ג. חולדה

חלק שלישי: בגבס

	העמק הגבוה איילון		חדר ח"י
קמג	א. מבור כלא למרחב לטרון	קכה	א. השעון שאבד
קמט	ב. מפי עוללים ויונקים יסדת עוז	קלא	ב. בכוחה של הרוח
קנו	ג. בזץ	קלט	ג. תיקון ליל שבועות

קצג	ו. מה בכל זאת השיג המאבק?
קצד	ז. מוקש 100.000
	ת ו ר ה
קצט	א. רבנים
ריד	ב. פקודת היום של יהושע בן נון
רכא	ג. לתורה ולחופה ולמעש טוב
רכו	ד. "אסרו חג" בלי עבותים

קכא	ד. לאור הפרויקטור מקהיר
קעג	ה. מגזר השתקנים
	ילד הפלא — "תנועת המרי"
קעח	א. "דן רם"
קפב	ב. ללא חנינה
קפו	ג. הנחת היסוד של ד"ר משה סנה
קפח	ד. פרצות שפרצנו בהסכם
קצא	ה. בוויין טוכנה של המחתרת

חלק רביעי: אירואיקה תשיז

רסז	ב. במקלט רמת-גן
רעב	ג. ליל שבת
	ב מ ע ש
רעה	א. "לשנה טובה תלחמו"
רפא	ב. הירח השבור בכפר שמריהו
רפו	ג. שיחות על איחוד עם אצ"ל
רצא	ד. "משא דוי ומשא גיל"
רצו	ה. באימת ליל ברתלומיאוס
שב	ו. נצחון האוריינסציה

	האדום והשחור
רלט	א. מרכז לה"י
רמה	ב. הלילה האדום שלנו
רמח	ג. השבת השחורה שלהם
רנא	שילוב דקדוקי
	אלו דברים שאוכלים פירותיהם
רנג	א. גמילות חסדים
רנד	ב. ביקור חולים
רס	ג. והלויית המת
	פרק אחד אינטימי
רסד	א. פחדים

חלק חמישי: התפרקות

שמט	ד. רמת יאיר
	על שלשה פושעי אלטלינה
שנו	א. נדנדה ולא מנוף
שנח	ב. אשר לא ידע את הצחוק
שסג	ג. לא-לנין
שסה	ד. כל אותו הלילה בבני ברק
	שלש פרשיות על הגבול
	א. האחת פתוחה אל האתמול:
שסט	ב. במקלט ירושלים
שעה	ג. האחת סתומה: "חזית המולדת"
	האחת פתוחה אל המחר:
שעה	במחתרת בישראל
שעט	את אשר אוהב

	דונקירק
שו	א. מעשה בשק הגדול ובשק הקטן
שיג	ב. ליל התפרקות
	ע ר פ ל
שיח	א. הסברה שלי: מספיק בקושי
שכא	ב. בשתי חזיתות וחצי
שכו	ג. קטעי ערפל
שכט	ד. בעמוד ענן
שלא	ה. בעמוד אש
	כי היינו "פטריוטים" עד מאוד
שלו	א. דיאלקטיקה של יהודי אלמוני
שמב	ב. מתנת יום הולדת
שמג	ג. לא אלמונים, לא בלי מדים